RÁCZ JÁNOS
TÖBB OLDALRÓL SZORONGATVA: KÖZÉPEN A MÉDIACSATA NÉHÁNY CSÖRTÉJE (1990–1993)

Rácz János

TÖBB OLDALRÓL SZORONGATVA: KÖZÉPEN A MÉDIACSATA NÉHÁNY CSÖRTÉJE (1990–1993)

VERITAS
TÖRTÉNETKUTATÓ INTÉZET
MAGYAR NAPLÓ
Budapest, 2018

Lektorálta
László Balázs

Sorozatszerkesztő
Marinovich Endre

Olvasószerkesztők
Ráczné Baán Krisztina
Ligeti Dávid

© Rácz János, 2018
© VERITAS Történetkutató Intézet, 2018
© Magyar Napló, 2018

ISBN 978-615-5721-55-7

ISSN 2498-728X

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés helyett 7
Miért, hogyan és miből? 7
I. A médiacsata előzményei és környezete 11
Egy „háború” fogalmi és kronologikus zavarai 11
A nyilvánosság arcai és változásai 17
1956 szerepéről és a sajtóra gyakorolt hatásairól 23
A média ellenzéki lesz? 25
Antall József és kormánya a magyar sajtóban 39
A Miniszterelnöki Sajtóiroda és a kormányszóvivői intézmény 63
II. A kormányzati kommunikáció külföldről szemlélve 79
Hogyan értékelték az Antall-kormányt New Yorkból és Frankfurtból? 79
A The New York Times és a The Times egyes értékelései 86
Amikor Magyarország egyetlen biztos ponttá vált 106
Hogyan használta a nyugati sajtót és politikusokat az ellenzék a kormány ellen? 108
III. A kormányközeli napilap létrehozásának kísérlete 114
Az ellenzéki médiafölény szorításában 114
Meg sem jelent, de már elátkozták 118
Egységes volt-e valaha az Új Magyarország? 124
IV. A legkiélezettebb ütközet 143
A Magyar Televízió és Rádió jövőjének paktumkérdései 143
A krízis eszkalálódása 150
Intendatúrák, produkciós irodák: átalakítás vagy bölcs egyeztetés? 163
Lépéskényszerben 172
A „Kónya-dolgozat” hatásai 184
Az Alkotmánybíróságtól a totális káoszig 187
A Csurka-faktor 199
Mivel belekerültek, onnan többé nem szabadultak, és örökre a foglyai maradtak 225
„Mint II. József a halálos ágyán, vonja vissza az összes rendeletét, és menjen” 239
A politikai bizalom esete Hankiss Elemérrel 246
Egy kifütyült közjogi méltóság végtelen története(i) 256
Az utolsó egyeztetési kísérlet kudarca 272

Akkor legyen fegyelmi! 278
Utóvédharcok 285
Senki sem nyert? Döntetlen? 292
Felhasznált források és irodalom 297
Névjegyzék 311
Rövidítések jegyzéke 341

BEVEZETÉS HELYETT

MIÉRT, HOGYAN ÉS MIBŐL?

Antall József miniszterelnök halálának huszonötödik évfordulóján – 2018-ban – még mindig nem tisztázódott egy-két kérdés az úgynevezett médiaháború kapcsán. S ami talán ennél is fontosabb, időszerű immár az Antall-kormány szemszögéből megvizsgálni mindazt, ami 1990 és 1993 között történt a nyomtatott és elektronikus sajtó világában.

Sokan sokféleképpen értelmezték szakmunkákban az akkori eseményeket. Született öt évvel ezelőtt, 2013-ban olyan monográfia Paál Vince szerkesztésében, amely egészen 2010-ig több szerző részletes feltáró munkájának segítségével dolgozta fel a média és a politika összefonódásának történetét. Önálló munka eredményeként jelent meg Gyuricza Péter könyve 2012-ben, amely az elmúlt huszonöt esztendő sajtócsatáit igyekezett feldolgozni. 2010-ben Sipos Balázs sajtótörténész monográfiája az 1980-as évek közepétől vizsgálta a sajtó s a televízió világát. Még régebbről, az ezredforduló után, 2001-ben Bajomi-Lázár Péter írásából ismerkedhetünk meg az események legfontosabb kulcsmomentumaival. Mindennek köszönhetően nem klasszikus alapkutatást kellett végeznem a témában, de így is szükségesnek tartottam, hogy tágítsunk a perspektíván. Különösen azért, mert a fentebb felsorolt munkáknak egy közös jellemvonásuk akadt: az 1990 és 1993 közötti időszakot nem levéltári anyagok alapján dolgozták fel.

Egyrészt a történtek relatív közelsége és a titkosítások miatt nem minden kérdésben adódott volna erre lehetőségük, másrészt az Országgyűlési Könyvtár honlapjára időközben kerültek fel a kulturális bizottság anyagai is, amely több ezer oldalával elsődleges forrásbázist teremtett valamennyi vitás vagy vitára okot szolgáltató ügy részletesebb vizsgálatához. Harmadsorban a VERITAS Történetkutató Intézet, a Miniszterelnökség és a Magyar Nemzeti Levéltár segítségével hozzáférhetett az Antall József miniszterelnöksége alatt és a Miniszterelnöki Hivatal működése során keletkezett anyagokhoz. Témám szempontjából olyan fontos források is kutathatóvá váltak, mint Antall József miniszterelnök magánlevelezése, vagy a Juhász Judit kormányszóvivői működése során keletkezett iratok. Megemlíthetem Kajdi József közigazgatási államtitkár iratait is, amelyek szintén a rendelkezésemre álltak. Az alapos kutatás feltételeihez szükséges forrásbázisban ma már megtalálhatók a bel-és külföldi sajtószemlék, MTI-telexek, tehát mindazon irategyüttesek, amelyek feldolgozása indokolta a kötet megszületését.

Olyan segítséggel rendelkeztem tehát, amely nem szolgált a fentebb említett munkák hátteréül. Ráadásul és egyáltalán nem utolsósorban a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár főigazgatójának Kapronczay Károlynak köszönhetően betekintést nyerhettem az Antall-hagyaték legfontosabb dokumentumaiba is, amelyeket szintén felhasználtam a munka során.

Ennek ellenére a médiakrízis időszaka, s abból is különösen az 1992-es esztendő oly mértékű „sajtóadatbázist" és forrást is teremtett, amely miatt a legfontosabb levelezéseket a napi és hetilapok oldalain első kézből olvashatták a korabeli kutatók is. Adalékokért érdemes volt lapozgatni a korszak minden évében megjelentetett *Magyarország politikai évkönyve* című kiadványt, amelyből a legfontosabb elemzéseket, közvélemény-kutatási adatokat, alkotmánybírósági határozatokat bárki elolvashatja. Ezt csupán azért jegyeztem meg, mert egy téma levéltári feldolgozása ugyan minden esetben elengedhetetlen, ám a korszak újságaiból, köteteiből elsődleges forrásokat ismerhet meg bárki, mert a csatazaj közepette folyamatosan publikáltak szinte minden fontosabb anyagot. Az új korszak politikai kívánalmainak megfelelően minden a nyilvánosság előtt zajlott. A lapokban, mivel a sajtómunkások úgy érezték, róluk s az életükről van szó, minden forrást igyekeztek nyomtatásban közölni, ám ezt többnyire kommentárokkal fűszerezve saját szájízüknek megfelelően tették. Ezért, aki csak a korszakban jelentős fölénnyel rendelkező ellenzéki attitűdű újságírók tollából szeretné megismerni az eseményeket, nem fogja megérteni sem az akkori kormányzat gondolkodását, sem azokat a lényeges különbségeket, amelyek manapság is jellemzik a médiakrízis megítélését.

Mindezeken kívül folyamatosan készültek a korszakkal foglalkozó visszaemlékezések, interjúk, forráskiadványok. Több, Antall Józseffel és az Antall-kormány külpolitikájával foglalkozó kötetet éppen a VERITAS könyvek sorozatban publikáltak kollégáim: Tóth Eszter Zsófia és Sáringer János.

Ám nem volt szabad elfeledkeznem az olyan újabb kiadású memoárok között azokról sem, mint a választott témámmal rengeteget foglalkozó Kónya Imre 2016-ban megjelent kötete. A közkönyvtárakban és az interneten pedig megtalálhatók a korszak szereplőinek – Hankiss Elemér, Kulin Ferenc, Albert Gábor, László Balázs, Juhász Judit, Feledy Péter – írásai, nyilatkozatai, előadásai és interjúi. A videómegosztó internetes portálokon is jócskán akadhatunk korabeli televíziófelvételekre, -beszélgetésekre. Mi több, mindenki rendelkezésére állnak az események alatt, vagy azt követően a fontosabb publicisztikák gyűjteményes kiadásai is. Csurka István és Balaskó Jenő kiadványaiból magam is tájékozódhattam az időszakra vonatkozó esszék, dolgozatok, cikkek tartalmáról. És akadnak még publikálatlan dolgozatok is. Ezúton köszönöm meg Wéber Attilának, hogy elküldte számomra – Kajdi József közreműködésével – a témához kapcsolódó kéziratát.

Alkalmam nyílt több interjút is készíteni. Az *Új Magyarország*gal foglalkozó fejezetek megírásához hatalmas segítséget jelentettek azok a beszélgetések, amelyeket Vödrös Attilával, Ónody Évával, Megyeri Dáviddal, Czakó Gáborral folytattam. Ónody Évának ezúton is köszönöm a számomra biztosított személyes dokumentumait. Ugyan nem értettem mindenben egyet beszélgetőtársaimmal, a források nem minden esetben illeszkedtek az elmondottakhoz, ám igyekeztem mindenki véleményét megjelenítve levonni a következtetéseimet. Nem tudom hangsúlyozni, hogy nélkülük sokkal nehezebb, szinte lehetetlen lett volna eligazodnom a szerkesztőségen belül történtekkel kapcsolatban. A kormányközeli napilap egykori belső élete ma is ellentmondásoktól terhes, ám annál sokkal pozitívabb a megítélésem, mint amit a szakirodalomban találhatunk az *Új Magyarország* szerepéről és minőségéről.

Kulin Ferenc elsősorban a kulturális bizottság fontosabb eseményeivel és a médiakrízis gazdasági aspektusaival ismertetett meg. Juhász Judit és László Balázs a korszak médiaviszonyai mellett információkkal láttak el a kormányszóvivői intézmény és a Miniszterelnöki Hivatal Sajtóirodájával kapcsolatban. Ez utóbbi témakörben beszélgettem az iroda két egykori munkatársával, Krómer Istvánnal és Bodnár Dániellel is. Feledy Péter pedig a rendszerváltozás időszakának különös eseményeibe avatott be, és a Magyar Televízió Hankiss és Náhlik-korszakainak megértéséhez nyújtott támogatást.

Külön köszönettel tartozom a munka megszületése közben adott szakmai tanácsokért és beszélgetésekért Marinovich Endrének, a VERITAS Történetkutató Intézet főigazgató-helyettesének és Zinner Tibornak, aki az intézetnél egykoron az 1945 utáni kutatócsoport vezetőjeként a főnököm volt. Meg kell említenem, hogy a 2006-ban megvédett szakdolgozatom az 1956-os forradalom megtorlásának rendszerváltozás kori sajtóképét vizsgálta. A munkát Izsák Lajos professzor úr vezetésével készítettem el. Jelen dolgozat első fejezeteiben ennek nagy hasznát láttám, s ezúton is köszönet illeti a professzor urat akkori, és azóta is folyamatos szakmai tanácsaiért.

Ebből a felsorolásból semmiképpen nem maradhat ki Kiss Dávid kollégám és barátom sem, aki közös intézeti munkánk alatt sokszor „kénytelen" volt egyes részeket végighallgatni, miközben azon morfondíroztam, hogy egy-egy esetnél miképpen is lehet elvágni elegánsan azt a bizonyos gordiuszi csomót. Kajdi József egykori közigazgatási államtitkár és Dévavári Zoltán kollegám több általuk talált dokumentumot is megosztott velem. Együttműködésüket szintén köszönet illeti. Ligeti Dávid kollégám és barátom olvasószerkesztése és tanácsai mellett, feleségem segített a kézirat alapos átnézésében, amiért nagyon hálás vagyok. Munkájuk nélkül nem születhetett volna meg a monográfia.

A médiakrízis feldolgozása során, amint az olvasás alatt látni fogják, két nagyobb témával nem foglalkoztam: az egyik a Duna Televízió históriája, amely általában valamennyi munka részét képezi. Ehelyett inkább a Miniszterelnöki Sajtóhivatalról és a kormányszóvivőkről írtam, amely több mint fontos ahhoz, hogy megérthessük miképpen próbált az Antall-kormány tevékenykedni a kifejezetten ellenséges sajtóközegben. A másik ügy, amelyet nem tartottam lényeges kérdésnek, csupán az általam feldolgozott időszak elhagyható mellékhadszínterének értelmeztem, az Torgyán József politikai szereplése volt. 1992 egy oly sok témától terhes esztendő volt, amelynek teljes feldolgozása messze túlnyúlna egy VERITAS-kötet korlátain. A legnagyobb összecsapások ekkor zajlottak s bár rengeteg cikkben foglalkoztak a Torgyán-üggyel, de Csurka István fellépése annál sokkal nagyobb horderővel bírt. Torgyán médiaszereplései helyett inkább a Csurka-faktor hatásait elemeztem.

Pontosan ezért tartom kötetem kiváló alcímének „a médiacsata néhány csörtéje" megfogalmazást. Szükség volt eme szűkítésekre azért, mert a téma egésze könnyen parttalanná tehető, és célorientált kifejtésemben kevesebb súlyt kaptak volna az olyan alapvető témák, mint a médiakrízishez vezető előzmények pontos felrajzolása, azaz az alcímmel szemben visszatekintettem a 80-as évek közepére is. Az alapok ismertetését fontosabbnak éreztem a krízis okainak vizsgálatához, mint valamennyi mező, hadszíntér felfestését arra a bizonyos képre. Amennyiben bármely ma is élő szereplő úgy érezné, hogy sarkosabban fogalmaztam egykori tevékenységét illetően, és ezért a történész szubjektív ítéletének fogja is bélyegezni, kérem, nézze el nekem. A forrásokból vett idézetek pusztán a nagyobb objektivitás és nem személyük miatti antipátiám okán kerültek bele a monográfiámba. A folyamatos elemzések helyett módszertanilag hasznosabbnak és elegánsabbnak éreztem a citátumok alkalmazását.

I. A MÉDIACSATA ELŐZMÉNYEI ÉS KÖRNYEZETE

EGY „HÁBORÚ" FOGALMI ÉS KRONOLOGIKUS ZAVARAI

A háború tartalmi jelentése komor képet fest számunkra: gyászoló anyákat, özvegyeket és elpusztított településeket vizionálunk. A huszonegyedik században különösen elgondolkodtató, hogy az általunk most vázolt elborzasztó jelenetek helyett más értelemben fogjuk használni a fogalmat. Összekapcsoljuk a médiakrízisnek egy a kelet-közép-európai térségre alkalmazott elgondolásával, amelyet az 1989−90-es rendszerváltozások utáni politika csatározásaival házasítunk össze. A szovjet típusú elnyomástól felszabadult kelet-közép-európai nyilvánosság átalakítása során keletkező politikai összecsapást ma médiaháborúnak nevezzük, amit elsősorban a magyarországi események tükrében helyezünk górcső alá. Ezekből a sorokból úgy tűnhet, hogy a „médiaháború" kifejezés elsősorban a budapesti légkör szüleménye. Ez azonban nem teljesen igaz: az angol media war fogalmát a nyugati sajtó is használta és használja mind a mai napig. A The New York Times internetes archívumában jelen időkig keresve a media war-t tartalmazó cikkekre összesen 119 esetben találhatunk olyan írást, amelyben találkozhatunk a fogalommal.[1] Természetesen ez nem azt jelenti, hogy ezen esetekben az Amerikai Egyesült Államok és talán a világ legolvasottabb napilapja csak és kizárólag olyan megközelítésben említené dolgozatom tárgyát, mint ahogy azt a következő sorokban teszem.

Az amerikai sajtótermékben először 1960-ban Robert Alden publicista írta le a fogalmat, ám ő sokkal inkább a különböző termékek és az azokat forgalmazó cégek reklámjainak egymással szembeni hadakozására használta ezt az elnevezést. Legyen szó krumpli-termékreklámok versengéséről vagy a marketingben érdekelt befektetők megszerzéséről, esetleg vállalatok termékei között eldurvult reklámkampányokról.[2] Az észak-amerikai olvasatban a media war kezdetben egy tipikusan a fogyasztói társadalom irányításában, a vásárlókért folytatott ádáz küzdelemben használt és értelmezett szókapcsolat volt. Ám mindaz, ami Magyarországon történt, ezt is megváltoztatta.

1 The New York Times internetes archívum (a továbbiakban: TNYT) https://query.nytimes.com/search/ sitesearch/#/%22media+war%22/since1851/allresults/1/allauthors/oldest/ (letöltve: 2017. augusztus 1.)

2 Alden, Robert: Advertising: A Tale of Dehydrated Potatoes. *The New York Times,* 1960. április 8. 51.

Mint minden harcnak, így ennek a sajátos ámde szokatlan magyarországi politikai összeütközésnek is van kezdőpontja, és hétköznapi értelemben kell vagy kellene lenniük győzteseknek, veszteseknek, jó és rossz oldalaknak, igazaknak és becsteleneknek. Ám ez egy történeti munka, nem szándékom, hogy erkölcsi síkra tereljem a kérdést, annál is inkább, mivel ezt sokan és sokféleképpen megtették. Talán az vihet közelebb minket a probléma megértéshez, ha először mindenki számára látható és értelmezhető fogalmi síkon kezdem el a dolgozat témájának részletes kifejtését. Nehezen vitatható ugyanis, hogy főképp a sajtószabadság sokféleképpen értelmezhető koordinátarendszerében folyt a küzdelem, ahol az egyik fél szerint: bárki, aki korlátozza a médiát, valójában diktatúrát készít elő, miközben a másik fél nehezményezte a média egyensúlytalan állapotát.

Számomra tény, hogy 1989−90-ben Magyarország nyugati típusú demokráciát kezdett kiépíteni. Bajomi-Lázár Péter elgondolása szerint a nyugati demokrácia nem létezhet sajtószabadság nélkül. Legfeljebb, szűkebben értelmezve a gyűlöletbeszéd lehet az, ami miatt korlátozható.[3] Ez az elgondolás kevésbé tekinti lényegesnek a vele vitában állók tételeit. Nem is teheti, mert akkor elveszítené a sajtószabadság kiterjesztett értelmezését. Ehhez szorosan csatlakozik a sajtószabadság emancipatórikus felfogása. Ebben az olvasatban a sajtószabadságnak segítenie kell a hátrányos helyzetű társadalmi csoportokat.[4] A piacnak és az államnak szubvenciókon keresztül kell támogatni azokat a csoportokat, akik nem tudnák maguktól a saját sajtójukat létrehozni. Az állami pozitív diszkrimináció azonban nem azt jelenti, hogy ennek köszönhetően egyfajta médiaegyensúlyt hozzanak létre. Az emancipatórikus elmélet szerint csak a médiához és az információhoz jutást kell biztosítani, és azzal nem kell törődni, hogy mely nézetet milyen súllyal közvetítenek. Ám akadnak olyan állítások, amelyeket ezzel szemben szokás megfogalmazni.

Először is az újságíró személyében soha nem lehet teljesen objektív, mivel áthatják a politikával kapcsolatos érzelmei és vélekedései. Minél inkább tisztában van ezzel, annál inkább tud közeledni az ideálisnak mondható, ám tökéletesen elérhetetlen objektív tájékoztatáshoz. Kérdés csak az, hogy szándékában áll-e ennek fel- és beismerése. Amennyiben nem, milyen jogi normával kényszeríthető erre? Kell-e egyáltalán kényszeríteni? A megélhetési szempontok felülírhatják-e az objektivitást? Elképzelhető-e olyan professzionális újságíróképzés, amely feloldja ennek dilemmáit?

Másodszor, amely az első tézisből következik, az annyira kívánt független média bár nem közölhetne igaztalan állításokat, az emberi tényezők, politikai, anyagi moti-

[3] Bajomi−Lázár Péter: *A magyarországi médiaháború*. Új Mandátum Könyvkiadó, Bp. 2001. 15.

[4] Bajomi–Lázár Péter: S*ajtó, szabadság. Médiapolitikai alternatívák*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2004. 11–12.

vációk miatt nemcsak az elitek befolyásával kell szembenézni, hanem időnként valótlanságokat tartalmazó hírek is a közönség elé fognak kerülni. A teljesen független médiát óhajtók ezt nem tekintik problémának, éppen a médiaszabadsággal érvelnek a jelenséget kárhoztatókkal szemben. Ezáltal az önmagukban megjelenő, kiigazítatlan vagy hosszadalmas bírói ítélettel cáfolt, nem alátámasztott állítások csak erkölcsi és nem sajtószabadság szempontjából elítélhető adalékokká nemesülnek a demokrácia működése során. Mindez kisebb rossz, a nagyobb átok: az ellenőrzött és akár irányított vagy éppen csak irányítottnak vélt sajtóval ellentétben. Ebben az értelemben a médiaszabadság akár médiaszabadosságot is jelent a rendet óhajtó oldal számára, megkötések és felügyelet nélküli állapotot. Első olvasatban olybá tűnhet, hogy ez utóbbi csak és kizárólag a médiában dolgozók érdeke lehetett. A korlátozások nélküli munkavégzés állandó lehetősége, a médiaszabadosság őket segíti. Az élelmesebb médiaszakemberek éppen ezzel az ellentmondással védhetik magukat, miközben a pártok, a kormány és a közélet tisztaságán őrködő, bár a társadalom által erre nem választott, s arra gyaníthatóan nem is mindig kért bíráinak, szakembereinek köntösét öltik magukra. Bár direkten ezt nem állítják, de a demokratikus államokban a médiaszereplők előbb vagy utóbb több befolyást szeretnének, közvetítés helyett alakítani akarják az eseményeket, s ennek a nyilvánvaló folyamatnak a végén negyedik hatalmi ággá válnak. Az is kérdés, hogy a társadalom által nem választásokon legitimált őrzőket ki fogja őrizni? Meddig terjedhet a közbeszéd témáinak meghatározásában kivívott határtalannak tetsző monopóliumuk? Ez már valóban komoly „rendpárti" kérdés, amelyben megjelenik a médiában dolgozók munkavégzési szabályainak lefektetése, valamilyen sajtótörvény és etikai kódex, amely egyensúlyt biztosít a nem általános, egyenlő és titkos választásokon hatalmat kapott médiával szemben. Az önkorlátozás sem megengedett a korlátlan sajtószabadság hívei szerint, hiszen az elsősorban öncenzúrának értelmezhető, amely a demokráciával szemben a diktatúrák szelídült változatának, a tekintélyuralmi rendszereknek sajátos médiakorlátozó játéktere. A sajtószabadság védelmezői úgy vélik az esetek többségében, hogy a szabályozásnak csak a független médiát kell védenie.

Harmadsorban a nyugati demokráciában, s ez hagyományosnak tekinthető, szabad gazdasági verseny van. A média, a tájékoztatás olyan érték, amelyet piaci alapon is lehet, sőt egyes értelmezések szerint csak úgy kell működtetni. A működő magántőke nem igazán tud mit kezdeni a sajtószabadság szűken vagy tágan értelmezett fogalmával. Valószínűleg ez nem hat rá maradandóan, mivel mindent vállalkozási szabadsággá konvertál, amely kötöttségektől mentes lapkiadási lehetőséget jelent, szigorúan profitorientált alapon. Sőt a gazdasági szereplő akár a maga értékei, ideológiai szempontjai szerint tudja vagy igyekszik formálni a közvéleményt, tehát csakúgy, mint az államilag finanszírozott közmédiánál reális esély mutatkozik arra, hogy

kénye-kedve szerint informálja előfizetőit. Egy nem szabályozott környezetben ez akár veszélyes is lehet, mondhatják a konzervatív rendpártiak.

Amennyiben a demokráciában résztvevőknek a fenti vitában felfogásbeli különbségekben nem sikerül megegyezniük, akkor médiaháborúról kellene beszélnünk? Nem. Sokkal inkább különböző demokráciafelfogások közötti ellentétekről kellene írnom, ám ez a rendszerváltozás korának Magyarországára nem minden esetben alkalmazható. Különösen azért nem, mert az Antall-kormány idején éppen szerkezetváltás történt, ahol a szocialista diktatúrából szabályozott, forradalom nélküliátmenet zajlott egy nyugati típusú demokrácia felé. S nem arról volt szó, hogy egy meggyökeresedett, társadalmilag kiérlelt demokráciában történtek ezek a politikai összecsapások. Éppen ez okozta azt, hogy bármilyen korlátozást, a régi rendszerre emlékezve, diktatúraként ítéltek el a leendő korlátozás alá esők. Súlyosbította mindezt, hogy azok, akik korlátozásként értelmezték a kormány kitörési kísérleteit, nyíltan az ellenzékkel szimpatizáltak.

Az a Hankiss Elemér, akinek a tévéelnöki pozíciója körül kialakult ellentétet tartják a médiaháború egyik okának, a történtek után beismerte: egyáltalán nem volt ördögtől való gondolat, hogy az átmenet időszakában a tévé és a rádió egységes nemzeti programmal lépjen fel.[5] Nyilván mindez komolyan támogathatta volna a kormány elképzeléseit a krízishelyzetben lévő ország irányításával és tájékoztatásával kapcsolatban.

Miközben Magyarországon bár médiaháborúról beszéltek, sokkal inkább a nyilvánosság átalakulása s annak következményei adták a kultúravita alapját, s pusztán hatalomtechnikai okokból használták a fentebb már vázolt érv-és fogalomrendszert. Senki sem akart a szereplők közül ismét diktatúrát és kézivezérelt, irányított médiamunkásokat. Ezért erősen megtévesztő, amennyiben pusztán a sajtószabadságot ért támadásról írnak az egyes elemzések. Ám az talán minden oldalnak megközelítőleg elfogadható, hogy a rendszerváltozás során a nyilvánosságban egyensúlytalan, majd közel egyoldalú állapot következett be, az öröklött sajtóprobléma újrastrukturáltan fennmaradt, mintegy a Kádár-korszak agóniájának örökségeként. Ez az egyik oldalnak elfogadhatatlan problémát jelentett, miközben a másik fél szintén hatalmi céloktól vezérelve az egyensúlyi állapot megteremtését a szabad sajtóra hivatkozással utasította el. A vitában résztvevők azonban a nyilvánosság előtt folytatták ezt a politikai küzdelmet, amely ezzel segítette a születő demokratikus társadalmi normák elfogadását, s alakította a szabadságjogokról kialakuló magyarországi közvélekedést.

[5] Hankiss Elemér: *Proletár reneszánsz. Tanulmányok az európai civilizációról és a magyar társadalomról.* Helikon Kiadó, Bp. 2016. 408.

S végül előmozdította a demokratikus átmenetet is. Erről lehet és reményeim szerint érdemes értekezést írni, miközben nem szükségszerű háborút vizionálni a szerkezetváltás és a sajtószabadság-modellek demokratikus politikai vitájában. Az más kérdés, hogy mindez személyeskedésektől sem mentesen folyt a sajtóban és az elektronikus médiában.

Az egyensúlytalan médiát emlegető publicisztikákat jobboldali irányultságúaknak nevezte Sipos Balázs 2010-ben megjelent munkája.[6] Monográfiájában árnyalni igyekezett ezt a vélekedése szerint egyoldalú beállítást. A történész segítségül hívta Vásárhelyi Mária kutatásait annak bizonyítására, hogy a korszakban dolgozó baloldali és liberális elkötelezettségű újságírók – a számarányukat figyelembe véve – nem voltak jelentős túlsúlyban. Vásárhelyi Mária egyedül a kisgazdákra szavazó zsurnalisztákat nem tudta kimutatni 1990-ben, miközben a sajtómunkatársak 31%-a az MDF-re, 33%-a az SZDSZ-re, 15%-a az MSZP-re, 17%-a a FIDESZ-re és 2%-a a Kereszténydemokrata Néppártra adta le a voksát.[7] Ugyanezen kutatás szerint 1992-ben már ugyanannyian vallották magukat baloldalinak vagy nemzeti érzelműnek, legtöbben pedig demokratikusnak és „szabadgondolkodásúnak" vélték önmagukat.[8] Azaz az újságírók pártprefenciája folyamatosan változott. Sipos Balázs gondolkodása szerint a „baloldali–jobboldali felosztás" a sajtóorgánumok tekintetében „némileg önkényes".[9] A lapok és a pártok közötti kapcsolatok nem egyformán szorosak. A világnézeti szimpátiától, az anyagi elköteleződéstől a feltétlen pártszimpátiáig rengeteg motivációt kell figyelembe venni.[10] Elemzésének a baloldali médiatúlsúlyt cáfoló érdekes állítása alapján feltette a kérdést, hogy amennyiben „a baloldali médiafölény létezett és ez hátrányos volt a jobboldali pártok számára, akkor milyen módon nyert választást a jobboldal 1998-ban, a média-egyensúlytalanság „csúcsidőszakában".[11]

Az Antall-kormány periódusára általam használt egyensúlytalan médiaállapot nem baloldali, hanem kormánykritikus médiatúlsúlyt jelent. Ráadásul használata nem bal- vagy jobboldali publicisztika kérdése, hanem a korszakban, Antall József miniszterelnök programadó beszédében is használt fogalom, amely megítélésem szerint a rendszerváltozást követő médiatörténeti korszak leírására is alkalmazható.

6 Sipos Balázs: M*édia és demokrácia Magyarországon*. Napvilág, Bp. 2010. 119.

7 Vásárhelyi Mária: *Újságírók, sajtómunkások, napszámosok*. Új Mandátum, Bp. 1999. Idézi: Sipos B.: M*édia* i. m. 122.

8 Uo. 123.

9 Uo. 127.

10 Uo.

11 Uo. 129.

Az teljesen más szempont és további vita kérdése – amint már bemutattam –, hogy vajon a médiaegyensúlyon és csak azon keresztül értelmezendő-e a sajtószabadság fogalma.

Sipos Balázs elemzéséhez csatlakozva úgy gondolom, az MDF nem az ellenzéki médiatúlsúlynak köszönhetően veszítette el az 1994-es választásokat. Ám Vásárhelyi Mária kutatásait óvatosan kell kezelni. Először is érdekes lett volna megnézni a korszak legnagyobb példányszámú napilapjainál dolgozó újságírók pártpreferenciáit. Az általános véleménykutatási adatokkal éppen az a baj, hogy általánosak, miközben arról írnak, hogy a *Magyar Nemzet* tulajdonképpen 1993-ig független sajtótermékként jelentkezett a palettán, addig ezt a kormányzat nem így érzékelte. Az érzékelés lehet, hogy nem egy tudományosan megfogható szempont, de amennyiben Antall József olyan cikkeket olvasott folyamatosan a napilapokban, amelyeket a kormányára nézve igaztalannak tartott, hiábavaló azon vitatkozni, hogy az adott lap munkatársai függetlennek tartják-e saját magukat. A két oldal szubjektív értékítéletét sem lehet figyelmen kívül hagyni egy történeti elemzésnél, mert akkor éppen a konfliktus alapját nem tudjuk felfejteni az olvasó számára. A médiapolitika szempontjából egyetlen kormányzat sem fogja függetlennek tartani az állandó kritikával jelentkező sajtótermékek munkatársait. A független sajtó nem az ellenzéki és nem a kormánypárti újságírást jelenti még akkor sem, ha ezt a korszakban soha sem sikerült megértenie senkinek. Továbbá nem az újságírók pártszimpátiája alapján kell értekezni a rendszerváltás utáni média viszonyairól, hanem a legnagyobb példányszámú lapok cikkeiből lehet következtetéseket levonni az adott sajtótermékben uralkodó politikai nézetekre vonatkozóan.

Ráadásul soha nem lehet kritikátlanul kezelni az adott hivatáshoz köthető pártszimpátia-adatokat, hiszen soha nem tudhatjuk, hogy azok megvallása őszinte, vagy csupán egy valós, esetleg vélt, esetünkben szerkesztőségi elváráson nyugodott. Ellen-ben témám szempontjából kijelenthető, hogy a médiaegyensúly megteremtése már a kezdet kezdetén szerepelt a kormányzat céljai között, de a médiával szembeni keménykéz politikája nem volt jelen a tervekben, és nem volt prioritás a kérdés megoldása. Később vált egyre inkább feszítővé és érlelte meg a kormányzati közbelépés szándékát. A kérdés csak az: mikor kezdődött el a krízis?

Nem tartható jogosnak azon elképzelés, miszerint a konfliktus azzal kezdődött el, hogy Antall József miniszterelnök nem mondhatta el a Magyar Televízióban, az önkormányzati választások előtt 1990 szeptemberében helyzetértékelő beszédét.[12] A Magyar Televízió akkori elnöke, Hankiss Elemér erre nem adott számára lehetőséget. Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke is beszélt volna. Ezzel akarta

[12] Lásd: https://www.youtube.com/watch?v=7sk-_rdmly (letöltve: 2017. augusztus 10.)

megteremteni az egyensúlyt Hankiss. Ám midőn a köztársasági elnök nem élt megszólalási jogával, Antall előre rögzített előadását sem tűzték műsorra. Hankiss teljesen félreértette a köztársasági elnök intézményét. Göncz feladata szerint a nemzet egységét jelenítette meg. Nem a miniszterelnökkel szemben, kvázi ellenpólusként kellett volna megszólalnia. Közjogi funkciójából adódóan sem a kormányt, sem az ellenzéket nem képviselhette volna. Akkor hogyan lehetett mégis Antallal szembeállítani? Az, hogy mégis vele kívánta a Magyar Televízió elnöke Antall mondanivalóját ellenpontozni, jellemzi, miként is gondolt Gönczre a propaganda szempontjából az akkori legnagyobb ellenzéki párt, az SZDSZ. A kormányzat kommunikációs ellensúlyaként számítottak egykori liberális politikustársukra. Ám mindez pusztán a nyilvánosság s az abban szereplők funkcionális zavarairól és mélyebb politikai gondokról árulkodott. Csupán az epizódjai voltak egy olyan konfliktusnak, amely nem az 1990-es országgyűlési választások után keletkezett, s mindezért a további válaszokat a kommunikációs tér keresztmetszetének rendszerváltozás előtt és alatt bekövetkezett lassú változásában kell keresnünk.

A NYILVÁNOSSÁG ARCAI ÉS VÁLTOZÁSAI

A nyilvánosság, kádári értelemben használva, 1956 és 1989 között szigorúan ellenőrzött volt. Ugyanis a Kádár-korszak egészen a hanyatlásáig kézben tartotta a nyilvánosságot és „[…] folyamatos ideológiai vadászatot tartott a normák betartása érdekében”[13]. Ahhoz, hogy továbbléphessek, először a nyilvánosságot mint politológiai fogalmat kell megvizsgálnom az azt alakító tényezőkkel együtt az 1980-as években. A nyilvánosság alapvetően nemcsak a sajtó, hanem a társadalmi rendszer valamennyi alrendszerével együtt értelmezendő fogalom, amelybe beletartozik a társadalom aktorainak az információszerzésre és -továbbításra irányuló valamennyi kísérlete, ahol azok sikere vagy sikertelensége mutatja meg az adott ország nyilvánosságának fokát. A Kádár-éra azonban fokozatosan igyekezett a nyilvánosságot és elsősorban a politikai nyilvánosságot az engedmények politikája révén is irányítása alatt tartani. A jó minőségű szociális, oktatási intézmények, a magánüdülők, az elérhető tartós fogyasztási cikkek, a szabad külföldi utazás, a keleti szomszédoknál rugalmasabban kezelt gazdaság, a nyugati világ vezetőinek elismerése, a paternalizmus, a néppel összekacsintó vezető ára „csupán” annyi volt, hogy el kellett fogadni az egypártrendszer játékszabályait és a hivatalos véleményeket az olyan kérdésekben,

[13] György Péter: *Néma hagyomány. Kollektív felejtés és kései múltértelmezés 1956–1989-ben (A régmúlttól az örökségig).* Magvető, Bp. 2000. 20.

mint például az 1956-os forradalom és szabadságharc. Ez viszont azt eredményezte, hogy az állampolgárok többsége elfordult a politikától, és elvesztette érdeklődését a terület iránt. A nyilvánosság kettős volt, s nem került szinkronba a napilapokban olvasottakkal. Ezt mindenki elfogadta, újságíró és olvasó egyaránt belenyugodott a játékszabályokba. Azonban a gazdasági visszaesés, valamint a párton belül felnövekvő reformértelmiség és döntően a demokratikus ellenzékre épülő szamizdatok, továbbá a nyolcvanas évek elején a *Mozgó Világ* folyóirat elkezdték tágítani a nyilvánosság kereteit. A lakosság, életkörülményeinek rosszabbodása miatt, ismét a politika felé fordult, Kádár népszerűsége csökkent, gyakorlatilag csak a halála után kezdett ismét emelkedni. Ráadásul az ország külföldi elismertsége sínylette volna meg a másként gondolkodókkal szembeni „keményebb" fellépést.[14]

A nyilvánosság köreit a Kádár-korszak utolsó periódusában az illegálisan megjelent szamizdatirodalom és -lapok rajzolták át. Valójában a második nyilvánosság kialakításában vezérszerepet játszó szamizdatok léte is azon alapult – Haraszti Miklós szerint −, „hogy a magyar rezsimnek magának is súlyos politikai árat kellene fizetnie a népszerűvé vált szamizdat felszámolásáért, hiszen nem irthatja ki általános szigorítás nélkül. Ezért várhatóan inkább csak »kis elnyomást«, »adminisztratívnak« becézett diszkriminációs rendőri és titkosrendőri eszközöket alkalmaz majd a szabad sajtó visszaszorítására vagy legalább féken tartására."[15]

1973−74-ben, majd 1984-ben, a Haraszti Miklós író, illetve Demszky Gábor ellen lefolytatott perek is felfüggesztett börtönbüntetéssel végződtek. Természetesen ez nem jelentette azt, hogy a szamizdatok készítői és forgalmazói szabadon gyakorolhatták tevékenységüket. Általánosak voltak a rendőri zaklatások, a sokszorosításra használt eszközök lefoglalása, a szamizdat gyártásával foglalkozók előállítása, titkosrendőri módszerekkel való megfigyelésük.[16] Ezekben a sajtóért és a nyilvánosságért a kádári diktatúrával szemben folytatott harcokban alakult ki és erősödött meg a magát demokratikus ellenzéknek nevező csoport. A későbbi SZDSZ alapító atyái ekkor tapasztalták meg, hogy a tájékoztatás milyen lehetőséget rejt magában. Mindennek komoly szerep jutott az irányított nyilvánosság fokozatos lerombolásában. Nemcsak a szamizdattal foglalkozó csoportok tapasztalhatták a gyengülő diktatúra markának szorítását, a legálisan megjelentetett *Mozgó Világ* szerkesztősége sem kerülhette el a politikai beavatkozásokat. Elegendő csak Kulin Ferenc főszer-

[14] Ezt Kádár János is kifejtette. Ráadásul az ellenzéki csoportok folyamatosan hivatkoztak a hazánk által is aláírt helsinki záróokmány harmadik kosarára.

[15] Haraszti Miklós: *A civil kurázsitól a civil társadalomig. Magyar szamizdattörténet.* In: Rubicon 2004/5−6. 28.

[16] Lásd részletesebben Hodosán Róza 2004-ben megjelent *Szamizdat történetek* című írását.

kesztő 1983. szeptemberi eltávolítására utalnom. Ezek a megoldások nem voltak permanensen fenntarthatók.

Nem véletlenül került a Kádár-rezsim 1986-ban olyan helyzetbe, hogy el kellett gondolkodnia a sajtó működésének jogszabályi keretein. Az 1986. évi II. tv., a sajtótörvény már magán viselte a változó kor jeleit. Bajomi-Lázár szerint a párt vezető testületei a törvény segítségével megerősítették a sajtó irányítását, azonban meg is húzták annak határait.[17] Sőt az informális és a félinformális irányítást is megszüntették.[18] Ezen állításokat szükséges párhuzamba állítanom azzal, hogy a politikai lapok vezetőszerkesztőit továbbra is a hatásköri lista alapján választották ki. S a médiában is működtek a párt helyi alapszervezetei. Nem szűnt meg az időszakos kiadványok feletti kontroll sem, csupán enyhébb lett, lazább játékszabályok érvényesültek.

A törvényszöveg egyes mondatai valóban alkalmasak arra, hogy egyes kérdésekben azt vélelmezzük: egy demokratikus ország sajtótörvényét olvassuk. Azért apró utalásokból következtethetünk arra, hogy az alkalmazásban kell keresnünk azokat a fékeket, amelyek miatt mindez csak a Kádár-korszak sajátos viszonyaiban értelmezhető. A törvény bevezetőjében leszögezték, hogy az alkotmány mindenki számára hozzáférhető sajtószabadságot biztosít. Egészen addig, amíg ez nem ütközik az alkotmány által lefektetett szabályokba.

Ehhez hasonló sejtetéssel és talányos megoldásokkal élt a törvényalkotó az időszakos sajtó alapításáról szóló törvényszöveg II. fejezetében is. Elméletileg nem zárták ki annak a lehetőségét, hogy magánszemély újságot működtessen. A III. fejezetben, a nyilvántartásba vétel szabályaival foglalkozó részben olvashatunk a sajtószabadság korlátozásáról, amit ezúttal is az alkotmányos jog tekintetében értelmezett. A sajtótermékek bejelentését, nyilvántartásba vételét a rendvédelmi és fegyveres erők, rendészeti szervek időszaki kiadványai kivételével a Művelődési és Közoktatási Minisztériumnál kellett kezdeményezni. A törvény harmadik paragrafusa szerint akkor lehetett megtagadni a nyilvántartásba vételt, amennyiben az időszaki kiadvány valamilyen bűncselekményt valósított meg, vagy bűncselekmény végrehajtására ösztönzött, sértette a közerkölcsöt, és más személyek jogait korlátozta. A Fővárosi Bíróság dönthetett a vitás kérdésekben. Lényeges, hogy azon lapok, amelyek nem rendelkeztek engedéllyel, az 1986-os törvény alapján remélték a helyzetük rendezését. Maga a korpusz is hivatkozott erre abban a kitételében, hogy a nyilvántartási és bejelentési kötelezettség csak azokra a kiadványokra vonatkozott, amelyek esetében 1986-ig ez nem történt meg.

17 Bajomi P.: *A magyarországi* i. m. 34.
18 Bajomi P.: *A magyarországi* i. m. 35.

A törvény alapján azt gondolhatnánk, hogy az olyan lapok, mint a *Beszélő,* végre lehetőséget kaptak a legális megjelenésükre. Nem ez történt. Kőszeg Ferenc nem véletlenül nevezte a törvényt 1989-ben *Lex Beszélő*nek. A szamizdat szerkesztősége hiába kezdeményezte, hogy lapjuk végre legálisan megjelenhessen a törvény alapján. Azzal utasították el a nyilvántartásba vételét, hogy publikációikat túl sokszor idézte a Szabad Európa Rádió. Tehát a *Beszélő* a hatalom olvasatában a nyugati imperialisták felforgató szócsöve volt. Indoknak ez több mint elegendőnek bizonyult.[19] Az 1986-os sajtótörvény nem jelentette azt, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottsága időről időre ne értékelte volna a Magyar Televízió és Magyar Rádió munkáját. 1986. július 1-én az 1983-as MSZMP KB PB-határozat alapján összegezték az elektronikus média fejlődését.[20] A rádióval kapcsolatban a következőket tartalmazta a határozat: „Változatlanul kiemelt feladat: a szerkesztőségekben folyó eszmei-politikai-szakmai munka erősítése, következetesebb harc a szemléleti hibák, káros né-zetek és magatartásformák, az igénytelenség ellen. A rádió szakmai és politikai vezetésének a következő időszakban meg kell akadályoznia, hogy a műsorokban az ellenzéki nézetek teret kapjanak, s közvetett vagy közvetlen módon hatásukat éreztessék."[21]

Mégis az 1986-os sajtótörvény volt az, amellyel szembe kellett nézni a rendszerváltozás idején, és ezért 1989-re égetővé vált az újabb törvény megalkotása. Ezt érzékelte az MSZMP is. Az MSZMP KB 1989. március 29-iki állásfoglalása szerint olyan új törvényt kell hozni, amely biztosítja a sajtószabadságot. Az MSZMP vezetői azonban egy olyan törvényt szerettek volna, amely nyilván megakadályozza, hogy csak az ellenzéki nézetek kapjanak helyet a médiában. Elemi érdekükké vált, hogy valamilyen egyensúlyi helyzet álljon elő.

„A véleménynyilvánítás és a sajtószabadság korszerű törvényi szabályozásának hiánya sok zavar forrása – állítják. A nyilvánosság különböző fórumai gyakran nem a valóságnak megfelelően tükrözik a társadalomban meglévő érdekkülönbségeket, s ez nem segíti a megegyezést. […] Gyakori, hogy a politikai, gazdasági rendszer közvetlen vagy közvetett bírálói mellett nem kapnak azonos nyilvánosságot azok, akik nem élezni akarják a társadalmi konfliktusokat, hanem a feszültségek enyhítésén, a konfliktusok oldásán, a nemzeti összefogáson fáradoznak."[22] Szembe kellett

[19] Kőszeg Ferenc: Sajtótörvényeink. *Beszélő* 1989. 2. évf. 4. szám. Lásd: http://beszelo.c3.hu/cikkek/sajtotorvenyeink (2017. szeptember 1.)

[20] *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1985−1989.* Szerk.: Vass Henrik, Interart Stúdió, Bp. 1994. 200−209.

[21] *Az MSZMP KB Politikai Bizottságának határozata a Magyar Rádió munkájáról. 1989. július 1.* In: Vass H.: *A Magyar* i. m. 203.

[22] *Az MSZMP Központi Bizottságának állásfoglalása a politikai nyilvánosságról és a tájékoztatási törvény politikai irányelveiről. 1989. március 29.* In: Vass H.: *A Magyar* i. m. 581.

nézni a hatalomnak az 1986-os sajtótörvény dilemmáival is. Úgy gondolták: a törvény nem azt a célt szolgálta, hogy „elismerje minden ember jogát a véleménynyilvánítás szabadságához és a sajtószabadsághoz".[23] Sőt mindez összeütközött a társasági törvénnyel, hiszen ezzel jogot biztosítottak magánszemélyeknek is időszaki lap alapítására.[24] Mindez kifejezetten szükségessé tette, hogy egy új és részletes sajtótörvény szülessen.

Megegyezés azonban nem született, mivel az ellenzék sem értett egyet, s a kormányzatnak sem állt érdekében, hogy a médiát teljes egészében átadja. Csak annyi történt, hogy egy rendelettel tették lehetővé a zökkenőmentes sajtónyilvántartásba vételt.[25] 1989-ben az egykori szamizdatok immár legálisan megjelentek, ám semmiféle olyan jogi norma nem született, amely valóban átfogóan szabályozta volna a média, beleértve az elektronikus sajtó működését. A lapok privatizációja azonban rögtön megkezdődött, mindez később politikai vitákat eredményezett. Ezt az állapotot örökölte meg az 1990 tavaszán megválasztott Antall-kormány is.

Az egykori szereplők szerint a médiakrízis kitöréséért az újságírók között a nyolcvanas évek vége óta lappangó és feszülő ellentétek is okolhatók. Vödrös Attila, a *Pest Megyei Hírlap* későbbi főszerkesztője szerint a felgyűlt ellentéteket az SZDSZ 1990. április 8-i választási veresége robbantotta ki.[26] Visszaemlékezése szerint, midőn 1990. április 8-án este, mint a *Magyar Hírlap* munkatársa, az MDF választási sikerétől örömittasan belépett a szerkesztőségbe azzal, hogy győztünk, valóságos „siralomház" fogadta. „Úgy néztek rám, mint a véres rongyra."

Vödrös ekkor már majdnem tíz éve dolgozott a *Magyar Hírlap*nál. Ráadásul a lap privatizációja során, amikor Ian Robert Maxwell médiamogul meg akarta vásárolni a sajtóterméket, Németh Péter későbbi főszerkesztő mellett foglalt állást, aki nemhogy nem támogatta a későbbi Antall-kormányt, hanem a médiakrízis aktív ellenzéki szereplőjévé vált. Vödrös a választások előtt a szerkesztőség ellenszenvét nem tapasztalta, összejárt Németh Péterrel, Vicsek Ferenccel, Antal Anikóval, Mészáros Tamással. Addig a bizonyos estéig szűkebb baráti köréhez tartoztak.[27] Később személyeskedésektől tarkított vitatkozássá változtak a munkahelyi kapcsolat során kialakult barátságok. Ez általános jelenség volt, s minden bizonnyal az egyik legszomorúbb része a médiaválság következményeinek, amely egyes esetekben a családok életét sem kímélte. Benedek Elek unokái, Benedek András és István sem tudták

[23] Uo. In: Vass H.: *A Magyar* i. m. 582.
[24] Uo.
[25] Kőszeg F.: Sajtörvényeink i. m.
[26] Vödrös Attila interjú 2018. február 12.
[27] Uo.

kivonni magukat a hatásai alól. Mély családi kapcsolataikat odáig erodálták az események, hogy egy idő után szóba sem álltak egymással.[28]

Kultúrharcnak nevezte Vödrös Attila az eseményeket, amelyeknek mélyebb rétegeiben megtalálhatók voltak az újságírók származásának a népi-urbánus vitában sokszor körbejárt kérdései is. Vödrös Attilához hasonlóan Debreczeni József sem hallgatta el, hogy a „fővárosi újságíró-társadalom többsége zsidó származású."[29] Ezen újságírók nem szimpatizáltak azzal az MDF-fel, amelynek fontos részét képezték a népi írók. Sőt mi több, antiszemitizmust sejtettek a párt mögött.[30] Miért is támogattak volna egy olyan erőt, amely szerintük nemcsak a karrierjüket, hanem akár az életüket is veszélyeztette? Antall meglévő kétségeiket, félelmeiket nem tudta eloszlatni.

Kulin Ferenc szerint a népi-urbánus ellentét pusztán kísérőjelensége volt a rendszerváltozás időszakának.[31] Két fontos szempontot is sikerült elfedni annak köszönhetően, hogy ezt az ügyet állították a korszak középpontjába. „Azt is, hogy a »demokratikus ellenzék« és a »népiek« társadalompolitikai céljai kezdetben termékeny viták kiindulópontjai voltak, és azt is, hogy a liberálisok és a szocialisták kapcsolatát éppoly súlyos konfliktusok terhelték, mint az MDF−SZDSZ viszonyt."[32]

Bodnár Dániel, aki egykoron az Antall-kormány miniszterelnöki sajtóirodáján dolgozott, hozzátette, hogy a választások után a sok SZDSZ-szimpatizáns sajtómunkás által várt MDF−SZDSZ-nagykoalíció is elmaradt. Abban reménykedtek, hogy ha nem is nyernek a szabaddemokraták, legalább benne lesznek a kormánykoalícióban, és befolyásuknak köszönhetően ténylegesen az SZDSZ fogja irányítani az ország életét.[33] Mindennek elmaradásáért haláláig nem tudtak megbocsátani Antall Józsefnek.

A Magyar Televízió munkatársainak többsége sem várta az MDF győzelmét. 1990. április 8-án este, miközben Antall József már a győzelem tudatában nyilatkozott a kamerák előtt, nem adták le a teljes beszédét, hanem egyszerűen átkapcsoltak a Mérleg utcai SZDSZ-székházba, hogy a vesztes párt mondanivalóját közvetítsék. Kónya Imre – Debreczeni Józsefet citálva – kijelentette, hogy az újságírók többségé-

28 Uo.

29 Debreczeni József: *A miniszterelnök. Antall József és a rendszerváltozás.* Osiris, Bp. 1998. 278.

30 Uo.

31 Kulin Ferenc: A paktum-fantom. Az MDF–SZDSZ megállapodás és világpolitikai háttere. Magyar Napló, VERITAS, Bp. 16.

32 Uo. 19.

33 Vödrös A. interjú i. m.

nek 1990-ben, s az utána következő években a szabaddemokraták jelentették a hazai csapat fogalmát.[34]

Figyelembe kell vennünk azonban a médiakrízis gyökereit, ezért helyesebb, ha nem az 1990-es választás pillanatától kezdjük el vizsgálni az eseményeket, hiszen a röviden felvázolt előzmények és bonyodalmak szerves részét képezik az Antall József személyéről és a vezetésével felálló kormányról rajzolt erősen negatív médiakép okainak. Fontos az előzmények ismertetése azért is, mert a későbbi szereplők az EKA és NEKA tárgyalóasztalai előtt ismertették először a média átalakításra vonatkozó terveiket. Ám még ezelőtt érdemes néhány mondatot „vesztegetnem" az 1956-os forradalom és szabadságharc nyilvánosságra gyakorolt hatásaira is. Különösen azért, mert a későbbi médiakrízis során a még élő ötvenhatosok közül néhányan résztvevői voltak az elektronikus sajtó körüli csörteknek.

1956 SZEREPÉRŐL ÉS A SAJTÓRA GYAKOROLT HATÁSAIRÓL

Amennyiben ma vizsgáljuk a rendszerváltozás időszakában megjelent kiadványokat, a nyomtatott és elektronikus sajtót, akkor csak az 1989-es időszak átalakulásait kutatva is robbanásszerű változásoknak lehetünk tanúi, mind a hangvétel, mind a szerkesztés tekintetében. A legnépszerűbb téma 1989-ban vitathatatlanul az 1956-os forradalom és szabadságharc értékelése és a Kádár-korszak genezisének vizsgálata volt. Ezzel foglalkozott a sajtó a legtöbbet, csak ezek után következtek az ellenzéki erőkkel és a külpolitikával foglalkozó cikkek. Míg 1988-ban még a külföldi tudósítások dúsították a lapokat, és a belpolitika kevesebb teret kapott, mindez egy évvel később megfordult.

Az időszak mesebeli és gyors változásai alkalmasnak bizonyultak ma is terjedő mítoszok megalkotására. Az újságírók nem maguktól határoztak arról, hogy egy olyan témában, mint 1956, szembeszállnak-e a Kádár-korszak összes szabályával. Ma már ezt is megszépíti az emlékezet, s olybá tűnhet, hogy a sajtómunkások saját belső elhatározásukból döntöttek az ellenzéki szerep mellett. Amennyiben valaki valóban így döntött korábban, az nem maradt megtorlás nélkül. Elegendő csak megemlítenünk Nagy Gáspár 1984 októberében megjelent, Nagy Imre miniszterelnökre emlékeztető versét, amely után rögtön beindult az állami paranoiagépezet. A történtekre a szerző elhallgattatása és az *Új Forrás* bezúzása volt a párt válasza.

[34] Kónya Imre: *…és az ünnep mindig elmarad? Történetek a rendszerváltástól napjainkig.* Alexandra, Bp. 2016. 203.

Az áldozatok rokonai, egykori ötvenhatosok, történészek azonban 1988 tavaszára megalakították a Történelmi Igazságtételi Bizottságot, és a Nagy Imre-per 30. évfordulóján felhívást intéztek a magyar társadalomhoz, amelyben a kivégzettek méltó eltemetését, rehabilitációját, valamint a közelmúlt átértékelését is követelték.[35]

Ezen a tavaszon fontos esemény történt, amely hozzájárult az 56-os forradalom megítéléséhez, s így a média változásához is. Mégpedig az 1988. májusi pártértekezleten bekövetkező személycsere-sorozat, ahol a párt ókonzervatív szárnya számokban is kimutatható vereséget szenvedett. „A 13 tagú Politikai Bizottságból 8, a 105 tagú Központi Bizottságból 39 főt nem választottak újra, ami – mint később kiderül – az új rendpártnak (Grósz Károly és csapata) a hatalmát is fokozatosan aláásta".[36] Kádár Jánost pártelnökké „buktatták", a pártfőtitkári posztját Grósz Károly ragadta magához. A Politikai Bizottságból viszont olyan, a rendszerváltozás szempontjából fontos személyiségek kerültek a hatalomba, mint Pozsgay Imre, illetve Nyers Rezső.

Komoly politikai földindulás – Kádár János távozása a tényleges hatalomból – előzte meg a szabad sajtó megalakulását. Ám a hivatalos tájékoztatás 1988-ban ragaszkodott a Grósz Károly pártfőtitkár által használt frazeológiához. Grósz 1988 májusában Londonban, júliusban New Yorkban járt. Többször is kijelentette, hogy szó sem lehet Nagy Imre és társai rehabilitálásáról. Ellenben a kivégzett miniszterelnök és társainak hamvait átadják majd a rokonoknak, hogy gondoskodjanak a végtisztességről. Pusztán emberiességi szempontokról beszélt a média is.[37] Odáig is eljutottak, hogy védjék az MSZMP megtorlásokban játszott szerepét. A már említett cikk szerint a nyomtalanul eltemetett kivégzettek sorsáért éppen Nagy Imre első miniszterelnöksége tehető felelőssé. Hiszen az általa kiadott 538/5/1954 sz. (XII. 10.) rendelet szerint mindazokat, akiket a Népköztársaság ellen elkövetett bűnökért végeztek ki, jeltelen sírba kell elhantolni. Ellenben az újság azt is állította, hogy 1967-ben megváltoztatták az IM rendeletet. A 110/1967. IX. fejezetének 355. §-a szerint ugyanis: „A kivégzett holttestét köztemetőben kell eltemetni. A temetésről a büntetés-végrehajtási intézet gondoskodik, erről a kivégzett közvetlen hozzátartozóját értesíti."[38] Csengey Dénes a *Hitel* című folyóiratban is elsősorban taktikai szem-

[35] Az állambiztonságiak is fokozattan figyelemmel kísérték a szervezkedést. Egy 1988. május 19-iki jelentés szerint: „Mécs Imre aláírásgyűjtést folytat egy anyaghoz, amely az „56-osok" rehabilitálását követeli, s az ügyben volt ellenforradalmárok egy csoportja megbeszélést tervez… azon elhatározták, hogy megalakítják a »Bizottság a történelmi igazságtevésért« elnevezésű szervezetet." In: Kenedi János: *Kis Állambiztonsági Olvasókönyv II*. Magvető. Bp. 1996. 181p.

[36] Bihari Mihály: *A Magyarországi rendszerváltás, az átmenet magyar útja, összefoglaló értékelés.* In: Rubicon 2004/ 5-6.7

[37] Várnai Ferenc: Történelem/Emberiességi okokból. A kivégzettek eltemetése. Büntetés-végrehajtási szabályok. *Magyarország* 89/1. 25.

[38] Uo.

pontból kritizálta az új főtitkár beszédeit. Hiba volt az Egyesült Államokban éppen azok előtt az egykori ötvenhatos emigránsok előtt beszélni ezekről az ügyekről, akiktől anyagi és erkölcsi segítséget várt az akkori Magyarország.[39] Ilyen körülmények között hangzott el Pozsgay Imre 1989. január 27-én a *168 órá*ban sugárzott nyilatkozata, amelyben népfelkelésnek nyilvánította az 1956-os forradalom eseményeit. Ez volt az a nyitány, amely után a hivatalos média is megkezdte átalakulását.

A MÉDIA ELLENZÉKI LESZ?

Mi változott, mikor kezdett el a legális sajtó is egyre inkább ellenzékiként viselkedni? Az MSZMP-n belül is elindultak olyan változások, amelyek a meglévő ellenzéki erők mellett lassacskán a nyomtatott és az elektronikus hírközlést is formálni kezdték. Ebben a helyzetben a legnagyobb példányszámú napilapoknak is meg kellett találniuk saját hangjukat. „A *Népszabadság* némi felszabadultsággal úgy viselkedett, mint egy pártlap, a *Magyar Hírlap* egyre inkább a semleges megfigyelő szerepét betöltő kormánylappá szelídült, a *Magyar Nemzet* pedig teljes mellszélességgel és egyre növekvő példányszámmal állt az ellenzék mellé."[40]

Ám korántsem igaz az, hogy a teljes sajtó egyik pillanatról a másikra az ellenzéki szervezetek oldalára állt. Az 1989. március 22-én megalakult Ellenzéki Kerekasztal [EKA], az ellenzéki összefogást és egyeztetést koordináló testület is szembesült a kétarcú médiával. Erről tanúskodik az 1989. május 1-jei kerekasztal-beszélgetés, amelyben Kónya Imre kifejtette, mit is gondolnak a sajtóval és a tömegkommunikációval tervezett viszonyról. A televízió *Napzárta* című műsorára hivatkozott, ahol Varga Csabával [MNP] és Orbán Viktorral [FIDESZ] közösen vett részt egy beszélgetésen.[41] Véleménye szerint egyáltalán nem volt barátságos a környezet, még az objektivitásnak a látszatát is kerülték.[42] Nem voltak egyenlő feltételek, egyensúlytalan viszonyokkal kellett megküzdeniük a rendszerváltóknak.

A Magyar Televízió birtoklása, a szereplés az elektronikus sajtóban kulcskérdés volt. Az SZDP képviseletében Ruttner György azt állította, hogy tárgyalnak az amerikaiakkal egy harmadik független televíziós csatorna felállításáról. Lezsák Sándor [MDF] ellenben nem gondolkozott újabb csatornában, az M1-ben és az M2-ben

[39] Csengey Dénes: Még egy szó. /Az új Nemzeti Szövetség. In: *Hitel* 1989. 2. szám 53.

[40] György P.: *Néma* i. m. 197–198.

[41] A műsor 1989. április 29-én volt adásban.

[42] *Az Ellenzéki Kerekasztal bemutatkozó fóruma. 1989. május 1.* In: A rendszerváltás forgatókönyve, kerekasztal-tárgyalások 1989-ben. Első kötet 1988. november 27–1989. június 10. Főszerk.: Bozóki András, Magvető, Bp. 1999. 177.

kellett volna biztosítani, hogy mindenki egyenlő módon jusson szereplési lehetőséghez. Varga Csaba nem a televízió dolgozóit akarta leváltani, a személyi kérdések boncolgatása helyett a független műsorszerkesztésre és -irányításra helyezte a hangsúlyt.[43]

Orbán Viktor is elégedetlen volt a *Napzárta* már Kónya által is kritizált adásával. Kiderült az is, hogy az EKA üléseiről a Fekete Dobozon kívül az *Ötlet* magazin is felvételeket akart készíteni. Ez is zavarta Orbánt. A felháborodott és munkájában akadályozott újságíró lebolsevikozta őt.[44] Mintha a hirtelen demokratizálódó és a közvélemény előtt egyre népszerűbb sajtómunkatársak nem tudták volna értelmezni az új közszereplők jogát a nem szereplésre. Tölgyessy Péter úgy vágta át a gordiuszi csomót, hogy kijelentette: a sajtóval összeveszni nem jó dolog.[45]

Milyen csapdák rejtőztek a korai időszakban? Az ellenzék olyan közös platformot igyekezett kialakítani, amely egyértelművé tette a köztük és az MSZMP között feszülő ellentéteket, ezáltal biztosítva a nyomásgyakorlást a hatalomra. Természetesen mindehhez, ha direkt tömegtámogatás nem is, de a közvélemény szimpátiája és bizalma mindenképpen szükséges volt. Ez utóbbiak kialakításában kulcsszerep hárult a sajtó munkatársaira is. Az elrejtett médiaaknák egyik esete, hogy a televízió kezdetben úgy tűnt, kifejezetten az EKA szervezetei közötti különbségekre fókuszált volna. Ez nem volt időszerű a választási kampány előtt. A másik állandó veszélyforrást is a televízió szolgáltatta. A *Napzárta*tól Sárdi Anna azt kérte, nyilvánosan válaszoljanak arra, hogy együttműködnek-e a reformkommunistákkal.[46]

Vita alakult ki abban a kérdésben, amely egyrészről a reformkommunistákkal való viszony megvallásában, másrészről a televízió felé irányuló politikában összegződött. Mécs Imre arra emlékeztetett: a *Napzárta* 1989. május 21-én azt közölte, hogy a *Mai Nap* tudomása szerint az EKA felfüggesztette a tárgyalásokat az MSZMP-vel. Mécs betelefonált, hogy helyesbítsék, de ezt későn kapták meg, s ezért nem sikerült módosítani a helytelen információt. Az a Keserű Imre szerkesztő tájékoztatta őt a megváltoztathatatlanul adásba került szövegről, akit egyébként Mécs szimpatikus reformkommunistának talált.

Az EKA nem utasította el a televízióban szereplést, de csak megfelelő időpontban. Tagadhatatlanul féltek a pártirányítás alatt álló sajtótól. Különösen a televízió foglalkoztatta az EKA résztvevőit. A Magyar Televízió elnöke, Bereczky Gyula 1989. május 10-én megbeszélésre invitálta az EKA tagjait is. Az új helyzethez kívánt alkalmazkodni, azonban itt nem ajánlott fel semmilyen konkrét megoldást. A televízió

43 Bozóki A.: *Első kötet* i. m. 177.

44 *18/a. Az Ellenzéki Kerekasztal ülése. 1989. május 2.*In: Bozóki A.: *Első kötet* i. m. 212., 214.

45 Uo. 215.

46 *24/a. Az Ellenzéki Kerekasztal ülése 1989. május 24.*In: Bozóki A.: *Első kötet* i. m. 212, 214.

átalakítását nem önerőből akarta megoldani. „Tudatában vagyunk annak – írta –, hogy egy vagy akár több ilyen beszélgetés nem helyettesítheti a televízióval kapcsolatos esetleges pártközi tárgyalásokat, parlamenti, kormányzati állásfoglalásokat."[47]

Az EKA szervezeteit fokozatosan nyomás alá helyezte a televízió, a rádió és a nyomtatott sajtó. Információt akartak mindenről, ami velük kapcsolatos. Ahhoz, hogy bekapcsolódhasson a média a rendszerváltozásba, sőt annak egyik kovácsává váljon, teret kellett biztosítania az újnak. Ráadásul ezzel a megoldással az eddig hivatalosan Kádár-kori sajtó a demokrácia letéteményesévé vált. Az újságírók maguk is rendszerváltóvá váltak, mintha a múlt sohasem létezett volna. Ám az új politikai szereplőknek sem gyakorlatuk, sem tapasztalatuk nem volt a média kezelésében. Ez fokozta a kitettségüket, s nap mint nap megélték hátrányos helyzetüket a sajtóval szemben. Nem beszélve arról, hogy a tapasztalatlanság a baráti viszony helyett többekben inkább a gyanú és a tartózkodás érzését erősítette. A sajtó fokozatos meghódítása mégis az EKA érdekében állt. Ám a kommunikációt meg kellett tanulni, amint azt Mécs Imre is kifejtette, s élni kellett az olyan lehetőségekkel, amelyeket a *Napzárta* is kínált.[48]

Kövér László is előadta az EKA egyik ülésén a véleményét arról, hogy mi is lenne a dolga a televíziónak. „Szóval én úgy látom, hogy azért alapvetően a televízió van miérettünk, és nem fordítva. Tehát nem mi vagyunk azért, hogy a tévében egy jó műsort lássanak a nézők, hanem a tévé azért van, hogy mi elmondhassuk a véleményünket a nézőknek."[49] Azaz a sajtó csak véleményeket közvetít, és nem irányít. A viták során kiderült, hogy az EKA-nak létre kell hoznia egy állandó bizottságot, amely tartja a kapcsolatot a médiával. Az EKA televíziós szakbizottságának elnöke Kerényi Imre volt. Ám a szakbizottság nem tudta teljes egészében ellátni a kapcsolattartást. Hatásköri, elvi és személyi viták nehezítették a szakbizottság munkáját, amiért nem tudta elvégezni a rábízott feladatot. Mindez a Nemzeti Kerekasztal 1989. június 13-i megnyitása után eszkalálódott. Az elvi és személyi összecsapások megelőlegezték a későbbi kormány és az ellenzék között kirobbant médiaháborút.

Az EKA megállapodott az MSZMP-vel és a „társadalmi" szervezetekkel a tárgyalások témáiról. Ezek között szerepelt az – I/5. bizottság munkájának feladatkörébe utalt –új tájékoztatási törvény megalkotása.[50] Az I/5. számú bizottság első ülésére 1989. június 30-án került sor. Az EKA szervezeteit öt fő képviselte (Hann Endre,

[47] *23/a. Az Ellenzéki Kerekasztal ülése 1989. május 18*. In: Bozóki A.: *Első kötet* i. m. 315.

[48] *26/a. Az Ellenzéki Kerekasztal ülése 1989. május 31*. In: Bozóki A.: *Első kötet* i. m. 398–399.

[49] Uo. 405.

[50] *38/a. A Nemzeti Kerekasztal résztvevőinek megállapodása a tárgyalások témaköreiről és munkarendjéről 1989. június 21.* In: Bozóki A.: *Második kötet* i. m. 139.

Alexa Károly, Sólyom László, Haraszti Miklós és Hegedűs István.)[51] Már ezen az első ülésen kiderült, hogy bár a bizottság igazi célja egy a szabad véleménynyilvánításról, sajtószabadságról s a személyes adatok kezeléséről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvényjavaslat megalkotása, az EKA nem tekinthetett el a múlt örökségéből eredő kérdések feltárásától sem. Ezért képviselői azt kérték, hogy az MSZMP nyújtsa át az EKA, továbbá a „tömegkommunikációs intézményekben dolgozók számára" a már érvényét vesztett és az MSZMP KB által 1989. május 8-án megszüntetett hatásköri listákat. Rögzítették, hogy az „ellenzék célja, hogy ezen intézmények dolgozói tanuljanak meg önkormányzati és felelős módon gondolkodni, és megszabaduljanak félelmeiktől".[52] Látható, hogy az EKA erősen azon munkálkodott, hogy a médiamunkások minél szélesebb rétegét megnyerje az ellenzéki törekvések számára. Amint kiderült, hogy az új média-törvényjavaslat javarészt az EKA belső vitái miatt megfeneklik, egyre inkább az újságírók megnyerése lehetett az elsődleges cél.

A televízió szükséges átalakítása miatti elvi vitákkal is hamar szembenéztek az EKA szervezetei. Kerényi Imre, aki részt vett az I/5. bizottság tárgyalásain, kifejtette, hogy nem akarnak az elektronikus médiában sem többpárti, sem egypárti kulturális diktatúrát látni. Független tájékoztatást akarnak, mert ezzel tudnak barátokat szerezni a sajtó munkatársai között. Kerényi azt kérte, hogy a nemzeti televíziózás a választásokig az MSZMP és a kormány dirigálása nélküli független televíziózást jelentse. Nem beszélt arról, hogy mi történjen a választások után. Ellenben nehezményezte Haraszti Miklós (SZDSZ) hozzáállását az I/5. bizottság munkájához.

Utóbbi az I/5. bizottság második tárgyalásán két olyan elemet vetett fel, amelynek kérdésében nem volt EKA-konszenzus. Haraszti azt akarta, hogy távozzon a kiemelt intézmények éléről a nómenklatúra, tehát az MTI, a Rádió, a TV elnöke és mások is, amennyiben érintettek, illetve a négy napilap vezetői is menjenek, amennyiben bizonyítható, hogy a nómenklatúrához tartoztak. Folyamatosan követelte a nómenklatúra-listát. Erről úgy tűnt, le lehetett beszélni, de aztán körülírva megismételte óhaját. Különös az ügyben, hogy az I/5. számú bizottság első ülésén már felvetett EKA kérést az MSZMP tárgyaló delegációja nem utasította el. A bizottság 1989. július 10-i ülésén „kilátásba helyezték" az átadását.[53] Valószínűleg az időt húzták.

Az EKA Haraszti-féle taktikájához hozzátartozott az is, hogy az MTI a Magyar Rádió és Televízió felügyeletét egy pártatlan bizottságra szerette volna bízni. Az Ideiglenes Felügyeleti Bizottság [IFB], vagy pártatlanságot felügyelő bizottság

51 *73. Az I/5. számú munkabizottság ülése 1989. június 30.* In: Bozóki A.: *Hatodik kötet* i. m. 477.
52 Uo. 478.
53 *74. Az I/5. számú munkabizottság ülése 1989. július 10.* In: Bozóki A.: *Hatodik kötet* i. m. 482.

[PFB] felállításáról az I/5. számú munkabizottság 1989. augusztus 5-i ülésén megegyezés született. Konkrét személyekről ekkor még nem egyeztettek. Ellenben azt megállapították, hogy a bizottságnak a kormány mellett attól függetlenül dolgozó testületnek kell lennie. Az IFB vagy PFB öt köztiszteletben álló, pártonkívüli, „tájékoztatási területen jártas" személyből álló bizottság lett volna. Csakhogy az EKA, mint ahogy elemezni fogom ebben a fejezetben, képtelen volt megállapodni azokban a személyekben, akik egy ilyen bizottság tagjai lehettek volna.

Haraszti azt is igényelte, hogy alakuljon a kettes csatornán egy másik *Híradó,* méghozzá azonnal. Mindez 60 millió forintba került volna a tévések szerint. Haraszti az elutasítást hallva fenyegetően azt hajtogatta: önök nemet mondanak a felvetésre. Különös egybeesés, hogy valóban két különböző szerkesztésű híradóműsort készítettek a televízió két csatornáján a választások után.[54] Ráadásul ez a két híradó homlokegyenest más szemszögből mutatta be az aktuális eseményeket. Haraszti később is felvetette a kettes csatornán indítandó másik *Híradó* ötletét. Ez a *Híradó* biztosított volna konkurenciát a hatalom által irányított M1-es hírblokk ellenében.[55]

Az EKA tévés szakbizottsága Haraszti minden indítványát magánindítványnak látta. Kerényi és a televíziós szakbizottság lényegében elutasította Haraszti viselkedését. Ráadásul emiatt az I/5. bizottságban az MSZMP részéről is feltűnt a bizonytalanság. Baló György meg is kérdezte a Kerényi vezette csoporttól, hogy tulajdonképpen mire is van kompetenciájuk.[56]

Kerényit és az EKA televíziós szakbizottságát mindez felháborította. Két javaslatot terjesztettek elő. Vagy azonnal oszlassák fel a televíziós szakbizottságot, és indítsák újra a tárgyalást az I/5. bizottságban. Vagy maradnak, de kizárólag az informatikai és sajtótörvény előkészítésével foglalkoznak. Ne avatkozzanak a tévé szakmai ügyeibe, és a megkezdett átmenetet bízzák rájuk. Az EKA tagjait a szakbizottság arra kérte, kerüljék a nyílt, aczéli, bereczi jellegű utasítgatást. Semmiképpen ne fordítsák maguk ellen a televíziót. Kisebb vita alakult ki Kerényi felszólalása után, ám abban mindannyian egyetértettek, hogy a televíziós szakbizottságot ne oszlassák fel. Haraszti politizálását Kerényi ultraradikálisnak minősítette, szerinte a tévések „be akarnak jönni a csőbe, hagyni kell, hogy bejöjjenek". A rendszerváltóknak csak annyi a dolguk, hogy ne piszkálják őket Kádár-kori ténykedésük miatt, s ne mondják meg nekik direkten, mit is kell tenniük. Ez esetben meg tudják nyerni őket maguknak, mert a politikai váltás nekik is érdekeik szerint való.

[54] Esti Egyenleg az MTV2-n.
[55] *70. Az Ellenzéki Kerekasztal ülése 1989. szeptember 8*. In: Bozóki A.: *Negyedik kötet* i. m. 232.
[56] *47. Az Ellenzéki Kerekasztal ülése 1989. július 10*. In: Bozóki A.: *Második kötet* i. m. 337–339.

Kiderült, hogy az EKA által létrehozott tévés bizottság és az 1/5-ben az EKA-t képviselő bizottság nem teljesen azonos. Más a személyi állománya. Arra törekedtek, hogy mindkét bizottság megjelenjen a háromoldalú tárgyaláson, hiszen voltak közös témák. Így lehetett jelen Haraszti Miklós is, akit, mint kiderült, nem az EKA delegált oda, hanem segítségül hívták.[57]

Őry Csaba hozzászólásában már utalt a pártpolitikai szempontokra. Az EKA televíziós szakbizottsága egyetlen céllal jött létre, hogy biztosítsa az EKA szervezetei számára az egyenlő nyilvánosságot az elektronikus médiában, míg az I/5-ben az átalakuláshoz szükséges szabályokat kellett volna kidolgozni. E kettő megengedhetetlenül összeolvadt. Őry a következőt jegyezte meg: „Ha a pártok úgy döntenek, hogy nem hajlandók korlátozni magukat nyilvánosság-ügyben a választási kampány kezdetéig, hanem a kezdetektől pártpolitikai szempontok vezérlik, lehet így is dönteni, de akkor ne csináljunk úgy, mintha léteznének ettől független demokratikus szempontrendszerek."[58]

Kerényi helyett Őry Csaba lett a televíziós szakbizottság elnöke, de egyéb elfoglaltsága –egy vietnami út – miatt lemondta a vezetést. Ráadásul az is kiderült, hogy az EKA számára szükséges lett volna egy sajtóirodát létrehozni. A televíziós szakbizottságot végül információs szakbizottságnak nevezték át, vezetője Hann Endre lett, Varga Csaba [MNP] a sajtószóvivők vezetőjének szerepét látta el.

Az EKA késedelemmel reagált a sajtó megkereséseire, az ellenzék nem akarta magára haragítani az elektronikus médiát, miközben továbbra sem tudott mindig és mindenhol egységes képet kialakítani magáról a nyilvánosság szemében, és a különböző pártok képviselői egyenként is máshogy gondolkodtak a szükséges átalakításokról. Nem volt olyan kompromisszum, amely egységes médiapolitikát eredményezett volna. Az egymással szembeni ellenérzések sokszor a médiát is elérték. S még hol voltak a szabad választások? Hann a hatáskör kérdéseit is feszegette, amikor kifejtette, hogy bár a tévés szakbizottság eredetileg azért jött létre, hogy a műsorok szerkezetéről, időzítésükről és a televízió szerkesztőivel, rendezőivel tárgyaljon, ám az I/5. bizottságot nem lehet ezekből sem kihagyni.

Alig választották meg sajtószóvivők vezetőjének Varga Csabát, az SZDSZ Hann Endre levele alapján három héttel később már kifogást emelt személyével szemben. Kis János [SZDSZ] támadta a legélesebben Varga tevékenységét.[59] Tölgyessy, alátámasztandó az SZDSZ véleményét, felolvasta Varga nyilatkozatát: „Az utóbbi hetek vitáiban többször felvetődött, hogy egyes szervezetek egyrészt önhittek, másrészt

[57] Uo. 339−341.
[58] Uo. 342.
[59] *54. Az Ellenzéki Kerekasztal ülése 1989. augusztus 3*. In: Bozóki A.: *Harmadik kötet* i. m. 51.

túlságosan agresszívek. Erről az a véleményem, hogy ez nem a pártokra, hanem egyes hangadó képviselőkre jellemző. Számomra olykor Angliában is zavaró volt, hogy az SZDSZ és a Független Szakszervezetek Demokratikus Ligájának képviselői néha túlságosan is magabiztosak voltak, és nem mindig pontosan értékelték a hazai társadalmi, politikai folyamatokat."[60]

Tölgyessy kiállt amellett, hogy az EKA csak olyan esetekben nyilatkozzon, ahol teljes az egyetértés, ezért az olyan ügyekben, amelyekben vita van közöttük – mint a köztársasági elnök megválasztása –, inkább kerüljék a sajtónyilvánosságot. Miközben látszólag a Néppárt és az SZDSZ között kezdődött el egy meddő személyi vita, kiderült, hogy a mélyben a történelmi múlttal rendelkező és újonnan alakult ellenzéki pártok feszültek egymásnak. A Néppárt úgy érezte, a médiában és a tárgyalásokban az SZDSZ túlterjeszkedett a történelmi pártokkal szemben. A politikai vita sokszor kommunikációs stílusvita volt. Varga nehezményezte az SZDSZ harsány támadó hangvételét, amely az újságírókat sem kímélte. Ez az offenzív s direkt politizálás a választási kampány során is jellemző volt a szabaddemokratákra. Külön kiemelte Kis János sajtófogadáson történt reagálását. Kis sajtócenzúrát kiáltott, amikor nem akartak riportot készíteni vele. A Néppárt elnézést kért az újságírótól, miközben Varga szerint Kis János akarta megmondani, hogy mennyi időben és milyen műsorban, milyen szerkesztés mellett jelenjen meg a vele készített riport. Ha nem így történik, akkor cenzúra van.[61] Kezdetben egyáltalán nem volt jó viszonya a demokratikus ellenzéknek a médiával, különösen az SZDSZ fogalmazott sarkosan. Ezt az EKA többi pártjának képviselői igyekeztek tompítani. Ám ez a választások előtt s különösen utána gyökeresen megváltozott.

Varga kritikája Haraszti Miklósra is vonatkozott. Az I/5. bizottságba delegált néppárti tagokat Haraszti biztosította arról, hogy értesíteni fogják őket az üléseik időpontjáról, ám ez elmaradt. A titkárságnak külön kellett szólniuk emiatt.[62]

Varga azzal is vádolta az EKA I/5-ben dolgozó, ahogy ő említette: sajátosan szűkített – Néppárt nélküli – csoportját, hogy egy saját tervet dolgoztak ki egyfajta tömegkommunikációs felügyelő bizottság létrehozására. Ám ezt nem terjesztette az EKA elé, inkább önálló javaslatként vitte a tárgyalásokra. Az SZDSZ-nek volt saját terve a média átalakítására, amelyet, ha kellett, ekkor akár az EKA egyetértése nélkül is hajlamos volt a liberális párt a háromoldalú egyeztető fórumok elé tárni.

Haraszti tagadta, hogy bármilyen médiafelügyeletről szó lenne. Csupán egy valódi jogkör nélküli, ötfős, pártatlan, a [IFB, PTB] pártok felett álló bizottság felállítására

60 Uo. 52.
61 Uo. 58.
62 Uo.

tettek javaslatot, amely elsősorban erkölcsi testületként független véleményt közölhetett volna az elektronikus médiának a munkájáról. Ez Haraszti szerint kiküszöbölte volna az egyenlőtlenségeket. Az SZDSZ és a FIDESZ is kitartott Varga leváltása mellett. Utóbbi ellenben nem volt hajlandó visszavonni az SZDSZ-szel szemben megfogalmazott s a sajtóban megjelent állításait. Azzal védekezett, hogy mindezt a Néppárt tagjaként és nem az EKA sajtószóvivőjeként közölte.

A személyi, de valójában a történelmi múlttal rendelkező és azzal nem rendelkező pártok közötti szembenállást, mint oly sokszor, Szabad György kompromisszumos javaslata enyhítette. A sajtószóvivők vezetőjének posztját rotációs alapon töltötték be ezt követően.[63] Az SZDSZ ráadásul azért támogatta Szabad javaslatát, mert úgy érezték, hogy eredetileg sem alá-fölérendeltségi viszonyt határoztak meg a sajtószóvivők tekintetében.

A NEKA középszintű politikai egyeztető fórumán is akadtak gondok, mivel az I/5. bizottságban nem tudtak arról megegyezni, hogy a televízióban miképpen is szerepeljenek a pártok, így ez a kérdés is középszintű tárgyalásokra került. Ám Pozsgay Imre és a társadalmi szervezetek csak abban voltak nyitottak, hogy a középszintű tárgyalásokra is beengedjék a sajtót. Az EKA szervezeteinek egyre sürgetőbb volt, hogy a tárgyalások nyilvánosságot kapjanak, s ezáltal a közvélemény megismerhesse politikusaikat. A hátrány szembeszökő volt az MSZMP reformpolitikusaival szemben. Hankiss Elemér Bereczky Gyula televízióelnökkel egyezkedett arról, hogy miképpen is kerüljenek bemutatásra a pártok és programjaik. Az akkori és a leendő tévéelnök megegyeztek egy háromoldalú vitafórumban. Bereczky érthető módon csak a háromoldalú egyeztető fórum egyértelmű s elfogadó politikai döntéséhez kötötte a műsor életre hívását.[64] Valójában ez mindenki érdeke volt. Boross Imre a vita során idézte az akkori közvélemény-kutatási adatokat, amelyekből kiderült: a sajtó és az egyházak voltak a legnépszerűbbek, az EKA pártjai és a MSZMP nagyjából azonosan álltak, a szakszervezetek szerepeltek a legrosszabbul.[65]

Nem véletlenül mondta azt Tölgyessy, hogy a NEKA szervezetei valamennyien illegitimek. Nem mérettek meg még választásokon. Ennek a sajátos helyzetnek köszönhetően a társadalom megbízott abban a tájékoztatásban, amely egyre szabadabban tárgyalhatta a Kádár-korszak eltitkolt, de az olvasók, nézők számára addig csak részben, vagy még úgysem ismert elemeit. Valójában a passzív többség éppen a médiában vált részesévé a rendszerváltozásnak, hiszen tömegmegmozdulásokra kevés okot szolgáltatott a hatalom. S igazán sem az ellenzéknek sem a Nyugatnak

63 *54. Az Ellenzéki Kerekasztal ülése 1989. augusztus 3.* In: Bozóki A.: *Harmadik kötet* i. m. 51.

64 *62. A Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások középszintű politikai egyeztető tanács 1989. augusztus 24.* In: Bozóki A.: *Harmadik kötet* i. m. 51.

65 Uo. 404.

nem állt szándékában irányíthatatlan folyamatokkal zavarni az ellenőrzött mederben folyó rendszerváltozást. A sajtó vitathatatlanul a rendszerváltozás győztesei közé tartozott, azonban senki sem kísérelte meg, és nem is merte szabályozott s demokratikus keretek között megvalósítani a média privatizációját. Ezért egy olyan bizonytalan tényező került a választások utáni politikai gépezetbe, amely alaposan hozzájárult a médiakrízis kialakulásához.

Azért az is kiderült, hogy az EKA számára sem sikerülhetett – még összefogással sem – minden egyes olyan MSZMP-aknát hatástalanítani, amelyet a nyomtatott sajtó pályáján helyeztek el. A megyei lapok kérdése komolyan aggasztotta az ellenzéket. Nem is csoda, mert az I/5. bizottság ülésein bármilyen, a megyei lapokat érintő ügyben azt a választ kapták, hogy ez vagyoni kérdés, és más bizottságban kell dönteni róla. Haraszti Miklós nem véletlenül szerette volna, ha a NEKA középszintű egyeztető fóruma kimondja, hogy ez vagy középszintű tárgyalást igényel, vagy mint MSZMP lapmonopólium, az esélyegyenlőség témakörébe tartozik.[66] Természetesen ez nem találkozott a hatalom szándékaival. Ráadásul a megyei sajtótermékeket legalább egymillió ember olvasta naponta, ezért kiemelten fontos lett volna, hogy ne az MSZMP kezében maradjon az irányítás. Különös módon, ám teljesen más oldalról megközelítve a kérdést, a hatalom ugyanerre a következtetésre jutott.

Ezeket a sajtótermékeket 1990-ben javarészt eladták. A lapok modernizációjával magyarázták mindezt, holott sokkal mélyebb okai voltak. Valójában a szocialisták tisztában voltak azzal, hogy a rendszerváltozás következményeként el fogják veszíteni a megyei lapok feletti kontrollt. Egyszerűbb volt pénzre váltani a nyilvánosság feletti irányítást. Ezért abban voltak érdekeltek, hogy minél hamarabb eladják a megyei médiatermékek tulajdonjogát.[67] A politikai tőkét vagyonra váltották, majd a pénzt direkt politizálásra fordították.

A bruttó privatizációs bevétel meghaladta a 900 millió forint összeget, a megyei lapokért 450 millió forintot kaptak. Ezt átutalták a József Attila Alapítványnak. Ez a szervezet ma is szoros kapcsolatokat ápol az MSZP-vel. A megyei lapok eladásának összege az MSZP 1994-es győzelmét szolgálta.[68] A megyei lapok fontosságának kérdését a korszakban nem tehetem zárójelbe. Az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1989. május 2-i határozata szerint a „megyei lapok együttesen ma (1989-ben) 1,2 millió példányszámban kelnek el. Olyan régiókban például, ahol a *Népszabadság* – a közületi-intézményi előfizetésekkel együtt – 10-12 ezer példányban fogy, a megyei

66 *62. A Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások középszintű politikai egyeztető tanács 1989. augusztus 24.* In: Bozóki A.: *Harmadik kötet* i. m. 404.

67 Bajomi P.: *A magyarországi* i. m. 48.

68 Uo.

sajtóból ezzel szemben 60-80-100 ezer talál gazdára."[69] Ezért a lapok 1989-ben sem tekinthetők veszteségesnek. A fenti határozat szerint az 1980-as években „csaknem egymilliárd forinttal gyarapították a pártkasszát, tavaly [1988] csaknem százmilliós tiszta nyereséget produkáltak, s a megalapozott számítások 1989-re 170 millió forint befizetését prognosztizálták: a lapok példányszáma az utóbbi évekig ütemesen nőtt."[70]

A megyei lapok jelentősége megmaradt a rendszerváltozás után is. Egy 1991-es kutatás szerint a felnőtt lakosság pusztán 31 százaléka tájékozódott az országos lapokból. Közöttük is jóval több volt a budapesti lakos.[71] Az újságolvasók többsége tehát megyei lapokat forgatott. Az egyedüli valóban országosnak tekinthető lap az egymilliós olvasótáborral rendelkező *Népszabadság* volt.[72] Ennyiből is érthető, hogy 1989-ben az ellenzék miért szeretett volna valamilyen részt szerezni a megyei lapokból, s mindez miért vezetett ahhoz, hogy a szocialisták eladják az egészet. Mindehhez a média szabályozatlansága nyújtott segítő kezet.

Amint Wéber Attila kiadatlan tanulmányában megjegyezte: „Az átalakulás lényeges sajátossága, hogy miközben a közjogi rendszerváltozást közmegegyezés övezte, ezen a területen a folyamatok spontánok és szabályozatlanok maradtak. Ennek volt köszönhető, hogy a nyomtatott sajtó szinte ellenőrizhetetlenül szabadult ki a politika »fogságából«. A honi sajtó aranykora ez, a szerkesztőségek azóta sem látott szabadságot élveztek, működésük nyomán megjelent a negyedik hatalmi ág."[73] A napilapok eladását pedig az segítette, hogy a rendszerváltozás időszakában beszűkült a kormányzati kontroll lehetősége, mindez alkalmat teremtett arra, hogy a sajtómunkatársak és a szerkesztőségek szabják meg a privatizáció menetét.[74]„A valódi tulajdon hiánya ösztönözte a szerkesztőségek egy részét, hogy hosszú távú megoldásként maguk keressenek maguknak lapgazdát."[75]

Ám a legnagyobb kérdés ugyanaz volt, mint 1990 után. Kié lesz a Magyar Televízió és a Rádió? Haraszti nem véletlenül szembesítette a NEKA-tárgyaláson Pozsgay Imrét azzal, hogy Barabás János, az MSZMP KB titkára azt nyilatkozta: mivel

69 *Az MSZMP KB Politikai Bizottságának határozata a megyei lapok helyzetéről és a további feladatokról 1989. május 2*. In: Vass H.: *A Magyar* i. m. 599.

70 Uo. In: Vass H.: *A Magyar* i. m. 601.

71 Karajánnisz, Manolisz: *Újságolvasás és pártpreferenciák 1991-ben*. In: Magyarország politikai évkönyve 1992. Szerk.: Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Ecomomix Rt. Dunaújváros. 1992. 633−634.

72 Karajánnisz, M.: *Újságolvasás* i. m. 634.

73 Wéber Attila: *Örökbánat*. (Jobboldal esete a médiával), Bp. (kézirat). 1.

74 Wéber A.: *Örökbánat* i. m. 1.

75 Sipos Balázs – Takács Róbert: *Újságírói normák*. In: Magyar médiatörténet. A késő Kádár-kortól az ezredfordulóig. Szerk. Bajomi-Lázár Péter. Akadémiai Kiadó, Bp. 2005. 73. idézi Wéber A.: *Örökbánat* i. m. 1.

a nemzet televízióját a kormányzat irányítja, ezért a kormány érdekeit kell képviselnie. Ha majd leváltják a kormányt, mert nem a nemzet érdekei szerint politizál, akkor majd változhat a televízió is.[76] Eltekintve attól, hogy az MSZMP kormányának hatalmát nem legitimálta semmilyen demokratikus választás, az elektronikus média működésének és szerkezetének más-más megítélése körvonalazódik a vitában.

Döntő kérdésnek bizonyult, hogy a majdan periodikusan ismétlődő demokratikus választások után megalakuló törvényhozói testületnek és végrehajtó hatalomnak van-e jogosítványa szerkezetváltozást vagy akár személyzeti változásokat eszközölnie a nemzeti televízióban és rádióban, vagy nincs? A választói többség akaratát rá lehet-e kényszeríteni a médiára, vagy annak független szerepben őrködnie kell a hatalom felett? Ki a rádió és a tévé vezetőinek a munkáltatója? A nép vagy a nép által választott kormányzat, esetleg a törvényhozás által választott államfő? Ki őrködik a független közmédián még függetlenebbül? Kinek van joga ezt a vitát véglegesen eldönteni? Nem csoda, ha megfájdul a fejünk ezektől az elméleti kérdésektől. Egyes felvetésekre a mai napig sincsenek pontos válaszok. Talán jobb lenne belátni, hogy a közmédia is politikai intézményként működik, ezért demokratikusan éppúgy a parlamenti váltógazdaság része, mint bármilyen más politikai intézmény.

Az EKA sem tudott határozottan válaszolni minderre, hiszen először a múlt erőit kellett legyőznie a tárgyalóasztalnál. Ezért a közmédiát a diktatúra politikai intézményeként fogták fel, és ebben az értelemben függetleníteni szerették volna a hatalomtól és a politikától. Ezen szándékok egybeestek a médiamunkásokéval, akik semmit sem szerettek volna ennél jobban. A média mintegy felülnézetből közvetíthette a rendszerváltozást. S ennek köszönhette későbbi és azóta is utolérhetetlen, az akkori ellenzéki pártokon túlmutató népszerűségét.

A televízió elsődleges fontossággal bírt, az I/5. bizottságban az EKA képviselői hamar rájöttek, hogy az MSZMP képviselői igyekeznek elodázni a kérdéseket. Bár azt elismerték, hogy pártatlanságnak kell uralkodnia a nemzet televíziójában. Mindennek ellenére még 1989. szeptember elején sem indult el a megegyezések szerint olyan műsor, amely azonos műsoridőben és szerkesztés mellett biztosított volna lehetőséget arra, hogy az ellenzék megmutassa magát. Az MSZMP komoly túlsúllyal szerepelt. Egyedül a *Napzártá*ban kaptak lehetőséget az ellenzék képviselői. Antall József – ahogy mások is – úgy vélekedett, hogy ki kell nyilvánítani a televízió vezetőségével kapcsolatos bizalmatlanságot. Ám Antall nem ugyanazt gondolta, mint Haraszti a tévé felügyeletét ellátó bizottsággal kapcsolatban. Antall ekkor a tévé

[76] *64. A Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások középszintű politikai egyeztető tanács 1989. augusztus 24.* In: Bozóki A.: *Harmadik kötet* i. m. 489.

leendő igazgatóját alapvetően egyfajta intézőnek, szervezőnek látta, akinek a politizálás nem lett volna a feladatai között. Egyfajta magyar BBC-ben gondolkodott, ahol a közmédia a nemzeti kulturális értékeket szolgálja. A felügyeletet ellátó bizottsági tagokat a pártok delegálták volna. Antall a független médiát valójában a politikai értelemben vett médiaegyensúlyon keresztül határozta meg. Ez összeütközött Haraszti Miklós véleményével, aki a televíziós kontrollt és a pártok túlsúlyát a szakmai szervezetekkel, sőt a belső munkatársak közreműködésével liberalizálta volna. Pusztán a pártok jelenlétével nem értett egyet, mert az egypárti diktatúra helyett többpárti diktatúrát eredményezett volna.[77] Mindenesetre ezen elképzelés szerint a kormány csak pénzt, s nem politikai elképzeléseket adott volna a televízió működtetéséhez. A kérdés az, hogy a szakmai szervezetek miként tudtak volna felülemelkedni a pártpolitikai vitákon. A tervezett PTB és IFB tagjai hogyan tudták volna kezelni a közelgő választási harcokat? Miért nem inkább a komplett médiatörvényjavaslat létrehozása volt a legfontosabb?

Az EKA kezét valójában már a korábbiakban megjelölt szempont is gúzsba kötötte. S ez tetten érhető volt abban is, amikor kifejezték bizalmatlanságukat a televízió vezető munkatársaival szemben, és személyi konzekvenciákat is emlegettek. Pozsgay ekkor visszakérdezett, jól értette-e azt, hogy személyi változásokat szeretnének a nemzeti televízióban. Arra kérte őket, hogy azonnal vonják vissza indítványukat, mert annak beláthatatlan következményei lehetnek „egy parlamentáris útra készülő országban". S ez elegendő volt arra, hogy szünetet kérjen az EKA, majd Hankiss felszólalásában félreértésnek állítsa be a történteket. Bizalmatlansági indítvány helyett inkább megdicsérte a Televízió eddigi munkáját. Jobb volt fenntartani a barátságot a közvélemény szemében népszerű elektronikus médiával, mint direkt támadást indítani a nyilvánosság előtt.[78] Haraszti egyértelmű bizalmatlansági indítványától visszaléptek, mert a halogatás jobbnak tűnt. Senki nem kívánt számolni a későbbi következményekkel, mert egyetlen szereplőnek sem volt valós társadalmi legitimációja arra, hogy a tévében kikényszerítsen személyi változásokat. Ezt csak választások útján lehetett megszerezni. A közvélemény ennek hiányában automatikusan a preferáltabb sajtó oldalára állt volna. S ez a keserű tanulság hamar ráébresztette a rendszerváltókat arra, hogy egy olyan darázsfészekkel néz szembe az I/5. bizottság, amit ha összetörnek, nem megjósolható, kinek a fejébe kerülhet hosszabb távon.

A kérdés elodázása szükségtelen taktikázáshoz is vezetett, ahol apróbb lépéseket lehetett csak tenni. Ám, mint ahogy említettem, az EKA-ban sem alakultak ki egy-

[77] *67. Az Ellenzéki Kerekasztal ülése 1989. szeptember 4.* In: Bozóki A.: *Negyedik kötet* i. m. 84.

[78] *71. A Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások középszintű politikai egyeztető tanács 1989. augusztus 24.* In: Bozóki A.: *Negyedik kötet* i. m. 247–248.

séges vélemények, amelyek a szokott módon újabb vitához vezettek. Haraszti az EKA plénumának megkérdezése nélkül terjesztette elő a I/5. bizottság EKA tagjai által jóváhagyott IFB vagy PTB felállításához szükséges személyi javaslatait (Benda Kálmán, Kosáry Domokos, Schiffer Pál, Hankiss Elemér, Babus Endre). Itt jegyezném meg, hogy több mint különös és egyben sokatmondó az, hogy a javarészt Haraszti által vezetett EKA tárgyalódelegáció inkább a PTB-vel és a megyei lapok ügyével foglalkozott, mint a komplett sajtótörvény elfogadásával. Nem hagy nyugodni az a dilemma, hogy az EKA egyes tagjai akartak-e egyáltalán sajtótörvényt elfogadni a választások előtt?

Jellemző, hogy az I/5. számú munkabizottság 1989. augusztus 15-i ülésén az EKA képviselőin kívül mindenki sürgette, hogy kezdjenek el végre a sajtótörvény alapelveivel foglalkozni.[79] Az EKA folyamatosan kezdeményezte, nemcsak a megyei lapok MSZMP-monopóliumának megszüntetését, hanem a középszintű tárgyalások elektronikus média előtti nyilvánosságát is. Az I/5-ben azért folytatott harcot az EKA, hogy megtörje az MSZMP kommunikációs egyeduralmát.

Maga a tervezett IFB vagy PTB hatáskörében is ütközött az 1988. október 29-én létrehozott Nyilvánosság Klubbal, amelynek éppen az lett volna a célja, hogy biztosítsa a szabad vitatkozás lehetőségét a társadalom számára. A bizottsági tagnak javasolt Babus Endrét éppen azért nem fogadta el az MSZMP, mert a Nyilvánosság Klubnak is a tagja volt. Ám Szabad György és mások is ragaszkodtak ahhoz, hogy az ellenzék személyi döntéseinek helye az EKA plénuma, s az nem az EKA által választott bizottsági tagok jogköre.[80] Orbán Viktor és Tölgyessy Péter azzal érvelt, hogy erre volt a bizottságnak hatásköre. Antall javasolta, hogy túllépve a vitán, tárgyaljanak a személyekről. Mint oly sokszor, ezúttal is kompromisszumos megoldásra törekedett. Végül a neveket elvetették, ám a hatásköri vita éppen azért alakulhatott ki, mert egyes szervezeteknek fontosabb volt a sajtóellenőrzés és a személyi kérdések, mint másoknak. A vita eredményeképpen az EKA tárgyalódelegációja az I/5. számú munkabizottság 1989. szeptember 19-i ülésén kénytelen volt bejelenteni, hogy nem tudnak Babus Endre helyett másik személyt javasolni, sőt az eddigi személyi javaslataikat is visszavonták, mivel azok vitássá váltak, azaz újakat fognak elfogadni és beterjeszteni. Ezt az MSZMP és a harmadik oldal képviselői elfogadták.[81] Mondanom sem kell, hogy soha többet nem került szóba az IFB/PTB EKA által javasolt összetétele.

[79] *79. Az I/5. számú munkabizottság ülése 1989. augusztus 15.* In: Bozóki A.: *Hatodik kötet* i. m. 502.
[80] *74. Az Ellenzéki Kerekasztal ülése 1989. szeptember 15.* In: Bozóki A.: *Negyedik kötet* i. m. 352–353.
[81] *85. Az I/5. számú munkabizottság ülése 1989. szeptember 19.* In: Bozóki A.: *Hatodik kötet* i. m. 527.

Mindez már nem véletlen, hiszen 1989. szeptember 18-án sem a SZDSZ, sem a FIDESZ nem írta alá a demokratikus átmenetet biztosító NEKA-megállapodást.[82] S ez kevéssé függött össze a Munkásőrség jogutód nélküli megszüntetését kimondó határozat hiányával, vagy a köztársasági elnök még a demokratikus választások előtti megválasztásának szükségességével. Mindez sokkal inkább médiafogásnak tekinthető, mivel az ország nyilvánossága előtt derült fény az ellenzéki szervezetek nézeteltéréseire. A politikai harc immár a média világának is meghatározó jelenségévé vált. Ilyen körülmények között nem született meg az új sajtótörvény sem. Hiába készült el 1989 novemberére a sajtótörvény-tervezet, érdemben már nem tudtak vele foglalkozni, az EKA gyakorlatilag távolmaradt az I/5. számú bizottság munkájától.[83] A választási készülődés, a kampány megfojtotta a papíron még tárgyaló munkabizottságok javaslatait.

Tovább akadályozta a választások utáni médiatörvény létrehozását, hogy része lett az MDF−SZDSZ-paktumnak, amely garantálta, hogy ebben az ügyben is csak kétharmaddal lehessen törvényt alkotni. A választásokon győztes MDF ezzel a paktummal tudta elérni, hogy kormányozhatóvá váljon az ország. A demokratikus átmenetet ugyan biztosította a megállapodás, miközben a sajtókérdés az egyik leghevesebb ponttá változott. Kompromisszum helyett médiakrízist okozott a rendszerváltozáskor az EKA pártjai között egyre élesebben kialakuló vita, amelyet a választások megnyerésének vagy elvesztésének víziói és a jelen problémái helyett a jövőben gondolkodás kényszeres reakció löktek tovább a megoldhatatlanság felé. Kónya Imre, az MDF frakcióvezetője visszaemlékezésében arra a következtetésre jutott, hogy Haraszti Miklós és az SZDSZ akadályozták a sajtótörvény tervezett elfogadását.[84] Sólyom László az MDF képviseletében hiába tett meg mindent a NEKA I/5 bizottságában azért, hogy valamilyen javaslatot ebben a témában is a parlament elé tudjanak terjeszteni, ez nem sikerült, mert a szabaddemokraták nem működtek együtt.

Ki volt a konstruktívabb? Ki nem akart ebben a kérdésben eljutni az üdvözítő megoldásig? Ez talán leegyszerűsített logika, hiszen az EKA kezében nem összpontosult semmilyen hatalom, nem legitimálta választás sem. A NEKA tárgyalópartnerei sem hibáztathatók a történtekért, amit lehetett az adott keretek között, azt megtették. A választók végül 1990 áprilisában döntöttek a jövőről, ám ez nemcsak lehetőséget, hanem felelősséget is jelentett, ellenzéknek és kormánynak egyaránt. A médiatörvény

82 *71. A Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások középszintű politikai egyeztető tanács 1989. augusztus 24.* In: Bozóki A.: *Negyedik kötet* i. m. 501.

83 Lásd *92. Az I/5. számú munkabizottság ülése 1989. november 23.* In: Bozóki A.: *Hatodik kötet* i. m. 545−546. illetve: *93. Az I/5. számú munkabizottság ülése 1989. november 29.* In: Bozóki A.: *Hatodik kötet* i. m. 548.

84 Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 482.

létrehozása továbbra is csak közösen volt elképzelhető. Ők döntöttek így. A közös siker vagy közös kudarc volt a tétje a felszínen folyó médiakrízisnek. Ezt a politikai csatát így csak elveszíteni lehetett, megnyerésére valójában nem maradt lehetőség.

ANTALL JÓZSEF ÉS KORMÁNYA A MAGYAR SAJTÓBAN

Antall József 1990. május 22-én, az Országgyűlésben elmondott programadó beszédében kifejtette, hogy „az új kormány híve a sajtó és kultúra teljes körű szabadságának, s e jogok gyakorlását csak azokon a pontokon kívánja korlátozni, ahol az mások szabadságát és jogait sérti".[85] Antall beszédében kiállt a tájékoztatási központok függetlensége mellett. „Nem szabad megengedni, hogy a tömegtájékoztatás műhelyei a pártok közötti politikai küzdelmek színterei legyenek, és meg kell akadályozni azt, hogy a nemzeti médiumokat valamely párt, szakmai közösség, művészeti irányzat vagy üzleti érdekcsoport sajátítsa ki. Ezek élére ezért olyan pártatlan, közmegbecsülésnek örvendő személyiségeket kell állítani, akik a szellemi életünket terhelő konfliktusok kiélezése helyett azok feloldására törekszenek."[86] Ez utóbbi sorokból következik, hogy az Antall-kormány nem egy MDF- és kormányhű média felállítását tervezte, csupán a médiaegyensúly létrehozását tűzte ki célul. A médiaegyensúly megteremtéséhez nem lehetett megszerezni az ellenzék támogatását. Állandó politikai ütközőponttá változott ez a kormányzati szándék, amely végül drasztikusabb megoldásokra sarkallta magát a miniszterelnököt is.

Nem véletlen, hogy Antall József halála után, az új miniszterelnök Boross Péter 1993. december 21-i parlamenti beszédének az elektronikus sajtóval foglalkozó részei már nem maradtak visszhangtalanok a baloldalon. „A kormány változatlanul arra törekszik, hogy a sajtószabadság és a közszolgálat elve összhangba kerüljön. (Mozgás és zaj a baloldalon.) Ennek érdekében olyan törvényjavaslatot nyújt be, amely a rádiózás és televíziózás gyakorlatában egyértelműen elhatárolja egymástól a médiumok és a parlament felelősségi körét. (Közbeszólás a baloldalról: Náhlik úr,[87] mit szól?) A közeljövőben fejeződik be a helyi rádió-és televízióstúdiók engedélyezésnek első menete mintegy száz engedély kiadásával."[88]

[85] *Antall József kormánya. A kormányprogram elhangzott az 1990−1994. évi Országgyűlés 5. ülésén, 1990. május 22-én*. In: Magyar kormányprogramok 1867−2002. II. kötet. A szerkesztőbizottság elnöke: Kiss Péter, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Bp. 2004. 1586.

[86] Kiss P.: *Magyar* i. m. 1595−1596.

[87] Náhlik Gábor MTV alelnök, aki ekkor már megbízott elnöke volt a televíziónak.

[88] *Boross Péter kormánya. A kormányprogram elhangzott az 1990−1994. évi Országgyűlés 356. ülésén, 1993. december-21-én.* In: Kiss P.: *Magyar* i. m. 1624.

Antall kommunikációja, előadásmódja teljesen más személyiségből fakadt, mint a Kádár-korszak politikai vezetőié. Értelmiségi, tanáros attitűdje, a problémák többoldalú megvilágítása, elemzése, a magyar helyzet beágyazása a nemzetközi folyamatokba gyökeresen eltért az előző időszakban megszokott előadásmódtól. Míg azok leginkább a meggyőződésről vagy a politikai hitvallásról szóltak, addig Antall kendőzetlenül feltárta a nehézségeket, s mindig felvillantotta a lehetőségeket. A minisztertanácsi ülések felvezetéseiben a miniszterelnök olyan komplett történeti, filozófiai adalékokat és összefüggéseket tárt politikustársai elé, amelyek mélységükben is messze túlmutattak egy egyszerű hivatalnok vagy végrehajtó látásmódján.

Nem mindenki szerint igaz ez a kép. A politikai pártállás talajától nem elrugaszkodva sokan támadták a miniszterelnököt. Különösen Antall azóta is sokat emlegetett mondatát idézték állítólagos gőgjének bizonyítására. Csepeli György szociálpszichológus 1991-ben ugyan nem akarta minősíteni a „tetszettek volna forradalmat csinálni" gondolatot, de ebből vezette le, hogy sem a kormány, sem az ellenzék nem értett a „meggyőzés kultúrájához". Ezt a tudást azonban azért nem tudták elsajátítani, mert nem is volt módjuk megtanulni.

„Ha ön vagy én lennék a miniszterelnök, ugyanúgy kommunikálnánk, mint Antall József, mivel valamennyien torz viszonyok között nőttünk fel" – tette hozzá.[89] Lehetséges, hogy a médiakrízis alapja az, hogy egyetlen fél sem volt teljesen tisztában azzal, miképpen is kell egy demokratikus államban élni a sajtónyilvánossággal? Egyes szakirodalmi fejtegetések szerint inkább az okozott gondot, hogy a sajtó munkatársai nem számítottak arra, hogy a választásokat az MDF nyeri meg. Ezért a médiában dolgozók és a politikailag csalódottak többsége automatikusan elutasította a demokratikusan megválasztott kormányzat minden lépését.[90]

Mennyire érdekelte a magyar miniszterelnököt a média? Amennyiben a kormányülések anyagát tekintjük át, akkor kevésbé fogunk sajtóügyekkel találkozni. Az ország politikai életének irányítása, a gazdasági, oktatási, külpolitikai és biztonsági kérdések elsődlegesek voltak. A sajtó csak a szükséges és szorító rossz, ám egyelőre megoldhatatlan kategóriát foglalta el.

A kormányfő megszólalásai ezeken a területeken is mások voltak, mint a megszokott módon az érzelmekre ható kommunista beszédek. Kádár értett a nép nyelvén, de nem volt művelt, Antalltól idegenek voltak az összekacsintások, a logikára igyekezett hatni az érzelmek helyett. Rövid, tömör és mindenki számára érthető meg-

[89] A varangyos békából nem lesz tündér-királykisasszony. Beszélgetés Csepeli György szociálpszichológussal a „szomorkás átalakulásról". In: *Kritika* 1991/8. szám. 20–21.

[90] Salamon Konrád: *A magyar ezredforduló krónikája.* Auktor, Bp. 2008. 46.

fogalmazások helyett, hosszasan, adatokkal gazdagon beszélt, amely nem nyerte el mindenki tetszését.

Csepeli György szerint a miniszterelnököknek két típusa volt, az egyik a lakáj, „aki úgy viselkedik, mintha a saját maga titkára is lenne. Azt csinálja, amit mások elvárnak tőle, s ha elküldik, legfeljebb gondtalan nyugdíjas lesz. Ilyen volt Lázár György. A másik ellenben „önmaga szobra szeretne lenni". A jelenben is a jövőnek hozza meg a döntéseit, és arra gondol, hogyan fogják megítélni. Belőlük lesznek a tragikus hősök, „az adott korban feloldhatatlan ellentmondások terhe alatt kell élniük és dolgozniuk" – vélte Csepeli.[91] A szociálpszichológus arra mutatott rá, hogy a magyar társadalomnak nem ilyen tragikus sorsú, szimbolikusan politizáló kormányfőre, Antall Józsefre lett volna szüksége. Ez a megítélés erősen magán viselte az ellenzék által kialakított Antall-kép ismérveit.

Valójában nem Antall kommunikációs képességeit ítélték meg, hanem a magyar politikai elit jelentős része, és az Amerikai Egyesült Államok külpolitikusai nem tudták feldolgozni, hogy a jobbközép erőket tömörítő MDF nyerte meg a választásokat. Egy olyan párt, amelynek nem volt jelentős médiatámogatottsága, éppen ellenkezőleg, folyamatosan kritizálták; s mégis ez az – állandóan támadott – erő alkotta a kormány legnagyobb erejét. A végletes elutasítás szimbólumrendszereit – antiszemitizmus, alkalmatlanság – állították fel Antallal szemben, s ez gyakorlatilag a választások után tovább folytatódott. Nemcsak az elfogadással, hanem a társadalom megértésével is akadtak gondok. Antall megnyilvánulásait nemcsak megérteni, de megemészteni is kellett volna.

A magyar választópolgárok valójában a Csepeli emlegette lakáj típusú, máshonnan kézi vezérelt politikusok beszédeihez voltak szokva. Nem tudták, nem is tudhatták, hogy miképpen viselkedik egy valódi államférfi egy súlyos gazdasági válság megoldása során. A kádári összekacsintások szerint akkor sem volt válság, amikor minden mutató és a háztartások szerint is az volt. Kádár János a Magyar Televízióban szenvtelenül jelentette ki 1987. május 1-én, hogy a nem könnyű helyzetben a kibontakozást továbbra is a szocializmus útján keresik.[92] Antall az ilyen színjátékokra képtelen volt.

A totális tévedhetetlenségbe burkolódzó és erőt sugárzó, majd Moszkvára mutogató s kacsingató, a problémákat tagadó mellébeszélés kultúrája helyett Antall utólag a hibákat is beismerő és bizalmat kérő beszédei ismeretlen terep volt mindenki számára. Ráadásul új volt azaz érzés is, hogy végre büntetlenül lehetett szidni egy

[91] A varangyosbékából nem lesz tündér-királykisasszony. Beszélgetés Csepeli György szociálpszichológussal a „szomorkás átalakulásról". In: *Kritika,* 1991/8. szám. 20–21.

[92] Kádár János nyilatkozata az MTV-ben https://www.youtube.com/watch?v=W7Z49oJb7GE (letöltve: 2018. július 7.)

magyar kormányt; mindezek miatt olyan sajtó- és szólásszabadság valósult meg, amely többnyire a mértéktelen kritikai hangvételben volt tetten érhető. A kormányt sokkal könnyebb volt támadni, mind a társadalomnak, mind az ellenzéki sajtónak, mint a hosszú körmondatokban beszélő miniszterelnököt értelmezni. Ezzel állt szemben az Antall József által sokat hangoztatott sajtótisztesség és sajtófelelősség fogalma és szempontrendszere.

Nem kímélték a kormányfőt az SZDSZ politikusai sem, de voltak, akik hajlandónak bizonyultak elfogadni a miniszterelnök kvalitásait. Pető Iván, az SZDSZ frakcióvezetője, későbbi elnöke nem tagadta, hogy az amatőrnek számító új politikai elit mellett Antall József politikai adottságait valóban jónak kell minősíteni. Ám tudását nem tartotta korszerűnek Pető, mert gondolkodását – véleménye szerint – olyan történelmi analógiákra alapozta, mint a dualizmus kora, vagy a két világháború közötti időszak, vagy a koalíciós periódus.[93] A kormánnyal szemben álló erők Antall Józsefje vagy a dualizmus, vagy a két világháború korának révedező, nosztalgiázó, klisékbe burkolódzó, végtelenbe nyúló beszédeket tartó politikusa volt, az a bizonyos „Savanyú Jóska", ami szinonimája lett azoknak, akik unalmasan nem modernek. Antallt mindez bántotta, nem érezte reálisnak a róla festett képet. Hibásnak is érezte magát, mert túlzottan fegyelmezett, indulatait racionális ellenőrzés alatt tartó ember volt. Erre nevelték szülei. Ezért sem szeretett személyes kérdésekre válaszolni, vagy a családjáról beszélni. „Szerintem ezek járulnak hozzá a torzított képhez, és ez bizonyos fokig az előbb említett önuralomra való nevelés eredménye."[94]

Ám nemcsak Antall neveltetése eredményezte a sajtó és az Antall-kormány szembenállását, hiszen az ellenzék politikai okoktól vezérelve attól sem riadt vissza, hogy különös fénybe öltöztesse a miniszterelnök múltját, abból is kiemelve a leváltott rendszer regnálása idején a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban betöltött szerepét. A Magyar Televízióban is vágott verzióban közölt Pető–Kónya-vita a Zétényi–Takács-törvényről s lényegében az igazságtételről szólt. Pető többek között azzal utasította el az elmúlt rendszer bűnöseinek igazságszolgáltatás elé citálását, hogy a Kádár-korszakban többen is, így vagy úgy, de a rezsim fenntartói vagy haszonélvezői voltak, kvázi osztoztak a bűnben. Személyes síkra is terelte az érvelését, midőn kihangsúlyozta, hogy míg ő politikai okok miatt nem kapott meg egy osztályvezetői állást, addig Antall József múzeumigazgató lehetett. Effajta munkakör betöltése – vélte – az MSZMP KB döntése nélkül elképzelhetetlen volt.[95]

[93] Mátyás Győző: Pátosz és csodavárás nélkül. Politikai beszélgetés Pető Ivánnal. In: *Kritika,* 1991/5. szám. 6.

[94] Marinovich Endre: 1315 *nap* – A*ntall József naplója*. Éghajlat, Bp. 2003. 178.

[95] Kónya-Pető vita In: MTV 1. Létkérdések 1991. november 20. https://www.youtube.com/watch?v=b6ahMtD7sbo letöltve: (2018. január 30.)

Pető természetesen elismerte Antall 1956-os tevékenységét, valamint a rendszerváltozásban való részvételét. Más kérdés, hogy Antall József személyét, környezetét, tevékenységét már akkor is figyelte a magyar állambiztonság, amikor 1963-ban könyvtárosként munkatársa lett a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumnak, vagy miközben 1960-ban éppen eltávolították a tanári pályáról.[96] Az ellenzékhez hasonló módon, ám ahhoz képest is drasztikusan, mondhatni, tudatosan kereste a magyar média a lehetőséget, hogy lejárassa az 1990-ben demokratikusan megválasztott magyar miniszterelnököt. Különös véletlennek nem tekinthető, hogy az egyik legérdekesebb sajtóügy az „Európa felé baktató demokraták" néven szereplő eset éppen az igazságtétel politikai vitái után érte a miniszterelnököt. A történet önmagában is fontos. Valaki vagy valakik az „Európa felé baktató demokraták" álnév alatt több lap szerkesztőségének is elküldtek néhány Antallal kapcsolatos dokumentumot, amelyet az egykori MSZMP irattárából szereztek meg.

Az egész ügy egy Grósz Károly pártfőtitkár és Antall József közötti 1988-as levélváltás tényén nyugodott. Antall nem is tagadta, amikor nyilvánosságra került, mondhatni, kipattant, és tematizálta a közbeszédet. A dokumentumokban nem volt semmi olyasmi, amiért a kormányfőnek szégyenkeznie kellett volna. Pusztán csak annyiról volt szó, hogy Antall felháborodott Grósz Károly 1988. december 1-jén elmondott híres sportcsarnoki beszédén, amelyben fehérterrorral riogatott. Ráadásul „igaztalanul szólt a Független Kisgazdapárt 1956-os szerepéről".[97] „Erre reagáltam egy hosszabb levélben – állította Antall –, amelynek minden sorát, minden betűjét ma is vállalom. Gondolom, kevés levelet címeztek akkoriban Grósz Károly »főtitkár úrnak«, miközben a nekem szóló válasz az akkori rutinnak megfelelően »Kedves Antall elvtárs!« megszólítással kezdődött."[98] A különböző napilapok másként reagáltak. A *Népszava* és a *Kurír* közölték a kapott dokumentumokat, anélkül hogy erre engedélyt kaptak volna a levél szerzőitől.

A *Népszava* 1992. január 8-án jelentette meg a kapott levelet, és azt is hozzáfűzte, hogy bár az MTI számára a Miniszterelnöki Sajtóiroda közölte, hogy az *Új Magyarország*ban 1992. január 10-én publikálják az anyagot, ám nem parancsolhatnak a *Népszavá*nak. Ezért két nappal korábban közlik a dokumentumokat.[99] Az, hogy miért történt mindez, s mit akart az ellenzéki sajtó ezzel a fantomüggyel sejtetni, arra ismét egy másik *Népszava*-cikkből kell idéznem. Ebben a publikációban is azt akarták bizonyítani, hogy maga Antall is az előző rendszer része volt, sőt fel is jelentett

96 Tóth Eszter Zsófia: A*ntall József és a magyar állambiztonság.* Magyar Napló, VERITAS, Bp. 2015.

97 Marinovich E.: 1315 i. m. 175.

98 Uo.

99 [Név nélkül]: Levél 1988-ból. Antall József Grósz Károlyhoz. *Népszava*. 1992. január 8. 4.

valakit, vagyis egy történész társát, Godó Ágnest, akivel 1987-ben egy lengyelországi konferencián szerepelt. Godó 1992-ben már a Hadtörténeti Intézet és Múzeum igazgatóhelyetteseként adott a lapnak interjút az állítólagos esetről. A cikkben azt állították: Antall az édesapja embermentő munkáját akarta felnagyítani, s mivel ezt Godó elutasította, Antall feljelentette az MSZMP adminisztratív osztályán azzal, hogy marxizmustól idegen nézetei vannak. A cikk szerzőjének megállapításai között a következőket olvashatjuk: „Ez már valóban a politikai alvilág. Megkezdődött a mélyrétegek fölfejtése. Nem mi szabadítottuk ki a szellemet a palackból. Az írói munkásság, a szorgalmi dolgozatírás, a bolsevikozás, az ügynököz és, a listázás, a Zétényi–Takács-törvény most bumerángként üt vissza a kezdeményezőkre. Hátborzongató belegondolni, hogy mi minden lapulhat még archívumok, irattárak és magánirattárak mélyén. A verbális forradalom fölfalja gyermekeit? Tényleg ezt akartuk?”[100] A Godó-féle „sérelem” azért ezúttal sem ilyen egyszerű fekete-fehér eldöntendő kérdés. A *Népszava* ezzel a történettel akart karaktergyilkosságokat elkövetni. Jogos lehet a kérdés: mi is történt valójában? Ki kit is jelentett fel valójában?

M. Kiss Sándor történész feljegyzést írt a miniszterelnöknek az ügyben, és értékelte a rendelkezésre álló dokumentumokat. Az M. Kiss összegezte történet szerint Godó Ágnes 1975. május 26-án Varsóban tartott egy előadást. Ugyanezen év június 9-én a varsói Magyar Kulturális Intézet igazgatója Hegedüs B. Dániel, valószínűleg a Lagzi István történész által megfogalmazott levelet juttatta el a Külügyi és Külgazdasági Intézet egy főosztályvezetőjének, Kiss Lászlónak. Ebben rögzítették: Godó Ágnes kijelentette, hogy idősebb Antall József nem antifasiszta, hanem fasiszta volt. Kiss László minderről levélben értesítette Liptai Ervin hadtörténészt.

M. Kiss következtetése szerint az egész ügyet már ismerte a Hadtörténeti Intézet vezetősége, midőn 1975. június 18-án Antall József levelet írt Háncs Ernő ezredesnek, az intézet vezetőjének Godó Ágnes kijelentése miatt. S bár Háncs Ernő válaszából arra lehetett következtetni, hogy az ügyet kivizsgálják, ám ez nem következett be, valójában csak megnyugtatták a leendő miniszterelnököt, miközben más volt a véleményük. M. Kiss a korszakot és az intézetet is jól ismerte, ezért a következő megállapításokat tette: „A Mátyás király galambja effektus számomra érthető. A magyar politikai vezetés, miután nem kívánt konfrontálódni a lengyelekkel, ezt a megoldást választotta. Annak ellenére, hogy az egész második világháborúról vallott nézetekbe a Godó-féle koncepció illett bele. […] Megfontolandónak tartom a Magyar Kulturális Intézet jelentésének közreadását, és Háncs Ernő reagálását. Mivel Godó Ágnes maga is elhatárolódott a *Népszava* „interjújától”, a történet közreadása a dokumentumbetétekkel fényt vetne a *Népszava* techniká-

[100] B. I.: Godó Ágnes: Valóban feljelentett Antall József. *Népszava*. 1992. január 9. 4.

jára, s felfedné a *Népszavában* adott Godó-interjú lényegét is. A Hadtörténeti Intézet Levéltára a dokumentumokat időlegesen „zárolta", mert túl nagy volt az ügyben a forgalom, és az indítékok tisztázatlanok."[101] Ezek szerint ahelyett, hogy az egész ügy valódi hátterét vizsgálta volna meg az ellenzéki sajtó, inkább egyes részletek kiragadásával olyan érzést kívánt kelteni, mintha a magyar kormány vezetője felelőtlenül feljelentette volna Godó Ágnest. S mindennek szorosan az igazságtételi törvényhez volt köze. Be kellett bizonyítani, hogy a Kádár-korszakban nem léteztek „hiba" nélküli emberek.

A Zétényi–Takács-törvényt hiába semmisítette meg az Alkotmánybíróság, olyan lehetőséget villantott fel az elmúlt rendszer kiszolgálói, így egyes újságírók számára is, amelyet nem hagyhattak szó nélkül, ám Antallon ezúttal sem találtak fogást. Szembenézés helyett le akarták maguk közé rántani a miniszterelnököt is, hogy hasonlóvá tegyék magukhoz. Erről szólt a Godó-ügy és a Grósz-levél esete is. Sokakat bántott, hogy Antall nem volt olyan, mint ők, és anélkül tudta átvészelni a Kádár-korszakot, hogy akár be kellett volna lépnie a pártba. A miniszterelnök meg is jegyezte: „én az előző rendszerben úgy tudtam dolgozni, egy szűk kis szakterületen karriert építeni, hogy hazámat, és nem a diktatúrát szolgáltam. Valószínűleg azért gyűlölnek, mert a pártállam idején egyetlen olyan sort sem írtam le, amit most szégyellnék."[102]

Antall azonban nem hagyta szó nélkül sem ezt a lejáró kampányt, sem azt, hogy a *Népszava* és a *Kurír* az engedélye nélkül közölte a Grósznak írt levelet. A kormányfő felszólította őket, hogy a leközölt írásért járó szerzői honoráriumát utalják át egy gyermekotthonnak, vagy fordítsák az idősek szociális otthonának ajándékok vásárlására, esetleg ünnepi ebéd megrendezésének céljára, illetve bármire, amivel örömöt okoznak.[103] A *Népszavá*ban hamarosan válaszoltak is Antall kérésére, és közölték, hogy a Fóti Gyermekváros részére kifizetik a miniszterelnök honoráriumát. Nem állták meg, hogy mindezt össze ne kössék Kacziba Antal, az Országos Rendőr Főkapitányság bűnügyi főigazgatójának feljelentésével, amelyet az Antall-levél miatt szolgálati titok megsértésére hivatkozva tett. A *Népszava* okoskodása szerint, mivel fizettek a levélért, a feljelentés okafogyottá vált.[104]

[101] MNL OL Antall József miniszterelnök hagyatéka. [továbbiakban AJMH] XIX-A-150-j 15d. 89. dosszié 1992. január–március Antall József személyes levelezése M. Kiss Sándor feljegyzése 1992. január 13.

[102] Marinovich E.: 1315 i. m. 174.

[103] Uo. 176.

[104] S. A. : Kacziba ezredes feljelentést tett. Ki szivárogtatta ki az Antall-levelet? *Népszabadság*. 1992. január 14. 4.

A *Kapu*ban is kapva kaptak az eseten, hiszen ezzel is oda lehetett szúrni Antallnak. „Lélegzetelállító bátorság kellett 1988 decemberében egy ilyen levelet megírni – írták. Grósz akkor közismert volt arról, hogy ezrével küldte máglyára, bitóra, esetleg gályára az ilyen leveleket írókat. Még belegondolni is rossz, hogy miniszterelnök urunk mi mindent kockáztatott akkor ezen vakmerőségével. Ha akkor ez a levél el is jutott volna a címzetthez, akkor most tizenötmillió magyar verhetné a fejét a falba, s tehetné fel a kérdést a gödöllői tavaknál víkendező egykori miniszterelnöknek, hogy vajon kinek volt a jól bevált módszere először az, hogy bizonyos levelekre nem kell válaszolni, neki vagy kései utódának?”[105] A publicistának arra is volt gondja, hogy beleszője az ellenzék által problémásnak vélt sajtószabadság kérdését, midőn a cikk szignálásánál szerényen megjegyezte: Szerző: akkor még szabadlábon.

A *Népszabadság*ban az egész esetről csak annyi jelent meg, hogy kaptak egy álnéven szereplő forrástól bizonyos dokumentumokat, ám azok hitelességéről nincsenek meggyőződve. Lapjuk szellemiségétől idegennek nevezték, hogy alátámasztás nélküli anyagokat közöljenek, ezért ettől elálltak. Csak néhány mondatot publikáltak a kapott dokumentumokból, melyhez egy rövid tartalomismertetést csatoltak.[106]

A miniszterelnök múltja miatt – Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Könyvtár és Levéltár főigazgatója volt a Kádár-korszakban – az ellenzéki sajtó azt feltételezte, hogy a magyar kormány feje közvetlen kézi irányítással továbbra is beavatkozik a múzeum életét érintő személyzeti ügyekbe. A vádaskodáshoz felhasználták a rendszerváltozás során emblematikus személlyé vált Ghyczy Líviusné Gyenes Juditot (az 1958. június 16-án törvénysértő per után kivégzett Maléter Pál honvédelmi miniszter özvegye), akit éppen Antall vett fel a múzeum könyvtárába akkor, amikor ilyen múlttal a legnagyobb nehézségek árán sem lehetett munkát szerezni.

Antall 1992. április 9-én – a sajtóban Gyenes Juditnak az ő döntéseként sugalmazott elbocsátása ügyében – levelet írt a múzeum vezetőinek, Vida Máriának és Kapronczay Károlynak. „A Miniszterelnöki Kabinetiroda sajtófigyelő szolgálata hívta fel a figyelmemet a *Népszava* 1992. április 8-iki cikkére (A miniszterelnök büntető »jobbkeze«), amelyben utalnak az Intézet vezetői és személyem közötti hierarchikus viszonyra, vagyis arra, hogy az Intézet kompetenciájába tartozó kérdésekben utasításokat adok – vázolta a miniszterelnök a médiából érkező vádat. […] Természetesen – amint azt Önök is nagyon jól tudják – semmiféle »ukáz«-t nem adtam, és mint a miniszterelnökségtől teljesen független intézménynek, nem is

[105] Somogyi Zoltán: „Csillagok Háborúja”. *Kapu*, 1992. március. 5 évfolyam, 3. szám. 29.

[106] [Név nélkül]: Névtelen Baktató Demokraták. Levél Antallról Antallnak. *Népszabadság*, 1992. január 9. 4.

adhattam Ghyczy Líviusné Gyenes Judit […] személyével kapcsolatban. Ez a gyanúsítás, illetőleg bármiféle kapcsolat feltételezése az Intézet működése és a napi politika között nyilvánvalóan nélkülöz minden alapot. Az a tervük, hogy két részfoglalkozású státusz megszüntetése, illetőleg összevonása révén új főállást kívánnak szervezni, indokolt lehet. Hatáskör hiányában nem értékelhetem döntésüket."[107] A miniszterelnök visszautasította, hogy politikai megtorlásról beszéljenek az esetre hivatkozva a napi sajtóban. „A mai politikai viszonyok között – tette hozzá – elképesztő jelenség Ghyczy Líviusné esetében politikai jellegű üldöztetésről szólni, és ennek anyagi-megélhetési összefüggéseit exponálni akkor, amikor nyilvánvalóan számos helyen – akár jobb körülmények között és magasabb fizetéssel is – szívesen alkalmazzák."[108] Az egész ügy valójában egy jól megkomponált forgatókönyv szerint zajlott: nem az 1992. április 8-án megjelent *Népszava*-cikk indította el a lavinát, hanem a Mester Ákos által szerkesztett *168 óra* rádióműsora, ahol 1992. április 4-én egy beszélgetést sugároztak Gyenes Judit és Rádai Eszter riporter között.

Az adásban kifejtett nézet szerint Maléter Pál özvegyét azért bocsátották el 1992. március 22-én, mert a Nagy Imre és társai, többek között férje újratemetése miatt a rendszerváltozás idején létrehozott Történelmi Igazságtételi Bizottság kettészakadt, és Gyenes Judit azokkal tartott, akik elítélték az általuk szélsőjobboldalinak tartott tagokat. Burkoltan vagy kevésbé burkoltan mindez azok ellen irányult, akik a szervezeten belül támogatták vagy szimpatizáltak az Antall-kormány politikájával. Az ötvenhatosok szakadását a Történelmi Igazságétel Bizottságán [TIB] belül, illetve a TIB és POFOSZ [Politikai Foglyok Országos Szövetsége] közötti politikai természetű és emlékezetpolitikai vitákat tovább eszkalálta a médiakrízis. Míg a POFOSZ Fónay Jenő egykori ötvenhatos elítélt vezetésével sokszor kiállt a kormány és különösen Csurka István a Magyar Rádió és Televízió vezetését ostorozó gondolatai mellett, addig a TIB tagjainak egy része a Demokratikus Charta aláírásával, lényegében az MSZP–SZDSZ vezette erők oldalán tört lándzsát Antallékkal szemben. Ezzel végérvényesen kettészakadt ötvenhat örököseinek és áldozatainak emlékezete.

A *168 óra*ban elhangzott interjú miatt a múzeum vezetői már a kormányfő üzenete előtt 1992. április 7-én egy helyreigazítást kérő levelet írtak saját álláspontjuk alapján. Kapronczay Károly igyekezett felvázolni mindazt, ami – a múzeum olvasatában – valóban történt. Gyenes Judit 1983. július 1-től került az intézmény alkalmazottai közé, mivel megfelelő képesítéssel nem rendelkezett, orvosi szakkönyvtárosi tanfolyamot kellett elvégeznie. 1987-ben elérte a nyugdíjkorhatárt, „ezt követően

[107] MNL OL AJMH XIX–A–150–j Antall József személyes levelezése 16d. 90. dosszié 1992. április–május. Antall József levele Vida Máriának és Kapronczay Károlynak. 1992. április 9.
[108] Uo.

– írta Kapronczay –, különösen, amikor a mindnyájunk által örömmel vett politikai átalakulási folyamat elindult, kérte főállású munkaviszonyának csökkentett munkaidőben részállásúvá történő alakítását. Munkaviszonyának mostani megszüntetésére a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár teljesen önálló költségvetési szervvé válása (1992. január 1.) miatt került sor, mert két nyugdíjas részfoglalkozású béralapból kívánunk teljes főállású munkakört szervezni. […] Szeretnénk hangsúlyozni, hogy Maléter Pál személye akkor volt indok számunkra Ghyczy Líviusné – korábban Maléter Pálné – alkalmazásához, amikor ezt számos más intézmény nem tette meg. Éppen ezért azon állítása Ghyczy Líviusné Gyenes Juditnak, hogy most a TIB-en belüli viták, ezzel összefüggésben tett nyilatkozata bármilyen kapcsolatban lett volna könyvtárosi munkaviszonyának megszüntetésével, minden alapot nélkülöz, és a valóság teljes elferdítése. Az állás átszervezésének eldöntése megelőzte a nyilatkozatot, a TIB belső problémáival kapcsolatban nem ismertük az e körüli vitát és ezzel kapcsolatosan Ghyczy Líviusné álláspontját."[109]

Jogos felvetés, hogy akkor miért éppen a *Népszava* hozta le Kapronczay nyilatkozatát? Erre senkitől sem kaptak semmilyen engedélyt. A múzeum igazgatójának és ügyvezető igazgatójának ismét tiltakozniuk kellett, amint a *Népszava* főszerkesztőjének, Deák Andrásnak címzett levelükben megfogalmazták: „a *Népszava* tudósítójának kifejeztük azt az óhajunkat, hogy a műsorban elhangzott egyoldalú, sértő és igaztalan beállítást is a program keretében kívánjuk cáfolni".[110] Emellett Kapronczay arra is kitért, hogy amit még le is közölt tőle a lap, azt sem sikerült „hangnemében" és „tartalmában" megfelelően betűkbe foglalni. S miközben a felmondás kelte 1992. március 23. volt, addig az ominózus TIB-nyilatkozatra 1992. március 28-án került sor.[111] Jóllehet Gyenes Judit a felmondás kelte előtt pár nappal éppen a fizetés nélküli szabadságát töltötte Ausztráliában, és hazatérése után, előzetes figyelmeztetés nélkül kapta kézhez a felmondását 1992. április 1-jén.[112] Ezt semmiképpen nem nevezhető elegánsnak.

Azt hiszem, emiatt bántódott meg annyira Maléter Pál özvegye, ami lehetőséget teremtett a *168 órá*nak, illetve a *Népszavá*nak hogy politikai ügyet kreáljon a felmondási ügyből, miközben mindaz, ami a TIB-en belül történt, alkalmas volt arra,

[109] MNL OL AJMH XIX–A–150–j Antall József személyes levelezése 16d. 90. dosszié 1992. április–május. Kapronczay Károly levele Mester Ákosnak 1992. április 7.

[110] MNL OL AJMH XIX–A–150–j 16d. 90. dosszié 1992. április–május. Maléterné ügy dosszié 1992. április 4 – április 15. Kapronczay Károly Deák András főszerkesztő úrnak. Dátum nélkül.

[111] MNL OL AJMH XIX–A–150–j 16d. 90. dosszié 1992. április–május. Maléterné ügy dosszié 1992. április 4 – április 15. Kapronczay Károly Deák András főszerkesztő úrnak. Dátum nélkül.

[112] […] Magányosan és kiszolgáltatottan. Maléter özvegyét kitették az állásából (II.) Nagyon nem tetszik ez az egész. 1992. április 14. In: MNL OL AJMH XIX–A–150–j 16d. 90. dosszié 1992. április–május. Maléterné ügy dosszié 1992. április 4.– április 15.

hogy összekeveredjen az eseménnyel. Kapronczay cáfolatként megírt levelében Antall üzenetéből idézett sorokat, amelyre a miniszterelnök már a saját maga által megfogalmazott dokumentumban engedélyt adott. Ám ezzel még nem volt vége a sajtótámadásnak, hiszen Gyenes Judit 1992. április 14-én ismét a *168 óra*ban szerepelt. Ezúttal a lapban azt nyilatkozta, hogy számára ugyanolyan volt az 1957-es felmondás, mint az 1992-es, mivel ezúttal is előzetes figyelmeztetés nélküli felmondólevelet kapott, és „csupán" annyi volt a különbség, hogy az akkori munkahelyének igazgatója azt könnyes szemmel adta át. S mivel munkája miatt nem panaszkodtak, ezért nem tud másra gondolni, minthogy bosszúból bocsátották el.[113]

Ugyanebben a számban Litván György is kommentálta az eseményeket, aki bár elfogadta, hogy a felmondás datálása miatt nem a TIB-ben kialakult helyzet vezetett Maléter özvegyének elbocsátásához, ám meglebegtette, hogy talán azért történt, mert tudomása szerint Gyenes Judit aláírta a Demokratikus Chartát. Végül nem tudta egyik fél sem meggyőzni a másikat, a vita meddő maradt. Mindezzel együtt a rendszerváltozás média- és politikai vitáiban az egykori ötvenhatos szemtanúk és áldozatok, szabadságharcosok közé éppúgy éket vertek a két legnagyobb párt közötti világnézeti különbségek, mint a sajtómunkások közé. Nemcsak a médiakrízisről hírhedt a rendszerváltozás időszaka, ugyanis az ötvenhatos forradalom és szabadságharc különféle, egymásnak ellentmondó narratíváinak megfogalmazása is ekkortól datálódik, egymás ellen fordítva a diktatúra ellen harcoló egykori felkelőket, szimpatizánsokat, reformereket.

Antallnak az sem volt könnyű, ha az ellenzéki média kereste meg, s kért tőle nyilatkozatot. Különösen akkor okozhatott ez kellemetlen perceket, amikor az SZDSZ vezetői azt érezték, jogukban áll közvetlenül beleszólni az ellenzéki média belső munkájába is. Időnként úgy értelmezték, hogy a saját játszóterüknek tartott napilapokban kötelességük állandóan támadnia miniszterelnököt. Ezzel szolgáltatva bizonyosságot a szabad sajtó puszta létére, amely ebben az értelemben csak ellenzéki lehet. Az általában támogatott, kissé kegyelmi pozíciójukból nehezményezték, ha a kormányfőt nem szorította sarokba, nem próbálta megizzasztani a magyar média, vagy lehetőséget adott véleményének szabad előadására.

Az SZDSZ olvasatában ez történt a *Népszabadság* 1992. május 2-iki számában is, ahol a miniszterelnök elmondhatta, hogy a különböző politikai erők könnyebben tudnának együttműködni, ha a képviselők vezetői hagynák őket önállóan gondolkodni. Ettől nem szűnne meg a parlamentarizmus, pusztán az alapvető kérdésekben össze lehetne fogni a vitatkozás helyett. Pető Iván és Haraszti Miklós, az SZDSZ prominens politikusai nem hagyták, hogy éppen egy sajátjuknak érzett lapban a kormányfő

[113] Uo.

olyasmiről beszéljen, mint a kormány és az ellenzék közös munkálkodása az ország érdekében.

1992. május 6-án Pető Iván és az SZDSZ médiafelelőse, Haraszti Miklós szatirikusnak szánt, ám számon kérő ízű levelet írtak a *Népszabadság* főszerkesztő-helyettesének a négy nappal korábban publikált Antall-interjú miatt. A hangvétel miatt ezen a ponton érdemes citálnom néhány sort a levelükből.

„Felemelő volt rögtön az első kérdésben újra ízlelni a rég várt sajtótisztességet: minek köszönhető, hogy ilyen kiválóan tetszenek kormányozni? Boldogsággal töltött el bennünket a miniszterelnök ismerősen szerény válasza: külső és belső körök aknamunkája ellenére teszik a dolgukat, biztosítják a stabilitást. […] a helyettes főszerkesztő úr a legnemesebb szokások szerint járt el, amikor diákos tüsszentéssel sem vonta kétségbe az állítást: országunk vezető ereje az egyetlen párt, amely nem küszködik belső bajokkal. […] Mire lett volna jó megkérdezni, vajon a magyar Chirac hogyan kormányozhat együtt a magyar Le Pennel? […] »Aktuális belpolitikai kérdéseket« ígért az interjú. Valóban fontos dolog az Orvostörténeti Múzeumbeli politika, ha nem is megnyugtató, de kimerítő tisztázása. Igaza van legnagyobb napilapunknak, ha ezen kívül más aktualitásokkal nem is terheli kormányfőnket, s megelégszik a május elsejei vezetői nyilatkozatok bevett fordulatával."[114] Szignójuk alatt csak annyit jegyeztek meg, hogy „képviselők a sajtó pártján". Ezzel érzékeltették, hogy éppen azért írták ezt a levelet, mert tudatni akarták, hogy egy oldalon állnak a médiakrízisben, és a *Népszabadság* tisztelt vezető munkatársai is vegyék észre, kik a barátaik, és kik nem azok.

A főszerkesztő-helyettes válaszát az egyoldalas üzenet mellé tördelték. Karcagi László epés válaszában önkritikát gyakorolt, és kérte: „enyhítő körülményként számítsák be, hogy immár évek óta" [nélkülözik] „azt a határozott, elvszerű irányítást, amelyhez" [hozzászoktak], „s amelynek hiánya oly bonyolulttá tette" életüket.[115] A cikket jegyző aláírás alatt még megjegyezte: „a szabadság és a demokrácia híve".[116]

Amennyiben az ellenzéki sajtó dicsérte Antallt és az Antall-kormányt, akkor mit is ítéltek meg pozitívan? Elegendő csak a *Reform* hetilap 1991. decemberi számába belelapoznom, hogy azt idézhessem: siker, hogy az Antall-kormány túlélte az egész évet, miközben elérte a céljait. Ez csodálatosan hangozhat minden kormány számára – gondolhatjuk –, ám érdemes rögzíteni, hogy miképpen ítélkezett Rózsa András publicista a hatalom birtokosairól. A kormány „túlélt minden buktatót, és elért mindent, ami számára fontos volt. Túlélte a fegyverszállítási botrányt, túl a sztrájkveszélyes hely-

[114] Haraszti Miklós–Pető Iván: Miért kellett erre több mint két évet várnunk? Haraszti Miklós és Pető Iván interpellációja a főszerkesztő-helyettes úrhoz a május 2-i protokollinterjú tárgyában. *Népszabadság,* 1992. május 6. 8.

[115] Karcagi László: Igazoló jelentés az agitpropnak. *Népszabadság,* 1992. május 6. 8.

[116] Uo.

zeteket, a koalíció »patakvéres« megingását, az ellenzéki »kormánykészségi« rohamokat, a tömegek morgolódását, a köztársasági elnök udvarias ellenkezéseit, a belés külpolitika személycserés döntéseit. […] És a túléléssel legalább egyenrangú az »elérések« listája. A zömében engedelmesen szavazó kormánypárti képviselők jóvoltából elérte a kárpótlás törvénnyé emelését, az egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének törvényi rendezését, az új MNB-törvényt (Surányi menesztésével), a Zétényi–Takács-féle leszámolós törvényt éppen úgy, mint – és ez nem kis dolog! – az ország működőképességének megőrzését."[117] Ezek után Rózsa elkezdte sorolni mit nem ért el a kormány. A szociális piacgazdaság meg nem teremtéséhez hozzátette: nem is biztos, hogy el akarták érni ezt a célt. Majd kiderült, hogy nem tudja szeretni az Antall-kormányt, bár mindent megtett ennek érdekében, s az igazán pozitív osztályzatot a nép érdemli, mert a rendszerváltozás valamennyi csapását elviselte. Jóllehet direkten nem említette, de a sorok között olvasható, hogy a kormánnyal szembeni türelem nem fog örökké tartani. S ez összességében még nem is olyan különleges cikk.

Antall még egy emléktáblát sem tudott leleplezni úgy, hogy valamilyen botrányt ne szimatolt volna a sajtó. 1991. december 21-én avatta fel a miniszterelnök a dr. Nagy László főorvos igazgató tiszteletére elhelyezett emléktáblát a soproni szanatórium falán. Miképpen írt erről a *Nyugati Hírlap*? „Megúszták a botrányt Sopronban" – olvashatjuk az 1991. december 21-én megjelent lap első oldalán, hatalmas, feketén vastagon kiemelt betűkkel szedve. Az alcím ennél jóval szerényebb: „Dr. Antall leleplezte", ám hogy mit is, az nem derül ki a hangzatos fejléc soraiból.[118] A tudósítás szerzője szerint komoly botrány fenyegetett az egyszerű ünnepségen, mivel dr. Nagynak egyesek felrótták, hogy a soproni börtönkórház igazgatója, mások szerint „beépített" ügynök volt. Erre válaszolt Antall, megtisztelve azokat, akik az előző rendszerben alkotómunkát végeztek.

Az Antall-kormányt a legnagyobb belföldi médiakritika mégis a Magyar Televízió és Rádió ügyei és az antiszemita vádak miatt érte. Ez utóbbi esetben Kónya Imre véleménye szerint nem tett jót az MDF-nek, hogy a nyugati sajtóban is megjelent antiszemita vádak miatt arcukba dobott kesztyűt az 1990. március végi, április eleji választások előtt Csurka István felvette. Csurka a Magyar Rádió *Vasárnapi Újság* című műsorában kimondva-kimondatlanul Lenin-fiúkhoz hasonlította a liberális oldal politikusait. A magyar író és MDF-alelnök gondolatait, amit Kónya „dilettáns megnyilatkozásnak" vélt, „a másik oldal azonnal kihasználja. […] Nem az igaztalan vádaskodást utasítja vissza, hanem antiszemitizmust kiált, ami ugyan semmivel

[117] Rózsa András: Antall tanár úr éve, avagy azért jól elvoltunk 1991-ben. *Reform* IV/52. szám. 1991. december 26.11.

[118] Surbán: Megúszták a botrányt Sopronban. Dr. Antall leleplezte. *Nyugati Hírlap.* 1991. december 21. 1.

sem támasztható alá, de nagyon hatásos. Hiába jelentette ki Antall, hogy mindez Csurka írói munkásságának a része – annyiban igaza van, hogy politikai teljesítménynek aligha tekinthető, – hiába határolódik el az MDF elnöksége mindenfajta szélsőségtől és antiszemita megnyilvánulástól, újra meg újra ismétlődik a vád."[119]

Antall akkor sem volt sokkal jobb helyzetben, ha engedve a kérésnek, olyan eseményen vett volna részt, amely fokozott sajtóérdeklődésre tarthatott volna számot. 1993 nyarán Fa Nándort szerette volna kitüntetni a Magyar Köztársasági Érdemrend tiszti keresztjével. A szervezés ellenére a médiából értesülhetett arról, hogy Göncz Árpád két nappal őt megelőzve átadta a kitüntetést. Antall nem tartotta véletlennek, hogy keresztülhúzták az eltervezett ceremóniát. Egy kormánykereket küldött ajándékként Fa Nándornak.[120]

Az ellenzéki média próbálta megmagyarázni magának is az Antall-jelenséget, hatásai alól nem vonhatta ki magát akkor sem, amikor utólagos okoskodással kívánták megmagyarázni a későbbi miniszterelnök szerepét a választási győzelemben. Antall egykori médiaügyi tanácsadója és barátja, Czakó Gábor Csaba úgy vélte, hogy a kormánnyal szembenálló erők féltek a miniszterelnöktől. Képtelenek voltak kiszámítani a reakcióit, és nem értették pikírt, fanyar humorát.[121]

„Miképpen nyerhettek ezek?" – ez a kérdés sokat foglalkoztatta az ellenzéket. Lefordították az MDF kampányát segítő Jacques Séguéla francia reklámszakember könyvéből a későbbi kormányfővel foglalkozó részt, és a *2000* című magyar nyelvű irodalmi és társadalmi havilapban publikálták. Séguéla úgy látta, hogy a magyar politikusok egyáltalán nem fogták fel, hogy egy modern kampányban sztárolni kell a pártvezetőt. „Márpedig a választó előbb egy emberre szavaz, és csak másodsorban választ ideológiát."[122] A francia reklámszakember ítélete szerint, ezért hiába voltak olyan politikusok, akik „határozottabb arcéllel rendelkeztek, mint Antall József". Miközben az SZDSZ a városban élőkre szabta a kampányt, addig az MDF megszólította a teljes lakosságot a nacionalista és a középutas szlogenekkel. Ez bizonyult eredményesnek, miközben Séguéla szerint Antall hasonlított a választóira. „Jellegzetes tokájával, fegyelmezett hajzatával és parancsoló mosolyával olyan, mint a Harmadik Köztársaság valamelyik jeles elöljárója. Ötvennyolc éves volt ekkor, és unalmat árasztott rajta minden: színtelen öltözéke, szagtalan beszédmodora és íztelen szónoklatai. Csak kék szeme és egy rakoncátlan hajtincs kölcsönöztek neki valami egyéniséget. Óriási előny, ha valakiből ennyire hiányzik minden-

[119] Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 194.
[120] Marinovich E.: 1315 i. m. 174.
[121] Czakó Gábor interjú 2018. január 23.
[122] Séguéla, Jacques: A nyugodt nyerő. Reklámötletek Antall Józsefnek. ford. Kovács Ilona. In: *2000*, 6. évfolyam. 1994/április, 55.

féle érdesség, semmi nem vonzza ennél jobban a nyugalomra áhítozó választók körét."[123]

Séguéla nem értette sem az országot, sem az MDF kampányát, ezért két reklámfilm készült: a francia reklámszakember saját változata mellett egy olyat is leforgatott, amit az MDF vezetői szerettek volna. Nemcsak nem értette, de azzal vádolta őket, hogy a filmek sorsáról szóló közvélemény-kutatást is meghamisították, hiszen a 100%-os eredménnyel az általuk megrendelt alkotás legyőzte az ő elképzelései szerint leforgatott mozit. Felsőbb MDF-utasítás alapján véleményt nyilvánító pártszimpatizánsokról szőtt víziókat.[124] Mind a két film műsorra került a tévében, és ezzel nyert az MDF, a vita értelmetlenné vált – állapította meg nem kevés keserűséggel. Séguéla sem látta át, hogy pontosan ki is volt Antall, nem ilyen párthoz és nem ilyen karakterű vezetőhöz volt szokva, és ahhoz sem, hogy ellent mondhatnak neki egy olyan országban, amely csak éppen most tanulja a demokráciát.

A választásokon a korszerű média ismereteivel nem rendelkező, s jobbára német nyelvtudással bíró ötvenévesek győztek a javarészt angolul is beszélő, hazai és nyugati sajtószimpátiát a hátuk mögött tudóharmincasok és a húszasok felett. Ezt sohasem bocsátották meg, hiszen az elektronikus média, valamint a sajtó színe-java a harmincasokra tett, és vesztett. Antall makacsul hitt abban, hogy a demokratikus átmenetet még az ő generációjának kell véghezvinnie. A generációk közötti különbségek a kommunikációban is megnyilvánultak. Az alapkonfliktus mindvégig adott volt. Az ellenzéki sajtó 1992-ben sem tudott beletörődni abba, hogy az Antall vezette MDF-es generáció megnyerte a választásokat.

Dr. Szilágyi János művelődéstörténész azt állította, hogy az Antall-kormány sohasem volt népszerű, ezért népszerűségét el sem veszíthette, pusztán a támogatottságától fosztották meg. Önteltséggel és gőggel, valamint hatalmi arroganciával jellemezte Szilágyi az MDF-et, és mindezt talán még a miniszterelnökben is látni vélte.[125] Szilágyi odáig merészkedett, hogy párhuzamokat vont Rákosi, Kádár és az Antall-kormány között. Ám míg az 1956 utáni Kádár-kormány – állította – fel tudott mutatni némi gazdasági eredményt, addig ezt az MDF-kormány nem tette meg. Helyette „hatalmi gőggel" támadta az ellenzéket, a köztársasági elnököt, az Alkotmánybíróságot, valamint az elektronikus és nyomtatott médiát. Szilágyi az 1981-es lengyel példát is emlegette, mintha az hasonló lett volna az 1990 utáni időszakhoz. Ha burkoltan is, de antidemokratikusnak és elnyomónak bélyegezte a magyar kormányt. Mint látható, a valóságtól jócskán különböző érvekkel támadták az

[123] Séguéla, J.: *A nyugodt* i. m. 56.

[124] Uo.

[125] Szilágyi János: Szélsőség, gőg, arrogancia. Az Antall-kormány „népszerűségéről". *Népszabadság,* 1992. július 24. 11.

Antall-kormányt. Külön pikantériája az ellenzéki kritikának, hogy az MSZMP örökségét nyíltan vállaló Thürmer Gyula, a Munkáspárt vezetője a vajdasági újvidéki televíziónak egy másik történelmi korszakkal házasította össze az MDF vezette kormányt. „A mi álláspontunk az, hogy Magyarországon egy olyan társadalmi rendszernek a kialakítása folyik, amit leginkább a II. világháború előtti Horthy-rendszerhez hasonlítanak. Újraélednek neohorthysta tendenciák, újraszületnek keresztény-nemzeti elképzelések, bármennyire is tagadják ezt a hivatalos szervek. Most természetesen ez tükröződik a külpolitikában is."[126]

Thürmer ezenkívül azt is hozzátette, hogy újraéledt a trianoni és a párizsi békeszerződés revíziójára irányuló szándék a közéletben, és „ehhez kezdik a lakosságot hozzászoktatni". Irredentizmust, nacionalizmust, fasizmust vélt felfedezni Magyarországon.[127] Vásárhelyi Miklós 1991. augusztus 8-án Fekete Elvirával beszélgetett az újvidéki tévében. Először azért bírálta a miniszterelnököt, mert tizenötmillió magyar kormányfőjének tekintette magát. Vásárhelyi „elfelejtette" megemlíteni, hogy Antall csak lélekben, érzésben, szellemiségben és nem gyakorlatban vagy jogi értelemben állította magáról mindezt. Jóllehet azt Vásárhelyi is elismerte, hogy ezt a kijelentést nem lehet Magyarország rejtett területi igényeként értelmezni. S azt is belátta, hogy a nacionalista tendenciák kelet-közép-európai, és nem kifejezetten magyar sajátosságok.[128] Vásárhelyi „erősen historizáló hajlamúnak" nevezte a kormányzatot. És ettől – vélte – meg kellene szabadulnia a magyar politikai vezetésnek.

A miniszterelnök szinte a kezdetektől kénytelen volt szembenézni azzal, hogy politikai stílusát és kormányát a Horthy-korszak újraélesztésének szándékával vádolják a magyar sajtóban. A vádakhoz felhasználták az embermentő édesapjának, idősebb Antall Józsefnek az emlékét is. Bármilyen kijelentést is tett Antall a Horthy-korszak politikusaival kapcsolatban, pusztán alkalmat szolgáltatott az ellenzék azonnali támadására, amelyhez csatolni tudták édesapja történetét is. „Lassan könyvtárnyi tanulmány szól a megannyi, a mindössze egy esztendőnyi országlás alatt megkísérelt vagy részben meg is valósított, a Horthy-korszak szellemiségében fogant intézkedésről" – írta Hajdú János. Teleki Pált pedig maga a miniszterelnök méltatta néhány hete példaképként, nyilván pontosan tudva, hogy a csőd nyomán a heroikusan vállalt öngyilkosság a politikai életútnak csak végállomása volt, ám az utat szélsőjobboldali, mélyen antidemokratikus tettek jelzik, a politikai életmű lényege azon viszonyok megteremtése, melyek nyomán aztán idősebb Antall Józsefnek – néhány

126 MNL OL AJMH XIX–A–150–j 8d. Antall József újságcikkek és MTI telexek 1991. Január–augusztus MTI jelentés 1991. augusztus 8.

127 Uo.

128 Uo. MTI-telex. Az újvidéki televízió műsora (3. rész) 1991. augusztus 15.

vele egyívású barátjával – élethalálharcot kellett vívnia az emberiség maradványainak védelmében. Mintha az alma ezúttal mégis messze esett volna a fájától…"[129]

Az igazi médiaössztűz mégis Horthy kenderesi újratemetése [1993. szeptember 4.] miatt árasztotta el a magyar kormányt. Antall nem volt hajlandó úgy értelmezni az egész Horthy Miklós-kérdést, ahogy azt addig megszokhatta a magyar lakosság. A támadások miatt Antall az MTV1-en adott interjút Feledy Péternek, amelyet 1993. augusztus 21-én minden érdeklődő megtekinthetett. A beszélgetésben a kormányfő leszögezte, hogy Horthyt magyar hazafinak tartja. „Ha nem lett volna annyi igazságtalan megítélés Horthy Miklós személyével kapcsolatban, akkor nem lehetne ez a helyzet, hogy sokan politikai felhanggal vizsgálják a temetést, és egy politikai aktussá válhatott. Ahol egyszer hazudnak, ott a hazugság kiegyenlítése mindig emocionális, és gyakran téves következtetéseket eredményez. […] Amikor mi történetileg, politikailag igazságot szolgáltatunk Horthy Miklós működésének, és helyre tesszük, akkor mi nem valamiféle „horthysta programot" kívánunk végrehajtani. […] Történelmileg aligha elképzelhető, hogy itt a szovjet–német front legfőbb konfrontációs területén Magyarország teljesen kimaradhatott volna a háborúból, s valahol a Kárpátoknál legyező alakban jobbra-balra kitért volna a szovjet hadsereg, és mi megmaradhatunk semlegesnek. Naivitás, ha valaki azt hiszi, hogy a háborúba sodródást elkerülhették volna."[130]

A Magyar Televízió összességében nem bizonyult túlzottan segítőkésznek, amikor 1990 őszén Antall el kívánta mondani a kormányzat véleményét a nehéz gazdasági és politikai helyzetről. Az 1990. szeptember 17-i interjúban mondottakat azonban nem véletlenül nem mondhatta el az önkormányzati választások előtt. Az okok a már a bevezetőben elemzett médiakrízisig és Hankiss Elemér tévéelnök döntéséig vezethetők vissza. Ez a legjellemzőbb történet arra, hogy a média menynyire egyoldalúan kezelte a tájékoztatást. Hankiss, mint a közszolgálati TV elnöke nem engedte meg a regnáló kormányfőnek, hogy a többek között éppen az új és függetlennek vélelmezett televízióban is harsogott kormányellenes kritikákra az MTV-ben válaszolhasson, mondván, hogy Göncz Árpád államfő lemondta a beszédét, ezért többszólamúság helyett egyoldalúság következett volna be, amely ellentétes a közszolgálati tájékoztatás feladatával.

Antall el nem hangzott beszéde arról szólt, hogy a kormány tisztában volt mindazzal a gazdasági és szociális válsággal, amellyel a magyar lakosságnak meg kellett küzdenie nap mint nap. A munkanélküliség és az infláció hatásai ismertek voltak Antall József számára is, nem kellett ehhez a médiát tanulmányoznia. Ám miközben

[129] Hajdú János: Polgár, vigyázz! *Képes Extra*. 1991. július 12. 11.

[130] Feledy Péter: Interjú Horthy temetéséről Antall József miniszterelnökkel. Hír-Lap, 1993. szeptember 1. 1–6.

az ellenzéki sajtó az egész válságot a kormányzat számlájára írta, addig Antall igyekezett egy tágabb környezetben, a nemzetközi viszonyok között bemutatni a nehéz helyzet okait, amely nem magyar sajátosság volt, hiszen a teljes posztszovjet világot érintette.[131]

A miniszterelnök természetesen tisztában volt azzal, hogy sokan már csak ürügynek tekintik a szovjet múltra való hivatkozást, miközben nem lehetett attól elvonatkoztatni, ugyanis a rendszerváltozás utáni jelent éppen a múlt határozta meg. A szovjet piac összeomlásával összeomlottak a szomszédos országok piacai is. Nem vásárolták meg a magyar termékeket, s drasztikusan emelkedett az olaj világpiaci ára, mindez inflációval, munkanélküliséggel, a családok elszegényedésével járt. Az ellenzéki média ezt hangsúlyozta, szemben azzal, amit a nyugati befektetők állítottak Magyarországról. Antall elismerte, hogy Magyarország helyzete súlyos. Műsorra nem tűzött beszédében sem akarta kisebbíteni mindazt, amivel a kormányellenes sajtó kritizálta őt. Árnyalta a közvélemény számára a gondokat, hiszen a nyugati tőkések nem véletlenül Magyarországon fektettek be a térség országai közül a legszívesebben. A jövőben és a pénzük megtérülésében, a nyereségben bíztak, miközben a magyar társadalom – köszönhetően a magyar sajtómunkatársaknak – mindent pesszimistán látott. S akkor még meg sem említettük a kormánnyal szemben álló erők legnagyobb szabásúnak szánt gazdasági kritikáját: a lassú privatizációt.

Antall számtalanszor elmondta, hogy a rendszerváltozáskor az EKA pártjai egyetértettek a piacgazdaság fontosságában. A miniszterelnök el nem hangzott tévébeszédében idézte a nyugati politikusok véleményét a magyar gazdasági átmenetről és privatizációról. Antall a brit miniszterelnök asszony, a német gazdasági államtitkár, a francia pénzügyminiszter magyar privatizációt elismerő szavaiba kapaszkodott az ellenzék vádjaival szemben.[132]

Antall röviden bemutatta volna a tévénézők számára a fiskális politikát, amely nem engedte meg, hogy felelőtlenül túllépve a költségvetésen, lényegében ugyanúgy kezeljék a pénzügyeket, mint Kádár János. Nem lehetett felelőtlenül emelni a költségvetés felborításával a fizetéseket és az életszínvonalat. Ennek véget kellett vetni, és szembe kellett nézni az államadóssággal és mindazzal, amit a mesterségesen fenntartott viszonylagos jólét okozott.

Antall nem tagadta, hogy a fizetésemelés „akármelyik foglalkozási ágban, akármelyik társadalmi rétegről, akármelyik ágazatról van szó, mindenkinek jogos igé-

[131] Semmelweis Orvostudományi Múzeum Könyvtár és Levéltár, Antall-hagyaték [továbbiakban: OM AH] 11d. Interjúk. Miniszterelnöki Sajtóiroda. Dr. Antall József miniszterelnök interjú. Nyers változat. 1990. szeptember 17. (Az MTV-ben nem ment le) 1.

[132] OM AH 15d. Antall József miniszterelnök belföldi és külföldi interjúi. Dr. Antall József miniszterelnök interjú. Nyers változat. 1990. szeptember 17. (Az MTV-ben nem ment le) 5.

nye, mindenki alulfizetett. […] Itt az a kérdés, hogy van-e miből túllépni [a költségvetést]. Nincs – állította a miniszterelnök. – Egyszerűen jelenleg erre nincs lehetőség, és a jövő évi költségvetés összeállításakor is figyelemmel kell erre lenni."[133] Antall a gazdasági növekedéshez és a valósan befolyó összegekhez, azaz a sikeres vállalkozásokhoz és az eredményekhez kötötte a szociális fejlődést. Felelős politikusként nem is tehetett mást. Az előző rendszer minden gazdasági ellentmondása éppen abból eredt, hogy nemcsak megkeresett, nemcsak valós fejlődésen alapuló pénzt költöttek el. Külföldi hitelekkel érték el a társadalom számára fontos változásokat. A hitelek politikai tőkét jelentettek, s szimpátiát eredményeztek, ám mindez csak rövid vagy középtávon volt működőképes. Antall nem is akart erre gondolni: a kormányfő olyan nehezebb utat választott, amely nem volt elképzelhető a társadalom megértése és támogatása nélkül. Mindkettőhöz elengedhetetlen lett volna a média minimális megértése, a bizalom és a politikai stabilitás, amit a kormányfő kért műsorra nem tűzött beszédében. A miniszterelnök nem a demokráciát akarta felfüggeszteni: úgy gondolta, legyenek parlamenti viták, s mindaz, ami a demokráciát jellemzi, miközben a fő kérdésekben legyen kooperáció is.[134]

Antall igazán sohasem tudta megbocsátani Hankissnak e beszéd letiltását, és az sem volt túlzottan szimpatikus számára, hogy a tévéelnök időnként ismét elővette a letiltott interjú ügyét, mintegy igazolandó döntése jogosságát. A *Népszava* 1993. július 21-i számában Hankiss Elemér ismét nyilatkozott ez ügyben. Antall ezúttal levelet írt Hankissnak a kérdésben. „Kedves Elemér! – szólította meg Antall az egykori barátot.– […] Némi meglepetéssel olvastam […] nyilatkozatodat, ahol […] kitérsz az 1990. évi önkormányzati választások előtt történt „letiltó" rendelkezésedre, amikor nem engedélyezted a velem való interjút, mert Göncz Árpád megtagadta a szereplést. Korábban erre nem tértem ki, mert visszatartott a nyilvános jó ízlés – lévén, hogy rólam volt szó –, és voltak még illúzióim ítélőképességed módosulását illetően. Őszintén szólva, restelltem ezen vitatkozni. Miután ennyi idő múlva képes vagy rá visszatérni, személyes megbecsülésem maradékaként teszek néhány megjegyzést: 1./ Elképesztő lépés volt részedről, hogy egy miniszterelnökkel készült interjút, ami nem érintette a soron következő önkormányzati választásokat, letiltod a képernyőről, mint elnök. Ha nem tartottalak volna személyes barátomnak, nem lettek volna illúzióim Veled kapcsolatban, akkor a legnagyobb politikai botrányt is vállalva felfüggesztettelek volna tisztségedből. 2./ Akkor is csodálkoztam ítélőképességed fogyatékosságán, hogy a hivatalban lévő két közjogi méltóság egyszerre történő szerepeltetését összekevered a pártpolitikai egyensúllyal. Ez legfeljebb úgy lett volna

[133] Uo. 6.
[134] Uo. 8.

elképzelhető, ha Göncz Árpád helyett egy ellenzéki párt vezetőjét állítod szembe velem, és csak az esetben, ha mindketten önkormányzati kérdésekről szóltunk volna. […] Most azonban három év után még mindig nem érted magatartásod képtelenségét, sőt erényt kovácsolsz belőle, mély aggodalommal tölt el. […] Egyéb kérdésekre most nem térek vissza. Még csak annyit, hogy Te kitől voltál és vagy független, főleg ez után az eset után? Sajnos a fenti kérdésben eltér az álláspontunk, de magánemberként nyersen kívántam közölni a véleményemet."[135]

Fontos megemlíteni, hogy a miniszterelnöki megnyilatkozások mögött ott állt a teljes kormány is. Egy másik beszéd gazdasági részét illetően Matolcsy György is küldött javaslatokat Antall Józsefnek.[136] Antall minden tervezett megszólalását valóban komoly előkészítés előzte meg, állandó segítséget kapott a minisztériumoktól. Adatok, számok, jegyzetek érkeztek, hogy a beszédei minden esetben aktuálisak és frissek legyenek. A Miniszterelnöki Sajtóiroda feladatai közé tartozott nemcsak a bel- és külföldi sajtószemlék elkészítése, hanem az egyes interjúk várható és tervezett tematikáira a napi hírek szerint fel kellett készíteniük a magyar miniszterelnököt.[137] Mennyire voltak ezek a dokumentumok részletesek?

A Sajtóiroda 1991-ben egy tervezett interjú tematikájában a következő lehetséges forgatókönyvet vázolta fel: a miniszterelnök egészségi állapota, gazdasági kérdések, kárpótlási törvény, koalíció, fegyvereladási ügy, a horvátoknak eladott Kalasnyikovok kérdése, államigazgatási létszám és kiadások.[138] A riportokhoz és megszólalásokhoz szükséges dokumentumokat, az adott témáknak megfelelően elkészített feljegyzéseket Dr. Forrai István helyettes államtitkár, a Miniszterelnöki Kabinetiroda egykori helyettes vezetője kapta meg, és továbbította a miniszterelnöknek.

Mint láttuk, a Magyar Televízió nem mindig volt ezekre a kormányzati elemzésekre kíváncsi. Az el nem hangzott beszéd története azért is jellemző az MTV akkori szemléletére, mert nem arról volt szó, hogy soha semmilyen körülmények között nem engedték beszélni a miniszterelnököt. Ám hogy önállóan riporteri kérdések nélkül összefüggően, mintegy saját kezdeményezésére vázolja a helyzetet, mindezt saját szerkesztésében és terjedelemben, arra nem kapott lehetőséget. A történteket a Magyar Televízió közszolgálati funkciójában kell vizsgálni.

A Magyar Televízió szerkesztőségei megosztottak voltak, s nem mindenki helyeselte Hankiss Elemér szemléletét, kezdetben ez jelentett némi mozgásteret a kor-

[135] MNL OL AJMH XIX–A–150–j Antall József személyes levelezése 17d. 94. dosszié. 1993. április–július. Antall József levele Hankiss Elemérnek. 1993. július 21.

[136] OM AH 15d. Interjúk. Dr. Matolcsy György: TV-interjú. 1990. október. 5. 1–2.

[137] OM AH 15d. Interjúk. Miniszterelnöki Sajtóiroda. Tematikai javaslatok a miniszterelnök úr TV-interjújához.

[138] Uo. 1–3.

mányzati kommunikáció számára. Pálfy G. István *A HÉT* című műsorban lehetőséget adott Antallnak és miniszтereinek, hogy időről időre kifejtsék nézeteiket. Egészen addig tehette ezt, ameddig Hankiss Elemér el nem bocsátotta 1992-ben a médiakrízis részeként, később 1993–94 között folytathatta szerkesztői tevékenységét.

1991. február 24-én *A HÉT*-ben Antall József Kupa Mihállyal együtt nyilatkozott a gazdasági felemelkedés lehetőségeiről. Pesszimizmus helyett figyelembe véve a külföldi segítséget és a magyar intelligenciát, Kupa és Antall bíztak abban, hogy lehetséges a magyar gazdaságot 1993-ban és '94-ben előbbre mozdítani.[139] *A HÉT* 1992. január 5-i adásában Antall József a közbeszédben sokáig emlegetett 20 milliárd dolláros államadóssággal szemben 22 milliárd dollár államadósságról nyilatkozott, és arról beszélt, hogy 2 milliárd dollár eltitkolására akarták rávenni a rendszerváltókat. Ezt a csalást, elhallgatást Antall nem vállalta.[140] Az MDF határozott ellenvéleménye miatt Németh Miklós kormánya is kénytelen volt elismerni a teljes adósságot.

A HÉT 1993. szeptember 12-i műsorában Antall a világgazdaságban tapasztalható negatív folyamatokról, az általános jelenséggé váló munkanélküliségről beszélt. Nyilvánvalóvá tette, hogy az ellenzék is tisztában volt a kormány rendkívül szűk mozgásterével, s azzal, hogy lényegében ők sem tudnának máshogy cselekedni, s ezt még a kormányszidalmazások közben is elismerték.[141] Akkoriban sokan, sőt ma is néhányan úgy gondolják, el kellett volna érni valamilyen módon az adósság legalább részbeni elengedését. Rendre megjelent ez a kérdés a korabeli magyar sajtóban is. Az effajta ötletek különösen akkor szaporodtak el, miután Lengyelország részleges adósságelengedésben részesült. Az ellenzék számára ez lehetőséget nyújtott arra, hogy támadják a kormány gazdaságpolitikáját, tették ezt úgy, mintha nem lettek volna tisztában az adósságelengedés veszélyeivel.

Horn Gyula, az MSZP elnöke 1991 márciusában a *Financial Times* tudósítója jelenlétében beszélt egy bécsi konferencián. Horn mint a külügyi bizottság elnöke azt állította, hogy a kormányzatban nincs egység a külföldi adósságszolgálat tekintetében. Horn felvetette azt is, hogy a külföldi kereskedelmi bankokkal szembeni tartozásokat átvehetnék a nyugati országok kormányai.[142] Erről a magyar kormányzat hallani sem akart. A Magyarországgal szembeni gazdasági bizalom az Antall-kormány szerint egységes kommunikációt kívánt. Ezért a magyar politikai vezetés nem

[139] OM AH 15d. Interjúk. Interjú Antall Józseffel és Kupa Mihállyal 1991. február 24-én. *A HÉT.* 1.

[140] OM AH 15d. Interjúk. Antall József válasza az ország adósságállományát firtató kérdésekre *A HÉT* 1992. január 5-iki adásában. 1.

[141] OM AH 15d. Interjúk. Miniszterelnöki sajtóiroda. Antall József miniszterelnök úrral készült interjú *A HÉT* 1993. szeptember 12-i adása részére. 9.

[142] [Név nélkül]: Magyar adósság. A kormány egységes, fizetni kell. *Népszabadság,* 1991. március 20. 1.

beszélt semmilyen adósságelengedésről, legfeljebb a magyar közvélemény szeretett volna ilyesmit, s ezzel mindenki tisztában volt. Ugyanez a hír a *Népszavá*ban még egyértelműbben üzente az olvasóknak, hogy Horn Gyula komolyan felvetette a részbeni adósságelengedés egy formáját, s a kormányzat sem egységes a kérdés megítélésében.[143] Nem tartott sokáig az ehhez hasonló politikusi vélemények hangoztatása, maximum addig, míg némi népszerűségre lehetett szert tenni vele. A *Népszava* egyik októberi publikációjában, észérvekkel igyekeztek megmagyarázni, hogy az adósságtörlesztés elengedésére játszó, hazárdőr politika könnyen elcsábíthatja Magyarországról a nyugati tőkét, ami nagyon könnyen katasztrófához vezethet.[144] A magyar kormány abban bízott, hogy éppen annak kell hatásosnak bizonyulnia, hogy Budapest sem adósságelengedést, sem adósságátütemezést nem kért. Ennek fejében várták, hogy a hitelezők kedvezőbb feltételeket biztosítsanak.

A magyar adósság megoldásának témája nemcsak a nyomtatott sajtónak, hanem az elektronikus médiának is felkeltette a figyelmét. 1993 őszén Soros György Magyarországon tartózkodott az általa alapított budapesti oktatási intézmény – a mai CEU – tanévnyitóján. Az amerikai pénzember azt állította, hogy a rendszerváltozás idején Antall Józsefnek ajánlott egy megoldást a magyar államadósság gondjainak orvoslására. Az akkori médiavisszhangok miatt ma is többször elhangzik az állítás: Antall visszautasította ezt a „remek" lehetőséget. 1993. október 4-én Pálfy G. István riporter a mítosz hátteréről kérdezte a miniszterelnököt *A HÉT* műsorában. Antall nyomatékosította, hogy a Sorossal történt beszélgetésre Bíró Zoltán, az MDF akkori ügyvezető elnöke invitálta őt.[145] A kormányfő Bíró visszaemlékezéseire is reagált. Pontosítani igyekezett az MDF volt ügyvezető elnöke által előadott és leírt történetet. Valójában Antall nemhogy miniszterelnök, de még az MDF elnöke sem volt, amikor egy vacsorán találkozott az üzletemberrel. Azaz semmilyen döntési jogkörrel nem rendelkezett még a magyar állam pénzügyi stratégiáját illetően. „Ez egy szívélyes beszélgetés volt – emlékezett a miniszterelnök –, ahol kialakultak az álláspontok. Nyilván Soros Györgyben és bennem is kialakultak a benyomások. Ő rendkívül ötletdús ember, hiszen maga a személyisége is jelzi, hogy egy olyan pénzember, aki ilyen óriási üzleteket, mint üzletember tud kötni, ilyen irányban gondolkodik. Ezt a gondolkodást élesen el kell választani a kormányzati gondolkodástól. Én sajnos egy korlátozott miniszterelnök vagyok, aki esküt tett a magyar Alkotmányra, és aki erre szánta az életét. […] Ebből keletkezhetnek olyan nézetkülönbségek, ahogy írja,

143 [Név nélkül]: Vonzó a lengyel példa. Kérjünk adósság-elengedést? Horn Gyula véleménye. *Népszava,* 1991. március 19. 3.

144 Vajda János: Róbert bácsi nem fizet helyettünk. *Népszava*, 1991. október 16. 3.

145 OM AH 15d. Interjúk. Miniszterelnöki sajtóiroda. Részlet Antall József miniszterelnök úrral készült 1993. október 3-án *A HÉT*-ben elhangzott interjúból. 1–2.

hogy nem szívélyes a viszonya velem."[146] Kettőjük nézeteltérésének középpontjában az ideológiai eltérések mellett más is megtalálható.

Soros György Antallt vádolta a fentebb vázolt állapotokért, s azzal is, hogy megszellőztette a magyar adósságcsökkentésről szóló tervét a *Financial Times*nak, s megakadályozta az államadósság-rendezést is.

1989-ben Soros az Egyesült Államokban javasolt egy megoldást, amit már akkor elutasítottak a tárgyalására összehívott szakemberek. A pénzember ötlete – Antall visszaemlékezése szerint – nem adósságelengedés volt, hanem egy már a latin-amerikai országokban kipróbált módszer szerint a hiteleket részvényekre cserélték volna át.[147] A magyar államvagyon lett volna a fedezet azáltal, hogy a magyar vállalatokat részvénytársasággá alakítják. Antall József ezt a kezdetektől ellenezte. Nem csak saját véleményét hangoztatta, az ötletet megvizsgáltatta szakemberekkel is. Többek között Surányi György, az MNB később megválasztott elnöke sem támogatta a Soros által felvázolt megoldást.[148] Az 1991-ben az ellenzék szerint leváltott, de valójában újból ki nem nevezett Surányi is a későbbi kormányfőt támogatta a döntésben.

Antall konklúziója szerint: „A nemzetközi pénzvilágban az az ország, amelyik az adósságtörlesztést felfüggeszti, az évtizedekre megfosztja magát a hitellehetőségektől."[149] A gazdasági bizalom elvesztése ilyen formában együtt járt volna a részvénycsere miatt a magyar államvagyon leértékelődésével. Paradox módon az adósságelengedés még a Kádár-korszakban sem jelentett megoldást a már fentebb emlegetett hitelképesség elvesztése miatt. Mindenesetre az Antall-kormány lejáratását célzó ellenzéki médiakampány állandó eleme maradt: az állítólagos miniszterelnök, aki nem fogadta el Soros ajánlatát.

1990-ben Soros összehívott bankházakat, köztük a Rothschild csoportot is, hogy előadja tervét, és közösen dolgozzák ki az eljárás technikáját. Antall akkor már az MDF elnökeként ragaszkodott ahhoz, hogy az általa kijelölt szakemberek is jelen legyenek a megbeszélésen. Az elnök emberei: Rabár Ferenc, Tar Pál, O'sváth György és a külföldi bankházak sem értettek egyet a tervvel. Végül az SZDSZ is elvetette a programot.[150]

Antall szerint az SZDSZ eredeti programjában szerepelt a Soros-féle elgondolás. A választások előtt kiadott SZDSZ-füzet tartalmazott egy később visszavont mondatot a részvénycseréről. Ám ezt követően 1993-ban is akadtak olyan politikusok, akik

[146] OM AH 15d. Interjúk. Miniszterelnöki sajtóiroda. Részlet Antall József miniszterelnök úrral készült 1993. október 3-án *A HÉT*-ben elhangzott interjúból. 1–2.
[147] Uo. 5.
[148] Kajdi József szóbeli közlése
[149] Uo. 6.
[150] Uo. 8–9.

még mindig nem vetették el a lehetőségét az adósságtörlesztés felfüggesztésének. Pozsgay Imre és a Nemzeti Demokrata Szövetség – vélte Antall – inkább az Andrew Sarlós-tervet kívánta megvalósítani.[151] A Soros- és Sarlós-tervek nem álltak oly messze egymástól. Sarlós is a magyar államvagyonból kért részesedést az adósságelengedés fejében.

Antall a nyilvánosság előtt sohasem személyeskedett sem az MDF-ből kivált politikusokkal, sem az ellenzékkel, politikai stílusára és televíziós nyilatkozataira is a mértéktartás volt a jellemző. Kerülte a szélsőséges, észszerűtlen érzelmi megnyilvánulásokat. Nem találta értelmét annak, hogy közvetlenül támadjon meg sajtómunkatársakat. Tisztában volt azzal, hogy a média valósággal várja dühös reagálásait. Nem ért volna el vele semmit, csak tovább mélyítette volna a szakadékot.

Amit a televízióban *A HÉT,* azt a Magyar Rádióban P. Szabó József, a Kossuth Rádió igazgatója biztosította Antall József számára. Ezek a megszólalások, a Miniszterelnöki Sajtóiroda koordinálásával, előzetesen egyeztetett kérdésekkel lehetőséget biztosítottak a miniszterelnök számára. P. Szabó József, amennyiben szükséges volt, a Kabinetiroda szakértőivel is egyeztetett a kérdésekről.[152]

A média részéről kérlelhetetlen kormánykritikát az is segítette, hogy míg Kelet-Közép-Európa többi országában, a gazdaságban és tájékoztatásban meglévő túlsúlyt enyhíteni tudta az ott mélyebben meggyökeresedett nacionalizmus, szociáldemokrácia vagy a katolicizmus, addig Magyarországon a liberalizmusnak nem vetett gátat szinte semmi.[153]

A kormányfő kapott tanácsokat azzal kapcsolatban, hogy miképpen is kellene megváltoztatni a magyar sajtó hozzáállását. Az Amerikai Egyesült Államokban élő Kővágó József, aki az 1956-os forradalom idején, 1956. november 1-től a főváros főpolgármestere volt, 1990. szeptember 11-én egy „öreg receptet" ajánlott áfiumként a média kritikájával szemben Antall Józsefnek. Meg kellene hívnia – állította –, akárcsak Nyugaton, egy-egy befolyásos újságírót ebédre, ahol kötetlen beszélgetés alkalmával néhány gondolatot is meg lehet osztani, azzal a kikötéssel, hogy nem idézhetik szó szerint, de mégis a kormányhoz köthetik majd. „Ezzel aztán elindul egy szelídítési folyamat."[154]

[151] Uo. 7.

[152] MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992–1993. 2d. Feljegyzés dr. Várhelyi András úr részére. 1993. május 6.

[153] Kádár Béla: *A magyar gazdaság „érdekes" évszázada. Visszapillantás egy megnyújtott évszázadra.* In: *A gazdasági reformok kimagasló alakjának munkássága 1938–1989.* Csikós-Nagy Bélára emlékezünk. Magyar Közgazdasági Társaság, Bp. 2017 100.

[154] Az Amerikai Egyesült Államokban élő Kővágó József észrevételei a magyar médiával kapcsolatban Antall József miniszterelnöknek címezve. 1990. szeptember 11. In: Tóth Eszter Zsófia:

Czakó Gábor is azt javasolta Antallnak, hogy legyen közvetlenebb a Magyar Televízióban, legyen kedvesebb. Juhász Judit belpolitikai kormányszóvivő is sokszor emlegette, hogy a körmondatokkal, asszociációkkal tarkított értékes, de a választópolgároknak kevésbé érthető monológok helyett röviden kellett volna beszélni.

Kérdés, hogy a médiában kialakult krízis és az abban betöltött ellenzéki szerep mit eredményezett valójában? A kormányzat népszerűsége folyamatosan csökkent. 1992 májusában 32%-ot ért el, az Országgyűlés megítélése is negatívan változott, 29% volt, midőn a tömegtájékoztatás reputációja először csökkent 1988 óta, és már nem a legnépszerűbb intézménye volt (59%) Magyarországnak.[155] Hosszú távon mindaz, ami a médiában történt, sokat ártott az addig legmegbízhatóbbnak tetsző tájékoztatás renoméjának.

Kezdetben az amerikai *The New York Times* [továbbiakban: *TNYT*] is partnernek bizonyult a kormányellenes kritika megfogalmazásában. Nem emelték automatikusan piedesztálra sem Antallt, sem az MDF-et, s a magyar kormányról is kritikusan vélekedtek. Érdemes mindezért később külön fejezetekben elemezni az Antallal foglalkozó fontosabb nyugati cikkek típusait.

A MINISZTERELNÖKI SAJTÓIRODA ÉS A KORMÁNYSZÓVIVŐI INTÉZMÉNY

Az eddig követett metódust megtörve elengedhetetlennek érzem, hogy tárgyaljak olyan intézményekről, amelyek a kormányzati kommunikáció alapvető szerveiként igyekeztek segíteni a médiakrízis mindennapjait élő Antall-kormány munkáját. Ezért mindenképpen érdemes közelebbről is megvizsgálni a Miniszterelnöki Sajtóiroda és a kormányszóvivői intézmény működését is.

Az Antall-kormány miniszterelnöksége már a kezdetektől felállította a sajtóirodát. Fontos és kritikus feladat volt a közvélemény, a sajtó, a kormánypártok és a minisztériumok kommunikációs összekötésének kérdése. Jogos felvetés volt, hogy a koordinációhoz a kormányszóvivő, illetve a minisztériumi szóvivők munkájának összehangolásához szükség lett volna egy vezető pozíció létrehozására.

A Miniszterelnök Tanácsadó Testületének vezetője, Kodolányi Gyula ezen elgondolás mentén tett javaslatot Antall Józsefnek 1990 decemberében.[156] A feljegyzés

---

Ceruzavonások Antall József arcéléhez. Levelek és interjúk. VERITAS, Magyar Napló, Bp. 2018. 167–168.

155 [Név nélkül]: A média és egyéb politikai intézmények a közvélemény tükrében. *Népszabadság*, 1992. július 16. 8.

156 MNL OL AJMH XIX–A–150–j MTT belső feljegyzések. Feljegyzés Antall József miniszterelnök úr részére. 1990. december 3.

szerint egy tárca nélküli tájékoztatási minisztert vagy államtitkárt kellett volna kinevezni, aki egy szerkezetben fogta volna össze a tájékoztatást. Nem egyedi magyar találmányról volt szó, a dokumentum szerint Franciaországban és a Benelux-államokban is hasonló intézmény felügyelte a kormányzati kommunikációs folyamatokat.[157] Amennyiben elfogadta volna Antall ezt a lehetőséget, akkor egy tájékoztatási miniszter vagy államtitkár szervezte volna a kormányzati sajtóirodát, amely 1992 decemberéig a kormányszóvivő vezetésével és felügyeletével végezte a munkáját. Ekkor a kormányszóvivői hivatal és a sajtóiroda kettévált, és a sajtóiroda élére külön sajtófőnököt neveztek ki az *Új Magyarország*tól érkezett Várhelyi András személyében.

A kormányszóvivői intézménynek nem volt igazi előzménye a Kádár-korszakban. Pusztán kísérletezésről lehet beszélni. Bányász Rezső 1986 és 1988 között elsőként töltötte be a pozíciót. Alaposan megtervezett és megrendezett szereplései – az Antall-kormány első kormányszóvivője, László Balázs szerint – pusztán a kormányzás nyilvánosságának látszatát akarták kelteni.[158] Az 1990-es választások után felállított intézmény kormányszóvivői valamennyien sajtósok voltak. László Balázst csakúgy, mint az 1991 nyarán őt követő Juhász Juditot Antall József kérte fel, hogy töltsék be a pozíciót. László Balázst személyesen is, míg Juhász Juditot közvetítőkön keresztül kereste meg.

Mindketten addigi teljesítményükkel hívták fel magukra a miniszterelnök figyelmét. László Balázs a rendszerváltozás előtt a Magyar Távirati Irodánál mint pártonkívüli dolgozott különböző nyugati fővárosokban, „évekig tudósította a magyar sajtót Londonból, majd Párizsból".[159] László még gimnazista korából úgy ismerte Antall Józsefet, mint a Toldy Gimnázium történelemtanárát. Az 1990-es tavaszi országgyűlési választások első fordulója után családjának ösztönzésére írt egy elemzést Antall József számára, melyben eddigi nyugati tapasztalatait felhasználva arra a következtetésre jutott, hogy az MDF-nek nem szabad koalícióra lépnie a szabaddemokratákkal. Antall valószínűleg ennek köszönhetően hívta fel a választások után, s kérte, hogy fogadja el a kormányszóvivő posztját.

Juhász Judit a Magyar Rádió munkatársaként a *Családi tükör* műsorvezetője volt. A leendő népjóléti miniszter Surján László közvetlenül a választások után alkalmazta szóvivőnek. Kezdetben abban reménykedtek, hogy Juhász Judit megtartva a rádiós munkahelyét, végzi a kormányzati tevékenységet is. Főnöke, aki az SZDSZ-hez kötődő Nyilvánosság Klub tagja volt, erről hallani sem akart. Végül el kellett

[157] Uo.

[158] László Balázs: *Politikus és szóvivők kapcsolata Magyarországon – kormányszóvivők szemével*. In: Gesztusok nélkül. Antall József emlékezete a modell és valóság előadássorozat tükrében. 2009–2015. Szerk.: Bozóky András, Grósz András, Lesti Árpád, Palkó Katalin, Pavlics Tamás, Collegium Pannonicum Alapítvány, Bp. 2016. 178.

[159] Uo. 178–179.

hagynia a Magyar Rádiót. Az 1990-es októberi taxisblokád idején többször szerepelt a televízióban. A kórházban tartózkodó Antall József ennek hatására munkatársain keresztül kérte fel, hogy belpolitikai kormányszóvivőként segítse a munkáját. A közvetítők között szerepelt főnöke, Surján László, a kormányfő tanácsadója, Kodolányi Gyula és a miniszterelnök barátja Kiss György is. Juhász Judit nem akarta elfogadni az állást, ám Antall emberei addig-addig győzködték, míg végül beleegyezett. Kezdetben az tartotta vissza, hogy túlságosan nagynak érezte a feladatot, hiszen itt valamennyi minisztériumhoz tartozó témához érteni kellett volna.[160]

László Balázs Juhász Judit érkezését követően a kormány nemzetközi szerepléseit felügyelte a továbbiakban, s a külföldi sajtónak tartott tájékoztatókat.[161] A kormányszóvivői hivatal a gyakorlatban kettévált. László a külföldi tudósítókat tájékoztató kormányszóvivőként kvázi külpolitikai kormányszóvivői funkciót töltött be. Ennek keretében módjában állt, hogy tolmácsolja a kormányzat neheztelését egy-egy túlságosan elfogult külföldi cikk szerzőjének. A *The Independent* budapesti munkatársát, Adam LeBort nem túlságosan kedvelte László Balázs. Egy a Sajtóirodának írt 1992. január 15-i feljegyzésében „kiemelkedően a legrosszindulatúbb fráternek" nevezte.[162]

Azt is hozzátette, hogy a külügyminisztérium szóvivője hasztalan próbált hatni LeBorra, ezért László is szerencsét akart próbálni vele, hogy rámutasson publikációja „képtelenségeire és egyoldalúságaira", és rábírja egy másik cikk megírására.[163] Adam LeBor egyébként az állítólagosan egyre növekvő magyar idegengyűlöletről írt, és azt állította, hogy a „gazdagodó Magyarország kirugdossa az illegális bevándorlókat".[164]

LeBor szerint a magyar kormány túlreagálta a török nagykövet, illetve a Szovjetunióból átutazó zsidó emigránsok ellen elkövetett terrorista támadásokat. Ennek köszönhetően az illegálisan Magyarországon tartózkodó afrikai, arab, kínai és román bevándorlókat gyűjtötte össze a rendőrség, majd kitoloncoltak közülük több száz embert.[165]

László figyelmét nem kerülték el azon külföldi cikkek sem, amelyeket a szomszédos országokban írtak a magyar kormányról. Egy esetben a bukaresti *Dimineata* 1992. január 10-i számában jelent meg egy olyan elemzés, amelyben Antallt „önkényeskedőnek" nevezték, és azt is állították, hogy a magyar választók a kormány-

160 Juhász Judit interjú 2018. március 26.

161 László B.: *Politikus* i. m. 179–180.

162 MNL OL AJMH XIX–A–150–j 9d. Újságcikkek és MTI telexek 1992. január–július, 1992. augusztus–december. László Balázs feljegyzése 1992. január 15.

163 Uo.

164 Uo.

165 Lebor, Adam: Xenophobia growing where hospitality one was sovereign. *The Independent*, 1992. január 14. In: MNL OL AJMH XIX-A-10-j 9d. Újságcikkek és MTI telexek 1992. január–július, 1992. augusztus–december.

főhöz kötik a „legkegyetlenebb frusztrációk időszakát, amelyet igaz, a totalitarizmusból alig kiszabadult országban mérhetetlen vagyonok gyors felhalmozása is jellemez, de ez a spekuláns »vállalkozók« maroknyi csoportjáé."[166] Nem kevés humorral írt megjegyzése szerint „egy ilyen román cikk olvasása után igazi felüdülés a magyar sajtó. A Külügyminisztériumban tájékozódni fogok a lap, a szerző, illetve a román sajtó hasonló megnyilvánulásai és egy célszerű lépés lehetőségei iránt" – tette még hozzá.[167]

Az Antall-kormány idején nem volt könnyű a kormányszóvivői munka. A rendszerváltozás rengeteg jogszabályi és közigazgatási szervezést igényelt, miközben a gazdasági szerkezetváltás és problémái miatt a miniszteriális hatáskörökben nem voltak kezelhetők az ügyek. Mindez rendszeres kormányzati szintű vitákat és döntéseket generált.[168]

A szóvivő minden csütörtök délután négy órakor ismertette a sajtónak a kormányülésen lezajlott vitákat és döntéseket. Ezt követően amennyiben a szükség úgy kívánta, a TV-*Híradó* számára adott interjú következett. Pénteken reggel kilenc órakor az *Esti Hírlap*nak kellett nyilatkoznia, majd a Kossuth Rádió *Déli Krónikája* következett, végül a külföldi tudósítóknak tartott sajtótájékoztatón válaszolt a különböző kérdésekre.[169] Mindazonáltal sem László Balázst, sem Juhász Juditot nem izzasztotta meg különösebben az ellenzéki sajtó. Mindketten régi motorosoknak számítottak a szakmában, ezért többnyire megfelelően kezelték a helyzetet, s elfogadták válaszaikat.[170] Juhász Judit azt is megemlítette, hogy nem kellett megválaszolnia az MDF belső ügyeit és Csurka István személyét illető kérdéseket. Ez nagy könnyebbséget jelentett. Antallnak az volt a véleménye, hogy a kormány és az MDF elkülönül. Az MDF sajtószóvivőjének volt a feladata az ilyen és ehhez hasonló kérdésekre fe-lelni.[171]

Antall nem azt várta el a kormányszóvivőtől, hogy a médiacsaták mindennapjaiban ütközzön az ellenzéki sajtó és politikusok érveivel. Gondolkodásában elsősorban a médiamunkások és a kormány közötti vezető kommunikációs szakemberként szerepelt ez az intézmény. 1992. július 1-jén az alábbi feljegyzésben figyelmeztette Juhász Juditot: „A sajtószemle alapján olvastam, hogy mint kormányszóvivő az alábbi nyilatkozatot tette: […] teljes csöndről és rossz előjelekről számolt be az aláírással

[166] MNL OL AJMH XIX-A-10-j 9d. Újságcikkek és MTI-telexek 1992. január–július. Egy román újság cikke Antall Józsefről és az MDF-ről. 2–3.
[167] Uo. László Balázs: Megjegyzés. 1992. január 17.
[168] László B.: *Politikus* i. m. 182.
[169] László B.: *Politikus* i. m. 184.
[170] László B. interjú i. m. és Juhász J. interjú i. m.
[171] Juhász J. interjú i. m.

kapcsolatban. […] »Nem hivatalos forrásokból úgy értesültem, hogy megint nem ír alá a köztársasági elnök. Ennek ellenére még mindig reménykedünk: ez a fontolgatás és nem az ellenállás csöndje.«"[172] A kormányfő ezzel összefüggésben öt pontban foglalta össze, mit vár el a kormányszóvivőtől az olyan kényes kérdésekben is, mint a médiakrízis és az MTV és MR elnökeinek leváltási ügyei. „A kormányszóvivő feladata a Kormány kialakult álláspontjának tájékoztatásként való közlése. […] a kormányfő, illetve a Kormány által történő felhatalmazás alapján szükséges nyilatkozatok megtétele. […] a kormányszóvivő nem közölhet »nem hivatalos forrásokból« származó értesülést. Erre hivatkozni egy újságíró jogosult fordított esetben. […] a legkevésbé sem a kormányszóvivő feladata találgatni vagy minősíteni – felhatalmazás nélkül – közjogi méltóságok vagy mások várható vagy nem várható állásfoglalását. […] Hasonlóan nem tartozik a kormányszóvivő funkcióhoz pártpolitikai, illetve koalíciós vonatkozású megjegyzések tétele."[173] Ez utolsó pontban is látható, hogy Antall élesen elkülönítette a kormányszóvivő és az MDF szóvivőjének munkáját.

A Sajtóiroda feladata volt a miniszterelnök számára a napilapokból a sajtószemle összeállítása. Ez az iroda nem úgy dolgozott, ahogy más miniszteri hivatalok, nem fénymásolták ki a cikkeket, hanem kivonatot készítettek, s kiemelték a hírek azon részét, amely a miniszterelnökkel és kormányával foglalkozott. Az elkészült hétnyolc oldalas dokumentumot reggel hétig-nyolcig kellett továbbítani Antall Józsefnek. A Miniszterelnöki Sajtóiroda anyagait más minisztériumok is megkapták, hiszen a legnagyobb napilapok és hetilapok cikkeiből készültek el a sajtószemlék.

A Miniszterelnöki Hivatal Szervezeti és Működési Szabályzata szerint „a Hivatal tájékoztatási tevékenységét és az írott, valamint elektronikus sajtóval való kapcsolattartását a Miniszterelnöki Sajtóiroda koordinálja". Ez azért volt fontos, mert „a Miniszterelnöki Hivatal […] munkatársai csak a miniszterelnök, a közigazgatási államtitkár, a kabinetfőnök, illetve – az ügykörükbe tartozó kérdésekben – a helyettes államtitkárok engedélyével nyilatkozhatnak".[174]

László Balázs az előző rendszer sajtóirodájának dolgozóit is megörökölte. Inkább adminisztrátorok voltak, akik azt érezték, hogy nem sokáig fognak a hivatalban tevékenykedni. László azt hitte, egyszerű lesz fiatal kollégákat találni, de többen nem vállalták, mert nem akarták feladni eddigi karrierjüket. Bizonytalannak érezték

[172] MNL OL AJMH XIX-A-10-j Antall József személyes levelezése 16d. 91. dosszié 1992. június–augusztus. Antall József levele Juhász Juditnak. 1992. július 1.

[173] MNL OL AJMH XIX-A-10-j Antall József személyes levelezése 16d. 91. dosszié 1992. június–augusztus. Antall József levele Juhász Juditnak. 1992. július 1.

[174] AJMH MNL OL XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992. 2d. 210/S/1993. A Miniszterelnöki Hivatal Szervezeti és Működési Szabályzata.

az új kormány jövőjét. A *Magyar Nemzet* napilaptól tudott átcsábítani egy fiatal és tehetséges kollegát.[175]

Később Czakó Gábor katolikus újságíró iskolájából öt fiatal munkaerő érkezett az irodához, miközben ebben az irodában még ott dolgoztak az előző rendszerben odakerült szakemberek is. Krómer Istvánra éppen azért figyeltek fel, mert nagyszerű cikkeket írt az *Igen* című katolikus folyóiratban.[176]

A régiek lenézték a fiatalokat, tehetségteleneknek tekintették őket, az új kormányt sem támogatták. Rendkívül kellemetlen helyzet alakult ki. A régi dolgozókat fokozatosan távolították el a Miniszterelnökségtől.[177] Nem sok lehetőség adódott a megtartásukra. A lojalitásuk mindvégig megkérdőjelezhető volt. Hozzáállásuk több esetben hátráltatta a Sajtóiroda működését. A fiatalok akkoriban még nem ismerték tökéletesen a számítógépet. A kézzel megírt szemléket asszisztensnők segítettek rögzíteni. A régi gárdából – Bodnár Dániel, a sajtóiroda osztályvezetőjének elmondása szerint – elsősorban Orbán László, az iroda szervező-koordinátora okozott gondot. Orbán folyamatosan és fennhangon kritizálta a fiatalok előtt az Antall-kormányt. Tehetségtelen amatőröknek nevezte s lenézte az újonnan megválasztott politikusokat. Másodsorban különféle módokon nehezítette a sajtószemle elkészítését, amiért végül Juhász Judit elbocsátotta. Később az MSZOSZ-ben dolgozott tovább. Máshogy látta Orbán László szerepét Krómer István, a Sajtóiroda egykori osztályvezető helyettese. Orbán ismertette meg a fiatalokkal a sajtószemle-készítés, a tartalmi összefoglalók szerkesztésének fortélyait. Sokat tanultak tőle. Pusztán politikai ellentétek álltak a vele szemben táplált ellenszenv hátterében.[178]

Valójában csakúgy, mint az új rendszer politikusai, a Sajtóiroda dolgozói és a kormányszóvivők is laikusok voltak. Közösen kellett megtanulniuk a szakmát, segítségként többször érkeztek az Amerikai Egyesült Államokból és Németországból szakemberek, akik többnapos képzéseket tartottak számukra. Juhász Judit kifejezetten szükségesnek tartotta ezen alkalmakat.[179]

Az öt akkori fiatalember közül a sajtószemléket Bodnár Dániel és Bozsik József készítette a magyar írott sajtóból, miközben Krómer István a Magyar Televízió és Rádió adásaiból írt feljegyzéseket Antall József számára. A másik két munkatárs a kormányszóvivő munkáját segítette. Bozsik József később Krómer Istvánnal dolgozott együtt, miközben Bodnár Dániel egyedül végezte a sajtószemlék készíté-

[175] László B.: *Politikus* i. m. 183.
[176] Krómer István interjú 2018. február 23.
[177] Bodnár Dániel interjú 2018. február 12.
[178] Krómer I. interjú i. m.
[179] Juhász J. interjú i. m.

sét. Pontosan miből is kellett szemléket készíteni a nagyobb napi és hetilapokon kívül? És milyen egyéb feladatok akadtak az irodában?

Az 1992. évi munkaköri leírások szerint Krómer mint osztályvezető-helyettes a tévé műsoraiból és politikai magazinjaiból, valamint a *NAP TV* adásaiból a hét hat napján sajtószemlét készített. Ezenkívül a *HVG* hetilap cikkeit szemlézte. Nyilvántartást vezetett a miniszterelnök tévészerepléseiről, és a VHS kazetták tárolásáról gondoskodott. Összefoglalót készített a keddi országgyűlési sajtótájékoztatóról. Az általa megtekintett tévéműsorok rögzített kazettáit is kezelte. Szükség esetén 16:30-tól 20:00 óráig ügyeletet kellett adnia.[180] Bozsik József feladata volt, hogy rádiószemlét készítsen a Kossuth Rádióban elhangzott anyagokból. Ez naponta hathét óra hanganyag feldolgozását jelentette. „Tematikus összeállításokat, sajtóelemzéseket, közleményeket készített a rádió műsoraiból, illetve a szemlékből."[181] A sajtóiroda is készített reagálási javaslatokat, ami többek között Dr. György Eszter főtanácsos feladata volt. Ezenkívül részt vett a „miniszterelnök belföldi programjainak sajtóval kapcsolatos előkészítésében, lebonyolításában". Szerkesztőségekkel tartotta a kapcsolatot, illetve a Sajtóirodát képviselte a nemzeti ünnepeket előkészítő bizottságban. Feladatai közé tartozott az is, hogy a különböző pártok és társadalmi szervezetek sajtóirodáival biztosítsa az összeköttetést.[182]

Mennyire volt fontos Antall Józsefnek az elkészült sajtószemle ismerete?

A miniszterelnök a sajtószemléket külföldön is figyelemmel kísérte, mindent naprakészen akart ismerni, bár a technika néha ezt megakadályozta. 1992 nyarán például nem tudták fél nyolckor faxon továbbítani a sajtószemlét Helsinkibe, a reptéri faxkészülék hibája miatt.[183]

Amikor Antall Józsefet – halála előtt két hónappal – Németországban kezelték, a miniszterelnök ezekből a sajtószemlékből tájékozódott. Az elkészített anyagokat a Sajtóiroda munkatársai faxon a bonni magyar nagykövetségre küldték. Marinovich Endre a hosszú papíron érkezett dokumentumról fotómásolatot készített.[184] Az így elkészült anyagot böngészte a kölni kórházban Antall József. Ennek köszönhetően előfordult az is, hogy a miniszterelnök reggel kilenckor hívta fel a Miniszterelnöki Hivatalt azzal, hogy „mit csináltok ti ott Budapesten?" – s már sorolta is a magyarországi történéseket, majd amikor meglepetten visszakérdeztek a hivatalából, hogy

180 MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992. 1d. S-IV/161/91 Munkaköri leírások. 1991–1992. június 22.

181 Uo.

182 Uo.

183 MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992. 1d. S-IV/176/92 Antall József miniszterelnök úrnak sajtószemle megküldése Helsinkibe. 1992. július 9.

184 Marinovich Endre szóbeli közlése.

a miniszterelnök úr ezt mégis honnan tudja, „a Bodnár Dániel által összeállított sajtószemléből" – hangzott a lakonikus válasz.[185]

A németországi kórházi kezelés szomorú mementója egy 1993-ban készült sajtószemle, amelybe bekerült egy *Népszava*-cikk, ahol a publicista éppen azt fejtegette, hogy vajon mennyi pénzbe került a magyar népnek a miniszterelnök gyógykezelése. Antall, miután elolvasta ezt a kifejezetten „empatikus" cikket, rosszul lett. Marinovich Endre és Várhelyi András ennek az egyetlen esetnek a kapcsán kérték Bodnártól, hogy a továbbiakban tekintsen el az Antall egészségi állapotához kapcsolódó irományok sajtószemlében történő rögzítésétől.[186]

A Sajtóiroda részt vett még a péntek délutáni sajtóklub megszervezésében is. A Kormány Sajtóklubjának elindításáról Horváth E. Zoltán, a Sajtóiroda akkori főosztályvezetője kérésére 1990. november 29-én Krómer István írt feljegyzést Forrai István helyettes államtitkárnak.[187] A dokumentumban egyrészt tájékoztatást nyújtott arról, hogy a Miniszterelnöki Sajtóiroda megkezdte munkáját, másrészről egy másik utat kínált az ellenzéki orgánumok megpuhítására. „A Sajtóiroda az írott és elektronikus sajtó munkatársaival a lehetőség szerinti legjobb kapcsolatot törekszik kiépíteni – fejtegette Krómer –, illetve azt továbbfejleszteni. E törekvés szellemében a kormány és a sajtó képviselői közötti személyes találkozás igényével és a pontosabb információáramlás elősegítésére első lépésként beindítja a Kormány Sajtóklubját."[188]

A Sajtóklubban kellett volna kiépíteni a Miniszterelnöki Hivatal és az Antall-kormány sajtókapcsolatait. Bizalmat kellett volna ébreszteni az ellenzéki újságírókban. Olyan személyes kapcsolatokra kellett volna szert tenni, amelyek elengedhetetlenek voltak a médiakrízisből való kitöréshez. A Miniszterelnöki Hivatal nem megvenni, hanem meggyőzni akarta a sajtót. Ennek logikáját a kölcsönös nyereség reményébe vetett hit szolgáltatta. A meghívott újságírók kellemes környezetben, finom ételek és italok társaságában exkluzív anyagokhoz juthattak volna a kormánytól. Dr. Koncz Mária 1990. november 7-i háromoldalas elemzése szerint a sajtóosztálynak először személyes kapcsolatait kell kiépítenie. Ám ez időigényes, és „sokféle bizonytalanságot rejt magában".[189] Különösen azért volt így, mert a kormányzat és a „sajtó kapcsolata korántsem [volt] felhőtlen". Koncz szerint a személyes kapcsolatok jelentőségét nem lehet kisebbíteni, azért sem, mert ezek nem pótolhatók,

[185] Bodnár D. interjú i. m.
[186] Uo.
[187] OM AH. 11d. Miniszterelnöki Sajtóiroda. Feljegyzés Dr. Forrai István úr részére, 1990. november 29.
[188] Uo.
[189] OM AH. 11d. Feljegyzés Dr. Forrai István úr részére. 1990. november 7.

még egy saját MDF-párti sajtótermék megalapításával sem. „Egy ilyen lap állásfoglalása csak azokat győzi meg, akiknek a véleménye nem sokban tér el a lapétól. A másutt megjelenő, kedvező vélemények hitele mindig is lényegesen nagyobb lesz."[190] Ezért sem volt elegendő az *Új Magyarország* létrehozása.

A tájékoztatás modern világában a legjobb fizetőeszköz általában az információ és a kapcsolatok. Ám mi történik akkor, ha az újságíró nem információra, hanem teóriákra és ellenségre vágyik? Valójában ez volt a baj az Antall-kormány Sajtóklubjával. A nagyobb napi és hetilapok az ellenzékkel szimpatizáltak. Az „amennyiben megismerem, akkor megszeretem" elmélet nem működött a kulturális harc és személyeskedések időszakában. Még a tisztességes ellenfél sem számíthatott a túlerőben lévő kritikusok szemernyi irgalmára. A Sajtóklub kormányalkalmazottait nem tekintették partnernek: „fiatalok, amatőrök, nem értenek hozzá", ez volt az általános ellenzéki vélemény. 1991 végére mindezek miatt az Miniszterelnökség megszüntette a pénteki találkozókat.[191]

Koncz Mária érdekes javaslata volt, hogy a passzív, csak az ellenzéki sajtótámadásokra írt reagálások helyett az offenzív megoldásokat részesítsék előnyben. Ez csak akkor működhetett volna, ha minden fontosabb kormányzati döntés során meghatározzák a kommunikációs feladatokat, s a hírek megfelelő tálalásáról is gondoskodnak.[192] Ez nem mindig történt meg. Néhány esetben ennek hiánya alaposan megbosszulta magát. A minisztériumok között felépített kommunikációs hidak hiánya akut problémaként jelentkezett. A kormányzatnak nem volt tapasztalata ezen a területen. A taxisblokádhoz vezető hibás kormányzati kommunikáció gyökerei itt keresendők.

A Sajtóirodában dolgozó fiatalokat arra biztatták, hogy publikáljanak. Ez sem kerülte el az ellenzéki sajtó figyelmét. Krómer István több alkalommal publikált cikkeket. 1994-ben mindez feltűnt Fiala Jánosnak, aki a Magyar Rádió *168 óra* című műsorát vezette. Interjút készített Krómerrel, melyben azt firtatta, hogy egy közalkalmazott miként írhatja meg a véleményét a politikáról és a pártokról. Krómer számára úgy tűnt, hogy a szólásszabadság és a sajtószabadság, a véleménynyilvánítás szabadsága egyformán érvényes a közalkalmazottakra és a versenyszektorban dolgozókra. Fiala ezt nem vitatta, ám a rádióban közölt beszélgetés előtti felkonferálásban mindezt alaposan kiforgatta, és negatív színben ábrázolta riportalanyát.[193] A történet szintén alkalmas arra, hogy felvillantsam a médiakrízis fájdalmas oldalát, hiszen még a Sajtóiroda sem vonhatta ki magát a munkatársait ért személyes támadások alól.

190 Uo.
191 Bodnár D. interjú i. m.
192 OM AH. 11d. Feljegyzés Dr. Forrai István úr részére. 1990. november 7.
193 Krómer I. interjú i. m.

A hivatal fontos szerepet töltött be nemcsak a Miniszterelnökség vagy a miniszterek, hanem az önkormányzatok törvényes működését ellenőrző köztársasági megbízottak munkájában is. 1993. január 10-én tanácskozást tartottak a köztársasági megbízottak. A megbeszélésen Antall József és belügyminisztere, Boross Péter is részt vettek. „A köztársasági megbízottak a tanácskozáson kiemelték: fontosnak tartják azt, hogy a Kormány Sajtóhivatala és a köztársasági megbízottak sajtóreferensei között információs híd jöjjön létre. Ez azért bír különös jelentőséggel, mert nemcsak az országos sajtó, hanem a regionális és a helyi sajtó is túlnyomó részben ellenzéki, amit csak úgy lehet ellensúlyozni, ha a köztársasági megbízottak folyamatos és naprakész információt kapnak a kormányzati döntések hátteréről."[194] Boross Péter belügyminiszter ez alapján kért intézkedést a Miniszterelnöki Hivataltól.

A Sajtóiroda munkatársai ezenkívül egyéb feladatokat is elláttak. Figyelték a közvélemény-kutatásokat, értékelték az újságírókat aszerint, hogy kik számítanak kormányhoz közelieknek és kik abszolút szembenállóknak. Időszaki választások eredményeinek elemzésével is foglalkoztak, és naprakész nyilvántartást vezettek az országos napilapok főszerkesztőinek telefonszámairól. Ellenzéki politikusok nyilatkozatait gyűjtötték, és nyomon követték a TV bel- és külpolitikai rovatainál történő változásokat: műsorszerkesztők és stábok cseréit.[195] Mint látható, a sok feladat szervezeti elhatárolást is igényelt.

Kialakították a szemle- és elemzőosztályt Bodnár Dániel vezetésével; a szervezési osztályt, ahol György Eszter, Rosdy Pál és Halminé Mucsi Erzsébet munkája volt a miniszterelnöki interjúk szervezése, előkészítése, ezenkívül elemzéseket és sajtóreagálásokat is kellett volna írniuk. Megjegyzem, Antall József szerette volna, hogy a sajtóban megjelent torzítások miatt a Miniszterelnöki Sajtóiroda reagáljon minden egyes problémás cikkre.

László Balázs arra hívta fel a figyelmemet, hogy Antall alkatánál fogva nehezen viselte el a kormányára zúdított, általa igaztalannak vélt kritikát. Már az irodájába menet az autóban, mielőtt a sajtószemléket elolvasta volna, belelapozott a napilapokba, és feldúltan érkezett egyik vagy másik publicisztika miatt. Ám a legritkább esetben hívta be őt azért, hogy erre vagy arra a cikkre reagáljon, vagy bármilyen kormányt támadó publicisztika miatt tegyen direkt megjegyzést.

Egy híres eset azért előfordult, amikor a miniszterelnök egy a *Magyar Hírlap*ban megjelent Németh Péter-publicisztikára reagálva megjegyezte Lászlónak: úgy látszik, a *Magyar Hírlap* a sajtószabadságból csak azt tanulta meg, hogy szabad

[194] MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992–1993. 1d. S-38/93 Köztársasági megbízottak tanácskozásáról. 1993. január 3.

[195] MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992–1993. 2d. S-125/93 M.S.I. dolgozói részére kiadott feladatok. 1993. január 4.

hazudni.[196] Antall – László szerint – Helmut Kohlhoz hasonlított a sajtóügyek kezelésében. Akárcsak a német kancellár, maga is túlságosan nagy ügyet tulajdonított annak, amit és ahogy írtak. Hajlamos volt megsértődni is. Helmut Kohl ezért sem állt szóba sem a *Spiegel,* sem a *Die Zeit* sajtómunkatársaival, pedig a *Spiegel* hosszú éveken keresztül próbálkozott interjút kérni a német kancellártól. Minden kísérletük sikertelen maradt.[197] Kohlhoz hasonlóan Antall sem felejtett el semmit abból, amit és ahogyan róla és kormányáról írt az ellenzéki sajtó.

A kormányfő többek között a reagálások megírását bízta az *Új Magyarország*tól érkezett Várhelyi Andrásra.[198] Ezek a reagálások nem készültek el rendszeresen, és műfajuknál fogva passzív és utókövető kommunikációt jelentettek, pontosan olyasmit, amit a már általam ismertetett Koncz Mária-féle feljegyzés javasolt elkerülni. A passzív reagálások hatásossága erőteljesen megkérdőjelezhető volt. Az időben eltolódó cáfolat sokszor ezért magyarázkodásnak tűnt, ami nem sokat segített a helyzeten, jóllehet az általam átnézett levéltéri dokumentumok között nem találkoztam túl sűrűn a torzítások kiküszöbölésére törekvő kabinet-anyagokkal.

A Sajtóirodán kialakították a titkárságot is, ahol összesen hét fő, kézbesítők, adminisztrátorok és gépírónők dolgoztak. Az intézményen belül létrehoztak egy könyvtárat és egy archívumot is.[199] A Sajtóiroda főnökére és a kormányszóvivőkre hárult a miniszterelnökség kommunikációs feladataiból az előkészítés és a koordináció jelentős része. Nekik kellett véleményezni az Antallhoz érkezett interjúfelkéréseket. Juhász Judit kormányszóvivő aktívan vett részt ezekben az ügyekben is. Mégis milyen szempontok szerint fogadtak vagy utasítottak el egy-egy miniszterelnöki szereplést?

A döntéshozatalban az elsődleges szempont az időbeosztás volt. A rengeteg felkérés és Antall elhatalmasodó betegsége miatt eleve lehetetlennek bizonyult minden egyes riportert fogadni. Másodsorban a kormányszóvivői javaslatokból kiderül, hogy mérlegelték az interjúkészítő személyét, és azt is, hogy a tervezett beszélgetés hol és milyen műsor keretében kerül sugárzásra, vagy mely újságban jelenhet majd meg. Számított, hogy előzetesen miképpen szerepelt a műsorban vagy sajtóformátumban a miniszterelnök. A gyakorlatban a kormányszóvivő mindezt röviden összegezte Marinovich Endre kabinetfőnök számára. Az Agro TV Kft 1992. decemberi megkeresésére az alábbi javaslatot küldte Juhász Judit: „Tekintettel arra, hogy a Miniszterelnök Úr egy alkalommal már adott interjút az Agro TV számára, s ennek

196 László B. interjú i. m.
197 László B. interjú i. m.
198 Juhász J. interjú i. m.
199 MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992–1993. 2d. Emlékeztető az 1993. január 4-én tartott évkezdő munkaértekezletről.

igen kedvező visszhangja volt, valamint figyelembe véve e kábeltelevízió nézőközönségének társadalmi rétegződését: az interjúadást támogatom."[200]

Több kérés irányult arra, hogy Antallt rávegyék „kis színes" vagy „vidám", „történetmesélős" riport készítésére. Regös István, a Juventus Rádió főigazgatója a *„Bocs!"* című új műsorban arra szerette volna kérni a miniszterelnököt, hogy elsőként beszéljen a megbocsátásról és arról, miként kell elnézést kérni, majd a hallgatóság kérdéseire válaszolhatott volna.[201] Háy András, a Petőfi Rádió *Napindító* műsorának szerkesztő-riportere az 1992. szilveszteri adásban szeretett volna kérni a miniszterelnöktől egy vidám történetet.[202] Ezeket Juhász Judit, bizonyára ismerve Antall negatív véleményét a személyes jellegű médiaszereplésről, egytől egyig elutasította. A javasolt vagy nem javasolt interjúkéréseket a kabinetfőnök is megnézte, s vagy támogatta a kormányszóvivő javaslatát, vagy elvetette, és mégis javasolta az interjút. Az anyagokat átnézve megállapítható, hogy Marinovich Endre az ügyek többségében Juhász Judithoz hasonlóan vélekedett. Az elfogadott interjúkérés riporterét megkérték, hogy írásban küldje el kérdéseit, amelyekre Rosdy Pál készített választervezetet. Antall a választervezet mellett megkapta a kérdések megválaszolásához szükséges naprakész adatokat is.[203]

A Miniszterelnöki Sajtóiroda és a kormányszóvivői hivatal kapott olyan feljegyzést is, amely egyes témákban az egységes kormányzati propaganda érdekében tartalmazott javaslatokat. Jeszenszky Géza külügyminiszter 1992. november 4-én a Bős–nagymarosi erőműre irányuló kormányzati propaganda olasz kritikáját továbbította a kormányszóvivőnek. Tekintettel arra, hogy Juhász Judit részt vett a kormányüléseken, az ilyen jellegű kommunikációs ügyekben kapott tájékoztatást. A feljegyzés szerint az olasz elnök Sajtó- és Információs irodájának igazgatója úgy gondolta, hogy a magyar propaganda az erőmű kérdésében nem volt elég pragmatikus és célratörő, és azonkívül, hogy az építkezést le kell állítani a szlovák félnek is, nem üzent semmit. Célirányos magyar politikai propagandát javasolt, sajtóorgánumok, környezetvédelmi szervezetek és szakmai fórumok felhasználásával. Médiashow-k készítését sürgette, olyan ismert orgánumok bevonásával, mint az amerikai CNN.

200 MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992–1993. 1d. S-IV/320/52 Agro TV. 1992. december 12.

201 MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992. 1d. S-IV/306/92 Regös István a Juventus Rádió főigazgatójának kérése: a miniszterelnök úr műsor keretében válaszoljon kérdésekre. 1992. november 25.

202 MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992. 1d. S-IV/299/92 Háy András a Petőfi Rádió *Napindító* műsorba rövid riportot szeretne készíteni a miniszterelnök úrral. 1992. november 10.

203 MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992. 1d. S-IV/142/92 a miniszterelnök úrnak a rádió és TV interjú felvétellel kapcsolatos feljegyzése. 1992. május 23.

A szakmai köröket – vélte az olasz médiaszakember – a kérdéshez kapcsolódó kutatási eredmények készítésére és széles körben terjesztésére kellene rávenni.[204]

Ebből is látható, hogy nem volt egységesen összefogott koncepcióval rendelkező kormányzati propaganda a legfontosabb kérdésekben sem. Mindez véleményem szerint Antall József személyiségével és a kormánypártok politikusainak médiaügyi tapasztalatlanságával függött össze. A miniszterelnök azt gondolta, hogy elegendő az objektív igazságra építeni a kormány mondanivalóját, és ez logikusan meggyőzheti a társadalmat, közte az ellenzéket is. Mindezt azonban olyan komoly ellenzéki médiatúlsúly mellett kellett megvalósítani, amely nem kímélte Antall személyét sem. Ráadásul, amint többször is említettem, a miniszterelnök nem szeretett szerepelni, nehezen viselte a fokozott médiafigyelmet, különösen a tévészereplések zavarták. Nehezen tudott feloldódni és természetesen viselkedni. Antall József még a televízió előtti korszak politikusa volt. Juhász Judit ebből a szempontból Charles de Gaullehoz hasonlította a magyar miniszterelnököt, aki ugyancsak képtelen volt megbarátkozni a televízióval.[205] A magyar kormányfő sokat készült ezekre a nyilatkozatokra és interjúkra, komoly háttéranyagot kapott. Adatokkal, tanulmányokkal ismerkedett meg, és ezek felhasználásával előadást tartott, miközben az újságírók ebből keveset fogtak fel. Sokkal inkább rövid, tömör gondolatokra lett volna szükség.[206]

Nehezen lehetett Antallt arra is ösztönözni, hogy a televízióban kevésbé hivatalos formában vegyen részt bizonyos eseményeken. Juhász Judit 1992 őszén azt javasolta a kormányfőnek, hogy tartsanak az Állami Operaházban egy karácsonyi előadást a gyermekek számára, ahol Antall mondhatna egy tízperces köszöntőt, és megajándékoznák az apróságokat.[207] A miniszterelnök viszolygott az ötlettől. Felrémlett előtte az előző rendszerben a kisiskolásoknak és az úttöröknek tartott PR-ízű fenyőünnepek emléke.[208] Végül beleegyezett, ám személyiségéhez illő módon feltételül szabta, hogy kétszáz, a jugoszláv polgárháború elől Magyarországra menekült gyermek is ott legyen az 1992. december 25-i előadáson.[209]

Juhász Judit a gyermekeknek szóló *Csipkerózsika* balettelőadásról 1992. november 9-én állapodott meg az Operaház vezetőivel. Erről még aznap értesítette Bányai

[204] MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992. 1d. S-IV/295/92 Külföldi sajtó a bősi erőművel kapcsolatos vitáról. 1992. november 4.

[205] Juhász J. interjú i. m.

[206] Uő.

[207] Juhász J. interjú i. m.

[208] Juhász Judit: *Antall József emlékezete* In: http://www.godollo.hu/_site/doc/newswf2e0072/juhasz_judit.pdf (letöltve 2018. március 29.)

[209] Juhász J.: *Antall József* i. m.

Gábort, az MTV intendánsát.[210] Nem élő adást kért a kormányszóvivő, hanem valamilyen hasonló megoldásra gondolt, mint 1991-ben, amikor egy nappal később, de-cember 26-án felvételről közvetítették az ünnepi előadást. 120 perces műsoridőt kért 1992. december 26-ra vagy 27-re. Az Operaház egyébiránt ingyen biztosította az épületet és az előadást is. Az Ifjúságpolitikai Titkárság fizette az operaházi személyzetet és a technikai költségeket.[211]

Bár nem találtam meg a levéltárban Bányai válaszlevét, ám a kormányszóvivő újabb, már 1992. november 11-i üzenetéből kiderült, hogy az MTV intendánsa elutasította a kérést. Juhász Judit válaszából az is kikövetkeztethető, hogy az elutasítás indokául a Magyar Televízió nehéz anyagi helyzetét említette Bányai, miközben a kormányszóvivő már arról írt, hogy az élő közvetítés is lehetséges lenne, mivel december 25-re akadt még egy szabad színesközvetítő-kocsi.[212] Bányai nem vette figyelembe azt sem, hogy az előadás olyan gyerekeknek szólt, akik nehezen tudtak még színházba is eljutni, nem beszélve arról, hogy a televízió képernyőjén minden magyar kisdiák láthatta volna az előadást. Valószínűleg a miniszterelnök szereplése zavarta Bányai Gábort. Mondanom sem kell, hogy a médiakrízis következtében az élő közvetítés nem valósult meg.[213]

Érkeztek a kormányszóvivőhöz magánjellegű kérések is. Művészek, színészek özvegyei kérték a segítségét nyugdíjuk méltányosságból történő megemeléséhez. Nem beszélve a magánszemélyek és csoportok, akár emigráns szervezetek leveleiről, amelyben kinyilvánították véleményüket az Antall-kormány politikájáról vagy a televízió műsorairól. A kormányszóvivő többnyire továbbította a megfelelő hivatalhoz a kéréseket, ám az is előfordult, hogy a kompetencia hiányáról értesítette a levélírót. Így járt az a főorvos is, aki 1992 szeptemberében a *Friderikusz Show* egyik műsorán háborodott fel, és a betiltását követelte. Juhász Judit válaszában rámutatott, hogy „a műsor betiltásához a Magyar Televízió vezetőségének van joga. Ugye nem kívánja, hogy a TV műsorpolitikájával kapcsolatos véleményemmel terheljem?!" – tette hozzá.[214]

Néhány levél hátterében Juhász Judit megnyerő személyisége állhatott. A legfőbb politikai vezetőhöz vagy egy szimpatikus, a kormány nevében nyilatkozó szak-

[210] MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992. 1d. S-IV/278/92 Juhász Judit levele Bányai Gábornak 1992. november 9. 1.

[211] Uo.

[212] MNL OLAJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992. 1d. S-IV/278/92 Juhász Judit válaszlevele Bányai Gábornak 1992. november 11.

[213] Juhász J. interjú i. m.

[214] MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992. 1d. S-IV/236/92 Dr. Kaucsuk Ferenc (Füzesabony) javaslata a Friderikusz show betiltása – válasz. 1992. szeptember 12.

emberhez címzett utolsó kérés mentsvárának intézménye a kabineten kívül ránehezedett a kormányszóvivőre és a Miniszterelnöki Sajtóirodára is. A személyes ismerősök, egykori munkatársak is a kormányszóvivőnek írtak némi segítség reményében. Olyan is előfordult, hogy a kormányszóvivő válaszolt azon olvasók leveleire, akik *A HÉT* műsorában nem kaptak közvetlen választ a miniszterelnöktől.

Juhász Judit Marinovich Endre kabinetfőnök kérésére 1992 márciusában kifejtette gondolatait a kormányzaton belüli információs rendszer fejlesztésének szükségességéről. A kormányszóvivő mind a minisztériumokon belül és azok között, mind a kormány, a minisztériumok és hivatalok között, illetve a kormányzati hivatalokon belül is jelezte az információs rendszerek hiányát.

Juhász Judit különösen a taxisblokád idején szembesült azzal, hogy a különböző minisztériumok sajtósai, szóvivői között nincs egyeztetés. Ezért kezdeményezésére előbb kéthetente, majd hetente, a keddi közigazgatási államtitkári ülést követő szerdán a minisztériumok médiaszakemberei összeültek, és közösen megbeszélték a teendőket. Mivel kormányszóvivőként végigülte és -jegyzetelte a közigazgatási államtitkári üléseket, minden lényeges témában folytathattak megbeszéléseket a belügyminisztérium, az iparügyi minisztérium, a rendőrség, az ÁPV Rt. és a Nemzeti Bank sajtómunkatársaival is. Megpróbáltak kialakítani egy közös kormányzati stílust. Látható, hogy a belpolitikai kormányszóvivő egyfajta prímási, irányító szerepet kezdett el betölteni a különböző minisztériumok sajtómunkatársai között.[215]

Juhász Judit érzékelt egyéb orvosolandó gondokat is. Marinovich Endrének írt feljegyzésében külön megemlítette „a nemzetközi színtéren való megjelenések esetlegességét". Ezt a helyzetet gondnak vélte a munkában, valamint a miniszterelnök „kiszolgálásában, a kormányzati tevékenységben éppen úgy, mint a választási időszakra való felkészülésében".[216] Új munkatársak alkalmazása mellett nyilván szükség lett volna az informatikai eszközök fejlesztésére is, ám nem felejthette el, hogy a modern eszközök használatára meg kellene tanítani a munkatársakat, mert pusztán a modern technikai támogatás nem elegendő. Tehát egyszerre kellene fejleszteni – vélte – mind az irodai struktúrát, mind a technikát, mind a személyzetet.[217]

Joggal gondolhatjuk azt, hogy a sajtó területéről érkező kormányszóvivőknek nem okozott gondot médiakapcsolataikat mozgósítaniuk a kormány érdekében. Valójában az effajta kapcsolatok sem értek túlságosan sokat. Juhász Juditnak egyik rádiós kollégája nemes egyszerűséggel csak annyit jelentett ki: „Tönkre fogunk tenni titeket!"

[215] Juhász J. interjú i. m.

[216] MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992. 1d. S-IV/57/92 Feljegyzés Marinovich úr részére: a működő információs rendszerekről. 1992. március 20.

[217] MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992. 1d. S-IV/57/92 Feljegyzés Marinovich úr részére: a működő információs rendszerekről. 1992. március 20.

Friderikusz Sándor, akihez baráti szálak fűzték, arra kérte, hogy hagyja ott a kormányszóvivőséget, mert nem fogják kímélni. Ámbár végül személyét nem támadták túlságosan. Sajtós körökből származó ismertsége is segítette, emiatt igyekezett a kormányellenes sajtó is tiszteletteljes hangot használni vele szemben.[218]

A Miniszterelnöki Sajtóiroda megszervezése s működtetése nem kevés tapasztalattal ruházta fel az abban tevékenykedőket. Ez a tudás idővel kamatoztathatóvá vált. Várhelyi András sajtófőnök 1993 tavaszán azt a feladatot kapta, hogy tekintse át az MDF Sajtóirodájának működését. 1993. április 1-jei feljegyzése Antall József, Boross Péter, Für Lajos, Szabó Tamás MDF-es politikusok számára készült el.[219] Várhelyi komoly személyi és technikai hiányt tárt fel. Az MDF sajtóirodájában nem volt adminisztrátor-titkárnő, ezért felajánlotta, hogy a Miniszterelnöki Sajtóiroda azonnal biztosít egy főt a célra. Szintén felajánlott egy személyt, aki el tudná látni az irodára érkező nagyszámú, az MDF *Hír-Lap*-olvasótáborától származó levelek kezelését. Ezen kívül javasolta egy olyan plusz munkaerő alkalmazását, aki főállású szerkesztőként dolgozott volna a *Hír-Lap*nál. Amennyiben ez nem megoldható, akkor a két lapot író munkatársból az egyiknek félállásban kellene ellátnia a szerkesztői feladatokat – vélte Várhelyi. Technikai eszközök beszerzésére is javaslatot tett. Magnó, színes televízió, diktafon, videólejátszó, a nyomda és a szerkesztőség között kiépítendő telefonvonal szerepelt az általa írt listán. Kérte a pártvezetés támogatását ahhoz, hogy az MDF Sajtóiroda valamennyi minisztérium sajtószemléjét megkapja. Várhelyi jelezte azt is, hogy jelöljenek ki egy felelős személyt, akihez az iroda politikailag és szakmailag tartozik.[220]

A Miniszterelnöki Sajtóiroda munkatársai és a kormányszóvivő kulcsszereplők voltak Antall József kommunikációjának kialakításában. Szemle, tervezés és megvalósítás: mindez rájuk hárult. Nem rajtuk múlt, hogy nem tudták megváltoztatni az ellenzéki sajtó gondolkodását. Akárcsak Antallt, őket is elutasították. Ám eközben szervezetük hatással volt mind a minisztériumok, mind az MDF sajtósaira is.

[218] Juhász J. interjú i. m.

[219] AJMH MNL OL XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1993. 2d. S-106/93 Feljegyzés Várhelyi Andrástól. 1993. április 1.

[220] Uo.

II. A KORMÁNYZATI KOMMUNIKÁCIÓ KÜLFÖLDRŐL SZEMLÉLVE

HOGYAN ÉRTÉKELTÉK AZ ANTALL-KORMÁNYT NEW YORKBÓL ÉS FRANKFURTBÓL?

Tévedés és túlzás azt gondolnunk, hogy a jelentős angolszász lapokban Magyarország vagy Antall József lett volna térségünkből a legnagyobb hírértékkel bíró cikkek tárgya. Érdemes Glant Tibornak az 1956-os forradalom amerikai sajtóemlékezetét vizsgáló módszerét kölcsönöznöm a saját kutatásomhoz. Glant felhasználta a *The New York Times* internetes adatbázisát, amely segítségével gyakorisági mérést végzett.[221] Amennyiben 1990-től egészen napjainkig kutatjuk a *TNYT*-t, akkor összesen 67 cikkben találkozhatunk Antall József nevével.[222] Ebből 1993. december 31-ig 57 alkalommal szembesülhetünk a magyar miniszterelnök említésével.[223] Ugyanebben az időszakban Magyarországot 1858 ízben említette a legnagyobb példányszámú amerikai napilap. Összehasonlításképpen 1990-től napjainkig a cseh Václav Havelről 1316 esetben írtak a sajtótermékben, amelyből 537 alkalommal találkozhatunk a politikussal 1993. december 31-ig.[224] Havelhez vagy akár a lengyel Lech Wałęsához mégsem ildomos hasonlítani Antall Józsefet, hiszen hozzájuk képest a magyar miniszterelnök jóval ismeretlenebb volt 1990-ben. Ráadásul a Nyugat számára Wałęsa jelképezte s jelképezi a mai napig is a kommunistaellenes lázadást Európa közepén.

Ellenben érdekes lenne megvizsgálni, hogy más magyar politikusok hány esetben érdemeltek említést az amerikai napilapban. A köztársasági elnök Göncz Árpád

[221] Glant Tibor*: Emlékezzünk Magyarországra 1956. Tanulmányok a magyar forradalom és szabadságharc amerikai emlékezetéről.* Kiss József könyvkiadó, Bp. 2008. 218.

[222] TNYT Archívum. https://query.nytimes.com/search/sitesearch/?action=click&contentCollection&region=TopBar&WT.nav=searchWidget&module=SearchSubmit&pgtype=Homepage#/Antall/from19900101to20170103/allresults/2/allauthors/oldest/ (letöltve: 2017. november 23.)

[223] TNYT Archívum. https://query.nytimes.com/search/sitesearch/?action=click&contentCollection&region=TopBar&WT.nav=searchWidget&module=SearchSubmit&pgtype=Homepage#/Antall/from19900101to19931231/allresults/2/allauthors/oldest/ (letöltve: 2017. november 23.)

[224] TNYT Archívum. https://query.nytimes.com/search/sitesearch/?action=click&contentCollection&region=TopBar&WT.nav=searchWidget&module=SearchSubmit&pgtype=Homepage#/Vaclav+Havel/from19900101to19931231/allresults/3/allauthors/oldest/ (letöltve: 2017. november 23.)

1993 végéig 27, 2018-ig 48 találattal szerepel a *TNYT* adatbázisában.[225] Tehát nem igaz az, hogy Göncz sokat emlegetett magyarországi népszerűsége visszaköszönt volna az amerikai lapok idézettségi gyakoriságában.

Az Egyesült Államokban megjelenő legnagyobb példányszámú napilap nem volt kimondottan Antall-kormány-párti. A legnagyobb angolszász napilap, a *TNYT* már a választások előtt sem tudta megmagyarázni Antallt. Józan gondolkodása és hosszú beszédei nem szereztek neki népszerűséget – vélték.[226] Az MDF-et ekkor még jobbközép erőként jellemezték, amely keresztény és nacionalista is egyúttal.[227] A *TNYT* a választások előestéjén publikált cikkében ismét Antallt minősítette. Stílusát a választási plakátok és a sajtókonferenciák alapján merevnek bélyegezte. Ám Antall azon felháborodását sem hallgatták el, amelyet az állítólagosan független nemzeti televízióban az a kommentátor vívott ki, aki a választás estéjén kijelentette: úgy látszik, az MDF az elmaradottabb kelet-magyarországi régiókban erősebb.[228] Ezzel kapcsolatos véleményét osztotta meg Tamás Gáspár Miklós is egy Antallnak szánt válaszában, amelyben azt állította, hogy a „mucsa és félelem" vagy az SZDSZ között kell választani.

Mivel az SZDSZ nem volt vidéken erős, a lapok azt állították, hogy az MDF-et és Antallt a tanulatlan, nacionalista, kimondva-kimondatlanul antiszemita vidéki lakosság támogatta s juttatta hatalomra. Amint utaltunk rá, ez a vélemény elég szerencsétlenül és burkoltan a televízióban is megjelent. Még el sem kezdődött a médiakrízis, máris messze kerültünk az elfogulatlan, objektív tájékoztatástól. Ehelyett a médiában ezzel a felesleges megbélyegzéssel tudatosan két táborra: MDF-es maradi vidékiekre, s haladó budapesti városiakra osztották a lakosságot. Mindezt a valóság kényszerítő erejének figyelembevétele nélkül tették.

Ezek a vádak olyan súlyosak voltak, hogy az MDF a *Magyar Hírlap*ban – egy fél oldalas cikkben – arroganciájával, dogmatizmusával és kommunista gyökereivel szembesítette a liberális pártot. Bohlen, aki a *TNYT* különtudósítója volt, sem

[225] TNYT Archívum. https://query.nytimes.com/search/sitesearch/?action=click&contentCollection&region=TopBar&WT.nav=searchWidget&module=SearchSubmit&pgtype=Homepage#/G%C3%B6 ncz +%C3%81rp%C3%A1d/from19900101to20180103/allresults/3/ (letöltve: 2017. november 23.)

[226] Bohlen, Celestine: Upheavel in The East; a Democratically Evolving Hungary Heads Into Unknown at Polls Today. *The New York Times*, 1990. március 25. 18. In: *The New York Times* [továbbiakban *TNYT*] http://www.nytimes.com/1990/03/25/world/upheaval-east-democratically-evolving-hungary-heads-into-unknown-polls-today.html (letöltve: 2017. november 23.)

[227] Uo.

[228] Bohlen, Celestine: Upheavel in The East; Divisions Bedevil Hungary Parties. *TNYT*, 1990. április 7. 7. In: *TNYT* http://www.nytimes.com/1990/04/07/world/upheaval-in-the-east-divisions-bedevil-hungary-parties.html (letöltve: 2017. november 23.)

tudott attól elvonatkoztatni, hogy miközben az általános választási propaganda szerint az SZDSZ Budapest pártja, addig az MDF a vidékieké, amelyek között így hagyományosan jelentősek a kulturális eltérések.[229] A népi-urbánus ellentét egyik robbanási pontja, amelyre a média a krízis során fokozatosan ráérősített, éppen abból eredt, hogy az SZDSZ-nek jóval kevesebb vidéki szervezete volt, miközben az MDF azért Budapesten is erősnek bizonyult. S mivel az MDF szerintük vidéki párt, az ellenséges hangvételű budapesti média nem kímélte, és szürkének, idejétmúltnak, merevnek, hosszan, ám semmitmondóan szónoklónak állította be Antallt.

A miniszterelnöknek haláláig szembe kellett néznie azzal, hogy a médiában szürke politikusnak rajzolják meg, miközben nemcsak ő, hanem az egész korszak súlyos gazdasági és társadalmi problémák között létezett a legnagyobb ellentmondásoktól terhelten. Ugyanis az átalakulástól társadalmilag elvárt jólét azonnali megvalósítása képtelenség volt. Az 1989-es év hiú reményei, mindenki illúziója, a hit abban, hogy a demokrácia rögvest jobb megélhetést eredményez, elveszett. Mindez kiábrándulóshoz, csalódáshoz és kormánykritikához vezetett el. Lehetetlen küldetésnek bizonyult, hogy a kormányzat észérvekkel magyarázza meg a lakosságnak a harminc százalékos inflációt és az egyre növekvő munkanélküliséget, amely velejárója volt a gazdasági és politikai szerkezetváltásnak.

Miután az MDF megnyerte a választást, a *TNYT* kezdetben nem jobbközép pártnak, hanem jobboldali keresztény pártnak nevezte a politikai szervezetet.[230] Bár a későbbiekben a jobbközép erő megnevezést használták, ezzel is folyamatos bizonytalanságot kívántak kelteni, miközben hiába is próbálta az SZDSZ győzelmét váró magyar és amerikai sajtó úgy beállítani az MDF és SZDSZ harcát, mint népi-urbánus ellentétet; kiderült, hogy a választások második fordulójában a legtöbb budapesti választókerületet is megnyerte az MDF. A *TNYT* számára cezúra volt a választás. Egyértelművé vált, hogy Antallt nem lehet beállítani merev, karót nyelt politikusnak, ezért kénytelenek voltak leírni, hogy személyében nemcsak Magyarország leendő miniszterelnökét, hanem egy komoly kutatót, tudóst is tisztelhetünk.[231] Az addig „sótlan" pártvezetőt immár komoly értelmiséginek ábrázolták.

A legnagyobb amerikai napilap nem tudta tovább erősíteni a negatívumokat egy olyan emberrel szemben, aki megnyerte a választást, ezzel a választók döntését

[229] Uo.

[230] Bohlen, Celestine: Upheavel in The East; Right-Wing Christian Party Takes Clear Lead in Hungarian Voting. *TNYT,* 1990. április 9. 1. In: *TNYT* http://www.nytimes.com/1990/04/09/world/upheaval-east-right-wing-christian-party-takes-clear-lead-hungarian-voting.html (letöltve: 2017. november 23.)

[231] Uo.

kérdőjelezte volna meg. Az „egykori tanár", „könyvtáros", „történész", „kutató" jelzők végre megjelentek a kormányfő neve mellett.[232] A lap először mutatta be, pontosan honnan is érkezett Antall József, több sort áldoztak édesapjára is, idősebb Antall Józsefre, aki lengyeleket és lengyelországi zsidókat mentett a második világháború során. Ennek ellenére az amerikai lap nem tudott elvonatkoztatni az SZDSZ-kampányszövegtől, miszerint az MDF támogatói antiszemiták, hiszen az SZDSZ plakátjaira ismeretlenek Dávid-csillagot rajzoltak. Ki más tehette volna, mint az MDF szavazói? Néhány ember erkölcstelen tettét ráhúzták egy népes táborra. Ezek után csak ismételni kellett újra és újra az antiszemitizmus vádját bel- és külföldön egyaránt. Ezt a folyamatot Kádár Béla szerint nagyban segítette, hogy „a múlt politikailag vesztes erői villámsebesen alakultak minta demokratákká, a liberalizmus zászlóvivőivé, s ilyen alapon formáltak jogot konzervatív ellenfeleik fasiszta bélyeggel való felcímkézésére".[233]

New Yorkból szemlélve az állítólagos antiszemitizmussal szemben a gazdasági nehézségek nem tűntek olyan vészesnek, különösen nem a választások után egy évvel. Bohlen publicisztikája szerint Magyarországot lehetett Kelet-Közép-Európa friss demokráciái közül gazdaságilag a legsikeresebbnek nevezni. Bár nőtt a munkanélküliség és az infláció, de nem oly mértékben, amilyentől tartottak. A nyugati befektetők számára Magyarországon továbbra is kedvezőnek tűnt a környezet. S az egykori vasfüggöny mögé irányuló export enyhítette a szovjet kereskedelem összeomlását. Bohlen idézte azt is, hogy Kupa Mihály pénzügyminiszter szerint egy év múlva a forint konvertibilis lesz.[234] Hiába állt tehát a Nyugat pozitívan a magyarországi változásokhoz, és ismerte el a kormányzat eredményeit, ha a magyarok másképp gondolták. Bohlen írásából kiderült: a történelmi pesszimizmus okolható ezért. Ennek kapcsán idézték Antall véleményét is: „A magyarok mindig mindent a legrosszabbnak látnak. Ez abból a földműves gondolkodásból ered, amely sohasem vár jó termést. A diktatúra itt jóval enyhébb volt. Az emberek hozzá tudtak férni olyan javakhoz, mint egy Trabant gépjármű, és minden harmadik évben külföldre utazhattak. És egy bizonyos fokú létbiztonságot is elértek."[235]

Pesszimizmus hatotta át a magyarokat, miközben a jelenlegi életükről beszéltek, ám Bohlen úgy látta, hogy ennek a rosszkedvnek a másik oldalán egy rejtett opti-

[232] Bohlen, Celestine: Upheavel in The East; Victor in Hungary Sees' 45 as the Best of Times. *TNYT*, 1990. április 10. 8. In: *TNYT* http://www.nytimes.com/1990/04/10/world/upheaval-in-the-east-victor-in-hungary-sees-45-as-the-best-of-times.html (letöltve: 2017. november 23.)

[233] Kádár B.: *A magyar* i. m. 99.

[234] Bohlen, Celestine: Hungarians are thriving, gloomily. *TNYT,* 1991. június 24. 7. In: http://www.nytimes.com/1991/06/24/world/hungarians-are-thriving-gloomily.html (letöltve: 2017. november 23.)

[235] Uo.

mizmus is megbújik. Hiszen némelyek sikeresen beindított vállalkozást vezettek. A ború- és derűlátás akár egyszerre is jelen volt az emberekben. A helyzetet jól jellemzi, hogy három év alatt megtriplázódott a kisvállalkozások száma. Ám a politikai kritika hatalmas méreteket öltött: egyrészt a sajtóban a kormányzatra zúdult össztűz formájában, másrészt a kormány a médiát támadta – állította Bohlen.

Az Egyesült Államokból nézve a magyarországi gazdasági problémákat az Antall-kormány jól kezelte. Nem véletlenül sugallták ezt, hiszen az Egyesült Államok nagyvállalatai közül a General Motors már 1991-ben Opel autógyárat nyitott Szentgotthárdon. A *TNYT* lejegyezte a beinduló autóüzem átadásán a magyar miniszterelnök szavait: „Ez a magyar gazdaság újjászületésének szimbóluma. […] Ez egy újabb lépés – a szülési fájdalmak ellenére – a nemzeti függetlenséghez és a piacgazdasághoz vezető magyar úton."[236] Ám az is igaz, hogy ha nem jöttek be a nyugati gazdasági számítások, a legegyszerűbb volt a sajtóban az Antall-kormányt hibáztatni. Ilyen eset volt a General Electric által még 1989-ben privatizált Tungsram esete is. 1992-ben ideiglenesen be kellett zárniuk a tizenegy magyarországi üzemből tízet. A Tungsram vezetője, Varga György nem értett egyet a kormány inflációt visszafogni igyekvő szigorú politikájával, ezért a pénzügyminisztert is kritizálta. A *TNYT* a *Népszabadság*ból idézte ezen gondolatait. Ezúttal a *TNYT* más forrásokból is tájékozódott az ügyben, így az is kiderült, hogy a General Electric megvásárolta a Tungsramot, tulajdonképpen a régióban jól csengő márkanevet vásárolta meg, és elképzelhető, hogy csupán egy stratégiai felvásárlás állt a befektetés mögött.[237] Az amerikai napilap nem állt egyértelműen a magyar ellenzéki sajtó mögé a gazdasági kérdésben. A *The Financial Times* 1991. július 24-én publikálta a magyar állapotokról készült OECD-jelentést. Nem tagadták, hogy a gazdasági növekedés jelentősen visszaesett, a piacgazdaságra átállás folyamata lassú, és az infláció mértéke elfogadhatatlan, miközben ez volt az első olyan kutatás, amely egy posztszovjet domíniumban vizsgálta az átállás nehézségeit. Ám korántsem láttak mindent olyan sötéten, mint a magyar társadalom vagy a magyar sajtó jelentős része. Az OECD jelentősnek találta a nyugati tőkeberuházást, pozitívnak vélelmezte az állami támogatások leépítését, a törekvéseket a gazdaság liberalizálására, a jogi és pénzügyi reformokat.[238]

[236] [Név nélkül]: An Opel takes Hungary back to the future. *TNYT,* 1992. március 14. 39. In: http://www.nytimes.com/1992/03/14/business/an-opel-takes-hungary-back-to-the-future.html (letöltve: 2017. november 23.)

[237] [Név nélkül]: G.E.-Tungsram Venture In Hungary Hits Snags. *TNYT,* 1992. március 28. 37. In: http://www.nytimes.com/1992/03/28/business/ge-tungsram-venture-in-hungary-hits-snags.html (letöltve: 2017. november 23.)

[238] MNL OL AJMH XIX–A–150–j 8d. Antall József újságcikkek és MTI-telexek 1991. január–augusztus. A Financial Times cikkének elemzése.

Az OECD minden következtetésével együtt 1992-től már minimálisan 1–3 százalékos GDP-növekedéssel kalkulált.

Mint látható, Antall Józsefről számtalan esetben erősen szubjektív és torz képet alakított ki mind a magyar, mind – s főleg a választások előtt – a külföldi média. Nagy segítséget jelentett, hogy Antall mégis egy új és váratlan politikai szereplő volt Kelet-Közép-Európában, s ez jelentett némi mozgásteret, különösen a nyugati sajtófelületek irányában. Hiszen az egykori vasfüggöny túloldalán Antall érdekesnek, frissnek, az idő múlásával kifejezetten megbízhatónak számított. Ráadásul az Antall-kormány a Magyarországgal szomszédos államokhoz képest jóval stabilabb képet is mutatott a külvilág számára. Antall külpolitikai megszólalásai kifejezetten érdekelték a nyugati sajtótermékeket. Ám mégis több esetben a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* [továbbiakban: *FAZ*] kereste interjúkéréseivel a magyar miniszterelnököt. Komoly és patinás lapról volt szó, amelyet nemcsak Németországban, hanem a világ több országában is forgattak, ezért hatása Európán is túlnőtt.

Antall Józseftől többször kért interjút a német lap számára Georg Paul Hefty/ Hefty György, aki a sajtótermék szerkesztőjeként több magyar politikussal közeli baráti kapcsolatot is ápolt a rendszerváltozás idején. A *FAZ*-nak, mint a független világsajtót képviselő napilapnak nem voltak hátsó politikai szándékai, és nem kívánták szürkének és humortalannak beállítani Antall Józsefet. Ez a német napilap nem ápolt olyan kapcsolatot a magyar ellenzékkel, amely lehetővé tette volna a baloldali vagy liberális kritikák korlátlan publikálását.

A miniszterelnök hagyatékából kiderül, hogy a német napilapban szabad teret adtak Antallnak, hogy kifejtse nézeteit. Ráadásul ezen a fórumon keresztül a magyar kormányfő közvetlenebbül tudott reagálni azokra a kérdésekre is, amelyek akár a német televízióban vagy más, nem éppen a magyar kormánnyal szimpatizáló liberális s nemzetközileg is terjesztett újságokban is elhangzottak. Milyen jellegű torzításokat lehetett tisztázni a *FAZ*-ban?

A német ARD televízió 1992. november 9-i adásában a következő hangzott el főműsoridőben, egy Magyarországról készített riportműsorban: „A vezető kormánypártban is nacionalista tendenciák jelentkeznek (Csurka, október 23.[239]). Eörsi István véleményét kiemelték: a kormány durva módon elnyomja a sajtót. Kereken 40%-os infláció fenyeget. A gazdasági bajokból kiút még nem jelentkezik."[240] Ugyanaz a három támadási irány kristályosodott ki, mind az angolszász liberális és magyar ellenzéki médiában: antiszemitizmus, sajtószabadság megsértése, gazdasági tehe-

[239] 1992. október 23-án kifütyülték Göncz Árpád köztársasági elnököt, s ezért nem mondta el beszédét. [A Magyar Televízióval és Rádióval foglalkozó fejezetben külön tárgyalom az esetet.]

[240] OM AH 15d. Interjúk. Az *ARD* német televízióban hazánkról sugárzott műsorban megjelent reagálást kívánó megjegyzések. 1.

tetlenség. Antallnak nemcsak az ilyen és ehhez hasonló vádaskodásokra kellett reagálnia, hanem gondosan tovább építette a magyar–német jó kapcsolatot is, amely kulcsfontosságú volt a magyar gazdaság és ezáltal a demokrácia megerősítése szempontjából. Ehhez alapvető fórumot szolgáltatott Hefty György lapja.

A *FAZ* egyik 1992. februári számában az alábbi sorokat idézték Antall Józseftől: a német–magyar „kapcsolatok teljesen problémamentesek. Az ezer évvel ezelőtt megalapozott viszony legjobb hagyományait folytatják, mely viszonyban természetesen voltak rossz fejezetek is."[241]„A magyar kormányfő rendkívül fontosnak tartja, hogy Németország súlyának megfelelő szerepet kapjon Európában, a világban és minden jelentős szervezetben. […] Egyúttal világos azonban – és ezt Magyarország szükségesnek tartja –, hogy az olyan fontos államok, mint Németország és Japán, új pozícióra tegyenek szert."[242]

A *FAZ* és Hefty György objektívabb tájékoztatási szándékát jól jellemzi egy olyan publikáció, amely a Csurka István már sokat emlegetett tanulmánya miatt előállt nehéz belpolitikai helyzet elemzését tartalmazta. Az 1992. szeptember 9-én megjelent Hefty-tanulmány nem minősítette Csurka dolgozatát, nem támadta az Antall-kormányt. A publicisztika „Csurka hadüzenete Antallnak" címmel és „az MDF-ben a radikálisok akarják meghatározni az irányt" alcímmel inkább a legnagyobb kormányzópártban kialakult zűrzavart elemezte.[243]

Hefty nem tetézte és nem nagyobbította az MDF-en belüli válságot. Megelégedett a sok bajt okozó tanulmány ismertetésével és a reagálások közlésével, s nem felejtette el megemlíteni a Csurkát elítélő Antall parlamenti reagálását sem. „A cikk szerint Csurka, akinek Aczél, a kommunista kultúrpápa kétszer is a legmagasabb irodalmi díjat ítélte oda, már egy ideje mindenkivel hadakozik, a tisztességes többség szószólójaként lép fel, a magyar néptribunok régről ismert pszichózisa – be vagyunk kerítve – uralkodik el rajta."[244] A német publicista jó érzékkel azt is megállapította, hogy az MDF legalább három irányultsága nem fog szakadáshoz vezetni, mivel ezzel kockáztatnák a parlamenti többségét.

A *Rheinische Merkur* 1992. szeptember 11-i cikkében sem húzott egyenes vonalat Csurkától Antallig. Az írás szerzője szerint „Antall miniszterelnök hivatalba lépése óta tettekben ugyan nem – ahhoz nagyon is realista politikus –, de szóban a nemzeti lapra tesz, ami inkább belpolitikai, mint külpolitikai célokat szolgál."[245]

241 OM AH 15d. Interjúk. *FAZ* interjú. 1992. február 5. MTI jelentés alapján. 2.
242 Uo. 2.
243 OM AH 15d. Interjúk. 1992. szeptember 9. A Magyar Köztársaság Nagykövetsége, Bonn, Sajtófőosztály. Szabó György Sajtószemle.
244 OM AH 15d. Interjúk. 1993. február 5. MTI jelentés alapján. 5.
245 Uo.

A német sajtóról általánosságban is meg lehet említeni, hogy igyekezett komoly önmérsékletet gyakorolni a magyar belpolitikával kapcsolatban, miközben Berlinben sokkal inkább értették a magyar folyamatokat, mint Washingtonban. Ám az angol nyelvű lapokban is lassú átalakulás kezdődött el, s egyre inkább igaz lett a ma már sokat hangoztatott állítás: az Antall-kormány külföldi sajtója sokkal jobb volt, mint a belföldi.

A THE NEW YORK TIMES ÉS A THE TIMES EGYES ÉRTÉKELÉSEI

A *TNYT* többször helyet adott azoknak a hangoknak, amelyek a legnagyobb kormánypártot antiszemitizmussal vádolták. Csurka István fellépése és „magyar utas" politikájának meghirdetése, majd az MDF pártszakadása még meg sem történt, de Antallnak már védekeznie kellett az antiszemitizmus vádjával szemben. Gondolatai megjelentek a *TNYT*-ban is. Kijelentette, hogy minden pártban vannak szűklátókörű emberek, és természetesen visszautasítja az antiszemitizmus minden formáját.[246] Antall és környezete a választások előtt érzékelte, hogy a szuperhatalmi csatát megnyerő Amerikai Egyesült Államok politikusai és médiája nem állt az oldalukon. Mark Palmer, az Egyesült Államok nagykövete már 1989-ben elkerülte az MDF külügyi bizottságát. „Kétségtelenül nem volt olyan jó az MDF külföldi imidzse, mint az SZDSZ-nek" – vallotta Gergely András történész, az MDF külügyi bizottságának egykori tagja.[247]

A csokornyakkendős amerikai diplomata főként az SZDSZ rendezvényeire járt. Pusztán néma jelenlétével is jelezte az általa támogatni kívánt irányt. Az amerikai nyomtatott sajtó hozzáállása sem ígért sok jót. 1990 februárjában ezért Antall elutazott az Államokba. Sikerült olyan előadásokat tartania, ahol többen megértették, hogy az MDF miniszterelnök-jelöltje egyáltalán nem egy szürke eminenciás.[248] Kónya Imre visszaemlékezése szerint az MDF azt javasolta, hogy Antall József és Kis János, az SZDSZ ügyvezető elnöke közösen tegyenek látogatást az Amerikai

246 Bohlen, Celestine: Upheavel in The East; Victor in Hungary Sees' 45 as the Best of Times. *TNYT*, 1990. április 10. 8. In: *TNYT* http://www.nytimes.com/1990/04/10/world/upheaval-in-the-east-victor-in-hungary-sees-45-as-the-best-of-times.html (letöltve: 2017. november 23.)

247 Rácz János: A magyar reformkor kutatója és a magyar rendszerváltozás tanúja. Interjú Gergely Andrással (2016. május 3.) In: Natio est semper reformanda. Tanulmányok a 70 éves Gergely András tiszteletére. Szerkesztették: Anka László, Kovács Kálmán Árpád, Ligeti Dávid, Makkai Béla, Schwarzwölder Ádám. L'Harmattan, Bp. 2016. 21.

248 Marinovich Endre és Kajdi József szóbeli közlése alapján.

Egyesült Államokba. Kis János ezt nem vállalta, és „azzal utasította vissza, […] hogy az MDF nem mentes az antiszemitizmustól."[249]

Egyesek szerint az MDF-fel szembeni antiszemita vád még a rendszerváltozás hajnalán, 1987-ben jelent meg először, midőn még se pro, se kontra senki egy sort sem írt vagy mondott még áthallásosan sem a magyar zsidóságról. Legalábbis Csurka István és Csoóri Sándor azt állították, hogy a *TNYT* már a Lakiteleki találkozó másnapján, 1987. szeptember 28-án megjelentetett egy kommentárt, ahol a találkozó résztvevőit antiszemitizmussal vádolták. Csoóri Sándor az Egyesült Államokban tartózkodott, amikor ez az állítólagos kommentár megjelent. Fel is hívta a Lakiteleki találkozót, ahol tudakozódott a történtekről.[250]

Ám ez még csak a kezdete volt az MDF elleni amerikai médiatámadásnak. Kónya Imre visszaemlékezése szerint a négy igenes népszavazás kampányának időszakában, 1989 novemberében a *TNYT* budapesti tudósítójának értesüléseire támaszkodva kijelentette, hogy az MDF azért támadja a szabaddemokratákat, „mert annak vezetői közül többen zsidók". Nem sokkal ezután a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, Berend T. Iván a *The New Yorker* című lapnak adott interjújában azt állította, hogy „az antiszemitizmus erős a Magyar Demokrata Fórumban, számolgatják a tájékoztatási eszközöknél dolgozó zsidókat, és azt mondják róluk, hogy pusztítják a magyar kultúrát."[251]

A brit napilap, a *The Times* kezdetben rendkívül keveset foglalkozott az MDF-fel és Antall Józseffel. A budapesti tudósító, Ernest Beck Pozsgay Imréről publikált a lap 1990. március 21-i számában.[252] Ugyanebben az időben komoly problémát okozott az erdélyi magyarság számára az erősen antiszemita és magyarellenes romániai párt, a Vatra Românească, amely elsőként tehető felelőssé a romániai államhatalom és titkosszolgálat mellett a marosvásárhelyi „fekete márciusért". Az etnikai összecsapásra reagált az MDF is. A párt fiataljait tömörítő csoport konvojt szervezett, amely vállalta hazai és külföldi tudósítók Erdélybe szállítását. Antall a cikk szerint visszautasította, hogy ezzel az akcióval Romániát provokálnák. Kizárta a háborút, mint eszközt Románia ellen, a lapban ekkor már teljes titulusával doktorként szereplő Antall, ellenben minden lehetséges diplomáciai eszközt helyénvalónak tartott a Bukaresttel szembeni nyomásgyakorlás érdekében. Nyilvánvaló volt a *The Times* számára, hogy a kormányozni kívánó MDF és kisgazdák – a jobbközép erők – közösen kritizálták a román hatalom magyarellenes politikáját, és egyúttal a kisebbségben élő magyarokat támogatták.[253]

[249] Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 194.
[250] Marinovich Endre szóbeli közlése alapján.
[251] Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 193.
[252] Beck, Ernest: Image of a hated past dogs former hero of Hungary. *The Times,* 1990. március 21. 8.
[253] Binyon, Michael: Alarm grows over fate of Hungarians in Romania. *The Times,* 1990. március 22. 9.

A *The Times* lapjaiban az 1990-es magyar választások nem szerepeltek kiemelten, nem említették sem vezércikkben, sem az első oldalon. Az 1990. március 25-i választási események a hétfői (1990. 03. 26.) szám kilencedik oldalán találhatók. Hasonlóan a *TNYT*-ban olvasottakhoz, az SZDSZ-t a legerősebb budapesti pártnak nevezték, ám nem tettek semmilyen negatív vagy pozitív megjegyzést az első forduló győztesére, az MDF miniszterelnök-jelöltjére.[254] Antall nem volt számukra sem érdektelen, sem szürke. Nem fogalmaztak meg semmilyen értékítéletet feltételezett jelleméről. Bár a választásokról tudósító Binyon azért hozzátette, hogy az MDF nacionalista párt, mert a választási szlogenje – „aki magyar, velünk van" – azt is tanúsítja, hogy az MDF elsőként küzd a magyar kisebbségek jogaiért. Látható, hogy a „fekete március", a magyar kisebbség tragédiája összecsúszott a magyar országgyűlési választás első fordulójával, és alapvetően meghatározta az angolszász sajtó érdeklődési területét. A 1990. április 8-iki második fordulóval sem foglalkoztak kiemelten, a külföldi hírek rovataiban találhatunk fotóval illusztrált publikációt. A leendő miniszterelnököt úgy mutatták be, mint aki csak a végszükség esetére tartja lehetségesnek a koalíciót az SZDSZ-szel, miközben kiemelték: Kis János, a Szabad Demokraták elnöke többször is hangoztatta a kormányzati együttműködés lehetőségét.[255] Érdekesség, hogy az elemzéshez csatolt fotón veresegyházi idős asszonyokat örökítettek meg, amint a szavazócédulákra várakoztak.[256] Az MDF győzelme és az idős vidéki asszonyok szerepeltetése szinte sugallja és erősíti a *TNYT*-ban már propagált téves következtetést: az MDF a magyar vidék és az idősek pártja.

Antall Józsefről egy nappal később közöltek egy képet is. A megörökített pillanatban a győzelem jelét formázta ujjaival a választást követő budapesti sajtókonferencián.[257] Ez a fotó bejárta a világsajtót is.

Antall József kifejtette, hogy kormányának legfontosabb célja, hogy Magyarország csatlakozzon az Európai Közösséghez. A *The Times* hangsúlyozta: az MDF kormányfőjelöltje kijelentette, Magyarország nem fogja leállítani a nyugati kölcsönök visszafizetését. A 23 milliárd dollár államadósságot törleszteni fogják. A *The Times* publicistája úgy értelmezte, hogy mindez a nyugati befektetőknek szóló közvetlen üzenetként értelmezhető.[258] Antall a cikk szerint elkötelezett volt abban, hogy a magyar gazdaságot át kell alakítani. Programja szerint Magyarországnak a Nyugat részévé kell válnia. Az írást jegyző Ernest Beck nem tekintett el attól, hogy

[254] Binyon, Michael: Hungary revels in rites of freedom on election day. *The Times,* 1990. március 26. 9.
[255] Beck, Ernest: Elections in East Europe. Poor turnout in second round of Hungary poll. *The Times*, 1990. április 9. 10.
[256] Uo.
[257] Beck, Ernest: Hungarian poll victor presses for EC membership. *The Times,* 1990. április 10. 6.
[258] Uo.

írjon az SZDSZ-től származó azon antiszemita vádakról is, amelyek ellen Antall tiltakozott. Beck felismerte azt is, hogy a kormányzásra készülő MDF és a sajtó viszonya a kialakult helyzetben korántsem barátságos. A választások során a média által sokszor hangoztatott antiszemitizmus vádjával bel- és külföldről komoly nyomás alá helyezte a választások nyertesét. A *The Times* nem véletlenül említette meg, hogy Antall a sajtókonferencián kénytelen volt megjegyezni: az újságíróknak ildomos lenne lecserélniük információs forrásaikat, amennyiben Magyarország barátai szeretnének lenni.[259]

A választást jellemző agresszív kampányidőszak végén logikus lépés lett volna, ha mind a hazai, mind a külföldi média elmozdul egy reálisabb tájékoztatás felé. A nyugati sajtó, amint azt a *TNYT* lassanként változó közléseiből láthattuk, erre hajlamosabbnak bizonyult. A *The Times* az MDF, a kisgazdapárt, valamint a kereszténydemokrata koalíciós kormány legnagyobb kihívásának Magyarország gazdasági átalakítását tartotta. Magyarország 1990-ben sem volt kifejezetten a brit napilap központi témája. Az Antall-kormánnyal vagy anélkül, akár szimpátiával, akár ellenszenvvel fordultak az új magyar politikai vezetéshez, nyugatról nézve a legstabilabb és legeredményesebb demokratikus átmenetnek látszott a magyar rendszerváltozás. A volt rezsim képviselői, illetve az MSZMP utódpártja nem volt hatalmi tényező, etnikai villongások sem kísérték a magyar átalakulást. Nem véletlen, hogy Románia folyamatos és állandó negatív témául szolgált az angolszász sajtónak. Elegendő csak a magyar kisebbség sorsára gondolni, akik nagy számban menekültek anyaországukba. Sőt egyes, a *The Times*ban megjelent publikációkból valósággal sütött a magyar kisebbség iránti szimpátia. A napilap 1990. május 23-i írása a román elnököt, Ion Iliescut szembesítette azzal, hogy ostobaság lenne részéről nem megtanulni magyarul, ugyanis a választás eredményeiből kiderült, hogy a magyar kisebbség a második legnagyobb politikai erő Romániában.[260] Erdélyi magyar történelmi emlékek estek áldozatul a román türelmetlenségnek, miközben a szerző szerint nyilvánvaló a különbség a magyar és a román életkörülmények között, az előbbi javára.[261]

Iliescu ráadásul a bukott Ceauşescu-rendszer közvetlen örököse volt. Egykoron Politikai és Központi bizottsági tag, továbbá a párt propagandaosztályának a vezető tagja volt. Mindez kiáltó ellentétben állt Antall József múltjával és jelenével. Magyarország biztos pontnak tűnt a bipoláris világ utáni átrendeződésben.

[259] Beck, Ernest: Hungarian poll victor presses for EC membership. *The Times,* 1990. április 10. 6.
[260] Bassett, Richard: Romania's Hungarian slay claim to their past glories. *The Times,* 1990. május 23. 10.
[261] Uo.

A *TNYT* számára ez korántsem volt ennyire egyértelmű. Meglátásuk szerint demokráciából Lengyelország, és nem Magyarország számított éltanulónak, politikailag a legfejlettebbnek nyilvánították. Egyedül a gazdasági átalakításnak köszönhető munkanélküliséget és az emelkedő bűnözést nevezték aggasztónak. Magyarországgal kapcsolatban kiemelték Antall egyik beszédét, amelyben a teljes magyarság miniszterelnökének nevezi magát. Nem minősítették a mondatot, ám megjegyezték, hogy mindez félelemre adott okot a környező országokban, miközben Antall csak kulturális és kisebbségi jogokat szeretett volna a Romániában, Csehszlovákiában, Jugoszláviában és a Szovjetunióban élő magyarság számára.[262] A *TNYT* az alakuló magyar demokrácia stabilitását nem kérdőjelezte meg, ám azt a környező államokkal együtt és a térség biztonsága szempontjából értelmezte.

Minden pozitív változás ellenére Antall nem lett a *TNYT* kiemelt szereplője, sokkal inkább Göncz Árpáddal foglalkoztak a lapban. Életéről jóval részletesebben írtak, mint Antall Józseféről. Hangsúlyozták, hogy az 1956-os forradalomban folytatott tevékenységéért életfogytiglani börtönre ítélték, ám hat év után szabadult. A cseh Václav Havelhez hasonlították. Gönczről éppen csak bejelentették, hogy az MDF támogatja köztársasági elnökké választását, a *TNYT* egy cikkének címében már utalt rá, hogy nem gyenge államfői pozícióra pályázik az egykori ötvenhatos elítélt. A „több mint egy ceremoniális vezető" titulus előrevetítette, hogy az Antall-kormány mire vállalkozott, amikor az MDF–SZDSZ-paktumnak köszönhetően szabaddemokratát jelölt államfőnek.[263]

A *TNYT* magyarországi forrásai elsősorban az SZDSZ-hez közel álló politikusok és források voltak. Jellemző, hogy Vásárhelyi Miklós szavaira alapozva azt állították, az Antall-kormány folytatta a Németh-kormány útját. Ráadásul – a cikk szerint – ahelyett, hogy a belső problémákkal törődne a kormány, Antall József miniszterelnök az első hónapjaiban elutazott Nyugat-Németországba, Franciaországba és a Szovjetunióba. Külön érdekesség, hogy a cikk egyoldalúsága mellett azért megjegyezték: a Szovjetunióba azért ment, hogy Magyarország 1991-ben kilépjen a Varsói Szerződésből.[264] Ám arról mélyen hallgattak, hogy Antall József

[262] [Név nélkül]: The World; Catching up with change in Eastern Europe: First Steps and Second Thoughts. *TNYT,* 1990. május 13. 130. In: http://www.nytimes.com/1990/05/13/weekinreview/world-catching-up-with-change-eastern-europe-first-steps-second-thoughts.html letöltve: 2017. december 8.

[263] Greenhouse, Steven: Evolution in Europe; Top Hungarian Parties Agree to Elect Dissident Writer to Presidency. *TNYT,* 1990. május 3. 17. In: http://www.nytimes.com/1990/05/03/world/evolution-europe-top-hungarian-parties-agree-elect-dissident-writer-presidency.html (letöltve: 2017. december 8.)

[264] Bohlen, Celestine: Evolution in Europe; Democratic Hungary Nibbles on Political Fringes. *TNYT,* 1990. július 9. 7. In: http://www.nytimes.com/1990/07/09/world/evolution-in-europe-democratic-hungary-nibbles-on-political-fringes.html (letöltve: 2017. december 8.)

elsősorban gazdasági segítségért ment Németországba és Franciaországba. A gazdasági miniszter Bod Péter Ákos volt az egyetlen, akivel ellenpontozták Vásárhelyi véleményét. Bod utalt arra a 20 milliárd dolláros államadósságra, amely a letűnt rendszer örökségeként terhelte a magyar gazdaságot. Mindezzel együtt sem gondolhatjuk azt, hogy a térségben Magyarország és Antall József lett volna a nyugati média állandó célkeresztjében, miközben az ország népe már hitet tett a szabadpiac mellett, és az árakat 75%-ban liberalizálták. A publikált elemzéshez azonban nem Antall József portréját vagy egy Bod Péter Ákosról készült fotót, hanem egy olyan, az *Associated Press* által készített képet csatoltak, amelyen Vásárhelyi Miklós éppen azt ecsetelte parlamenti felszólalásában, hogy a magyar nép azért csüggedt, mert nem törődnek az olyan ügyekkel, amelyek a mindennapi életükre vannak hatással.[265]

Külön érdekesség, hogy miközben a londoni *The Times* egyre kevesebb cikket közölt Magyarországról, s az elemzések, vélemények helyett pusztán a tényközlésre szorítkozott, addig az *TNYT* továbbra is inkább ellenséges maradt. Pedig ekkorra már rengeteg nemzetközi ügy foglalta le a lapok figyelmét, és korántsem volt elsődleges Magyarország. Elegendő utalnunk itt az újabb közel-keleti válságra Kuvaitban, vagy a jugoszláv polgárháborúra. Londonban kevéssé foglalkoztak az Antall-kormány és a magyar média viszonyaival. Messze nem volt olyan fontos számukra, mint a kelet-közép-európai országok biztonságos átnavigálása a nyugati oldalra. A *TNYT* ezzel szemben már 1990 szeptemberében komoly nehézségekről számolt be a magyar média és a kormányzat viszonyában. Azt állították, hogy a kormányzat beleszólt a *Magyar Nemzet* privatizációjába, s nem engedte, hogy a svéd *Dagens Nyheter* napilap tulajdonosainak kezébe kerüljön a magyar sajtótermék. A *Dagens* egyébként a svéd liberálisok újsága. A *TNYT* nem véletlenül idézte a magyar külügyminiszter, Jeszenszky Géza *Magyar Nemzet*nek írt levelét, amelyben a svéd napilap irányvonalát baloldali-liberálisnak nevezte, amely ellentétben állt a magyar többség által támogatott nemzeti liberalizmussal. A külügyminiszter azonban arról is biztosította a szerkesztőséget, hogy nem akarják irányítani a lapot, csupán azt szeretnék biztosítani, hogy az újság ne kerüljön olyanok kezébe, akik ellenségesen vagy nemtörődöm módon viszonyulnak a laphoz.[266] Az újságot egyébként a Postabank és Soros György is meg akarta szerezni, és nem véletlenül. A rendszerváltozás időszakában a patinás *Magyar Nemzet* látszott az ellenzéki politika zászlóshajójának. A szerkesztőség egészen addig egyetértésben dolgozott, ameddig a változások a Kádár-korszak

[265] Uo.

[266] Bohlen, Celestine: A Bidding War for Hungary's Newly Freed Press. *TNYT,* 1990. szeptember 9. 20. In: http://www.nytimes.com/1990/09/09/world/a-bidding-war-for-hungary-s-newly-freed-press.html (letöltve: 2017. december 8.)

lebontását célozták, ám a választások után a sajtómunkatársak megosztottsága állandó problémát okozott. Az Antall-kormány célja a médiaegyensúly megteremtése volt. S ezért sokkal jobbnak tűnt a konzervatív francia *Le Figaró*t is birtokló Hersant-csoportnak eladni a lapot. Ne feledjük el, hogy mire az új kormányt beiktatták, nem sok hasonló jellegű döntést hozhattak, hiszen a lapok privatizációja javarészt még a választások előtt végbement, így nem sok mindent tudtak tenni ennek megváltoztatása érdekében. A *TNYT* nem vette figyelembe a médiaegyensúly problémáját. Sőt azt állították, hogy a Hersant-csoportot erősen jobboldali beállítottsága miatt választották.[267]

Az MDF ezúttal sem kerülte el a burkolt jobboldali radikalizmus vádját. S azt sem, hogy azt állítsák, a kormányzat továbbra is erős kontroll alatt tartja a televíziót és a rádiót, miközben a *TNYT* továbbra sem közölte olvasóival, hogy a magyar média jelentős része kormánykritikus és ellenzéki. Hersant egyáltalán nem konzervatív irányba vitte el a *Magyar Nemzet* hajóját, és ez az Antall-kormány számára újabb pofont jelentett. Már 1990 végén jártunk, ám továbbra sem akadt olyan lap, amely támogatta volna az új politikai vezetést.

A független újságírás nem egy csapásra alakult ki a rendszerváltozást követően. 1990. november 30-án Hersant megkapta a *Magyar Nemzet*et, s elkezdhette a lap technikai modernizálását is.[268] Privatizáció nélkül egyetlen lap sem remélhette, hogy elkezdődhet a szerkesztőségek átállása modern számítógépek használatára. Erre nem volt elegendő magyar tőke. A médiakrízis egyik legnagyobb ellentmondása, hogy a modernizáláshoz szükséges tőkét privatizáció útján lehetett megszerezni, azonban ez a privatizáció nem teremtette meg azt a független sajtót, amely a szabadpiac elvei alapján küzd meg a közönség kegyeiért. A lapok eladása nemcsak hozzájárult a médiakrízishez, de a politikai csatározást is elmélyítette.

Érdekes módon Antall azon kijelentései, amelyek tanúskodtak a többszólamú sajtó szükségességéről, kevesebb említést érdemeltek a *TNYT* szerkesztői számára. A kormányfő egyik nyilatkozata éppen azzal a Szabad Európa Rádióval [SZER] foglalkozott, amely a Rákosi-rendszer kezdetétől egészen a rendszerváltozásig biztosította Magyarországon az alternatív hírközlést a kommunista propagandával szemben. A SZER magyar adásának híreit már nem állt érdekében finanszírozni az Amerikai Egyesült Államoknak. Budapesten nyugati típusú demokrácia épült. Az euroatlanti integráció irányvonalában az ellenzék is egyetértett a kormánnyal. Ilyen körülmények között, bár direkt kormányzati döntés nélkül várták a kelet-közép-európai emigránsok a rádió elkerülhetetlennek látszó felszámolását, nem csodálkozhatunk

[267] Uo.
[268] A *Magyar Nemzet*ről még lesz szó.

azon, hogy sokat idegeskedtek a jövőjük miatt. Ellentmondásként a SZER irodákat nyitott Budapesten, Prágában, Varsóban. A SZER igazgatója, Eugene Pell sem tudta megmondani, meddig fognak működni. Végül is a SZER beteljesítette küldetését, a Szovjetunió felbomlás előtt állt, s Kelet-Közép-Európa felszabadult.

Antall József SZER-t támogató véleményét rendkívül röviden tolmácsolta a *TNYT.* A magyar miniszterelnök Magyarország szempontjából is szükségesnek vélte a SZER működését, mivel a következő években sugárzott adásai is erősítenék a magyar demokráciát.[269] Antall ezzel is bizonyította, hogy nem a többszólamúság, hanem az egyoldalú ellenzéki sajtókritika ellen irányul a kormányzati politika. Antall kívánatosnak tartotta, hogy az ellenzéki pártok kritizálják a kormányt, sőt szerette a kemény politikai támadást, mert azt a demokrácia szerves részének vélte, azonban teljesen mást gondolt arról, amikor a sajtó szabadságával élve politikai célból hazudozik. A képviselőket végtére is szabad választás útján azért küldték a választók a parlamentbe, hogy kormányozzanak és kritizáljanak, vitatkozzanak, ám ki és mire hatalmazta fel a sajtót?

A *TNYT*-ból azért az is kiderült, hogy az amerikai kormányzat – a republikánus Bush-adminisztráció – sokkal jobbnak ítélte meg az Antall-kormány teljesítményét, mint a liberális amerikai napilap. 1990. október 18-án Antall József miniszterelnököt fogadta idősebb George Bush amerikai elnök. Történelmi jelentőségű találkozó volt, hiszen Antall az új demokratikus időszak első magyar kormányfőjeként hivatalos látogatáson találkozott az Amerikai Egyesült Államok elnökével. Bush Magyarországot nem feltörekvő, majd csak „valamikor lesz demokráciának", hanem demokratikus államnak nevezte.[270]

A cikkek ellenére sem Magyarország, sem az Antall-kormány nem számított az angolszász sajtó legfontosabb témájának, még akkor sem, amikor az kifejezetten indokolt lett volna. Elegendő csak a ma is hatalmas indulatokkal és vitákkal jellemzett 1990. októberi taxissztrájkra utalnunk, hisz miközben hazánkban súlyos politikai válságként hivatkozunk rá, addig a *The Times,* illetve a *TNYT* pusztán csak néhány írásban foglalkozott az eseménnyel. A *TNYT* nem úgy mutatta be a történteket, mintha a nép teljes mellszélességgel a taxisok mellé állt volna. A személy- és teherfuvarozók közlekedést akadályozó blokádja komoly ellenérzést váltott ki

[269] David, Binder: Evolution in Europe; Anti-Communist Radio Endangered by Success. *TNYT,* 1990. augusztus 5. 18. In: http://www.nytimes.com/1990/08/05/world/evolution-in-europe-anti-communist-radio-endangered-by-success.html (letöltve: 2017. december 8.)

[270] Rosenthal, Andrew: Evolution in Europe; Bush Says He Will Press Lenders to Widen Aid to Eastern Europe. *TNYT,* 1990. október 19. 15. In: http://www.nytimes.com/1990/10/19/world/evolution-europe-bush-says-he-will-press-lenders-widen-aid-eastern-europe.html (letöltve: 2017. december 8.)

az emberek többségéből, ugyanakkor a gazdasági nehézségek miatt az Antall-kormányt hibáztató polgárok támogatták a taxisokat. Alapvető különbség, hogy a *TNYT* egyetlen szót sem írt arról, hogy a miniszterelnök kórházban volt a blokád alatt, és komoly műtét után lábadozott. Ráadásul a lap ezúttal sem használt túlságosan sok kormányzati forrást. Az ellenzék oldaláról Fodor Gábort és Haraszti Miklóst idézte, miközben Horváth Balázs belügyminiszter egyetlen gondolatát emelték ki: „A kormányzat határozatot hozott, és az visszavonhatatlan."[271] Ezzel azt sugallták, hogy a magyar politikai vezetés túl merev a kérdés megoldásában. Ellenben azt megjegyezték, hogy Romániában és Lengyelországban is emelkedtek a benzinárak, ám nem került sor komolyabb demonstrációra. Ugyanezen a napon a *The Times* is publikált egy rövid közleményt, amelyben csak a blokád tényét és okát közölték, nem adtak helyet több – ellenzéki vagy kormányzati – véleménynek.[272]

Két nappal később a *The Times* újabb cikket közölt a fejleményekről. Nem állították, hogy az Antall-kormány mereven elutasította volna a tárgyalást, csak annyit írtak, hogy módosította álláspontját, és keresi a megegyezést a fuvarozók képviselőivel. Jeszenszky Géza külügyminisztert idézték, aki szerint a demonstrációval nemcsak a piacgazdaságra átállást, hanem a törékeny magyar demokráciát is kockáztatták.[273] Veszélybe került a Nyugat számára kialakított stabil Magyarország-kép, amely elengedhetetlenül szükségesnek bizonyult a gazdaság átalakításához és kellő tőke megszerzéséhez. Mindeközben a *The Times*ban olvasható volt, hogy az Antall-kormány azzal vádolta a taxisok oldalára álló legnagyobb ellenzéki pártot, az SZDSZ-t, hogy aláássa az ország demokratikus berendezkedését. Beszámoltak Antall kórházi ápolásáról, illetve a kormányzat melletti tüntetésről, a magasra csapó indulatokról. Egy demonstráló hölgyet idéztek, aki elítélte a szabaddemokratákat és más „zsidó söpredékeket" a krízis kirobbantásáért. A londoni napilap ezzel ismét narratívát adott a kormányzat támogatóinak állítólagos antiszemitizmusához, bár ez a további cikkekben mégsem kapott hangsúlyt.

Egy nappal később ismét megjelent egy hír a brit napilapban, amely a taxisblokád következményeivel foglalkozott. A megegyezés és a blokád megszüntetése ellenére maradtak nyitott kérdések is. Horváth Balázs belügyminiszter az Országgyűlésben kijelentette, hogy liberalizálni kell az üzemanyagárakat is. Ezáltal a kormányzatra nem tudnak többé nyomást gyakorolni a fuvarozók. Horváth szavait tolmácsolva a *The Times*ból kiderült, hogy képtelenség a továbbiakban a Szovjetunió üzemanyag-

271 Greenhouse, Steven: Evolution in Europe; Gas price protest cripples Hungary. *TNYT,* október 28. 14. In: http://www.nytimes.com/1990/10/28/world/evolution-in-europe-gas-price-protest-cripples-hungary.html (letöltve: 2017. december 8.)

272 Beck, Ernest: Hungary jammed by petrol protest. *The Times,* 1990. október 27. 10

273 Beck, Ernest: Deadlock as strike paralyses Hungary. *The Times,* 1990. október 29. 7.

szállítmányaiban bízni, ezért a világpiacról kell beszerezni a szükséges mennyiséget. S ez – figyelembe véve a Kuvait megszállása miatt kirobbant öbölválságot – drasztikus áremelkedéssel jár együtt.[274]

Volt-e olyan téma, amely egyértelműen pozitívan befolyásolta az angol nyelvű sajtóban az Antall-kormányról kialakított képet? 1990 novemberében történt egy olyan esemény, amely a Nyugat számára jelentősnek bizonyult. Mind az Amerikai Egyesült Államokat, mind Nagy-Britanniát, de nyugodtan mondhatjuk, hogy Franciaországot és Németországot is rendkívüli módon érdekelte a Varsói Szövetség [VSZ] sorsa. Bár kezdetben a kelet-közép-európai országok oldaláról is akadtak olyanok, akik úgy érezték, érdemes egy átalakítás után megtartani ideiglenes jelleggel a VSZ-t politikai szervezetként, addig Antall József a feloszlatás mellett foglalt állást.[275] Ám ezt a VSZ tanácskozásain nem javasolták közvetlenül, mivel több ország is – Lengyelország, Románia, Bulgária – a VSZ modernizálásáért kardoskodtak, ezért Antall kezdetben a VSZ mint katonai szervezet megszüntetéséért szállt síkra. Az 1990. júniusi moszkvai VSZ-tanácskozáson Antall ugyanezt a taktikát választotta.[276] Elgondolását publikálták a *TNYT* 1990. június 7-i cikkében is.[277] Egy másik írásban úgy értékelték, hogy Antall József, mielőtt Moszkvába érkezett volna, a VSZ felszámolását hirdette.[278] Azt, hogy a magyar miniszterelnök véleménye volt a legradikálisabb a kérdésben, alátámasztotta a csehszlovák külügyminiszter *TNYT*-ban megjelent interjúja is.[279] Az 1990. novemberi párizsi NATO- és VSZ-konferenciáról tudósító *The Times* és a *TNYT* sem tekintett el attól, hogy Antall József ismét kiállt a VSZ megszüntetése mellett. A *The Times* szerint az övé volt az első hivatalos beszéd arról, hogy a Varsói Szerződés tagállamai döntöttek a szovjetek vezette

274 [Név nélkül]: Budapest admits petrol blunder. *The Times,* 1990. október 30. 10.

275 *A Lengyel Köztársaság kormányának álláspontja a Varsói Szerződés ügyében*. In: Sáringer János: *Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához I.* Magyar Napló, Bp. 2015. 104–105.

276 Antall József jelentése a Minisztertanácsnak a Varsói Szerződés tagállamai Politikai Tanácskozó Testülete moszkvai üléséről 1990. június 11. In: Sáringer: *Iratok* i. m. 126–127.

277 [Név nélkül]: Evolution in Europe; Warsaw Pact under fire. *TNYT,* 1990. június 7. 8. In: http://www.nytimes.com/1990/06/07/world/evolution-in-europe-warsaw-pact-under-fire.html (letöltve: 2018. január 3.)

278 Clinex, Francis X: EVOLUTION IN EUROPE; Warsaw Pact Pronounces the End Of Ideological Conflict with West. *TNYT,* 1990. június 8. 1. In: http://www.nytimes.com/1990/06/08/world/evolution-europe-warsaw-pact-pronounces-end-ideological-conflict-with-west.html (letöltve: 2018. január 3.)

279 Kamm, Henry: Evolution in Europe; Prague Says Moscow Has Agreed to Turn the Warsaw Pact Into a Political Grouping. *TNYT,* 1990. június 12. 18. In: http://www.nytimes.com/1990/06/13/world/evolution-europe-prague-says-moscow-has-agreed-turn-warsaw-pact-into-political.html (letöltve: 2018. január 3.)

katonai és politikai szervezet felszámolási szándékáról.[280] A *TNYT*-ban a VSZ megszüntetése mellett a magyar miniszterelnök azon mondatát idézték, amelyben figyelmeztette a Nyugatot, hogy bár a vasfüggönyt felszámolták, de adott a lehetőség „szociális jóléti falat" felhúzni Kelet és Nyugat közé. Az effajta fal „felépítését" el kellene kerülni.[281] Egy évvel később a *TNYT* a VSZ utolsó prágai csúcstalálkozójáról is közölt publikációt. A lap a VSZ tényleges megszüntetését követő sajtótájékoztatóról idézte Antall József szavait: „A megújított NATO az európai biztonság garanciája, ugyanez érvényes az Amerikai Egyesült Államok európai jelenlétére. Az európai integráció és az Atlanti Szövetség nagyon kompatibilisek egymással."[282]

A VSZ megszüntetése még korántsem jelentette azt, hogy ne kellett volna rendezni valamilyen módon a kelet-közép-európai országok és a Szovjetunió kapcsolatát. Moszkva nem akarta elfogadni, hogy az egykori csatlós országok a NATO felé gravitálnak. Ebben komoly biztonsági kockázatot látott. Meg akarta tiltani egykori csatlósainak, hogy olyan szövetség tagjai legyenek, amely másokkal szemben határozza meg önmagát, vagy azt, hogy „nemzetgazdaságukat" egy nagyhatalom felhasználja valamely szomszédos országgal, gyakorlatilag a Szovjetunióval szemben. Magyarország –adta hírül a *TNYT*– ennek ellenállt, miközben Moszkva Csehszlovákiával és Lengyelországgal is hasonló kétoldalú megállapodást akart kötni. A *TNYT* publikációja szerint ez az egész kelet-közép-európai régió „finnesítését" jelentette volna. A Szovjetunió saját biztonságát úgy kívánta szavatolni, hogy az egykori csatlós országok számára előírja a követendő külpolitikát. A *TNYT* idézte Antall interjúját, amelyben körvonalazta a magyar hozzáállást Moszkva kívánságához. A magyar miniszterelnök kifejtette, hogy Budapest azt várja el a kétoldalú megállapodástól, hogy a Szovjetunió garantálja Magyarország jogát a szövetségválasztáshoz. Antall az interjúban kifejezetten az Európai Gazdasági Közösségről beszélt. Elképzelhetetlennek tartotta, hogy Moszkva egy szerződésben megtiltja Magyarország csatlakozását az Európai Unió elődjéhez. „Nem szeretnénk elfogadni olyan szövegű szerződést, amely nem engedné, hogy ilyen unióhoz csatlakozzunk" – nyilatkozta.[283] Antall azt is kifejtette: ismeri a moszkvai félelmeket az elszigetelődéstől, és azt a szándékukat, hogy egy semleges zónát hozzanak létre területük és a NATO-országa-

[280] Beck, Ernest: Warsaw Pact's demise agreed. *The Times*, 1990. november 21. 10.

[281] Riding, Alan: Eastern Leaders at Summit Warn Against New Divisions in Europe. *TNYT*, 1990. november 21. 1. In: http://www.nytimes.com/1990/11/21/world/eastern-leaders-at-summit-warn-against-new-divisions-in-europe.html (letöltve: 2018. január 3.)

[282] Greenhouse, Steven: Death knell rings for Warsaw pact. *TNYT,* 1991. július 2. 7. In: http://www.nytimes.com/1991/07/02/world/death-knell-rings-for-warsaw-pact.html (letöltve: 2018. január 3.)

[283] Bohlen, Celestine: Hungary resisting Moscow's shadow. *TNYT,* 1991. április 28. 10. In: http://www.nytimes.com/1991/04/28/world/hungary-resisting-moscow-s-shadow.html (letöltve: 2018. január 3.)

gok között. Bár hozzátette, hogy ez csak egy vélemény, és hiba lenne azt gondolni, hogy a teljes moszkvai vezetés ezt szerette volna. Bízott Gorbacsov politikájában a konzervatív erőkkel szemben. „Egy dolog azonban biztos – tette hozzá –: nem akarunk semlegesek lenni."[284] Antall arról is beszélt, szeretnék elkerülni, hogy Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország együttműködése azt sugallja, valamiféle Nyugattól független regionális biztonsági szervezet jön létre. Egyértelmű volt, hogy a magyar miniszterelnök euroatlanti integrációban gondolkodott. Ez pedig – bármilyen kritikát is fogalmazott meg az amerikai sajtó – Washingtonból nézve is pozitív volt.

Antall személye a Kelet-Közép-Európa sorsát, valamint a Nyugat és Kelet jövőbeni együttélését előrevetítő nemzetközi kérdésekben Magyarország nagyságát és politikai súlyát meghaladó mértékben szerepelt. Gondolatai és tettei ezekben a külpolitikai ügyekben jobbára pozitívan jelentek meg az angolszász lapokban. Mindez még inkább megkérdőjelezte mindazt, ami a magyarországi médiában történt. Az MDF bár megnyerte a választásokat, és a kormánykoalíció legnagyobb pártja lett, de a magyar elektronikus és nyomtatott sajtóban háttérbe szorult az ellenzékkel szemben. Ám a nyugati szervezetek felé közeledő Magyarország sorsa nemcsak a miniszterelnök kijelentésein múlt, hanem voltak olyan elvárások, amelyekre akár az angol nyelvű sajtóban is figyelmeztették a magyar kormányt. Ilyen volt Jugoszlávia szétesése.

Az *Economist* 1991. augusztus 11-i cikkében kitért arra, hogy a Balkánon zajló polgárháború következtében területi igényekkel léphetnek fel Jugoszlávia szomszédjai: Albánia, Bulgária és Magyarország. Ezt követően azt fejtegették, hogy „a nyugat-európaiaknak most egyesíteniük kell erőiket az amerikaiakkal annak érdekében, hogy Jugoszlávia szomszédjait kívül tartsák a konfliktusból. Világossá kell tenniük azt, hogy mondjuk a Vajdaság (amelynek egy részét Magyarország bekebelezte a második világháború idején) magyar részről történő megkaparintása tönkretenné Magyarország nyugati integrációs törekvéseit."[285]

A *TNYT* egyáltalán nem a magyar médiakrízissel támadta leginkább az Antall-kormányt és személyesen a miniszterelnököt. A legnagyobb ellenzéki párt, az SZDSZ az 1990-es választások után is folyamatosan napirenden tartotta az MDF antiszemitizmusának ügyét a sajtóban. Nem is kell csodálkoznunk –a választásokat megelőző kampányidőszakot is figyelembe véve –, hogy az ezzel kapcsolatos politikai megnyilatkozások élénken érdekelték a legnagyobb amerikai liberális napilapot.

[284] Uo.

[285] A cikkből idézett fordítás megtalálható: MNL OL AJMH XIX–A–150–j 8d. Antall József újságcikkek és MTI telexek 1991. január–augusztus *Economist* cikk.

A rendszerváltozás utáni Magyarországon a kommunizmus által addig fedő alatt tartott zsidóellenes megnyilvánulásokat olyan veszélynek látták, mint a szabaddemokraták. Ennek köszönhetően megszületett a rendszerváltozás óta leghosszabb *TNYT*-cikk, amely magyar liberális politikusokkal, szociológusokkal, történészekkel járta körül az antiszemita jelenséget.[286] A megszólalók között megtaláljuk Tamás Gáspár Miklóst, Bence Györgyöt, Kovács Andrást.

Judith Miller, a publikáció szerzője egyébként a *The Times* az öbölválságról tudósító munkatársa volt, ám készített a holokausztról szóló publikációkat is. „Válogatott forrásainak" köszönhetően Miller túlságosan magáévá tette a szabaddemokrata álláspontot az írásban. Előkerültek a kampányból Csurka István mondatai a „törpe kisebbségről", amely a liberálisok számára egyértelműen a magyarországi zsidóságot jelentette, bár Csurka állítása szerint a kommunistákról beszélt, s arról nem tehet, hogy zsidók is voltak a kommunisták között.

Kovács András szociológus elismerte, hogy sem az MDF, sem Antall nem volt vádolható antiszemitizmussal. Ellenben nehezményezte, hogy a választások alatt a Fórum kijátszotta a „magyar kártyát". Az „aki magyar, velünk van" szlogen különösen bántotta Kovács András. Ezzel akarta alátámasztani, hogy a kampány során megjelent a magyarok és az idegenek köznév az MDF választási szótárában. Hivatkozott egy 1990. áprilisi *Népszabadság*-publikációra is, amelyben azt javasolták a zsidóságnak, hogy limitálja saját részvételét a kommunikációs és média pályákon. Ne legyen reflektorfényben, s előzze meg az antiszemitizmus újraéledését. A cikkben megemlítették a választások utáni névtelen levél esetét is, amelyben megfenyegették Tamás Gáspár Miklóst és családját. A névtelen levél írói a frissen képviselőnek választott SZDSZ-es politikus zsidó származása és pártja politikája között is összefüggést kerestek. Ugyanezt az esetet említette meg a *The Times* is.

A *TNYT* cikke nem maradhatott visszhangtalanul. Zwack Péter, aki ekkor magyar nagykövetként dolgozott Washingtonban, válaszcikkel reagált Miller publikációjára.[287] A nagykövet bár elismerte Miller munkásságát a holokauszt területén, hozzátette, hogy „bárki, aki ismeri Magyarországot és a magyarországi zsidók történetét, egyet fog érteni abban, hogy az írása elfogult, történelmi szempontból egészségtelen, és olyan radikális véleményt mutat be, amely nem tipikus a magyar közgondolkodásban."[288] Zwack több ténnyel is cáfolta Miller és a liberális magyar közélet szereplőinek a magyar kormányt támadó gondolatait. Megemlítette, hogy a rendszerváltozás

[286] Miller, Judith: Out of Hiding. *TNYT*, 1990. december 9. 441. In: http://www.nytimes.com/1990/12/09/magazine/out-of-hiding.html?pagewanted=1 (letöltve: 2018. január 3.)

[287] Zwack Péter: OUT OF HIDING. TNYT, 1991. január 20. 293. http://www.nytimes.com/1991/01/20/magazine/l-out-of-hiding-507091.html (letöltve: 2018. január 3.)

[288] Uo.

óta több zsidó kulturális egyesületet hoztak létre, valamint a Raoul Wallenberg-szobor felavatását, ahol mind a köztársasági elnök, mind a miniszterelnök jelen volt. Nem beszélve arról, hogy az SZDSZ szép választási eredményt ért el, miközben a magyar és a nyugati média említette egyes vezetőinek zsidó származását. Az önkormányzati választásokat megnyerték a magyar liberálisok. Az elfogulatlan megfigyelők szerint ez is bizonyította, hogy nem kell antiszemitizmustól tartani a magyarországi zsidóságnak.[289] Zwack írásához egy képet is csatoltak, amelyen Raj Tamás főrabbi portréja szerepelt. Ám az antiszemita vádaskodás tagadhatatlanul lángra kapott, midőn Csurka István, az MDF elnökhelyettese 1992. augusztus 20-án a *Magyar Fórum*ban megjelentetett publikációjában azzal vádolta a liberális politikusokat, a nyugati pénzembereket és a sajtómunkatársakat, akiket a *TNYT* szerint egyértelműen a zsidósággal azonosított, hogy aláássák a kormányzat munkáját. Az Antall-kormány elhatárolódott Csurkától, miközben utóbbi keményebb fellépést várt el az MDF-től az ellenzékkel szemben. Minimum azt szerette volna, ha felvilágosítják a választókat arról, kikkel is állnak szemben, és felveszik a harcot a média ellen. S nem utolsósorban tagadjanak meg mindent, amit az MDF–SZDSZ-paktum lefektetett. Csurka ekkor talán még tisztelte a miniszterelnököt, de több erélyességet várt volna el tőle, miközben kendőzetlenül írt Antall súlyos betegségéről is, és ennek kapcsán felvetette az utódlás kérdését.[290]

A *TNYT* ezekkel a részekkel egyáltalán nem is foglalkozott, a magyar ellenzéket is elsősorban a dolgozatban szereplő zsidósággal és cigánysággal foglalkozó részek érdekelték, ezenkívül megemlítették, hogy a nyugati pénzügyi segítséget sem tartotta a dolgozat szerzője kielégítőnek. Az IMF magyarországi jelenlétét a háború után Magyarországot megszállt szovjet csapatokéhoz hasonlította. Antall és a kormány természetesen elhatárolódott e kijelentéstől. „Csurka politikai tanulmánya – nyilatkozta Antall – politikailag káros és hibás válasz, amellyel sem a kormány, sem én nem értünk egyet."[291] A *TNYT* ezzel egybehangzó értékelése szerint a külföldi politikusok arra figyelmezettek, hogy a Csurka-féle publikáció rontja a Magyarországról kialakított képet. Ráadásul a magyar származású amerikai szenátor, Tom Lantos kijelentette, hogy a szenátusban is bemutatja az írást.

289 Zwack Péter: OUT OF HIDING. TNYT, 1991. január 20. 293. http://www.nytimes.com/1991/01/20/magazine/l-out-of-hiding-507091.html (letöltve: 2018. január 3.)

290 Csurka István tanulmányának a külföldi sajtóra és ezzel Magyarország képére és kormányára gyakorolt hatásairól külön fejezetben részletesebb elemzést is nyújtok.

291 Hungarian' s Attack on Opponents Sets Off Storm. *TNYT,* 1992. szeptember 20. 8. In: http://www.nytimes.com/1992/09/20/world/hungarian-s-attack-on-opponents-sets-off-storm.html (letöltve: 2018. január 3.)

A Csurka-féle politizálás nem maradt visszhang nélkül. 1992. október 5-én Soros György nyílt levelet írt Antall József miniszterelnöknek.[292] Tar Pál amerikai magyar nagykövet 1992. november 7-én válaszolt Soros vádjaira. Az amerikai üzletember azt állította, hogy személyét és alapítványait is megtámadta a kormány, különösen a Csurka István által szerkesztett *Magyar Fórum*ot hibáztatta a történtekért. Tar válaszában kifejtette, hogy Sorost tisztelik Magyarországon, hiszen 1992. október 8-án, publikációjának megjelenését követően pár nappal a Magyar Tudományos Akadémia az üzletembert Pro Scientia Hungarica díjjal tüntette ki.[293] Soros a vádjait Csurka István írásaira alapozta, Tar leszögezte, hogy Csurka írásai semmilyen formában nem fedik a magyar kormány álláspontját. Antall 1992. szeptember 3-i beszédében hangsúlyozta, hogy a magyar kormány betartja a nemzetközi emberi és kisebbségi jogok általános előírásait. Soros azzal is vádolta Antallt, hogy nem válaszolt közvetlenül a felvetéseire. Tar Pál azonban ezt tagadta, hiszen Antall parlamenti beszédében utalt Sorosra, illetve írt neki külön levelet is, amelyben felhívta a figyelmét, hogy „a Parlament tagjai személyesen felelősek nyilatkozataikért, és nem volt helyénvaló válaszolni Soros úr kérdéseire Csurka helyett".[294] Soros a magyar sajtóban is támadta az Antall-kormányt. S többször is azt állította, hogy Antall miatt nem sikerült keresztülvinnie a magyar államadósság rendezésének tervét.[295]

Valójában Soros György kezdetektől a magyar és nemzetközi – elsősorban az amerikai–sajtón keresztül kívánt nyomást gyakorolni Antall Józsefre és kormányára. Soros 1992. szeptember 14-én délután négy órakor faxon küldte el a *TNYT*-ban említett levelét a miniszterelnöknek. A Csurka-tanulmány kapcsán Soros megjegyezte, hogy a miniszterelnök válaszát, mivel közügyről van szó, leveléhez hasonlóan nyilvánosságra hozza. Antall nem kevés csodálkozással írta az amerikai pénzembernek, hogy szeptember 14-én megérkezett levelét valamilyen csoda folytán már aznap este bemutatta a Magyar Televízió, majd másnap a *Népszabadság* is teljes terjedelmében közölte.[296] Antall szerint Soros lépése nem levélváltás, hanem újságcikk, és emiatt mindez fel is mentené a „válaszadás illemszabálya alól".[297] Ezt követően Antall ismertette a történteket.

[292] Soros, George: Termites are devouring Hungary. *TNYT*, 1992. október 5. 21.

[293] Tar Pál: Hungary Rejects Anti-Semitic Articles. *TNYT,* 1992. november 7. 20. In: http://www.nytimes.com/1992/11/07/opinion/l-hungary-rejects-anti-semitic-articles-751692.html (letöltve: 2018. január 8.)

[294] Uo.

[295] Erről már volt szó az előző fejezetben.

[296] MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992–1993. 1d. S-IV/242/92 Antall József miniszterelnök válaszlevele Soros Györgynek. 1992. szeptember 29.

[297] MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992–1993. 1d. S-IV/242/92 Antall József miniszterelnök válaszlevele Soros Györgynek. 1992. szeptember 29.

A magyar kormányfő 1992. augusztus 31-én az Országgyűlésben a kormány és a maga nevében is elhatárolódott Csurka István MDF-alelnök publicisztikájától. A párt frakciója 1992. szeptember 2-án csatlakozott a kormányfő véleményéhez. Egy nappal később kormánynyilatkozatban foglalkoztak az üggyel, amit a magyar sajtó is közölt. Antall külön hangsúlyozta, hogy Csurka nem egyeztette tanulmányát az MDF vezetőségével, és a saját nevében nyilatkozott. Mindezek figyelembevételével nem kevés keserűséggel zárta Soros Györgynek szánt sorait: „A fent említett nyilatkozatok, illetve tények után őszintén csodálkozom azon, hogy Elnök Úr felteszi kérdéseit – a válaszadás igényével – a magyar miniszterelnöknek. Alig hiszem, hogy hasonló eljárás elképzelhető lenne bármelyik ország államfője vagy kormányfője esetében."[298]

Az antiszemitizmus kérdéséhez szorosan csatlakozott Horthy Miklós egykori kormányzó politikai megítélése. A *TNYT* tudósított Horthy 1993. őszi magyarországi újratemetéséről. A publikáció címe is érzékeltette az esemény kiemelt fontosságát, kvázi az új magyar demokrácia tesztjének tulajdonították a kenderesi ceremóniát.[299] Jane Perlez tudósításában kiemelte, hogy Antall – aki egyébként sem magánemberként, sem kormányfőként nem volt jelen az újratemetésen – Horthyt „magyar patriótának" nevezte, akinek „a nemzet közösségébe és a nép tudatosságába kell kerülnie".[300] Kormányából négy miniszter vett részt a temetésen, ám azt állították, magánemberként voltak ott. A *TNYT* úgy értékelte, a magyar emberek többsége ezt nem fogadta el valóságként. Az írásban Horthyt Hitler kollaboránsának nevezték, miközben sokat foglalkoztak azokkal, akik tiltakoztak az ellen, hogy a Magyar Televízióban közvetítsék a komplett temetést. Így megemlítették a cikkben 100 magyar művész a kormányzathoz írt petícióját. Az aláírók ezzel az aktussal tiltakoztak a kormányzat azon döntése ellen, amely engedélyezte a temetést.

A kormányzati személyi változások sem kerülték el a *TNYT* figyelmét, különösen akkor nem, midőn az Antall-adminisztrációból kényszerűségből távozó környezetvédelmi helyettes államtitkár, Illés Zoltán tett kritikus megjegyzéseket a kormányzati munkára. Az állását 1990 decemberében elvesztő Illés szerint a kormányzat kezdetben hangoztatta, hogy fontos a környezetvédelem, de nem történt semmi ezen

[298] Uo.

[299] Perlez, Jane: Reburial is Both a Ceremony and a Test for Today's Hungary. *TNYT,* 1993. szeptember 5. 18. In: http://www.nytimes.com/1993/09/05/world/reburial-is-both-a-ceremony-and-a-test-for-today-s-hungary.html (letöltve: 2018. január 8.)

[300] Perlez, Jane: Reburial is Both a Ceremony and a Test for Today's Hungary. *TNYT,* 1993. szeptember 5. 18. In: http://www.nytimes.com/1993/09/05/world/reburial-is-both-a-ceremony-and-a-test-for-today-s-hungary.html (letöltve: 2018. január 8.)

a téren.[301] A cikk egyébként Budapest levegőjének szennyezettségével foglalkozott, és azzal, hogy az Antall-kormány nem szankcionálta a Kelet-Európában gyártott autók káros emisszióját. Mondanunk sem kell, hogy az emberek a kilencvenes években nemigen tehettek arról, hogy jobbára olyan autókkal rendelkeznek, amelyeket az előző rendszerben éppen azoktól a gyártóktól tudtak beszerezni, amelyeket Illés kifogásolt. Ám Illés nem vette figyelembe, hogy miközben hatalmasra duzzadt az infláció, sorra szűntek meg az állások, vajon mennyiben segítette volna a társadalom demokratikus átmenetét, hogy a valóban fontos környezetszennyezési okokra hivatkozva az autóikat is elvették volna tőlük? Érdekes adalék, hogy a *TNYT* meg sem említette, hogy Illés eltávolítására azért került sor, mert nem volt lojális a feletteseihez, és államtitkár-helyettesi pozíciója ellenére nyilvánosan politizált és kritizált.[302] Sőt még tüntetést is szervezett saját minisztériuma ellen.[303]

Zwack Péter távozásából is komolyabb sajtóhír keletkezett. 1991 áprilisában a horvátországi magyar fegyverszállítás borzolta a kedélyeket s a magyar sajtót. A Külügyminisztérium és Jeszenszky Géza külügyminiszter tagadta az egészet, miközben Zwack Péter diplomataként saját felettesét, Jeszenszkyt a *Magyar Hírlap*nak adott interjújában távozásra szólította fel a „Kalasnyikov-ügy" miatt. Ennek következtében Zwack Pétert Jeszenszky alkalmatlannak minősítette a további diplomáciai szolgálatra, és 1991. április 10-én haladéktalanul felmentette. Az Egyesült Államok liberális köreiben is tisztelt és elismert üzletember távozását nem hagyták figyelmen kívül. 1991. április 12-én a *TNYT* rögvest foglalkozott az esettel. A rövid hírben kiemelték, hogy Antall József nem kommentálta számukra Zwack leváltásának okait. A lap azonban megemlítette, hogy Zwack távozásra szólította fel a történtek előtt egy héttel Jeszenszky Gézát.[304] A *TNYT* kifejezetten tárgyilagos tudósításához képest a *The Washington Post* jóval részletesebben és negatívabban tárgyalta Zwack távozását. Nem véletlen, hogy ezt a cikket átvette a magyar ellenzéki sajtó is.[305] A *The Washington Post*ban idézték Zwackot, aki szerint az egész ügy annyira elfajult közte és a kormányzat között, hogy az MDF hívei tojással dobálták, névtelen fenyegető levelet írtak számára, lakását pedig egy gyújtóbombával 1991. április 19-én lángra lobbantották. Ez utóbbi ügyet a magyar rendőrség ismeretlen tettes tényál-

[301] Bohlen, Celestine: Budapest Journal; On a Clear Day, You Can Glimpse the Tow Trucks. *TNYT,* 1991. január 12. 1. In: http://www.nytimes.com/1991/01/12/world/budapest-journal-on-a-clear-day-you-can-glimpse-the-tow-trucks.html (letöltve: 2018. január 8.)

[302] Féderer Ágnes: Keresztes K. Sándor: „Önök spontán jöttek ide." A miniszter szerint Illés szereptévesztő. *Népszabadság,* 1990. december 29. 1–5.

[303] Kajdi József szóbeli közlése.

[304] [Név nélkül]: Hungarian Diplomat Ordered to Leave Post. *TNYT,* 1991. április 12. 8.

[305] Serény Péter: A Zwack-ügyről. „Sötét áramlatok a kiglancolt felszín alatt" *Népszabadság,* 1991. április 22. 1, 3.

lással zárta le.[306] A *The Washington Post* és Zwack, így a *Népszabadság* is direkt összefüggést érzékelve azt lebegtette, hogy a rendőrség szándékosan hunyt szemet az eset felett.

Zwack 1994-ben a *Beszélő*nek adott interjút, ám ekkor már az SZDSZ színeiben politizált. Azt állította, 1990-ben fogalma sem volt arról, mi is az MDF. A szervezetnek sohasem volt a tagja. Úgy érezte, tud valamit tenni az országért. Ám aztán elkezdődtek az ideológiai konfliktusok. Liberális volt. Véleménye szerint azért helyezték mellé Bollobás Enikőt helyettesként, hogy Bollobás ellenőrizze őt. Zwack nem is feltételezte, hogy mivel nem rendelkezett külszolgálati gyakorlattal, szükségesnek ítélték, hogy egy tapasztalt embert helyezzenek mellé. Éppen ellenkező következtetést vont le saját gyakorlatlanságából. „Nem volt semmiféle diplomata hátterem, nem tudtam, hogy a követség második emberének milyen fontos a szerepe, és hogy a követnek minden civilizált országban joga van arra, hogy a második embert maga válassza ki."[307] Bár Zwackot védték a *Washington Post*ban és a magyar ellenzéki sajtóban, kérdés, hogy miképpen is tudott volna együtt dolgozni Jeszenszky Géza egy olyan emberrel, aki a következőket állította az MSZP 1994-es választási győzelme után egykori főnökéről: „Az persze igaz, hogy fütyültem Jeszenszky utasításaira. Mert tudtam, hogy nekem azt kell csinálnom, ami üzleti kapcsolatot, pénzt, tőkét hoz az országnak. A nehéz az volt ebben a munkában, hogy bármennyire jól szerepeltünk amerikai vonalon, itthon mindent, amit csináltam, elleneztek."[308]

Láthatóan politikai és emberi ellentétek eredményezték a szakítást, amely előbb vagy utóbb bekövetkezett volna a külügyminiszter és a nagykövet között. Mivel Zwack liberális volt, s évtizedekig az Egyesült Államokban élt, azon kellene csodálkoznunk, ha ebből az ügyből nem lett volna a magyar és az amerikai sajtóban komolyabb hír. Bár a *TNYT* sokat foglalkozott az antiszemitizmussal és az Antall-kormány személyzeti politikájával, más lapok publicistái jóval kedvezőbb képet festettek a miniszterelnökről. A téma szempontjából lényeges, hogy miképpen állt a legfontosabb amerikai sajtóorgánum a magyarországi médiakrízishez.

Roger Cohen 1992. december 27-i cikkében kelet-európai [értelemszerűen Kelet-Közép-Európára gondolt, de az Egyesült Államokban nem terjedt el olyan gyorsan ez a földrajzi és egyben politikai fogalom] jelenségként elemezte mindazt, ami a nyomtatott és elektronikus sajtóban a régióban lezajlott. Elemzése középpontjában főként Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország állt. Cohen szerint különösen a televízió miatt alakultak ki feszültségek, mert az intézményre erős politikai

306 Uo.

307 Köszeg Ferenc: Ha Zwack most nem megy el… *Beszélő,* 1994.6. Évfolyam 27. szám. In: http://beszelo.c3.hu/cikkek/ha-a-zwack-most-nem-megy-el%E2%80%A6 (letöltve: 2017. január 9.)

308 Uo.

szereplőként tekintettek. Ambiciózus tervek születtek mindhárom országban a televízióban létrejött állami monopólium felszámolására, kereskedelmi csatornák létrehozására, ám ezek politikai vétó és halogatás miatt megrekedtek.[309]

A független sajtó fogalma gyökeret eresztett Kelet-Európában, noha Cohen úgy vélte, a politika kísérletet tett a sajtómunkatársak manipulációjára, azaz politikai manipulációk történtek. A média jövőjével kapcsolatos legtisztább politikai konfliktus Magyarországon alakult ki – írta. 1992-ben általánossá váltak az MTV- és MR-székház előtti tüntetések. A nacionalistákat és az antiszemitákat Csurka István, az MDF alelnöke fogta össze. Az alelnök kommunistának, zsidónak, bolseviknak bélyegezte az újságírókat, és nacionalista definíciója szerint a médiának a nép érdekét kellene szolgálnia, miközben az ádáz küzdelem másik oldalán az állami média ellenzőiként a külföldi vállalatok álltak – összegezte az elemzés.[310] Csurka a valóságban a liberalizmus és a bolsevizmus közé tett egyenlőségjelet a tüntetéseken, és Benedek Istvánt is idézte: „A balos blokk nem azért ragaszkodik konokul a médiához, hogy rossz műsorokkal untassa a közönséget, hanem azért, hogy hamis híreivel és elkeseredést vagy közönyt szító hangulatrontásával orránál fogva vezesse a lakosságot."[311]

Nem Antall Józsefet és a kormányt hibáztatta elsősorban a kialakult helyzetért az amerikai publicista, hanem Csurka Istvánt és a Kelet-Európában általánosan felerősödő antiszemitizmust. Mit eredményezett a médiaválság? Két év egyeztetés után a magyar Országgyűlésben nem jött létre sem a kereskedelmi televíziók megalakításához szükséges törvény, sem az elektronikus médiát felügyelő független szervezet – állította a szerző.

Az MTV elnökét, Hankiss Elemért is idézte, akit felfüggesztettek 1992 végén, és aki szerint az ügye az első politikai per volt a felszabadult Magyarországon. Tipikusnak nevezhető, hogy Cohen jótékonyan elhallgatta: nem bírósági eljárásról volt szó, hanem egy munkaügyi fegyelmi eljárásról, amit Hankiss nem is tekintett jogszerűnek.

Lengyelországban szintén késett a magántelevízió létrehozása, mivel a Parlamentben ádáz csata folyt, hogy a törvény tartalmazza a rádió és televízió kötelességét a keresztény szellemiség érvényesítésére. Csehszlovákiában az állam kettéválása miatt csúszott a kereskedelmi televíziózás megszületése. A befektetési szándékkal érkező külföldi üzletemberek lelkesedése eltűnt. Cohen idézte Bernard Cottint,

309 Cohen, Roger: Feed, Eastern Europe Meets Obstacles to Free Espression, *TNYT*, 1992. december 27. 1, 16.

310 Uo.

311 Csurka István: *Beszéd a televízió székháza előtt*. In: Keserű hátország. Magyar Fórum Könyvek, Bp. 1993.4 8–52.

a francia Canal Plus nemzetközi fejlesztési igazgatóját, aki kísérteties hasonlóságot látott Kelet-Európa és a húsz évvel korábbi Nyugat-Európa között. Az Elbától nyugatra is nehezen vágták el a televízió és az állam közötti köldökzsinórt.[312]

Cohen cikkéből kiderült, hogy a Magyarországgal szomszédos államokban sokkal súlyosabb ügyek is történtek. Prágában a *Rudé Právo* szerkesztőjét, Zdeněk Porybný-t 1992. március 16-án letartóztatták, és néhány napig börtönben tartották, mert kritizálta a kormány tevékenységét.

Janusz Zaorskit, a lengyel rádió és televízió elnökét is citálta a szerző: „Hála Istennek, egyetlen telefonvonal sincs a szobámban, 27 politikai pártunk van itt, és egyikük mindig a vonalban van. Olyan, mintha egy portás próbálná útját állni a tömegnek. A politikusok ugyanolyanok, mint a régi időkben" – tolmácsolta még Zaorski szavait Cohen.[313]

Cohen hasonlóságot látott abban is, ahogy a külföldi programokkal érkező befektetőket kezelték a három országban. A lengyel média-törvénytervezet szerint egy kereskedelmi tévé legfeljebb egyharmad részben lehet külföldi befektető a résztulajdonosa, és a műsorok harminc százalékát Lengyelországban kell elkészíteni. A csehszlovák tervek szerint ez utóbbi aránya 41, míg a magyar elképzelés: 50 százalék magyar műsor és 70 százalékban európai eredetű program.[314] Természetesen az európai műsorok közé a magyar gyártású munkákat is beleértették.

Nem csoda, ha ezekért az elképzelésekért nem lelkesedtek a külföldi befektetők. Érdemes megjegyezni: a magyar médiatörvény-javaslat elutasításában ezeket a gazdasági okokat is érdemes figyelembe venni.

A *TNYT* 1993. január 9-i számában beszámoltak Hankiss Elemér és Gombár Csaba lemondásáról. A lap szerint Antall arra törekedett, hogy elbocsássa Hankisst és Gombárt, annak ellenére, hogy hatpárti egyetértéssel választották meg őket. A cikk nem említette, hogy a két médiavezért a választások után a két nagy párt megegyezése alapján jelölték a posztra. A *TNYT* beszámolt a médiakrízis egy sajátos vonásáról. Hankiss és Gombár felmentési kérelme után minden sajtótermék és televíziós műsor központi ügyként foglalkozott a bejelentésükkel. Valószínűleg ez volt a magyar médiakrízis sajátos ereje, ugyanis a médiamunkások kiemelten kezelték – hiszen róluk volt szó –, miközben a magyar átlagembereket sokkal kevésbé foglalkoztatta az egész ügy.

312 Cohen, Roger: Feed, Eastern Europe Meets Obstacles to Free Espression, *TNYT*, 1992. december 27. 16.

313 Cohen, Roger: Feed, Eastern Europe Meets Obstacles to Free Espression. *TNYT,* 1992. december 27. 16.

314 Uo.

Göncz Árpád visszautasította a médiaelnökök felmentését, csak a médiatörvény elfogadása után foglalkozott volna a személyi kérdésekkel. Az ellenzék az elektronikus médiát és különösen annak vezetőit a demokrácia letéteményeseinek ábrázolta, miközben a kormánykoalíció azzal vádolta őket, hogy aláásták az Antall-kabinet céljait, és nem tájékoztattak az újonnan elfogadott törvényekről.[315]

Végül a *TNYT* sem támogatta teljes mellszélességgel az ellenzéki álláspontokat.

AMIKOR MAGYARORSZÁG EGYETLEN BIZTOS PONTTÁ VÁLT

1993. február 1-jén a *Financial Times* közölte Nicholas Denton Antall-interjúját. Ebben az írásban már, úgy ítélem meg, kezdték máshogy értékelni és jobban megérteni a magyar miniszterelnököt. „Antall Józsefet – írta Denton – inkább el lehetne képzelni tollal vagy egy darab krétával a kezében, mint karddal, hiszen komolyságához, didaktikus stílusához ezek illenek: korábban tanár volt."[316]

A publicista külön értékelte azt, hogy a magyar miniszterelnök súlyos betegsége dacára összeszedte minden erejét, hogy szembeszállhasson Csurka Istvánnal, s mindez elvezetett az MDF centrumerőinek győzelméhez. „A párt mérsékelt szárnyának győzelme azért is rendkívül fontos, mert Magyarországot külföldi politikai megfigyelők Európa új válsággócának vélik látni."[317] A *Financial Times* tisztán látta, hogy Antallnak a politikai stabilitás megteremtéséért folytatott örökös küzdelem volt a legfontosabb. Hiába követelte az ellenzék, hogy hamarabb és keményebben lépjen fel Antall Csurkával szemben. „Mikor kell valakinek fellépnie? Ez itt a kérdés" – mutatott rá a dilemmára a kormányfő. „Antall professzionális politikus – idézte a miniszterelnök egyik tanácsadóját Denton –, aki tudja, hogy Csurkával a lakosság 5–10%-a szimpatizál. Nincs szükségünk Csurkára, de szükségünk van a szavazótáborára ahhoz, hogy hatalomban maradhassunk."[318] Denton komoly politikusnak mutatta be Antallt, akinek vezetése alatt az ország 1988 óta a Kelet-Közép-Európába áramló tőke 50 százalékát, négy és fél milliárd dollárértékű „beruházását vonzott". A kormányfő nemzetközi megítélése fokozatosan javult – összegezte Denton. „Száraz üzenete fogékonyabb külföldi hallgatókra talált, amint a kelet-európai válto-

315 [Név nélkül]: Hungarian media thrown in crisis. *TNYT,* 1993. január 9. 4.
316 OM AH 15d. Interjúk. Nicholas Denton interjúja Antall Józseffel. *Financial Times,* 1993. február 1. 1.
317 Uo.
318 Uo.

zások sebességével kapcsolatos elképzelések reálisabbá váltak."[319] A Denton-interjú szerint Antall 1993-ban úgy vélte, a Nyugat magára hagyta Kelet-Közép-Európát. Magyarországot többször is becsapták. 1920-ban a trianoni békeszerződéssel elvesztette területének kétharmadát, 1945-ben és 1956-ban kétszer is hagyták, hogy megszállják Magyarországot a szovjet csapatok. A rendszerváltozás után megint nem figyelt a Nyugat a régióra, és a jugoszláv polgárháború lezárásában tehetetlennek bizonyult. Antall rámutatott Dentonnak arra, hogy a Nyugatnak jelen kell lennie az egykor a szovjetek által leigázott területen, mivel már többször is kitörtek a térség konfliktusaiból világháborúk. Az újságíró szerint „szomorú dolog a miniszterelnök mély és nagyon magyar pesszimizmusát még tovább mélyíteni."[320]

A *Financial Times* publicisztikájában Antall immár egy veszélyben lévő régió egyetlen hiteles és stabil politikusának tűnt, akinek gondolataira bizony a nagyhatalmaknak is figyelniük kellene, sugallta Denton. Antall fokozatosan került a nyugati média reflektorfényébe, miközben a magyar ellenzék által uralt médiában nem változott a reputációja. A nyugati média rendszerváltozás utáni komoly kormányfőként szerepeltette. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy miközben a térség határai fokozatosan módosultak, és etnikai villongások zavarták a törékenynek tetsző békét, polgárháború dúlt a Balkánon, addig Magyarország jelentősége folyamatosan nőtt.

Antall 1993. augusztus 28-án interjút adott a CNN világhíradójának. A jugoszláv polgárháború fényében egyértelműen kijelentette, hogy a NATO-t bővíteni kell, mert a térség és Európa biztonsága ezt kívánja. „A NATO jelentősége éppen az – állította Antall –, hogy a NATO-t ki kell terjeszteni. […] Ez részben időbeli kérdés, hogy mikor, milyen körülmények között. Nagyon sokszor elhangzott, hogy ez provokatív lépés lenne Oroszországgal és az egykori Szovjetunióval szemben. Ez teljesen ostoba felfogás. […] Az orosz reformerőknek érdeke szinte, hogy ez a térség stabil NATO-terület legyen egy adott időszakban, és ez távolról sem irányul az oroszok ellen."[321]

Bármit is írtak Budapesten, a nyugati média összképe a térség átalakulásának köszönhetően és az Antall-kormány nyugatbarát politikája miatt sokkal pozitívabban alakult. Magyarország szerepét és lehetőségeit pozitívan ítélték meg, és korántsem voltak olyan pesszimisták, mint a magyar kormánykritikus lapok publicistái.

[319] Uo. 4.

[320] Uo. 5.

[321] OM AH 15d. Interjúk. Antall József miniszterelnök úrral, a CNN világhíradó részére készített interjú. 1993. augusztus 28. 7–8.

HOGYAN HASZNÁLTA A NYUGATI SAJTÓT ÉS POLITIKUSOKAT AZ ELLENZÉK A KORMÁNY ELLEN?

Mit tudott tenni Antall nyugati népszerűsége ellen a magyar ellenzéki sajtó? Több lehetőség is adódott, s ezek közül csak az egyik volt az antiszemita vádaskodás. Mivel a miniszterelnököt rendszeresen hívták nyugati államok vezetői, ezért felhasználva a nyugati újságírók érdeklődését, ki-ki elmondhatta a külföldi médiamunkatársaknak a saját verzióját a magyar demokráciáról.

1991 májusában Antall József Franciaországba látogatott, ahol a francia sajtó – a *Le Figaro* kivételével – javarészt a magyar miniszterelnök és François Mitterand elnök találkozójával foglalkozott. Antall a rendszerváltozás utáni első szabadon választott kormányfőként látogatott Párizsba. A *Libération* egy kéthasábos nagy interjút publikált a magyar miniszterelnökkel.[322] A francia miniszterelnöknek, Édith Cressonnak aznap kellett volna elutaznia Magyarországra, amikor Antall megérkezett Párizsba. Ám a magyar kormányfő előbb érkezett meg a francia fővárosba, s ezért ott találkoztak.

Antall többek között arról nyilatkozott a *Libération*nak, hogy a francia elnök pozitívan, támogatóan viszonyult ahhoz, hogy 1997 és 1998 között Magyarország elnyerheti az Európai Közösség teljes jogú tagságát. A katolikus sajtótermék, a *La Croix* mindamellett, hogy méltatta a magyar kormányfő vallásosságát, idézte Kereszty András is, a *Népszabadság* szerkesztőjét. Kereszty a magyar kormány legnagyobb hibájának nevezte, hogy baklövéseket követ el a médiában, és a legkisebb kritikára is agresszívan reagál. Képtelen kommunikálni a társadalommal. Kereszty egyenesen azt állította, hogy még a kommunisták is nyíltabban beszéltek.[323] A levéltári anyagban az MTI-összefoglalóra tűzött kézzel írt cetli szerint a *Népszabadság* felelős szerkesztője olyasmiket is nyilatkozott a keresztény lap újságírójának, hogy a kormánynak fogalma sincs arról, mi az a liberális sajtó, és „ma messzebb vagyunk Európától, mint három éve".[324]

Hasznos módszernek látszott az is, ha egy magyar újságíró külföldi újságnak írt cikkét úgy közlik itthon, mint eleve nyugati újságírótól származó anyagot. Weyer Béla, a *HVG* újságírója gyakran élt ezzel a lehetőséggel.

Amennyiben nem álltak rendelkezésre Weyer Bélák, akkor elegendő volt nyugati politikusok véleményét, interjúját közölni, és ebben kritizálni Antallt és a kormányt. Gernot Erler német szociáldemokrata képviselő, a Bundestag védelmi és külügyi

322 MNL OL AJMH XIX–A–150–j 8d. Antall József újságcikkek és MTI telexek 1991. január–augusztus MTI Francia sajtószemle 1991. május 22. 1.

323 Uo. 4.

324 Uo. Az MTI anyaghoz csatolt kézzel írt cetlin.

bizottságának, továbbá a német–magyar képviselőcsoport tagjának írását a *HVG* 1992. február 22-i számában publikálták. A *Keserű cukormáz* címmel megjelent munkában Erler, Antall a magyar királyi 2. honvéd hadsereg doni csatájának ötvenedik évfordulóján elmondott beszédét helyezte górcső alá. A szociáldemokrata politikus az azóta is megszokott módon – a tényeket figyelmen kívül hagyva – a 2. magyar hadsereg megsemmisítéséből, és nem súlyos vereségének történeti szempontjaiból indult ki. A német képviselő úgy vélte, a magyar kormányfő a beszédét arra használta fel, „hogy lebeszélje a magyar nemzetet évtizedes bűntudatáról és kisebbségi érzéséről. […] Bár nem idézi a »rossz vagy jó, de az én hazám« jelszót, ez kiérezhető szavaiból, amikor az ellenállás és a kollaboráció különbségét a patriotizmus szó használatával akarja összemosni" – állította Erler.[325] A miértekre is igyekezett választ találni a *HVG*-nek nyilatkozó nyugati képviselő. Antall – Erler olvasatában – az érzelmekre, a morálra, a hazafiságra és a nemzeti önérzetre alapozott. A német politikus a népe nevében nyilatkozott, amikor kijelentette, hogy ők elsősorban 1956 forradalmához kötik a magyar bátorságot, és hálásak azért, amit Magyarország tett 1989 nyarán és őszén Németországért. Ám nem ítélik úgy, hogy azokat az eseteket, ahol a magyarság hibázott, kedvezően kellene feltüntetni. Antallt természetesen zavarta ez az egész, és korántsem gondolta úgy, hogy minden német politikus egyetértene Erlerrel. A miniszterelnök a következőt írta azoknak a felháborodott egykori második világháborús magyar veterán tiszteknek, akiket bántottak a német szociáldemokrata képviselő szavai: „Annyit mondhatok Erler úr cikkéről – kérem, ez maradjon közöttünk –, hogy ismertem és Kohl kancellárral találkoztam, amikor cikke megjelent, aki lebeszélt a közvetlen reagálásról. Nem idézem a véleményét, de díszére vált volna a k.u.k. hadsereg[326] belső minősítésének is."[327]

A Horthy-korszakkal kapcsolatos kormányfői kijelentések olyan fontosak voltak, hogy a már említett módszert, a külföldi sajtóban nyilatkozó ellenzéki politikus sémáját is alkalmazták. Egyes esetekben a kormányközeli lapok is közölték ezeket a cikkeket. Antall soha nem tagadta Horthy Miklós felelősségét, ám megnyilatkozásaiban elsősorban történeti és nem jogi aspektusból beszélt az egykori kormányzóról. Az ellenzéki sajtó azt is vitatta, hogy Horthy hamvainak hazahozatala és örök nyugalomra helyezése magántemetés-e egyáltalán. Állami részvételről suttogtak. Gadó György szabaddemokrata képviselő a svájci *Jüdische Rundschau*ban 1993. szeptember 2-án nyilatkozott a Horthy-kérdésről. A *Heti Magyarország* 1993. szeptember 17-én magyar fordításban közölte a politikus, publicista véleményét. Gadó szüleit

325 Erler, Gernot: Keserű cukormáz. *HVG,* 1992. február 22.

326 Az Osztrák–Magyar Monarchia hadserege.

327 MNL OL AJMH XIX–A–150–j 16d. Antall József miniszterelnök személyes levelezése. Antall József levele Dr. Kakas Gyula és Dr. Martin Kornél úrnak. 1992. május 12.

a nácik deportálták, de szerencsésen túlélték a megpróbáltatásokat. A szabaddemokrata képviselő az 1973-as arab–izraeli háború idején röplapokat szórt, amiért a Kádár-korszakban egy év börtönnel büntették.[328] Gadó egy társadalmi problémát látott a jelenségben, és egyre inkább növekedő magyar antiszemitizmusként értelmezte a folyamatokat.

A harmadik megoldásként elegendőnek bizonyult Magyarországról közvetlen sajtó-vagy filmes anyagot juttatni Nyugatra, ahonnan segítséget remélt az ellenzéki média a kormányzat ellen folytatott propagandához, miközben mindez alkalmat nyújtott az Antall-kormány nemzetközi tekintélyének aláásására. A rendszerváltozás előtt, 1987. május 24-én alakult meg a *Fekete Doboz,* saját megnevezése szerint videó-folyóirat. Az 1987-es felhívás szerint: „A vállalkozás a Balázs Béla Stúdió önálló szekciójaként, a Magyar Film és TV-művészek Szövetségének felügyelete alatt, a Soros Alapítvány anyagi támogatásával működik. Technikai bázisát a BBS részére az Alapítvány által adományozott videóberendezés képezi. Non-profit vállalkozásként működik. A szerkesztőség irányítására Vági Gábor szociológust kérjük fel, művészeti vezetőnek pedig Ember Judit filmrendezőt. A szerkesztőség tagjai egyelőre azok, akik az alakuló megbeszélésen munkát vállalnak, kiegészítve azokkal, akiket erre a továbbiakban közös megegyezéssel felkérünk. Egy év múlva a szerkesztőség tényleges tagságát az elkészült, illetve készülő anyagok szerzőire korlátozzuk. Azon túl ők döntenek a műhely irányítóinak személyéről, új munkatársak bekapcsolásáról és minden egyéb, a szerkesztőség illetékességi körébe tartozó kérdésről."[329]

A *Fekete Doboz* filmfelvevő gépei szorgalmasan rögzítették a magyar rendszerváltozás eseményeit. Jelen voltak az EKA tárgyalásain is. Az alternatív tájékoztatási lehetőség szükségessége ekkor teljesen érthető volt az egyoldalú szocialista kommunikációs szerkezettel szemben. A lelkes alkotók mégis elsősorban a Demokratikus Ellenzékkel, a szabaddemokratákkal szimpatizáltak, és ezt egyre erőteljesebben érzékeltették a médiakrízis időszakában.

1993. november 19-én a washingtoni magyar nagykövetség feljegyzést és két videokazettát küldött a Külügyminisztériumnak.[330] A szalagokra a *Fekete Doboz* Egyesült Államokban vetített filmjét rögzítették. A film témája a jobboldali szélsőségek magyarországi megerősödése volt. „Ez az adás egy emberi jogi sorozat részeként

[328] Elsässer, Jurgen: A horthyzmus visszatérése folyamatban van. Interjú Gadó György képviselővel és publicistával. *Heti Magyarország*, 1993. szeptember 17. 12.

[329] Révész Béla: A Fekete Doboz – húsz éve. *Beszélő,* 2007. július–augusztus 12. évfolyam 7. szám In: http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-fekete-doboz-%E2%80%93-20-eve letöltve: 2018. február 22. 72.

[330] OM AH 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) Hungária Közalapítvány, Duna Tv 1991–1994. Washington, 1993. november 19. 1.

többször vetítésre került a közpénzekből működtetett úgynevezett public televíziókon, így például Washingtonban a (fekete többségű) Howard University által működtetett Channel 32-n."[331] A nagykövetség jelezte a televíziós csatornának, hogy a film egyoldalú szemlélete súlyos torzításokat tartalmaz. Az anyag eljutott a Miniszterelnöki Hivatal Sajtóosztályára is. A nagykövetség feljegyzésében megtalálható az alkotás teljes szövegének írásos változata, amiben ezúttal nem egy hónap történetét, hanem egy év krónikáját vágták össze.

Ugyan műfaját tekintve egy dokumentumfilm lenne a Fekete Doboz alkotása, ám az abban szereplő különböző oldalak motivációjára jótékony homály vetült a mozgóképen. Az elektronikus média elleni tüntetést csupán a következő pár mondatos narrációval vezették fel: „Az úgynevezett médiaháború az átmenet kezdete óta tart. A háború egyik csatája a Szabadság téren zajlott a MTV épülete előtt, múlt év március 15-én. Az egész ország hivatalos a Szabadság térre. Ezen a gyűlésen az emberek a sajtó megtisztulása és megújulása érdekében fognak szólni."[332] Nincsenek válaszok a miértekre. Ugyanez a módszer az ellenzéki megszólalásoknál is. Odavetett gondolatokat közölnek az állítólagos kormányzati elnyomásról. „Az idegengyűlölet egyre érezhetőbb Magyarországon. Ez ellen tiltakozásul szervezték meg *Az idegen nép* című kiállítást."[333]

A *Fekete Doboz*nak a magyar antiszemitizmussal foglalkozó filmjéről a Külügyminisztériumot Kiszely István értesítette. „1993. október 27-én este fél hétkor a Super Channel *Magazine on Human Rights* című műsorában 25 percet sugároztak Magyarországról."[334] Kiszely István, aki ekkor a Magyar Televízió külpolitikai szerkesztőségének főmunkatársaként dolgozott, elemzésében úgy vélte, hogy a film elsősorban a cigánysággal és a magyar fasisztákkal foglalkozik. Mintha más nem is lenne az országban, mint a roma kisebbség, Csurka István és az SS-sapkás fiatalok. A filmet bekérték az amerikai csatornától, de nem kapták meg, mondván, az alkotás jogai a *Fekete Doboz*t illetik. Ezt követően a washingtoni nagykövetség kérésére különös módon mégis rendelkezésre bocsátották a filmet. Nemcsak a *Fekete Doboz,* hanem mások is igyekeztek negatív képet festeni a külföldi sajtóban az Antall-kormányról.

331 Uo.

332 OM AH 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) Hungária Közalapítvány, Duna Tv 1991–1994. Washington, 1993. november 19. 2.

333 OM AH 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) Hungária Közalapítvány, Duna Tv 1991–1994. Washington, 1993. november 19. 13.

334 MNL OL AJMH XIX-A-10-q Juhász Judit kormányszóvivő 1992. 2d. S-232/90 1993. október 27-én a Super Channel „Magazine on Human Rights" című műsorral kapcsolatos terv.

Tamás Gáspár Miklós filozófus, közíró és SZDSZ-es politikus 1992. december 14-én este hat óra után a francia TV5 csatornáján – Hasznos Miklós KDNP-s képviselő állításai szerint – az Antall-kormányt antidemokratikusnak, antiliberálisnak és antiszemitának nevezte.[335] A Miniszterelnöki Sajtóiroda meg akarta szerezni a felvételt, ám nem járt sikerrel. Oberfrank Ferenc követtanácsos 1993. januári kérésére a francia TV annyit közölt, hogy technikai okokból éppen ezt a felvételt nem tudják kiadni, mivel tönkrement.[336]

Göncz államfő külföldi útjai során a nyugati média kedvelt interjúalanyai közé tartozott. Személye alkalmas volt arra, hogy a miniszterelnök és közte feszülő politikai ellentéteken keresztül bírálják a magyar kormányt. Peter Michelsennek, a holland *NRC Handelsblad* szerkesztőjének a köztársasági elnökkel készített interjújában a következőket olvashatjuk: „Göncz Árpád 1990-ben lett elnök, a két legnagyobb párt, a liberális-értelmiségi Szabad Demokrata Szövetség és Antall József pártja, a jobboldali-nacionalista Magyar Demokrata Fórum közötti megállapodás alapján. Egy megállapodás, amelyet Antall – Magyarország legravaszabb politikusa, de egyidejűleg olyan személy, aki hajlamos arra, hogy minden lehető hatalmat saját kezébe összpontosítson – igen megbánt. Antall úgy képzelte el az elnököt, mint egy szertartásos személyt, egy vasárnapi államfőt, aki szalagokat vág át, ártatlan beszédeket tart, és mindent aláír, amit elé tesznek. Csalódott, mert Göncz másként látta szerepét, és hivatalba lépése óta sorozatos kemény összetűzésekre került sor az elnök és az önhatalmú Antall között. A rosszhírű taxisblokád idején Antall nagy elégedetlenségére mint a hadsereg legfőbb parancsnoka megtiltotta a katonai beavatkozást."[337]

Az Antall-kormány elleni sajtóhadjárat bónusz megoldásaként félre lehetett fordítani külföldi cikkeket. Az *Esti Egyenleg* 1993. január 12-én, pénteken az Antall-kormány átalakításával foglalkozott. Kupa Mihály távozása után Szabó Iván lett a pénzügyminiszter. Az ellenzéki sajtó által festett torzkép szerint Antall elzavarta az egyetlen valódi szakértőt a kormányából. Az *Esti Egyenleg* a svájci *Neue Zürcher Zeitung* cikkét idézte, mely szerint a kabinet egyetlen szakértője Kupa Mihály volt. Katona Tamás államtitkár, miután elolvasta az eredeti és citált publikációt, levelet írt Náhlik Gábor TV-alelnöknek, és kifejtette, hogy a svájci lap 1993. február 12-iki számában a következő mondat szerepelt: „Bei seinem Amtsantritt war Kupa von Opposition und Medien als »einzinger Fachmann« der Regierung reichlich mit

335 Uo. S/12/93. Francia TV5 anyagának megszerzése. Hasznos Miklós feljegyzése 1992. december 15.
336 Uo. S/12/93. Várhelyi András sajtófőnök feljegyzése 1993. február 8.
337 MNL OLAJMH XIX–A–150–j 15d. Antall József személyes levelezése 1992. január–március. J. C. Németh levele Dr. Pál Lászlónak. Peter Michelsen szerkesztő interjúja az *NRC Handelsblad* c. holland napilapban. 1992. január 27.

Vorschusslorbeeren bedacht worden." „Hivatalba lépésekor az ellenzék és a sajtó Kupának, mint a kormány »egyetlen szakemberének« bőségesen megelőlegezte a babérokat."[338] Az utóbbi mondat azért más, mint amit az *Esti Egyenleg* kreált belőle.

Az Antall-kormányt mindezek ellenére pozitívan ítélte meg a legtöbb nyugati orgánum. Pontosan azért, mert a magyar miniszterelnök sohasem tagadta és sohasem kérdőjelezte meg azt, hogy Magyarországa NATO-hoz és az Európai Közösséghez kíván tartozni. Ráadásul a magyar belső ügyeket és alapvetően politikai konfliktusokat csak az ellenzék igyekezett nemzetközi fontossággal felruházni, miközben az állítólagosan növekvő antiszemitizmushoz képest fontosabb volt az MDF belső válsága. Hiszen kívülről, a Nyugat szemével nézve mindez az oly fontos kelet-közép-európai stabilitást fenyegette, egy olyan országban, amely egyre fontosabb dominó szerepét töltötte be az európai biztonságpolitikában.

Mindezért nyugatról korántsem tűnt száz százalékosan támogathatónak az ellenzéki kritika. Más Antall- és magyarkép rajzolódott ki Berlinben és Párizsban, mint Budapesten. Az egyensúlytalan magyar média viszonyai nyilvánvalóak voltak, miközben az ellenzék által harsogott, állítólag veszélyben lévő magyar demokrácia nem érdemelt túl sok figyelmet a külföldi sajtóban.

[338] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1993. Katona Tamás levele Náhlik Gábor alelnöknek. 1993. február 18.

III. A KORMÁNYKÖZELI NAPILAP LÉTREHOZÁSÁNAK KÍSÉRLETE

AZ ELLENZÉKI MÉDIAFÖLÉNY SZORÍTÁSÁBAN

Az eddigiekből is felmérhető, hogy az Antall-kormány belföldi médiából eredő nehézségeinek egyik oka az volt, hogy nem rendelkezett olyan rendszeresen megjelenő nagypéldányszámú napilappal, amely kicsit is ellensúlyozta volna a nyíltan vagy burkoltan az ellenzéket támogató sajtó nyomasztó fölényét. A legnagyobb lapok privatizációja gyakorlatilag megtörtént. Kivételt képezett a Magyar Rádió és a Televízió, éppen ezért alakult ki ezekben a testületekben a legnagyobb harc és médiakrízis.

Logikus lehetett volna, ha a *Magyar Hírlap* válik az Antall-kormány orgánumává. Annál is inkább, mivel a *Magyar Hírlap* a rendszerváltozás során a Grósz-kormány hivatalos hírközlési fóruma volt. Ezáltal kialakulhatott volna egy olyan gyakorlat, ahol a mindenkori kormány elsődlegesen a *Magyar Hírlap* segítségével valósítja meg kommunikációs feladatait.

Az EKA pártjai az I/5. számú munkabizottság 1989. július 25-i ülésén javasolták, hogy a lap tartozzon a nemzeti tömegkommunikációs intézmények sorába.[339] Amennyiben ezt a rendszerváltozás során az MSZMP elfogadja, akkor talán a *Magyar Hírlap* az Antall-kormány újságja is lehetett volna. Az MSZMP delegációja ettől mereven elzárkózott. Az MSZMP azt sem fogadta el, hogy ez a lap – a másik három országos terjesztésű újsággal együtt *(Népszabadság, Magyar Nemzet, Népszava)* – ahhoz az EKA által tervezett Ideiglenes Felügyelő Bizottsághoz kerüljön [később Pártatlan Tájékoztatás Bizottsága], amely ellátta volna a Magyar Televízió és Rádió felügyeletét is.

Gyuricza Péter úgy vélte, a *Magyar Hírlap* kormányzati elvesztésében szerepe volt Csurka István azon levelének, amelyben kifejtette: mivel az újság a rendszerváltozás előtt a kormányzatot képviselte, továbbra is azt kell tennie.[340] A *Magyar Hírlap* szerkesztősége azonban el akarta kerülni azt, hogy a választások után egy olyan kormány tulajdonába kerüljön, amellyel nem ért egyet, és amely átszervezésekbe, elbocsátásokba kezdhet. A munkatársak gyors privatizációval igyekeztek megszabadulni

339 *76. Az I/5. számú munkabizottság ülése 1989. július 25.* In: Bozóki A.: *Hatodik kötet* i. m. 492.
340 Gyuricza Péter: *Média-csata-tér.* PONT JÓ NEKEM, Bp. 2012. 97.

túlzó félelmüktől.[341] Beck Tamás kereskedelmi miniszter segítségével a szerkesztőség már 1989 nyarán elkezdte a tárgyalásokat Robert Maxwell brit médiamogullal. 1989 késő őszén a lap fejlécén megváltozott „a Minisztertanács lapja" elnevezés is. Ezt követően jelent meg a „Politikai napilap" titulus.[342]

Antall József és környezete kezdetben a *Magyar Nemzet* megszerzésén is gondolkodott. A patinás és a rendszerváltozás korának ellenzéki sajtóterméke lett volna a kormány kommunikációs zászlóshajója. Mindezt az is indokolta, hogy úgy tűnt: a *Magyar Nemzet* olvasótábora javarészt a kormánypártok szimpatizánsaiból állt. A lap történetéből is az következett volna, hogy a jobbközép oldal szócsöve legyen.

A kormányzat részéről a francia Hersant felvásárlásától remélték, hogy megoldódik a hiányzó konzervatív, kormányközeli lapalapítás ügye. A *Magyar Nemzet* szerkesztőségének egy része makacsul ellenállt a kormányzati szándékoknak. Amint azt már említettem az angol nyelvű cikkekkel foglalkozó fejezetben, Jeszenszky Géza kilépve a külügyminiszter szerepéből, magánlevelet írt a napilap híres publicistájának, *Diurnusnak:* Bodor Pálnak. A külügyminisztert és Diurnust jó ismeretség fűzte össze. Jeszenszky ezért nem emelt kifogást az ellen, hogy e levelét a *Magyar Nemzet* közölje.[343] Az 1990. augusztus 27-én megjelent üzenetében Jeszenszky egy 1938. augusztus 25-i vezércikk elveit kérte számon a szerkesztőségen, mindezt annak apropóján, hogy azt mintegy a lap ars poeticájaként újraközölték. A külügyminiszter örömét fejezte ki, hogy a nemzeti liberalizmust, kereszténységet és az európai eszmét is hangoztató két világháború közötti sorokat magáévá tette a *Magyar Nemzet*. Ennek keretében vázolta, hogy miért nem ért egyet a svéd baloldali liberális *Dagens Nyheter* felvásárlási ajánlatával. A svéd lap– vélte Jeszenszky – más eszméket vall, becsmérli a kormányt és a választóit, de ami ennél is fájóbb, a „romániai magyarság kérdésében is meglehetősen magáévá tette a ceaușescui időszak propagandájának érveit."[344] A külügyminiszter rövid levelére Bodor majd' egy egész oldalon válaszolt. Bár Jeszenszky nem számíthatott erre, de Bodor az egész újságíró-társadalom szószólójaként teljes mértékben kihasználta az MDF politikusának meggondolatlan levelét, amelynek közlését hiba volt engedélyezni pont akkor, midőn a kormányzat a *Magyar Nemzet* megszerzésén fáradozott. A szálak kibogozhatatlanul összeszövődtek, és többen immár nyílt kormányzati beavatkozást sejtettek, mindezt pár hónappal az önkormányzati választások előtt.

341 Horváth Attila: *A magyar média a rendszerváltástól 1998-ig.* In: A magyarországi médiaháború története. Média és politika 1989–2010. Szerk. Paál Vince. Complex, Bp. 2013. 36.

342 Uo.

343 Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 309.

344 A Kormány nem ellenőrizni akarja a lapot. Jeszenszky Géza levele Diurnushoz. *Magyar Nemzet*, 1990. augusztus 27. 4.

A *Magyar Nemzet* publicistája azt állította: a kormányzat szemében szálka, hogy az előző rendszerben építették ki karrierjüket, ám vegyék figyelembe, hogy a sorok között akkor is, amikor még diktatúra volt, megpróbáltak odapörkölni a hatalomnak. Ez volt az „igazi virtus", az „erkölcsi bravúr".[345] *Diurnus* megjegyezte, hogy a jó újságíró a Kádár-korszakban mindig ellenzéki volt. Mindez reflexszé vált, s ezért ne dühítse őket a kormány felé irányuló kritikájuk. Bodor Pál soraiból olybá tűnhet, az újságírók valójában sohasem szolgálták a Kádár-korszakot, hanem maguk voltak a rendszerváltozás zászlóshajójának igazi kapitányai, akik a rendelkezésre álló eszközökkel élve ellenálltak a hatalomnak.

Válaszából leszűrhető, hogy a kormánnyal szemben álló sajtó nem volt hajlandó lemondani frissen szerzett politikai befolyásáról. A negyedik hatalmi ág immár nyíltan lépett a színre. A *Magyar Nemzet* újságíróinak egy része nem kért a francia Hersant-ból. A tulajdonos Robert Hersant náci múltja és nyílt jobboldalisága miatt utasították el a felvásárlási szándékot. Valójában a kormányzattól kívántak függetlenek maradni, és meg akarták tartani a lap feletti ellenőrzést. Ezért a szerkesztőség a svédek ajánlatát támogatta inkább. Bodor Jeszenszky levelében igazolást látott a kormányzati beavatkozás szándékára.

Normál körülmények között talán nem is lett volna ennek a levélváltásnak különös visszhangja, de a médiaválság a kormányzati és szabaddemokrata politikai összecsapást még inkább felerősítette. 1990. szeptember 11-én Bossányi Katalin, a *Népszabadság* munkatársa, az MSZP-t támogató pártonkívüli országgyűlési képviselő interpellációt intézett Jeszenszky Gézához.[346] Nem a külpolitika iránt érdeklődött Bossányi. Némi szerepzavarral küzdve inkább újságíróként kérdezte a külügyminisztert a *Magyar Nemzet*ben megjelent leveléről. Jeszenszky válaszában megtámadta a teljes ellenzéket. „A kormánykoalíció pártjai hitelesebben képviselik a nyugati civilizáció, a nemrég még lekicsinylően polgárinak nevezett demokrácia, a radikalizmussal és a szocializmussal egyaránt szemben álló szabadelvű politikai eszmék és a magyarság iránti elkötelezettséget, mint a tisztelt ellenzék sok tagja."[347] Az ellenzéki pártok elhagyták az üléstermet, majd a sajtótájékoztatón élesen támadták a legerősebb kormánypártot és a külügyminisztert. Ismét elhangzott, hogy a választásokon az MDF lekommunistázta és vélt zsidó származásukkal támadta ellenfeleit. Tölgyessy Péter számára Jeszenszky megnyilvánulása a Gömbös-korszakot idézte.[348]

[345] Bodor Pál: Sorsdöntő igazságok és tévedések. Bodor Pál válasza. *Magyar Nemzet,* 1990. augusztus 27. 4.
[346] Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 310.
[347] Idézi Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 310.
[348] Uo.

Antall József nagyra tartotta Jeszenszky Géza külpolitikai érzékenységét, ám a belpolitikai szerepléseivel szemben jóval kritikusabb volt. Egy-egy ilyen belföldi megnyilatkozása után azonnal megtalálta az ellenzéki sajtó a külügyminisztert. Antall fanyar, csak rá jellemző humorával egyszer-egyszer meg is jegyezte, hogy amint leszállt Ferihegyen a gép a külügyminiszterrel, rögtön egy másik gépre üljön, s külügyi munkavégzés céljából hagyja el Magyarországot.[349]

Jeszenszky Géza Antall után a másik „népszerű" célpontja volt a korabeli médiának; egyrészt azért, mert a külpolitika mindenképpen az Antall-kormány működésének legsikeresebb ágazata volt, másrészt mert a külügyminiszter a kormányfővel állt rokonságban. Ezzel remekül lehetett érvelni támadások során.[350] Kónya Imre szerint Bossányi interpellációjának – és az azt követő ellenzéki reagálásokkal politikai botránnyá duzzasztott támadásnak – valódi célja a *Magyar Nemzet* ellenzéki megszerzése volt.[351]

Sokan azt gondolták az MDF-ben, hogy a nyugati beruházók segítséget fognak nyújtani a médiaegyensúly megteremtésében. Sokan bíztak naivan a franciák segítségében is.[352] Ám a szerkesztőségi vitáktól terhelt *Magyar Nemzet* a kormányzat által támogatott sikeres felvásárlása ellenére sem töltötte be azt az űrt, amely jól láthatóan tátongott a magyar sajtó konzervatív palettáján. Némi adalékul szolgálhat a *Magyar Nemzet* szerkesztőségében uralkodó légkörre egy 1993-as tavaszi történet. A lapban 1993. május 5-én értékelték Antall Józsefnek az MDF Országos Választmánya előtt elmondott április 24-i beszédét. A napilapban kiragadott részletekkel operálva azt láttatták, hogy a miniszterelnök 8–10–15 százalékos választási eredményt prognosztizált az MDF számára 1994-ben. Ezt úgy is lehetett értelmezni, hogy Antall beismerte a sikertelenséget és a népszerűségvesztést, jóllehet csak az MDF-et megosztó belső erőknek utalt arra, hogy mi várható, ha nem tud a legnagyobb kormánypárt egységes maradni. A publikált torzítással nem értett egyet a lap valamennyi munkatársa. Várhelyi András sajtófőnök 1993. május 6-i feljegyzésében az alábbiakat közölte Marinovich Endre kabinetfőnökkel: a történteket „a lap jobb munkatársai nagyon fájlalják, és úgy szeretnék jóvátenni, hogy a Miniszterelnök Úr által megjelölt vezető MDF-személyiséggel készítenének interjút, esetleg éppen a várható választási eredményeket is érintve."[353] Az interjú és a bocsánatkérés mögött a *Magyar Nemzet* egyik főmunkatársa állt. Ebből is látható, hogy a napilap nem volt egységes,

[349] Kajdi József szóbeli közlése.

[350] Kajdi József szóbeli közlése, illetve Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 311.

[351] Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 311.

[352] Czakó Gábor interjú 2018. január 23.

[353] MNL OL AJMH XIX-A-10-q 2d. Juhász Judit kormányszóvivő 1993. S–159/93 Feljegyzés Marinovich Endre részére, 1993. május 6.

s ezért nem sok, valójában semmi értelme sem volt a további kormányzati próbálkozásoknak a lap megszerzésére.

Nem volt mit tenni, a semmiből kellett lapot létrehozni. Ez a terv sem maradt visszhangtalan az ellenzéki sajtó részéről. Gyakorlatilag a lap még meg sem született, amikor a kormánykritikus újságírás és az ellenzék máris támadásba lendült.

MEG SEM JELENT, DE MÁR ELÁTKOZTÁK

A kormányközeli lap tervezésének időszaka sem múlt el botrányok nélkül. A sajtópolémia ezúttal is hömpölygött, pedig a keresztelő még sehol sem volt. Aczél Endre a *Népszabadság* 1991. január 19-i számában éppen a tervezett kormányközeli lapról elmélkedett. Érdemes idézni, miképpen vélekedett az Antall vezette erők szándékainak hátteréről. „Hogy mi volna a fortély? Nos, kérem, ennek a fortélynak modellje van. Lelőhelye a *Keresztapa* című klasszikus lektűr, illetve annak egy mondata: „Teszek néki egy olyan ajánlatot, amelyet nem lesz módjában visszautasítani." A bankárok ilyen ajánlatot kaptak, mivelhogy az ajánlattévő maga a politikai hatalom, a bankvezérek pedig ugyanennek a hatalomnak a kinevezettjei. Na, nem forma szerint, csak úgy praktice. A kereskedelmi bankok részvénytöbbsége ugyanis szinte mindenütt az államé. Ha én bankvezér lennék, jól megfontolnám, mit mondjak a lapfinanszírozási ajánlatra, mert egy kicsit úgy érezném, hogy nemleges válaszom beárnyékolhatja a jövőmet. Végül azt mondanám: egye a fene azt a húszmilliót! (Vagy tizenötöt. Lehet ugyanis, hogy ennyivel szállnék be csak; hadd lássák, hogy nem adom könnyen ki a kezemből a rám bízott pénzt.)"[354]

Azaz a *Népszabadságban* publikált elemzés szerint a kormány maffiamódszerekkel bankárokra nyomást gyakorolt, hogy létrehozzon egy lapot. Még a lap sem jelent meg, amikor az ellenzéki média már támadta és valamilyen kétes ügylet részeként mutatta be a leendő konzervatív sajtóterméket. Aczél feleslegesnek vélte a kormányközeli média megteremtésének szándékát, nyugati példákkal illusztrálta az egész kísérlet feleslegességét, és „független" lapoknak mutatta be az ottani kormányok ideológiai támaszait. A tényleges problémáról senki sem beszélt az ellenzéki oldalon. Valójában az egész médiakérdés anyagi megoldásra várt, ám financiális szempontból alapos lemaradást könyvelhetett el egész Kelet-Közép-Európa. Nem voltak olyan hazai tőkével rendelkező vállalkozók, akik képesek lettek volna megteremteni maguktól a konzervatív oldal sajtóbázisait. Aczél példái azért sántítottak, mert Nyu-

[354] Aczél Endre: Kormánylap születik. Avagy elmélkedés egy születő napilapról. *Népszabadság,* 1991. január 19. 8.

gaton már régóta létezett az a vállalkozói réteg, amely szívesen támogatta a konzervatív oldal lapjait.

A lapalapításhoz végül az 1991 márciusában megszületett *Publica Rt.* nyújtott támogatást, amelyet éppen az anyagi problémák feloldásának céljával hoztak létre. A társaság igazgatójának kezdetben Antall József tanácsadóját, Czakó Gábor Csabát nevezték ki. Czakó fiatalkora óta ismerte Antallt, még Jeszenszky Géza későbbi felesége, a miniszterelnök unokahúga, Héjj Edit mutatta be őket egymásnak. A *Publica Rt.* vezetését kifejezetten Antall kérésére vállalta el. Ilyen tapasztalatokkal azonban nem rendelkezett, és nem tartotta magát határozott vezető típusnak. S ma már hibának véli, hogy elvállalta a feladatot, azonban Antallt annyira tisztelte – tisztában volt a betegségével is –, hogy egy ilyen felkérésre nem mondhatott nemet.[355]

A feladat mindvégig embert próbálónak bizonyult, hiszen egy teljesen új lapot kellett kialakítani. Egy olyan sajtóterméket kellett megtervezni, amely a kormány valamennyi pártját és irányvonalát képviselte. Czakó Gábor szerint az előzetes számítások alapján nagyjából egymilliárd forint összeggel indulhatott volna el a lap. Ennyi tőke nem állt rendelkezésre. 450 millió forintot sikerült összeszedni. A *Hírlapkiadó Vállalat* elnökének, Horti József szervező munkájának köszönhetően sikerült részvényeseket találni. Ez éppen elegendő volt az induláshoz, ám azt is jelentette, hogy az *Új Magyarország* sorsa mindig hajszálon függött.[356] A *Publica Rt.* többségi tulajdonosa, a *Közlöny és Lapkiadó Kft.* volt, amelyen keresztül az *Új Magyarország* valójában a Miniszterelnöki Hivatalhoz tartozott. A *Közlöny és Lapkiadó Kft.* 100 százalékban a Miniszterelnöki Hivatal tulajdonába került a választásokat követően.[357] A *Publica* nemcsak az *Új Magyarország*ot, hanem a *Sportfogadás* című hetilapot is felügyelte.

A részvénytársaság egy 1992. áprilisi dokumentum szerint – amelyet Czakó Gábor írt alá – 250 milliós alaptőkével rendelkezett.[358] Ez összesen 2500 darab, egyenként százezer forint névértékű részvényből állt. Egy részvényes maximum egymillió forint összegben rendelkezhetett a papírok felett. A törzsrészvényesek között megtalálhatjuk a *Hírlapkiadó Vállalat*ot, egyes bankokat s más cégeket is.

A *Hírlapkiadó*t egyébiránt csak 1990 júliusában adták át az államnak a szocialisták. Az Antall-kormány ekkor értette meg, hogy mind a pártokhoz köthető lapokat, mind az egykori állami sajtótermékeket elvesztette. Az MDF politikájával szemben álló szerkesztők, sajtómunkatársak, politikusok azért igyekeztek minél hamarabb

355 Uo.

356 Uo.

357 OM AH 11d. *Új Magyarország.* 1994. május 18.

358 OM AH 11d. *Új Magyarország,* Czakó Gábor: Ismertető a Publica Kulturális és Kiadói Részvénytársaságról Dr. Forrai István államtitkár részére. 1.

privatizálni a lapokat, hogy a választások után nehogy egy általuk egyáltalán nem preferált párt által irányított többségi kormány kezébe kerüljenek. Féltek attól is, hogy elveszítik állásukat. Nyugati tőkével sikerült megvédeni magukat az általuk előre vélelmezett beavatkozásoktól.[359]

A lapok privatizációja során az MSZP csak azokat az ajánlattevőket támogatta, akik rendelkeztek az eladás előtt álló sajtótermék szerkesztőségének együttműködését szavatoló szándéknyilatkozattal. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy az újságnál dolgozók jó ideig lecserélhetetlennek bizonyultak.[360] Az Axel Springer a megyei lapok dolgozóit vette meg, miközben az eredeti sajtótermékek nevét kissé megváltoztatta.

Mindez a nyugati befektetők érdekében állt, mivel nemcsak a lapot és a kiadvány nevét szerették volna birtokba venni, hanem az olvasótábort is, akik már hozzászoktak és kedvelték az általuk preferált lapok publicistáit. Az igazi paradoxon az volt, hogy a nyugati tőke segítette az előző rendszer újságíróinak pozícióban maradását, pusztán azért, mert ez feltehetőleg nagyobb bevételt és biztonságot jelentett a befektetők számára is. Az MSZP megőrizte a hozzá hűséges sajtósokat, az SZDSZ pedig a rendszerváltozás során megszerezte a bizalmukat, amelyet tovább is épített azzal, hogy lemondott az igazságtételről. Ez a különös házasság a szocialisták és a szabaddemokraták között éppen a médiakérdésben kezdődött el a legkorábban. A folyamat vesztese, a parlamenti választás nyertese az MDF volt, bár az egykor a politikai lapok kiadásáért felelős *Hírlapkiadó*val együtt a *Pallas Lap-és Könyvkiadó Vállalat* is a kormányzat kezébe került. Ám a *Pallas* kezében javarészt az új gazdasági háttér és modellváltás miatt többek között olyan finanszírozhatatlan kulturális, tudományos és ismeretterjesztő lapok maradtak, mint az *Ország Világ, Búvár, Film Színház Muzsika, Delta.*

A *Pallas* és a *Hírlapkiadó* vállalatok vezetésével Horti Józsefet bízta meg az új kormány. A két kiadó veszteséges volt. A *Hírlapkiadó* egykor nyereséges napilapjait, mint bemutattam, időközben privatizálták, így lehetetlen volt a régi Kádár-kori szokásoknak megfelelően az azok által termelt nyereségből dotálni a *Pallas* kulturális tematikájú kiadványait. A keresztfinanszírozásnak csúfolt állami pénzeltüntető bűvészmutatványok helyett szembe kellett nézni a piac diktálta könyörtelen valósággal. Amint az Országgyűlés kulturális bizottsága előtt Horti József rámutatott, egyszerűen nem lehet a továbbiakban arra kötelezni, mondjuk, a *Népszabadságot,* hogy vegyen részt a veszteségek csökkentésében.[361] Miért is tette volna? Hogy esetleg egy

[359] Wéber A.: *Örökbánat* i. m. 2–3.

[360] Uo. 3.

[361] OGYK Kulturális, tudományos, felsőoktatási, televízió, rádió és sajtó bizottság ülése [továbbiakban kulturális bizottság] 1991. február 7. 11 oldal. In: OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491021.xml&dvs=1528795167608~284&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520horti&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/

kormányközeli, de veszteséges lapot vagy egy szükségesnek tartott kulturális, ámde piacgazdasági szempontból értelmiségi kifizetőhelyként és eltartóként működő réteglapot megmentsen? A kérdések mögött feszülő örök dilemma, a *hogyan finanszírozzuk piaci alapon a kultúrát középosztály nélkül?* felismerése helyett ideológiai vitába fulladt a kulturális lapok ügye.

Valójában ezúttal sem csupán ezeket a kérdéseket feszegette az ellenzék. Haraszti Miklós az SZDSZ részéről már a kulturális bizottság 1991. január 10-i ülésén levélváltást, gyakorlatilag egyeztetést kezdeményezett Horti és a bizottság között abból a célból, hogy információkat szerezzen az utolsó állami kézben lévő médiavállalatok gazdálkodásáról.[362] Ugyanakkor az állami tulajdon sajtójelenlétét szerette volna vitatni. Haraszti célja ezúttal is az volt, hogy megtámadja a kormányt, mert rendelkezett bizonyos minimális hídfőállással, amely esetleg alkalmasnak látszott kormányközeli lap vagy lapok fenntartására. A médiaegyensúly nem volt olyan érv, amely elegendő lett, vagy lehetett volna a meggyőzésére. Haraszti megkérdőjelezte az állami részesedést a magyar médiapalettán, az egyértelműen szükséges változtatásokat is felhasználta ahhoz, hogy bizonyítsa az SZDSZ „liberális demokráciájának" felsőbbségét és kérlelhetetlenségét.

„Tudunk arról, hogy Ön a belpolitikai irányvonal megváltoztatása végett – vádolta Hortit a bizottság 1991. február 7-i ülésén – például a *Magyarország* című lapnál főszerkesztő-változtatást rendelt el, amelybe belekeveredett olyan érvelés is, hogy a volt főszerkesztő politikai hovatartozása nem felel meg a belpolitikai irányváltoztatás szükségességének, ezzel szemben az újé [sic!] igen. Tudunk arról is, hogy a szerkesztőség tagjai lemondásokkal is tiltakoztak. Nem a személy ellen, hanem az ellen, hogy a pártállamtól örökölt jogi konstrukcióval élve, tehát azzal, hogy egy államigazgatási úton föléjük rendelt vezető a tulajdonos jogán, belpolitikai irányváltozatás végett főszerkesztőcserét hajtson végre, hogy ez megtörténhessen a mai körülmények között. Szeretném önt megkérdezni, egyetért-e azzal, hogy a demokráciában ilyen állami, politikai lapokat tulajdonló állami sajtóbirodalom nem létezik,

---

action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve 2018. június 12.)

362 OGYK kulturális bizottság ülése 1991. január 10. 49–50. in: OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491015.xml&dvs=1532898268752~500&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520horti%2520j%C3%B3zsef&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=truehttp://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491021.xml&dvs=1528795167608~284&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520horti&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve 2018. június 12.)

hogy ezt kifejezetten a közvélemény irányítására hozta létre a kommunista párt, azért hozta létre, hogy a tulajdonosi jogokkal élve könnyebben végrehajthassa."[363]

Kanyó András főszerkesztőnek nem véletlenül kellett elhagynia a lapot. Haraszti Miklós éppen olyan jól tudta, mint mindenki a teremben, hogy Kanyó az ÁVH-nál dolgozó hírszerzőből avanzsált a *Magyar Hírlap,* majd a *Népszabadság* munkatársává. Az utolsó olyan „médiamunkás" volt, akit külön arra utasítottak, hogy készítsen „használható" interjút a már leépülőfélben lévő Kádár Jánossal. Csurka nem véletlenül kérdezett rá rögtön arra, jól értette-e, hogy Haraszti éppen egy olyan személyt véd, aki mindannak az ellentéte volt, amely ellen elméletben az SZDSZ vezető médiapolitikusa a rendszerváltozást megelőzően is küzdött.[364] Harasztinak vajon azzal volt baja, hogy ez teremtett lehetőséget egy kormányközelinek vélt személy pozícióba jutásához? Még a pártállami Kanyó is jobb volt az SZDSZ médiapolitikájának szempontjából, mint egy MDF-szimpatizáns, esetleg szintén pártmúlttal rendelkező főszerkesztő?

Horti gazdasági érvekkel magyarázható szükséges karcsúsításokról beszélt, midőn a *Hírlapkiadó* és a *Pallas* egyesítése mellett érvelt a kulturális bizottság előtt. A *Magyarország* című hetilap is veszteséges volt, saját olvasata szerint, ezért is volt kénytelen leváltani Kanyót. Illetve kiderült, hogy a főszerkesztő kvázi a háta mögött elkezdte előkészíteni a lap privatizációját, egy olasz befektetővel tárgyalt. Kanyó tehát hasonlóan járt volna el, mint ahogy azt a *Népszabadság* vagy a *Magyar Hírlap* tette. Ezt meg kellett akadályozni, hiszen mindez csak tovább erősítette volna a médiában az egyensúlytalan állapotot, nem beszélve az állami vagyon eltékozlásának lehetőségéről, vagyis állami vagyon privatizálására készült a volt ÁVH-s az állam tudta és beleegyezése nélkül.

Horti még ennek tudtában sem bocsátotta el Kanyót simán, hanem állást ajánlott neki. „Hangsúlyozom, igazán nem vagyok boszorkányüldöző, ha az volnék, a *Pallas*nál lett volna módom erre, de nem tettem. Ez sem azért történt. Kanyó úrnak én felajánlottam egy főszerkesztő-helyettesi állást a *Pest Megyei Hírlap*nál – sokan azt mondták, rosszul tettem –, fölajánlottam a korkedvezményt, egyiket sem fogadta el. Meg vagyok győződve róla – nem tudom, a hölgyek és urak figyelemmel kísérik-e a *Magyarország*ot –, nem azt mondom, hogy elérte a csúcsot, mert az lehetetlen –

[363] OGYK Kulturális, tudományos, felsőoktatási, televízió, rádió és sajtó bizottság ülése 1991. február 7. 11. In: OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491021.xml&dvs=1528795167608~284&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520horti&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve 2018. június 12.)

[364] Uo. 14.

sokkal érdekesebbé kezd válni, olvasmányosabbá és remélem, népszerűbbé is, ami azt jelenti, hogy a példányszám is javulni fog."[365]

Haraszti ezt követően már csupán Kanyó eltávolításának módszerét firtatta. Horti úgy vélte, hogy miképpen a magántulajdonnak, akképpen az állami tulajdonnak is jár vagy járna némi védelem, s amint a rádióban elhangzott, hogy a *Magyarország* tárgyalásba bocsátkozott az olaszokkal, lépnie kellett.[366] Harasztival szemben az észszerű időben bekövetkező privatizációval érvelt. „A sajtóbirodalomról már szó volt, ugyancsak Haraszti úr használta ezt a kifejezést. Én nem látok sajtóbirodalmat, egy nagyon szegény, majdnem szegényházba való sajtóházacskát látok. Nyilvánvaló, ha be tudjuk fejezni az adósságállomány rendezését, az összevonást és további karcsúsítást, akkor kell majd privatizációt csinálni. Nem az egyes újságokról beszélek, hanem általában a lapokról. Én azt gondolom, a jövőt a vállalat számára az fogja jelenteni, hogy részben magyar, részben külföldi tőkével magát a megmaradt vállalatot privatizáljuk. Nyugaton is igazán szokásos az olyan kiadó, amely húsz jelentősebb lap kiadására vállalkozik. […] Szerintem ez Magyarországon ma észszerű eljárás lenne, mindenesetre észszerűbb, mint az, ami uralkodni kezdett, hogy egy lap, egy kiadó, mert biztos, hogy ez a legdrágább megoldás."[367]

Haraszti ragaszkodott ahhoz, hogy az állami tulajdonú sajtó – kvázi állami sajtó – egy kommunista találmány, amelynek célja az volt, hogy irányítása alatt tartsa a médiát és az abban dolgozó sajtómunkatársakat. A liberalizmus célja az állami sajtótulajdon teljes lebontása volt, mert csak ez vezethet az igazi demokráciához.[368]

Egy több száz éve zavartalanul fejlődő demokráciában, ahol létrejött egy nemzeti tőkéscsoport, amely legalább egy konzervatív, nemzeti újság mögé állhat, nyilván dotálhat akár egy veszteséges kereszténydemokrata irányultságú politikai lapot is. Ám mi van abban az esetben, ha egy átmeneti időszakban, ahol nincs hazai befektető, és nem akad egy nemzeti lap fenntartásában érdekelt külföldi mágnás? Törődjön bele a választásokat megnyert politikai erő, hogy a vele szimpatizáló publicisták

365 OGYK Kulturális, tudományos, felsőoktatási, televízió, rádió és sajtó bizottság ülése 1991. február 7. 31 oldal. In: OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491021.xml&dvs=1528795167608~284&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520horti&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve 2018. június 12.)

366 Uo.

367 Uo.

368 OGYK Kulturális, tudományos, felsőoktatási, televízió, rádió és sajtó bizottság ülése 1991. február 7. 43. oldal. In: OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491021.xml&dvs=1528795167608~284&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520horti&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve 2018. június 12.)

állás nélkül lődörögnek, miközben az előző rendszer meghatározó médiamunkásai, esetleg hírszerzőből civil állásba ejtőernyőzött munkatársai tovább építik a karrierjüket, és cáfolat nélkül kritizálják a kormányt? Az átmenti időszakban átmeneti játékszabályokban kellett volna megegyezni a politikai ellenfeleknek. A belátás azonban nem tartozott a médiakrízis szerelemgyerekeinek sorába.

Mi lehetett volna a megoldás? Talán ott kell keresnünk, ahol Horti József is igyekezett megtalálni bizottsági meghallgatása során. Hová tűnt az MSZMP által eladott lapok bevétele?– sóhajtozott. Amint már írtam róla, a pénz gyakorlatilag az MSZP 1994-es választási sikeréhez járult hozzá. Amennyiben ezt sikerült volna még 1990-ben egy rendkívül tőkeszegény helyzetben megszerezni és visszacsatornázni alapítványokon keresztül a lapokhoz, nem kellett volna semmilyen további állami részvétel. Az MDF és az SZDSZ ilyen tervben jelenlegi tudásom szerint nem egyeztetett. Amennyiben a választások után ebben a kérdésben a két legnagyobb párt meg tudott volna egyezni – az MSZP ellenében –, akár máshogy is alakulhatott volna minden. Nem ez történt. S ennek a következményeit a következő oldalakon elemzett témákban fejtem ki részletesebben.

EGYSÉGES VOLT-E VALAHA AZ ÚJ MAGYARORSZÁG?

Az előbbi fejezetekben vázolt képtelen helyzet hozzájárult az *Új Magyarország* elindításához. A sajtóorgánum címe az első főszerkesztő – Albert Gábor – szerint csak simán *Magyarország* lett volna, de az ellenzéki sajtó két interjúban is *Új Magyarország*ként hivatkozott a napilapra, így „beletörődtek" a név használatába.[369]

Ám a kormányközeli orgánum működése során mindvégig veszteséges maradt. A lap értékesítéséből, az előfizetőkből és a hirdetésekből nem tudta fenntartani magát. 1991-ben a sajtótermék bevétele az eladásokból bruttó 49 millió forintra, a hirdetésekből 50 millió forintra rúgott.[370] 1993-ban 170 millió veszteség keletkezett. 1994-ben a választások előtt és után mindezekből adódóan az újság komoly problémákkal küzdött. A finanszírozás alternatív megoldási módozatait már a Boross-kormány alatt próbálták ismételten újragondolni. Ám az is igaz, hogy az újság elő-

[369] Albert Gábor: *A bizalom pajzsa megreped avagy az Új Magyarország főszerkesztője voltam*. In: MNL OL AJMH XIX–A–150–j 17d. Antall József személyes levelezése 94. dosszié. 1993. április – július. Dr. Kiss György: Feljegyzés Antall József számára. Albert Gábor esszéje 1993. április 7.

[370] OM AH 11d. Új Magyarország, Czakó Gábor: Ismertető a Publica Kulturális és Kiadói Részvénytársaságról Dr. Forrai István államtitkár részére. 2.

fizetőinek száma, ha lassan is, de folyamatosan emelkedett. 1992 januárjában már elérte a 12 400 főt.[371]

Az első, még „mutatványszám" 1991. március 15-én jelent meg. A lap alapító főszerkesztője 1991 végéig a tavaly elhunyt és Antall József által is jól ismert Albert Gábor író volt. A miniszterelnök és Albert Gábor baráti kapcsolatot ápolt. Ennek ellenére a *Publica Rt*. részéről – jobbnak ítélt sajtótapasztalatai miatt – Fábián László írót szerették volna kinevezni, bár akad olyan dokumentum is, amely ezt bizonyítja, Czakó szerint valójában Csurka István ragaszkodott Albert Gábor személyéhez. Csurka azzal fenyegetőzött, hogy kilép az MDF-ből, amennyiben nem teljesítik a kérését.[372] Czakó Gábor úgy emlékezett, Csurka követelésében szerepet játszott az is, hogy Albert Gábor református volt.[373]

A konzervatív oldal nem tudott találni olyan főszerkesztőjelöltet, akinek napilapos szerkesztőségi tapasztalata lett volna. Miközben az irodalmi élet oldalán sok nemzeti elköteleződésű és az Antall-kormánnyal szimpatizáló kiváló író és költő akadt, addig napi megjelenésű sajtótermék előállításában jeleskedő személy jóval kevesebb volt. Ez még korántsem azt jelentette, hogy egyáltalán nem lettek volna ilyen munkatársak. A leendő hátteret figyelembe véve Albert az alábbi feltételekkel vállalta el a munkát: „Első feltételem szerint a megbízást csak akkor tudom vállalni, ha találnak olyan szakembert, aki ismeri az újságíró-társadalmat, el tud igazodni az újságcsinálás számomra akkor még teljesen ismeretlen dzsungelében, egyszóval, aki a technikai és személyi részleteket meg tudja oldani. A lap szellemiségéért viszont én kezeskedem, s nagy naivan akkoriban még olyasféle kijelentésekre is ragadtattam magam, hogy az eljövendő újságban egyetlen olyan írás sem jelenik meg, amelyet előzőleg el ne olvastam volna. Ma már tudom, hogy ez képtelenség, s csak egy naiv »zöldfülű« gondolhat ilyesmiket."[374]

Fábián László annak ellenére, hogy ekkor még nem lett főszerkesztő, úgy tűnt, hogy helyetteseként fogja eligazítani a főszerkesztőt a napilap-újságírás állandó teendőinek útvesztőiben. Azonban Albert emlékei szerint csak némi segítséget nyújtott az 1991. március 15-i mutatványszám megjelentetésében, majd „bedobva a törülközőt", inkább maradt a *Heti Magyarország* főszerkesztő-helyettese. „F. László

371 Albert G.: *A bizalom* i. m. In: MNL OL AJMH XIX–A–150–j 17d. Antall József személyes levelezése 94. dosszié. 1993. április–július. Dr. Kiss György: Feljegyzés Antall József számára. Albert Gábor esszéje 1993. április 7.

372 Czakó G. interjú i. m.

373 Uo.

374 Albert G.: *A bizalom* i. m. In: MNL OL AJMH XIX–A–150–j Antall József személyes levelezés 17d. 94. dosszié. 1993. április–július. Dr. Kiss György: Feljegyzés Antall József számára. Albert Gábor esszéje 1993. április 7.

felkérésének – vélte Albert – azonban volt egy szépséghibája. Az ő neve ugyanis az új lap tervezése során nem most merült fel először. Hogy annak idején ki vagy kik vétózták meg főszerkesztői kinevezését, nem tudom, nem kutattam. A mostani lapalapítók […] aggodalommal emlegették, hogy nem sértődik-e meg Fábián László, hogy ő megint csak második ember lesz. Túl az ötvenen ő az örökös helyettes."[375]

A személyi döntésekből is érthető, hogy az újság elindítása is csak az egység megtartása miatt szükséges kompromisszummal volt lehetséges. Albert Gábor, bár a vezetéshez szükséges tapasztalatokkal nem rendelkezett, egy kifejezetten jóindulatú, barátságos főszerkesztője lett a lapnak. Czakó szerint a belső vitákat is kerülendő sokszor bezárkózott az irodájába. S a minden hétfőn esedékes lapértékeléskor a *Publica Rt.* előtt is elég passzívan viselkedett.[376] Ebben az olvasatban kevéssé az ő világa volt a napilapkiadás. Albert azonban ismert volt 1956-os múltjáról, és arról is, hogy 1986-ban egy írószövetségi gyűlésen Berecz Jánossal is összeszólalkozott, s kikérte magának, hogy az íróknak a párt – ebben az esetben Berecz János – mondja meg, pontosan mit és hogyan kell közölniük, alkotniuk.[377] Albert fellépése az Írószövetség átalakulásának nyitánya, a rendszerváltozás hírnöke volt.

A főszerkesztő-helyettes, Kocsis Levente Mihály tapasztaltabb idősekből és fiatal pályakezdőkből próbált kialakítani egy nagyon jó hangulatú és közös szemléletű szerkesztőséget. Olyan idősebb kollégákat is igyekeztek keresni, akik konzervatív szellemiséggel rendelkeztek, és összecsaptak az előző rendszerben a diktatúrával. Külsősként később tagja lett a szerkesztőségnek Balaskó Jenő költő, akit versei miatt az állambiztonság a hatvanas években folyamatosan megfigyelés alatt tartott. Czakó Gábor is segített a munkatársak megtalálásában, az általa létrehozott katolikus újságíró iskolából és az *Igen* címmel szerkesztett katolikus folyóirattól is érkeztek fiatalok.[378]

Vödrös Attila, a *Magyar Hírlap* egykori munkatársa már közel egy éve volt munkanélküli, s éppen influenzás betegen feküdt otthon, amikor meghallotta, hogy 1991. március 15-én megjelent az *Új Magyarország*. Bement a szerkesztőségbe, és jelentkezett Kocsisnál, aki először arra akarta rávenni, hogy legyen a lap olvasószerkesztője, vagy a gazdasági rovat vezetője.[379] Végül meg tudtak egyezni, és kezdetben az újság egyik vezető munkatársa, szerkesztője lett.

A gond csak az volt, hogy többen azért utasították el a Kocsis és a *Publica Rt*. által felkínált munkát, mert féltek attól, mi lesz a napilap sorsa a kormány esetleges bukása

375 Uo.
376 Uo.
377 Ónody Éva interjú 2018. január 18.
378 Jezsó Ákos elbeszélése, 2018. január 2.
379 Vödrös A. interjú i. m.

vagy a következő választások után.[380] Az újságírók többnyire hetilapoktól érkeztek, s kevesebb tapasztalattal rendelkeztek naponta szerkesztett újságot illetően. A napilapírás teljesen más műfajt, szerkesztést, időbeosztást jelentett, amellyel sokan nehezen birkóztak meg. A lapot kritizálók ezért többször naponta megjelenő hetilapnak nevezték az újságot.[381] Vödrös Attila úgy emlékezett, hogy csak ő és Mélykuti Attila rendelkezett tényleges napilapos gyakorlattal.[382] A lap akkori fiatal munkatársa, Megyeri Dávid ezt erős túlzásnak vélte, hiszen azért érkeztek olyan kollegák is, akik rendelkeztek bőséges tapasztalattal ahhoz, hogy elvégezzék a kapott feladatot.[383]

Az állandó munkatársak fizetése bruttó harminc-, harmincötezer forint között lehetett.[384] Figyelembe véve az akkori átlagfizetést, amely nem érte el a tizennyolcezer forintot, mindez kifejezetten jó munkabérnek számított. Ám akadtak fiatal gyakornok kollégák is, akik fizetés nélkül segítették a lap megjelenését. Vödrös Attila legalább ötven gyakornokot felvett a laphoz.[385] Sok későbbi jó nevű konzervatív újságíró nevelő „oskolájának" szerepét is be kellett töltenie a sajtóterméknek.

Több munkában olvashatjuk, hogy az *Új Magyarország*ban egyáltalán nem volt jelen a szakértelem, és ez okozta a bukást. Ez a torzítás többé-kevésbé a korabeli ellenzéktől ered, amely a profi újságírókat és sajtótermékeket a kormányellenes oldal saját tulajdonának igyekezett beállítani. Egy anekdota szerint Haraszti Miklós azt mondta az *Új Magyarország* egyik szerkesztőjének: ha nincsenek megfelelő újságíróik, akkor semmi probléma, nekik bőven akad, kölcsönadják őket. Mennyi kell? – tette még hozzá. Az anekdota komikumán belül nem vonatkoztathattunk el attól a ténytől, hogy a tapasztalattal rendelkező régi, dörzsölt újságírók többsége az ellenzék oldalán állt. Vödrös nem tagadta, hogy a lap színvonala összességében gyenge, nem mindig professzionális módon dolgoztak. Nem jártak sajtóértekezletre, sokan úgy gondolták, elegendő az MTI közleményeire reagálva összeállítani az újság anyagát.[386]

Megjegyzendő, hogy a lapnál kezdetben egyszerűen nem dolgoztak annyian, hogy egyáltalán szóba kerüljön az állandó sajtótájékoztatásra járás. Egy ellenzéki napilapnál sokkal többen munkálkodtak. Valójában annak is örülni kellett, hogy meg tudják

[380] Czakó G. interjú i. m.

[381] Magyar Médiatörténet. In: https://mediatortenet.wordpress.com/2014/12/01/uj-magyarorszag-1991-1997/ letöltve: 2018. január 25.

[382] Vödrös A. interjú i. m.

[383] Megyeri Dávid interjú 2018. március 17.

[384] Ónody Éva Dokumentumai [továbbiakban. Ónody Dok] munkaszerződése, amelyet az interjú során bocsátott a rendelkezésemre.

[385] Vödrös A. interjú i. m.

[386] Vödrös A. interjú i. m.

jelentetni a lapot, ezzel megfricskázva az egyoldalúan kormányellenes médiát. Önmagában ezt is értékelni kell vagy kellene a szakmunkákban.

Albert Gábor – nem véletlenül – az alábbiakban összegezte a lap kezdőpozícióját: „Nekünk kezdetben körülbelül húsz újságírónk volt, később harminc, miközben a *Magyar Nemzet*nek hatvan, a *Népszabadság*nak meg százhúsz […] Mi legfeljebb az MTI anyagát tudtuk leközölni, mert nem volt emberünk arra, amire például a *Népszabadság*nak és a *Magyar Hírlap*nak volt, hogy minden párttal és minden minisztériummal egy-egy újságíró tartson személyes kapcsolatot. Ráadásul a kormánytól sem kaptuk meg azt a támogatást, ami elvárható volt. […] a mi lapzártánk emiatt nyolc órakor volt. És emiatt sokszor azt sem tudtuk meg időben, hogy mi történt a kormányülésen. Hiába tartottak sajtótájékoztatót, a lapzárta miatt a mi újságunkba már nem kerülhetett be. Hiába kértem a szóvivőt, hogy legalább annyit áruljon el, hogy miről lesz szó, hogy legalább a témát megjelölhessük. Ezt nem tehetjük meg – szólt a lakonikus válasz –, a demokráciában nem juthat előnyhöz egyetlen lap sem."[387]

Antall József ragaszkodott a nyugati demokrácia elveihez, akkor is, midőn kifejtette, hogy a médiaegyensúly megteremtése a kormányzat feladatai közé tartozik. Éppen ezért nem nyújtott mérhető versenyelőnyt sem az *Új Magyarország,* sem a konzervatív újságírók számára. Antall „demokráciafelfogásába" nem fért bele a direkt támogatás.[388] S ezzel elérkeztem egy kényes, nem sokszor emlegetett témához, a konzervatív újságírók s Antall József viszonyához. Ónody Éva több beszélgetésünkben is kifejtette, hogy egyáltalán semmilyen támogatást nem kaptak az Antall-kormánytól, Boross Péter miniszterelnököt dicsérte inkább, aki a MÚK számára székházat biztosított.[389] Vödrös Attila, bár sokszor nem keveredett vitába a miniszterelnökkel, sőt kifejezetten szimpatizált vele, két esettel igyekezett megvilágítani a kormányfő gondolkodását. Vödrös állítása szerint kétszer hozta ki a sodrából Antallt, egyszer azért, mert az egyetemi rektorválasztás után burkoltan felvetette, hogy mi lett volna, ha a kormányhoz hűbb vezetők választását támogatta volna, másodszor mert az országgyűlési képviselőválasztásokhoz közeledve megjegyezte, hogy most kellene esetleg olyan megoldásokat alkalmazni, mint a gyógyszerárak csökkentése. Antall kifakadt, és szokásától eltérően emeltebb hangon azt hangsúlyozta, hogy egy demokráciában ilyet nem lehet elkövetni.[390] A kormányfő sokszor

[387] Albert Gábor: *István király fanyar bora – Ezredvégi krónika*. Püski, Bp. 1993. Idézi: Horváth A.: *A magyar* i. m. 38.
[388] Uo.
[389] Ónody Éva interjú i. m.
[390] Vödrös A. interjú i. m.

olyannyira úriemberként viselkedett, hogy ez nem nyerte el azok tetszését, akik a gyakorlatban azon dolgoztak, hogy az ellenzéki újságírók torzításait orvosolják.

A miniszterelnök nem tett különbséget a konzervatív és ellenzéki újságírók között, amennyiben el akarta mondani véleményét. Nem volt csak ilyen vagy csak olyan kommunikáció. Kizárólag a *Népszabadság*nak vagy egyedül az *Új Magyarország*nak szánt kormányzati propaganda gyakorlatilag nem létezett.

Be kell látni, hogy a direkt kormányzati támogatások elmaradása nem minden konzervatív újságírónak nyerte el a tetszését. Különösen akkor, amikor Csurka vehemensebben támadta az ellenzéki sajtót, nem is beszélve az elektronikus médiáról. Paradox helyzet alakult ki, hiszen az MDF-hez hű sajtómunkások egy része több támogatást várt az Antall-kormánytól, miközben az ellenzékiek még az *Új Magyarország* megalapítására is nemet mondtak, soknak tartották, aközben a miniszterelnök a látszatát is igyekezett elkerülni annak, hogy beleszól a lap munkájába, vagy személyzeti politizálásba kezd az újság berkein belül. Mindez belülről szemlélve egy állandó megerősítést és versenyelőnyt elváró, saját magára ostromlott várként tekintő konzervatív sajtómunkatársnak nem volt a legpozitívabb fejlemény. A „keményebben kellett volna" gondolat többször visszacsengett egyes általam készített interjúkban.

Az *Új Magyarország* kezdeti gondjait az okozta, hogy az Athenaeum nyomdával dolgoztak együtt, amely éppen ekkor veszítette el a *Magyar Hírlap*ot. Ez utóbbi napilapnál nyomdaváltás történt, a technikai fejlesztés, a színes fényszedés máris versenyelőnyt biztosított a konkurenciának, miközben a forráshiánnyal küszködő *Új Magyarország*nak be kellett érnie a hagyományos fekete-fehér kézi szedéssel, akkor, midőn az Athenaeum dolgozóit is fokozatosan kezdték átképezni a modern technikára. Ám mindez azt jelentette, hogy a lapzárta nem lehetett más napilapoknál megszokott módon este tíz vagy tizenegy óra körül. Este nyolcig le kellett adni mindent a munkatársaknak. Az Athenaeum nem rendelkezett elegendő munkaerővel, hogy megoldja ezt a kérdést, miközben ugyanezen ok miatt a lap 12–16 oldalából 6–7 oldalt napokkal előbb el kellett készíteni. S miként Albert arra rámutatott, ahogy nőtt a lap oldalszáma, úgy kellett volna egyre többet előre dolgozni, és így egyre több cikket napokkal a megjelenés előtt leadni.[391]

Albert Gábor 1991. december 1-jén távozott a napilaptól. A volt főszerkesztő nehezményezte, amiért eltávolították a posztjáról. S 1992-ben egy tanulmányt szentelt mindannak, amit a lapnál megélt. Ezt eljuttatta a miniszterelnöknek, de „hang-

[391] Albert G.: *A bizalom* i. m. In: MNL OL AJMH XIX–A–150–j Antall József személyes levelezése 17d. 94. dosszié. 1993. április–július. Dr. Kiss György: Feljegyzés Antall József számára. Albert Gábor esszéje. 1993. április 7.

súlyozta, hogy nem az MDF elleni támadásként írta meg történetet, hanem inkább kiírta magából. Hangsúlyozta, hogy az *Új Magyarországot* továbbra is támogatni kell."[392] „A bizalom pajzsa megreped, avagy az *Új Magyarország* főszerkesztője voltam" címmel megjelent Albert-esszé nem okozhatott felhőtlen örömöt az Antall-kormány tagjai számára. Az egykori főszerkesztő azt állította, hogy Czakó Gábor 1991. november 29-én behívta és teljesen váratlanul közölte vele, hogy a *Publica Rt.* és a szerkesztőség közt „oly mértékben megromlott a viszony, hogy az már a lap létét veszélyezteti.[393]

Figyelembe véve a *Publica Rt.* alapító okiratát, a tizenkilences bizottság „öt köztiszteletben álló, független személyisége" gyakorolhatta a főszerkesztő feletti felmondási jogokat. Horti József, Andorka Rudolf, Bolberitz Pál, Szabó Iván, Staar Gyula pedig úgy döntött, hogy a lap főszerkesztőjét (Albert Gábor), főszerkesztő-helyettesét (Kocsis L. Mihályt), illetve a lapigazgatót (Várhelyi Andrást) felmentik állásukból. Czakó biztosította Albertet, hogy valamennyi elbocsátott vezető írásait továbbra is várják a napilapnál.

Az elbocsátott főszerkesztő úgy vélte a leváltását követően, hogy végig csak egy pótlék volt. A *Publica* valójában mindvégig Fábiánt akarta, mert őt alkalmatlannak tartották a posztra. Albert tanulmányában hosszasan idézett Czakó hozzá címzett, 1991. december 7-i leveléből, amelyben megerősítette az elbocsátott főszerkesztőnek, hogy Fábiánt már a kezdet kezdetén alkalmasabbnak vélték, majd azt is bevallotta, hogy éppen úgy alkalmatlan ő a *Publica* vezetésére, miképpen Albert alkalmatlan volt főszerkesztőnek.[394] A lap első vezetőjének visszaemlékezése szerint a *Publica Rt.* vezetése, Horti József, Czakó Gábor, Szeles Pál, valamint Albert Gábor, Kocsis L. Mihály és Várhelyi András szakmai, pénzügyi és végül személyi vitákba keveredett, amelyek 1991 augusztusától folyamatosan nehezítették a közös munkát.[395] Sem a lap formátumváltása, sem a hagyományos szedésről a modern levilágító rendszerre való áttérés– Albert tanulmánya szerint –nem maradt újabb és újabb összecsapás nélkül. A kiadó és a lap szerkesztősége között állandósult a konfliktus. 1991. november 29-i leváltását Albert Gábor puccsként élte meg.

Antallt barátság is fűzte az elbocsátott főszerkesztőhöz. Ebből az is következhetett volna, hogy a miniszterelnök megvédi, majd visszaadja neki a lapot. Nem ez történt.

[392] MNL OL AJMH XIX–A–150–j Antall József személyes levelezése 17d. 94. dosszié. 1993. április–július. Dr. Kiss György: Feljegyzés Antall József számára. Albert Gábor esszéje. 1993. április 7.

[393] Albert G.: *A bizalom* i. m. In: MNL OL AJMH XIX–A–150–j Antall József személyes levelezése 17d. 94. dosszié. 1993. április–július. Dr. Kiss György: Feljegyzés Antall József számára. Albert Gábor esszéje 1993. április 7.

[394] Uo.

[395] Uo.

Ráadásul Albert úgy érezte, hogy Antall állt az eltávolításának hátterében. Ezt sugallták számára mások is. 1991. december 6-án kelt levelében közölte információit a miniszterelnökkel.[396] Antall ezúttal is távol tartotta magát az eseményekbe való beavatkozástól. Válaszában biztosította Albertet arról, hogy mivel a lap ügyeibe soha nem avatkozott be, ezúttal sem követett el ilyesmit. „Arról tettek említést – írta a miniszterelnök –, hogy a lapnál pénzügyi nehézségek vannak, a szerkesztőségen belül személyi feszültségek, a lap formátumával kapcsolatban változásokat terveznek, továbbá azt jelezték, hogy Te a főszerkesztői funkciót terhesnek érzed. Mindezt összegezve írtam ide le, noha ezeket részletekben, részhírekként közölték velem különböző forrásokból. […] Javaslom, hogy olyan régi író barátok, mint Te, Kodolányi Gyula és Czakó Gábor egymással tisztázzátok a körülményeket, és legalább morálisan és barátilag zárjátok le megnyugtatóan."[397]

A szerkesztőség egy része ellenezte a vezetők leváltását, és azt tervezték, hogy 1991. december 1-jétől megakadályozzák a lap megjelenését. Albert Antallnak írt levelében jelezte, hogy nem ért egyet a tervezett sztrájkkal, de mivel megszűnt a munkaviszonya, nem lesz ott azon a szerkesztőségi ülésen, ahová várták a *Publica Rt*. vezetőit is. Arról tudta csak biztosítani a miniszterelnököt, hogy ameddig ő a főszerkesztő – 1991. november 30-ig –, biztosan megjelenik az újság. Arra kérte Antallt, hogy tegyen meg mindent a kiadás zavartalansága érdekében.[398]

Vödrös javasolta, hogy ha a sztrájk miatt veszélybe kerülne a lap sorsa, akkor közöljenek szépirodalmat, majd fokozatosan álljanak vissza a publicisztikákra, hírekre, rovatokra. Vödrös azt is állította, hogy Rózsa Marianna is hívta az édesanyját és a lap sorsáról érdeklődött. Végül nem volt szükség Vödrös módszerére, házon belül megoldották a főszerkesztőcserével járó feszültségeket. A munka zavartalanul folytatódott. Kocsis L. Mihály és Várhelyi András is ekkor távoztak a laptól. Ám ez nem azt jelentette, hogy valamennyien az utcára kerültek volna, az átalakítás nem járt nagyobb, akár karriertörésben mérhető következményekkel. Várhelyi András a Miniszterelnöki Hivatal Sajtóirodájának a vezetését vette át. Kocsis L. Mihály a Magyar Televízió külpolitikai főszerkesztőségében folytatta a munkát. Albert Gábor a magyar kisebbség számára megjelentetett *Magyarok Világlapjá*t szerkesztette a továbbiakban.

Fábián László, az új főszerkesztő kezdetben sokat tartózkodott külföldön, vagy máshol dolgozott, ezért Vödrös Attila azt állította, hogy főszerkesztő-helyettesként

396 MNL OL AJMH XIX–A–150–j Antall József személyes levelezése 15d. 88. dosszié. 1991. szeptember–október. Albert Gábor levele Antall Józsefnek 1991. december 6.

397 MNL OL AJMH XIX–A–150–j Antall József személyes levelezése 15d. 88. dosszié. 1991. szeptember–október. Antall József válasza Albert Gábornak 1992. december 10.

398 OM AH 11d. Új Magyarország Albert Gábor levele.

maga vezette a lapot. Közte és Fábián között nem alakult ki túl jó viszony. Szakmai és ideológiai nézetkülönbségeik adódtak. Ráadásul Albert Gábor munkájának köszönhetően egy jól összeszokott és kollegiális hangulatban dolgozó társaságot vett át Fábián László.[399] A csapat egy része úgy tűnt, sokkal inkább Alberthez, majd később Vödrös Attilához volt lojális, mint a más szerkesztési elvekkel dolgozó Fábiánhoz.

A *Publica Rt*. tizenkilenc fős bizottsága rendelkezett a munkáltatói jogokkal, ám a napi működés miatt a főszerkesztő kezében összpontosultak a szerkesztőség emberi erőforrásának ügyei is. 1992-ben újfent szembe kellett nézni azzal, hogy a lap nem túlzottan sikeres. Egy új lap elindítása és felfuttatása mindig előre kalkulálható nehézségekbe ütközik egy nem túlságosan nagy olvasóközönséggel rendelkező országban. Bár az *Új Magyarország* a kormányhoz állt közelebb, az olvasói szokások nehezen változtak. Miközben az MDF-et preferáló választók szívesen forgatták, addig a kereszténydemokrata szavazók inkább a *Magyar Nemzet*et vették kézbe.[400] Ráadásul az MSZP, az SZDSZ és a FIDESZ szavazói sokkal inkább olvasták az országos napilapokat, mint a kormánypártok támogatói.[401] A kisgazdák hívei nem igazán érdeklődtek a napisajtó iránt. Nehezen lehetett olyan bázisra támaszkodni, amely kevéssé tájékozódott az újságokból, így nem véletlen, hogy érthetetlen módon az MDF szavazói mellett a biztos szavazók sorából az SZDSZ-tábor forgatta többnyire az *Új Magyarország* oldalait. Ez is bizonyítja, hogy minden ellenzéki propaganda dacára a kormányzati sajtótermék egyes munkákban ma is sokat szapult színvonala önmagában nem akadályozta a terjesztést. Az akár évtizedek alatt kialakult olvasói szokásokat azonban nem lehet, csak a magas színvonallal megváltoztatni.

Ebben az időszakban korántsem csak a minőség határozta meg egy lap kedveltségét. Elegendő azt megemlítenünk, hogy a *Népszabadság* után a korszak legnagyobb olvasótáborával rendelkező napilapja a bulvárújságírás rendszerváltozás kori magyar zászlóvivője, a *Mai Nap* volt.[402] Más korszak volt ez, más olvasói igényekkel. Sokszor a régi név elegendő okot szolgáltatott a lap megvásárlására. Az *Új Magyarország*gal szemben a *Népszabadság*ot sokkal többen választották azok közül, akik nem köteleződtek el egyik párt irányában sem. Talán ez volt a döntő az Antall-kormány új lapjának megmaradása szempontjából is.

Hiába vált az Albert Gábor, Kocsis L. Mihály, később Vödrös Attila által összekovácsolt szerkesztőség egy csapattá, mégiscsak az olvasók száma és a politikai helyzet alapján ítélték meg a lapot. S mivel időközben Fábián Lászlót, az új főszerkesztőt

399 Ónody É. interjú i. m.
400 Karajánnisz, M.: *Újságolvasás* i. m. 638.
401 Karajánnisz, M.: *Újságolvasás* i. m. 636.
402 Karajánnisz, M.: *Újságolvasás* i. m. 634.

személyi és szerkezeti változásokra ösztönözte a *Publica Rt.,* állandósultak a belső viták a lapnál. Fábián 1992. augusztus 31-én összegezte a *Publica Rt*. által elfogadott változtatásokat.[403] Fábián szerint bár a *Publica* átruházott bizonyos munkáltatói jogokat a főszerkesztőre, ezeket mégis a helyettese, Vödrös gyakorolta. Megjegyzem, ez hasonló viszony volt, mint Albert és Kocsis között.

Vödrös leváltotta az olvasószerkesztőt, és felvette Bánó Attilát és Hardi Pétert, akiket segédszerkesztőnek nevezett ki. A *Publica Rt.* a rendelkezésemre álló források alapján kötelezte Fábiánt a lap átszervezésére, gazdasági konzekvenciák levonására és a szélsőségesnek mondott munkatársak elbocsátására, hogy egy valódi polgári napilapot hozzanak létre.[404] Az átszervezés során a főszerkesztő-helyettes pozíciója megszűnt. Két, napi váltásban dolgozó vezetőszerkesztő felvételét tervezte Fábián, illetve egy hírszerkesztő munkába állításán gondolkozott. Ezzel több ember munkájára sem volt a továbbiakban szükség. Külön belpolitikai szerkesztőséget állított fel, amely a lap leghangsúlyosabb részévé változott.[405]

Ezen túl az általa „minőségi cserének" nevezett okokból vált meg több munkatársától is. Bánót a dokumentum szerint azért bocsátotta el, mert „sosem volt újságíró". Hardit inkább vezető riporterként látta volna szívesen, miközben Balaskó Jenő eltávolítását fegyelmi okokkal magyarázta.[406] Ezután Fábián összegezte a még megválaszolásra váró kérdéseket, némelyekből következtethetünk az átalakítások rejtettebb mozgatórugóira is. „Hány lapja legyen Csurka Istvánnak? Hány nívótlan lapja? Célunk-e, hogy elriasszuk lapunktól a józan, felelős értelmiséget, vagy akár szavazóbázisunknak óhajtjuk megnyerni? El kell-e tartania az *Új Magyarország*nak a *Magyar Fórum*ot, hiszen a jelenlegi szerződés szerint ötmilliós ráfizetés prognosztizálható annak fejében, hogy a fényüzemünk szedi a lapot?"– tett fel kérdéseket az új főszerkesztő.[407]

Mindezek miatt újabb dilemmával szembesülünk. Vajon politikai és ideológiai ellentétek is okai voltak az *Új Magyarország* átalakításának? Fábián és Vödrös állt a két egymással szembenálló pólus élén? Meg kell hallgatnunk más véleményeket is.

Fábián László írót, aki 1990-ben a *Heti Magyarország* főszerkesztő-helyettese volt, 1991. december 1-jén nevezte ki Czakó Gábor, a *Publica Rt*. elnöke, ugyanaznap Vödrös Attila lett a főszerkesztő-helyettes. 1992. szeptember 2-án Vödrös egy Liszkay Gábor által felvett jegyzőkönyvben nyilatkozott munkavégzésének

[403] OM AH. 11d. Pesti Hírlap. Fábián László: Hogyan, kivel, milyen célok felé tovább? Töprengések és javaslatok az *Új Magyarország*gal kapcsolatban. 1992. augusztus 31. 1.
[404] Uo. 2.
[405] Uo. 3.
[406] Uo. 4.
[407] Uo. 5.

körülményeiről, majd kettőjük viszonyának megromlásáról, és mindarról, ami – véleménye szerint – a leváltásához vezetett.[408]

Fábián, amint említettem, a *Publica Rt*. tizenkilences bizottságával egyetértésben alakította át a lapot, és mondott fel több munkatársának is 1992 augusztusában. Elsősorban pénzügyi okokkal és a lap szerkezetének átalakításával magyarázták a történteket.[409] Emellett szakmai, sőt politikai ellentétek és véleménykülönbségek is meghúzódtak a háttérben. Fábián az elbocsátott kollégákat többször szakmailag is kritizálta. A lap belpolitikai rovatától eltávolított Ónody Éva az állította, hol azt mondta neki, hogy egy sort sem írt, hol azzal vádolta, hogy nem ismeri a hangzóilleszkedés szabályait, lévén egy cikk címében szerinte nem honvédeket, hanem honvédokat kellett volna írnia. Ráadásul sokat kiabált is vele. Ónody szerint az is előfordult, hogy Fábián nem értett egyet azzal, hogy a Zétényi–Takács-féle törvénytervezet alkotmánybírósági vitájáról egy kolumna terjedelemben jelenjen meg az írása. Három flekkre[410] kellett meghúzni a szöveget, ám ezt a rövidítést Zétényi Zsolt nem fogadta el.[411] Végül Vödrös – Fábián távollétében – közölte a teljes anyagot, majd Fábián, Ónody legnagyobb meglepetésére, ezt az egészet elfelejtve azt bizonygatta, hogy mennyire egyetért a Zétényi–Takács-féle törvénnyel. Miért alakulhatott ki mindez?

Elsősorban politikai és gazdasági okok állhattak a lap átszervezésének hátterében, mint ahogy már fentebb említettem, mivel Fábián és a *Publica Rt*. ellentétben állt a Csurka István vezette MDF-szárnnyal, amelynek egyes vélt vagy valós szimpatizánsai megtalálhatók voltak az *Új Magyarország*nál is. Innen ered a bizalom megrendülése egyes személyekkel szemben. Az 1992 augusztusában megjelent Csurka-tanulmány után nyílt harc kezdődött az MDF-en belül. S ez kifejezetten az ellenzéki média malmára hajtotta a vizet. Antall József és miniszterei bár elhatárolódtak Csurka kijelentéseitől, az ország súlyos gazdasági helyzete elengedhetetlenné tette, hogy a lehető legtovább egyben tartsák a kormány legnagyobb pártját, ezzel biztosítva az ország stabil irányítását. Eközben egyes területeken, így a sajtóban is erősödött az MDF-en belüli ideológiai harc. Fábián tisztán polgári, nemzeti liberális és kevéssé népi-nemzeti lapot akart teremteni. Ezekből a politikai nézetkülönbségekből szakmai, majd emberi viták keletkeztek. Az *Új Magyarország* irányváltásától remélték, hogy több olvasót tud majd megszólítani a lap. Talán nem véletlen, hogy Ónody vált az egyik célponttá, akinek az országgyűlési tudósításai megjelentek a Csurka

408 Ónody Dok i. m. Jegyzőkönyv. Liszkay Gábor–Vödrös Attila 1992. szeptember 2. 1.
409 Ónody Dok i. m. Felmondás, 1992. augusztus 24.
410 Egy flekk körülbelül 1800–2000 karakter.
411 Ónody Dok i. m. Jegyzőkönyv. Liszkay Gábor–Ónody Éva 1992. szeptember 2.

István vezette *Magyar Fórum*ban.[412] Ónody okkal írta annak a Kodolányi Gyulának, aki segítette az *Új Magyarország*ban elhelyezkedni, hogy hirtelen „csurkistáknak" bélyegezték őket.[413]

A szerkesztőségben történtek elemzése a *Publica Rt.*„19-es bizottságának" is a témája volt. Az 1992. szeptember 7-i jegyzőkönyv megemlítette az elbocsátott újságírókkal Liszkay által készített – s az általam már idézett – beszélgetéseket, amelyek tartalmát a „19-es bizottság" is megismerte. Az elbocsátásokkal – a jegyzőkönyv szerint – keveset foglalkozott a *Publica Rt.* vezetősége, de Fábián László főszerkesztőhöz kérdést intéztek a napilap *Hitélet* című rovatának megszüntetéséről. Fábián tagadta egykori munkatársai állításait ebben a kérdésben. A *Hitélet* ideiglenes szüneteltetéséről számolt be, miközben azt is állította, hogy a rovat elszórtan továbbra is megtalálható az *Új Magyarország*ban. Mindezt a lap átalakításával magyarázta. A *Publica* lényegében elfogadta Fábián verzióját, majd a bizottság jóváhagyta, hogy ideiglenes jelleggel Fábián gyakorolja a szerkesztőség átszervezésének és átalakításának jogát, miközben a szerkesztőség struktúrájának meghatározása továbbra is a bizottság hatáskörében maradt. Néhány kritikai megjegyzés azért elhangzott az ülésen.

Szabó Iván álláspontja szerint „az *Új Magyarország*nak a centrista kormánypolitikát kellett volna képviselnie".[414] Kifogásolta, hogy nem kapott elegendő súlyt az iparpolitika, s a „kormányirányzatot" is számon kérte Fábiántól. Kiss György támogatta Szabó Iván véleményét, és több gazdaságpolitikai cikket szeretett volna látni a lapban. A kulturális kritikát kevésnek és rossz minőségűnek tartotta. A stratégiai fontosságú oktatásügyet sem látta kellő mértékben szerepelni a sajtótermék hasábjain. Illyés Mária hírszegénynek vélte a kormány sajtóorgánumát, azt javasolta, hogy ellenzéki véleményeket is ütköztessenek a napilapban.[415] Fábián László elfogadta a kritikai észrevételeket, s azt hangsúlyozta, hogy minőségi újságírócserékkel kívánja javítani a lap színvonalát.[416] A Hírlapkiadó vezérigazgatója, Horti József megjegyezte, hogy az „*Új Magyarország* szerkesztőségében dolgozóknak eleven kapcsolatot kellene felvenniük a *Heti Magyarország,* a *Pest Megyei Hírlap,* a *Magyar Fórum* és a *Ludas Matyi* munkatársaival."[417] Ezt úgy képzelte, hogy „a megfelelő profilú lapban más szerkesztőségek munkatársai is publikálhatnának". Horti József pontosan ítélte meg az alapvető szerkezeti problémát. A jobbközép oldalnak kevesebb

412 Ónody É. interjú i. m.
413 Ónody Dok i. m. levél Kodolányi Gyulának.
414 OM AH. 11d. Miniszterelnöki Sajtóiroda. Jegyzőkönyv. 1992. szeptember 7. 2.
415 Uo. 3.
416 OM AH. 11d. Miniszterelnöki Sajtóiroda. Jegyzőkönyv. 1992. szeptember 7. 2.
417 Uo. 3.

újságíró állt rendelkezésére, és azok is szétszórtan dolgoztak különböző szerkesztőségekben. Egy nagy, közös kormányoldali platform helyett több esetben szétaprózódtak a különböző jobboldali lapok és szándékok a média útvesztőiben. Mindez kifejezetten kedvezett az ellenzéki oldal támogatóinak. Talán szerencsés lett volna, ha egy minőségi, kifejezetten csak Antall József politikáját támogató napilapot sikerül előállítani. Nem véletlenül nevezik a szakirodalomban főképp kormányközelinek és nem kormánylapnak az *Új Magyarország*ot.

Horti József értékesnek tartotta azokat az újságírókat, akik a jobboldalt képviselték. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy 1992. szeptember 15-én nemcsak a szeptember 7-i ülés jegyzőkönyvét küldte el Forrai Istvánnak, a Miniszterelnöki Hivatal helyettes államtitkárának, hanem az *Új Magyarország*tól elbocsátott újságírók kikérő leveleit is továbbította. Arról tájékoztathatta Forrait, hogy Vödrös Attila a *Pest Megyei Hírlap* főszerkesztője, Bánó Attila a főszerkesztő-helyettese, Deregán Gábor és Hardi Péter ugyanott szerkesztők lettek. Balaskó Jenő a *Pesti Hírlap* és a *Magyar Fórum* munkatársaként publikálta tovább cikkeit. Ónody Éva személyes beszélgetésben kérte a segítségét, ám Horti szerint nem elsősorban újságírói állást szeretett volna, hanem szóvivői munkát keresett Katona Tamás környezetében.[418] Ebben nem tudott segíteni Horti, ám ahogy azt már említettem, végül ő is a *Pest Megyei Hírlap* újságírójaként dolgozott tovább. Bármilyen vita volt is, bármilyen sérelem maradt is meg egyes zsurnalisztákban, tény, hogy mindenki tovább építhette a karrierjét, senki nem maradt, maradhatott munka nélkül.

Miközben az Antall-kormány és így az *Új Magyarország* is azzal az ellenzékkel szimpatizáló médiával csatázott nap mint nap, amely gyakorlatilag a teljes paletta kilencven százalékát lefedte, s Csurka tevékenysége is egyre inkább megosztotta az MDF tagságát, aközben a lap belső állapota 1992-ben közel sem volt ideálisnak nevezhető a szükséges nehéz feladatok megoldásához, a médiakrízis csillapításához és a kormányzat céljainak ismertetéséhez. Nem volt az, nem lehetett az, mivel a lap egyes újságírói nem értettek egyet magával a miniszterelnökkel sem. Az *Új Magyarország* kezdeti erőssége, hogy a teljes kormányzat és az MDF valamennyi irányát képviselje, végül a gyengesége lett, midőn választani kellett a miniszterelnök által követett centrista elvek és az MDF népi-nemzeti szárnya között. Figyelembe véve, milyen nehéz körülmények közepette jött létre a napilap, és mennyire hajszálon függött a sorsa – a már többször vázolt anyagi okok miatt –, a vezetésnek lépnie kellett, ám a sokszor személyeskedésig fajuló viták, elbocsátások olyan fájó és kezeletlen sebeket okoztak, amelyek – ahogy az egykori újságírókkal való beszélgetéseimből

[418] OM AH. 11d. Miniszterelnöki Sajtóiroda. Horti József a Hírlapkiadó Vállalat levele Dr. Forrai Istvánnak a MH helyettes államtitkárának. 1992. szeptember 15.

kitűnt – a mai napig is sajognak. S mindezek ellenére a lapban az újságírók konzervatív elköteleződésének köszönhetően sorra jelentek meg a kormánypárti írások, elemzések, cáfolatok. Az *Új Magyarország* az Antall-kormány állandó és szinte unikális megjelenési fóruma volt. A súlyos külső körülményeket és az egyenetlen színvonalat is figyelembe véve, ez komoly eredménynek tekinthető. Kompromisszumok köttettek, amikor a lapot megalapították, ám Csurka István fellépése és különutas gondolkodásának következményei végül elérték az *Új Magyarország*ot is. Ennek hatásai alól senki sem vonhatta ki magát a kormányoldalon. Része volt mindez annak a média-összecsapásnak, amelytől nehezen különíthető el.

Az *Új Magyarország* ennek ellenére igyekezett utolérni a konkurenciát, ez pedig állandó és folyamatos változásokat hozott a sajtótermék életében. Vödrös úgy értékelte, hogy – miután főszerkesztő-helyettesnek nevezték ki – két-három hónapon át valóságos sokkhatás érte a lapot. Formátumot és nyomdát váltottak, elköltözött a szerkesztőség, elektronikus rendszerre tértek át. Vödrös állította, hogy mindent neki kellett megoldania. Úgy emlékezett, Czakó Gábor több ízben megkérdezte tőle, hogy tudnák „munkára szoktatni" a főszerkesztőt. Czakó a későbbiekben nem találta megfelelőnek Fábián László munkáját és hozzáállását sem. Az átalakítástól várt eredmény elmaradt, a lap továbbra is veszteséges maradt.[419] Megyeri Dávidnak, aki a kezdetektől az újságnál dolgozott, az sem tetszett, hogy a Fábián-féle változásoknak köszönhetően a kormánypártinak korántsem nevezhető Konrád Györggyel keményebb kérdések nélkül jelenhetett meg interjú az *Új Magyarország*ban.[420] Nem tartotta logikusnak, hogy a baloldal felé nyitó hangvétellel majdan meg tudják szólítani az ellenzéki olvasókat. A kormányt támogató lap oldalaira beszüremkedett liberálisabb felütés sem tetszett minden munkatársnak. Többen nem értettek egyet Fábián elképzeléseivel. Megyeri karcosabb publicisztikáit, írásait egy idő után nem közölték. Ennek köszönhetően 1992 végén úgy mondott fel, hogy nem tudta, pontosan hol fogja tovább építeni a karrierjét.[421]

Vödrös a szintén elbocsátott Bánó Attila, Molnár Pál, Hardi Péter esetével is foglalkozott. Őket azért nevezte ki eredetileg segédszerkesztőkké, mert egy olyan fiatal garnitúrát gondolt felelős pozícióba helyezni, akik meggyőződésből, akár ingyen is dolgoztak volna.[422]

A főszerkesztő-helyettes más, mondhatni, radikálisabb, a népi-nemzeti hangvételt is tartalmazó lapot kívánt szerkeszteni. Ma sem tagadja, hogy bár jó kapcsolatokat ápolt és szimpatizált Antall Józseffel – harminchárom esetben készített vele interjút

419 Czakó G. interjú i. m.
420 Megyeri Dávid elmondása alapján 2018. január 24.
421 Uo.
422 Ónody Dok i. m. Jegyzőkönyv. Liszkay Gábor–Vödrös Attila 1992. szeptember 2. 2.

–, de őt „csurkistának" tartották, mivel Csurkával sem volt rossz viszonyban. Amennyiben a lapnál marad vezető pozícióban – vélték sokan –, Csurka István szellemisége beszivárgott volna az *Új Magyarország* oldalaira.[423] Vödrös ezt nem is tagadta, nem állt volna ellen a törekvéseknek, ha ő lett volna a lap vezetője.[424]

A közte és a főszerkesztő közötti ellentétet az is jellemezte, hogy Vödrös Czakó Gáborhoz fordult azért, hogy őt nevezze ki Fábián László helyére. A főszerkesztő az átszervezés során kezdetben nem akarta elküldeni Vödröst, pusztán csak a főszerkesztő-helyettesi pozíciót szerette volna megszüntetni. Főmunkatársi állást kínált egykori helyettesének. Czakó Gábor, figyelembe véve az *Új Magyarország* teljes stábját és a főszerkesztő-helyettes teljesítményét, maga is profi újságírónak tartotta Vödröst.[425] Az utóbbi szerint Fábián azt javasolta neki, hogy fogadja el a főmunkatársi pozíciót, noha be sem kell járnia, s a fizetését is megkapja.[426]

Vödrös és Fábián között egyre mélyült a szakadék. Jól szemlélteti az ideológiai különbséget az a Vödrös által elbeszélt eset is, amelyben Talum Attila fotóriporterrel különbözött össze Fábián, amikor az előbbi kijelentette: „a jelenleginél sokkal magyarabb lapnál kíván dolgozni, mert a kezdetekkor erről volt szó".[427] Az átalakításból és a tervezett irányváltásból belső vita is keletkezett az MDF támogatói sorában is, hiszen Vödrös Attila a Magyar Újságírók Közössége [MÚK] elnökségének tagja volt. A MÚK a MÚOSZ ideológiai ellenlábasaként, a keresztény-konzervatív szellemiségű újságírók gyűjtőhelyeként funkcionált. Amikor megtörténtek az elbocsátások, a MÚK elnöksége állásfoglalást küldött Antall József miniszterelnöknek a nyilvánosság mellőzésével, hiszen az ideológiai gyökereik, életszemléletük nem változott. A kormánynak nem kívántak ártani, ám az elbocsátásokat személyi érintettségük miatt sem hagyták figyelmen kívül.

„Értesülve arról – írták –, hogy Fábián László főszerkesztő már a MÚK két elnökségi tagját is[428] felmentette a főszerkesztő-helyettesi, illetve szerkesztői állásából, megdöbbenve kérdezzük: az *Új Magyarország*nál is hajsza kezdődik a nemzeti szellemet képviselő újságírók ellen? […] Ugyanakkor leszögezzük: az *Új Magyarország*nál történtek veszélyeztetik a MÚK legitimitását, és olyan látszatot keltenek, hogy a MÚK nem felel meg egyik fő vállalásának: nem tudja megvédeni a Közösséghez tartozó újságírókat. Ezt a magyar sajtó jövője érdekében nem engedhetjük meg.

423 Vödrös A. interjú i. m.
424 Uo.
425 Czakó G. interjú i. m.
426 Vödrös A. interjú i. m.
427 Ónody Dok i. m. Jegyzőkönyv. Liszkay Gábor – Vödrös Attila 1992. szeptember 2. 2.
428 Vödrös Attila, Bánó Attila.

A fejleményeket figyelemmel kísérjük, és szükség esetén összehívjuk a MÚK rendkívüli közgyűlését."[429]

Az MDF népi-nemzeti körének ügyvivő testülete – amely az MDF legradikálisabb, Csurka vezette csoportjának volt tekinthető – 1992. szeptember 18-án a Bem téri MDF-székházi őszi fórumának témájául az *Új Magyarország* kérdését választotta. Az elbocsátott munkatársak közül – vendégként – a hallgatóság soraiba meghívták Balaskó Jenőt, Bánó Attilát, Hardi Pétert, Ónody Évát és Vödrös Attilát. A pódiumbeszélgetésen jelen voltak Czakó Gábor és Fábián László is. A feleknek nem sikerült kibékülniük.[430] Talán ez az esemény is az Antall–Csurka szembenállás materializációját jelentette.

A helyzet megoldása a rendszerváltozás után a *Pallas Lap-és Könyvkiadó Vállalat*ot megszerző, lényegében kormányzati kézben működő *Hírlapkiadó Vállalat* vezetőségére várt. Nem véletlen, hogy a vállalatvezető igazgatóhelyettese, Liszkay Gábor személyesen is beszélt az érintett hírlapírókkal. Gyaníthatóan el akarta simítani a pattanásig feszült helyzetet. Feltételezem, hogy Antall József is közbeléphetett az ügyben, talán ő volt az, aki a *Hírlapkiadó* vezetőinél kezdeményezte a vizsgálat megindítását. Vödrös úgy emlékezett vissza, hogy amikor ez történt, Antall Münchenben volt gyógykezelésen, és Hortinak csak annyit üzent, hogy tegyen a legjobb belátása szerint.[431] Nem adott direkt utasításokat. Kínosan ügyelt arra, hogy elkerülje a közvetlen beavatkozást a sajtó személyzeti ügyeibe.

A Liszkay előtt elhangzott gondolatokat, amint már említettem, jegyzőkönyvbe rögzítették. Liszkay és a *Hírlapkiadó* vezetője, Horti József megtalálták a kompromisszumos megoldást. Vödrös Attilát 1992. szeptember 15-én a *Pest Megyei Hírlap* új főszerkesztőjének nevezték ki. Hamarosan megérkeztek a laphoz az *Új Magyarország* átszervezése során elbocsátott újságírók. Végeredményben mindez pozitív hozadékkal járt, mert a *Pest Megyei Hírlap* megszerzését eredményezte a kormányoldal számára. Ebből a szemszögből az Antall-kormány sokat profitált az *Új Magyarország* átszervezéséből, amely mégsem szándékosan vagy előre tervezetten alakult így. Más kérdés, hogy a későbbiekben Vödrös Attila lapját Csurka hívei túlzottan MDF-irányultságúnak, az MDF olvasók túlzottan MIÉP-támogatónak találták, miközben a *Pest Megyei Hírlap* az MDF minden frakciójával igyekezett foglalkozni. Az ellenzéki sajtó Csurka-pártinak bélyegezte a lapot. Ez és a folyamatos olvasószám-csökkenés 1995 februárjában a lap megszüntetését eredményezte. Ónody Éva

[429] Ónody Dok i. m. A MÚK elnökségének állásfoglalása. 1992. augusztus 31.
[430] Lásd: *Hírlap. A Magyar Demokrata Fórum heti értesítője*. 1992. szeptember 15. 7.
[431] Vödrös A. interjú i. m.

szerint az is közrejátszott, hogy a Magyar Posta azokban az időkben szándékosan szabotálta a lap előfizetőkhöz való eljutását.[432]

Az *Új Magyarország*ban és a *Pest Megyei Hírlap*ban történő személyi változtatások nem kerülték el az ellenzéki sajtó figyelmét sem. A *Beszélő*ben összekötötték mindhárom eseményt. Értelmezésük szerint csak annyiról volt szó, hogy a Csurkadolgozat megjelenése után (1992. augusztus 20.) a „csurkistáknak" is kreáltak egy lapot, és ezért történtek az előre eltervezett elbocsátások.[433] Azzal persze korántsem törődtek ennyit, hogy a médiaorgánumok többsége ezt követően és továbbra is az ellenzékkel szimpatizált.

Mindezzel együtt a kormányközelinek számító *Új Magyarország*hoz hasonlóan a másik konzervatív napilap, a *Pesti Hírlap* legnagyobb gondja továbbra is a veszteséges működés maradt. Bencsik András, a *Pesti Hírlap* főszerkesztője nem véletlenül írta 1993. február 23-án Antall Józsefnek, hogy a hirdetések összege a leglényegesebb bevételi forrás. Ugyanis „az országos napilapok a lapárból csupán a nyomda és a terjesztés költségeit tudják fedezni. A szerkesztőség és a kiadó működtetésére kizárólag a hirdetésbevételekből nyílik mód."[434]

Bencsik András egy kimutatást mellékelt a leveléhez, amelyből kiderült, hogy miközben a *Népszabadság* és a *Magyar Hírlap,* valamint az *Új Magyarország* részesült az állami hirdetésekből a legtöbb bevétellel, addig a *Pesti Hírlap* lényegesen kevesebb forráshoz jutott, ráadásul a piaci szereplők a példányszámok, az olvasottság, az előfizetők száma miatt az ellenzéki sajtót választották.[435] Mindez alapvető fontosságúvá emelte az állami hirdetésekből eredő bevételeket. Bencsik számításai szerint míg az ellenzéki sajtó az állami reklámokból 500 millió forint éves bevételre tett szert, addig a két kormányközeli napilap pusztán 200 millió forintot kapott.

Bencsik mintegy „belülről", de finoman kritizálta a kormányzati médiapolitikát, s igyekezett felhívni a figyelmet a *Pesti Hírlap* és az *Új Magyarország* kérdéses jövőjére is. Az Antall-kormány érthető okokból nem bojkottálta az ellenzéki lapokat. Tisztában voltak azzal, hogy az ellenzéki sajtót többen olvassák, s ezért sem fagyaszthatták be az állami hirdetéseket a *Népszabadság*ban vagy a többi kormánykritikus lapban. Igyekeztek minden olvasót megszólítani, azokat a pártpreferencia nélküli szavazókat különösen, akik meglehetősen nagyszámban a *Népszabadság*ból tájékozódtak. Ráadásul, amennyiben egy drasztikus lépéssel megszüntetik az ellenzéki

[432] Ónody É. interjú i. m.

[433] Révész Sándor: A Vödrös Brigád. *Beszélő*, 1992. 4. évfolyam. 47. szám. In: http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-vodros-brigad (letöltve 2018. január 23.)

[434] OM AH. 11d. Pesti Hírlap. Bencsik András levele. 1993. február 23. 1.

[435] Uo. 5.

sajtóban az állami reklámok elhelyezését, az kontraproduktívan tovább erősítette volna a kormánykritikus újságírók MDF elleni támadásait.

A kormányközeli *Új Magyarország* egy 1994-es dokumentum szerint az 1990-ben szabadon megválasztott első parlamenti ciklus polgári napilapja volt keresztény és nemzeti karakterrel. A részvények tulajdonosai ekkor bankok, magánszemélyek, de a legnagyobb részvényes a Magyarország Alapítvány volt, amelyet 1994-ben Csóti György elnökölt. Ugyanebben az esztendőben a lapot 40 és 45 ezer közötti példányszámmal forgalmazták.[436]

Ennyi külső és belső szerkesztőségi probléma, és a sokszor még ma is az újságot érintő negatív vélemények ellenére érdemes az értékelés szempontjaihoz figyelembe venni, hogy az *Új Magyarország*ot komoly magyar vállalkozói tőke hiányában sikerült folyamatosan megjelentetni, miközben a jövő konzervatív sajtómunkatársainak is jelentős fejlődési lehetőséget teremtett. Az átszervezésekből és irányváltásokból eredő átalakítások során az elbocsátott újságírók nem kerültek az utcára. A *Hírlapkiadó* igyekezett megőrizni azokat a sajtómunkatársakat, akik elkötelezték magukat az Antall-kormány politikája mellett. Mindenki állásban maradt, és töretlenül folytathatta hivatását. Ezért attól függetlenül, hogy az egykori munkatársaknak mi a véleménye ma – pro és kontra – az *Új Magyarország*nál történtekről, azt vitathatatlan eredménynek nevezhetem, hogy létrehozták az új magyar demokrácia első konzervatív napilapját.

Az Antall-kormány *Új Magyarország* sajtóterméke nevelőiskolája volt a ma is dolgozó és tehetséges konzervatív újságíróknak. Lehetőséget biztosítottak azoknak az idősebb kollégáknak is, akiket az ellenzékkel szimpatizáló média kivetett soraiból az 1990. tavaszi választások után, más gondolkodásuk és a vélt vagy valós kormánypárti szimpátiájuk miatt. Az *Új Magyarország* nélkül sok újságírói karrier tört volna ketté a kilencvenes évek elején, és sok fiatal el sem tudta volna kezdeni a pályáját pusztán csak azért, mert értékei egyértelműen a keresztény, nemzeti körhöz tartoztak, amelyek – mondhatni – nem voltak éppen szalonképes politikai nézetek a napilapok többségénél. Érdekes lenne részletesen feltárni, hogy az újságírók közül pontosan mennyien rejtették el MDF-szimpátiájukat csupán azért, hogy megmaradhassanak régi lapjaiknál. Nyilván kisebbségben voltak, és sokszor a megélhetési félelem is akadályozhatta, hogy csatlakozzanak egy olyan új műhelyhez, mint az *Új Magyarország*.

A lap létrehozása szükséges volt, azonban nem lehetett olvasókat szerezni egy olyan piacról, ahol a régi sajtómunkások által üzemeltetett és már a külföldi tőkéből modernizálódó, népes és sokszor politikailag függetlenebb, jelentős nagyságrendű,

[436] OM AH 11d. Az *Új Magyarország* arculata.

el nem kötelezett olvasótáborral rendelkező újságok álltak a másik oldalon. Valószínűleg a belső viták jó része is éppen ebből a sziszifuszinak tűnő harcból származó stressz, a napilapos tapasztalatlanság és a Csurka-féle szárny tevékenységének lecsapódása okán alakult ki. A lap története mindezek fényében sem tartható kudarcnak, sokkal inkább a konzervatív újságírás új nemzedékének, a ma is gyakorló jobboldali újságírás szárnypróbálgatásaként kell, illetve kellene értékelnünk a létrehozását. Az Antall-kormány támogatása nélkül mindez nem alakulhatott volna így, és ma talán többen nem újságíróként keresnék a kenyerüket.

IV. A LEGKIÉLEZETTEBB ÜTKÖZET

A MAGYAR TELEVÍZIÓ ÉS RÁDIÓ JÖVŐJÉNEK PAKTUMKÉRDÉSEI

A médiakrízis főképpen az elektronikus sajtó területén dúlt. Az összecsapásoknak azonban több színtere alakult ki. Az első és talán legfontosabb a kormány és az államfő közötti csaták harcmezője, amely az újságokban nyíltan küldözgetett üzenetekben testesült meg. Ám mégis mi okozta Antall és Göncz médiaügyi vitáját? Összetett okok vezettek el az államfő és a kormányfő összecsapásáig. Az hamar kiderült, hogy a rendkívül népszerű és a közvélemény által folyamatosan figyelemmel kísért elektronikus műsorszórás kérdése alapvető fontosságú a szabaddemokraták számára. Nem volt több csatorna, vagy internet, amely kiválthatta volna a Magyar Rádió és Televízió okozta hatásokat, miközben az egykori állampárt utódai és a nyomtatott sajtó szerkesztőségei tevékenyen részt vettek a privatizációban, ezért szinte nem maradt olyan orgánum, amely lehetőséget kínált volna a hatalomért vetélkedő pártok összecsapására.

Az MDF–SZDSZ-paktum szavatolta, hogy az elektronikus médiában ne történjenek változások a két nagy párt egyetértése nélkül. Antall József ideiglenesnek tekintette ezt az állapotot, és abban bízott, hogy lehetséges a kormány és az ellenzék megegyezése ebben a kérdésben. Létrejöhet a csak kétharmados többséggel elfogadható médiatörvény. Ezzel szemben a szabaddemokraták vezetői pusztán garanciát láttak a megállapodásban. Biztosítottnak vélték a Magyar Televízió és Rádió kormánytól való függetlenségét.[437]

A paktum megkötése nem volt oly egyszerű. A Tölgyessy Péter által 1990. április 24-én előadott SZDSZ-követelések szerint a szabaddemokraták ragaszkodtak ahhoz, hogy a Magyar Televízió és Rádió elnökeit, alelnökeit, továbbá az MTI vezetőjét az Országgyűlés kétharmados többséggel válassza meg.[438] Antall ezt elutasította, mást nem is tehetett volna, mivel pusztán közjogi szempontból is teljesen észszerűtlen volt a szabaddemokraták követelése. Miközben a köztársasági elnököt harmadik alkalommal az országgyűlési képviselők egyszerű többséggel is megválaszthatták, semmi sem indokolta, hogy az elektronikus média vezetőinek jogállása ennél is erősebb feltételekhez legyen kötve. Antall nem véletlenül fakadt ki Tölgyessy Péternek:

437 Wéber A.: *Örökbánat* i. m. 7.
438 Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 207.

„Nem akarok egy banánköztársaság miniszterelnöke lenni."[439] A kormányfő nem is akarta teljesen kiengedni a kezéből a médiavezérek kijelölését, felmentését.

1990. április 25-én ismét a médiaelnökök kinevezésén vitatkozott Antall Tölgyessyvel. A leendő miniszterelnök nem szeretett volna közjogi méltóságokat kreálni az elektronikus sajtó vezetőiből. Antall úgy tett, mint aki nem érti a játszma tétjét, hiszen beleegyezett abba, hogy az a Hankiss Elemér legyen a Magyar Televízió elnöke, akinek a személyét a szabaddemokraták is elfogadták. Tölgyessyt nem Hankiss érdekelte, elfogadták ezt a döntést, miközben ragaszkodtak ahhoz, hogy az őt követő elnököket is kétharmados többséggel válasszák meg. Mint látható, az SZDSZ és az MDF már a kezdettől fogva kulcspozíciónak tartották ezt a posztot.

Másnap, 1990. április 26-án Tölgyessy mellett Kis János és Pető Iván is bekapcsolódott az egyezség megkötését megelőző vitába. Ekkor a médiavezetők kérdésében az Antall által felvázolt kinevezési kompromisszummal sikerült feloldani az ellentéteket. Ennek értelmében az elnököket és alelnököket, valamint az MTI vezetőjét a miniszterelnök javaslatára a köztársasági elnök fogja kinevezni. A leendő kormányfő ezt is túlzásnak tartotta, hiszen ez a miniszterek jogállásához közelítette a Magyar Televízió és Rádió vezetőit.[440]

A paktum mellett a privatizációs lehetőségeket ellehetetlenítette a frekvenciamoratórium is, amelyet a Németh-kormány még 1989 nyarán elfogadott határozata is szavatolt. Bár nem tűntek módosíthatatlannak ezek a viszonyok – mint ahogy azt az előző fejezetekben kifejtettem –, a kormányzat mégis lépéshátrányba került a nyomtatott sajtó területén. Antall úgy ítélte, hogy ha tárgyalások útján is, de létre lehet hozni valamilyen médiaegyensúlyt, amennyiben a legnagyobb ellenzéki párt partnernek bizonyul. Az MDF–SZDSZ-paktum médiakrízist meghatározó másik döntése az volt, hogy köztársasági elnöknek egy szabaddemokrata politikust: Göncz Árpádot szemelték ki. Antall József úgy érezte, ez a megoldás megfelelő, mivel Gönczöt olyan embernek tartotta, aki majd betölti a „gyenge köztársasági elnök" pozícióját, s támogatni fogja az elképzeléseit. „Nem fogja megzavarni a miniszterelnöki működését, és nem lesz kérdés, ki az ország első számú politikusa."[441] Ebből már érthető, hogy az SZDSZ vezetői miért nem erőltették tovább a médiavezérek kétharmados parlamenti többség általi megválasztását. A paktummal megszerezték a köztársasági elnöki pozíciót, amellyel – olvasatuk szerint – kontrollálhatták a médiavezérek kinevezését. Érdekes módon az egész krízis hátterében a paktumban kell keresnünk a gyújtópontot. Az eddig leírt valamennyi előzmény és probléma

[439] Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 207.
[440] Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 212.
[441] Bába Iván: *Rendszerváltoztatás Magyarországon*. VERITAS, Magyar Napló, Bp. 2015. 183.

a kinevezés körüli megállapodás utáni illúzióban öltött testet. A dezignált kormányfő azt gondolta, hogy Göncz Árpád személyével és saját javaslattételi jogának megtartásával a lehető legjobb megoldást sikerült megtalálnia, miközben az SZDSZ vezetősége azt várta Göncztől, hogy ne engedje a kormányzatot az elektronikus média közelébe. A paktumban foglaltak ezen részét mindkét fél máshogy értelmezte.

A tavaszi parlamenti választásokat megelőzően komoly bonyodalom szövődött a köztársasági elnök megválasztása köré. Bár úgy tűnt, az akkor még ellenzéki MDF és SZDSZ egyetért abban, hogy a köztársasági elnököt majd az új parlament választja meg, Király Zoltán MDF-es képviselő egy új törvényjavaslattal állt elő azért, hogy az államfőt a parlamenti választások után, de a nép válassza meg. Javaslatára az 1990. évi XVI. törvény megszavazásával módosították az alkotmányt. Ennek értelmében a tavaszi választásokat követően hat hónapon belül az államfőt a magyar választópolgároknak kellett volna megválasztaniuk.[442] A paktumban ehelyett megegyeztek a törvény módosításáról és arról, hogy a köztársasági elnököt az Országgyűlés választja meg. Ám ennek ellenére Király Zoltán újabb akciójának köszönhetően népszavazásra kellett bocsátani azon kérdést, hogy a magyar választópolgárok vagy az országgyűlési képviselők válasszák-e meg az államfőt. 1990 nyarán az újabb népszavazás érdektelenségbe fulladt. Az alacsony részvétel miatt az országgyűlés maga választhatta köztársasági elnökké Göncz Árpádot.

A rendszerváltozás idején nem sikerült elfogadni a médiatörvényt, miközben meg kellett oldani valahogy a médiaelnökök kinevezésének a kérdését. Ezért született meg a paktumban már körvonalazott 1990. évi LVII. törvénycikk. Ennek értelmében a Tévé és Rádió elnökeit, alelnökeit, a Magyar Távirati Iroda vezérigazgatóját a köztársasági elnök nevezi ki, és menti fel „a miniszterelnök javaslatára, az Országgyűlés kulturális és sajtóügyekkel foglalkozó bizottsága általi nyilvános meghallgatásukat követően”.[443] Az államfő kinevezési és felmentési jogkörét miniszterelnöki ellenjegyzéshez kötötte a törvény. Az egyszerűnek látszó kinevezési törvény mellett a magyar alkotmányra is támaszkodhatott az államfő a kinevezések és a felmentések ügyében. Ez az elhatározás a médiakrízis során alkotmányjogi kérdéssel is megterhelte Antall József és Göncz Árpád viszonyát.

A televízió és a választások győztesei közötti összeütközésre még azelőtt sor került, hogy ezt a kinevezési törvényt elfogadták volna. Baló György az MTV1 csatornáján vezetett választási műsora, ahelyett hogy a győztes MDF főhadiszállásáról tudósított volna, és teljes egészében közvetítette volna Antall József beszédét, inkább

442 Romsics Ignác: V*olt egyszer egy rendszerváltás*. Rubicon könyvek, Bp. 2003. 243.

443 1990. évi LVII törvénycikk 1. § (1) In: Jogtár https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99000057. TV (letöltve: 2018. február 7.)

az SZDSZ vezetőinek szomorúságát közvetítette. Mindez teljesen érthetetlen volt Feledy Péter számára, aki arra várt, hogy mikor kapja meg a műsoridőt, hogy tudósíthasson a választást megnyerő párt miniszterelnök-jelöltjének első gondolatairól.[444] A kormány minisztereinek 1990. május 23-i országgyűlési eskütételét sem közvetítette teljes egészében a televízió. Helyette a Bajnokcsapatok Európa Kupájának döntőjére kapcsoltak át.[445] Feledy Péter jelen volt az eseménynél, és amint értesült arról, hogy mire készül az MTV, értesíteni akarta róla Antallt, aki éppen ekkor tartott beszédet. Megkérte Forrai Istvánt, hogy erről az információról egy rövid dokumentumot csúsztasson előadás közben a kormányfő elé. Mindez nem valósult meg.[446] Antall csak a történtek után értesült arról, hogy mit is hajtottak végre. Ráadásul csak a *Híradó* stábja készített az eseményről hosszabb felvételt, ám ezt is csak megvágva láthatták a televízió nézői. A teljes miniszterelnöki beszéd aznapi felvétele ezért nem található meg az MTV archívumában.[447] Talán nem ördögtől való megállapítás, hogy ennek figyelembevételével kijelentsem, nem csupán egy labdarúgó-döntő játszott szerepet a döntésben.

A paktum az elektronikus hírközlés szempontjából vizsgált első próbatétele, mindennek ismeretében, rögtön a kinevezési törvény elfogadása volt. A kétharmados törvénynek a megállapodás szerint biztosítania kellett, hogy a médiavezetőket a kormányfő javaslatára a köztársasági elnök nevezze ki, ám ezt megelőzve a jelöltet a tájékoztatás pártatlanságát felügyelő bizottság és az illetékes parlamenti bizottság véleményezi.[448] A szabaddemokraták azonban nem teljesen ezt a javaslatot terjesztették be. Haraszti Miklós, az SZDSZ sajtószakértője a tájékoztatás pártatlanságát felügyelő bizottságot nem szimpla javaslattevő szervnek képzelte el, és már szó sem volt parlamenti bizottságról. A bizottság összetételéről sem sikerül megállapodni. Jogos kérdés, hogy miért lett volna szükség egy effajta kiterjesztett hatáskörű bizottság létrehozására, midőn az MDF–SZDSZ-megállapodás alapján a kinevezendő személyek adottak voltak.

Haraszti Miklós 1990. július 2-án a következőképpen indokolta képviselőtársai előtt a törvényjavaslat szükségességét. „Tisztelt Elnök Úr! Kedves Képviselőtársaim! Göncz ideiglenes elnök úr nagyon szépen szólt arról, hogy a demokrácia épületét be kell fejeznünk. Ő az önkormányzati választások összefüggésében beszélt erről. Ez az

[444] Feledy Péter interjú 2018. június 12.
[445] Horváth A.: *A magyar* i. m. 78.
[446] Feledy P. interjú i. m.
[447] Uő.
[448] *Az ún. MDF–SZDSZ-paktum (vagy Antall–Tölgyessy-paktum) (1990. április 29.)* In: A magyarországi médiaháború története. Média és politika 1989–2010. Szerk. Paál Vince. Complex, Bp. 2013. 707.

indítvány, amelyet van szerencsém sürgősséggel az Országgyűlés elé kérni, más tekintetben fejezné be a demokrácia kiépítésének munkáját. Azt a munkát, amelyet a háromoldalú tárgyalásokon igen nagy sikerrel alapoztunk meg, amikor kimondtuk, hogy a Magyar Köztársaságban a közszolgálati média, a rádió és a televízió az egész nemzeté, nem szolgálhat pártokat, nem szolgálhatja a Kormányt, hanem objektív, pártatlan tájékoztatással kell szolgálnia mindarról, ami történik, és minden politikai erő számára egyenlő módon nyitva kell állnia. A pártatlan tájékoztatás bizottsága [PTB] azaz intézmény volna, amely beleépíti a magyar demokrácia intézményrendszerébe ezt az elvet. Enélkül a média kinevezésének pártállami rendje folyna tovább, a Kormány kinevezési rendje, kinevezési joga azt szimbolizálná csupán, hogy a Kormányé a média. Kívánatos volna, ha a pártatlan tájékoztatás bizottsága – amelyben széles társadalmi erők, a szakma hozzáértő, maga által választott képviselői, a Kormány és a parlamenti pártok képviselői egyaránt helyet foglalnának – véleményezhesse a közszolgálati média miniszterelnök úr által jelölt vezetőit, és azután a köztársasági elnök nevezhesse ki őket. Ez az intézmény biztosítaná tehát azt, hogy a háromhatalmi ág között a sajtó, és különösen a közszolgálati média elnyerhesse azt az intézményi önállóságot, amely a modern demokráciákban ezt a valójában önálló vagy kvázi hatalmi intézményt megilleti."[449]

Heteken át tartó vita következett a parlament kulturális, oktatási, tudományos, sport-, televízió- és sajtóbizottságában [továbbiakban kulturális bizottság], ahol kiderült, hogy az MDF képtelen megegyezni a szabaddemokratákkal a Haraszti-féle törvényjavaslattal felállítandó bizottság ügyében. Olyan gondok adódtak, mint a bizottság tagjainak kinevezési módja, vagy a jelöltek médiában betöltött hivatala, illetve párttagsága miatt az esetleges összeférhetetlenségi ügyek kezelése. A szabaddemokraták a módosító indítványokkal szemben konzekvensen keresztül akarták erőltetni a saját javaslatukat. Az 1990. július 18-i parlamenti vitában Tölgyessy Péter az április 29-én kötött paktumra hivatkozva és a sajtószabadság demokratikus rendszerekben megszokott alapelvére támaszkodva kérte, hogy a kormánypárti és ellenzéki képviselők álljanak el a módosító indítványoktól.[450] A viták miatt csúszott a kinevezési törvény elfogadása is, és miközben Tölgyessy Kónyával bocsátkozott „pengeváltásba" a bizottság felállításáról, aközben a paktumban körvonalazott, majd elfogadott személyek továbbra sem tudták betölteni a posztokat. Orbán Viktor nem véletlenül próbált finoman rámutatni arra 1990. július 18-án, hogy már három napja lejárt a határidő a vezetői pozíciók betöltésére.[451] Ráadásul nem tett jót az sem, hogy

449 Parlamenti Napló. In: Országgyűlési Könyvtár honlapja. [továbbiakban PNOK] http://www.parlament.hu/naplo34/018/0180014.html (letöltve: 2018. március 6.)

450 PNOK http://www.parlament.hu/naplo34/026/0260121.html (letöltve: 2018. március 6.)

451 PNOK http://www.parlament.hu/naplo34/026/0260123.html (letöltve: 2018. március 6.)

a vitatkozó felek állandóan a paktumot emlegették, miközben a törvényhozás kisebb pártjainak ahhoz semmi köze nem volt, s ezért nem is volt szerencsés folyamatosan emlegetni, hogy a fejük felett, a törvényhozáson kívül már született egy szükséges megegyezés.

A Haraszti-féle javaslatban a huszonegy fővel tervezett bizottságban az MTI, a Magyar Televízió és Rádió kilenc helyet kapott, miközben a pártok összesen hat tagot delegálhattak volna. Kósa Ferenc, az MSZP képviselője nem támogatta ezt az elképzelést. Különösnek tartotta, hogy olyan pártok, akikre esetenként milliós nagyságrenddel szavaztak, kevesebb képviselettel rendelkeznek egy bizottságban, mint a szakmai testületek, nem beszélve arról, hogy a társadalmi szervezetek s a kiemelkedő művészeti, tudományos szakértők direkten, maguk jogán, a saját addigi teljesítményük alapján nem kerülhettek volna be a bizottságba.[452]

Valójában a médiaszakma számára kedvezett Haraszti tervezete. A képviselő annak a hírközlésnek az érdekében emelt szót, amelyben a dolgozók többsége ekkorra már nyíltan az ellenzékkel szimpatizált. A SZDSZ kitűnő politikai érzékkel kezdte el képviselni az MDF-től és Csurka Istvántól, gyakorlatilag a kormánytól rettegő sajtómunkásokat. Haraszti végig ugyanazt a taktikát követte, amit az EKA tárgyalásain is. Meg akarta nyerni pártja számára a kormánnyal ideológiai és karrierféltési okok miatt sem túlságosan szimpatizáló elektronikus média dolgozóit. A módszer nagyon egyszerűen működött, tisztában volt azzal, hogy az MDF-et végletekig megosztotta a paktum. Azt is lehetett tudni, hogy a sajtósok kifejezetten élvezték az újonnan élvezett szabadságot, a társadalom támogatását, miközben frissen szerzett hatalmukról a választások ellenére sem akartak lemondani.

A Magyar Televízió és Rádió munkatársai közül többen hasonlóan gondolkodtak. A PTB-ben nekik szánt számos és kiemelt pozíció, s az olyan felvetések, hogy a rendszerváltozást a sajtósok tevékenysége alapozta meg, simogatták a jobbközép oldalt elutasító publicisták lelkét. A szabaddemokraták sakknyelven matt közeli állapotba kerültek Antall József csapatai ellenében. Ugyanis amennyiben terveikkel szembeszáll a kormányzat, még tovább szítja a médiamunkások dühét és ellenállását. S ha Antall nem tesz semmit? Mindez akkor is kedvező eredménnyel jár. A liberális oldallal szimpatizáló média tovább erősödik, és hálásan támogatja ezután is az ellenzék hatalmi aspirációit. Nem beszélve a kormányzat belső ellenzékének fokozódó Antallal szembeni kritikájáról. Megnyerni ezt a politikai csatát ilyen körülmények között nem lehetett, ám a legtöbbet éppen az SZDSZ által védett média szenvedte el, anélkül hogy a sajtómunkások észrevették volna az ellenzék felelősségét mindebben. Bár a liberális oldal politikai taktikája tökéletesen működött, ám mindez hosszú

[452] PNOK http://www.parlament.hu/naplo34/026/0260127.html (letöltve: 2018. március 6.)

távon sokat ártott, hiszen az addig nagy népszerűségnek örvendő sajtó hajóját lassan, de biztosan zátonyra futtatta. Ki kell mondani, hogy a média hitelességét erodálta leginkább a médiakrízis.

Ráadásul e viták közepette tovább eszkalálódott a Parlament plenáris ülésein is a sajtókrízis. A kormány ugyanis megörökölte a *Pallas Lapkiadó és Hírlapkiadó Vállalat*ot. A lapprivatizációk között folytatódott a *Magyar Nemzet* már többször említett, egyre kaotikusabb története. Haraszti Miklós, miközben ádáz csatát vívott, hogy az SZDSZ számára megfelelően szülessen meg a kinevezési törvény, aközben azon a címen, hogy a miniszterelnök beleavatkozott a *Magyar Nemzet* privatizációjába, interpellációt intézett Antallhoz. Az egész ügy tisztázását várta a kormányfőtől. Nem beszélve Demszky Gáborról [SZDSZ], aki azzal gyanúsította meg a kormányt, hogy a kabinet kezébe került *Hírlapkiadó*t nagy átalakításokkal túlnyomó többségében kormányközeli médiává fogja átalakítani.[453]

A törvény még mindig nem született meg. Kónya Imre azt javasolta Antallnak, hogy a hatályos kormányrendelet alapján nevezze ki Hankisst és Gombárt, hiszen ezekben a személyekben sikerült megállapodniuk a szabaddemokratákkal. Antall erre nem tudta rábeszélni őket, mert a leendő médiavezetők nem fogadták el, hogy egy pártállami jogi norma legyen a kinevezésük alapja. Kónya ekkor Gáspár Miklós [KDNP] ötlete mellett érvelt.[454]

A KDNP képviselője úgy gondolta, hogy a PTB-t hagyják ki, és arról majd egy hatpárti egyeztetés után szavazzanak. Haraszti és az SZDSZ ezt 1990. július 25-én elvetette, miközben a PTB szabaddemokraták által elképzelt összetételét sem az MDF, sem az MSZP nem tudta elfogadni. A szabaddemokraták a sajtószabadság fogalmához olyannyira szorosan kötötték a PTB felállítását, mintha az utóbbi nélkül az előbbi nem teljesülhetne maradéktalanul. Mindeközben kimondva-kimondatlanul, s nem kevés túlzással közelítették az Antall-kormány médiapolitikáját az előző elnyomó rendszer gyakorlatához. Szabad György házelnök, az MDF képviselője ezt megelégelve maga is csatlakozott a diskurzushoz. Hozzászólásában arra kérte a képviselőket, hogy a kormányt ne hasonlítsák a diktatúra egykori szervezeteihez, hiszen erre semmilyen okot nem szolgáltatott. Szabad úgy vélte, hogy a PTB-nek a Haraszti-féle formában kevés értelme van, hiszen nem rendelkezhet szankciókról. Felvetette, hogy az 1848-as forradalom idején a sajtóperekre kitalált, ám gyakorlatban meg nem

[453] PNOK 1990. július 24-i ülés http://www.parlament.hu/naplo34/028/0280100.htm (letöltve: 2018. március 10.) „A Kormány a pártállamtól örökölt két nagy lapkiadó birodalmat, a Pallast és a Lapkiadó Vállalatot felügyelete alá helyezte, és ezzel a sajtó 80 százalékát máris ellenőrzi. Mi ez, ha nem a régi modell újraéledése?"

[454] Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 483.

valósított esküdtbíráskodás valóban kellő súlyt adhatna egy efféle törvénynek.[455] Ennek a véleményem szerint ma is aktuális javaslatnak haszna lehetett volna az ingatag lábakon nyugvó újságírói kitalációkkal szemben.

Az egészből úgy látszott, semmi nem lesz, Gáspár módosítását nem fogadta el az ellenzék, Haraszti kinevezési törvényjavaslatát a kormány utasította el. Amennyiben a kormány enged, újabb hasztalan vita kezdődött volna a PTB összetételéről, mindez tovább tolta volna a médiavezetők már így is folyamatosan csúszó kinevezését. Egy héttel később Antall beterjesztette a Gáspár-féle verziót kinevezési törvényjavaslatként.[456] A miniszterelnök hangsúlyozta, hogy a kormány nem szeretne élni a hatályos jogszabályokkal, helyette a kinevezéseket a köztársasági elnök jogkörébe utalnák. A PTB nincs a kormány ellenére, tette hozzá Antall, ám hatpárti egyeztetés után lehet csak felállítani az intézményt.[457] A kinevezési törvényt ezek után a képviselők elsöprő támogatása mellett 1990. július 30-án fogadták el. A miniszterelnök ezt követően ismételten nyomatékosította, hogy a kormány a sajtószabadság oldalán áll, és arra kérte az ellenzéket, hogy fejeződjön be a háborúskodás, és a szabad sajtó után biztosítsák a korrekt magyar közéletet is.[458]

A KRÍZIS ESZKALÁLÓDÁSA

Antall súlyosan tévedett Göncz Árpád államfővé választását illetően. Az SZDSZ vezető politikusai teljesen más szerepet szántak Göncz Árpádnak, mint a miniszterelnök. Nem azt várták tőle, hogy ne szóljon bele a pártok közötti vitába, inkább a mérleg nyelveként tekintettek rá, amely csökkenti a kormányzat mozgásterét. Éppen ezért jutott neki kulcsszerep a médiakrízisben is. Göncz személye az MDF és az Antall-kormány számára a legrosszabb döntésnek bizonyult. Hiszen egy olyan ellenzéki attitűddel rendelkező politikus kapta meg az államfő pozícióját, akinek egykori párttársai egyetlen percig sem akarták elfogadni az 1990-es választáson bekövetkezett vereség egyenes következményét: a sokak által várt és javasolt nagykoalíció elmaradását. A szabaddemokrata kötődésű államfő így akarva-akaratlanul, de kezdettől foglya lett a liberális párt hatalmi aspirációinak.

455 PNOK 1990. július 24-i ülés http://www.parlament.hu/naplo34/028/0280142.htm (letöltve: 2018. március 10.)

456 Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 484.

457 PNOK 1990. július 30-i ülés http://www.parlament.hu/naplo34/030/0300015.html (letöltve: 2018. március 10.)

458 PNOK 1990. július 30-i ülés http://www.parlament.hu/naplo34/030/0300045.html (letöltve: 2018. március 10.)

A történtekhez hozzátartozik, hogy ma már borzasztóan nehéz megítélni, hogy az államfőt pontosan mennyiben befolyásolták az SZDSZ pártvezetői és tanácsadói. Kérdés az is, önállóan dönthetett-e a magyar médiakrízis vagy a taxisblokád ügyeiben. Számtalanszor előfordult, hogy Antall és Göncz már-már közel jutott a megállapodáshoz, amikor a köztársasági elnök időt kért, hogy beszélhessen a tanácsadóival, majd a Mérleg utcai szabaddemokrata pártházban látták. Ezt követően az egyeztetésre visszaérkezett államfő már nem volt hajlandó a szükséges kompromisszumokra.[459]

Egy másik, a helyzetet jellemző történet szerint alig lehetett megoldani, hogy a Magyar Televízióban Antall és Göncz 1992. március 15-én együtt adjon interjút. Az államfő tanácsadói majdnem ezt is megakadályozták. Különös és a helyzetről sokat mondó politikai üzenet lehetett volna, ha az ország két legmagasabb rangú méltósága nem tudott volna a legnagyobb nemzeti ünnepen együtt megszólalni, éppen akkor, amikor már tombolt a magyar médiában és a magyar országgyűlésben a médiaháborúnak keresztelt csata.

Az események további elemzéséhez nélkülözhetetlen megemlítenem, hogy Göncz a kormányfővel szemben sokkal inkább bírta a közvélemény szimpátiáját is. Kijelenthetjük, hogy a közvélemény-kutatási adatokat figyelembe véve a rendszerváltozás utáni korszak legnépszerűbb közjogi méltósága volt. 1991-ben, a médiakrízis közepén Göncz Árpád foglalta el a népszerűségi lista első helyét a Szonda Ipsos Média-, Vélemény-és Piackutató Intézet felmérésében. Összevetve az adatokat a pártpreferenciákkal, kiderült, hogy az MDF támogatói, a kereszténydemokrata és a kisgazda szimpatizánsok számára is az államelnök volt a legkedveltebb magyar politikus. Különös, de a helyzetet jól jellemezte, hogy az MDF-hívők listáján Antall József csak a hatodikként szerepelt, még az MSZP elnöke, Horn Gyula is megelőzte.[460]

Göncz egy számára hálás szerepben a joviális, fanyar humorú, megközelíthető és szerethető köztársasági elnök, „mindenki Árpi bácsija" köntösében sokkal jobban kiteljesedhetett a magyar sajtóban, mint az a személyiségénél fogva távolságtartóbb magyar miniszterelnök, akinek vállait a közjogi teendőiből és a magyar parlamentáris rendszerből adódóan sokkal nagyobb súly nyomta. Ráadásul Antall komoly intellektuális megnyilvánulásai befogadást, elgondolkodást és odafigyelést igényeltek, amire kevéssé volt vevő a magyar lakosság. Antall nem tudott és nem is akart megfelelni a média által támasztott szerepnek. Továbbra is bízott a racionális igazságok

[459] Kajdi József szóbeli közlése.

[460] Bokor Ágnes: *Politikusok népszerűsége.* In: Magyarország Politikai Évkönyve 1992. Szerk. Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Economix RT. Bp. 1992. 645.

bizonyító erejében. A miniszterelnök legnagyobb tragédiája, hogy mindezt mélyebb elemzés nélkül, egyszerűen csak állítólagos gőgjével akarta magyarázni a magyar hírlapírás. Antall a legjobb esetben is ellentmondásos szereplő volt és maradt a magyar médiában, és részben ennek is köszönhető, hogy mai társadalmi megítélése ugyancsak ellentmondással terhelt.

Göncz azonban ebből a „gyenge köztársasági elnök" -szerepből akkor, midőn úgy érezte, hogy a médiaállapotok konzerválását bármi veszélyezteti, gyakran kilépett. Túllépte az alkotmányban a hivatalának megszabott szerepkört. „Amikor elnök lettem, azt hitték, mazsola leszek egy kalácsban, de aztán kiderült, hogy kavics – összegezte a történtekről egy, az életéről szóló portréfilmben."[461]

Külön érdekesség, hogy második ciklusa alatt, amikor az SZDSZ–MSZP-kormány került a magyar választók akaratából hatalomra, inkább mégis mazsolává vált abban a bizonyos „kalácsban". A köztársasági elnöki funkciók közül 1994 és 1998 között a magyar állam reprezentációs képviseletére került a hangsúly. Fájdalmasan hiányzik egy Göncz Árpáddal foglalkozó komoly életrajzi szakmonográfia, amely pontosan és dokumentumokkal feltárná Nagy Ferenc miniszterelnök egykori titkárának valamennyi olyan történetét, amelyet talán nem pontosan és nem elég alaposan ismerünk. Egy dél-koreai szerző már írt egy politikai életrajzot a köztársasági elnökről, ám évtizedek eseményei hiányoznak a kötetből.[462]

Mindenesetre a kinevezési törvény elfogadásával 1990 nyarán a Magyar Televízió és Rádió, illetve az MTI vezető posztjait betöltötték, ám nem volt médiatörvény. Elméletileg egy átmeneti időszak vezetését választották meg, hiszen egy átfogó törvényben minden egyéb kérdést, jogköröket, felelősséget, a PTB ügyét rendezni kellett volna. Ezek hiányában a jogértelmezés ingoványos talajára tévedtek azok, akik nem értettek egyet a médiavezetők lépéseivel, miközben a megválasztott elnökök úgy érezhették, hogy azt tehetnek, amit csak akarnak. Hankiss Elemér nem véletlenül vázolta a következőképpen az így kialakult körülményeket: „Az új kinevezési törvény – és ezért is, mert a médiatörvény, amely egyensúlyba hozta volna az intézmények függetlenségét és társadalmi ellenőrzését, nem született meg – a két újdonsült elnöknek gyakorlatilag teljhatalma volt. *Ad absurdum* véve a dolgot, azt mondhatnám, hogy ha a két elnök történetesen cipőgyárrá akarta volna átalakítani a két médiumot, ezt nem lett volna könnyű jogi eszközökkel megakadályozni."[463]

Kajdi József visszaemlékezése szerint Antall József halaszthatatlan kormányülés miatt nem volt jelen, amikor a médiavezérek átvették a köztársasági elnöktől a kine-

[461] Göncz Árpádra emlékezünk – 2015.10.06. In: ATV Youtube videómegosztó portál https://www.youtube.com/watch?v=HSIz2_11h4I (letöltve: 2018. február 9.)

[462] Kim Dae Soon: G*öncz Árpád – Politikai életrajz.* Scolar, Bp. 2012.

[463] Hankiss E.: *Proletár* i. m. 409.

vezési okiratokat. Kajdi József vett részt a ceremónián, majd arra kérte Hankisst és Gombárt, hogy kísérjék el a miniszterelnök szobájába. Jelen volt, amikor „néhány udvarias mondat után Hankiss megkérdezte Antallt: „Mondd, Jóska, mit várasz tőlünk?”[464] Hankiss, mivel a miniszterelnök „nem is értette a kérdést, megismételte azt, érezhetően valamilyen bizalmas választ várva. Antall ekkor azt mondta, hogy ő miniszterelnökként semmi mást nem vár, csak objektív tájékoztatást, vagyis ha valami rosszat csinál a Kormány, akkor természetesen arról tájékoztassanak, de ha valami jót, akkor arról is.”[465]

Mit kellett volna tenni? Mivel lehetett volna elkerülni a krízist, ha maga a Magyar Televízió egykori elnöke is elismerte, hogy bármit megtehetett. A feleknek az átmeneti médiatörvény nélküli periódus miatt folyamatos egyeztetéssel kellett volna megoldani a vitás kérdéseket, önmérsékletet tanúsítva, miképpen arra is törekedni kellett volna, hogy a médiatörvényt minél hamarabb elfogadják. Nem ez történt. Ehelyett 1990. szeptember 24-én a Magyar Televízió 2-es csatornáján egy új *Híradó* műsort hoztak létre. Ekkor még *TV2 Pályázati Híradó*nak nevezték.[466] A későbbi *Esti Egyenleg* elődje Bánó András és Kapuvári Gábor gondozásában indult útjára, húsz perces adásával konkurenciát kívánt teremteni az 1-es csatorna *Híradó*jának.[467] Miért volt erre szükség?

A *Híradó* főszerkesztője ekkor Pálfy G. István volt. Őt nem Hankiss Elemér nevezte ki erre a pozícióra. Még a választásokat megelőzően, 1990. január 4-én Nemeskürty István vette át a televízió irányítását. Pozsgay Imrének oroszlánrésze volt a kinevezésében. Az új, de átmeneti vezető öt nappal az érkezése után leváltotta Aczél Endrét, aki a *Híradó* és *A HÉT* című műsorok főszerkesztőjeként tevékenykedett, és Pálfy került a *Híradó,* míg Chrudinák Alajos *A HÉT* élére.[468] Mindkét tévés az MDF-hez állt közel. Ám ez még csak az egyik oka volt az alternatív *Híradó* létrehozásának. Bár érdemes elgondolkodni azon, hogy nem lehetett volna-e közös, ám mégis különböző interpretációkat kínáló esti hírműsor felállításával begyógyítani az egész eset később alaposan belobbanó gócát? Nem kellett volna egyeztetni a jelentősebb műsorváltoztatásokat nem jogi okok, hanem pusztán a politikai béke megőrzése miatt? Bár azt sem vethettem el, hogy a két *Híradó* megosztása az ellenzék és a kormányoldal között sem volt ördögtől való gondolat, már amennyiben ennek a megoldásnak a végén egy egységes és a különféle politikai nézőpontokat szintetizáló hírblokk jöhetett volna létre.

464 Kajdi József közlése.
465 Uő.
466 *Egyenleg. Képtelen történet*. Szerk. Sebes György. Belvárosi könyvkiadó, Bp. 1993. 19.
467 Paál V.: *A magyarországi* i. m. 396.
468 Paál V.: *A magyarországi* i. m. 389.

Az MTV1 *Híradó*ja nem okozott felhőtlen örömet az ellenzék soraiban. Elegendő csak az 1990. szeptember 18-án történteket elemezem, hogy megmutathassam, miképpen igyekeztek a Pálfy vezette hírműsort hiteltelennek beállítani. Tölgyessy Péter interpellációt intézett Antallhoz, amelyet a „Magyarország általános válságának súlyosbodása és a Kormány cselekvési programjának hiánya" címmel hallgathattak meg a képviselők.[469] A szabaddemokraták vezető politikusa szerint a kormánynak köszönhetően a sajtómunkatársak ismét a sajtószabadságért küzdöttek, a társadalom és a gazdaság problémáira az Antall-kormány képtelen megoldást kínálni. A Parlamenti Napló szerint Torgyán József közbekiabált, és hordót kért a szónok számára.[470] Alig telt el egy hét, és a *Kurír*ban már úgy tárgyalták az eseményt, hogy a „Hordót a zsidónak!" mondat hangzott el Tölgyessy beszéde közben. Nem írták le, pontosan kinek is tulajdonítják a mondatot, de ez az eset ismét alkalmat adott arra, hogy antiszemitizmussal vádolják a kormányt. S hogy miképpen kapcsolódik ehhez a Magyar Televízió *Híradó* című műsora? Csupán annyiban, hogy megpróbálták kideríteni, valójában mi hangzott el. 1990. október 2-án a *Híradó* többször is foglalkozott a nagy médiafigyelmet generáló eseménnyel. A Pálfy főszerkesztésében megjelenő műsorból az derült ki, hogy a *„Hordót a szónoknak!"* bekiabálást lehetett hallani. Jobban átgondolva, ez stilisztika szempontjából is meggyőzőbbnek látszott. A *Kurír* főszerkesztője, Szűcs Gábor és társszerkesztője, a *Híradó* és *A HÉT* egykori vezetője, Aczél Endre azt állították, hogy a Magyar Televízió *Híradó*ja manipulálta a parlamentben készült felvételeket állításuk igazolása érdekében. A *Magyar Nemzet* külön cikkben is megemlítette, hogy Borsos Csaba, az Országgyűlés hivatalának főosztályvezetője szerint az eredeti kazettáról eltűnt a kérdéses felvétel: „technikai okok miatt megsemmisült", ám a televíziónál megmaradtak a felvételek.[471] Aczél fellépését és véleményét az ügyben a *Magyar Nemzet* érthető módon nem tartotta elfogulatlannak, ám a *Híradó* magyarázatára is számítottak. A *Kurír* vezetése eközben nemcsak azt várta el, hogy a bekiabáló bevallja tettét, és távozzon a magyar közéletből, hanem azt is, hogy a *Híradó* is számot adjon arról, miért manipulálta a felvételt. Kónya Imre visszaemlékezése szerint igyekezett rávenni Torgyán Józsefet, hogy vallja be, ő kiabált be, ám a valóságnak megfelelően a szónoknak szánta azt a hordót. Torgyán nem volt elég bátor vagy elég botor, hogy beszálljon abba a vitába, amely antiszemitákat keresett a kormányoldalon.[472]

469 PNOK 1990. szeptember 18-i ülés http://www.parlament.hu/naplo34/041/041tart.html (letöltve: 2018. március 6.)

470 Uo.

471 B. I.: Hazai Napló. *Magyar Nemzet,* 1990. október 4. 3.

472 Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 321.

A *Kurír* mindenesetre az 1990. október 3-i sajtótájékoztatón igyekezett bizonyítani az igazát. Hivatkoztak az Országgyűlés főtitkára, hivatali vezetője, valamint a szervezési és informatikai főosztály vezetője és az üléstermi technikáért felelős mérnök által 1990. szeptember 25-én jegyzőkönyvben rögzített állításra, ami a *Kurír* verzióját támasztotta alá.[473] Azt is lebegtették, hogy nem véletlenül semmisült meg a Szabad György házelnök által a *Híradó*nak átadott szalag. Bár Borsos Csaba kijelentette, hogy mindez annak köszönhető, hogy a felvétel visszatekerése során a technikai ismeretek hiányában a törlőgomb került megnyomásra, a Szűcs és Aczél páros mégis bemutatta a rendelkezésükre álló eredeti felvételt, amelyet lejátszottak, bizonyítandó, hogy a *Híradó* összevágta a felvételt.[474] Ezen valóban máshol szerepelt az ominózus bekiabálás, mint a televíziós változatban. Nem ugyanott hangzott el a felvételeken a kijelentés. Pálfy azzal védekezett, hogy az inkriminált szöveg ismétlése miatt éltek ezzel a módszerrel, amúgy is a televízióban egy bevett megoldást alkalmaztak. Szabad György a legfőbb ügyész segítségét kérte. Két független bizottság is megállapította, hogy nem hangzott el a „Hordót a zsidóknak!" antiszemita óhajtás. Ám ez nem jelentette azt, hogy a kormány le tudta volna magáról mosni a vádakat, hiszen a bizottság véleményét nem fogadta el mindenki.[475] Az a *Kurír,* amely a támadását elindította a kormány és a Pálfy-féle *Híradó*val szemben, még humorizált is az esettel az 1990-es szilveszteri számában. Filmcímekhez rendeltek különböző történeteket mintegy tartalmi összefoglalóként. A *Vaklárma* című amerikai vígjátékhoz került a „Hordót a zsidóknak!" bekiabálás.[476]

A következő csörte, amely tovább eszkalálta a krízist, 1990. október 12-én következett be, amikor Antall József már rögzített beszédét Hankiss Elemér tévéelnök nem engedte műsorra tűzni. Már idéztem Antall évekkel később írt leveléből, amelyből kiderült, hogy mindezért megfordult a miniszterelnök fejében Hankiss leváltása, pusztán csak azért nem kezdeményezte ezt, mert a tévéelnökhöz barátság fűzte, és még inkább azért sem támadta, mert bízott abban, hogy létrejöhet az általa óhajtott médiaegyensúly.

Még alig ültek el az esetek miatti médiahullámok, amikor az 1990. őszi taxisblokád tovább mélyítette a szembenállást. Ekkor még direktebben megmutatkozott a szabaddemokraták és a kormányzat közötti ellentét. Annál is inkább ebben a fejezetben kell mindezzel foglalkoznom, mert az Antall-kormány és az ellenzék ezen politikai összecsapása a Magyar Televízió által biztosított adásban jutott el javarészt a magyar polgárokhoz. Az 1990. október 25. és 28. között történtek alapjaiban átírták

473 [Név nélkül]: Kurír kontra TV Híradó 1. Vita a hordó körül. *Népszava*, 1990. október 4. 1.
474 Uo. 4.
475 Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 321.
476 [Név nélkül]: Mai moziajánlat (Kurír-filmszínház). *Kurír,* 1990. december 30. 7.

az MDF–SZDSZ-paktummal létrehozott nyugodt kormányzás feltételeit. A már nem létező szabaddemokrata párt politikusai ezt ma sem ismerik el, még annak tudatában sem, hogy a blokád idején felszólaló Kis János egyenesen arról beszélt, hogy az MDF a történtek fényében megbukott, és az SZDSZ készen áll az ország irányításának átvételére. A kormánypárt a szabaddemokratákat vádolta a paktum felrúgásával, miközben az SZDSZ a kormány számlájára írta a történteket. Az egymásra mutogatás ezúttal is sokban hasonlított a médiakrízisben megszokott forgatókönyvhöz.

Komoly kommunikációs és taktikai hibát vétett a kormányzat 1990. október 25-én csütörtökön, amikor a felvásárlási láztól tartva, de a nemzetközi helyzet – öbölválság, Szovjetunió visszaszorulása – miatt hirtelen átlagosan 65 százalékkal megemelte az üzemanyagárakat. Talán jobb lett volna fokozatosan és hosszabb időtartam alatt végrehajtani a húsbavágó intézkedést. Hiba volt, hogy 1990. október 21-én a vasárnapi kormányülés által eldöntött üzemanyag-áremelésről a kormányszóvivő nem tartott tájékoztatást, miközben az október 19-i *Népszavá*ban már publikálták, hogy érkezik a 65 százalékos áremelés. Az áremelés előtt egy nappal a *Magyar Hírlap* arról tájékoztatta az olvasóit, hogy október 29-én lehet számítani az üzemanyag drágulására.[477]

Az ország azonban csak pár napra elegendő olajtartalékkal rendelkezett: amennyiben a kormányszóvivő bejelentette volna a tervezett áremelést, a tartalékok elfogytak volna – a kormány bár mindent elkövetett, nem tudott több olajat beszerezni. Mindez gyár- és kórházbezárásokhoz, tömegközlekedés-korlátozáshoz vezetett volna.[478]

A taxisok és a kamionsofőrök által megrendezett blokád szinte teljesen megbénította az ország életét. Első intézkedésként Horváth Balázs belügyminiszter azt javasolta, hogy a honvédség polgári nehézgépjárművek felhasználásával tegye járhatóvá a közlekedési csomópontokat. A fuvarozók ellenállása esetén bevethetőnek tartották a rendőrséget is. Horváth Balázs szignálta a határozatot. A sajtóban is olvasható volt a kormányzati szándék.[479] A köztársasági elnök rögtön egy főparancsnoki kommünikét bocsátott ki, amely a határozattal ellentétes parancsról szólt. Bár az alkotmány szerint erre az államfő csak szükségállapot esetén vállalkozhatott volna, Göncz mégis kilépett az alkotmány szabta keretekből, és utasítást adott a honvédségnek.[480]

[477] Nyakas Szilárd: *A pizsamás interjú, avagy fény a taxisblokád végén*. In: Gesztusok nélkül. Antall József emlékezete a modell és valóság előadás-sorozat tükrében. 2009–2015. Szerk.: Bozóky András, Grósz András, Lesti Árpád, Palkó Katalin, Pavlics Tamás. Collegium Pannonicum Alapítvány, Bp. 16.

[478] Kajdi József közlése.

[479] Bába I.: *Rendszerváltoztatás* i. m. 146.

[480] Uo. 147.

Az Alkotmánybíróság határozata később bírálta a köztársasági elnök tudatosan hibás döntését.

Mindenesetre az eseményeket követően és ma is szilárdan tartja magát a legenda, hogy ezzel a lépésével Göncz Árpád megakadályozta, hogy az Antall-kormány bevesse a katonaságot a fuvarozókkal szemben. Durvábban fogalmazva, az államfő megakadályozta, hogy Horváth Balázs belügyminiszter parancsára a honvédség a fuvarozókra és szimpatizánsaikra lőjön. Az Országgyűlés Külügyi Bizottságának szabaddemokrata elnöke, Eörsi Mátyás is vádolta ezzel a belügyminisztert.[481] Az ellenzéki torzítás megjelent a kormányellenes sajtóban, s ezért a mai napig is az él a köztudatban, hogy Horváth Balázs belügyminiszter tűzparancsot adott. Eörsi állítását semmilyen dokumentum nem bizonyította. Ám ez a kérdés is részévé vált a médiakrízisnek.

Eörsi a Magyar Televízió *Hőmérő* című műsorában beszélt az állítólagos „lövetési tervről". A *Népszava* 1992 júniusában már arról adhatott hírt, hogy Antall József miniszterelnök mindezért feljelentette a Legfőbb Ügyészségnél hivatalos személy megsértésének vétsége miatt.[482] Eörsi a *Népszavá*nak azt nyilatkozta, hogy feljelentése nem jogi, hanem pszichológiai ügy. A kormánynak – vélte – súlyos lelkiismeretfurdalása volt, és érzelmi alapon politizált. Kijelentette, hogy jogászként nem is bánja az eljárást, hiszen a bíróságnak minden iratot ki kell majd szolgáltatnia. Közölte, amikor azt hallotta, hogy Horváth Balázs jogi lépéseket tervez vele szemben, két levelet írt, hogy dokumentumokat szolgáltassanak számára a történtekről. Adatkéréseit a budapesti rendőrkapitánynak és a kormányhivatalnak címezte. Másik két levelében az Országgyűlés honvédelmi, illetve nemzetbiztonsági bizottságát „arra kérte, foglalkozzanak a taxisblokád idején történt kormányzati lépésekkel".[483] Eörsi Mátyást végül a Legfelsőbb Bíróság megrovásban részesítette. Ám ekkor már ez semmit sem számított, a legenda átitatta a magyar társadalmat, Eörsi ezzel elérte a célját, miközben a kormányzat és a köztársasági elnök szembenállása a nyugati sajtó számára is nyilvánvalóvá vált.

Az osztrák *Der Standard* 1991 szeptemberében interjút közölt Göncz Árpáddal, akit a következő szavakkal méltatott a riporter: „Az erőszakmentes alapmagatartás ma is jellemzője Göncz elnöknek. Az 1990. októberi válság idején, amikor a magyar taxi- és tehergépkocsi-vezetők a jelentős benzináremelés miatti tiltakozásból lezárták az utakat, a belügyminiszter fegyveres biztonsági erőket akart bevetni. Göncz ezzel vehemensen szembeszállt, és sikerült is keresztülvinne az akaratát."[484]

481 Nyakas Sz.: *A pizsamás* i. m. 168.
482 Szabó: Följelentette Antall Eörsit. *Népszava,* 1992. június 11. 1–4.
483 Szabó: Följelentette Antall Eörsit. *Népszava,* 1992. június 11. 4.
484 Ungarn nicht der Rache aus setzen. *Der Standard,* 1991. szeptember 29. 4. In: MNL OL AJMH XIX–A–150–j 8d. Antall József újságcikkek és MTI telexek 1991. szeptember–december.

A *Népszava,* megerősítendő, hogy a kormány lépései nem voltak tisztességesek, az államfőt idézte, aki 1991 februárjában a Magyar Televízió *Hírháttér* című műsorában szerepelt. Göncz ekkor azt állította, hogy amint a belügyminisztérium részéről igény támadt a honvédség műszaki alakulatainak bevetésére a csomópontok megtisztítására, „felszólította a honvédség parancsnokát, hogy a rendfenntartásra ne használjanak honvédalakulatokat".[485]

A mítoszt a mai napig tovább hitelesíti, hogy miközben a tévében azt harsogták, hogy nem lesz semmilyen erőszakos, a demonstráció feloszlatását célzó fegyveres akció, egyes laktanyákban sorozott kiskatonák ültek fegyverrel a kézben, s maguk sem értették, mi ez az egész. Összetartásban és készenlétben várakoztak a laktanyában, de természetesen nem avatkoztak be.[486] Ilyen parancsot senkitől sem kaptak. Ám akkor miért kellett a laktanyákban készenlétben tartani a katonákat? Mi lett volna akkor, ha az utcai demonstráció során esetleg valakinek kedve támad fegyvert használni?

Amint Horváth Balázs az események sodrában valószínűleg felismerte, hogy valójában kormányellenes politikai demonstráció zajlik, amit saját téves értékelése szerint a szabaddemokraták a kormány megbuktatása céljából robbantottak ki, azonnal elvetette, hogy bármilyen kényszerítő eszközt alkalmazva számolják fel a demonstrációt. Fegyverhasználatról szó sem volt. A kormányoldalon felbukkanó legenda, amit sokszor ma is hallhatunk: az SZDSZ szervezte a taxisblokádot, legalább ugyanannyira nem bizonyítható, mint az, hogy Horváth Balázs elképzelhetőnek tartotta a tüntetők közé lövetést.

Ezeknél is érdekesebb állítás, hogy egyes taxisok készültek a polgárháborúra is. Lőfegyvereket rejtettek el gépjárműveik csomagtartójában. Mindent számításba vettek. Az események során a kormány melletti szimpátiatüntetők közül egyesek még most is emlegetik, hogy tudtak ezekről a fegyverekről.[487] Sőt olyat is lehet hallani manapság, hogy egyes fuvarozók meg is mutatták a velük szembenálló tüntetőknek ezeket az eszközöket. Mindez éppúgy bizonyíthatatlan, ám tovább színesíti az eseményeket. Legendák szövődtek a történtekből, s mindezek rányomták a későbbi sajtókommunikációra is a bélyegüket.

Horváth Balázs az események következtében az Antall-kormány sajtóban sokat kritizált embere lett. Nem véletlen, hogy Antall József egy neki szánt magánlevelében 1992-ben nem tanácsolta Horváthnak, hogy felvállaljon olyan televíziós szerepléseket, mint amit az *Össztűz*ben kínáltak számára. „Nem örültem a hírnek – írta

485 Szabó: Följelentette Antall Eörsit. *Népszava*, 1992. június 11. 4.

486 Kocsis Zoltán ismerősöm egykori sorállományú sárbogárdi katona elbeszélése.

487 Magam az események alatt általános iskolában jártam, és a tüntetésen részt vett egyik tanárnőm mesélte el a hihetetlen történetet.

a miniszterelnök –, hogy az *Össztűz*ben fellépsz. Személyes rokonszenvem és barátságom számtalanszor kifejezésre juttattam, azt hiszem, ebben nincs kétséged. Ugyanakkor azt is látnod és érezned kell, hogy az egyike vagy azoknak, akiket több mint egy éve folyamatosan támadnak, és a kormány támadási pontjává tettek. Ezért a megnyilatkozásaid elferdítésével, folyamatos »kontrolljával« keresik a réseket. Ezért nem örülök, és aggaszt, ha kiülsz egy ilyen műsor keretében nemcsak az *Össztűz*be, hanem könnyen valamiféle politikai »villamosszékbe«. Ha megkérdezel, akkor azt tanácsoltam volna, hogy ne vállald. Most már késő. Ezért csak arra kérhetlek, hogy kialudva, kipihenve jelenjél meg, és ügyelj erre a csapdára, figyelembe véve, hogy nemcsak pártpolitikus, hanem kormánytag is vagy."[488] Antall utolsó soraiban most is éles különbséget tett a párt- és kormányzati kommunikáció közé.

A blokád idején a miniszterelnök kórházban volt, utasítást küldött arról, hogy a fuvarozókkal tárgyalni kell. Távollétében – Boross Péter javaslatára – az 1990. október 25-i kormányülésre meghívták Göncz Árpádot is. Megkérték, hogy mint a nemzet egységét szimbolizáló államfő, kérje a taxisokat a tárgyalások haladéktalan megkezdésére.[489] Göncz a visszaemlékezések szerint a miniszterelnök székében foglalt helyet az ülésen, nem törődve azzal, hogy más szék volt fenntartva számára. Amikor megtudta, mit is szeretnének tőle, kikérte magának, hogy ilyen „piszlicsáré ügyekben" éljen elnöki tisztségével.[490] Az államfő elrohant és otthagyta a kormányülést, s 1990. október 26-án pénteken mégis a Magyar Televízióban szerepelt.

Mindössze pár perces beszédében először is úgy értékelte, hogy a taxisblokád olyan politikai válságot idézett elő, amelyhez politikai megoldást javasolt. Kérte, hogy a kormányzat hétfőig függessze fel az üzemanyagár emelésével kapcsolatos rendelkezését, továbbá még ezt megelőzően a fuvarozók javaslatának megfelelően üljenek le tárgyalni, hogy megállítsák a felvásárlási lázat. Pusztán a harmadik pontban az első kettő következményeként kérte a blokád felszámolását a tüntetőktől. A negyedik pontban szólt csak közvetlenül a lakossághoz. Türelemre és megértésre szólította fel őket.[491] A beszéd hangvétele, a pontok sorrendje, továbbá azok tartalma egyértelműen jelezte, hogy az államfő nem tekinti jogsértőnek a demonstrációt. Göncz kommunikációja a közszolgálati tévében sokkal inkább a kormányzati engedményeket sürgette. Elnöki tekintélyét az Antall-kormány ellenében vetette latba. A kormány szerint ezzel ismét kilépett hivatalának az alkotmányban biztosított

[488] MNL OL AJMH XIX–A–150–J 15d. Antall József miniszterelnök személyes levelezése 1992. január–március. Antall József levele Horváth Balázsnak 1992. március 10.

[489] Nyakas Sz.: *A pizsamás* i. m. 167.

[490] Uo. 168.

[491] Göncz Árpád a taxisblokádról. MTV 1990. október 26. In: Youtube https://www.youtube.com/watch?v=3If_kjNlkOM (letöltve: 2018. február 11.)

nemzeti egységet megtestesítő szerepéből, miközben egyetlen szót sem vesztegetett azokra, akik a blokád miatt képtelenek voltak hazamenni aggódó családjukhoz.

Hozzáteszem, a budapesti belvárosból az agglomerációba, otthonaikba gyaloglók hadával a televíziós közvetítések sem foglalkoztak túlságosan sokat. Nem érdekelte a sajtót az sem, milyen nehézséget okozott a hazaigyekvő munkásoknak a közlekedés teljes lebénítása. Az államfő csak türelmet és megértést kért az emberektől. Göncz Árpád fellépése, ha az akkori ellenzék szerint szükséges is volt, tovább súlyosbította a kormány és a szabaddemokraták szembenállását. Antall MDF-en belüli kritikusai mindezt a paktum nyílt megszegésének tekintették, s ennek visszafordíthatatlannak tetsző következményei lettek a médiakrízis rendezésében is.

A taxisblokád körül megjelent sajtóanyagokból felmérhető, hogyan is működött az Antall-kormánnyal szembeni „egész pályás letámadás". A gazdasági körülmények és az üzemanyagár-emelés miatti demonstrációt a becsatlakozó ellenzéki pártok és államfői nyilatkozat politikai válsággá alakították a javarészt kormányellenes sajtó segítségével.

És mi történt ekkor a Magyar Televízióban? Hogyan vettek részt a televízió munkatársai az események közvetítésében? Pálfy G. István szerint, aki akkoriban mind a *Híradó,* mind *A Hét* műsorának főszerkesztőjeként dolgozott, úgy emlékezett, hogy Bánó András és Hankiss Elemér sokáig nem voltak az MTV épületében. Kimentek az utcára, és az eseményeket figyelték. Pálfy 1990. október 26-án délután fél egykor átvette a televízió 1-es csatornájának irányítását, ám ez nem maradt sokáig így. Állítása szerint, miután Hankiss mindezt konstatálta, visszarohant az utcáról a tévébe, és rábízta az MTV2-es csatornát Baló Györgyre.[492] Pálfy kezdetben nehezen tudott közvetíteni, stúdiókocsit sem kapott, csak a postatisztek segítségével sikerült az MTV-székházhoz kiépítenie egy vonalat.[493] Később hozzájutott a megfelelő technikai háttérhez. Nem voltak egyenlők a feltételek, a kormányközeli tájékoztatást szándékosan akadályozták – vélte Pálfy. Azt is állította, hogy a blokád politikailag szervezett akció volt. Ennek igazolására azt említette, hogy a szabaddemokrata politikusok közül többen ott voltak a taxisokkal, illetve a Magyar Rádió Mester Ákos szerkesztette *168 óra* című műsorában is jelentős mértékben az SZDSZ képviselői szónokoltak.[494]

A rendszerváltozás idejétől rendkívül népszerű péntek esti *Ablak* című műsort a taxisblokád idején átszervezték, és behívták a különböző parlamenti pártok képviselői mellett a fuvarozók vezetőjét is.[495] Nem mondhatni, hogy nem tartották be

[492] Nyakas Sz.: *A pizsamás* i. m. 170.
[493] Uo.
[494] Uo. 171.
[495] Feledy Péter interjú 2018. június 12.

a közszolgálati hírközléstől általánosan elvárható íratlan szabályokat azok, akik ezeket a műsorokat készítették, ennek ellenére később sokat támadták őket, azzal vádolva, hogy gyalázatos módon kormánypropagandát képviseltek. Az más kérdés, hogy a taxisblokád idején a televízió és a rádió nem kormánypárti vezetésének még nyilvánvalóbb lett, hogy a meghatározó hírműsorok szerkesztői nem mindenben osztják elképzeléseiket. Nemcsak arról kell beszélni, hogy miképpen igyekezett az Antall-kormány médiaegyensúlyt kikényszeríteni, hanem arról is, hogy Hankiss Elemér és Gombár Csaba erővel akartak érvényt szerezni elképzeléseiknek, és el akarták távolítani a konzervatív szerkesztőket a hírműsorokból. Pálfy G. István, Chrudinák Alajos, Feledy Péter és Győri Béla nem váltak az újonnan választott médiaelnökök kedvenceivé.

1990. október 28-án Feledy Péter Pálfy G. István szervezésének köszönhetően interjút készíthetett a Kútvölgyi Kórházban lábadozó miniszterelnökkel. Kónya Imre volt az, aki rábeszélte a miniszterelnököt arra, hogy vállalja a televíziós szereplést.[496] A körülmények közel sem voltak ideálisak, ám talán éppen ezért vált ma már legendássá a beszélgetés.

A miniszterelnök ugyanazt a kórházi szobát kérte, amelyben az édesapja elhunyt. Ugyanott halt meg később az édesanyja is, majd 1993. december 12-én ő is. A szoba kicsi volt, berendezése szegényes. Bár a riporthoz átöltözhetett volna, öltönyt és nyakkendőt vehetett volna fel, ám ez nem történt meg, Feledy javasolta, hogy a forgatási helyszín miatt jóval odaillőbb pizsamában készítsék el a felvételt. Ezt a miniszterelnök elfogadta, ellenben felvett egy szép tisztát, vasaltat.[497] A helyszín, a lábadozó pizsamás miniszterelnök mindenképpen alkalmas volt a szimpátia felkeltésére. Ezúttal is kiderült, hogy a kormányfő kifejezetten „nehéz beszélgetőtárs", legalábbis a televíziózás szempontjából. Lassan beszélt, sok minden eszébe jutott az adott témát illetően.[498]

Az interjúban Antall kitért arra, hogy nem volt megfelelő a benzináremelés kormányzati kommunikációja, a bejelentést elhibázták. Ám 1990. augusztus óta nem érkezett a benzingyártáshoz szükséges alapanyag a Szovjetunióból. Ráadásul az öbölválság következtében Magyarország benzintartalékai három napra korlátozódtak. Nem akartak felvásárlási lázat sem előidézni. Az interjúból kiderült, hogy a miniszterelnök telefonon keresztül folyamatosan tartotta a kapcsolatot Horváth Balázs belügyminiszterrel, és tanácsaival igyekezett segíteni a kormányzat munká-

496 Uo.

497 Ma már legenda Antall pizsamás interjúja. Beszélgetés Feledy Péterrel. In: Index. 2013. december 10. https://index.hu/video/2013/12/12/ha_o_nem_megy_el_akkor_most_nem_igy_nez_ki_ez_az_orszag/ (letöltve: 2018. április 3.)

498 Uo.

ját. A kormányzat és a fuvarozók megállapodását úgy értékelte, hogy senki sem aratott győzelmet a másik felett. Hiszen bár az üzemanyagok árát csökkentették, de határoztak arról is, hogy a szektor árait liberalizálják, tehát a taxisblokád után a kormányzat nem befolyásolhatta érdemben az árak alakulását. Ez kifejezetten kedvező volt számukra. Hogyan értékelték a kortársak Antall József „pizsamás interjújának" hatásait?

A szocialisták részéről Horn Gyula miniszterelnök visszaemlékezésében azt olvashatjuk, hogy „sokat segített Antall József »pizsamás interjúja«". Az akkor már nagybeteg miniszterelnöknek ez volt egyik legszebb, legemberibb megnyilvánulása. A televíziót igénybe véve, láthatóan küzdve fizikai gyengeségével, közvetlen hangon szólt az ország népéhez. Békülékeny, önkritikus hangvétele csillapította a kedélyeket.[499] Horn Gyula azt is állította, hogy amikor 1990 novemberében személyesen is beszélt a miniszterelnökkel, meg is dicsérte ezért a riportért.[500] A szabaddemokraták nem voltak ennyire „lelkesek"; alig telt el egy hónap a beszédet követően, már úgy emlegették a sajtóban az interjút, mint egy új hangvétel megvalósulatlan ígéretét. Tamás Gáspár Miklós [SZDSZ] 1990. novemberi interpellációját a tervezett kormányalakítással kapcsolatban Antall nem válaszolta meg rögtön. Élt a házszabály szerinti jogával, és harmincnapos haladékot kért. A liberálisok napilapja, a *Kurír* rögtön tolmácsolta TGM véleményét. „Ez egy meglehetősen arrogáns, a nyilvánossággal szemben meglehetősen ellenséges válasz volt – értékelte a szabaddemokrata publicista és politikus. A furcsa az, hogy Antall József nem így beszélt a híres »pizsamás interjúban«, nem ilyen hangot használt a taxisblokád után a Parlamentben sem. Így most mélységesen csalódott vagyok. Nem ezt vártam."[501]

Magyar Bálint sem maradt el képviselőtársától, hiszen szintén számon kérte a „pizsamás interjút" a kormányfőn, amely sajátos fordításában radikális kormányátalakítást és az ellenzékkel szembeni politizálás változásának ígéretét hordozta. Ám ezek megvalósítása nem történt meg – vélte.[502]

A médiakrízis alatt az ellenzéki sajtó, mint látható, nemcsak a miniszterelnököt, hanem más kormányzati tagokat is időszakonként támadás alatt tartott, mindez tovább erősítette azt az érzést, hogy ez ellen tenni kellene valamit. A helyzet pedig egyre csak fokozódott, és nem úgy tűnt, hogy a Magyar Televízió és a Magyar Rádió új elnökei el tudnák simítani ezt a vitát. Sőt számukra inkább az okozott problémát, hogy olyan struktúrát örököltek meg, amelyben a legfontosabb televíziós hírműsoro-

499 Horn Gyula: *Azok a kilencvenes évek*. Kossuth, Bp. 2012. 89–90.
500 Uo. 90.
501 Kakuk: Tamás Gáspár Miklós nem volt a humoránál. *Kurír – reggeli kiadás,* 1990. november 28. 5.
502 Bodnár: Szabaddemokrata vélemény. A permanens kormányátalakítás veszélyeiről. *Népszava,* 1990. december 22. 4.

kat: az MTV1 *Híradó*ját, *A HÉT* műsorát, valamint a *Panorámá*t és a Magyar Rádió *Vasárnapi Újság*ját olyan kormányhoz közel álló személyek (Pálfy G. István, Chrudinák Alajos, Győri Béla) vezették, akiket sem Hankiss, sem Gombár nem tudott elfogadni, miközben más műsorokban – és amint bemutattam, az írott sajtóban is – jóval erősebb volt az ellenzékkel szimpatizálók jelenléte.[503] És ekkor a meglévő ellentétek mellett további változtatások következtek. Például a rendszerváltozás idején már kitalált intendatúrarendszer, amely immár újabb személyi kérdésekkel terhelte meg az amúgy sem „Isten békéjére" hasonlító szituációt. Hankiss és Gombár a médiatörvény nélküli időszakban, különösebb kormányzati egyeztetések nélkül kinevezte a Magyar Rádió és Televízió intendánsait. Megkezdődtek a televízió és a rádió szerkezeti átalakításai.

INTENDATÚRÁK, PRODUKCIÓS IRODÁK: ÁTALAKÍTÁS VAGY BÖLCS EGYEZTETÉS?

Hankiss Elemér 1990. december 6-án nevezte meg először a Magyar Televízió intendánsait. Külön sajtótájékoztatón jelentette be, hogy az MTV1 csatornájának vezetésével Bányai Gábort, míg az MTV2 igazgatásával Vitray Tamást bízta meg.[504] Nem sokkal később Gombár is követte példáját, és intendánsokat, gyakorlatilag adó-és csatornaigazgatókat nevezett ki.

Külön érdekesség, ám nem elhanyagolható, hogy a kezembe akadt olyan szakirodalmi munka is, ahol a Magyar Televízió csatornaigazgatóinak kinevezését 1991. február 28-ra datálták a szerzők. Mivel lábjegyzet nem szerepel az adatnál, s nem tudtam visszakeresni, mire alapozták a véleményüket, ezért nem tartom szerencsésnek a dátum további használatát.[505] Csak a hivatalos kinevezés időpontja volt ekkor, miközben a programigazgatók határozott idejű megbízásukat 1990 decemberében kapták kézhez. A megbízás és a kinevezés különböző jogi megfogalmazások.

A médiakrízis témájának feldolgozása során többször is tapasztaltam, hogy érdemes ellenőrizni a dátumokat, kifejezéseket, mert néha egymásnak is ellentmondanak a monográfiák. A csatornaigazgatók megbízásának kérdése kiemelten fontos, ugyanis 1990 decemberétől még hónapok álltak rendelkezésre ahhoz, hogy Hankiss visszakozzon, és ezzel felcsillanjon a remény a konszenzusos megoldásra.

503 Révész Sándor: Médiaháború 1989–2011. In: *Népszabadság* Online http://nol.hu/kritika/20110531-mediahaboru_1989-2011-1087051 (letöltve: 2018. június 6.)
504 Metz: Új intendánsok a televízióban. Hankiss Elemér tájékoztatója. *Népszava*, 1990. december 7. 16.
505 Paál V.: *A magyarországi* i. m. 402.

Megelőzte bármilyen politikai egyeztetés Hankiss döntését? Miért okozott mindez ekkora problémát? Ezekre a kérdésekre homlokegyenest más válaszok fogalmazódtak meg a szabaddemokraták és az MDF részéről. Hankiss és ezzel párhuzamosan az ellenzék is úgy vélte, hogy a Magyar Televízió és Rádió elnökeivel egyeztetni fognak a készülő médiatörvény kapcsán is. Midőn a kulturális bizottság meghallgatta Hankisst és Gombárt a kinevezésük előtt, ott ők is elmondták, hogy készek az elektronikus médiára vonatkozó törvényi szabályzásban oroszlánrészt vállalni. Úgy tűnt, hogy ezt elfogadta a kormányzat is. Sőt Kulin Ferenc [MDF] mindezt a bizottság 1991. január 10-i ülésén meg is erősítette.

Logikusnak és járhatónak látszott, hogy a médiaelnökök írnak egy olyan tervezetet, amely a készülő jogszabály elektronikus sajtóra vonatkozó részét fedte volna le. Hankiss Elemér 1990 novemberében röviden vázolta is a kulturális bizottság számára elképzeléseit. A folyamatos egyeztetések azonban nem valósultak meg. Az 1990-ben elfogadott kinevezési törvényben egyetlen szó sem szerepelt csatornaigazgatókról vagy intendánsokról, miközben alelnököket lehetett volna választani a törvény alapján.

Amint azt Prepeliczay István [FKgP], a kulturális bizottság alelnöke Hankiss Elemér 1991. február 7-i meghallgatásán megállapította: „Nem kívánok túl sokat előre elmondani, de van egy pár fő kérdés, amiről szeretnék tájékoztatást kapni. Az egyik ez a bizonyos intendánsi rendszer, ami egy kicsit vitatott, mert a törvény az elnökhelyetteseket írja elő, és hogy a köztársasági elnök kompetenciája a kinevezés. Most van intendáns, de nincs elnök-helyettes. Gyakorlatilag innen nézve úgy tűnik, hogy ezek az intendánsok valójában elnökhelyettesi tisztet töltenek be."[506]

Ellenben Hankiss ezt megelőzően azt a hitet erősítette, hogy a médiavezérek további politikai egyeztetéseket követően fogják kialakítani saját elképzeléseiket, hiszen egy új médiatörvényt kellett volna megalkotni. Le kell szögezni, semmilyen törvény nem kötelezte a médiafőnököket arra, hogy ne próbálják átalakítani kényükkedvük szerint a kezük ügyébe került rendszert. Legalábbis abban a pillanatban, amikor Hankiss Elemér a kulturális bizottság előtt készült reflektálni mindarra, ami a televízióban addig történt, és még úgy tűnt, hogy pusztán csak a józan belátása sarkallhatja arra, hogy ne hajtson végre komolyabb változtatásokat politikai egyeztetés nélkül.

[506] OGYK Kulturális, tudományos, felsőoktatási, televízió, rádió és sajtó bizottság ülése 1991. február 7. 75. In: OGYK honlap lib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491021.xml&dvs=1529000890502~97&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. június 14.)

Az intendatúrarendszerrel együtt produkciós irodákat is létrehoztak a televízión belül, amely külsős cégeken keresztül készített műsorokat, mindezt úgy, hogy a televízió meglévő eszközeit, irodáit, telephelyeit használták fel azért, hogy bizonyos, a csatornaigazgatók által megrendelt programokat állítsanak elő. Mindez komoly feszültséget gerjesztett, mert a produkciós irodákban dolgozók lényegesen magasabb fizetésért dolgoztak.[507] A kulturális bizottság koalíciós tagjai azt vizsgálták, hogy ezek a szerkezeti változtatások mennyiben egyeztethetők össze a Hankiss által még 1990 nyarán megígért „nemzeti televízió" ismérveivel. Ekkor még korántsem támadták a televízió elnökét, elsősorban informálódni akartak. Ezt bizonyítják Prepeliczay István gondolatai is: „Mindenesetre ez jelzi, hogy a bizottság Hankiss Elemér Urat támogatni kívánja a munkájában, és inkább az aggodalom beszél belőlünk, amikor szeretnénk tisztán látni egy pár kérdésben."[508]

Csengey Dénes [MDF] nem véletlenül fejtette ki, hogy rendszeres konzultációkat tartana helyesnek Hankiss, Gombár és a kulturális bizottság között. Haraszti ekkor automatikusan megkérdezte, hogy a Csengey-féle javaslat eredménye miben különbözne attól, „hogy a kulturális bizottság kézi vezérlés alá veszi a Televízió életének irányítását?"[509] A felállás tehát maradt, az SZDSZ a nyilvánosságnak szóló megszokott érvrendszerét használta: a médiavezérek szabadkezet kaptak, konszenzus alapján, s most, hogy ez nem volt szimpatikus a kormánynak, utólag akarták felülírni a szabályokat. A velük baráti, kormánykritikus médiát most is biztosították feltétlen bizalmukról.

Hankiss azt állította, hogy már 1990. július 27-én a bizottság előtt sem tett olyan ígéretet, hogy a csatornaigazgatók tekintetében egyeztetni fog. Többször is végigolvasta, ám nem talált ilyet, de ha mégis mondta volna, akkor pusztán az amatőrizmusának volt köszönhető. Ráadásul – tette hozzá – akkor még nem volt TV-elnök.[510] Az intendánsok kinevezése – Hankiss olvasatában – olyan, mint a nyugati elektronikus médiában, akár a BBC-ben. A csatornaigazgatókat a médiafőnökök választják. Ezért ennek a kérdése az ő kompetenciája alá tartozott.[511] Ám kérdéses, hogy abban a helyzetben, amikor sokan és részben ő maga is a médiatörvény megszületéséig ideiglenes elnökként tekintett saját magára, beletartozhat-e a kompetenciájába egy

[507] Feledy P. interjú i. m.

[508] OGYK Kulturális, tudományos, felsőoktatási, televízió, rádió és sajtó bizottság ülése 1991. február 7. 76. In: OGYK honlap lib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491021.xml&dvs=1529000890502~97&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. június 14.)

[509] Uo.

[510] Uo. 105.

[511] Uo. 106.

olyan, folyamatosan magas szinten működő médium, mint a BBC gyakorlatának átvétele, vagy sem. Mindezt akkor, midőn a személyi kérdések voltak a kulcsai az ideiglenesnek vélt állapot sikeres levezénylésének.

A bizottság kormányzati képviselői ellentmondást láttak Hankiss állításaiban aközött, amit az TV-elnök 1991 februárjában, és amit 1990 novemberében mondott a személyzeti ügyekben. Balázsi Tibor [MDF] arra mutatott rá, hogy ezzel szemben a médiaelnök azt ígérte, egyeztetni fog, és konszenzusra törekszik a személyi ügyekben is, miközben a csatornaigazgatókat sem fogja önállóan delegálni.

„Az ellentmondás a következő, és nem értem, hogy Hankiss Elemér miért mondta azt, hogy nem jól emlékszünk, mert szerintem jól emlékszünk, itt van előttem a szöveg: »Amennyiben a szervezeti átalakítás során erre szükség mutatkozik, kiválasztom és a miniszterelnöknek, illetve a köztársasági elnöknek kinevezésre javaslom az MTV alelnökét, illetve amennyiben a szervezeti átalakítás megkívánja, a független csatornák igazgatóit.« Ez a júliusi szöveg, ehhez képest a novemberi már mást tartalmaz. Erről az ellentmondásról szerettünk volna tárgyalni Hankiss Elemérrel, nem magáról a folyamatról."[512] Tehát a TV-elnök megbízhatóságát és szavahihetőségét helyezte górcső alá a bizottság. S ez lassacskán megdőlni látszott, ezért a TV-elnök a kormányoldal számára már korántsem tűnt 1990 nyara független és mindenki által elfogadható emberének, ráadásul a további vitákból az is kiderült, hogy az ideiglenes elnökkel kapcsolatos előfeltételezések egyre inkább állandó feszültséggóccá alakultak át.

A televízió átalakítása érintette azokat a munkatársakat is, akik nem értettek egyet sem a produkciós irodákkal, sem a csatornaigazgatók személyével. Mindez elérte a politika szintjét is. Horváth Ádám tévérendező egy későbbi elmondása szerint Hankiss ötlete: a hírműsorokon kívüli televíziós műsorgyártások kiszervezése, illetve megrendelések alapján történő beszerzése alapvetően nem volt korszerűtlen gondolat. Nyugaton ez működött. Hankiss pályázatokat írt ki, és igyekezett megtalálni azokat a partnereket, akik majd a megrendelt műsorokat megvalósítják. Csakhogy a pályázók nem rendelkeztek sem technikával, sem tőkével. A gond ezért az volt, mint azt a Horváth Ádámmal beszélgető Csontos János megjegyezte, hogy mindez továbbra is a televízió eszközeivel és pénzéből lett finanszírozva. „Valahogy el kellett kezdeni – védte Horváth Hankisst –, s korántsem voltak ideális körülmények. A felhívásra ötven-hatvan külső és belső jelentkezés volt, öt-hatszáz pályázattal. Ezek többsége feldolgozhatatlan maradt, miközben minden kifordult sarkaiból:

[512] Uo. 108.

még a híradók is »versenyeztek«. Hankiss ott tévedett, hogy nem lett volna szabad az induló tőkét is a televízió költségvetéséből adnia."[513]

Az átalakításokhoz pénz kellett, amely a költségvetéstől függött elsősorban. Gazdasági és személyi ügyek keveredtek, és mindez egyáltalán nem volt szimpatikus az Antall-kormány számára. Azért sem lehetett az, mert ezek a módosulások megelőzték a törvényt, miközben, amint az ülésen Debreczeni József is rámutatott, Hankiss azt ígérte, hogy 1990. szeptember 30-ig kidolgozza „a Rádió elnökével együttműködve és az illetékes parlamenti bizottsággal, illetve jogi, alkotmányügyi szakértőkkel konzultálva a magyarországi rádiózásra és televíziózásra vonatkozó törvénytervezet szövegét. […] »1990. október 15-éig [kidolgozza] az MTV új szervezeti felépítését és működésrendjét, [hozzálát] a szervezet- és működésrend kialakításához.«"[514] Úgy tűnt a kormánypártot képviselő bizottsági tagok számára, hogy Hankiss a gombhoz varrta a kabátot. Nem törvénytervezetről egyeztetett, hanem elkezdte a változtatást. Csurka ezúttal is a személyi kérdésekről akart tárgyalni, hiszen a két csatornaigazgatót posztjánál fogva a televíziós műsorpolitika kovácsának tekintette. „Itt tehát azonnal a személyi kérdés ugrik előtérbe – állította Csurka –, azonnal a legkeményebb és legvisszavonhatatlanabb formában. Ugyanis ebben a felállásban ennek a két intendánsnak olyan, az egész ország életére kiható hatásköre van azzal, hogy mit választ, mit rendel, mit alakít ki, hogy ezt egy parlamenti bizottság nem hagyhatja szó nélkül, és nagyon természetes, hogy e tekintetben kérdéseket tesz fel."[515] Csurka sajtófelfogása szerint ilyesmiből nem lehetett kihagyni a politikát. Ráadásul az MDF alelnöke rámutatott arra is, hogy mindez kihatással lesz a jövendő alelnökökre is, hiszen az intendánsok és az alelnökök hatásköreit valójában a készülő médiatörvénynek kellett volna szabályoznia. Ám így szinte kész helyzetet teremtett a televízió elnöke.

„Ez összefügg az alelnökök kinevezésével. Ha azt mondja Elnök Úr, ám legyen, tessék kinevezni az alelnököket, akkor azt is meg kell kérdezni, hogy mi lesz az alelnökök viszonya a két programigazgatóval vagy intendánssal. Ez így eléggé nevetséges, mulatságos, kisded játéknak tűnik, hogy elkezdik működtetni a két csatornát az intendánsok, és utána vagy közben kinevezi a köztársasági elnök a miniszterelnök

[513] *„Lábhoz tett nyelvvel…" Horváth Ádámmal beszélget Csontos János*. In: Médi/átok. Röpiratok a magyar televíziózásról. Válaszok 2. [szerkesztő nélkül], Válasz Könyvkiadó, Bp. 2003. 97.

[514] OGYK Kulturális, tudományos, felsőoktatási, televízió, rádió és sajtó bizottság ülése 1991. február 7. 111. In: OGYK honlap lib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491021.xml&dvs=1529000890502~97&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. június 14.)

[515] Uo. 116.

javaslatára a két alelnököt. Mire nevezi ki, mit fognak ők csinálni, ha az a rendszer már kialakult?”[516] Csurka olvasatában Hankiss kész helyzet elé akarta állítani a törvényhozást, a neki tetsző személyeket azt megelőzően juttatta pozícióba, mielőtt a törvény egyáltalán a posztok feladatairól írt volna bármit is.

Haraszti Miklós visszautasította, hogy a kulturális bizottság kvázi médiaelnökök tanácsává avassa önnönmagát, s ezentúl egy független TV-elnök minden egyes személyi kinevezését megtárgyalja és véleményezze, vagy pláne engedélyezze. Nem akarta, hogy bármilyen módon visszacsempésszék a pártállamra jellemző vezetést. Teljes bizalmáról biztosította a televízió elnökét. Javasolta, hogy a politikai erők korlátozzák magukat az elektronikus média ügyeiben.

„Végül azt szeretném mondani – tette hozzá Haraszti –, tudomásul véve azt a helyzetet, amit a törvény létrehozott, természetesen mindenkinek joga van kifejtenie szubjektív véleményét. Én el is mondom, hogy a Televízió elnökét ebben a széles felhatalmazásban, széles jogkörben, amelyet nyert, kizárólag az fogja vezetni, hogy mind a gazdasági, mind szorosabban vett televíziós kérdésekben kizárólag szakmai szempontokat vegyen figyelembe, és ne politikai szempontokat és nyomásokat. Ezt azzal az önkorlátozással, amelyről beszéltem, szubjektív óhajként mondom el.”[517]

Hankiss bizalmat kért, és érvei szerint az intézményekbe vetett bizalom nélkül nem létezhet semmilyen demokrácia. Eközben elismerte, hogy az intendánsok totális hatalmat kaptak. „Ki fog dönteni a műsorokról? Az intendánsok. Teljesen igazad van, hogy ez nem demokratikus. Ez abszolút nem demokratikus, csakhogy a világon sehol sem az, és nem is lehet demokratikusan csinálni. Ha elkezdene szavazgatni arról a televízió összes munkatársa, vagy nem tudom, kik, hogy milyen műsorok legyenek, akkor nem lesz egyetlenegy műsor sem a végén. A legdemokratikusabb Dániában vagy Angliában, vagy bárhol, ha egyszer egy intendánsnak bizalmat adnak x évre, vagy x hónapra, akkor igenis ő dönt a műsorokról, utána számon kérik.”[518]

A TV-elnök autonóm intézménynek képzelte el az MTV-t; bár megkapta a bizalmat a politikától, ám csak ennyiben kötődött a kormányhoz, s az általa elképzelt rendszer elfogadására kérte a kormányt. A televízió minőségét Hankiss a pénzkérdéssel kötötte össze. Az MTV a legolcsóbb politikai vitaműsorok elkészítése mellett egyelőre az amerikai sorozatokat tudta viszonylag olcsón megszerezni. Nem véletle-

[516] OGYK Kulturális, tudományos, felsőoktatási, televízió, rádió és sajtó bizottság ülése 1991. február 7. 117. In: OGYK honlap lib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491021.xml&dvs=1529000890502~97&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. június 14.)

[517] Uo. 136–137.

[518] Uo. 142–143.

nül kezdték el sugározni 1990. december 28-án a *Dallas* című szappanoperát. A pénzhiány miatt a 45 produkciós iroda felállításával nyilván szembe kellett nézni az elbocsátásokkal is, amit Hankiss ekkor már igyekezett elkerülni, jóllehet megválasztása előtt nem éppen így vélekedett.

A bizottság előtt azt nyilatkozta, hogy várhatóan 1991 végére lesz párszáz ember, akiről ki fog derülni, hogy használhatatlanok.[519] Hankiss nem tudott várni a törvény megszületésére, a tévé átszervezését halaszthatatlannak érezte, csak annyit ígérhetett, hogy olyan változások lesznek, amelyek „belefférnek majd a törvénybe".[520]

A TV-elnök arra is rámutatott, hogy elkészült egy koncepció, amely a tévével foglalkozik, és alapja lehet a médiatörvénynek. A vita akörül folyt, lehet-e tárgyalni ezt a bizottságban, hiszen nem az Igazságügyi Minisztériumtól vagy az Országgyűléstől kapnák meg azt. A fenti idézetekkel tarkított beszélgetés a sajtó nyilvánossága előtt zajlott, majd ezt követte a hallottak értékelése a zárt ülésen. Kiderült, hogy valóban nem boldogultak Hankiss-sal. Kósa Ferenc [MSZP] nem értette, miképpen vállalhatja egyedül az MTV átalakításának felelősségét egy ember.

„Meg kell, hogy mondjam – lamentált Kósa –, és nem árulok el titkot, mert többen is ott álltunk, s Hankiss Elemérrel beszélgettünk az ülés előtt. Ránéztünk az arcára, és láttuk, hogy mennyire sápadt. Mondtam neki, hogy Elemér, valamit kellene csinálni, hogy ne szakadjon egy-egy emberre ekkora felelősség. Ha már nincs televíziós tanács, akkor ideiglenesen legalább létre kellene hozni, mert az őt védi. Így beszélgettünk, és teljesen azt hittem, hogy az a felvetés, hogy a mi bizottságunk próbál erről gondolkozni, az segíti a szó legbecsületesebb értelmében, sőt – politikai szóval – érdeke Hankiss Elemérnek. Tudniillik nincs mögötte ilyen értelmű legitimáció, és ha felnőtt módon és keményen gondolkodunk erről, akármelyikünk lenne az ő helyzetében, tulajdonképpen kérné a folyamatos konzultáció lehetőségét addig is, amíg a törvénykezés [tulajdonképpen törvény, mert a törvénykezés a bíráskodásban használatos fogalom] meg nem születik."[521]

[519] OGYK Kulturális, tudományos, felsőoktatási, televízió, rádió és sajtó bizottság ülése 1991. február 7. 156. In: OGYK honlap lib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491021.xml&dvs=1529000890502~97&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. június 14.)

[520] Uo. 157.

[521] OGYK Kulturális, tudományos, felsőoktatási, televízió, rádió és sajtó bizottság ülése 1991. február 7. 10. Zárt ülés anyaga. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491020.xml&dvs=1529351311498~942&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss%2520elem%C3%A9r&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. június 14.)

Kósa úgy látta, hogy valamilyen felügyelőbizottságra lenne szükség a TV-elnök felett. Javasolta, gyűjtsék össze, hogy Európában milyen megoldások vannak. Nádori László [SZDSZ] egyetértett az ötlettel. „Nagyon jó javaslatnak tartom ezt. Most úgy tűnik, a TV-elnöke felett csak a jó Isten van."[522]

Kósa és Nádori hozzászólási alapján azt is kijelenthetem, hogy Hankiss kezdeti lépései nemcsak a kormánypárti képviselőknek nem voltak szimpatikusak. Valamilyen kontroll szükségessége az ellenzéki képviselők részéről is megfogalmazódott, miközben Hankiss a meghallgatás nyilvános részén arról beszélt, hogy a televízió olyan, mint egy állami vállalat, tehát az igazgatójának joga van saját hatáskörben kinevezni a vezetőit. Ezt a véleményét a bizottság többsége nem osztotta. Az ideiglenes állapot ténye még inkább aláhúzta, hogy bölcs döntés lett volna mind Hankiss, mind Gombár részéről, ha előzetesen egyeztet intendánsügyben. Az a mód, ahogy ezt intézték, nem segített a médiahelyzetnek, inkább csak ártott, és további politikai vitákat generált.

Talán a legmegválaszolhatatlanabb kérdés ma is az: mi változott meg Hankiss Elemérben 1990 nyara és 1991. február között? Kulin Ferenc visszaemlékezése szerint megválasztása idején Hankiss először arról beszélt, hogy a televízióban dolgozó több mint 3000 munkatárs közül többen is, száz főt meghaladó nagyságrendben minden tevékenység nélkül kapnak fizetést. Amellett kardoskodott, hogy ezt meg fogja szüntetni. Ezzel szemben a kulturális bizottság elnöke azt tapasztalta, hogy a produkciós irodákban éppen ezek az emberek dolgoznak és kapnak fizetést, miközben ugyanúgy semmit sem tettek.[523] Kulin ekkor felszólította a tévéelnököt, hogy hagyja ezt abba, és állítsa vissza az eredeti állapotokat. Ez nem történt meg.[524] Ezek után már nem lehetett arról szó, hogy Hankiss vagy a szintén több módosítást végrehajtó Gombár terveit beemeljék a készülő médiatörvénybe.

Hankiss Elemér motivációi még homályosabbak. Egy nemzetközileg is elismert szociológus miképpen kerülhet ilyen helyzetbe? Hankiss és Kulin Ferenc barátok voltak azokban az időkben is, amikor a kulturális bizottságban egymással vitatkoztak. Elkülönítették a hivatalos és magánbeszélgetéseiket. Hankiss négyszemközti találkozóik során többször is azzal érvelt, hogy támogatja Antallt, de meg kell értenie azon kritikus helyzetét, amelyet az ellenzékkel szimpatizáló televíziós munkatársak túlsúlya okozott. Hankiss érvei szerint: el kell nyernie a bizalmukat, ami csak akkor lehetséges, ha teret enged számukra a kormánnyal szembeni negatív véleményük

[522] Uo. 14.
[523] Kulin F. interjú i. m.
[524] Uo.

kifejtésére. Kulintól kérte, hogy a miniszterelnöknek személyesen is elmondhassa stratégiáját.[525]

Sajnos úgy érzem, hogy az egyik legnagyobb talány megfejtéséhez nem értem sokkal közelebb. Ám amennyiben a Kulin Ferenc által elmondottakat Hankiss komolyan gondolta, akkor még inkább alkalmatlannak tűnik előttem a médiafőnöki poszt betöltésére. Különösen azért, mert mérlegelnie kellett volna, hogy ezzel a magatartásával éppen az egész médiára jellemző egyensúlytalan állapot fenntartásában, sőt továbbépítésében vállalt kulcsszerepet. Az MTV első arca 1990 és 1993 között ő volt, és nem Bánó András vagy Juszt László. Nem kellett volna belesimulnia azon ellenzéki közegbe, amelynek vezetésével megbízták. Ráadásul érvelése sántít, és nem is teljesen igaz, hiszen, amint bemutattam, a legfontosabb hírműsorok élén olyan személyek álltak, akikkel együtt tudott volna működni az Antall-kormány érdekében. Ha akart volna. Akart-e egyáltalán?

Amennyiben nem magától döntött úgy, hogy ehelyett inkább segíti a kormányzat elleni médiatámadásokat azzal is, hogy azokat a szerkesztőket is leváltja, akik éppen ellensúlyt képeztek, akkor valaki presszionálta erre; csupán az a kérdés, ha így történt, ki volt az, és miképpen érte el ezt? Források, dokumentumok erről nincsenek, így a jelenlegi válaszok Hankiss saját felelősségét nyomatékosítják. És lehet, hogy mindez tévútra vezet minket. Bármi is hajtotta, akár a világnézete, akár személyes sértettsége, az a kormányzati bizalom, amiért nagyjából a Csurka-dolgozat megjelenésig több-kevesebb erőbedobással küzdött, végképp elenyészett.

Feledy Péter visszaemlékezése szerint az 1990-es évek előtt kifejezetten bátor tettnek számított meghívni Hankiss Elemért egy televíziós műsorba. A nemzetközileg elismert nagyszerű tudós, szociológus gondolatai túlnőttek a hagyományos Kádár-kori ideológia keretein. Ehhez képest mélységes csalódás volt mindaz Feledy számára, ami a tudós médiaelnöki kinevezése után történt. Úgy vélte, hogy Hankiss rossz szelleme az általa kinevezett csatornaigazgató Bányai Gábor személyében testesült meg.[526] Az a gyanú is valószínűsíthető, hogy Hankiss és Bányai vezetői szakértelem hiányában úgy gondolták, hogy egy akkora önellátó vállalatot, mint a televízió, kézi vezérléssel képesek lesznek ellenőrizni, vagy egyik pillanatról a másikra átszervezni. Érzékelteti a helyzetet, hogy az MTV-székházba belépésre jogosító ideiglenes kártyákat – amelyek egy-egy műsorba meghívott vendégek számára kerültek tömegével kiállításra –, Hankiss döntése alapján, kezdetben csak és kizárólag ő

[525] Kulin F. interjú i. m.
[526] Feledy P. interjú i. m.

és Bányai Gábor szignálhatta. Pár nap után persze rájöttek, hogy mindez a belépők nagy száma miatt kivitelezhetetlen. Maradt tehát a régi módszer.[527]

Hankiss kísérletezései, a régi alkotógárdák szétzilálása, a produkciós irodák okozta belső feszültségek miatt nem véletlen, hogy az 1991 nyarán megtartott összmunkatársi parázs értekezlet során Feledy Péter távozásra szólította fel Hankiss Elemért.[528]

LÉPÉSKÉNYSZERBEN

A Gombár Csaba által 1991. május 10-én kinevezett Rádió-csatornaigazgatók: Szalay Zsolt [Kossuth], Vicsek Ferenc [Petőfi] és Szirányi János [Bartók] közül Vicsek és Szalay személye elfogadhatatlan volt az MDF számára.[529] Olybá tűnt, hogy a konszenzus nélküli kinevezésekre valamilyen választ kell adnia a koalíciónak. Médiatörvény nélkül kellett valami, amibe kapaszkodni lehetett. Kérdés az, hogy ebben a helyzetben a csatorna és az adóigazgatók, akik gyakorlatilag egyszemélyi uralmat kaptak, pontosan milyen jogkörrel és hatáskörrel rendelkeztek. Milyen a viszonyuk az elnökhöz és a még ki sem nevezett alelnökhöz? Egyetlen lehetőség kínálkozott a kormányzat számára: bekérni a médiaelnököktől a SZMSZ-eket. Ám ezzel az volt a probléma, hogy megteheti-e a miniszterelnök, vagy sem. Nem volt az elektronikus sajtó vezetői felett semmilyen ellenőrző testület. Nem létezett sem a Pártatlan Tájékoztatási Bizottság, sem a felügyelő bizottság, sem olyan testület, amely hivatalosan megkereshette volna Hankiss Elemért vagy Gombár Csabát. A kulturális bizottság feladata nem az lett volna, hogy reagáljon az elektronikus sajtó szerkezeti átalakításaira, hanem az, hogy a médiavezérekkel közösen a televíziós és rádiós albizottságban véleményezzék a médiatörvénynek az MTV és MR strukturális átalakításaira vonatkozó terveit. Annál is inkább, mert ezek az elképzelések a médiatörvény javaslat részét képezték volna. Antallnak ebben a helyzetben kellett valamilyen megoldást találnia. A tökéletes megoldás: a változtatások előzetes konszenzusos megbeszélése immár okafogyottá és politikai csatává változott. Tökéletes döntés nem létezett. Ám mindezeknek köszönhetően lépéskényszerbe került a kormány.

Antall 1991. április 5-én levelet írt Hankiss Elemérnek, majd Gombár Csabának és az MTI elnökének, amelyben az 1047/1974 (IX/18) Minisztertanácsi határozatra hivatkozva kérte a TV-elnököt, hogy nyújtsa be a kormány számára az intézmények

[527] Uő.
[528] Feledy P. interjú i. m.
[529] Debreczeni J.: *A miniszterelnök* i. m. 289.

szervezeti és működési szabályzatait. Ebben a szabaddemokraták azt a kormányzati szándékot feltételezték, hogy Antall „kézi vezérléssel" kívánja irányítani az elektronikus médiát. Haraszti Miklós 1991. április 30-án az Országgyűlésben „a Magyar Rádió és a Magyar Televízió kormányfelügyelet és kézi vezérlés alá vonásának kísérletéről" interpellációjára várta Antall József válaszát.

A miniszterelnök válaszában utalt arra, hogy a médiatörvény hiányában a felügyeleti jog az 1974-es határozat szerint a kormányt illeti, ám ez nem jelenti azt, hogy valamilyen retorziót alkalmazna. Pusztán – és ezt nem mondta ki – tisztázni kellett vagy kellett volna, valójában mivel járnak a médiaelnökök által végrehajtott változtatások, és ezek mit eredményeznek a hatályos és az új Országgyűlés által elfogadott kinevezési törvény szempontjából.

„Kijelentem, hogy a Kormánynak nem áll szándékában feleleveníteni a múlt rendszer művelődéspolitikáját vagy ezen belül a tömegtájékoztatáshoz való viszonyát. Ennek bizonyítéka éppen az a két levél, amelyre képviselő úr utal. Ezekben tájékoztattam a Magyar Televízió, valamint a Magyar Rádió elnökét, Hankiss Elemér és Gombár Csaba urat, átfogó törvény előkészítése van folyamatban a közszolgálati rádió, televízió és hírügynökség felügyeletéről. Mint ismeretes, az Alkotmány 60. § (3) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a fentiekben jelzett témában a közszolgálati tömegtájékoztató eszközök vezetőinek kinevezése, továbbá a kereskedelmi rádió és televízió engedélyezése, illetőleg a tájékoztatási monopóliumok megakadályozása tárgyában a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával elfogadott törvény kell, hogy rendelkezzék. A törvény megszületéséig a 1047/1974. sz. minisztertanácsi határozat azon részeit, amelyeket e törvény rendelkezése folytán nem kellett hatályon kívül helyezni, továbbra is alkalmazni kell. […] Nem az én álláspontom szerint, hanem egy, a Kormány által – az említettekre tekintettel – meg nem változtatható, de a Kormányra is kötelező határozat szerint áll a Kormány felügyelete alatt a Magyar Rádió és a Magyar Televízió. Ez a felügyelet azonban nem terjed túl azon, hogy a Kormány jóváhagyta az említettek szervezeti és működési szabályzatait. Továbbá a képviselő úr által is említett 1974-es kormányhatározatnak csak azok a részei vannak hatályban, amelyek nem ellentétesek a közszolgálati tájékoztatási eszközök vezetőinek kinevezési rendjéről szóló 1990. évi LVII. törvénnyel."[530]

Haraszti Miklós továbbra is kitartott azon álláspontja mellett, hogy a kormány a diktatúra időszakából tudatosan emelt ki egy nyilvánvalóan alkotmányellenes határozatot, és azt a saját céljainak megfelelően használta fel, továbbá már el kellett

[530] PNOK Országgyűlés 1991. április 30-i ülése. http://www.parlament.hu/naplo34/097/0970022.html (letöltve: 2018. június 20.)

volna fogadni a médiatörvényt. Mivel ez nem történt meg – a kormány hibájából –, a kabinet mulasztásos alkotmánysértést követett el. Antallt Lázár György miniszterelnökhöz hasonlította. „A jogi érveléshez pedig azt szeretném elmondani, tisztelt Miniszterelnök Úr, hogyha módomban lett volna akkor a Parlamentben Lázár György miniszterelnököt, aki ezt a rendeletet aláírta, megkérdezni, hogy miért óhajtja merőben pártállami módon saját irányítása alá vonni a televíziót, a rádiót és az MTI-t, akkor attól tartok, pontosan ugyanezt válaszolta volna:- nem tehet mást, a jogszabályok kötelezik őt erre, nevezetesen az általa aláírt kormányrendelet. (Derültség az SZDSZ padsoraiban.) Sajnos, pontosan ugyanez a helyzet ebben az esetben is: ugyanis tavaly augusztus 13-án ön ebbe a kormányrendeletbe belenyúlt, módosította, következésképpen ez, tulajdonképpen a mai jogi helyzet úgy keletkezett, hogy ön nem helyezte hatályon kívül ezt, és pontosan ezt a két pontját ennek a kormányrendeletnek. (Taps az SZDSZ padsoraiban.) Ön tehát most az Ön által teremtett jogi helyzetre hivatkozik, mint megkerülhetetlenre."[531]

Az előzményekhez, illetve a baloldali sajtó SZDSZ-szimpátiájához újabb adalék, hogy Haraszti Miklós interpellációjának teljes szövegét, Antall parlamenti válaszát és Haraszti viszontválaszát megelőzően egy nappal – köszönhetően az SZDSZ sajtóirodájának – közölte a *Népszava*.[532] Antall – nyilván – a sajtóban nem tudott reagálni Haraszti vádjaira még azt megelőzően, hogy egyáltalán a Parlamentben összecsaptak volna. A *Népszava* nem publikálta Haraszti kérdése mellett a kormányfő válaszát. A politikai viták az újságok lapjaira kerültek, még azelőtt, hogy azokat az Országgyűlésben megvívták volna. Ez jelentette azt a médiafölényt, amellyel végig szembe kellett néznie az MDF-nek.

Nem Haraszti volt az egyetlen, aki arra a következtetésre jutott, hogy Antall kommunista diktatúrákra jellemző módszereket alkalmaz. A *Beszélő* 1991. május 11-i száma nem máshoz, mint Révaihoz hasonlította a magyar kormányfőt. Közölték Antall Hankissnak írt 1991. április 5-i levelét, majd kurzív betűkkel a következő mondatot biggyesztették alá: „Nem Antall úr az első, aki egy 15 évvel és egy rendszerrel korábbi jogszabályból eredezteti jogait…"[533] Majd az anakronizmussal sem törődve betördelték a következő levelet: „A Művelődési Minisztérium levele Ferenczy Bénihez. Ferenczy Béni urat az 1934. I. t. c., illetőleg az annak módosítása tárgyában kiadott 2400/1949 számú Kormány rendelet 1. §-ban foglalt rendelkezés alapján az Orsz. Magyar Képzőművészeti Főiskolai tanári állásából azonnali hatállyal felmentem és rendelkezési állományba helyezem. Budapest, 1949. november 7.

[531] Uo.

[532] [Név nélkül] Interpelláció a miniszterelnökhöz. Kézi vezérléssel irányítják a Rádiót és a Tévét. *Népszava,* 1991. április 29. 3.

[533] 2 levél. *Beszélő*, 1991. május 11. 9.

Révai József miniszter."[534] Ám ezzel még korántsem volt vége a liberális oldal által vázolt mesterséges történelmi párhuzamoknak. „A törvény, amelyre Révai József hivatkozott – fokozta a *Beszélő* a fokozhatatlant –,a Gömbös-kormány idején született. Ezzel kezdte meg a tekintélyuralmi kormányzat az egyetemi autonómia korlátozását."[535]

Antall egy lapra került az egykoron a kádári diktatúra ellen harcoló *Beszélő*ben Révaival és Gömbössel. Ezzel kellett szembenézni, midőn az elektronikus média tekintetében igyekezett Antall megvalósítani az általa emlegetett médiaegyensúlyt, vagy amikor konszenzust szeretett volna kikényszeríteni legalább olyan alapvető kérdésekben, mint a médiaalelnökök kinevezése, amire törvényben garantált jogosítványt kapott az Országgyűléstől.

A médiakaraván azonban haladt tovább, a magyar kormány megkapta a Szervezeti és Működési Szabályzatot, mire Antall 1991. május 31-i levelében vázolta Hankissnak a beküldött szabályzat hibáit. Ezek miatt nem is tudta elfogadni a dokumentumot. Egységes keretben és betoldásokkal tarkított logikus formában szerette volna Antall kézhez kapni az iratokat. „Mindezek alapján kérem, hogy a Magyar Televíziónak a jelenleg hatályos jogszabályokkal összhangban álló, egységes szerkezetbe foglalt Szervezeti és Működési Szabályzatát szíveskedjék a szükséges kormányjóváhagyás megszerzése érdekében megküldeni."[536]

Gombár Csaba sem járt máshogyan az elküldött dokumentumokkal. Antall József levele több pontban is vázolta a benyújtott dokumentum hiányosságait. Először is az 1991. májusra datált anyag nem tartalmazta az úgynevezett adó- vagy műsorigazgatók, az intendánsok „szervezeti jelenlétét és organikus kapcsolatait".[537]

Ezen túl az SZMSZ nyolcas és kilences pontjait is kritizálta, mivel az alelnök vagy alelnökök feladatairól csak annyit közölt: „később kerül meghatározásra".[538] Ám arra volt azért némi ideje a terv megfogalmazójának, hogy kijelentse: a Magyar Rádió elnöke államtitkári besorolással rendelkezik. Erre semmi sem utalt az SZMSZ-ben. Ellenben érdemes lett volna legalább a Munkatörvénykönyvvel összhangba hozni a tervezetet. A mellékfoglalkozás, másodállás, első állás munkaidejének meghatározását, egymáshoz való viszonyának törvényi szabályozásait figyelembe kellett volna venni a miniszterelnök levele szerint. Éppen ezért nem érzek semmilyen szándékosságot abban, hogy a miniszterelnök nem tudta elfogadni sem a rádió, sem a tévé sza-

534 Uo.

535 Uo.

536 MNL OL AJMH XIX–A–150–c. 5d. 1991. év 56–147. Kajdi József iratai. Antall József levele Hankiss Elemérnek 71–XX/1991. 1991. május 31.

537 Uo. Antall József levele Gombár Csabának 80–XX/1991. 1991. június 24.

538 Uo.

bályzatát. Olybá tűnik, hogy a médiaelnökök nem vették komolyan, vagy még inkább nem fogadták el a kormányzati felügyeletet. Antall hiába érvelt az átmenet szükségességével, médiatörvény hiányában, egy nyilvánvalóan kompromisszumképtelen állapotban az 1974-ben keletkezett minisztertanácsi határozat maradt az egyetlen szalmaszál. Ám ezt nem értékelhetem pozitív fejleménynek, hiszen a jogszabály egy olyan korszak szülötte volt, amit mindenki szeretett volna meghaladni, éppen ezért nem lehetett tartósan belekapaszkodni.

Mint látható, az SZMSZ-ben sem tisztázódtak a kormány, illetve a kulturális bizottság által már jóval korábban jelzett hatáskörök szükségszerű elhatárolásai. Mindez úgy tűnt, azt is jelenti, hogy a médiavezérek már nem veszik komolyan a kétharmaddal elfogadott kinevezési törvényt sem, amelynek létrehozása egyébként az egyetlen sikeres politikai kompromisszum volt. Antall még arra sem adhatott direkt utasítást, hogy megfelelő SZMSZ-t jutassanak el hozzá. Pusztán arra kérhette Gombár Csabát is, hogy a „szakmai és érdekvédelmi szervezetek által véleményezett, az alelnökök hatáskörét is tartalmazó, véglegesített Szervezeti és a Működési Szabályzat jóváhagyásáig mindennemű szervezeti változtatásától (pl. intendánsok kinevezése) tartózkodjék”.[539]

Ráadásul mind a rádióban, mind a televízióban akadtak olyan személyek és érdekvédelmi szervezetek, amelyek elutasították az elektronikus médiumokban az újonnan választott vezetők és intendánsaik átalakításait. Ezért az intézményekből a kormány folyamatosan kapott belső információkat és dokumentumokat. Tévedés azt gondolni, hogy csak és kizárólag a konzervatív oldalt választó sajtómunkások voltak azok, akik információt szivárogtattak azzal a céllal, hogy megindíthassák az Antall-kormány médiaügyekben óvatosan forgó gépezetét. Mindez hosszútávon tovább mélyítette a médiavezérek és a kormány közötti bizalmatlanságot.

Kocsis Levente Mihály 2002-ben egy 1991-es történetre emlékezve a következőket mondta el: „Még valamikor 1991-ben az *Új Magyarország* portájára letettek egy borítékot a nevemre. A borítékban az MTV1 (intendánsa Bányai Gábor) és a Novofilm Kft. (stúdióvezető-tulajdonos Sándor Pál filmrendező) között megkötött szerződés másolata volt *a Reggel* című műsor megindításáról, valamint két számlamásolat (az egyik egymillió-huszonkétezer forintos »produkciós tréning« költségeiről, a másik húszmillió forintos előlegről szólt). A feladó »ismeretlen« volt. Mind a tizenhárom pontot tartalmazó szerződés, mind a két számla azonban *kézzel írt* indulatos széljegyzetekkel volt »feldíszítve«. Hamarosan kiderült mind a »feladó«, mind a »jegyzetíró« személye; mindketten az MTV (jeles) munkatársai voltak –s különö-

[539] MNL OL AJMH XIX–A–150–c. 5d. 1991. év 56–147. Kajdi József iratai Antall József levele Gombár Csabának 80–XX/1991. 1991. június 24.

sen a kézírását sem titkoló úr neve okozhatna most sokaknak meglepetést. Hiszen egy (akkori) kormánypárti (agyongyalázott) napilapnak »adta ki« elvbarátai titkát. Hja kérem, »dohányban« juszt sem ismerünk tréfát!"[540]

A kiszervezett műsorgyártás a meglévő politikai nézetkülönbségeket tetézve anyagi és bérfeszültséget is teremtett a munkatársak között. Nem is beszélve arról, hogy mindez szinte állandósította az elektronikus média berkeiből származó anyagok azon „dokumentum lopásait", amelyet Kocsis is emlegetett. És ez egyre csak fokozódott, ahogy Hankiss nyomást helyezett a konzervatív oldalhoz közelebb álló szerkesztőkre, úgy érkeztek a kabinethez egyre újabb dokumentumok, feljegyzések, javaslatok a felháborodott munkatársaktól. Mindez a megtámadott MDF-szimpatizáns médiamunkatársak révén is immár folyamatosan tapintható pressziót eredményezett a kormánnyal szemben.

1991. augusztus 9-én a Miniszterelnöki Hivatal Pálfy G. Istvántól kapott tájékoztatást. Pár gondolatot érdemes idézni ebből a feljegyzésből is. „Onnan kell kezdeni, hogy megkapta-e a két csatorna [MTV1, MTV2] az önálló bankszámlát. Ha igen, ellenőrizni kell külön-külön a rajtuk keresztülmenő pénzforgalmat. Ugyanis erről a forgalomról már nincs tudomása a Pénzügyi Osztálynak – NOVOFILM 61 millió – Katona József Színház 15 millió. A *Reggel*ben mesefilmek mennek a TV archívumából. Fizetnek-e érte valakinek? – Lényegében megszűnt a TV exporttevékenysége. Az exportosztályt megszüntették. Mivel rájöttek, hogy ez lehetetlen, most szervezik újjá. Eddig 2–3 millió forint volt az évi bevétel. – A TV1 – hírek szerint – egy német reklámcégnek eladta a teljes reklámforgalmát. Ez egyértelmű kiárusítás lenne."[541]

És még folytathatnám az ügyek felsorolását. S nemcsak ezek az információk jutottak el a miniszterelnökséghez. Hasonló módon közvetlen információk szivárogtak ki az MTV-elnök „Ad Hoc Bizottságának" üléseiről is. Ehelyütt Bányai Gábor intendáns 1991. január 4-i gondolatait érdemes citálnom. „[…] Márciusban fogja a Parlament a médiatörvényt tárgyalni. Ha azt megszavazzák, az eltörölheti, amit csináltunk. Ezt meg kellene előznünk…!"[542] Mindig akadt valaki, aki ekkor vagy akkor készséggel bocsátott olyan belső információkat a kormányzat részére, amelyek bérfeszültségekről, korrupcióról, titkos machinációkról és ideológiai eltérésekről árulkodtak.

[540] Kocsis L. Mihály: *„Összeesküvők"* (*avagy egy kuratórium élete és halála; részletek).* In: Válaszok i. m. 159.

[541] MNL OL AJMH XIX–A–150–c. 5d. 1991. év 56–147. Kajdi József iratai. 1991. augusztus 9. Pálfy G. Istvántól kapott dokumentum.

[542] MNL OL AJMH XIX–A–150–c. 5d. Kajdi József iratai.1991. év 56–147. Tévécsőd című feljegyzés. 2. oldal.

A kormánnyal szimpatizáló tévés és rádiómunkatársak közül többen is aktivizálódtak, és 1991. augusztus 1-jén immár személyesen Antall Józseffel osztották meg gondolataikat. A megbeszélésen a miniszterelnökön kívül Chrudinák Alajos, Király Edit, Rózsa T. Endre és Sediánszky János vett részt. Az elektronikus média munkatársai arról informálták Antallt, hogy miniszteri biztost kellene kinevezni mind az MR, mind az MTV élére, mivel úgy ítélték meg, hogy az országgyűlési munka nyári szünetében „visszafordíthatatlan szervezeti, szervezési vagyon átmentési szituáció keletkezhet".[543]

A médiamunkatársak több bizonyítékkal is igyekeztek alátámasztani feltételezésüket: Rupert Murdoch ausztrál születésű amerikai médiamogul adásidőt szeretne vásárolni a rádióban, jóérzésű tisztviselők hagyták ott az elektronikus hírközlést, és a tévé által létrehozott kft.-k megszerezték az adásidőket, amire a szerkesztőknek nincs befolyásuk többé.

Bár az Állami Vagyonügynökség nem talált lényegesebb hibát az MR- és MTV-gazdálkodásban, több dologra is rámutatott – érveltek a Hankiss és Gombár által nehéz helyzetbe hozott szerkesztők. „Konkrét bűncselekményekről van szó"– állították.[544] A rádióban is tovább folyt az átszervezés –panaszolták – bár megtiltották, de az intendatúrák folyamatosan működtek, miközben az átszervezések 30 százalékos költségnövekedéssel jártak.

Antall higgadtan értékelte az elhangzottakat. Kérte, hogy az elmondott ügyeket írásban is tényekkel alátámasztva jutassák el hozzá. Mindazonáltal leszögezte: „sem a miniszterelnöknek, sem a Kormánynak – a jelenlegi alkotmányos rendszerünkre figyelemmel – nincs módja beavatkozni közvetlen eszközökkel – Aczél György módjára – a médiumok életébe."[545] Csak akkor tudnak bármilyen fellépést kezdeményezni, ha bizonyítható törvénysértés történt. Antall hangsúlyozta a médiumon belüli „tisztességes emberek" önszerveződésének és együttműködésének szükségességét. És várta az írásbeli bejelentéseket.

A médiaviszonyok tovább bonyolódtak, amikor az MTV2 intendánsi posztjáról Vitray Tamás 1991. május 7-én lemondott. Mindez azért történhetett meg, mert a viták a Műsorszóró Vállalattal, a jelentősen megemelkedett sugárzási költségek azt eredményezték, hogy Vitray nem tudta elindítani a MTV2-es csatornáján tervezett reggeli műsort.[546] A tévé üzemeltetésének költségei elszabadultak. Az immár ellehetetlenült együttműködés és politikai megoldás helyett a kormányfő alelnökök kinevezésére tett kísérletet.

[543] Uo. Emlékeztető. 1991. augusztus 1.
[544] Uo.
[545] Uo.
[546] Paál V.: *A magyarországi* i. m. 401.

A helyzet ezzel nem megoldódott, hanem tovább fokozódott. Az SZMSZ-bekérések nyilvánvaló sikertelensége, az intendánsok kinevezése is arra sarkallta a miniszterelnököt, hogy egy újabb – elméletileg – törvényben garantált lehetőséggel éljen. Nyilván az volt a terv, hogy ebben a helyzetben az intendánsok helyét az alelnökök veszik, vehetik majd át, vagy legalább a médiatörvény elfogadásáig ellensúlyt képeznek. Erre utal az is, hogy a Magyar Rádióhoz három alelnököt delegált (Király Edit, Rózsa T. Endre, Sediánszky János), miközben ugyanezt tette a televíziónál is, ahol Bányai Gábort, az MTV1 csatornaigazgatóját is kiválasztotta alelnökjelöltnek, Peták István és Chrudinák Alajos mellett. Bányai és Peták jelölése garantálta a Hankiss-féle koncepció kontinuitását, miközben Chrudinák személye érvényesíthette volna a kormányzat szempontjait a nemzeti televízióban. Ellenben a rádióhoz jelöltek inkább az Antall-kormányt képviselték volna, legalább annyira – Debreczeni József olvasatában –, mint amennyire a Gombár-féle intendánsok az Antallal szembeni vonallal szimpatizáltak.[547] Ebben a kérdésben ismét nem konszenzusos döntés született. A miniszterelnök a kinevezési törvény alapján javasolta a személyeket. Ám tagadhatatlan, hogy a már hivatalban lévő MDF-szimpatizáns műsor- és csatornaigazgatókkal a serpenyő egyik mérlegében közel egyensúlyi állapot keletkezhetett volna. Ehhez persze még mindig egy használható SZMSZ-re lett volna szükség, és ez még nem állt rendelkezésre 1991. július 8-án, midőn az alelnökjelöltek meghallgatására került sor a kulturális bizottság előtt.

Az ellenzék hallani sem akart arról, hogy napirendre vegyék Antall jelöltjeinek meghallgatását, hiába adott a kinevezésükre lehetőséget a kétharmados többséggel elfogadott törvény. Molnár Péter [FIDESZ] indoklása szerint „folyik a televízió- és rádiótörvény előkészítése. Ennek a törvénynek része lesz az a szabályozás, ami egy átlátható struktúrában fogja rendezni ezen intézmények vezetési, felügyeleti kérdéseit. Véleményem szerint semmi sem indokolja azt, hogy ilyenfajta intézkedéssel próbáljunk meg egy törvénynek elébe vágni, a törvényi rendezés előtt valamilyen módon beleavatkozzunk ezen intézményeknek az életébe. Tehát az az ügyrendi javaslatom, vegyük le ennek a pontnak a megtárgyalását a napirendről."[548] Haraszti Miklós, megerősítendő a Molnár által elmondottakat, kijelentette: „Ennek a kinevezési kísérletnek eléggé nyilvánvaló célja az, hogy megossza a hatalmat a média felelős vezetésére kijelölt emberek és a miniszterelnök jelöltjei között, ezzel valójában

[547] Debreczeni J.: *A miniszterelnök* i. m. 289.

[548] OGYK Kulturális bizottság ülése 1991. július 8. 7. In: OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=499757.xml&dvs=1529609932942~566&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520sedi%C3%A1nszky&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. június 21.)

a közszolgálati média függetlenségét igyekszik felborítani."[549] Majd utalt arra a nem elhanyagolható tényre, hogy Hankiss azt nyilatkozta: feleslegesnek tartja az alelnökök kinevezését, illetve Gombár Csaba azt közölte, hogy „zavarná munkájában az alelnök".

A médiavezérek immár kendőzetlenül szembeszálltak a kinevezési törvénnyel, és bár burkoltan, de megkérdőjelezték a miniszterelnök jogát a kinevezésre. A szabaddemokraták természetesen támogatták törekvéseiket. Szinte kódolva volt, hogy a köztársasági elnök mit fog tenni ebben a helyzetben. Annál is inkább, mert Haraszti szerint ilyen kérdésben a miniszterelnök nem dönthetett volna egyedül. Egyeztetnie kellett volna mind a médiaelnökökkel, mind a pártokkal, hiszen mindezt „a köztársasági elnök által a pártok teljes konszenzusa mellett kinevezett elnökök ellenében teszi".[550] Tehát Haraszti nem jelképes, hanem kardinális kérdésnek tekintette Göncz kinevezési jogát.

A jelképes kinevezés – ezen értelmezés szerint – a már politikai konszenzust bíró médiavezérek 1990 nyarán bekövetkezett kormányfői jelölése volt. Mint látható, Haraszti szerint az intendánsok kinevezésének személyi ügyeiben nem kell egyeztetni senkivel, majd a médiatörvény megoldja, de a törvényileg szabályozott kinevezési lehetőség szerint az alelnököket nem kell megválasztani, mert az zavarja a konszenzus és az SZMSZ nélkül a médiavezérek által megválasztott csatorna és műsorigazgatók munkáját. Annál is inkább, mivel Hankisst és Gombárt komoly egyeztetés után delegálták a feladatra. Csak az a baj a logikájukkal, hogy az Országgyűlés szinte valamennyi képviselője megszavazta a kinevezési törvényt. Úgy gondolom, ehhez már nem kell semmit sem hozzáfűznöm. Már itt körvonalazódott a későbbi alkotmánybírósági ítélet alapja.

Az FIDESZ és SZDSZ csak azt hagyta figyelmen kívül, hogy amennyiben javaslatuk szerint leveszik a napirendről az alelnökök meghallgatását, akkor éppen a hatályos kinevezési törvényt sértik meg. Ebben az esetben a logika szerint egyszerűen le kellett volna mondania az egész bizottságnak, hiszen nem kaptak arra semmilyen jogosítványt, hogy egy, az Országgyűlés által kétharmados többséggel elfogadott törvényt felülbíráljanak. Azt megtehették volna, hogy elutasítják a jelölteket, vagy kisebbségi véleményt is megfogalmaznak. Prepeliczay István [FKgP] csatlakozott az ellenzék ötletéhez, mert sértőnek érezte, hogy a sajtóból kellett megtudnia az alelnö-

[549] Uo. 9.

[550] OGYK Kulturális bizottság ülése 1991. július 8. 10. In: OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=499757.xml&dvs=1529609932942~566&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520sedi%C3%A1nszky&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. június 21.)

kök kinevezésének szándékát. Azaz más vélemények is teret kaptak, kaphattak volna, ha a szabaddemokrata és fideszes képviselők ott maradnak az ülésen.

Az érdekes meghallgatáson Chrudinák Alajos volt az egyik legkritikusabb, Hankiss vezetési gyakorlatát és eredményeit illetően. A Magyar Televízió vezetési módszerei véleménye szerint nem sokat változtak a régi időszakokhoz képest. „Ma az orromra csavarják egyesek, hogy annál rosszabb nem lehet, mint ami Bereczky–Wisinger–Baló intendatúrája, uralkodása alatt volt. Sajnos el lehet mondani, hogy bizonyos tekintetben nem javultak a dolgok, sőt rosszabbodtak is. Ezt elmondtam Hankiss Elemérnek is, ha mód volt rá, akkor beszéltem erről. A legnagyobb gond, rátérve a mai helyzetre, hogy nincs műsorpolitikája, elképzelése a televíziónak. Igenis itt feladatokat kellene megszabni, hogy mit [fognak tenni]. Aztán lehet arról beszélni, hogy kivel, mennyit, miből. Egyelőre szó sincs arról, hogy milyen a műsorpolitika, kihez szólunk, mit csinálunk. Ebbe nem vonta be a vezetés a jelenlegi alkotókat, dolgozókat. Nem azért, mintha az operatőrök, szerkesztők, rendezők egy állandó, degenerált, hepciáskodó ellentüntetésben volnának. Egyszerűen érzik, hogy a televízió legjelentősebb alkotóelemei, az alkotó műhelyek – ahol gondolatok születnek – nem funkcionálnak, sok helyen felszámolódtak."[551] Chrudinák a televízió függetlenségét nem direkt hatalmi technikákkal, erővel leírható szuverenitásnak képzelte el. Maximum az erkölcsi függetlenség mellett érvelt. Arról beszélt, hogy „a tisztességet, az igazságot, a valódit kövessük, keressük, a nemzet érdekeit tudjuk megszólaltatni, a nemzet szemével – túlzással – láttatni a külvilágot, a belvilágot, és ezt a képet valóban informálni, szórakoztatni és – bármilyen furcsán is hangzik – nevelni is kell, hiszen nagyjaink mind ezt tették."[552] Az MTV Külpolitikai Önálló Főszerkesztőségének vezetője, mint alelnökjelölt a televízió számára funkcionális függetlenséget nem tudott elképzelni, úgy vélte, hogy az országtól, a néptől, az Országgyűléstől nem lehet függetleníteni a Magyar Televíziót.

Nemcsak politikai, ideológiai szempontból, hanem szerkezetileg is máshogyan ítélte meg a közszolgálat helyét, mint felettese, Hankiss Elemér. Nem rosszul, nem jobban, hanem máshogy. Hankiss nem fogadta el a közszolgálat felett a politika felügyeletét még az átmeneti állapotban sem, miközben őt magát is politikai pártok által létrehozott paktum alapján választották meg. Idealista elképzelése szerint konszenzusnak és bizalomnak kellett volna meghatároznia a televízió jövőjét.

[551] OGYK Kulturális bizottság ülése 1991. július 8. 63–64. In: OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=499757.xml&dvs=1529609932942~566&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520sedi%C3%A1nszky&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. június 21.)

[552] Uo. 65.

Ám hogyan kell viselkedni akkor, midőn nincs esély bizalom megteremtésére? Chrudinák és Hankiss világnézeti különbsége személyi vitákhoz vezetett, ami Csurka színrelépése után a teljes szakítást eredményezte. Chrudinák szerint mindez leginkább azt követően élesedett ki, hogy elfogadta az alelnökké jelölést. Bár Hankiss ezt nem mondta ki, nem is tehette a kinevezési törvény szerint, ám tulajdon logikája mentén nyilván olyan embert, aki saját elképzelése és felfogása szerint nem alkalmas, nem is látott volna szívesen a TV alelnökeként.

Ezek ismeretében egyáltalán nem meglepő fordulat, hogy Göncz Árpád, túllépve hivatalának illetékességén visszautasította az alelnökök kinevezését, ami immáron alkotmányjogi vitával is megterhelte a médiakrízist, Antall és Göncz nyílt szembenállásává változtatva azt. Nem csoda, ha mindez tovább mozgósította az MTV és MR egyes munkatársainak a különböző visszaélésekre vonatkozó „dokumentálási hajlandóságát", amelyet, mint ahogy már említettem, személyesen is kért tőlük Antall József.

A Magyar Rádióban a kormánybarátsággal nehezen vádolható *168 óra* műsora és a hozzá csatlakozó, gyakorlatilag az adást nyomtatott változatban megismétlő *168 óra* újság nehezen kerülte el a figyelmet. És ennek az egyik oka volt csupán a kormányzat nyílt kritizálása. Önmagában érdekesnek minősült, hogy a Mester Ákos vezette rádióműsor után ugyanazt még lap formájában is értékesítették.

Rózsa T. Endre alelnökjelölt információi alapján sikerült kideríteni, hogy a *168 óra* című hetilap az 1989. május 11-i lapalapítást követő négy hónapban összesen ötször cserélt „gazdát". Az Antall Józsefnek szánt feljegyzés szerint a *Háttér Lap-és Könyvkiadó Kft.* tulajdonát elsőként a *Mai Nap Rt.* vette meg 11 millió 250 ezer forintért, majd 1990. február 1-jén ugyanennyiért a Magyar Hitelbankhoz került. Egy dátum nélküli adásvételt követően jóval nyomottabb áron, kettő és fél millió forint ellenérték fejében a *Pénzform Pénzügyi Tanácsadó Kft.* vált a lap gazdájává. 1990. április 22-én a CEDC Toronto 12 millió 375 ezer forintért kaparintotta meg a *168 órá*t, amelyet a CEDC tiszavirág életű – egyetlen napnyi (!) – önálló tulajdonlása után kettőmillió négyszázezer forint értékben apportálta a *Telegráf Kft.*-be. A jól sikerült „üzletet" még kétmillió forint befektetésével toldotta meg.[553] A CEDC tulajdonosa egyébiránt Andrew Sarlós volt, aki – amint már bemutattam – egy Soroshoz hasonló tervvel képzelte el megoldani a magyar államadósság ügyét. Ebben a kérdésben Csengey Dénest is meghívta egy alkalommal külföldre.[554] Sikerült meggyőznie „remek" ötletéről, hogy az államadósság rendezésének fejében állami vagyont, részvényeket

[553] MNL OL AJMH XIX–A–150–c. 5d. 1991. év 56–147. Kajdi József iratai. Jelentés a „168 óra" című közéleti hetilap tulajdoni állapotáról. 1991. augusztus 9.

[554] Kulin F. interjú i. m.

ajánljon fel a kormány. Csengeyt a miniszterelnöknek kellett lebeszélnie a terv makacs képviseletéről.[555] Mindenesetre a Magyar Hitelbank és az állami pénz részvétele önmagában megért volna egy alaposabb vizsgálatot a dokumentumot készítő Jurányi Benedek javaslata alapján.

A feljegyzés szerint a Telegráf tulajdonosi körében megtaláljuk a CEDC mellett Mester Ákost és Bölcs Istvánt, valamint a *Mai Nap Rt.*-t is. Andrew Sarlós helyett a CEDC aláírási jogkörét írásbeli meghatalmazás alapján Demján Sándor gyakorolta. Mester Ákos és Bölcs István nem készpénzt apportált a vállalkozásba; egy 86 oldalas tanulmányt kvázi szellemi tőkeként hárommillió hatszázezer forint értékben számítottak be. A *Telegráf Kft.*-t egyébiránt csak 1990. október 10-én jegyezte be a Fővárosi Cégbíróság. Tevékenységi köre rendkívül szélesnek bizonyult: nyomdaipar, posta- és távközlés, tömegkommunikáció, filmgyártás és még cirkusz is.[556] Ez tipikusan olyan privatizáció volt, amelyről az MDF radikálisai szívesen beszéltek volna.

A cégbíróság a Magyar Rádió és a lap kapcsolatát is igyekezett tisztázni, hiszen rengeteg kérdés kuszálódott össze: tulajdoni és szerzői jog, „szervezeti, összeférhetőségi, finanszírozási dilemmák".[557] Szíjártó István, az MR gazdasági igazgatóhelyettese 1990. október 5-i nyilatkozatában a rádió tulajdonlását kizárta. A Telegráf Kft. a *168 óra* eladott példányszáma után térített jogdíjat.[558] Egyetértve Jurányi Benedekkel, éppen ezeknek az elektronikus médiában létrehozott kft.-nek a gazdálkodását kellett volna alaposabban górcső alá venni.

Kijelenthető, hogy a médiaelnökök maradásának vagy eltávolításának kérdése nemcsak politikai ügy volt, hanem gazdasági is. Gyaníthatóan, amint azt Csurka István is megfogalmazta a már általam is citált első *Össztűz* adásban, midőn saját publicisztikájának sorait idézte: „itt a dohányról van [volt] szó". Sajátosan összekuszálódott a világnézeti különbség, a politikai hatalom megszerzésének szándéka az ebből remélt gazdasági nyereséggel. Mindezért kellett a népi-urbánus ellentét, amelyről lehetett beszélni és publicisztikákat írni. Az MDF állítólagos antiszemitizmusának ostorozása elfedte, hogy a háttérben milyen súlyos pénzügyi machinációk bújtak meg. A „kié az MTV, és a kié a Magyar Rádió?" kérdés legfeljebb csak a széplelkek számára lehetett pusztán személyi vagy médiatörvényi, pláne világnézeti dilemma, valójában ezúttal is a pénzről volt szó.

555 Uő.

556 MNL OL AJMH XIX–A–150–c. 5d. 1991. év 56–147 Kajdi József iratai. Jelentés a „168 óra" című közéleti hetilap tulajdoni állapotáról. 1991. augusztus 9.

557 Uo.

558 Uo.

A „KÓNYA-DOLGOZAT" HATÁSAI

A nyomtatott sajtóban még komolyabb nyomást helyeztek a kormánykoalícióra, midőn a magyar sajtó Kónya Imre médiával kapcsolatos dolgozatát közölte, ám már ezt megelőzően más napilapok is szivárogtattak belőle részleteket, amit az ellenzék, illetve az MTV és az MR ellenzékkel szimpatizáló munkatársai úgy értelmeztek: a kormány elhatározta, hogy a saját képére formálja majd a sajtót.[559] Ma sem lehet pontosan tudni, hogy az írás miképpen került az ellenzéki sajtó kezébe. Kónya visszaemlékezése szerint a dolgozatot a parlament 1991. évi őszi ülésszaka előtt összehívott MDF-frakcióülésre készítette el. Az anyagot minden MDF-képviselő megkapta a frakcióülés első napján.[560]

Mi motiválta Kónyát? Miért jelezte képviselőtársainak: ideje fellépni az elektronikus médiában folyó kormányellenes erőkkel szemben? Sok minden vezetett idáig: Hankiss és Gombár intendáns kinevezései, az Antall által javasolt médiaalelnökök delegálásának köztársasági elnöki elutasítása, azoknak a MDF-tagoknak, politikusoknak a megnyilvánulásai, akik egyre többször követelték a miniszterelnöktől a határozott fellépést. Kónya úgy érzékelte, hogy a koalíció eközben más területeken komoly eredményeket könyvelhetett el. Sikerült rendezni az egyházi ingatlanok ügyét, a szovjet megszállás de facto is megszűnt, a Varsói Szerződés megszüntetését ellenszavazat nélkül fogadta el az Országgyűlés. Mindez úgy látszott, megteremtette a lehetőséget arra, hogy sarkosan fogalmazzon az MDF frakcióvezetője.[561] Ráadásul úgy érzékelte, hogy amennyiben keményebben lépnek fel a médiaügyben, akkor a Csurka vezette radikális szárnytól is elszívják a levegőt, miközben attól sem kellett tartani, hogy a Nyugat mindezért megtámadja majd az Antall-kormányt, hiszen az elmúlt év már bizonyította, hogy az ellenzéki vádaskodásokkal szemben mind a demokráciát, mind az emberi jogokat tiszteletben tartják.[562]

A *Népszava* 1991. szeptember 5-én közölte Kónya munkáját. Az ellenzék igazolást keresett félelmeire, és megtalálta a dolgozat azon soraiban, amelyben az MDF frakcióvezetője az ellenzéki médiatúlsúly megtöréséről értekezett. „A felszabadult sajtót és a közszolgálati médiát – vélte Kónya – a régi rendszerben lejáratódott és a koalícióval ellenséges »szakma« képviselői uralják. Ezért – míg a kormányzati hatalom ellenőrzésének funkciója maximálisan érvényesül – addig másik fontos feladatának, az objektív tájékoztatásnak a tömegkommunikáció alig tesz eleget. […] a kormány politikájának lényegéhez tartozott, hogy az első időszakban kerülni kell a konfrontá-

559 Horváth A.: *A magyar* i. m. 86.
560 Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 439.
561 Uo.
562 Uo. 440.

ciókat annak érdekében, hogy az országról a külföld szemében kedvező kép alakuljon ki. A legnagyobb ellenzéki párt és szövetségesei nyugati sajtókapcsolataikon keresztül egy olyan lépést, amely a Rádió és a Televízió átalakítására irányul, felhasználtak volna arra, hogy az MDF és az új kormányzat liberális, demokratikus elkötelezettségét megkérdőjelezzék. Most azonban, amikor az országról alkotott kép a világ szemében egyértelmű – amikor már senki nem vonja kétségbe az MDF és a kormány elkötelezettségét a liberalizmus, a demokrácia, a sajtószabadság, az emberi jogok és a piacgazdaság iránt –, meggyőződésem szerint végrehajtható a Magyar Rádió és Televízió politikai beállítottságának és szellemiségének gyökeres megváltoztatása. Mindez feltétlenül szükséges annak érdekében, hogy a rendszerváltozás, a parlamentarizmus, a demokrácia, a pártok – közülük is különösen a kormányzó pártok – a közvéleményben valódi jelentőségüknek megfelelően jelenjenek meg."[563]

Mindennek köszönhetően újabb sajtó- és politikai támadás érte az Antall-kormány médiapolitikáját az ellenzék részéről a Kónya-dolgozatnak keresztelt munka miatt. Pedig nem minden MDF-tag osztotta Kónya véleményét. Nem volt egységes az MDF médiapolitikája. Kónya már a frakcióülésen megtapasztalta, hogy az általa liberálisabbnak nevezett Kulin Ferenc és társai nem fogadták el a keményebb politikai fellépés szükségességét.[564] Csurka volt az egyetlen, aki egyértelműen kiállt Kónya állításai mellett.[565] Sokan ma is úgy gondolják, hogy ez a dolgozat eredményezte a Demokratikus Charta létrehozását. Legalábbis az SZDSZ vezetői által megfogalmazott nyilatkozatban Kónya fellépéséhez kötötték később az MSZP és a liberális erők összefogását a kormánykoalícióval szemben. A Demokratikus Charta valójában az MSZP és az SZDSZ kézfogójának tekinthető.

Nagyon sokat elmond, hogy miközben úgy tűnt, egyre inkább a médiakrízis miatt éri kritika a kormányt, aközben a Charta csupán utolsó – azaz 16. és 17. – pontjai fogalmaztak meg a nyomtatott és elektronikus sajtóra vonatkozó követeléseket. „Demokrácia akkor lesz, ha a közszolgálati rádió és televízió a kormánytól, pártoktól és önkormányzatoktól egyaránt garantáltan függetlenné válik. […] Demokrácia akkor lesz, ha a sajtó szabadságát nem korlátozza állami monopólium, sem államtól függő bankok pénzügyi túlsúlya, sem az újságírók megfélemlítése, és a mindenkori hatalom egyként szolgál információkkal valamennyi törvényes sajtóorgánumnak."[566] Ezeket a sorokat olvasva érzékelhetjük a diszkrét báját igazán annak, hogy Antallt

[563] Kónya Imre a nyilvánosságról és Justitia-tervről. Keményít az MDF. *Népszava*, 1991. szeptember 5. 1., 4.

[564] Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 440.

[565] Uo. 441.

[566] Demokratikus Charta. Milyen Magyar Köztársaságot akarunk? *Magyar Hírlap,* 1991. szeptember 27. 7.

a valóban szabad ellenzéki sajtóban hasonlíthatták – az igazságtól messze elrugaszkodva – diktátorokhoz és nyíltan megvallhatták állítólagos elnyomásukat.

Ellenben az kétségtelenül hibának tekintendő, hogy Kónya szerint megérte megfogalmazni esszéjét, pusztán Csurka lecsillapítása végett, hiszen mindez a liberális véleményvezérek számára újabb gyúanyagot jelentett a médiáért folyó harcban, és csak időnyerésre volt elegendő az MDF radikálisainak megfékezésére.

A kulturális bizottság előtt Haraszti Miklós még aznap, midőn a dolgozatot a *Népszava* publikálta, a következőt jelentette ki: „Azt mindenképpen szeretném idehozni, amiről a ma reggeli újságokból szereztünk tudomást. Ez a lépés egy olyan politikai menetrendbe illeszkedik, aminek a lényege a Rádió és a Televízió MDF-kézbe vétele. Természetesnek tartom, hogy ha ilyen stratégia munkálkodik egy párt tevékenysége mögött, akkor azt sem átallja, hogy megpróbálja akár a köztársasági elnök jogosítványait is megcsonkítani vagy legalábbis megtámadni. Megkísérli, hogy azt a szerepet, amelyet az elnök nem egyszerűen az alkotmányos felhatalmazás alapján, hanem egy külön erre a célra létrehozott törvény alapján játszott el: nevezetesen, hogy nem konszenzusos, következésképpen nem pártatlanságot biztosító jelöltek kerültek a Televízió vezetésébe. Megpróbálja ezt az akadályt elhárítani, nyilvánvalóan ennek a következménye, terméke ez a tervezet, amelyet – ezt szeretném kijelenteni – semmilyen mértékben nem támogat, a kialakításában részt nem vett az az ellenzék, amely annak idején tiltakozott az ellen, hogy konszenzusnak nem örvendő jelöltekkel állnak elő, a törvény nyilvánvaló előírásai, szelleme előtt."[567] Mintha jó időben érkezett volna ez a dolgozat, hogy alátámassza az alelnökök kinevezése miatti alkotmányos vitát, amelyet az Alkotmánybíróságnak kellett eldöntenie.

Különösképpen akkor volt haszna Kónya dolgozatára hivatkozni, amikor Kulin Ferenc azért folytatott csatát, hogy legalább a szabaddemokraták elismerjék, hogy a médiaalelnökök kinevezését Antall az 1990-ben oly nehezen elfogadott törvény alapján, szabályosan javasolta. Hiszen a legnagyobb ellenzéki párt médiaszakértője – Haraszti Miklós – úgy vélte, hogy a törvény konzultációt írt elő mind a médiavezetők, mind helyetteseik kinevezésére, amelyre garanciát biztosít a köztársasági elnök személye. Azaz csakúgy, mint ahogy a paktumban megegyeztek, kellett volna kinevezni az alelnököket is, miközben az intendánsok, a csatornák, adók igazgatóinak kinevezését a Magyar Televízió és a Magyar Rádió elnökei mindenfajta egyeztetés nélkül saját hatáskörükben hajtották végre. Ez természetesen nem számított

[567] OGYK kulturális bizottság ülése 1991. szeptember 5. 96. In: OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=499767.xml&dvs=1532899929961~940&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520haraszti%2520mikl%C3%B3s&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve 2018. június 21.)

a szabaddemokraták szemében ellentétesnek azzal, mint amit a médiaalelnökök esetén jeleztek a kormány számára. Az idén elhunyt Lovas István által oly sokat emlegetett kettős mérce tipikus esetével állunk szemben.

AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGTÓL A TOTÁLIS KÁOSZIG

1991 szeptemberére odáig jutott az új magyar demokrácia, hogy az égető gazdasági szerkezetváltáshoz képest triviális médiaalelnöki kinevezésekből közjogi csatározás lett. Amíg az Alkotmánybíróság döntésére vártak abban a kérdésben, hogy Göncz Árpádnak van-e egyáltalán joga elutasítani a kormányfő által javasolt alelnököket, addig tovább lehetett az ütközet mellékhadszínterén: az SZMSZ-ügyben levelezni. Az alkotmánybírósági döntés előtt egy nappal Antall József újabb levélben tudatta Hankiss Elemérrel, hogy az MTV által küldött újabb SZMSZ nem megfelelő. Egy év telt el, amióta először kérte, és még mindig nem sikerült megoldani a feladatot.

„A Magyar Televízió a hatályos jog szerint – tért rá a miniszterelnök lényegi kritikájára – nem az Országgyűlés általános felügyelete, hanem a kormány felügyelete alatt áll, amelynek keretében a Kormány jóváhagyja szervezeti és működési szabályzatát. A hatályos jog arról sem rendelkezik, hogy az MTV működésének jogszerűségét bármilyen Felügyelőbizottság ellenőrizhetné. Egészen sajátságos megoldásnak tartom azt, hogy egy intézmény szervezeti és működési szabályzata feltételezésekből kiindulva, még meg sem vitatott törvény koncepcióját alapul véve készüljön el."[568]

Az Alkotmánybíróság eközben kiadta a 48/1991. (IX.26.) AB-határozatot a köztársasági elnök kinevezési jogáról. Legfontosabb pontjaiból érdemes kiemelnem néhány részt. „Az ellenjegyzés a köztársasági elnök aktusának érvényességi kelléke. Az ellenjegyzés megtörténtével a Kormány vállalja a politikai felelősséget a köztársasági elnök aktusáért az Országgyűlés előtt."[569] Ebben az értelemben maga a köztársasági elnöki kinevezés elsősorban egy fontos ceremoniális, de valójában felelősséggel nem járó aktus. Ezért a végrehajtó hatalmat vezető kormányfő ajánlása csak abban az esetben utasítható el, amennyiben jogszabályt sért. Jelen esetünkben, ha nem történt volna meg az alelnökök kulturális bizottság előtti meghallgatása. Vagy amennyiben eredménye negligáló, akkor azt már figyelembe veheti, ám ez nem köti meg a döntésben a kezét. „Ezen kívül csak akkor alkotmányos a kinevezés, illetve a jóváhagyás megtagadása, ha a köztársasági elnök alapos okkal arra követ-

[568] MNL OL AJMH Kajdi József iratai. XIX–A–150–c. 5d. 1991. év 56–147. 124–XX/1991. Antall József miniszterelnök levele Hankiss Elemér MTV elnöknek. 1991. szeptember 25.

[569] Paál V.: *A magyarországi* i. m. 716.

keztet, hogy a javaslat teljesítése az államszervezet demokratikus működését súlyosan zavarná."[570]

Ezen sorokba tudott csak belekapaszkodni a köztársasági elnök és az ellenzékkel szimpatizáló sajtó. Nehezen feltételezhető, hogy a demokratikus működést rendkívüli módon zavaró kommunista vagy fasiszta diktatúrát előkészítő szándék miatt javasolt volna bármely személyt is Antall József. Bele lehetett kapaszkodni a sorokba, de az rendkívül erőltetett és éppen ezért komolyan vehetetlen volt. Antall okkal feltételezte, hogy ezt a csatát megnyerte. Ettől egyáltalán nem volt boldog, egyáltalán nem állt szándékában a köztársasági elnököt ilyen helyzetbe hozni, de ezt egyszerűen nem lehetett elkerülni.

Antall *A HÉT* műsorában mértéktartóan nyilatkozott. Nem támadta a köztársasági elnököt. Az ellenzéki sajtó azonban ebből szinte semmit sem vett észre. A *Kurír*ban „Antall-csevej, repülése előtt" címmel közölt publicisztikájában Buják Attila kifejtette, hogy féloldalas volt az interjú, mert Göncz Árpádtól nem kérdeztek semmit sem ugyanott. „Gondolom, nem is bánták – tette hozzá –, hiszen a történet számukra így volt igazán kerek. Antall beszélt, a balettmester engedelmesen eljátszotta a kérdéseket."[571] A *Kurír* közölte az SZDSZ parlamenti frakciójának állásfoglalását is, „amelyben továbbra is bizalmukról és támogatásukról biztosítják Göncz Árpádot, és ugyanerre kérik »a demokrácia híveit« is."[572] Haraszti Miklós igyekezett azt is megmagyarázni, hogy Antall miért „támadja" a köztársasági elnököt. „Az Antall-kormány elég népszerűtlen. Elképzelhető, hogy a támadásnak személyes motívuma is van. Mondjuk: a miniszterelnök féltékenysége. Göncz Árpádot a kormány olyan elnöknek ítélheti, mint aki a közszolgálatok „pártszolgálattá" alakításának komoly ellenfele." Sőt azt is hozzátette, hogy a köztársasági elnöknek a médiaalelnökök kinevezését „semmivel sincs több oka aláírni, mint korábban".[573]

Az Alkotmánybíróság funkciójánál fogva sem utasíthatott senkit semmire, de világosan megfogalmazott mondatait sem lehetett volna kétféleképpen értelmezni. Azon újságírók is, akik pontosan értették, hogy a hatályos törvények szellemében Göncz Árpádnak alá kellett volna írnia a médiavezér-helyettesek kinevezését, azért kritizálták a miniszterelnököt, mert nem terjesztett konszenzussal delegált jelölteket a köztársasági elnök elé. Ezzel szemben ugyanazon személyek alelnöki kinevezését óhajtotta. Boros István a *Magyar Nemzet*ben úgy vélte, hogy a változatlan lista beterjesztése „a hatalom hajlíthatatlanságát bizonyítja… a hatalom részesei olyanok, mint

570 Uo.

571 MNL OL AJMH XIX–A–150–j 8d. MTI telexek és újságcikkek 1991. szeptembertől decemberig. Sajtószemle Jeszenszky Gézának. 1991. szeptember 30.

572 Uo.

573 Uo.

a Bourbonok: nem tanultak és nem felejtenek."[574] Boros valószínűsítette, hogy Göncz Árpád továbbra sem fogja elfogadni az alelnököket.

Ugyanekkor jelent meg Debreczeni József publicisztikája is, amely az *Új Magyarország* lapjain tette fel a kérdést a szabaddemokrata politikusoknak *„Hány lába van a lónak?"* címmel. Debreczeni elemzését – a szerző szerint – a *Magyar Hírlap* nem engedte megjelentetni. Az MDF sajtóirodájának vezetője feltette azt a legfontosabb kérdést, amely az Alkotmánybíróság határozata és az arra kapott szabaddemokrata reagálások kapcsán fogalmazódott meg benne: létezik-e még egyáltalán valamilyen közös nyelv és fogalomrendszer a politikusok között? Van-e még a közéletben bármilyen objektivitás? Göncz Árpád azzal növelhetné tekintélyét – vélte Debreczeni –, amennyiben elfogadná az alelnökjelölteket.[575] Az SZDSZ azonban hatlábúnak látta a négylábú paripát.

Debreczeninek nem volt igaza abban, hogy összefüggést látott a köztársasági elnök tekintélyének növekedése és az alelnökök kinevezése között. Inkább az alelnökök Göncz általi ignorálása növelte a népszerűségét, hiszen sokan azért is támogatták a döntését, mert az nehezítette annak a kabinetnek a terveit, amellyel amúgy is egyre kevesebben szimpatizáltak, köszönhetően a szükséges gazdasági átalakítás miatt növekvő munkanélküliségnek és az inflációnak. A médiakrízisben csatát nyerni vagy csatát veszteni kevésbé ártott a kormánynak, mint az a gyár, amelyet gazdaságtalan működése miatt és a nyugati befektetők érdeklődésének hiányában kellett bezárni vagy leépíteni.

Az alkotmánybíróság döntése sem kellett ahhoz, hogy külföldről szemlélve is előbb-utóbb egyértelművé váljon: a köztársasági elnök és a kormányfő közötti feszültség az előbbi viselkedésének köszönhető. Oplatka András, a *Neue Zürcher Zeitung*ban publikált elemzése szerint bár a köztársasági elnöki pozícióba „az SZDSZ is csupán dekoratív funkciót ellátó elnököt kívánt, ma, amikor saját képviselője viseli ezt a posztot, a köztársasági elnöki funkcióban a kormány ellenpólusát látják."[576]

A köztársasági elnök az Alkotmánybíróság döntése után úgy határozott, hogy az addig követett forgatókönyv helyett nem visszautasítja az alelnökök kinevezését, hanem az időt húzza. Amennyiben simán elfogadta volna az Alkotmánybíróság döntését, azzal elismerte volna politikai vereségét. Göncz Árpád ehelyett 1991 októberében bekérte a Magyar Televízió és Rádió SZMSZ-ét.[577] Antall hiába is tett volna

[574] Uo.

[575] Uo.

[576] MNL OL AJMH XIX–A–150–j 8d. MTI telexek és újságcikkek 1991. szeptembertől decemberig. Sajtószemle. 1991. szeptember 25.

[577] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1991. 1481/GA/91. Göncz Árpád köztársasági elnök levele Antall József miniszterelnöknek. 1991. október.

készséggel eleget a köztársasági elnök kérésének, a kormány sem rendelkezett a megfelelő dokumentumokkal. 1991. szeptember 25–26-án ismételten levelekben kérte Antall József az MTV vezetőit az immár javított SZMSZ-ek elküldésére. 1991. október 4-én Antall betegsége miatt helyettese, Boross Péter írt levelet, amelyben biztosította a köztársasági elnököt: mindent megtesznek annak érdekében, hogy az SZMSZ-t megkapja Göncz Árpád. A belügyminiszter azonban azt is hozzátette, hogy az SZMSZ megszerzése miatt nem szenvedhet késedelmet az alelnökök kinevezése. A két ügy nem feltétele egymásnak, tehát jogellenes tovább várakozni és mérlegelni a kérdést.[578] Ugyanakkor nemcsak Göncz Árpádnak írt levelet Boross Péter, hanem Gombár Csabának is, amelyben ismételten és nyomatékosan kérte, hogy a Magyar Rádió elnöke küldje el a Miniszterelnöki Hivatal számára az SZMSZ-t.[579] Időközben a sokadik határidőnek sem tett eleget Gombár. Végül az ideiglenes SZMSZ-eket 1991 novemberében küldték el a köztársasági elnöknek.

„Elnök Úr – írta újabb levelét Antall Göncz Árpádnak –, korábbi levelében arról tájékoztatott, hogy az MR és az MTV alelnökeinek kinevezésére tett javaslatomat, illetőleg az azzal összefüggő körülményeket tanulmányozza, eddig azonban nem értesített sem döntéséről, sem pedig arról, hogy mi a véleménye a kialakult helyzetről. Tekintettel arra, hogy egyes történések a kormány felelősségét helyezik egyre inkább előtérbe, ezzel kapcsolatban az alábbiakra hívom fel a figyelmet. Korábban már több ízben kifejtettem a kormány azon álláspontját, hogy az alelnökök kinevezésére vonatkozó, az Alkotmányban, valamint az 1990. évi LVII. törvényben rögzített kinevezési jogkör gyakorlása, illetőleg a jelzett szervezeti és működési szabályzatok nem feltételezik egymást."[580] A miniszterelnök arra is rámutatott, hogy a médiavezetők jóváhagyott SZMSZ nélkül kezdeményeztek személyi változásokat.

Göncznek hivatalából adódóan joga sem lett volna elkérnie az SZMSZ-t. A dokumentumokból következtetések levonása sem tartozott a feladatai közé. A kormányfő azonban megoldásra törekedett, így vitatta Göncz kérésének jogosságát. Antall gyakorlatilag csak az elektronikus média ideiglenes szabályzataival rendelkezett 1991 késő őszén. Azt tudta csupán elküldeni az államfőnek.

Antall ugyanaznap, amikor elküldte a köztársasági elnöknek, a dokumentumokat, írt Hankiss Elemérnek is. A kormányfő közölte a tévéelnökkel, hogy a szabályzás

[578] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1991. Boross Péter miniszterelnök levele Göncz Árpád köztársasági elnöknek. 1991. október 4.

[579] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1991. MeT–1269/31/1991. Boross Péter miniszterelnök levele Gombár Csabának. 1991. október 4.

[580] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1991. MeK 2072/2/91. Antall József miniszterelnök levele Göncz Árpád köztársasági elnöknek. 1991. november 15.

ideiglenessége nem jelenti azt, hogy az abban bekövetkező változásokat nem kellene a kormánynak jóváhagynia.[581] A szinte már szokásos problémákról tájékoztatta Hankisst: az SZMSZ nem tartalmazta az alelnökök számát, sem a hatáskörüket, sem a feladatokat nem különítette el. Félő volt, hogy az alelnökök és a csatornaigazgatók hatáskörei között átfedések keletkezhetnek. A produkciós irodák ezúttal sem kerülték el a kritikát. „Az itt mutatkozó szabályozatlanságok adott esetben lehetőséget teremthetnek bizonyos visszaélésekre. Hasonló ellenvetések fogalmazhatók meg a gazdálkodási rendszerrel kapcsolatban."[582]

Ugyanaznapi keltezéssel két másik miniszterelnöki levelet is szignált Antall József. Kupa Mihály pénzügyminisztert arról értesítette, hogy az Állami Számvevőszék, bár nem talált semmilyen bűncselekménnyel felérő visszaélést az MR és MTV gazdálkodásában, azért több problémát is felfedezett. Antall miniszteri biztos kinevezését kérte a pénzügyminisztertől a jelentésben közöltek ellenőrzésére, „valamint – a Magyar Rádió és a Magyar Televízió elnökeivel együttműködve – a hiányosságok kiküszöbölésére" irányuló törekvést javasolt.[583] A pénzügyminiszter ezt követően Méri Sándort bízta meg a feladat elvégzésével.

Mindezekről a fejleményekről a kormányfő tájékoztatta Kulin Ferencet is.[584] Az alelnökválasztás körüli bonyodalmak, az Állami Számvevőszék vizsgálata, a produkciós irodák és a csatorna – valamint az adóigazgatók kérdése – miatt nemcsak Csurka István szerette volna végre eltávolítani a médiavezéreket. 1991. november 11-én Surján László, a KDNP elnöke, a kormány népjóléti minisztere a KDNP Intéző Bizottságának gondolatait tolmácsolta a kormányfőnek. Ez utóbbi testület „véleménye alapján" kérte, hogy Antall fontolja meg a médiafőnökök felmentését.[585]

„Ugyanakkor fölvetjük azt a gondolatot – folytatta Surján –, hogy a jövőben nem volna-e helyes ennek a két intézménynek a közös vezetési rendszerét kialakítani."[586] A KDNP elnökét költségcsökkentési megfontolások is vezették, amikor ezeket a sorokat papírra vetette. Úgy vélte, hogy a két vállalatnál bőven vannak személyi összefonódások, s ezáltal a két intézmény külföldi tudósítóinak munkakörei is

[581] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1991. MeK 2072/2/91. Antall József miniszterelnök levele Hankiss Elemérnek. 1991. november 15.

[582] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1991. MeK 2072/2/91. Antall József miniszterelnök levele Hankiss Elemérnek. 1991. november 15.

[583] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1991. MeK 2072/2/91. Antall József miniszterelnök levele Kupa Mihálynak. 1991. november 15.

[584] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1991. MeK 2072/2/91. Antall József miniszterelnök levele Kulin Ferencnek. 1991. november 15.

[585] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1991. MeK 3365/91. Surján László levele Antall József miniszterelnöknek. 1991. november 11.

[586] Uo.

összeolvadnának. Mindez azt is jelentette, hogy más – addig anyagi okok miatt elérhetetlen – országokban is dolgoztak volna magyar tudósítók.

Antall ekkor még nem gondolt komolyan arra, hogy felmentse Hankisst és Gombárt. Gyuricza Péter könyve szerint azonban a miniszterelnök 1991. április 5-én fordult először a köztársasági elnökhöz ezzel a javaslatával, s az 1974-es, már említett minisztertanácsi rendelet alapján kérte a médiavezérek eltávolítását.[587] Semmilyen levéltári dokumentum nem akadt a kezembe, amely ezt alátámasztaná, de a leírt állításban foglaltakat különösnek, sőt lehetetlennek tartom. A kormányfő csak a kinevezési törvényre hivatkozva tehetett javaslatot a médiafőnökök leváltására. Pontosan ez történt ugyanis 1992-ben. Semmilyen köze sem volt az 1974-es rendeletnek a médiaelnökök leváltásához. Azt a bizonyos kormányrendeletet az SZMSZ bekérése miatt kellett Antallnak igen szerencsétlen módon alkalmaznia. Gyuricza valószínűleg összekeverte a médiaelnökök leváltását és az SZMSZ ügyét. Antall ugyanis – amint már utaltam rá – 1991. április 5-i levelében az 1974-es rendeletet használta arra, hogy az SZMSZ-t bekérje Hankisstól. Remélhetőleg puszta elírás és nem történeti koncepció áll Gyuricza tévedése mögött.

A kabinet valójában két tűz közé került, egyrészt csatáznia kellett azért, hogy mind formailag, mind szerkezetileg olyan SZMSZ-t kapjon, amely tisztázza a csatorna- és adóigazgatók pontos jogköreit, tartalmazza az alelnökök szerepét, valamint jobb belátásra kellett volna bírni a köztársasági elnököt. Antall ismét az Alkotmánybírósághoz fordult.

Az időhúzás Göncz Árpád részéről ezúttal sem vezetett eredményre, a 8/1992. (I. 30.) alkotmánybírósági határozat szerint a köztársasági elnöknek észszerű határidőn belül döntést kell hoznia.[588] A csata az alelnökök ügyében 1991 nyarán kezdődött el. Nehezen lehetett azt állítani, hogy az államfő nem lépte már régen túl az észszerűség határait. Az újabb alkotmánybírósági verdikt különösen hasznosnak bizonyult a kormányfő számára, mivel a határozat indoklásában az alábbiakat olvashatjuk: „a kinevezés célszerűsége, esedékessége, a betölteni kívánt tisztséghez tartozó jogosítványok vizsgálata kívül esik a köztársasági elnök kinevezési jogkörén".

Göncz Árpádnak köztársasági elnökként nem volt jogosítványa vizsgálatot folytatni a kinevezendő személy képességeit vagy politikai kötődését illetően. Nem is kellett volna lamentálnia azon, hogy a beterjesztett alelnök éppen „kinek az embere". Az elektronikus média SZMSZ-eiben lefektetett, vagy inkább le nem fektetett hatáskörök kérdése sem képezte a köztársasági elnök kinevezési ügymenetének részét. A kinevezések valódi politikai felelősségét a miniszterelnök és a kulturális bizottság

[587] Gyuricza P.: *Média-csata-tér* i. m. 131.
[588] Paál V.: *A magyarországi* i. m. 718–719.

viselte. Miközben az Alkotmánybíróság ismételten Antall elképzeléseinek megfelelően értelmezte a törvényből következő hatásköröket, aközben a médiapolitikában tapasztalható általános helyzet nem javult, hanem sok szempontból romlott.

1991-re kialakultak a képzeletbeli lövészárkok, s úgy tűnt, hogy az álláspontok végletesen változhatatlanok. A szabaddemokraták médiapolitikusai számára egyértelműnek tűnt, hogy a kormányzat mindenáron meg akarja kaparintani a Magyar Rádió és Televízió feletti ellenőrzést, miközben a kormánykoalíción belül egyre erősödött a tettvágy a médiaegyensúly megteremtésére. Ilyen helyzetben kellett volna elfogadni az új médiatörvényt. Ugyanakkor a kulturális bizottság elnökének 1991-ben már az a véleménye alakult ki, hogy képtelenség lesz keresztülvinni a törvény elfogadását.[589] Miért alakulhatott ki ezen álláspontja? A különböző viták nyomán megértette, hogy maximum csak a szocialista képviselőkkel együttműködve képzelhető el kétharmados többség, amely előfeltétele lett volna a médiatörvény elfogadásának.

Megjegyzem, hogy Göncz Árpád több Antallnak írt levelében is sürgette a törvény megalkotását, miközben a kormánykoalíciónak csak egyszerű többsége volt a törvényhozásban. Nem véletlen, hogy Antall az éppen „aktuális" médiaalelnök-jelöltek kinevezéséről az alábbi sorokat írta a köztársasági elnök számára 1992. február 18-án: „Az Elnök Úr utal arra, hogy az Országgyűlés még nem alkotta meg az ún. médiatörvényt. Tájékoztatom arról, hogy a Kormány a héten első olvasatban tárgyalja a törvény tervezetét. A törvény elfogadása kétharmados szavazattöbbséget igényel, annak a közeljövőben történő megalkotására a Kormány garanciát nem vállalhat. A Kormány felelőssége viszont a törvény megalkotásáig is fennáll, mely alapján kötelessége megszilárdítani a nemzeti médiumok vezetését, pénzügyi-gazdasági fegyelmét, és biztosítani kétségbe nem vonható objektív szemléletű működését."[590]

Kulin Ferenc és a kulturális bizottság tagjai tisztában voltak azzal a patthelyzettel, ami kialakult. A kulturális bizottság elnöke számára a médiatörvény-tervezet akkor feneklett meg igazán, midőn az MSZP leváltotta a bizottsági tagságából Kósa Ferencet, és Gellért Kiss Gábor foglalta el a helyét. Az utóbbi szakértőként jelent meg 1992. augusztus 25-én a bizottság ülésén.[591] Miközben Kósával együtt tudott működni az MDF, addig Gellérttel már nem lehetett kooperálni, az SZDSZ- és MSZP-együttműködés elérte a bizottságot is.

[589] Kulin F. interjú i. m.

[590] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. 33–XX/1992 Antall József levele Göncz Árpádnak. 1992. február 18.

[591] OGYK Kulturális bizottság ülése 1992. augusztus 25. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491151.xml&dvs=1531299377687~356&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520gell%C3%A9rt%2520gell%C3%A9rt%2520gell%C3%A9rt%2520kis%2520g%C3%A1bor&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 11.)

Jogos kérdés lehet, ha az MDF is lassacskán megértette, hogy a megegyezés gyakorlatilag lehetetlen, miért kellett a rengeteg egyeztetés és tárgyalás? Mire volt jó ez az egész? Először is született egy politikai egyezség arról, hogy médiatörvénnyel fogják szabályozni a közszolgálati adókat, továbbá a kereskedelmi rádiózás és televíziózás kérdéseit. Másodszor nem lehetett figyelmen kívül hagyni, hogy lassacskán politikai cél lett a médiakrízis megnyerése akképpen, hogy a politikai ellenfélről bebizonyosodjon, hogy nem lehet megegyezni vele. Harmadszor, mint ahogy Kulin Ferenc is említette Antallnak, lényeges volt, hogy legyenek tárgyalások az ügyben. Külföldön is rendkívül fontos volt, hogy a kormányzat olyan képet mutasson az országról, hogy meg akarja oldani a médiakérdést, és ezért minden tőle telhetőt meg is tesz.[592] Félreértés ne essék: mindez nem azt jelentette, hogy a kormányzat nem akart megoldást, de megegyezés hiányában nem is állhatott fel az asztaltól, nem hagyhatta ott az egészet. A kudarcot könnyebb volt felismerni, mint beismerni. És mindez politikailag jóval hasznosabbnak látszott. A szabaddemokraták részéről ugyanez volt a dilemma. A tárgyalás puszta ténye, a megegyezés lebegtetése önmagában politikai céllá vált mindkét oldalon. Negyedszer, az Alkotmánybíróság 37/1992. (VI. 10.) számú határozta alkotmányellenesnek mondta ki az 1047/1974-es Minisztertanácsi határozat hatodik pontját. A megsemmisítésére irányuló eljárást 1992. november 30-ig kitolta.[593] Másrészt az Országgyűlést is megrótta, mert elmulasztotta az Alkotmányban lefektetni a kérdés rendezéséhez szükséges jogalkotói feladatát. „Ezért az Alkotmánybíróság [felhívta] az Országgyűlést, hogy a közszolgálati rádió és televízió felügyeletéről, továbbá a kereskedelmi rádió és televízió engedélyezéséről, illetőleg a rádióval és televízióval kapcsolatos tájékoztatási monopóliumok megakadályozásáról szóló törvényt vagy törvényeket 1992. november 30-ig alkossa meg. E határidő eredménytelen letelte esetén az Alkotmánybíróság a felfüggesztett eljárást folytatja."[594] Gyakorlatilag mindez annyit jelentett, hogy a kormánynak és az új magyar demokráciának az 1992-es esztendő végéig kellett megoldania a kérdést valahogyan. Az időhatár megszabása nem volt szerencsés, sokkal inkább nehezítette a folyamatot. Egy lehetséges, már körvonalazódó megállapodás teljesíthető határidővel társulhat, ám ebben a folyamatos sajtópolémiáktól terhelt ügyben a határidő nem a konszenzus megtalálását, hanem a csata megnyerésének illúzióját táplálta csupán.

Ötödször, a különböző politikai oldalak nemcsak különböző világnézetekhez, hanem más-más gazdasági oldalakhoz és érdekeltségi körökhöz tartoztak. A szabad-

592 Kulin F. interjú i. m.

593 http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/261126A74CAFE513C1257ADA005277C3?OpenDocument (letöltve: 2018. július 12).

594 Uo.

demokraták kétségtelenül az Egyesült Államok tőkéseivel álltak kapcsolatban. Elegendő itt csak arra gondolni, hogy a választások során a washingtoni politika az SZDSZ-t támogatta.

A kereskedelmi televíziózás megszervezése Magyarországon nemcsak politikai ügy volt, hanem gazdasági kérdés is. S talán ez még inkább ellehetetlenítette a megállapodást. Kulin Ferenc erre akkor ébredt rá, midőn a Fuji cég vezetőivel tárgyalt, akik segíteni szerettek volna a magyar gazdaságon, ám cserébe kértek egy kereskedelmi csatornát, mondván, ők nem fognak az amerikai társaságoknál reklámidőért könyörögni. S amikor Kulin az egyik japán üzletembernek azt állította, hogy a kormány nem az Egyesült Államok médiabirodalmaival tárgyal, hanem az olaszokkal és a németekkel, a Fuji képviselője csodálkozva kérdezett vissza – hogyhogy nem tudja, hogy azok mögött az észak-amerikai szuperhatalom beruházásait és médiabirodalmait fogja megtalálni?[595]

A gazdaság, a fogyasztói társadalom, illetve a televíziós reklámtevékenység szorosan összefüggenek. A médiabirodalmak mögött bankok, multinacionális tőkebefektetések munkálkodtak. A nyugati hitelezőnek nem lehetett célja, hogy beruházási területén belül mások szolgáltassák majd a kereskedelmi csatornákat. A már megszerzett gazdasági hatalmat a politikára is befolyást gyakorló média megszerzése tehette csak teljessé. Miért is állt volna érdekében bárkinek is – a magyar médiafogyasztók kivételével – magyar kulturális műsorok, tévéjátékok forgatása? Hiszen ennek lettek volna a legmagasabb költségei. Kulturális témájú befektetések megtérülése kétségesnek bizonyult. Egyszerűbbnek tetszett már kész nyugati filmek és sorozatok megszerzése a reklámok közötti idő kitöltésére. Ennek a logikának a mentén került a *Dallas* is péntek esténként a magyar tévénézők elé, s eredményezte a *Panoráma* műsorának eltolását, ami ezután annyi vitát generált.

Hatodszor, jogos lehet Kulin Ferenc észrevétele, hogy mivel a magyar rendszerváltozás puskadörrenés és vér nélkül ment végbe, a társadalmi és politikai feszültségek becsatornázására és levezetésére a legalkalmasabbnak a médiakrízis látszott. A közvélemény is ezen a terepen várta az MDF és SZDSZ közti háború eldöntését.[596] Ennél nagyobb baj volt, hogy nemcsak a választópolgárok, hanem a médiamunkások java része is hasonlóan gondolkodott. A média állandó visszacsatolása, a különböző szereplők leveleinek sajtóközleményekben citálása – miközben kétségtelenül demokratikusnak tetszett – olyannyira átláthatóvá tette a folyamatokat, s mindez annyi sértettséget eredményezett, hogy nem megoldotta, hanem csaknem lehetetlenné tette a politikai megoldás kidolgozását. A nyílt levelezés újabb és újabb leveleket szült,

[595] Kulin F. interjú i. m.
[596] Uő.

és miközben az álláspontok nem közeledtek, egy ország feszült figyelme előtt mármár a csatázó felek is azt gondolhatták, hogy valóban meg kell nyerni az ütközetet a választási győzelemhez, miközben pont ezen a téren nem lehetett eredményt elérni.

A személyi ügyekkel terhelt médiaválság, a Chartával az egyik, Csurkával a másik oldalon, nem segítette a megoldás megtalálását. A médiatörvény bukásának előzményeit minden bizonnyal az általam már vázolt 1991-es események alapozták meg. Ám ennek az esztendőnek még korántsem voltunk a végén.

1991 decemberében újabb csatatér keletkezett a kormányzat és a Magyar Televízió között. Az 1992-es költségvetésben az MTV-nek szánt összegből egymilliárd forintot zároltak. A költségvetés rádiót és televíziót érintő módosításait a kulturális bizottság ennek az ötletnek a kivételével tárgyalta. Az összeg zárolása helyett a bizottsági üléseken költségcsökkentésről és átcsoportosításokról vitatkoztak.

Fekete Gyula [MNP] a rádió és a televízió, míg Csurka István a televízió tekintetében látta indokoltnak az előirányzathoz képesti csökkentést. Mindkettőt elutasította a bizottság 1991. december 20-i és december 27-i ülése. Borz Miklós [FKgP] és Fekete Gyula módosításai a rádió és a televízió pazarló gazdálkodása miatt vontak volna el összegeket, és fordították volna kulturális területen kívüli célokra. Borz a rádiótól megspórolt összeget a honvédelem fejlesztésére szánta.[597] A műsoridő csökkentésével kívánt plusz pénzt a természeti területek megóvására fordítani Szeleczky Zoltán [MDF] és Tóth Albert [MDF]. Kulin Ferenc nem támogatta ezeket a javaslatokat, különösen azért nem, mert a televíziótól elvont összegeket az előterjesztők más, és nem kulturális célra fordították volna.[598] Ráadásul mind Bányai Gábort, az MTV1 csatornaigazgatóját, mind Szíjártó Istvánt, az MR gazdasági igazgatóhelyettesét meghallgatták, akik hevesen ellenezték az ilyen ötleteket. Nem arról volt szó, hogy a Kulin Ferenc vezette bizottság ne engedte volna meg, hogy a közszolgálat azon üzemeltetői, akiknek személyét és működését is támadták, elmondják véleményüket.

Csurka István támogatta azokat az ötleteket, amelyek a közszolgálati média pazarló gazdálkodása miatt pénzt vontak volna el a költségvetésükből. Az MDF alel-

[597] OGYK Kulturális Bizottság 1991. december 27-i ülése. 106. http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=500171.xml&dvs=1531343527917~361&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520csurka%2520fekete&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 11.)

[598] OGYK Kulturális Bizottság 1991. december 20-i ülése. 122. http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=500172.xml&dvs=1531333146341~828&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520fekete%2520gyula&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 11.)

nökének 4262. számú módosító indítványa egymilliárd forintot zárt volna el az MTV-től. Ez a Magyar Televízió előzetesen betervezett költségvetésének egynegyede volt. Fekete Gyula javaslata ennél jóval szerényebb összeget kívánt elvonni a televíziótól, miközben Borz Miklós Csurka javaslatához hasonló összeget, 973 millió forintot szeretett volna a tévé büdzséjéből más célokra fordítani.[599] Csurka saját módosító javaslatának indoklásában az Állami Számvevőszék és a Pénzügyminisztérium jelentéseire hivatkozott. „Az Állami Számvevőszék jelentése megállapította, mérlegük nem hitelesíthető – vélte az MDF népi-nemzeti szárnyának vezetője –, nem lehet komolyan venni, 1 milliárd Ft-tal javaslom csökkenteni. Ebben az esetben ez egyáltalán nem súlyos. Valószínűleg nem is okoz működési zavart a Televízió jövő évi működésében. Sajnálatos módon nem szünteti meg azt a kulturális kártételt, amit a Televízió jelenlegi műsora és műsorpolitikája okoz a magyar társadalomban."[600] Politikai indokok helyett Spiró György *Népszabadság*ban megjelent publicisztikájára hivatkozott, amelyben a szerző a következőt állította: „Másfél éven át írtam TV-kritikákat. Amikor kezdtem, még voltak műsorok a Magyar Televízióban. Amikor abbahagytam, már nem."[601] Író kollégáját nehezen lehetett volna MDF-szimpátiával vádolni. Kulin Ferenc máshogyan értelmezte Spiró gondolatait. Éppen azt mutatja – vélte –, hogy nem szabad elvonni a televíziótól a pénzt, hiszen szükséges lenne magyar tévéjátékok készítése. A bizottság feladata az, hogy a közszolgálaton számon kérje a műsorok színvonalát, a televízió struktúráját, ám mindennek a költségét is biztosítani kellene.

Nem igaz tehát, hogy a legnagyobb kormánypárton belül ne lettek volna még 1991 végén is olyan erők, akik ne adtak volna – az előző fejezetekben elemzettek ellenére is – még mindig bizalmat a médiafőnököknek. Kulin azt is megjegyezte, hogy eredetileg ő is egy kisebb mértékű költségcsökkentést szeretett volna javasolni – minthogy érzékelte a képviselők erre irányuló szándékát –, és azt tervezte, hogy az elvonásokat a kultúrára fogja fordítani. Ám mivel még a műsorszórás költségei is drasztikusan növekedtek, és a bizottsági vitával is szembesült, elállt ettől.[602]

[599] Uo. 121.

[600] OGYK Kulturális bizottság 1991. december 20-i ülése. 121. http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=500172.xml&dvs=1531333146341~828&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520fekete%2520gyula&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 11.)

[601] Uo.

[602] OGYK Kulturális bizottság 1991. december 27-i ülése. 116. http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=500171.xml&dvs=1531343527917~361&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520csurka%2520fekete&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/

A pazarló gazdálkodást Csurka leginkább az ÁSZ jelentésére alapozta, bár az ellenzék és maga Hankiss is állította, hogy a televízió vezetése kidolgozta a megoldást, és azt az ÁSZ is elfogadta. Nem teljesen ez történt. A Pénzügyminisztérium egy miniszteri biztost küldött a televízióhoz. Antall József miniszterelnök éppen erre kérte a már idézett 1991. november 15-i levelében Kupa Mihályt.

Hankiss 1992. január 20-i levele szerint az MTV ÁSZ-jelentésre kidolgozott tervét már 1991. december 4-én elfogadták. És az ÁSZ elnöke, Hagelmayer István 1991. december 13-án jóváhagyta az MTV által felvázolt pénzügyi rendezést.[603] Úgy tűnik, hogy minden rendben van, a kulturális bizottság nem támogatja az ÁSZ-ra hivatkozva a költségcsökkentési módosításokat. Kulin Ferenc a költségvetés országgyűlési vitájában 1991. december 29-én prezentálta a kulturális bizottság véleményét.

„Közölnöm kell a tisztelt Házzal, hogy a kulturális bizottság nem támogatta sem Fekete Gyulának, sem Csurka Istvánnak a két tömegtájékoztatási intézmény költségvetési csökkentésének tervét… (Taps a baloldalon.) … abból a megfontolásból nem támogatta, hogy noha mi nem vonjuk kétségbe azt, hogy az elmúlt időszakban nagyon sok visszaélés is történt, történhetett mindkét helyen, nagyon sok előnytelen és igazságtalan bérkülönbség vagy bérszintkülönbség alakult ki, nem vonjuk kétségbe azt, hogy nem gazdálkodott jól egyik intézmény sem a rá bízott vagyonnal és összegekkel. Nem vonjuk kétségbe, de egyben bizonyítani sem kívánjuk ezt most, mert ez nem a költségvetési vita tárgya. Mi abból indulunk ki, hogy a nyugat-európai összehasonlításban a közszolgálati médiák a magyar összköltségvetési támogatásnál lényegesen, sokszor több száz százalékkal nagyobb támogatást, illetve nagyobb összeget használnak fel közszolgálati feladataik teljesítéséhez. És miután mi a következő évet nem egyszerűen egy tovább folyó gyakorlat esztendejének tekintjük, hanem egy remélhetőleg már az első negyedévben megszülető médiatörvény esztendejének tekintjük, mi kellő garanciát látunk a már előrehaladott állapotban lévő médiatörvényben arra, hogy megfelelő felügyelet, megfelelő ellenőrzés alakul ki mindkét intézmény fölött, és így a rájuk fordított költségvetési támogatás nem vész kárba.”[604]

Kulin egy kompromisszumos megoldást vázolt. Tudta, hogy ellenzéki támogatás nélkül nincsen médiatörvény, és sokkal inkább arra fókuszálta volna a bizottság munkáját, mint a televíziós büdzsé amúgy akár jogosnak is tekinthető csökkentésére. Ennek ellenére egy nappal később Csurka István önálló képviselői indítványként

---

action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 11.)

603 OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. 2–108/92 Hankiss Elemér levele Antall József miniszterelnöknek 1992. január 20.

604 OGYK Az Országgyűlés 1991. december 29-i ülése. OGYK honlap http://www.parlament.hu/naplo34/164/1640050.html (letöltve: 2018. július 11.)

beterjesztett javaslatát elfogadta az Országgyűlés. Ezek szerint az MTV számára dologi kiadásokra szánt 4 milliárd 407 millió 200 ezer forint 3 milliárd 407 millió 200 ezer forintra módosult.[605] 1 milliárd forint összeg került zárolásra. Fodor Tamás [SZDSZ] még a szavazás előtt kifogásolta, hogy ezt a javaslatot miért nem a kulturális bizottság tárgyalta meg. Kulin Ferenc nem tartotta szükségesnek, hogy ebben az ügyben nyilatkozzon, a bizottság elnökeként a Ház döntésére bízta az ügyet. Becker Pál, a költségvetési, adó- és pénzügyi bizottság alelnöke úgy nyilatkozott, hogy a módosítási javaslatot 1991. december 28-án reggel kapták meg Csurka Istvántól. Az MDF alelnöke, miután felismerte, hogy a kulturális bizottság nem támogatja a javaslatát, önállóan lépett. Mindezt annak tudatában tette, hogy a koalíción belül immár többen támogatták a drasztikusabb megoldásokat.

Hankiss természetesen mindezt nem fogadta el, és azt sem volt hajlandó megérteni, hogy miközben az ÁSZ elnöke valóban elfogadta a tervet, aközben a pénzügyminiszteri biztos jelentése nem volt ennyire engedékeny. Hankiss Antall Józsefnek az ügyben írt levelében az alábbiakat rögzítette. „A miniszteri biztos úr rövid itt-tartózkodása – megítélésem szerint – nem tette lehetővé külön, meghatározó mélységű vizsgálatok elvégzését és megalapozott vélemény alkotását sem. A fentiek miatt a biztos úrnak a pénzügyminiszter úr részére készített jelentése egészével és részleteinek túlnyomó többségével nem érthettünk egyet, s a jelentés majd minden megállapítását […] Kupa Mihály pénzügyminiszter úrnak küldött levelünkben cáfoltuk.”[606]

Valójában a kormányzat számára nem volt elfogadható a televízió gazdálkodása a leányvállalatokkal, produkciós irodákkal, amelyek mellé társultak olyan politikai okok is, mint az MDF-szimpatizáns szerkesztőkkel szembeni fellépések és az intendatúrarendszer működtetése. Egymásra rakódtak világnézeti, gazdasági, személyi okok is. Egyiket, vagy másikat talán külön-külön lehetett volna kezelni, de így együtt valamennyi konfliktus túlságosan sok volt ahhoz, hogy kormányzati oldalról ne vesse fel a médiaelnökök leváltásának szükségességét.

A CSURKA-FAKTOR

Már részlegesen tárgyaltam, de nem tekinthetünk el attól, hogy az Antall-kormányt nemcsak az ellenzék oldaláról, hanem a legnagyobb kormánypárton belülről is támadták médiapolitikája miatt. Csurka István, mint az elnökség tagja, a párt alelnöke,

[605] Uo.

[606] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. 23–1–XX/1992 Hankiss Elemér levele Antall József miniszterelnöknek 1992. február 24.

az MDF legradikálisabb népi-nemzeti szárnyának vezetője a MDF-en belül is jelentős tekintélyt birtokolt. A Magyar Rádió *Vasárnapi Újság* című műsorában, illetve a *Magyar Fórum* hetilapban közölt publikációi és elemzései nem töltötték el nyugalommal az ellenzéki sajtómunkatársakat. A választás előtt általa meghirdetett „tavaszi nagytakarítás", amely az MDF ellenfeleinek, az előző rendszerben már karriert épített médiamunkásoknak is szólt, félelmet keltett, és arra ösztönözte az újságírókat, hogy a választást követően a továbbiakban is, sőt minél erősebb dühvel támadják a kormányzatot.

Csurka 1989. november 25-én a *Népszabadság*nak adott interjújában kifejtette, hogy nemcsak a felsőbb, hanem az alsóbb szinteken is személycseréket kell végrehajtani. A szocialista napilap szerkesztőségében kitört a pánik.[607] Csurka minden megszólalása szította az MDF politikájával szemben álló sajtómunkások hitét és ellenállását. A SZDSZ számára komoly segítségnek bizonyultak Csurka erősen kontraproduktív megnyilvánulásai, amelyek minden bizonnyal nem segítették a médiakrízis elsimítását.

Csurka gondolatai nemcsak a kormányfővel amúgy is szembehelyezkedő magyar publicistáknak, hanem a nyugati tudósítóknak is olyan gyümölcsöt jelentettek, amelyből folyamatosan mérgező főzetet készíthettek az MDF-nek, és kívánatos „gyógyitalt", igazolást a magyar ellenzéki újságíróknak.

Antall és Csurka karakterükben is eltérő személyiségek voltak, és korántsem értettek egyet a médiakérdésben sem. Csurka habitusánál, politikai hitvallásánál fogva összeesküvésnek, a volt kommunisták és KGB-hírszerzők aknamunkájának minősítette mindazt, ami a Magyar Rádió kormányellenes hangvételéhez vezetett. Egy jól felépített MDF-ellenes hálózatot vizionált, amelynek célja a hatalom mielőbbi megszerzése és a stabil kormányzás ellehetetlenítése. Csurka támadta az MDF–SZDSZ-paktumot, mert csak egy sorompót látott benne maga előtt, amely elzárta az utat az elektronikus médiához. Antall a paktumot választotta, mert vagy a paktum, vagy az MDF–SZDSZ nagykoalíció, vagy az MSZP között választhatott.[608] Antall miniszterelnökként gondolkodott, és nem a pártja, hanem az ország érdekeit nézte. Az MDF érdeke valóban az lett volna, hogy médiát építsen magának, mert a sajtó többsége nem támogatta. Az Antall-kormánynak azonban nem sajtóbirodalomra, hanem kompromisszumra volt szüksége, hogy elkezdhesse az ország átalakítását, de úgy, hogy ne kösse gúzsba a kétharmados törvények tömkelege.

Csurka olvasatában Antall a sajtót tálcán nyújtotta az MDF politikai ellenfeleinek. Sokan gondolkodtak hasonlóan a konzervatív újságírók közül. Csak az a baj, hogy

[607] Debreczeni J.: *A miniszterelnök* i. m. 282. Idézte Horváth A.: *A magyar* i. m. 76.
[608] Debreczeni J.: *A miniszterelnök* i. m. 86.

Antall semmit sem nyújthatott át aranytálcán a médiából, mert sem a nyomtatott, sem az elektronikus sajtó nem volt az MDF tulajdonában.[609] Debreczeni József, aki az MDF képviselőjeként és egy ideig az MDF sajtóiroda vezetőjeként politizált, következtetése szerint maximum azt lehetne Antallon számon kérni, hogy feladta „annak az esélyét, hogy [a sajtót] valaha is birtokba vegye".[610] Számolva a realitásokkal, kifejtette, hogy reménytelen csata volt ez amúgy is, hiszen kétharmados többség kellett volna a médiatörvény meghozatalához. Az ellenzék blokkolni tudta végig a kormányt ebben a kérdésben. A kormányfő nem a sajtóbirodalom építését, hanem az ország kormányzását tartotta elsődlegesnek, miközben alkatából adódóan is nehezen viselte az igaztalan támadásokat.

Csurka keményen támadta a Rádió elnökét, azt a Gombár Csabát, akit éppen ő javasolt a pozícióra, miközben Antallt is határozottabb fellépésre kívánta sarkallni. Az 1992. januárban küldött magánlevelében az alábbiakat közölte Antall Józseffel: „Még egyszer hangsúlyozom, Gombár leváltása és a már megszervezett, velünk minden ízében ellenséges gócpont megsemmisítése létkérdés. A Rádiónak nemcsak nyilvános, hanem láthatatlan kiterjedése is van, az egész országba vissza is tudja áramoltatni az információt, és eszközeivel életben lehet tartani, amely adott jelre megmozdul. […] Meggyőződésem, hogy ellenünk valamilyen központból irányítják nemcsak a tájékoztatási, hanem a mindenféle aknamunkát, és ebben ez a rádiós eszköztár és adatbázis döntő szerepet játszik. Nyilvánvaló a KGB-s összekötöttség is, persze hasonló szervezetek – átvéve a KGB-s vonalakat jó pénzért – is szerepet játszanak."[611] Gombár Csabával több személyes nézetkülönbsége is adódott, hiszen a Magyar Rádióban a *Vasárnapi Újság*ban rendszeresen szereplő jegyzeteit folyamatosan kritizálta.[612] Csurka egy esetben arról is tájékoztatta a miniszterelnököt, hogy nem tudta elmondani az egyik jegyzetét a műsorban, mert technikai okok miatt megszakították az adást. Természetesen nem hitt semmilyen „technikai okban", ennek igazolására elküldte a félbeszakított beszédének szövegét a kormányfőnek. Mindezt azért, „hogy látható legyen: nagyon nagy jóindulat és naivság kell ahhoz, hogy véletlennek tekintsük a technikai hibát."[613] Csurka továbbgondolta, vagy inkább túlgondolta az események következményeit, s nem személye elleni támadást, hanem a kormányzat elleni konspirációt sejtett mögötte. „A bosszantással az is lehet a céljuk – állította –, hogy

609 Uo. 89.

610 Uo.

611 MNL OL AJMH XIX–A–150–j Antall József személyes levelezése 15d. 87. dosszié. Csurka levele Antallnak, [pontos datálás nélkül, a doboz és dosszié alapján valószínűleg 1992. január]

612 Marinovich Endre személyes közlése.

613 MNL OL AJMH XIX–A–150–j Antall József személyes levelezése 15d. 89. dosszié. Csurka levele Antallnak, [pontos datálás nélkül a doboz és dosszié alapján valószínűleg 1992. január.]

kiutáljanak engem onnan, és ezzel gyakorlatilag MDF-telenítsék a *Vasárnapi Újság*ot. Ha most ezt a megjelenési és országos szócsövet is elveszítjük, akkor már nem lesz a kezünkben egyetlen tömeget befolyásoló eszköz sem. Gombárék dáridóját a legkeményebb eszközökkel kell megszüntetni."[614]

Csurka nemcsak Albert Gábor, Gombár Csaba, hanem Náhlik Gábor keresztapjának is bizonyult. Az MDF médiapolitikájában többnyire meghatározó szerepet játszott. 1991. december 12-i levelében a következő szavakkal ajánlotta Antall figyelmébe Náhlik Gábort: „Kedves Jóska, azt hiszem, megtaláltam, amit, illetve, akit keresünk. Velünk szimpatizáló egyetemi körökből került elő. Korrekt, határozott, tiszta és művelt ember, és mint műsorkészítő belelátott már a tévé bugyraiba. Megvilágítottam előtte a feladatot, és feltártam az összes veszélyt és nehézséget. Megértette, és így vállalta el. Eredetileg gazdasági alelnöknek gondoltam, s csak ezt a lehetőséget vázoltam előtte, most azonban életrajzával is megismerkedve, s a programként a végére odavetett egy-két mondattól fellelkesülve Elnöknek is el tudom képzelni. Elindítottam egy kis mozgolódást: a különböző rádiós és tévés csoportok – a mieink – követelni, javasolni fogják a két intézmény összevonását, illetve ennek médiatörvénybe foglalását. Meggyőződésem, hogy ebben a két intézményben rendet tenni csak egy ilyen kívülálló, művelt, széles látókörű ember képes. Kérlek, hallgasd meg, és győződj meg a saját szemeddel is. Ettől megint elállna a lélegzetük…"[615] Csurka a levélhez csatolta Náhlik Gábor életrajzát is. A miniszterelnök ezek alapján úgy döntött, hogy hallgassák meg a jelöltet. Ezt jelezte a Csurka által küldött levélen is.[616] Náhlik nem Antall személyes választottja volt. Az a Náhlik, akit miután hosszú csata után 1992. március 2-án kinevezett Göncz Árpád köztársasági elnök, nem lezárja, hanem folytatja, sőt súlyosbítja a médiakrízist.[617]

Antallnak azonban még ennél békésebb időszakban sem volt szimpatikus, ahogy a *Magyar Fórum*ban egyszer-egyszer bombasztikus jelzőkkel minősítették politikai megszólalásait. Tipikusan ilyen volt, és szemet szúrt neki, hogy egy, a Horthy-korszakkal kapcsolatos beszédét egyszerűen „korszakalkotónak" nyilvánította a Csurka irányította *Fórum*. Antall tisztában volt vele, hogy a felesleges tömjénezés tovább erősíti a kormányzat elleni sajtókritikát. Csurka magánlevélben védte a *Magyar Fórum* szerkesztőségének álláspontját. Méltatta, hogy Antall sokat tett a beszédében a Horthy-korszak megfelelő értékeléséért. „Nem csupán a Horthy-korszak és a Magyar Honvédség megítéléséről van szó – fejtegette –, hanem történelmi tuda-

614 Uo.

615 AJMH MNL OL XIX–A–150–j Antall József személyese 15d. 87. dosszié Csurka levele Antallnak. 1991. december 12.

616 Uo.

617 Még tárgyalni fogom a Náhlik fegyelmijéből adódó újabb fordulatokat.

tunk helyreállításáról. Horthyékat és vele a magyarság egy történelmi részét eddig – tudjuk, kik és hogyan – kirekesztették a nemzetből. Nem a képtelen vádakról van szó, hanem arról a szomorú tényről, ami ebből keletkezett: a magyarság több nemzedéke úgy nőtt fel, hogy elfogadta: egy előző korszak vezető rétege és a nemzet egy része – bűnös. Kitagadható, elpusztítható. Még részvétet se kell érezni iránta. […] Jóska! A »bűnös nemzet« verméből kiemelni magunkat igenis korszakalkotó művelet."[618]

Ez a dokumentum azért is érdekes, mert kiderül belőle, hogy Csurka milyen céllal használta a *Magyar Fórum*ban megjelentetett írásai támadóbb hangvételét és az eltúlzott, ám rendkívül figyelemreméltó jelzőit. „S még valami – tette hozzá a történtek magyarázataként –: a *Magyar Fórum* nemcsak az értelmiségiekhez szól, hanem olyan embereknek is, akik félreérthetetlenül rászorulnak az ilyen félreérthetetlen rámutatásokra."[619]

Antall sajtófelfogásában a média feladata elsősorban a tájékoztatás volt, miközben Csurka a propagandatevékenység legfőbb eszközének tekintette azt. Sőt úgy érezte, hogy a hatalombirtokláshoz elengedhetetlen a média kézben tartása. Antall a médiaegyensúlyon keresztül értelmezte a sajtószabadságot. Csurka István sajtószabadságfelfogásába nem illett bele, hogy az MDF választási győzelme nem fordítódott át médiahatalommá. Ennek politikai szimbólumát az MDF–SZDSZ paktum koordinátarendszerében festette meg. Kónya visszaemlékezése szerint egyébként az MDF alelnöke tudta, hogy tárgyalások folynak a szabaddemokraták és az MDF között.[620] Ám ennek ellenére Csurka úgy viselkedett, mint aki elutasítja a feje felett kötött paktumot, amelyet leginkább a sajtóra gyakorolt hatása miatt kárhoztatott.

Ez utóbbi felfogás a köztük lévő ellentét egyik lényeges elemévé vált. Nem véletlen, hogy jó néhány szakirodalomi összefoglaló is megemlíti az alapvető különbséget az MDF elnökének és alelnökének, Antallnak és Csurkának ellentétes sajtófelfogását. Csurka a „zsákmányelvvel", „a győztes mindent visz" alapelvével közelített a kérdéshez, azaz a választások után az MDF és koalíciós partnerei „jogszerűen átalakíthatják a médiát" elvére helyezkedett. Antall továbbra is a megegyezés, illetve az igaz, objektív kormányzati kommunikáció erejében látta a megoldást, ám nehezen viselte az ellenzéki médiából a kormányára zúduló igaztalannak vélt kritikát.

Csurka nem hátrált meg az átalakuló és nem baráti elektronikus média megkereséseitől sem, sőt gyaníthatóan ebben a környezetben bontakozott ki leginkább.

618 AJMH MNL OL XIX–A–150–j Személyes levelezése 15d. 87. dosszié. Csurka levele Antallnak. 1992. január 24.

619 Uo.

620 Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 211.

Az 1989-ben alakult *Nap TV* keretein belül jött létre az *Össztűz* című műsor, amelynek az első adását 1992-ben közvetítette a Magyar Televízió. A műsor első szereplője, mondhatni, nem véletlenül Csurka István volt, amint azt Havas Henrik, az *Össztűz* egyik riporter-szerkesztője kifejtette: „Nekünk biztosra kellett menni."[621] A média pontosan tudta, hogy Csurka kendőzetlenül fog beszélni, nem rejti véka alá sommás gondolatait, és Csurka is tisztában volt azzal, hogy kellemetlen kérdésekkel fogják bombázni. Az *Össztűz*ben Havas Henrik éppen azzal kapcsolatban próbálta nehéz helyzetbe hozni, idézve Haraszti Miklóst is, hogy az MDF alelnöke válogat a volt „kommunisták" között. „Vannak nála rossz és jó kommunisták – citálta az SZDSZ politikusát. – Egyesek a szövetségesei, másokat támad." Havas kíváncsi volt, mi alapján válogat közöttük.

A kérdés burkoltan arra irányult, hogy miért védi az MTV1 *Híradó*jának főszerkesztőjét, Pálfy G. Istvánt és másokat is, akiknek volt pártállami múltjuk. Csurka ezúttal is kijelentette, hogy elmegyógyintézetbe kellene zárni azt, aki mind a 800 ezer MSZMP-tagot elítéli. Aki valóban szövetségeseket akar keresni, annak ezt a réteget sem lehet kihagynia. Természetesen a „haszonélvezőket". „alakoskodókat", „ártókat" nem fogadja és fogadta el. A rendszerváltozás utáni tevékenységet is figyelembe kell venni – magyarázta szuggesztíven. Ám ez nem jelenti azt, hogy véleménye szerint nem kell és szükséges fellépni a médiában tapasztalható anomáliákkal szemben.

Csurka „hálás" szereplő volt az ellenzéki sajtó számára, nem kellett a szájába adni semmit, elegendő volt csak hallgatni, hogy aztán olyan illúziót lehessen kimondva vagy kimondatlanul teremteni, hogy Csurka az MDF-alelnökeként, a kormány, és csakis a kormány titkos, rejtett terveit vázolja, holott ez nem volt igaz. Amennyiben Antall cáfolta Csurkát, akkor újabb „játék" következett, ahol már a kormányfő volt a célpont. Ekkor azt kívánták bizonyítani, hogy a miniszterelnök a kormány megmaradásának érdekében félszívvel ítélte el az MDF alelnökét. Erősebben kellett volna bírálnia Csurkát – sugallták.

Antall számára Csurka olyan lehetett, mint egy nem kívánt, ám a stabil kormányzás veszélyeztetése nélkül kezdetben el nem űzhető elefánt a porcelánboltban. A gondot csak az jelentette, hogy ez az „elefánt" bírta a kormánypárti szimpatizánsok és egyes párttagok, sőt konzervatív újságírók bizalmát, és vitriolos tolla alkalmas volt olyan közérdeklődésre számot tartó témák megragadására, ami folyamatos vitára sarkallta a kormány támogatóit is. Az 1992. augusztus 20-án a *Magyar Fórum*ban megjelent tanulmánya ismételten felerősítette az ellenzéki oldalról megfogalmazott antiszemita vádakat. Csurka írásában mindenki megtalálhatta, tovább értelmez-

[621] Össztűz. In: https://www.youtube.com/watch?v=tXNb4ppgtCs (letöltve: 2018. június 15.)

hette és átértelmezhette ezt a már sokszor emlegetett kormánykritikát, sőt árnyalhatta is azt. Ráadásul ebben a tanulmányban bírálat alá helyezte a kormány médiapolitikáját is.

Véleménye szerint az Antall vezette erőknek az olyan elvárható minimumért kellett volna küzdeniük, amely a függetlenségre való törekvésben és a belpolitikában a nemzeti célok megvalósításában lett volna megragadható. „Vagy ha nem lehet – lamentált Csurka –, ha ezt sem engedik, akkor ezt tudtára kell adni a népnek. A kormány ezt a minimumot nem teljesítette, és még csak kísérletet sem tett arra, hogy megmagyarázza. Nem is tehetett, mert ahhoz saját sajtó és vele együtt létező tájékoztatás kellett volna. A sajtót és a médiumokat viszont az első rossz rögtönzéssel leadta a vele szembeni erőknek. Azóta viszont megvan az állandó kényszeredett hivatkozása, hogy nem tudja céljait megvalósítani, mert a sajtó ellenséges, és tetteit, szándékait félremagyarázza és elhallgatja."[622]

A paktum – Csurka olvasata szerint – volt az oka a médiaháborúnak, mivel ebben döntötték el, hogy az államfői pozíciót az SZDSZ kapja meg, miközben a média is lényegében a liberálisoké lett. Különös történeti asszociációkkal élt a szerző, amikor az 1945 utáni világhoz, a „koalíciós időkhöz" hasonlította az 1990 utáni magyar valóságot. S megjelentek olyan, később is politikai eszköztára részét képező fogalmak, mint a New York–Tel-Aviv-tengely, a fondorkodó Világbank: az IMF és a liberális zsidóság uralma a magyarok felett, nem is beszélve a nemzethez tartozás genetikai meghatározottságáról. Csurka hite szerint mindez váltotta fel a Szovjetunió és a kommunizmus uralmát, majd a magyarok ellen, az „idegenek" kiszolgálása érdekében házasságra lépett a régi nómenklatúra a szabaddemokratákkal és a Fidesszel.

Csurka dolgozata cselekvést sürgetett a paktumgondolkozás helyett, valamint a nemzeti érdekeket sulykolta. Az MDF és a kormány között alá-fölérendeltségi viszonyt állított, ahol az MDF nemzeti programjának puszta végrehajtó szerepét juttatta volna az Antall vezette miniszteréknek. Az MDF népszerűségvesztése miatt a kormányt hibáztatta. Az MDF-ben új elnökséget és vezetést, új embereket akart látni az 1994-es választások előtt. Ezzel szembefordult Antallal is, sőt a kormányfőbetegségére hivatkozva javasolta, hogy a miniszterelnök segítsen utódja megtalálásában és betanításában.

Dolgozatom témájának szempontjából azonban a legfontosabb, hogy Csurka el-várta Antalltól, hogy tegyen rendet a Magyar Televízióban és a Rádióban. Távolítsa el Hankiss és Gombár intendánsait, ha kell, rendőrséggel is, de tegyen rendet, alkalmazzon erőt, és hagyja figyelmen kívül a köztársasági elnök ellenkezését.

[622] Csurka István: Néhány gondolat a rendszerváltozás két esztendeje és az MDF új programja kapcsán. *Magyar Fórum*, 1992. augusztus 20. 2

Röviden: legyen totális háború, amit ha el is veszít a kormány, és az 1994-es választásokon megbukik, de legalább tükröt tart a kormányzattal szemben álló erők valódi arca elé. Az Antall-kormány, ha kell, vesszen el ebben a harcban, de az MDF maradjon meg, legyen a népi-nemzeti összefogás ereje, éljen tovább megmaradva a magyar jövő zálogának.

Bár Csurka soha nem mondta ki, sőt tagadta, de pályázott a párt elnökének tisztségére is. A Csurka- és Antall-tengely az MDF-nek – gyakorlatilag Csurkának – alárendelt kormányt jelentett volna. Nem véletlen, hogy éppen az író nem is titkolt politikai ambíciójának köszönhetően az új vezetés igénye, az MDF megmaradása nagyobb súlyt kapott a dolgozatban, mint az antiszemitizmus, amelyet a mai napig jellemzően a szemére vetnek a publicisztika 2012-ben elhunyt szerzőjének. Ha mást nem is ért el az akkori ellenzéki sajtó és az MDF nemzeti liberális tábora, de azt bizonnyal állíthatják, hogy letörölhetetlenül rásütötték a rasszizmus bélyegét Csurka Istvánra, aki persze ebben is önigazolást látott.

Alig telt el pár nap a dolgozat megjelenése után, az Antall-kormány kénytelen volt szembesülni azzal, hogy a nyugati média is kiemelten kíván foglalkozni az üggyel. És nem csak az Antall-kormány tetemre hívásával, hanem a magyar antiszemitizmussal is. Azonban átnézve az anyagokat, a külföldi sajtó az írás minden egyes részletével foglalkozott, és nem ragadt le csak és kizárólag a zsidósággal foglalkozó mondatoknál. Nem véletlenül tettek így, hiszen addig a pillanatig az Elbától keletre, nyugatról nézvést Magyarország tűnt a régió legstabilabb láncszemének. Az Antall-kormány stabilitását ért veszély legalább annyit nyomott a latban, mint az antiszemitizmus elítélése.

Ám Magyarországon is akadt olyan publicista, aki szíves-örömest írt Csurkát vagy a kormányt kritizáló témában külföldön megjelenő cikkeket. Ilyenkor a magyar sajtó és elektronikus média nem nevezte meg a magyar írót. Az alkotóra hivatkozás nélkül egyszerűen csak közölte, hogy újabb, az Antall-kormányt bíráló tanulmány jelent meg ebben vagy abban a külföldi lapban. A *HVG* tudósítójának, Weyer Bélának [Meyer Arthur] a német sajtóban publikált írásai gyakran szolgáltak effajta hivatkozási alapul.[623]

A német *Süddeutsche Zeitung* 1992. szeptember 5-i Weyer-publicisztikája *Csurka István tehertétel Antall Józsefnek* címmel jelent meg.[624] Weyer amellett, hogy ismertette a tanulmány főbb tételeit, nem mulasztotta el megemlíteni, hogy Csurka az

[623] Ezek az esetek még 2002-ben is vissza-visszatértek a konzervatív sajtóban. Lásd: Lovas István: Felmelegített weyerbélázás. *Magyar Nemzet Online*, 2002. április 5. https://mno.hu/velemeny/felmelegitett-weyerbelazas-775034 (letöltve: 2018. április 8.)

[624] MNL OL AJMH XIX–A–150–j 9d. Újságcikkek és MTI telexek 1992. január–július, 1992. augusztus–december. Német sajtószemle 1.

MDF, így a legnagyobb kormánypárt alelnöke, akit Antall nem tud eltávolítani, s csak félszívvel tud elítélni, hiszen elveszíthetné a híveit, és ezzel kormányválságot idézne elő. Weyertől függetlenül tucatnyi német cikkben foglalkoztak, vagy említették meg Csurka dolgozatát. Ezúttal nem kellett hathatós hazai segítség sem ahhoz, hogy foglalkozzanak az üggyel.

A *Süddeutsche Zeitung* 1992. szeptember 30-i írásában hangsúlyozták, hogy a konfliktus megoldásának kulcsa a miniszterelnök kezében van. „Ő – mindenesetre így mesélik hívei – mindeddig kitartott amellett, hogy jobb, ha Csurka a pártban van, mert így a szélsőjobb is ellenőrzés alatt marad."[625]

A *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 1992. szeptember 9-én megjelent publikációja szerint Csurka dolgozata hadat üzent Antallnak. A miniszterelnök a tanulmányra reagáló televíziós interjúját lagymatagnak vélelmezte a lap. Mindezt azzal magyarázták, hogy a kormányfőnek ki kellett puhatolnia, hogyan is vélekedik minderről a pártja. Ámde a nyári szünet utáni első parlamenti megnyilatkozását megfelelőnek értékelte az újság.[626] Az 1992. szeptember 16-i *Frankfurter Rundschau* „Semmi sem szent, csak a nemzeti érdek" címmel egy oldalon foglalkozott Csurka István tanulmányával, amelyet antidemokratikus, nacionalista és antiszemita jelzőkkel látott el. Kifejtették, hogy ezek egyre több posztkommunista országban megfigyelhetők. A lap szerint Antall csak a személyét ért támadást, Csurka által követelt lemondását utasította vissza.[627]

A *Die Welt* 1992. szeptember 23-i számában azt vázolták, hogy Magyarországon az antiszemitizmussal próbálkoznak. Ennek keretében elemezték a kormány újraválasztási esélyét, amelyet „katasztrofálisnak" vélelmeztek. Antallnak felrótták, hogy bár elítélte Csurkát, de nem távolította el a kormánypárt közeléből.[628] A *Die Welt* nem érezte valós veszélynek az antiszemitizmust. Pusztán a politikusok által népszerűségszerzés végett alkalmazott „mesterséges antiszemitizmussal", „színházzal" jellemezték a történteket.

Az osztrák *Die Presse* azért kritizálta Antallt, mert az olyan populistákat, mint Csurka, nem próbálta megtörni, csak el akarta őket „szigetelni".[629] A *Die Presse* munkatársa szerint ugyanazt a hibát követte el Antall, mint Horthy: „figyelmen kívül hagyta és lebecsülte a szélsőjobbot".[630] A bécsi *WirtschaftsWoche* hetilap újságírója

[625] MNL OL AJMH XIX–A–150–j 9d. Újságcikkek és MTI telexek 1992. január–július, 1992. augusztus–december. Német sajtószemle 4.
[626] Uo. 5.
[627] Uo. 6.
[628] Uo. 7.
[629] Uo. 8.
[630] Uo. 9.

kelet-közép-európai tendenciát vélt felfedezni az antiszemitizmus függönye mögött. Rámutatott arra, hogy Szlovákiában a harmincas-negyvenes évek fasiszta politikusai ismét nagy népszerűségnek örvendenek. A szlovák alkotmány a kisebbségeket nem említette meg, csak a szlovákokról olvashattunk a legfelsőbb jogi normában. A bécsi hetilap az MDF-en belül két nyíltan antiszemita írót és politikust nevezett meg. Csurka István mellett ezúttal Csoóri Sándor is hasonló bélyeggel „büszkélkedhetett" az újság hasábjain.[631]

Idézhetők még hosszasan a levéltári anyagban megtalált magyar nyelvű sajtószemlék annak igazolására, hogy miképpen bizonytalanodott el egy csapásra a német nyelvterület nyomtatott médiájában kialakított Magyarország-kép a Csurka-dolgozatnak köszönhetően. Ehelyütt inkább azt kell megemlítenem, hogy a Csurka-faktor és az antiszemita vád erősödéséhez szorosan csatlakozott az 1992-es év médiacsatája a Magyar Rádió és Televízió elnökei mellett, illetve ellenük szervezett tüntetések történeteihez. Mindezzel összefüggött az is, hogy Göncz Árpád sorozatosan nem tett eleget az elnökök felmentését célzó miniszterelnöki indítványoknak.[632] Az általam idézett legtöbb német nyelvű lapban a Csurka-dolgozat hatásait vélték felfedezni a magyar médiakrízisben, amely lényegében Antall József és a köztársasági elnök nyilvánosság előtt zajló csatározásaiban kapott igazán lángra. Mindez később, immár hazai földön, a Göncz Árpád 1992. október 23-i kifütyülése körüli sajtópolémiákban csúcsosodott ki. A történteket a magyar ellenzéki sajtó a magyar szélsőjobb számlájára írta, ráadásul makacsul kapcsolatot próbáltak teremteni a rendzavarás és Boross Péter belügyminiszter között. Boross és még inkább Csurka személyén keresztül az egész Antall-kormányt antiszemitizmussal vádolták.[633]

A *Salzburger Nachrichten* 1992. október 5. hétfői kiadása szintén foglalkozott a magyar ügyekkel, s becsatlakoztatta a Ferencváros labdarúgóinak pozsonyi vendégszereplésén történteket is. Az 1992. szeptember 17-i pozsonyi BEK-összecsapáson a magyar szurkolókra csehszlovák kommandósok támadtak rá, és megverték őket, mindezt élőben a magyar televízió is közvetítette. A csehszlovákok arra hivatkoztak, hogy a magyar szurkolók provokálták őket. Az osztrák lap ezt az eseményt is úgy értékelte, mint ami Csurkának további támogatást és igazolást jelenthet politikájához.[634] Csurka dolgozatához ezt követően könnyedén lehetett az újabb és újabb magyar eseményeket csatolni. Egy olyan origóvá változott a magyar és nyugati médiában, amelyhez hozzá lehetett kötni az Antall-kormányt bíráló valamennyi kri-

631 Uo. 10.

632 Erről a kérdésről még részletesebben lesz szó.

633 Erről a kérdésről is még részletesebben lesz szó.

634 MNL OL AJMH XIX–A–150–j 9d. Újságcikkek és MTI telexek 1992. január–július, 1992. augusztus–december. Német sajtószemle 12.

tikáját. Nehéz kommunikációs ballasztként húzta magával a folyamatosan csökkenő népszerűségével szembesülő magyar kormányt.

Az angol nyelvű sajtó érdeklődése sem maradt el a német mögött. A *The Financial Times* tudósítója szerint Csurka dolgozata „intellektuális Molotov-koktél". A magyar miniszterelnök és kormánya elhatárolódását Csurka állításaitól kelletlennek vélelmezte. Sőt azt is állította, hogy az MDF választmánya javarészt hasznosnak ítélte a dolgozatot.[635]

A brit *The Times* budapesti tudósítója, Ernest Beck nem tett megjegyzéseket arra, ahogyan a magyar kormány igyekezett kezelni a Csurka-kérdést, inkább a tanulmány ismertetésére szorítkozott. A *The Daily Telegraph* 1992. október 8-i kiadásában szolid párhuzamot vont Antall és Csurka között, amikor utalt Antall kijelentésére a 15 millió magyarról. Antall is hibázott – állította a cikk szerzője –, még ha mértéktartó politikusnak számít, akkor sem kellett volna ilyesmit állítania. Az Antall kijelentése és Csurka dolgozata közé szőtt kimondatlan, ám lebegtetett párhuzam jelezte a támadás irányát, ami ezúttal Csurkán keresztül vezetett a magyar kormányhoz.

Hozzátehető, hogy a sajátos és azóta is már-már „haladó hagyománynak" számító szokásoknak megfelelően ezúttal sem idézték pontosan – manapság sem mindig sikerül – a miniszterelnök sokszor bírált kijelentését, ugyanis Antall csak érzésben és lélekben, korántsem jogilag tekintette magát a Trianonban elcsatolt területeken élők kormányfőjének.[636] Más kérdés, hogy az erősen MDF-ellenes média pontosabb feltérképezése esetén okkal lehetett volna számítani megfelelő szándékkal eltorzított mondatai sajátságos átértelmezésére, amely alkalmat ad az antiszemita és revíziós vádaskodásokra.

A francia sajtó részéről a *Libération* kifejtette, hogy a Csurka-dolgozatig Magyarország a „kommunista tömb összeomlása óta példának számított, mert sikerült megóvnia magát a nacionalizmus rákfenéjétől".[637] A francia napilap szerint Csurka publikációja után kérdésessé vált a magyar kormány közeledése a környező országok politikai vezetéséhez. S ezzel megnehezítette a kisebbségben élő magyar nemzetiségek számára szükséges kétoldalú „kollektív nemzetiségi jogok" biztosításáról szóló szerződések elfogadását. Az *Amerikai Magyar Népszava* 1992. szeptember 17-i száma az Egyesült Államokból úgy érzékelte, hogy a magyar kormány igyekezett egybemosni az áldozatot az agresszorral. S a publicista szerint az Antall-kormány

635 MNL OL AJMH XIX–A–150–j 9d. Újságcikkek és MTI telexek 1992. január–július, 1992. augusztus–december. Angol sajtó. 12.

636 Uo. 12–13.

637 Uo. 15.

állásfoglalása nem veszi figyelembe, hogy az írás szerzője kicsoda, és milyen pozíciót töltött be a kormánypártban.[638] Sőt azt is állította a szerző, hogy a kormány kissé kelletlen elhatárolódása is annak volt köszönhető, hogy az amerikai kongresszus 1992. szeptember 22-re tűzte ki a magyar események megvitatását.

Csurka tevékenysége és 1992. augusztusi írása állandó támadási felületet kínált a külföldi média számára. Ezt követően könnyedén köthették hozzá a magyarországi cigányságot sújtó etnikai színezetű bűncselekményeket. A már megszokott vélekedés szerint a kimondott vagy leírt radikális szavaknak és elgondolásoknak olyan súlyuk van, amelyek konkrét tettekhez, bűncselekményekhez vezetnek. Azaz nemcsak az elkövető okozott bűncselekményt, hanem az is felelős, akihez bármilyen vargabetűvel vagy lebegtetett ideológiával hozzáerőszakolható a tett. Ennek a kommunikációs technikának igazolására idézek néhány sort a Miniszterelnöki Sajtóiroda anyagából, amely egy 1993. április 13-án magyarra fordított *Toronto Star*-cikket szemlézett. Bill Schiller, a kanadai lap budapesti tudósítója Csurka 1993. március 15-i beszéde kapcsán a következőt vetette papírra: „Egészségtelen nagytömegű testével egy szabadtéri emelvény mögött Csurka István hallható, amint a mikrofonba liheg. Veszélyes gondolatok hatása alatt álló ember nehéz, erőltetett légzése ez. […] Mi volt ez? Miről is beszélt Csurka? Az igazat mondja – állítja jól tájékozottan egy nyugdíjas hölgy, László Judit. A kedves nagymama kinézetű asszony kérdezi: „A te újságod is véres liberális kezekben van, ugye?" És hozzáteszi: „A világ végére is követném Csurka urat. Minden éjjel a párnám alatt tartom a politikai pamfletjét és olvasom, újraolvasom azt. Ez a Csurka-követők bibliája, kulcs a törvényhez. […] Csurka tanulmányának megjelenése után néhány héttel a skinhead-bűncselekmények megsokasodtak. Cigánycsaládok otthonait gyújtották fel, Pest megyében lelőttek egy cigánynőt és egy férfit. Két bőrfejű halálra vert egy cigány férfit."[639] Azaz Csurka beszélt, írt, és cigányok haltak meg Magyarországon. Mindezek az események tovább nehezítették a kormányzat védekezését az antiszemitizmus igaztalan vádjával szemben. Hosszú távon nem lehetett fenntartani ezt az állapotot.

A Csurka és Antall közötti szakítás 1992. augusztus 20. után már csak idő kérdése volt. Debreczeni József szerint a Magyar Út Alapítvány 1992. szeptember 18-i zászlóbontásával, majd egy nappal később, a Magyar Televízió előtti tiltakozással Csurka súlyos politikai hibát követett el. Feltámasztotta a már vert helyzetben lévő ellenzéket. Egy hét múlva a Demokratikus Charta háromszor akkora demonstrációval reagált a Csurka-féle tüntetésre. Mindez a gyengélkedő szabaddemokratáknak új erőt

638 Uo. 16.

639 MNL OL AJMH XIX–A–10–q Juhász Judit kormányszóvivő 1993. 2d. S-116/93 2–3. Miniszterelnöki Sajtóiroda. Bill Schiller: A türelmetlenség lángja. *Toronto Star*, 1993. április 13.

adott, miközben összefogtak a szocialistákkal az általuk szélsőjobboldali veszélynek bélyegzett Csurka-jelenséggel szemben.[640]

Nem véletlenül Csurka lapjában, a *Magyar Fórum*ban jelent meg a tanulmány. Ez a hetilap mindenképpen a legnagyobb fegyver volt az MDF alelnöke kezében ahhoz, hogy kifejtse nézeteit. A hetilap Antall miniszterelnök politikájától gyökeresen eltérő hangvétele miatt azonban 1991-től már nem használhatta az MDF hetilapja megnevezést sem. Az eredetileg a népi-nemzeti oldal számára létrehozott folyóirat gyakorlatilag is Csurka lapjává vált. És éppen ezért ebben a lapban olvashatók a médiaviszonyok átalakítását óhajtó legradikálisabb követelések is. Az 1992. január 1-jén megjelent újévi számban Csurka jegyzetében már rámutatott arra, hogy Magyarországot „kulturális gyarmatosítás fenyegeti". Nem fogadta el, sőt nehezményezte a Magyar Televízió műsorainak színvonalát. Csurka televíziója nem a reklámok, vagy a *Dallas* és egyéb sorozatok világa volt. „Mindez világossá teszi a feladatot – összegezte. – 1992-ben rendet kell csinálni a Magyar Televízióban. Ha kell, korbáccsal is, de ki kell verni belőle a mérhetetlen igénytelenséget. Ha a Kreml tornyából le lehetett vonni a bolsevizmus vörös zászlóját, talán csak a volt tőzsdepalotáról is le lehet cibálni az igénytelenség rózsaszín kalózlobogóját. Boldog Új Évünk ezzel a mocskos televízióval nem képzelhető el, márpedig mi nemcsak kívánunk, de akarunk is Boldog Új Esztendőt!"[641]

Csurka számára nemcsak szócső volt a lap, hanem olyan fórum is, ahol közölhette az elektronikus médiából megszerzett dokumentumokat is. Gombár Csaba egy írásban közölt véleményét is publikálta, amely az 1992. január 5-i *Vasárnapi Újság*gal foglalkozott. Gombár Szalay Zsolt intendánsnak dokumentált feljegyzésében a műsor három blokkját ítélte meg negatívan. Ezek között szerepelt Győri Béla interjúja Pálfy G. Istvánnal a Magyar Televízió két híradójáról, Csurka István jegyzete, amelyet egyébként állítólag technikai okok miatt nem tudtak teljes egészében közvetíteni, illetve Szöllős István beszélgetése Kónya Imrével. Csupa olyan adás, amelyet bajosan lehetett kormányellenes programnak minősíteni, miközben nyilván kritizálták a médiaállapotokat és az ellenzéket. Gombár szerint „a műsor a szokásos primitív hányadék volt. Zeley[642] gondoskodhatna arról, hogy Pálfy is állandóan egyedül szerepeljen."[643]

Mindezek mellett olyan alapvető forrásokat is megtalálhatunk a lapban, mint az 1992. február 13. és 1992. március 19. között megjelentett „Chrudinák harca" című sorozatot, amely betekintést kínált az olvasónak a Hankiss, Bányai Gábor intendáns

[640] Debreczeni J.: *A miniszterelnök* i. m. 326.
[641] Csurka István: Helyszíni közvetítés egy hét összefüggései. *Magyar Fórum*, 1992. január 1. 2.
[642] Zeley László, újságíró, szerkesztő.
[643] Csurka István: Helyszíni közvetítés egy hét összefüggései. *Magyar Fórum*, 1992. január 16. 2.

és Chrudinák közötti levelezésekbe. Ezekből a dokumentumokból nehezen lehet más következtetésre jutni, minthogy a Magyar Televízió legnépszerűbb és legnézettebb hírműsora, a *Panoráma,* vagy a Chrudinák vezette Külpolitikai Főszerkesztőséghez tartozó *Új Világ, Tájak, Városok, Emberek* roppant nehéz helyzetbe került Hankiss tevékenységének köszönhetően. A *Panorámá*t egyre későbbi időpontban tűzték műsorra, szombati ismétlését igyekeztek hétköznapra tenni. Heltai Péter, Bányai Gábor intendáns helyettese cenzúrázta a *Magyar dráma–1944* című, a vajdasági magyarokkal szemben elkövetett második világháború alatti tömeggyilkosságokról szóló riportfilmet.

Majd nem is sugározták ezt a műsort, miközben Heltai Entz Géza államtitkár segítségével akarta kirakni a tévéből Chrudinákot. Hankiss mindezért nem távolította el Heltait, csak szóbeli megrovásban részesítette, miközben semmit sem tett azért, hogy Bányai ne szüntesse meg az *Új Világ*ot.[644]

És miközben az önálló Külpolitikai Főszerkesztőség több embert átadott az MTV2 csatornájának, és Hankiss-sal abban egyeztek meg, hogy ezeket a státuszokat betöltik majd, azonban Bányai saját döntése alapján Nagy Lászlóhoz, az MTV gazdasági főigazgatójához utalta az ily mód megüresedett, be nem töltött álláshelyeket és a hozzá tartozó anyagi forrásokat is. Ráadásul az MTV1 csatornaigazgatója azt is elhatározta, hogy a *Panoráma* csak 13:30-ig kaphat stúdióidőt, mivel a MTV2 *Egyenleg* című adását részesítette előnyben, miközben tudnia kellett, hogy az időeltolódás miatt egyes külföldi riportokat csak 14:00 után lehetett egyáltalán rögzíteni. Folytathatnám a sort, de egyértelmű, hogy mindezek az események csak erősítették Csurka messianisztikus meggyőződését, amely az elektronikus média megtisztítására sarkallta.

És itt elérkeztünk egy újabb kérdéshez: valóban csak az MDF vezetése tehet arról, hogy Csurka radikális gondolatait nem sikerült megfékezni? Ki és hogyan járult hozzá a Magyar Igazság és Élet Pártja, az MDF egykori alelnöke későbbi politikai szervezetének létrehozásához? A mindenfajta konszenzust kerülő médiaelnökök kontraproduktív döntéseinek sora, vagy Antall József centrista politikája?

Az intendánsok kijelölése, a Pálfy, Győri és Chrudinák elleni eljárások, majd eltávolításuk minden bizonnyal nem segítette, hanem katalizálta az MDF alelnökének vízióját a pártja és az Antall-kormány elleni szabaddemokrata média-összeesküvésről. A legnagyobb ellenzéki párt legjobb „befektetése" ezért minden bizonnyal éppen Csurka István volt, akire mindig számíthattak azután, hogy az első esszéjét 1990.

644 Chrudinák harca I–VI. *Magyar Fórum*, 1992. február 13. – 1992. március 19. [Lásd a különböző részeket a lap adott számaiban a 20. vagy a 15. oldalán.]

március 31-én *Apák és fiúk* címmel megírta.[645] Ez volt az a publikáció, amelyben Csurka azt vázolta, hogy az SZDSZ vezetőinek rokonsága kommunista gyökerekkel rendelkezik.[646]

Médiapolitikai szempontból a szabaddemokraták számára Csurka egy olyan kiaknázható aranybánya szerepét töltötte be, akinek vitatkozó kedve, indulatai, a dolgozataiból kivágott fél, és nem teljes citátumok vég nélküli szajkózása szükségesek voltak ahhoz, hogy folyamatos fasiszta veszélyről cikkezzen a velük baráti, kormányt támadó sajtó.

Ám ez csak az egyik oka volt Csurka változásokat sürgető publikációinak. Az MDF-en belül mások is sokat tettek azért, hogy az alelnök fortyogó indulatai ne csillapodjanak le. Belülről is táplálták dühét és sok szempontból támadható ideológiai meggyőződését. A kérdés csak az volt, hogy a Csurkával szembeni jogos kritika az MDF-en és a kormányon belül tartható-e, vagy sem. Az alelnök 1992. augusztus 20-i elaborátuma szétfeszítette a kereteket, és a nagyközönség számára a legnagyobb kormányzati erő gyengeségeire mutatott rá.

Újfent, sőt ismét a betegségével küszködő Antall Józsefnek kellett megtalálnia a megoldást. A miniszterelnök roppant nehéz helyzetbe került a médiában. Egyrészt azért, mert Csurka személyesen is megtámadta, amikor elővette egészségi állapotának a kérdését, és az utódlásának megoldását kezdeményezte. Antall három nappal az alelnök elaborátumának megjelenését követően *A HÉT* című műsorban válaszolt Feledy Péter immár a betegségét is érintő kérdéseire.[647] Kerülte a direkt konfrontációt Csurkával. Az értelmiség, a publicista tollforgatók jelentős része elítélte Csurka István gondolatait, miközben a nem kormánypárti képviselők nyilatkozatai között néhányan ([Beke Kata független], Horn Gyula [MSZP]) úgy tálalták a publicisztikát, mint az addigra már elhíresült Kónya-dolgozat[648] egyenes folytatását.[649] Horn Gyula szerint a „Kónya-féle elemzés csontvázát Csurka töltötte fel hússal". Debreczeni eközben már vizionálta Csurka és Antall elkerülhetetlen összecsapását az előbbi vereségével, miközben azon véleményét is vázolta, hogy az alelnök fellépése hajtotta a Magyar Televízió elnökét, Hankisst az ellenzék karjába.[650] Ezen kívül érdemes figyelembe venni más szempontokat is.

[645] Csurka István: Apák és fiúk. *Magyar Fórum*, 1990. március 31. In: Magyar Fórum honlapja http://magyarforum.hu/cikk/3225/Apak-es-fiuk/ (letöltve: 2018. június 26.)

[646] Uo.

[647] Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 548.

[648] Erről majd a MTV és MR ügyeivel foglalkozó fejezetekben részletesen lesz szó.

[649] Fekete Doboz: 1992. szeptember havi krónika 1. rész. In: Vera & Donald Blinken Open Society Archives. https://www.youtube.com/watch?v=LWYQ_SydZKk (letöltve: 2018. június 26.)

[650] Fekete Doboz: 1992. szeptember havi krónika 1. rész. In: Vera & Donald Blinken Open Society Archives. https://www.youtube.com/watch?v=LWYQ_SydZKk (letöltve: 2018. június 26.)

Gombár Csaba már 1992. március 16-án fegyelmivel elbocsátotta Rózsa T. Endrét, majd 1992 májusában Antall előbb Gombár, aztán 1992. június 23-án Gombár és Hankiss felmentését is kezdeményezte Göncz Árpádnál, aki elutasította ezt. Mindez nemcsak Csurkának és az MDF radikálisainak volt köszönhető. A két médiaelnök szerkezeti átalakításai, az intendánsok kinevezései, a műsorváltozások, majd az elhúzódó alelnöki delegálások már alkotmányjogi kérdésekkel terhelték az elektronikus médiáért folyó harcot.

Debreczeni akaratlanul is az ellenzéki véleményekhez közelített, bár szigorúan véve csak Csurka István politikai pamfletjének megítélésében. És miközben Csurka MDF-es jövőjéről lamentált, nem vette észre a saját MDF-es karrierjére vetülő árnyékot, amelyet éppen a dolgozatra való reagálásával alapozott meg. Az ellenzéki sajtó ugyanis kapva kapott az alkalmon, hogy bemutassa, dokumentálja és kommentálja a Csurka és az MDF „nemzeti-liberális" szárnya közötti ellentétet, mindezt akkor, amikor a médiaháború a tetőfokára hágott. Debreczeni publicisztikái ugyanúgy az MDF lehetséges szétesését hordozták magukban, mivel – szigorúan a centrumból nézve – Csurkához hasonló, ám ellenoldali hatást fejtettek ki. Ezek a kétoldali hatások a közép szétszakításával fenyegettek, miközben Debreczeni sorai táplálékul szolgáltak az MDF radikálisainak, mivel megkapták a „Na ugye! Köztünk vannak a liberális ügynökök is!" vádját.

Az MDF vezetősége augusztus végén azon az elnökségi ülésen tárgyalta Csurka ügyét, amelyiken a VI. Országos Gyűlés előkészítése is téma volt.[651] Csurka meghátrált, napirend előtti felszólalásában megkövette a miniszterelnököt a dolgozatában foglaltak miatt. Kónya Imre, bár helyt adott az alelnök azon nézetének, hogy igaza volt a köztársasági elnök bírálatában, hiszen a médiakérdésben mutatott ellenállása törvénysértő volt, de azt is kifejtette, hogy nem lehet a tanulmányban foglaltak szerint törvénysértő módon rendőri erőkkel eltávolítani a médiavezetőket. Az ellenzék és a vele szimpatizáló sajtó nem hagyta ki az újabb lehetőséget.[652]

Törvénysértésre egy demokráciában nem lehet újabb törvénysértéssel válaszolni. Nem is beszélve arról, hogy amint a fejezet elején bemutatott cikkekkel illusztráltam, a Nyugat meglehetősen érzékenyen reagált a médiaügy hullámaira. Antall zárszavában igyekezett konszenzust keresni, elutasította a tanulmány genetikai elemeit, és okkal figyelmeztetett arra, hogy a legnagyobb kormánypárt már megkapta az antiszemita bélyeget, amelyet időbe került letakarítania. Kónya Imre visszaemlékezése szerint Antall azt javasolta, hogy másnap Csurka, Furmann Imre és Medgyasszay László sajtófőnök részvételével, azaz az MDF különböző csoportjait megjelenítve

651 Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 548.
652 Uő. 549.

tartsanak sajtótájékoztatót.[653] Ezen a sajtótájékoztatón azonban nehezen tudták az egységet megjeleníteni Debreczeni József fellépése miatt.

A legnagyobb kormánypárton belül különösen ő vált az alelnök legnagyobb kritikusává. Mind Debreczeni, mind Csurka komoly publicisztikai tevékenységet is folytatott, de a köztük lévő alapvető különbség nemcsak ideológiai volt, hanem abban is megnyilvánult, hogy Debreczeni írásait meg tudta jelentetni az olyan nyíltan vagy kevésbé nyíltan kormánykritikus lapokban is, mint a *Magyar Hírlap, Magyar Nemzet,* vagy akár a *Népszabadság,* miközben Csurka elsősorban a *Magyar Fórum*ra támaszkodott.

Debreczeni Csurkához írt nyílt levele 1992. augusztus 27-én a *Népszabadság* első oldalán nácinak bélyegezte az alelnök dolgozatának elemeit. „Tudom, hogy ennyi is sok volt, hogy rég nem mérlegelem már a pragmatikus érdek- és erőviszonyok, a politikai célszerűség tényezőit. De vannak helyzetek, amikor képtelen erre az ember, amikor az bűn. A te röpiratod ilyen helyzetet teremtett számomra, számunkra. Be kell hát végeznem, ki kell hát mondanom: mindazon elemek halmaza, amit eddig kimutattam a szövegedből (ami kiordított belőle!): a kirekesztő, faji ihletésű, kizárólagos értékként felmutatott nemzeti kollektivizmus; társulva az antidemokratikus, antikommunista és antiszemita elemekkel, hibátlanul megfelelnek egy komplett náci ideológiai alapvetésnek. Ehhez nekem – nekünk, az MDF-nek nincsen semmi közünk. Nem is lesz."[654]

Debreczeni írásában nemcsak a nácizmus víziója jelent meg, hanem egyfajta kezdetektől meglévő kettős érzületéről is beszámolt. Egyrészt eleinte csodálta Csurkát, amiért mindig megtalálta a társadalmat feszítő neuralgikus pontokat, miközben – már ekkor is – az általa felvázolt megoldási lehetőségek és azok tálalása visszatetszést keltett benne. Debreczeni más, szintén az MDF „nemzeti liberális" csoportjához tartozó politikusokkal együtt (Kulin Ferenc, Furmann Imre, Elek István) élesen elutasította a pamfletben foglaltakat. Ám Debreczenivel ellentétben tévedés úgy vázolni a nemzeti liberális csoport személyeit, mint akik folyamatosan egyetértettek mindenben. A többségük nem helyeselte, hogy az MDF sajtóirodájának vezetője az ellenzéki sajtóban támadja Csurkát, ez messze túllépett a belső kritika kívánatos módjain.

Kónya Imre, amint megismerte Debreczeni publicisztikájának tartalmát, őrületesnek bélyegezte a helyzetet. „Az MDF-liberálisok egyik prominense egy ellenzéki

[653] Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 549.

[654] Debreczeni József: Az MDF-es politikus nyílt levele Csurka Istvánhoz. *Népszabadság*, 1992. augusztus 27. 1; 7.

lapban lenácizza az MDF egyik alelnökét!”[655] Ilyen körülmények között kellett újfent szembenézni az ellenzéki médiával.

A *Kurír* 1992. augusztus 28-i címlapja *Jobbhorog* címmel, az első oldalon tudósított az MDF elnökségi ülése után tartott sajtótájékoztatóról. Csurka a cikk szerint kijelentette, hogy a tanulmányát élesen bíráló MDF-liberálisok pusztán olyan halak, akiket „beetettek”.[656] Bár Csurka némi önkritikát gyakorolt a sajtótájékoztatón, sajnálta, hogy a miniszterelnök betegségével előhozakodott, miközben – továbbra is – akár a rendőrség beavatkozását is szükségesnek tartotta az elektronikus média vezetőinek leváltásához. „Bizonyára láttak már híradót – fejtegette az újságíróknak –, amelyben angol, francia, német rendőrök a tüntetőket gyepálják. A törvénytelenül kinevezett intendánsok elleni eljárás a rádióban, a televízióban nem demokráciaellenes.”[657] Debreczenivel sem bánt kesztyűs kézzel az MDF alelnöke. „Csurka szerint annak végső értékelésétől, attól, hogy tanulmánya náci ideológiai alapvetés volna, minden elnökségi tag – Furmann kivételével – irtózattal fordult el.” Csurka megjegyezte: „Debreczeni cikkének még következményei lesznek.”[658] Az Antall által kívánt hatás elmaradt, Csurka és a liberális szárny vitáját jelenítette meg a sajtó.

Fontos, ám nem meglepő adalék, hogy a *Magyar Fórum*ban nem ezt emelték ki. Kiderült, hogy Furmann kivételével mindenki egyetértett abban, hogy elítéljék Debreczeni publicisztikáját.[659] A Debreczeni által vizionált egységes nemzeti liberális csoport, amelynek talán a vezetésével is kacérkodott, valójában a Csurka-dolgozatra való reagálásával szétesett. Kulin Ferenc szerint éppen azért jött létre eredendően a párt liberálisainak szárnya, hogy a háttérből támogassa a miniszterelnök politikáját.[660] Ezzel azonban nem fért össze az ellenzéki sajtóban az MDF alelnökének náci megbélyegzése. Hiszen mindez csak a szabaddemokratákat erősítette.

Megfelelő előjáték volt ez az MDF által 1992. augusztus végén Cegléden megtartott Országos Választmányhoz. A betegséggel küszködő miniszterelnöknek itt is be kellett avatkoznia, mert bár az elnökségben megnyerte a csatát, Cegléden kezdeti távollétében Csurka vette át a kezdeményezést. Kónya visszaemlékezése szerint azon választmányi tagok kisebbsége is, akik a Csurka-elaborátum egyes hibáit fejtegették, ugyanúgy elítélték Debreczeni dolgozatát.[661]

655 Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 550.
656 Buják Attila: Jobbhorog. A hal neve Furmann. *Kurír*, 1992. augusztus 28. 1, 5.
657 Buják A.: Jobbhorog i. m. 5.
658 Uo.
659 M. I. : Nézetek szabad ütköztetése. *Magyar Fórum*, 1992. szeptember 3. 4.
660 Kulin Ferenc interjú 2018. július 3.
661 Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 552.

A Kútvölgyi úti kórházban kemoterápiás kezelés alatt álló Antall hívei kérésére ismét megjelent, és megakadályozta a Csurka-elaborátumot támogató nyilatkozat elfogadását. Debreczeni szerint Antall három órán keresztül beszélt, elítélte az ő *Népszabadság*ban írt cikkét is, miközben pontról pontra elutasította az alelnök téziseit, és kért a kormánya számára feltétlen támogatást.[662] Fellépésének köszönhetően a szakadás nem történt meg, de egyre szorítóbbá vált a tagságot állandóan foglalkoztató médiakrízis megoldása. A választmány ugyan hitet tett a centrista politizálás és Antall vezetése mellett, ám az ellenzéki sajtó javarészt ezt nem hangsúlyozta.[663] Mintha Csurka elítélése meg sem történt volna.

Utólagos okoskodás talán, de Hankiss és Gombár eltávolításának fontosságát megsokszorozta Csurka politizálása. Csurka hiányában nem vált volna olyannyira kritikussá a médiaelnökök kérdése sem.

Az MDF-tagságban egyáltalán nem volt egyértelmű, hogy Csurkát el kell ítélni. Elegendő megemlíteni, hogy 1992 szeptemberében a Kaszásdűlőn tartott lakossági fórumon olyan, volt 56-os pesti srácok szólaltak fel, mint az egykori Széna téri felkelőcsoport tagja, Németh Bálint és Fónay Jenő, valamint a szintúgy 56-os tevékenységéért tíz hónapnyi börtönbüntetésre ítélt Kéri Edit.[664] Ők voltak azok a főszereplők, akik Csurka mögé álltak, és talán az alelnök tényleg úgy érezte és elhitte, hogy a többség mellette áll.

Az író, publicista, politikus MDF-alelnök immár elég erősnek érezte magát, s a médiaelnökök elleni tüntetésekhez megtalálta társait is. Nem kerülték el figyelmét a baráti sajtóban zajló folyamatok, sőt folytatta azt a hangvételt, ami radikális változásokat sürgetett. Ezért nem kerülhette el a kritikát Alexa Károly *Heti Magyarország*a és Fábián László *Új Magyarország*a sem. A *Magyar Fórum* második oldalán rendszeresen közölt jegyzeteiből érdemes az 1992. szeptember 3-i cikkének tartalmát idéznem. Megállapította, hogy mind a *Heti Magyarország,* mind az *Új Magyarország* baloldali fordulatot vett. Véleménye szerint az előbbiben olyan publicisztikák jelentek meg, amelyeket bátran közölhetett volna a *Magyar Hírlap* is.[665] Csurka nehezményezte, hogy az *Új Magyarország*tól – s ezt már fejtegettem itt – elbocsátottak szerkesztőket. Az MDF alelnöke nehezményezte, hogy Vödrös Attilát, vagy az olyan munkatársakat, mint Balaskó Jenőt elküldték a laptól.

Czakó Gábor, a *Publica Rt.* vezetője, aki néha a *Magyar Fórum* számaiban is publikált, nem hagyhatta ezt szó nélkül. Nem is olyan burkoltan utalt arra, hogy

662 Debreczeni J.: *A miniszterelnök* i. m. 319.

663 Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 555.

664 Fekete Doboz: 1992. szeptember havi krónika 1. rész. In: Vera & Donald Blinken Open Society Archives. https://www.youtube.com/watch?v=LWYQ_SydZKk (letöltve: 2018. június 26.)

665 Csurka István: Helyszíni közvetítés egy hét összefüggései. *Magyar Fórum*, 1992. szeptember 3. 2.

az *Új Magyarország*nál egyes újságírók nem szerették Antallt. Egy esetben egy ilyen kolléga, amikor Fábián főszerkesztő a munkáját kritizálta, a következőképpen vágott vissza: „Ha valaki, [pl.] a főnöke szóvá tette, hogy miért nem írta meg a tudósítását, akkor rendszerint azzal vágott vissza, hogy az ő tagkönyvének kisebb a száma Antall József tagkönyvénél is. Hogy az ő tehetségével és teljesítményével ilyen sokáig kaphatott fizetést, az csakis Fábián főszerkesztő lágy szívének tudható be. […] Bizonyos, hogy lesz még sok mozgás az *Új Magyarország*nál, amíg az ország legjobb napilapja lesz. Én speciel örülnék, ha elmennének olyanok, akik nem tudják, mi a különbség hír és kommentár között, akik nem tudnak riportot írni, akik ájuldoznak a miniszterek szellentéseitől is, akik a szakmai vitákból politikai ügyet próbálnak koholni, akik csak kapitányként bírják elképzelni magukat."[666]

Czakó szerint Csurka politikai vitát gyártott sajtószakmai kérdésekből, pedig neki kellett volna tudnia a leginkább, hogy annak idején a Kádár-korszakban éppen ez történt. Politikai vagy szakmai megbízhatóság? Választani kell, de ki nevezhette volna a szintén elbocsátott Balaskó Jenőt vagy Vödrös Attilát szakmailag alkalmatlannak?

A Csurka és Antall között feszülő ellentét politikai volt, és immár vitathatatlanul átterjedt az MDF számszerűleg csekélynek mondható baráti médiájára is. Nehéz falat volt ez a kormánnyal szimpatizáló médiamunkások számára is. A már említett Balaskó Jenő, miközben mélységesen becsülte és tisztelte a kormányfőt, még 1993-ban is írt cikkeket a *Magyar Fórum* számára. 1992. szeptember 3-i munkájában megvédte Csurka Istvánt, aki rengeteg támadást kapott elaborátuma miatt.[667] 1993-ban aztán elhagyta Csurkát, és a *Pesti Hírlap* munkatársa lett. Antall centrumpolitikáját választotta.

Szinte elegendő csak a *Magyar Fórum* cikkeit lapozgatni ahhoz, hogy az időszak médiájával foglalkozó cikkeket elemezve megállapítsam: nem csillapodott, sőt az augusztusi dolgozat után tovább fokozódott a médiakrízis. A Hankiss és Pálfy, valamint Chrudinák közötti levélváltások, hasonlóan az Antall és Göncz közti levelezéshez a sajtó nyilvánossága előtt zajlottak, mindezekből a forrásokból is ugyanarra a következtetésre jutottam: Csurka munkája újabb kontraproduktív megoldásokra sarkalta Hankisst, aki 1992. szeptember 28-án elbocsátotta a *Híradó* és *A HÉT* főszerkesztőjét, Pálfy G. Istvánt.[668]

Hankissnak nyilván tudnia kellett, hogy ezzel újabb frontot nyit meg, hiszen Pálfy személyében a kormánykoalíció garanciát látott arra, hogy a *Híradó*ban és

[666] Czakó Gábor: Levél a marhapörköltről. *Magyar Fórum,* 1992. szeptember 17. 21.
[667] Balaskó Jenő: Keresztűzben Csurka István. *Magyar Fórum,* 1992. szeptember 3. 5.
[668] Paál V.: *A magyarországi* i. m. 422.

*A HÉT*ben helyet kap majd a kormányzati vélemény. Ezzel szemben az MTV2 csatornáján az *Egyenleg* éppen ezért lett létrehozva, hogy ellensúlyt képezzen Pálfyval szemben. Tehát ha a Pálfy-féle *Híradó*t megszüntetik, mert az ellenzéki vélemények szerint az koncepciózus, nem felel meg a közszolgálat kritériumainak, túlságosan elfogult Csurkával szemben, meg kellett volna szűnnie az *Egyenleg*nek is, majd ötvözni kellett volna a különböző nézőpontokat egyetlen műsorban. Ám mondanom sem kell, ez ezúttal sem történt meg.

Hankiss 1992. szeptember 28-án külön levélben értesítette Göncz Árpád köztársasági elnököt és Antall József miniszterelnököt Pálfy leváltásáról, s Göncznek részletesebb indoklást is mellékelt. Általában a közvetlen felettesnek szokás magyarázni egy döntés jogosságát, vagy még inkább egyeztetni kellett volna főképpen a kormányfővel az ügyben. Az egyeztetés ezúttal is elmaradt. Médiatörvény hiányában Hankiss olvasatában az egyeztetés eredménytelenül zárult. Maradt tehát az önálló döntés, s egy önálló levél megírása. „Rákényszerültem, rákényszerítettek erre a lépésre – kezdte indoklását a TV-elnöke. – A magam részéről mindent elkövettem, hogy ne kelljen sort keríteni ilyen lépésre. Augusztus folyamán beszéltem Önnel és Antall miniszterelnök úrral, kérve újra segítségüket abban, hogy a médiatörvény mielőbb megszülessék. E beszélgetések során egyetértettünk abban, hogy a következő néhány hétben minden félnek tartózkodnia kell olyan lépésektől, amelyek megnehezítenék az akkor indulófélben lévő tárgyalásokat a törvényjavaslat körül."[669] Hankiss Csurka fellépésével, Réti Miklós KDNP-képviselő, a médiaelnökök eltávolításáért folytatott éhségsztrájkjával, a kormányhoz közel álló orgánumok állandó támadásaival és az ellene szervezett demonstrációkkal magyarázta a helyzet gyökeres megváltozását. Azt állította, hogy *A HÉT* és a *Híradó* műsoraiban az indokoltnál nagyobb súllyal szerepeltek Csurka gondolatai, s teret biztosítottak a hozzá kötődő akcióknak, demonstrációknak, petícióknak.[670]

Levelében utalt egy augusztusi fegyelmire, majd *A HÉT* 1992. szeptember 13-i adására, amelyet politikai elfogultsággal vádolt. Ám a lényeg ezúttal is a dokumentum utolsó harmadában található. „A Csurka-féle mozgalom zászlóbontása után a helyzet is megváltozott: úgy vélem, hogy az eddigi lassú, türelmes tanulási folyamatnak vége van, és a továbbiakban sokkal nagyobb szigorral számon kell kérni mindannyiunkon a demokratikus cselekvés normáinak és játékszabályainak betartását."[671] Hankiss emellett arra is hivatkozott, hogy Pálfy immár a médiakrízis

669 Hankiss Elemér levele Göncz Árpádnak és Antall Józsefnek. 1992. szeptember 28. In: *Magyar Fórum,* 1992. november 5. 12.

670 Uo.

671 Hankiss Elemér levele Göncz Árpádnak és Antall Józsefnek. 1992. szeptember 28. In: *Magyar Fórum,* 1992. november 5. 12.

szokásos „hadviselési" formái mellett 1992. szeptember 16-án nyílt levélben tudatta vele, hogy megszűnt közöttük az együttműködés, nem hajlandó beszélni sem vele. Ennek következtében Pálfy elküldése után Hankiss Csák Elemért nevezte ki a *Híradó,* Gyulay Zoltánt pedig *A HÉT* élére.

Pálfy leváltásával a legnagyobb darázsfészekbe nyúlt Hankiss, hiszen az MDF népi-nemzeti szárnya kiemelten szimpatizált a volt főszerkesztő személyével. 1992 októberében nem véletlenül beszélhetett a televízióban történtekről a párt Bem téri székházában a Népi-Nemzeti Kör meghívására.[672] Csurka sem hagyhatta szó nélkül Pálfy elbocsátását.

S ez még csak a kezdet, ha úgy tetszik, puszta reagálás volt Hankiss részéről a Csurka-féle hangvételre és a televízió előtti tüntetésre. Hankiss úgy döntött, nemcsak a Pálfy-kérdést, hanem Chrudinák ügyét is hasonlóan oldja meg. A selyemzsinórt a *Panoráma* 1992. szeptember 15-i adása szolgáltatta. Az MTV vezetője nehezményezte a Ion Iliescu elnökkel készített riportot. „A *Panoráma* állítólag úgy vágta össze más szövegekkel és képekkel az interjút, hogy az rossz fényben tüntette fel Ion Iliescu elnököt, és propagandát fejtett ki Emil Constantinescu elnökjelölt érdekében."[673] Az MTV elnöke a MÚK és a MÚOSZ elnökéhez címezte a levelét, és megkérte őket, hogy a két testület etikai bizottsága vizsgálja meg a Chrudinák szerkesztette adást. Hankiss vádjait a Románia budapesti nagykövetsége által 1992. október 1-én kiadott kommünikére alapozta. A probléma az volt, hogy mint minden ilyen nyilatkozat, ez is elsősorban politikai állásfoglalás volt. Hankiss magáévá tett egy román politikai nyilatkozatot, miközben a román sajtóból és a *Népszavá*ból is kiderült, hogy a *Panoráma* ominózus anyagának bevágásait egy híres román irodalmár interjújából készítették. Nem véletlenül Kósa Csaba éppen ennek a költőnek a nyilatkozatára hivatkozva utasította el a MÚK etikai bizottságának összehívását.

Az interjúban, amit Hankiss és a román elnök sajtóirodája kommentárnak nevezett, egyébként a Román Írószövetség elnöke s a világhírű író, költő Mircea Dinescu szerepelt. Érdemes idéznem a *Panoráma*-ügyben írt sorait: „Szeptember 25-én[674] a Magyar Televízió Ion Iliescu elnökkel közölt interjút, melyet állítólag időnként alulírott »gúnyos kommentárjai« szakítottak meg. Elsősorban nem értem, hogy az én interjúmat miért tekintik kommentárnak, valamint az Iliescu úr kommentárjait interjúnak. Most tudom meg, hogy az elnökünk nem viseli el az iróniát, azt képzeli, hogy a jó románnak merevnek, udvariasnak és bikkfanyelvűnek kell lennie. Nézzétek el nekem írói büszkeségemet, de ebben a minőségemben sértve érzem magam, hogy

672 [Név nélkül]: A paktum ellen. *Magyar Fórum,* 1992. október 15. 2.
673 [Név nélkül]: Hankiss Elemér levele Kósa Csabának. *Magyar Fórum,* 1992. október 15. 4.
674 Szeptember 15.

azt az interjút, amit a *Panoráma* szerkesztői kértek tőlem, és amelyben legfeljebb túlzottan őszinte voltam, időnként az elnökjelölt banalitásai és szemenszedett hazugságai szakították meg. A fentiek miatt ünnepélyesen tiltakozom."[675]

Hankiss szerint a *Panoráma* szerkesztősége nem teljesítette a román elnök stábjával előzetesen megbeszélt feltételt, miszerint az Iliescu elnök által adott interjút kommentárok nélkül, vágatlanul közlik. Chrudinák ilyen feltételre nem emlékezett, sőt „ezt a magyar nagykövetség egyik munkatársa is megerősítheti, aki tartotta a kapcsolatot Iliescu elnök sajtóirodájával, és mindvégig jelen volt az Iliescu-interjú elkészítésénél, és segített is a tolmácsolásban."[676]

És elérkezünk egy újabb kérdéshez: miért is szerepelt Dinescu a *Panorámá*ban Iliescu mellett? Mert Dinescu más politikai pólust képviselt. Ugyanazokról az ügyekről nyilatkozott, mint az elnök, de a másik oldal véleményét mondta el. A *Panorámá*ban a nézőkre bízták a véleményalkotást, miközben a román elnök szerint a bukaresti magyar nagykövetség, a nagykövetség sajtóattaséja, Almási Kálmán és Chrudinák ígéretet tettek arra, hogy a román elnök interjúja vágatlanul és kommentárok nélkül kerülhet az MTV1 műsorába. A *Panoráma* ezúttal a román belpolitika bugyraiba nyújtott betekintést, miközben ezen a belpolitikán állt vagy bukott a magyar kisebbség sorsa is. Nem csoda, hogy a kisebbségben élő magyarság számára Chrudinák népszerű volt. Elegendő csak Tőkés László lelkésznek – későbbi református püspöknek – és Chrudináknak a magyar kisebbség román diktatúra általi beolvasztását, elpusztítását bemutató, még a rendszerváltozás idején készített *Panoráma*-adásáról megemlékeznünk, amelyből a temesváriak értesülhettek Tőkés sanyarú sorsáról és az ellene megindított törvénysértő eljárásról is. A *Panoráma* adásai állandó köldökzsinórt jelentettek az elszakított területeken élő magyarság és Budapest között.

Hankisst immár a kisebbségi magyarság sem fogadta el. Chrudinák megtámadásával a TV-elnök sokkal többet veszített, mint nyert. A román forradalom ikonja, Tőkés László sem állt vele szóba. Mindez további igazolást jelentett Csurka számára. Kétségtelen, hogy Chrudinák módszere egyáltalán nem volt elegáns, egy másik ország közjogi méltóságával készített interjú ilyen módon való kezelése kérdéseket, akár sajtóetikaiakat is felvethetett. Mindezt azonban a médiakrízis kellős közepén felvetni? Egy olyan televízióban, amelyben más nézőpontból akár az MTV2 csatornáján az *Esti Egyenleg*ben is lett volna alkalom foglalkozni az üggyel? Talán nem is kell a kérdést tovább boncolgatnom.

675 Décsi: Chrudinák szerint Iliescunak nem volt feltétele. *Népszava*, 1992. október 3. 4.
676 Uo.

Ilyen körülmények között nem csoda, ha a konzervatív újságírókat tömörítő MÚK etikai bizottsága nem foglalkozott az üggyel. Ám a MÚOSZ még el sem készült az állásfoglalással, amikor Hankiss 1992. október 15-én leváltotta Chrudinákot. A *Magyar Fórum* értelmezése szerint Hankiss, mint a Magyar Televízió elnöke a román elnök sajtóirodájának és Iliescu elnöknek „engedelmeskedve" elzavarta a *Panoráma* főszerkesztőjét.[677] A tévé vezetője Benda Lászlót nevezte ki Chrudinák helyére, ami azért is sokatmondó, mert miközben Hankiss Chrudinákkal való vitája során többször utalt ellenfele kommunista múltjára, addig ezt a vádat Bendával kapcsolatban sohasem hangoztatta.

Nyilván nem Iliescu kérésének engedelmeskedett Hankiss. Pusztán saját világnézetének megfelelően eltávolította a kormányhoz közel álló és legfontosabb hírműsorok vezetőit. Az utolsó cseppet a pohárban Csurka támadásai jelentették számára. Erre adott válaszreakciói voltak a büntetések, de ettől a ponttól kezdve már nem volt semmilyen visszatérés a normalitáshoz. A megegyezés lehetetlenné vált. Sokan érezhették úgy, hogy Csurkának igaza van, Hankisst meg kell fékezni bármi áron. Ez kétségtelenül nyomást gyakorolt az Antall-kormányra, amely elvesztette a televízióban azokat az utolsó szerkesztőket is, akik a konzervatív oldallal szimpatizáltak.

Győri Béla 1992. augusztusi elbocsátása után Pálfy, majd Chrudinák következett, miközben Hankiss és Gombár a helyén maradt. Göncz nem írta alá Antall kezdeményezését a leváltásukra. Minden egyes újabb ügy alátámasztani látszott Csurka radikális nézeteit. 1992 őszétől már arra is válaszolnia kellett az MDF alelnökeként, hogy szeretne-e esetleg újabb pártot alapítani. Ám ekkor még az MDF átalakításával képzelte el jövőjét, és ahogy közeledett az MDF 1993. januári Országos Gyűlésén esedékes elnökválasztás, úgy vált egyre fontosabb kérdéssé a sajtóban is, hogy Csurka vállalná-e a megmérettetést Antallal szemben. Antall semmiképpen nem tartotta elképzelhetőnek, hogy egy Csurka elvei szerint kialakított MDF-vezetéssel a háta mögött folytassa a kormányzást. A miniszterelnöki pozíciót – amint azt az Országos Gyűlés előtt elmondta – nem tartotta volna meg abban esetben, ha nem a centrumpolitika elveinek megfelelő csoport veszi át a legnagyobb kormánypárt irányítását.

Csurka 1993. január 9-én, az MDF népi-nemzeti körének összejövetelén visszautasította az elnökjelöltséget. Tisztában volt azzal, hogy nem nyerhet Antall ellenében, de nem tartózkodott attól, hogy a *Magyar Fórum*ban ne bírálja a jelöltállítás gyakorlatát. Először is úgy vélte, hogy az elnökjelöltek nem tettek nyilatkozatot az indulásukról, és sem ők, sem Antall nem tett közé semmilyen programot. Mivel nem lesz elnökjelölt, nem is kell új programot hirdetni. Sőt feleslegessé vált a számvetés,

[677] [Név nélkül] Szétverni a Panorámát… avagy Hankiss Elemér engedelmessége. *Magyar Fórum,* 1992. november 12. 12.

továbbá az MDF előtt álló feladatokhoz szükséges változtatások is elmaradnak majd – vélte Csurka. „Ezért végül az elnökválasztás az Országos Gyűlésen a jelenlegi elnök melletti kiállássá válik majd, ami önmagában nem elvetendő politikai tett és mód, benne van azonban a politikai megmerevedés veszélye és a tagság akaratérvényesítéséről való lemondás kockázata. S mindez titkos szavazással történik… Magam is titkosan szavazok majd, most azonban nyíltan megmondom, hogy ilyen feltételek mellett nem vállalhatom el a jelöltséget."[678]

Az MDF Országos Választmányának szóló nyilatkozat kritizálta Antall újraválasztását, mivel Csurka valójában szövetségeseket keresett saját programjának megvalósításához. Ebben a sajátos helyzetben jelent meg új tanulmánya *Keserű hátország* címmel. A publicisztika szerint a világ egypólusúvá vált ugyan, de a rendszerváltozás nem történt meg. Szabó Iván pénzügyminiszter egy részét igyekezett megérteni a vádaknak, de úgy érezte, Csurka már keményebb kritikát engedett meg magának, mint az ellenzék. Figyelmezette is Csurkát arra, hogy a kormány ugyan el tudja viselni azt, hogy Antallt a nyugati banktőke „szállászcsinálójának" állította be, de a nyugatiak nem igazán fognak úgy befektetni a magyar gazdaságba, ha az MDF alelnöke tovább folytatja vádaskodását. Szabó egyetértett abban, hogy a keresztény erkölcsiség, a kultúra, a család olyan pontok, amelyek fontosságában megtalálhatják Csurkával a közös nevezőt, de a fajiság kérdéseiről, az árjáról szó sem lehet.[679]

Mint látható, az MDF alelnökének elsődleges fegyvere a *Magyar Fórum* volt. Sajtó ellen sajtóval vették fel a küzdelmet. Kónya Imre egy háromrészes interjúsorozatot beszélt meg a *Pesti Hírlap* főszerkesztőjével. A cikksorozatot a *Magyar Fórum*-ban is publikáló Balaskó Jenő készítette el. Kónya Csurkát éppen azért kritizálta, mert fellépése, megnyilatkozásai továbbra is az ellenzéket erősítették.[680]

Antall és Csurka… Antall vagy Csurka? Immár ez volt a kérdés. Összeegyeztethető az MDF-ben ez a két személyiség? Ki vezet kit? Ezt járta körül a 1993. január 21-én megjelent Farkas Elemér-publicisztika. Farkas felvilágosította a tagságot, nem várhatják, hogy Antall és Csurka között együttműködés legyen. Jobb, ha nem ringatják magukat hamis illúziókba. Csurkának és híveinek kell az MDF elnökségét alkotnia, s bele kell nyugodni abba, hogy Antall ilyen elnökséggel nem fogja vállalni a kormányzást. „A kormányfői székben pedig – írta Farkas – Antall József több személlyel is pótolható. Ehhez csupán a pótolhatatlanság mítoszától kell megszabadulni. Tekintettel rendkívül impresszionáló személyiségére, ez nem is olyan könnyű.

678 Csurka István: A Magyar Demokrata Fórum Országos Választmányának. *Magyar Fórum,* 1993. január 14. 3.

679 Szabó Iván: A hátország reményei. Dr. Szabó Iván nyílt levele Csurka Istvánhoz. *Magyar Fórum,* 1993. január 14. 14.

680 Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 566–567.

Ezen a sokkon mégis túl kell esnünk, mert Antall József a mai helyzetben már nem szolgálja eredményesen az MDF érdekeit. Személye már nem a siker kovácsa, sokkal inkább gátló tényező."[681]

Farkas szerint ténykérdés, hogy az MDF el fogja veszíteni a választásokat, tehát meg kell újulnia a pártnak. Csurkát sem tartotta alkalmas vezetőnek, de olyannak mindenképpen, aki a háttérben vezeti majd az adminisztrációt, s kidolgozza az ideológiát. Ezzel már csak idő kérdésévé vált a pártszakadás, különösen azután, hogy Antall maradt az MDF elnöke, és az ő emberei kerültek többségbe a párt elnökségében. Antall újraválasztásával, továbbá Csurka és támogatóinak kiszorításával a *Magyar Fórum* immár nyíltan is az amúgy sem csekély ellenzéki sajtótábort gazdagította. Ám nemcsak Csurkának, hanem Debreczeni Józsefnek és Elek Istvánnak is mennie kellett, mert a sajtóban is immár sokat hangoztatott centrumpolitika nemcsak a radikális tábort, hanem a nemzeti liberális szárnyat sem hagyhatta érintetlenül.

1993 márciusában Balaskó Jenő interjút készített a miniszterelnökkel a *Magyar Fórum* számára. Antall válaszolni akart Csurka vádjaira, az interjút azonban a *Pesti Hírlap* 1993. március 17-i és 18-i számaiban publikálták. Csurka tagadta, hogy az ő keze lett volna abban, hogy a *Magyar Fórum* visszautasította a közlést, miközben eredetileg a balatonkenesei frakcióülésen ígéretet tett a miniszterelnöknek, hogy az Antallal készített beszélgetést közrebocsátja.

Antall az interjúban a fa törzsét elpusztító fagyöngyhöz hasonlította Csurkát, és az általa létrehozott Magyar Út Alapítvány mozgalmát pedig az MDF-en belüli kakukktojásnak nevezte. Nem volt véletlen, hogy Csurka mozgalmától elhatárolta magát az MDF vezetősége. Csurka egyre nyíltabb Antall-ellenességének köszönhetően nemcsak Balaskó Jenő távozott a laptól, de a folyóirat főszerkesztője, Kósa Csaba is felmondott.[682]

A szakításhoz az ukrán–magyar alapszerződés parlamenti megerősítése szolgáltatta a végső indokot. Az volt az utolsó csepp a pohárban, midőn Csurka hazaárulónak bélyegezte a kormányt, mivel a kabinet szerződésben ismerte el Ukrajna határait. Ennek köszönhetően az egykori négyes számú MDF-tagkönyv birtokosát 1993. június 5-én kizárták a pártból.

A Csurka és Antall között feszülő konfliktus végig meghatározóan befolyásolta a médiakrízis alakulását, hiszen ez az összecsapás is a sajtónyilvánosság előtt zajlott. A kormánykoalíció számára ez a konfliktus 1992-ben, a médiaválság szempontjából legfontosabb évben okozta a legtöbb kárt.

[681] Farkas Elemér: Antall és Csurka. *Magyar Fórum,* 1993. január 21. 1.

[682] Lásd a cikkeket: Balaskó Jenő: Mosolyrapszódia. Közéleti írások (1990–1994). Kráter. Bp. 1994. 317–340.

MIVEL BELEKERÜLTEK, ONNAN TÖBBÉ NEM SZABADULTAK, ÉS ÖRÖKRE A FOGLYAI MARADTAK

Lehet-e úgy értelmezni a magyar médiavajúdás 1992-es esztendejét, mint közjogi vitát? Kukorelli István a médiavita legnehezebb esztendejét, az 1992-es évet egy tanulmányában „A közjogi viták éve" címmel elemezte.[683] Kukorelli okkal állapította meg, hogy „az év állandóan visszatérő központi közjogi vitatémája volt a köztársasági elnök alkotmányos jogköre".[684] Mind a magyar országgyűlés munkájából, mind a sajtótermékekből ezt a jogos következtetést lehetett levonni. A vita politikai megoldását a felek az Alkotmánybíróságtól várták. A taláros testület érthető okokból nem akart direkt módon állást foglalni. Egyik oldalon sem kötelezte el magát politikai vitákban. Ennek köszönhetően mind a kormány, mind az ellenzék sajátos csapdába került, ahol mindenáron győztesként akartak kikerülni a küzdelemből. Egy kompromisszumos megegyezésre még meglévő halvány esélyek is végképp elenyésztek. Csupán egy utolsó szalmaszál maradt az MTV elnökének és az MR elnökének az alelnökök elfogadása, és ezzel együtt a műsorpolitika, a gazdálkodás megváltoztatása.

Időközben az Antall által delegált médiaalelnökök nem vállalták az újbóli jelölést. A miniszterelnök is elegánsabbnak vélte újabbak kiválasztását. Ennek köszönhetően Náhlik Gábort a Televízió és Csúcs Lászlót a Rádió alelnökének nevezték ki 1992. március 1-jén. Az előző fejezetben már utaltam arra, hogy Náhlik kinevezése idején Hankiss fizetés nélküli szabadságát töltötte az Egyesült Államokban, ahol vendégprofesszorként egyetemi előadásokat tartott.

Szabadságáról szóló bejelentését 1992. február 15-én juttatta el Antall József számára. Üzenetében közölte, hogy távollétében Bányai Gábort nevezi ki helyettesének. „Megítélésem szerint – indokolta a döntését Hankiss – az eddigiek során kitűnően látta el ezt a feladatot, jó kapcsolatokat épített ki az ország politikai, társadalmi és kulturális intézményeivel, s nem utolsósorban nézőinkkel. Munkájával szemben, úgy tudom, nem merült fel semmiféle komolyabb kifogás. Vele és más kollégáimmal napi telefon- és telefax-kapcsolatban vagyok."[685]

A kérdés csak az volt, mi fog történni abban az esetben, ha távollétben Náhlik Gábort sikerül alelnökké delegálni. Milyen legyen az új alelnök viszonya ahhoz a Bányai Gáborhoz, akit Hankiss jelölt meg helyetteseként?

683 Kukorelli István: *A közjogi viták éve.* In: Magyarország Politikai Évkönyve 1993. Szerk. Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Economix RT. Bp. 1993. 74.

684 Kukorelli I.: *A közjogi viták* i. m. 75.

685 OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. MeK–711/92. Hankiss Elemér levele Antall József miniszterelnöknek 1992. február 15.

Szerencsére erről is olvashatunk a médiafőnök Antallnak írt levelében. „[…] Úgy vélem, minden érdekelt fél számára az volna a legjobb, ha hazatértemig továbbra is ő – Bányai Gábor – helyettesítene. Amennyiben időközben sor kerül alelnökök kinevezésére, néhány hónapos tanulási folyamat és együttműködés után kellene és lehetne a helyettesítés kérdését véglegesen rendezni. Hangsúlyozom újra, semmi kifogásom nincs az alelnökjelölt úr személyével szemben, nagyra becsülöm szakmai tudását és eddigi eredményeit, de úgy vélem, hogy nem tenne sem neki, sem az ügynek jót, ha minden előkészület nélkül a nyakába szakadna ennek a nagy intézménynek és a bonyolult átalakítási folyamatnak minden gondja-baja. Bányai Gábor természetesen addig is mindenbe beavatná, velem is tartaná a közvetlen kapcsolatot."[686]

Hankiss kérésére reagálva Kajdi József még aznap, amint megkapták a tévéelnök szabadságáról szóló tájékoztatást, Bányai Gábornak írt levelet. Kajdi a miniszterelnök megbízásából arról tájékoztatta az MTV1 csatornaigazgatóját, hogy Antall József tudomásul vette Hankiss döntését, ám figyelmezette arra, hogy „a közszolgálati tájékoztatási eszközök vezetőinek kinevezési rendjéről szóló 1990. évi LVII. törvény alapján az MTV elnökét értelemszerűen csak alelnök helyettesítheti teljes jogkörrel. Miután az alelnökök kinevezése még nem történt meg, az elnök úr által távolléte idejére önnek adott megbízatás csak a televízió mindennapi zavartalan működéséhez feltétlenül szükséges, halaszthatatlan intézkedések megtételére terjedhet ki, de nem jelenthet általános helyettesítő jogkört, így az MTV egészét érintő szervezeti, műsorszerkezeti változtatások megvalósítására, az elnöki hatáskörbe tartozó személyi döntések meghozatalára stb. irányuló felhatalmazást."[687] Hankiss 1992. február 20-án levélben jelezte a kulturális bizottságnak, hogy továbbra is ragaszkodik ahhoz, hogy ameddig a médiatörvény nem születik meg, az MTV-elnök határozhassa meg az alelnökök feladatköreit. Miközben már fizetés nélküli szabadságon volt, kifejtette, hogy a kinevezési törvény ebből a szempontból hibás. „A (kinevezési) törvény alkotóinak nem lehetett az a szándéka, hogy az intézmények vezetésébe eleve olyan ellentétek lehetőségét építse be, amelyek működésképtelenné tehetik az egyik vagy másik intézményt, és tartósan veszélyeztetik közszolgálati funkciójuk teljesítését. Az 1990-es törvény alkotói feltehetően idő hiányában nem gondoltak erre a veszélyre, és így a törvény szövegébe nem került bele egy olyan paragrafus, amely ezt a veszélyt kizárná…"[688] Hankiss csak olyan alelnököt fogadott volna el,

[686] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. MeK–711/92. Hankiss Elemér levele Antall József miniszterelnöknek 1992. február 15.

[687] MNL OL AJMH XIX–A–150–c 10d. Miniszterelnöki Hivatal Nyílt iratai Kajdi József 1992 évi 1–69. Kajdi József levele Bányai Gábornak 1992. január 15.

[688] Révész Sándor: Levelező harcfolyam I.– Dokumentumok a médiaháborúról. *Beszélő,* 1992. március 28. 10.

„aki meggyőzi a bizottságot arról, hogy elfogadja az átalakulás eredeti tervezetének szellemét".[689] Nem értette, hogy a várhatóan hamarosan elkészülő médiatörvény előtt miért kell alelnököt kinevezni. Hiszen olvasatában csak egy-két hónapról lett volna szó, és ilyen rövid idő alatt bele sem tudna tanulni a munkakörbe. „A fent kifejtett szempontok alapján kinevezése esetén sem tekintem az alelnököt általános helyettesemnek a médiatörvény megszavazásáig, illetve 1992. december 31-ig, de legalább 1992. június 30-ig."[690] A vezetés ekkor éppen nem az ő kezében volt, hiszen vendégprofesszorként dolgozott az Egyesült Államokban, maga kérte, hogy Bányai Gábor helyettesítse, és ezzel újabb ütközőpontot keresett a kormányzattal. Az SZMSZ-ben azért nem szabályozta az alelnök ügyét, mert nem akart ilyen embert a háta mögé. Nem kellett egy kormányzati és államfői felhatalmazással rendelkező személy, vagy pláne több személy a televízióba, amely immár teljesen az ő és Bányai Gábor játékterévé vált. Hankiss inkább diktált volna azoknak, akit őt megválasztották, s akiknek egyébként 1990 tavaszán a magyar választópolgárok szavaztak bizalmat. Független elnökként akart tevékenykedni, a többit majd rendezze a politika, de csak médiatörvénnyel.

Jogilag Náhlik Gábor még nem is volt az MTV alelnöke, de a szabadságát töltő TV-elnöknek azonnal problémát okozott, hogy sor kerülhet a megválasztására. Antall és Göncz megegyezett, de a TV-elnök mást gondolt. Ebben a történetben mindig akadt valaki, aki mást gondolt. Az SZMSZ és a médiatörvény hiányában Hankiss Náhlik érkezéséig szinte azt tehette, amit csak akart. Az érkező alelnök és az MTV-elnököt helyettesítő csatornaigazgató feladatainak strukturális elkülönítése nélkül előre lehetett látni mindazt, ami ezt követően történt.

A MTV és az MR alelnökjelöltjeit (Náhlik Gábor és Csúcs László) 1992. február 20-án hallgatták meg a kulturális bizottság előtt. Molnár Péter [FIDESZ] az ülésen kifejtette, hogy végig fogják hallgatni az alelnököket, de úgy vélik, hogy nem kellene a médiatörvény elfogadása előtt személyi ügyekben dönteni, mert ezzel csak újabb konfliktust teremtenek az elektronikus médiában. Remélte, hogy Antall József megváltoztatja a szándékait, s módosítja, időben eltolja az alelnökök kinevezését. Arra kérte a bizottságot, hogy ezt a kérést közösen terjesszék a miniszterelnök elé.[691]

689 Uo.

690 Uo.

691 OGYK. Kulturális bizottság ülése 1992. február 20. 9. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=500199.xml&dvs=1531721757222~30&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520n%C3%A1hlik%2520g%C3%A1bor&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 16.)

Haraszti Miklós támogatta a javaslatot. Valójában az ellenzéknek ekkor már magával a kinevezési törvénnyel akadt gondja. Haraszti a bizottság előtt kifejtette, hogy a médiatörvény-tervezetben különböző módon szeretnék meghaladni a kinevezési törvényt. A MR javaslata szerint megmaradhatna a kinevezési törvény, de a kulturális bizottságnak kétharmados többséggel kell elfogadnia a jelöltek személyét. Más ötlet szerint az Országgyűlés kétharmados többséggel válassza meg a médiafőnököket, vagy egy választott kuratórium döntsön az MTV és MR vezetőinek személyi kérdéseiben.[692] A kormányzat ezzel szemben egy olyan médiatörvényt képzelt el, amely nem törli el a kinevezési törvényt, hanem azzal összeegyezteti. Ezt a koncepciót a szabaddemokraták nem fogadták el. Amennyiben a médiatörvény meghiúsulásának kulcsát keressük, akkor mindenképpen azt kell látnunk, hogy az SZDSZ el akarta kerülni, hogy Antallnak bármilyen beleszólása legyen a médiaelnökök, alelnökök kérdésébe. A kétharmaddal meghozott kinevezési törvényt ideiglenes jogszabályként fogták fel, és ebből nem nagyon akartak engedni.

Kulin válaszában Antall József Göncz Árpádnak írt leveléből idézett hosszú sorokat annak bizonyítására, hogy az alelnökök eddigi szakmájuk alapján különösen szervezési, gazdasági, pénzügyi feladatokban tudnak együttműködni, és az elnök helyettesítését látják majd el. Bányai Gábor ezen az ülésen felolvasta Hankissnak a bizottsághoz intézett – a *Beszélőben* később publikált, s általam is már citált – levelét. A TV-elnök fenntartotta magának a jogot az egyszemélyi vezetésre és az alelnök munkájának, feladatainak megszabására is. Náhlik ezt a bizottsági ülésen elfogadta, közölte, hogy tisztában van a televízió ideiglenes, kormány által nem elfogadott SZMSZ-ében rögzített hatásköreivel is. Arról is beszámolt, hogy már egyeztetett Hankiss-sal: „Én fel is hívtam őt telefonon még tegnap reggel, és egy félórás beszélgetésben tárgyaltunk arról, hogy valójában mit is csinálhatnék én a Magyar Televízióban. Körülbelül, amit most elmondtam az elképzeléseimről, azt neki is elmondtam, és abban állapodtunk meg, hogy ezt együtt megtárgyaljuk, és ennek szellemében majd megfogalmazzuk azt a munkaköri leírást, amellyel a Televízióban – természetesen az elnöki irányítás tiszteletben tartása mellett – majd működni fogok."[693]

Ezután már kevésbé az alelnökök alkalmasságáról folyt a vita, hanem sokkal inkább arról, ami eddig az MTV-ben és az MR-ben történt. Röviden Bányai Gábor foglalta össze a bizottság többségének az MTV vezetőségével szembeni lépéseit. Állításai szerint 1990 decemberében elfogadták a Hankiss által felvázolt szerkezetátalakítást a televízióban, majd 1991 februárjában ugyanebben a témában meghallgatták az intendánsokat, végül 1991. március 14-én arra figyelmeztették Hankisst, hogy

[692] Uo. 13.
[693] Uo. 57.

azonnal hagyja abba az egész struktúraváltást. Bányai Gábor szerint ez már akkor sem volt megvalósítható, mert addigra a Hankiss által tervezett átalakítás 90%-a végbement.[694] Az ellenzéki oldalról ismét Kósa Ferenc tűnt a legkonstruktívabbnak, aki szerint éppen ezt az egész kinevezési mizériát megelőzendő lett volna helyes az MSZP médiatörvény elfogadását gyorsító javaslatáról tárgyalni, ami nem történt meg, mert a többség elutasította. Kósa azonban semmilyen jogszerűtlenséget nem látott az alelnökök kinevezésében. Ám az a légkör, ami az ügy miatt kialakult, az MSZP médiapolitikusa szerint azt eredményezte, hogy a konszenzus, és így a médiatörvény került veszélybe. Ezért, mivel a békét tartotta legfontosabbnak, bejelentette, hogy tartózkodni fog a szavazástól.[695] Ebéd után a bizottságnak szavaznia kellett arról – Kulin Ferenc indoklásában –, hogy egyrészt alkalmasnak tartja-e a jelölteket, másrészt helyt adva Molnár Péter javaslatának, a kinevezésük időpontjának elfogadják-e 1992. március 1-jét? Haraszti ezúttal sem hagyta annyiban az eljárást. Állította, hogy ilyesmiről szó sincs, pusztán csak annyiról kellene dönteni, hogy konszenzus van-e a jelöltek tekintetében, vagy nincs, amúgy az SZDSZ szerint nyilvánvalóan nincs.

Kulin Ferencnél ebben a pillanatban telt be az a bizonyos pohár, és közölte, hogy vagy elfogadják a jelölteket, vagy nem, ám ez egy kísérlet a konszenzusra is, mert ő konszenzusos jelölteknek tekinti Náhlik Gábort és Csúcs Lászlót. Azért kell a két külön szavazás, hogy kiderüljön, a kinevezés időpontjával vagy a személyekkel van-e az ellenzéknek gondja. „A döntés két ütemben történő lebonyolítására azért is van szükség, mert én magam is világosan szeretném látni, hogy azt a konszenzusteremtő kísérletet, amit idáig folytattam, és amelyiknek az eredménye – az én felfogásom szerint – éppen a két személy kiválasztása volt, hogy ezt a kísérletet az ellenzék elismeri-e, támogatja-e, vagy pedig erre is nemet mond. Tudniillik, ha nem bizonyítja, vagy nem nyilvánítja ki, hogy a személyi választással egyetért, akkor én úgy tekintem, hogy alkalmatlan a bizottság arra, hogy ezen a kereten belül további egyeztetési kísérletek folyjanak a média ügyében, és nem tudom tovább folytatni ezt a kísérletet." Kulin elég világos megfogalmazásában: immár a médiatörvényről való tárgyalás komolyságát és az egész bizottság értelmét fenyegette az ellenzéki maga-

694 Uo. 74.

695 OGYK. Kulturális bizottság ülése 1992. február 20. 78–79. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=500199.xml&dvs=1531721757222~30&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520n%C3%A1hlik%2520g%C3%A1bor&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 16.)

tartás.[696] Azt is kénytelen volt kimondani, hogy amennyiben nem lesz konszenzus a jelöltek kapcsán, akkor a kormány kezébe kerül a média sorsa. Ilyen körülmények között nyilvánította alkalmasnak a bizottság koalíciós többsége Náhlik Gábort és Csúcs Lászlót, és támogatta a miniszterelnök által kért kinevezési időpontot, miközben az ellenzék a delegált alelnököket és kinevezési dátumokat is elutasította.

Náhlik Gábor jogköre azonban továbbra sem tisztázódott teljesen. A kormány által jóváhagyott SZMSZ gyakorlatilag nem állt rendelkezésre. Maga Náhlik alkotta meg saját jogkörének tervét, és az 1974-es Minisztertanácsi rendelet alapján benyújtotta azt a kormánynak. Ez már nehezen érthető, de szükségszerű, ám megoldás helyett újabb dinamitot helyezett el az ellenzéki sajtóban. A *Beszélő* publicistája, Révész Sándor később ezt nehezményezi is, hiszen Náhlik felettese, munkáltatója Hankiss, akinek a helyettese Bányai.[697] Abszurditás és újabb káosz. A képviselők majd teljes egyetértésével elfogadott kinevezési törvény elnökről és alelnökről, de nem intendánsról határozott. A kormányfő a törvény betűjéhez volt hű, miközben Hankiss arra a megállapodásra mutogatott, amit 1990 nyarán kötött a kulturális bizottsággal. Szabadkezet és bizalmat kapott.

Médiatörvény azonban továbbra sem volt. Tárgyaltak róla ugyan, de már a kulturális bizottság elnöke is tisztában volt azzal, hogy nem lesz belőle semmi. Antall 1992. március 2-án elküldte a Náhlik által az alelnökre kidolgozott SZMSZ-t Hankissnak. Ebben széles, az intendatúrák feletti intézkedés jogát is magába foglaló hatalmat javasolt az alelnöknek. Náhlik valódi helyettes, ebben az esetben inkább kormányzati felhatalmazással rendelkező riválisa lett a tévéelnöknek. A *Beszélő* természetesen később ezt majd úgy sejteti, hogy Hankiss feje felett történt meg az SZMSZ megírása. Ez „skandalum", miközben Náhlik saját jogkörének kidolgozása az SZMSZ-ben csak javaslat volt. Nem kőbe vésett ökölszabályról volt szó. Ráadásul ebben a tervezetben, amit a *Beszélő,* úgy tetszik, oktrojált SZMSZ-nek vélt, Náhlik munkáltatójaként még Hankiss Elemér tévéelnök lett megnevezve, amit persze kiemeltek. Ha és amennyiben ezt Hankiss elfogadja, majd kiegészítve vele az SZMSZ-t benyújtja a kormánynak, ahol immár a teljes SZMSZ-t jóváhagyják, akkor Náhlik Gábor nehezen kerülhette volna el a fegyelmit. Hankiss valódi baja, amint az majd a meghallgatása során kiderült, leginkább az volt, hogy Náhlik Gábor a hírmű-

[696] OGYK. Kulturális bizottság ülése 1992. február 20. 87. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=500199.xml&dvs=1531721757222~30&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520n%C3%A1hlik%2520g%C3%A1bor&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 16.)

[697] Révész Sándor: Levelező harcfolyam I. – Dokumentumok a médiaháborúról. *Beszélő,* 1992. március 28. 11.

sorok felügyeleti jogkörét is birtokolta volna.[698] Ezzel olyan – ekkor már az ellenzék által nyíltan támadott – televíziós személyek, mint Pálfy G. István és Chrudinák Alajos kerülhettek volna biztonságba.

Antall éppen az 1992. március 2-án kelt, Hankissnak írt kérésére hivatkozva írta az alábbiakat: „1992. március 2-án kelt levelemben közöltem Önnel, hogy a Kormány a Magyar Televízió Szervezeti és Működési Szabályzatában az elnök és az alelnök feladat- és hatáskörére vonatkozóan milyen szabályozást tekint jóváhagyhatónak. Kértem, hogy e rendelkezéseket egyetértése esetén az SZMSZ tervezetébe szíveskedjék beépíteni, illetőleg esetleges észrevételeit dr. Kajdi Józseffel, a Miniszterelnöki Hivatal közigazgatási államtitkárával egyeztesse."[699] A miniszterelnök leveléből az is kiderült, hogy az MR elnöke hasonló levelet kapott 1992. március 2-án, mint az MTV elnöke is. Csak éppen a rádió vezetése pozitívan reagált, és néhány napon belül Gombár Csaba és Csúcs László a kormány kérésének figyelembevételével új javaslatot tett a kormány asztalára, ezzel az SZMSZ elfogadása kézzelfogható közelségbe került.[700]

Hankiss ehelyett önállóan meghozta és a miniszterelnöknek elküldte a 6/1992 és 7/1992 MTV elnöki utasításait, amelyek az alelnök munkakörét és az elnök helyettesítését szabályozták. 1991-ben éppen ezeknek a szabályoknak a szükségességéről szóltak a kulturális bizottság vitái. Náhlik várható érkezésével – miután az alelnökök kinevezésével szembeni államfői törekvés megbukott – megszületett a várva várt kiegészítés, de ez nem az SZMSZ része volt. Hankiss nem ismerte el a médiatörvény nélküli ideiglenes állapotban a kormányzat felügyeleti jogát. Pusztán saját igazáról próbálta meggyőzni a miniszterelnököt. Ez nem sikerült, nem sikerülhetett, mivel az elnöki utasítások gyakorlatilag nem tették lehetővé az alelnök elnök helyettesítésére irányuló jogát. Az elnök még távollétére vonatkozóan is elvont irányítási feladatokat, amelyeket csak írásos felhatalmazásával gyakorolhatott volna az alelnök. A 6/1992 utasítást ideiglenes jelleggel elfogadta Antall. „Az utasítás egyéb rendelkezéseiben – írta Antall – részletezett alelnöki feladatleírást a végleges, szervezeti és működési szabályzatban történő szabályozás szempontjából – különösen a pénzügyi-gazdasági kérdésekkel kapcsolatos érdemi jogkörök hiánya miatt – a Kormány nem

[698] OGYK. Kulturális bizottság ülése 1992. június 17. 261. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491149.xml&dvs=1532181636624~679&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. június 21.)

[699] MNL OL AJMH XIX–A–150–c 10d. Miniszterelnöki Hivatal Nyílt iratai Kajdi József 1992 évi 1–69. 57–XX/1992. Antall József miniszterelnök levele Hankiss Elemérnek 1992. március 11.

[700] Uo.

tekinti kielégítőnek, figyelembe véve ugyanakkor annak ideiglenes jellegét, átmeneti alkalmazása ellen nem emel kifogást."[701]

Még ennél is tovább bonyolódott a kérdés, a Hankiss Elemérnek törvényileg adható fizetett és fizetetlen szabadságnapok pontos meghatározása miatt. Hankiss a szabadsággal kapcsolatos bejelentését 1992. február 15-én tette meg. Kajdi József 1992. március 5-i levelében arra mutatott rá Hankissnak, hogy „a tegnapi napon kelt, az elnök úr előzetes fizetés nélküli szabadságát engedélyező miniszterelnöki levél elküldését követően jutott tudomásunkra az a tény, hogy az Ön 1991–92-es összevont szabadsága, amelyet ez év január 2-án kezdett meg, február 24-én lejárt."[702]

A TV-elnök azonban nem jelezte konkrétan, hogy mikortól is kezdte el letölteni a szabadságát, pusztán annyit írt, hogy 1992. június 30-ig fizetés nélkül lesz távol a munkahelyétől. A hatályos jogi szabályozás szerint harminc napon túli fizetés nélküli szabadság ideje nem számít munkaviszonynak, ezért arra az időszakra nem lehet beszámítani az évi rendes szabadságot. Csökkenteni kellett tehát a fizetett szabadsága idejét annyival, amennyit a harminc napon túli fizetés nélküli szabadság elvett az adott évből. „Az ön esetében – fejtegette tovább Kajdi – a fizetés nélküli szabadság időtartama több mint négy hónap. Ebből következőleg Önt az egy évre járó szabadság egyharmaddal történő csökkentett része illeti meg. Miután Ön előre nem jelezte, hogy a teljes évre vonatkozó szabadságának igénybevételét követően több hónapos fizetés nélküli szabadságot kíván kivenni, előzetesen nem tudtuk Önnel közölni, hogy a teljes évre járó szabadság igénybevételére nem jogosult."[703] Utólag figyelembe véve mindez azt jelentette, hogy – amennyiben Hankiss kivette valamennyi, az évre járó rendes szabadságát – fizetés nélküli távolléte már 1992. február 13-án elkezdődött, miközben csak 1992. február 15-én jelezte szándékát. Nem rendelkezett munkáltatói engedéllyel, ráadásul a harminc napon túli időszakban nem is gyakorolhatta elnöki jogkörét. Mindez még érdekesebbé, vagy inkább jogszerűtlenné tette, hogy Bányai Gábort nevezte meg helyetteseként, és – mint ahogy tárgyalni fogom – fegyelmit adott az újonnan kinevezett alelnöknek. Ilyen viszonyok közepette talán végképp nem kell csodálkoznunk a Náhlik és Hankiss közötti összecsapáson.

Az MTV elnöke még az Egyesült Államokban tartózkodott, amikor az újonnan kinevezett MTV-alelnök, immáron Hankiss helyetteseként első intézkedésével

[701] MNL OL AJMH XIX–A–150–c 10d. Miniszterelnöki Hivatal Nyílt iratai Kajdi József 1992 évi 1–69. 57–XX/1992. Antall József miniszterelnök levele Hankiss Elemérnek 1992. március 11.

[702] MNL OL AJMH XIX–A–150–c 10d. Miniszterelnöki Hivatal Nyílt iratai Kajdi József 1992 évi 1–69. 48–XX/1992. Kajdi József levele Hankiss Elemérnek 1992. március 5.

[703] MNL OL AJMH XIX–A–150–c 10d. Miniszterelnöki Hivatal Nyílt iratai Kajdi József 1992 évi 1–69. 48–XX/1992 Kajdi József levele Hankiss Elemérnek 1992. március 5.

a kettes csatorna híradóját, az *Esti Egyenleg*et sújtotta. Akik nem ismerték Antall Józsefet, úgy vélték, hogy Náhlik a miniszterelnök jóváhagyásával tevékenykedik.[704] Bár Feledy Péter visszaemlékezése szerint Antall felvetette neki, hogy azért valamit tenni kellene az *Esti Egyenleg*gel szemben, meg kellene szüntetni, Feledy jóindulatúan figyelmeztette a kormányfőt arra, hogy minden ilyen próbálkozás kontraproduktív lenne.[705] Az ellenzéki sajtó azonnal az első oldalon foglalkozna az eseménynyel. Antall azonban csak felvetett és nem utasított, nem kezdeményezett. Nyilván napi szinten tapasztalta, hogy a Bánó András által vezetett *Esti Egyenleg* létrehozásának célja nem más, mint a Pálfy szerkesztette *Híradó* számára kihívást intézve támadni az Antall-kormányt, hiszen az egyes csatorna hírműsoraiban a miniszterelnök bármikor szerepelhetett és tájékoztatást nyújthatott az ország helyzetéről, valamint az aktuális feladatokról. Ez utóbbi talán jelentett egy kisebb egyensúlyt a nyomtatott sajtóban tapasztalható ordító ellenzéki túlsúllyal szemben. Emiatt kormányzati szempontból teljesen logikátlan volt az *Esti Egyenleg* létrehozása. Hankiss természetesen éppen az ellenkezőjét gondolta, és úgy érezte, hogy Pálfy súlyosan elfogult a kormány iránt. S éppen az *Esti Egyenleg* teremti meg az egyensúlyt. Pálfy úgy vélte, jobb lett volna az *Esti Egyenleg* létrehozása helyett inkább őt leváltva egy konszenzusos személyt találni a helyére.[706]

Mégis mi volt az, ami miatt Hankiss fegyelmi eljárással és azonnali felfüggesztéssel jutalmazta új alelnöke buzgalmát? Náhlik fellépett az általa pazarlónak tartott Bánó-féle hírműsor – az *Esti Egyenleg* – gazdálkodása ellen.[707] Irreálisan magasnak találta a költségeit *A HÉT* vagy a *Híradó* viszonylatában. Az új alelnök azért, hogy valamelyest koherencia legyen a közszolgálati televízió hírblokkjai között, közös gyártásvezetőnek nevezte ki Dobrovics Istvánt, továbbá – szintén a gazdálkodás rendbetételének szándékával – a politikai és hírműsorok kivételével megtiltotta új programok megrendelését. Ezért műsorfőszerkesztő-koordinátornak nevezte ki Párkány Lászlót, Tihanyi Viktor pedig igazgatási és ellenőrzési főosztályvezető lett.[708] Lehetett gazdasági szempontokkal magyarázni Náhlik döntéseit, miközben azokat Hankiss közvetlen beavatkozásnak vélte az addigi és általa jóváhagyott állapotokba. Náhlik állásfoglalása szerint: a rossz és pazarló gazdálkodás miatt került csőd közeli helyzetbe az MTV.

[704] Debreczeni J.: *A miniszterelnök* i. m. 291.

[705] Feledy P. interjú i. m.

[706] Ráday Eszter interjúja Hirschler Richárddal, Kulin Ferenccel, Pálfy G. Istvánnal. In: Médiakutató http://www.mediakutato.hu/cikk/2004_04_tel/05_a_rendszervaltas_mediajarol/ (letöltve: 2018. július 29.)

[707] Paál V.: *A magyarországi* i. m. 414.

[708] Uo.

Hankiss a hatályos jogszabályok alapján nem adhatott volna fegyelmit Náhliknak – legalábbis a kormányfő véleménye szerint. Antall József miniszterelnök 1992. március 4-én kelt, Hankissnak címzett levelében egyértelművé tette a szituációt: „Az MTV korábbi vezetői esetében alkalmazott gyakorlatnak megfelelően kinevezésekor önt államtitkári, Náhlik Gábort helyettes államtitkári besorolásban részesítettem. Ebből következik, hogy mind önre, mind az MTV alelnökére az állami vezetők munkaviszonyával összefüggő kérdésekről szóló 1077/1987. (XII. 31.) MT határozat rendelkezései vonatkoznak. E hatályos jogszabály 28/a. pontja alapján – figyelemmel az 1/d. pontra is – a helyettes államtitkári besorolású személy ellen fegyelmi eljárást a Kormány rendelhet el. A 29/b. pont szerint a munkáltatói jogot gyakorló vezető a Kormánynál kezdeményezhet fegyelmi vizsgálatot. A fegyelmi eljárás lefolytatására a Kormány által kijelölt miniszterekből álló Fegyelmi Bizottságot kell megbízni, és közreműködésre a Magyar Köztársaság legfőbb ügyészét kell felkérni (28/b. pont).”[709] Hankiss fegyelmi határozata a helyettese ellen tehát jogellenes volt – állította a miniszterelnök. Hankiss és jogászai úgy gondolták, hogy a jogszabályok alapján az MTV elnöke nem államtitkár, helyettese pedig nem helyettes államtitkár, de – mintegy gesztusként – Hankiss az alelnökkel szembeni fegyelmi eljárást „szigorú megrovás fegyelmivel”-re módosította, és a felfüggesztését is megszüntette.[710] Náhlik megúszta a fegyelmi eljárást, miközben Hankiss újabb csatát provokált a kormánnyal szemben. Nem volt nehéz az MTV elnökén másképpen is fogást találni, hiszen elég szerencsétlen módon éppen azután, hogy Náhliknak fegyelmit adott, firtatni kezdte szabadságának kérdését a Miniszterelnöki Hivatal és maga Antall József is. Mindez ismét negatív visszacsatolást eredményezett a sajtóban. A *Beszélő* úgy érzékeltette, hogy Hankisst pusztán csak azért támadja a kormány, mert fegyelmit adott az alelnökének. Nem történt megint más, csak a már előző fejezetekben vázoltak szerint a *Beszélő* – éppúgy, ahogy a *Magyar Fórum* publikálta Pálfy és Chrudinák levelezését – kommentárokkal együtt közölte Hankiss és Antall levélváltását.

A *Beszélő* forrásai szerint a kormányfő 1992. március 5-én arra szólította fel a tévéelnököt, hogy haladéktalanul vegye fel a munkát. Hankiss egy nappal későbbi válasza szerint ez már 1992. március 4-én megtörtént, de fenntartotta azon álláspontját, hogy a miniszterelnök nem a munkáltatója. Hankiss bár itt még nem mondta ki, de később az is kiderült, hogy a munkáltatójának Göncz Árpád államfőt tekintette.[711]

[709] MNL OL AJMH XIX–A–150–c 10d. Miniszterelnöki Hivatal Nyílt iratai Kajdi József 1992. évi 1–69. 49–XX/1992 Antall József miniszterelnök levele Hankiss Elemérnek 1992. március 4.

[710] Révész Sándor: Levelező harcfolyam II. – Dokumentumok a médiaháborúról. *Beszélő,* 1992. április 4 14.

[711] Uo.

Mindeközben a Legfőbb Ügyész megerősítette a kormányfő véleményét arról, hogy a hatályos jogszabályok szerint Hankiss államtitkárnak, Náhlik helyettes államtitkárnak tekinthető. A tényeket Révész Sándor kommentárja a *Beszélő*ben így torzította felismerhetetlenné: „Az olvasó bizonyára emlékszik arra, hogy a miniszterelnök által egy héttel korábban átküldött SZMSZ-tervezet szerint az »alelnök felett a munkáltatói jogokat – kivéve a kinevezését, felmentését és személyi alapbérének megállapítását – az MTV elnöke gyakorolja«. Ezek szerint tehát a kormány álláspontja egy hét alatt gyökeresen megváltozott."[712]

Nem változott semmi sem, egyszerűen Hankiss figyelmen kívül hagyta Antall 1992. március 2-iki – a Révész által emlegetett SZMSZ-tervet tartalmazó – levelét, és ezek után már okafogyottá vált az alelnök munkáltatójának ügyében elfogadni a tévéelnök koncepcióját.

Hankiss elküldte médiafőnöki javaslatait a miniszterelnöknek. Antall ekkor arra a felismerésre jutott, hogy egyszerűen reménytelen megegyezni az MTV elnökével. Itt és ekkor értette meg, hogy Hankissnak mennie kell. A médiatörvény létrejötte kétséges volt, miközben a munkáltatói jogait sem ismerte el az MTV elnöke. Az általa kinevezett alelnök nem képezhetett ellensúlyt. A megegyezés legutolsó esélyeként kísérletet tett arra, hogy Hankiss elmondhassa, mit is gondol az egész történetről. A kinevezési törvényre hivatkozva 1992. március 11-én azt kérte Kulin Ferenctől, hogy a kulturális bizottság hallgassa meg az elnököt, és döntsön vezetői alkalmasságának kérdésében.

Azt is kérdezhetnénk, miért volt szükség erre. Hiszen a kulturális bizottság elsődleges feladata a médiatörvény-javaslat megalkotása lett volna. Egyrészt azért, mert a kinevezési törvény alapján a bizottság hallgatta meg az elektronikus médiavezetőnek jelölt személyeket, másrészt nekik kellett megítélniük az alkalmasság, alkalmatlanság kérdését is.

A médiatörvény megalkotásához szükséges együttműködés keresése mellett a kulturális bizottság és a televíziós albizottságüléseinek napirend előtti felszólalásai alkalmasak voltak arra, hogy az ellenzéki képviselők a médiatörvény helyett inkább a médiakrízissel foglalkozzanak.

A Náhlik–Hankiss összecsapás ez utóbbira kínált remek lehetőséget. A bizottság 1992. március 4-i ülésén Haraszti Miklós visszaidézhette az akkor még tévéalelnök-jelölt meghallgatása során elmondottakat. Ez kapóra jött ahhoz, hogy bizonyítsa az SZDSZ feltételezését a médiahatalomra törő Antall Józsefről.

Náhlik kezdetben még azt állította, hogy be sem teszi a lábát az MTV-be addig, amíg Hankiss haza nem tér, és nem fog intézkedni – emlékeztette a bizottságot

[712] Uo. 15.

Haraszti. Állítólag ezt telefonon is egyeztette a tévéelnökkel. Ehhez képest előállt a fentebb már vázolt helyzet. „Annál fontosabb azonban az – folytatta Haraszti –, hogy ami aztán történt, hogy nevezetesen amikor a Televízió elnöke ezzel a nyilvánvaló jogsértéssel, jogvindikálással szemben fellépett, akkor a miniszterelnök úr azonnal előállt egy újabb pártállami jogszabállyal, amellyel védelemben kívánta ezt részesíteni. Azaz érzésem, hogy ezzel mintegy hivatalos pecsét üttetik arra, hogy megpróbálják a Magyar Televíziót a rendszerváltoztatás egész tendenciájával szemben kormányfelügyelet alá vonni, kormányintézménnyé tenni."[713]

Majd mielőtt azt kérte volna, hogy a kormány térjen vissza a konszenzusos folyamatokhoz, megjegyezte, küzdeni fognak azért, hogy a kinevezési törvényre hivatkozva ne emeljenek ki az egyszemélyi televíziós vezetés alól senkit, mert ez alkotmányellenes. Molnár Péter érdekes kijelentése szerint „a miniszterelnök úr a minimális követelményt sem volt e tekintetben hajlandó teljesíteni. Nevezetesen hogy a szervezeti és működési szabályzatban legalább a törvény meghozataláig ideiglenesen megoldják a kinevezendő alelnökök hatáskörét. Ezek után élt vissza a Televízió elnökének távollétéből adódó helyzettel Náhlik Gábor, minden előzetes nyilatkozatát megszegve, teljesen rosszhiszeműen eljárva."[714]

Ebben az olvasatban a MTV SZMSZ-anomáliáját maga Antall okozta. Molnár kifejtette abbéli reményét, hogy a kormány visszatér az együttműködéshez, és letér „az alvilági és puccsszerű politizálásnak arról az útjáról, amivel a média működése kapcsán már nem egyszer találkozhattunk részükről".[715] Molnár esetében érdemes megjegyezni, hogy 1993 novemberében kilépett a FIDESZ-ből, mert nem értett egyet a párt irányváltásával. Valójában a FIDESZ vezetése szakított a Demokratikus Charta politikájával, és elhatárolta magát a szabaddemokratáktól. Molnár Péter az 1994-es választást követően már az SZDSZ parlamenti frakciójában foglalt helyet.

Prepeliczay István szerint az ellenzéki képviselők elfelejtették, hogy Hankiss sem tartotta be ígéreteit, sőt kihasználva a médiatörvény hiányának lehetőségét, intendánsokat nevezett ki.[716] Kulin Ferenc úgy vélte, nem kellett volna csodálkozni Náhlik viselkedésén, hiszen az ellenzék az alelnökök meghallgatása során nem éppen támo-

[713] OGYK. Az Országgyűlés Sajtó, Rádió és Tévé Albizottság ülése 1992. március 4-én. 9. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=500204.xml&dvs=1531683403416~53&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss%2520elem%C3%A9r&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 15.)

[714] Uo. 11.

[715] Uo. 12.

[716] OGYK. Az Országgyűlés Sajtó, Rádió és Tévé Albizottság ülése 1992. március 4-én. 18. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=500204.xml&dvs=1531683403416~53&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss%2520elem

gatta a jelölteket, nem keresték a velük való együttműködés lehetőségét. Milyen alapon kérik ezek után számon ugyanezeknek az alelnököknek a tényekedéseit?[717]

1992. március 19-én Antall József azon levelére kellett reagálnia a bizottságnak, amelyben a miniszterelnök Hankiss Elemér alkalmasságának megítélését kérte. Kulin Ferenc azt javasolta, hogy ehhez kérjék ki az „Alkotmányügyi, törvényelőkészítő és igazságügyi bizottság előzetes állásfoglalását".[718] Haraszti szerint a levél nem volt egyértelmű, a kinevezési törvényre hivatkozás Antall levelében azt feltételezi, hogy a miniszterelnök le akarja váltani Hankisst, de erre nem adott direkt utasítást. Ezért ez csak egy magánlevél, ám ha a bizottság többsége úgy dönt, meghallgathatják a TV-elnököt, jóllehet felesleges az alkotmányügyi bizottságot ezzel zavarni. S Haraszti immár sokadszor kiállt amellett, hogy építsék be a médiatörvény tervezetébe megfelelő módosításokkal a kinevezési törvényt.[719] Leginkább azt kérte a bizottságtól, hogy hagyják figyelmen kívül Antall kérését, mert pusztán az a célja, hogy a kinevezési törvénnyel kapcsolatos saját jogértelmezését visszaigazolja a bizottság többsége.[720]

Kósa Ferenc ismételten a médiatörvény mielőbbi elfogadására helyezte a hangsúlyt, és kérte, hogy a miniszterelnök direktebben fogalmazzon Hankiss felmentésének esetleges szándékáról. Nem tartotta szerencsésnek, hogy a bizottság munkáltatói jogokat vindikáljon magának.

Kulin Ferenc válaszában ismételten egyértelművé tette, hogy a médiatörvény és a kinevezési törvény együtt fog létezni azután is, ha és amennyiben a médiatörvényt elfogadják.[721] Végül Kulin javaslatának megfelelően a miniszterelnök levelének ügyében az Alkotmányügyi, törvényelőkészítő és igazságügyi bizottság előzetes állásfoglalását kérte a kormányzati többséggel felálló bizottság. Az Alkotmányügyi, törvényelőkészítő és igazságügyi bizottság állami alkalmazottnak tartotta Hankisst. Az MTV-elnök meghallgatására végül 1992 májusában került sor.

Mi lett mindennek a következménye? Az együttműködés végleg tovaszállt, az utcai politizálás került előtérbe. Az 1992. március 15-i ünnepélyen már mindez

---

%C3%A9r&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 15.)

717 Uo. 16–17.

718 OGYK. Az Országgyűlés Sajtó, Rádió és Tévé Albizottság ülése 1992. március 19-én. 8. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=500204.xml&dvs=1531683403416~53&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss%2520elem%C3%A9r&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 15.)

719 Uo. 10.

720 Uo. 13.

721 Uo. 34.

megmutatkozott. Az egykori pesti srácok, élükön Fónay Jenővel [POFOSZ] a Szabadság téren tüntettek. A *Népszabadság* ekképp emlékezett meg az eseményről: „»Az Alkotmánybíróság elárulta a forradalmunkat«, »Isten megbocsát, de mi, '56-osok NEM« feliratú transzparensekkel a Múzeumkert elé vonultak az '56-os Forradalmi Nemzeti Szövetség képviselői, s velük tucatnyi bőrfejű fiatal. Majd a házelnök beszéde közben tüntetőn elvonultak saját demonstrációjukra, a televízió elé."[722]

Idézték Demszky Gábor [SZDSZ] polgármester szavait is: „Hidegen fújnak a szelek, rossz híreket hoztak: nemrégiben a Nemzeti Bank elnökének a leváltásáról, a TV-elnök alkalmasságának megkérdőjelezéséről, és mindennapra jut egy-egy hír politikai célzatú kinevezésekről. Veszélyben érezzük a független bíráskodást is – mondotta Demszky Gábor főpolgármester a főváros vezetésének ünnepi megemlékezésén, a Petőfi szobornál. […] Hazánkban sajnálatos módon terjed az idegengyűlölet, erősödnek a cigányellenes érzelmek, s az antiszemitizmus – hangsúlyozta ezután."[723] Eközben Fónay Jenő és az ötvenhatosok Hankiss és Gombár leváltását követelték – írta a *Népszabadság* –, s azt is kimondták, hogy az igazságtételi törvény megsemmisítésével az Alkotmánybíráság elárulta az ötvenhatos forradalmat.[724] A *Népszabadság* arra is kitért, hogy ugyanez az ötvenhatos csoport ['56-os Forradalmi Nemzeti Szövetség] bőrfejűekkel közösen megzavarta a Demokratikus Charta ünnepségét.[725]

Az egykori ötvenhatos pesti srácok MTV-székház előtti tüntetését a *Kurír* „Bágyadt uszítás az őszi szélben" címmel ismertette. 1500–2000 dühös, még Fónay Jenő személyét is támadó demonstrálóról tudósított a lap, akik között sok volt az újságíró és a bámészkodó.[726]

A *Magyar Nemzet* nem írt bőrfejű provokátorokról a Demokratikus Charta tüntetésén. „A téren[727] […] tíz órára rendezvényt hirdetett meg több – a média jelenlegi vezetése és az Alkotmánybíróság ellen tüntető – szervezet is, akik fél tizenegykor, a Charta-ünnepség kezdetekor csak hosszabb noszogatás után távoztak a helyszínről, s előtte még erőtlen kísérletet tettek a Charta-program hangosításának megrongálására is."[728]

Mi is történt? A médiakrízis következményei megjelentek az utcán. A szabaddemokraták és a Charta, az ellenzéki erők és a céljaikkal szimpatizáló sajtómunkatársak az antiszemitizmus elleni küzdelmet állították a megemlékezés centrumába. A másik oldalon az Alkotmánybíróság által eltörölt igazságtételi törvénynek, továbbá Hankiss

[722] [Név nélkül]: Göncz: Csak az összefogás, a megértés visz előre. *Népszabadság,* 1992. március 16. 5.
[723] Uo.
[724] Uo.
[725] Uo.
[726] Buják Attila: Bágyadt uszítás az őszi szélben. *Kurír,* 1992. március 16. 5.
[727] Petőfi tér
[728] N. Kósa: Demokratikus Charta: A szabadság védelmében, *Magyar Nemzet,* 1992. március 16. 3.

és Gombár tevékenységének köszönhetően egykori ötvenhatosok tüntettek a nemzeti tévé épülete előtt, amely olvasatukban szimbóluma lett a szabaddemokraták és a szocialisták Chartával megvalósított közös politikájának. Ugyanennek a politikának a jelképévé vált szemükben Göncz Árpád is. Ez még egy fontos adalék ahhoz, hogy bemutassam, miért is fütyülték ki Göncz Árpádot 1992. október 23-án a Kossuth téren.

Az ellenzéki sajtó tudatosan összemosta az ötvenhatos pesti srácokat a fasiszta, náci, a rendszerváltozásban csalódott bőrfejű fiatalokkal. Sokan Csurka Istvánt is ott látták soraik között. Az MDF alelnökére nyilván szükség lett volna – bár akkor éppen nem volt ott –, hogy valamiképpen összefüggést találjanak a kormányzati politikához. A suttogó pesti propaganda – Csurka István az MTV és MR elleni tüntetők között volt – eljutott Csurkáig is, aki külön jegyzetben elemezte ezt a – fentebb már sajtócikkekben is idézett – különös március 15-i ünnepet. Csurka olvasatában az ellenzék szántszándékkal antiszemitának bélyegezte az MTV és MR vezetői ellen demonstrálókat. Be kellett bizonyítani külföldön is sokat hangoztatott nézeteiket. Ehhez csőcselékké kellett átfesteniük az egykori ötvenhatos forradalmárokat is. Demszky – Csurka vélekedése szerint – ennek megfelelően fogalmazta meg provokáló beszédét, amelyet az MDF alelnöke Gerő 1956. október 23-i rádiós szónoklatához hasonlított.[729]

Az MR és MTV az ellenzékiség jelképévé vált, és ez súlyos következményekkel járt, nemcsak az ötvenhatosok és Csurka, hanem az MDF számára is. Volt ebben tudatosság, szándékosság a szabaddemokraták részéről? Egy újabb kérdés, amelyre nincsenek forrásaink, de az elektronikus média vezetői elleni tiltakozások ezt az érzést erősítették a közvélekedésben. Mindez összefüggött azzal az általános ellenzéki hitvallással, hogy a szabad sajtó elsősorban akkor tekinthető szabadnak, amennyiben kormánykritikus attitűddel rendelkezik.

„MINT II. JÓZSEF A HALÁLOS ÁGYÁN, VONJA VISSZA AZ ÖSSZES RENDELETÉT, ÉS MENJEN”[730]

Az Antall-kormány 1992 tavaszán megértette, hogy lehetetlen együttműködni a szabaddemokratákkal az MTV és az MR személyi kérdéseinek megoldásában. A kulturális bizottságban ezek a viták egyre inkább lehetetlenné tették az együttműködést

729 Csurka István: *Újra csőcselékek vagyunk.* In: Keserű hátország. Magyar Fórum Könyvek, Bp. 1993. 8.

730 Feledy Péter 1991 nyarán az MTV összmunkatársi értekezletén ezekkel a szavakkal kérte Hankiss Elemér távozását. In: Feledy P. interjú i. m.

a médiatörvény-javaslat kidolgozásában. Bár tavasszal be tudták nyújtani az Országgyűlés elé a törvénytervezetet, de azon a tavaszon és nyáron személyzeti kérdések megoldásával kellett foglalkoznia a bizottságnak. És ezen személyzeti ügyek határozták meg a sajtó működési területét is.

Náhlik Gábor alelnöksége arra is alkalmasnak mutatkozott, hogy a kormány első kézből kapjon információkat a televízióból. Az MTV költségvetéséből 1991 végén zárolt egymilliárd forintot továbbra sem kapta meg az MTV. Bár az ÁSZ az MTV által benyújtott rendezési tervet elfogadta, a kormányzat nem tartotta megfelelő üteműnek a terv végrehajtását. Hankiss többször kérte a pénz zárlatának feloldását. Minden egyes levelében utalt arra, hogy az ÁSZ jelentésének megfelelően kidolgozott és elfogadott MTV-terv megvalósult, ezért fel kell oldani a pénz zárolását. Az is szóba került, hogy a feloldást két ütemben fogják végrehajtani, ám ez a kormányzat által továbbra is érzékelt pénzügyi anomáliák miatt végül elmaradt. Antall 1992. március 23-án kelt levelében közölte Hankiss-sal, hogy „az Állami Számvevőszék gazdasági és pénzügyi ellenőrzése alapján kialakított intézkedési terv végrehajtásáról, továbbá az MTV 1992. évi költségvetése teljesítésének várható alakulásáról részletes dokumentáció és számítási anyag csatolásával" készítsen beszámolót. „Felkértem a pénzügyminisztert, hogy munkatársai az anyag szakmai-tartalmi kérdéseinek tisztázása érdekében a szükséges segítséget adják meg. A Kormány a beszámoló ismeretében nyújt be előterjesztést az Országgyűlés részére a fejezet egymilliárd forintos költségvetési támogatási előirányzata zárlatának feloldása lehetőségéről és feltételeiről."[731]

Leveléhez csatolta azon tételek listáját, amelyek véleménye szerint nem valósultak meg az MTV tervében. „Az intézmény működésének biztosítása érdekében meg kell tenni a szükséges intézkedéseket a kinnlevőségek behajtására. A […] bekövetkezett, illetve bekövetkező szervezeti változtatások miatt el kell végeztetni a vagyonfelmérést, vagyonértékelést. Az alapbéren kívüli juttatások indokolatlan növekedésének megakadályozása érdekében ki kell dolgozni az MTV egységes anyagi ösztönzési rendszerét. Ezzel összefüggésben újra kell szabályozni a szponzorálással kapcsolatos jutalékoltatást. Felmérést kell készíteni a létszámtöbbletekről, intézkedni kell a felesleges létszám leépítéséről. Intézkedni kell: az álló- és forgóeszközök számbavételéről, a pénzügyi és számviteli nyilvántartások számbavételéről, a pénzügyi és számviteli nyilvántartások (tartozások és követelések stb.) rendezéséről, ehhez kapcsolódva javítani kell a belső ellenőrzés működését."[732]

[731] MNL OL AJMH XIX–A–150–c 10d. Miniszterelnöki Hivatal Nyílt iratai Kajdi József 1992 évi 1–69. 65–XX/1992 Antall József miniszterelnök levele Hankiss Elemérnek 1992. március 23.

[732] Uo.

A kormányzat sem az MTV SZMSZ-tervezetét, sem az intézmény gazdasági anomáliáinak megoldására tett javaslatokat nem találta kielégítőnek. Mind Hankiss-sal, mind Gombárral szemben megszűnt a kabinet bizalma. Antall először Gombár Csaba felmentésére tett kísérletet, mindezt Hankiss kulturális bizottsági meghallgatása előtt szűk két héttel [1992. május 8.]. Gombár Csabát szintén megkísérelte meghallgatni a kulturális bizottság még 1992. május 7-én. Az MR elnöke felolvasott a bizottság előtt egy levelet. Lényegében visszautasította Antall József miniszterelnök levelét, amely egyrészt a rádió SZMSZ-gondjai, másrészt az MR strukturális átalakítása, a rádióalelnök tisztázatlan jogköre miatt támadta Gombár Csabát. Gombár vélekedése szerint a miniszterelnöknek nincs lehetősége bírálni a rádió műsorstruktúráját.

„A Magyar Rádió műsorának, műsorstruktúrájának jóváhagyása – érvelt az MR elnöke – nem tartozik a kormány felügyeleti jogaihoz. Az 1047/74. minisztertanácsi határozat erre jogszabályi alapot nem biztosít. A Magyar Rádió vezetése az új műsorstruktúra tekintetében hajtott végre változtatást, tehát a műsor tekintetében, nem pedig a Magyar Rádió szervezete vonatkozásában. A Magyar Rádió szervezete nem változott meg működésem során, mert a kormány tilalma következtében nem is változhatott. Ezért működési rendünk jóváhagyása előtt egyetlen valaha volt szervezeti egység nem szűnt meg, ill. annak vezető tisztségviselői nem lettek sem leváltva, sem átminősítve."[733] Az intendánsi rendszer kiépítése nem számított Gombár szemében az MR strukturális megváltoztatásának. Mindemellett Gombár azt sem fogadta el, hogy a vezetése alatt álló szervezet SZMSZ-ét a miniszterelnök elvárásai szerint alakítsák ki. Nehezményezte, hogy Antall megkérdőjelezte pártsemlegességét. Kifejtette, hogy ezt csak egy paritásos alapú országgyűlési bizottság jelenthette volna ki, a kabinet pártjainak többségével felálló kulturális bizottság nem.

Az MR elnöke nem ismerte el a kulturális bizottság előtt zajló vizsgálat jogát arra, hogy döntsenek a miniszterelnök kérésére az ügyében. Burkoltan azt javasolta Antall Józsefnek, hogy ne a bizottság mögé rejtőzzön, és ne tüntesse fel jogszerűnek ezt az eljárást, hiszen az a testület, ami elé citálták, kormánytöbbséggel rendelkezik, és szimplán politikai megrendelésnek tesz eleget. Ő ebben nem óhajtott részt venni. „Önök persze arról és úgy szavaznak, amiről és ahogy akarnak. De ismételten kérem, vegyék fontolóra, mihez is kívánnak itt parlamenti precedenst teremteni."[734] A kormánytöbbséggel rendelkező testület – miközben az ellenzék kivonult –alkalmatlannak találta Gombár Csabát az MR vezetésére. Ezúttal Kósa Ferenc is úgy döntött, hogy elhagyja a termet. Ő volt az egyetlen olyan ellenzéki politikus, aki törekedett a konszenzusra. Amint azt Rangos Katalinnak a *168 óra*ban adott interjújában nyi-

[733] [Név nélkül] Kinn a Gombár, benn a közjó. *Beszélő,* 1992. május 16. 8.
[734] Uo. 9.

latkozta: „Ha a kutya harapja meg a postást, az nem hír. Én nem harapok meg senkit, és engem sem harapnak meg. Talán az egyetlen képviselő vagyok ott a bizottságban, akit egyik oldalról sem bántottak."[735] Úgy tűnt számára, hogy amennyiben a médiatörvény, és csak a médiatörvény megalkotásával foglalkozik, sikeres lehet, ám azon a napon, midőn Gombárról határoztak, neki is döntenie kellett. Pedig még délelőtt sikerült a médiatörvényre vonatkozó javaslatát egy év folyamatos harc után keresztülvinnie. „Nézze csak, nagyon türelmes munkával végül is elmondhatjuk, hogy a médiatörvény jelenlegi változatához először az SZDSZ csatlakozott, aztán a kereszténydemokraták, majd az MDF, pedig mindannyian tudták, hogy ez az én javaslatom volt."[736] Kósa úgy vélte, hogy mindaz, ami történt, a konszenzust befolyásolja. Lényegében a Gombár-üggyel veszélybe került a médiatörvény elfogadása.[737] A kulturális bizottság éppen azon a csütörtökön ítélte a médiatörvényt az Országgyűlés általános vitájára alkalmasnak, amelynek délutáni órájában alkalmatlannak találták Gombár Csabát.[738]

Hiba volt ez a kormányzat részéről? Azt gondolom, hogy személyi ügyekkel foglalkozni egy szabályozatlan, nehezen értelmezhető, munkajogi kérdéseket is érintő szituációban nem szerencsés, különösen akkor nem, midőn a médiatörvény elérhető közelségbe került. A kabinet valószínűleg nem bízott abban, hogy a médiatörvény-javaslatot el fogja fogadni az Országgyűlés. Túl sok minden történt az ellenzék és a kormány között ahhoz, hogy a kabinet Kósa Ferenchez hasonló idealista gondolkodással viszonyuljon a másik oldal politikusaihoz. A politikai pragmatizmus azt diktálta, hogy ott próbáljon lépni a kormány, ahol sikert remélhetett. Gombár leváltása jóval egyszerűbbnek látszott, mint a médiatörvény elfogadása. Ám taktikai okokból a személyi kérdésekkel észszerűbb lett volna megvárni, amíg az ellenzék elutasítja a médiatörvény-javaslatot.

A köztársasági elnök 1992. május 19-én elutasította a miniszterelnök kérését, Gombár Csaba egyelőre a helyén maradhatott. A *Kurír* interjúkat készített a képviselőkkel, amelyben a köztársasági elnök döntését véleményezhették. A szokásos reakciók mellett olvashatjuk a témában készült beszélgetést is Hankiss Elemérrel. Először kijelentette, hogy el fog menni a kulturális bizottság meghallgatására, de ami ennél is fontosabb, megdöbbenésének adott hangot az Országgyűlés elé terjesztett médiatörvény-javaslattal szemben: „Elképesztő lenne, ha a jelenlegi tervezetet

[735] Rangos Katalin: Össztűz a rádió elnökére. Lepkeszárny-érzékenységű konszenzus. *168 óra,* 1992. május 12. 9.

[736] Uo.

[737] Uo.

[738] Fe: Gombár felmentését javasolják. Vitára alkalmas a médiatörvény. *Magyar Nemzet,* 1992. május 8. 4.

fogadnák el, mert az nagyon sok kérdésben európai mércével mérve elfogadhatatlan. Egyszerűen nem értem, hogyan mehetett a bizottságokon keresztül ez a javaslat, ami a rádióból és televízióból egyértelműen kormányrádiót és kormánytelevíziót akar törvény által szentesítve teremteni."[739]

Hankiss Elemér 1992. május 21-i meghallgatásán a kulturális bizottság ismételten a kinevezési törvény értelmezésén kezdett vitatkozni. Kulin Ferenc azonban Haraszti Miklós kérdéseire adott válaszában egyértelművé tette, hogy „ennek a csoportnak, ennek a bizottságnak az egyhangú döntése alapján határozott úgy 1990 nyarán a miniszterelnök, hogy felterjeszti Hankiss Elemért a Televízió elnöki tisztjére, Göncz Árpád köztársasági elnök úr pedig úgy, hogy kinevezi őt. Tehát nekünk, mint a bizalmat, és igenis a politikai bizalmat kifejező bizottságnak az a kötelességünk, hogy megvizsgáljuk, ezt a politikai bizalmat Hankiss Elemér még ma is élvezi-e."[740] Nem elsősorban szakmai, munkajogi, hanem politikai bizalom kérdéskörében állt az MTV elnök a bizottság előtt.

Hankiss a miniszterelnök megállapításai alapján három részre tagolta válaszát. Véleménye szerint nem járt el jogszerűtlenül, midőn fegyelmi eljárást kezdeményezett Náhlik Gábor ellen. Továbbra sem ismerte el, hogy állami alkalmazottként a miniszterelnök lenne a munkáltatója. Nem kérdőjelezte meg az alelnöki intézményt. Lefolytattak egy „gyors fegyelmi eljárást" az alelnökkel szemben, majd „vele teljes egyetértésben – állította Hankiss – megállapodtak a munkaköréről, amelyet köszönettel elfogadott".[741] Hankiss úgy vélte, hogy az ÁSZ kéréseinek is eleget tettek, ezt Antallal is közölték, ráadásul egy dokumentációt is hozott magával ennek igazolására. Az SZMSZ tervét négy ízben adták le, de egyik esetben sem fogadta el a kormány – sorolta tovább az érveit az MTV elnöke. Érdemes rögzítenem, hogy az SZMSZ és más ügyekben összesen 51 levélváltásra került sor. Ezt a töméntelen mennyiségű levelezést egyébként a kulturális bizottság megkapta a Miniszterelnöki Hivataltól.[742] Mindenki tisztában volt azzal, hogy az SZMSZ-t azért nem fogadta el Antall, mert az alelnöki és az intendánsi jogkörök nem voltak kellőképpen tisztázva.

739 L. Á.: Hankiss a párbaj híve. *Kurír,* 1992. május 20. 6.

740 OGYK. Kulturális bizottság ülése 1992. május 21. In: OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=500221.xml&dvs=1531912125288~271&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss%2520elem%C3%A9r&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 18.)

741 Uo. 49.

742 MNL OL AJMH XIX–A–150–c 10d. Miniszterelnöki Hivatal Nyílt iratai Kajdi József 1992 évi 1–69. 62–2–XX/1992 62-1-XX/1992 Kajdi József levelei Balsai Istvánnak és Kiss Gyulának. 1992. március 18.

Az alelnök gyakorlatilag nem teljes hatáskörrel felruházott helyettese lett volna az MTV elnökének.

Ezt követően Hankiss Elemérnek kérdéseket tettek fel a bizottság tagjai. A kormánypártok részéről erre kísérletet tettek, de az ellenzéki oldal kezdetben Kulin Ferenc elnöknek és Csurka Istvánnak címzett különféle hozzászólásokat, amelyek többnyire az eljárás jogszerűségét vitatták. A kormánykoalíció legnagyobb dilemmáját az jelentette, hogy Hankiss Elemérnek kifejezetten negatív véleménye alakult ki a média-törvénytervezettel kapcsolatban.

Kulin Ferenc monológjából citálom az alábbi részt, amely kellőképpen megvilágítja, valójában miért is rendült meg a bizalom Hankiss Elemér iránt már a kulturális bizottság elnökében is, aki egyébként baráti viszonyt ápolt az MTV elnökével. „Miért juthatott ez az eredetileg tulajdonképpen szakmai természetű vita olyan nagyon szomorú fejleményekhez, hogy Hankiss Elemér, aki a legpéldamutatóbban igyekezett mindig megkülönböztetni, szétválasztani szakmai és politikai problémákat, Hankiss Elemér egy Ö*ssztűz*-műsorban politikai ellenfeleiről beszél, akik támadják őt; egy amerikai egyetemi lapnak adott nyilatkozatában nacionalista, populista hatalomátvételi kísérletről beszél; azért kellett hazajönnie, mert akik most át akarják venni a Televíziót, azok szélsőséges politikai pártok támogatására készülnek? Nem firtatom azt, hogy hogyan hamisította vagy torzította esetleg az újságíró Hankiss Elemérnek egy interjúban adott szavait, hanem azt a megdöbbenésemet fejezem ki, hogy hogyan fejlődhetett idáig, hogyan torzulhatott el idáig a Televízió vezetésének és a kulturális bizottságnak a viszonya, hogy ennyire élesen politikai kérdéssé vált a kettőnk közötti – hadd személyesítsem most meg a kulturális bizottságot – viszony.”[743]

Kulin ezután Hankiss válaszaihoz hasonlóan felelevenítette az MTV-elnök előző meghallgatásairól a koalíciós pártok bizottsági tagjainak első aggályait. Kulin idézte a Debreczeni József által a bizottság 1991. február 7-i ülésén elmondottakat, amelyben azt kérte, hogy a Televízió strukturális átalakításai ne előzzék meg a médiatörvényt. S akkor úgy tűnt, ezt Hankiss Elemér elfogadta. Kulin főbb vonalakban ugyanazokat ismertette, amit magam is megtettem az előző fejezetekben. Az ügy megértésének kulcsa a bizottság – általam is citált – 1991. február 7-i ülésének anyagában található meg. Ezen az ülésen elhangzott, hogy állandóan egyeztetni szeretnék Hankiss Elemér átalakítási koncepcióit a bizottságban. Az ellenzék természetesen

[743] OGYK. Kulturális bizottság ülése 1992. május 21. 162. In: OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=500221.xml&dvs=1531912125288~271&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss%2520elem%C3%A9r&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 18.)

ezt az MTV kormányzati kézi vezérlésének bélyegezte. Csengey Dénes akkor hiába érvelt: „Nem arra tett javaslatot, hogy Hankiss Elemér a kormányzó pártokkal egyeztesse az álláspontját, hanem arra, hogy éppen azért, mert egy kétharmados törvény előkészítéséről van szó, történjen meg, végig a nyilvánosság előtt; a bizottságban ennek a két munkának az egyeztetése."[744]

Kulin konklúziója szerint a bizottság többsége nyomást gyakorolt egy konszenzusos megegyezés érdekében, amit Hankiss az ellenzékhez hasonlóan a kabinet presszziójának bélyegezett. Hankiss a bizottság elnökének véleménye szerint makacsul ment a saját feje után. „Már novemberben beadta koncepcióját, és nem kapott a kormányzó pártoktól választ – indokolta Kulin a történteket –, ő [Hankiss] úgy tekintette, hogy a hallgatás a tudomásulvételt jelenti, tudomásul vettük a koncepciót, beleegyeztünk, tehát elkezdheti végrehajtani. Amikor ezt kifejtette, nagyon élesen tiltakoztunk."[745] Az 1991. március 13-i bizottsági ülés határozata – amit az MTV elnöke csak ajánlásnak vélt – felszólította, hogy a médiatörvény meghozataláig ne hajtsa végre 1990 novemberében benyújtott koncepcióját.

Hankiss előtt Haraszti beszélt, és úgy interpretálta a kormányzati álláspontot, hogy Hankissnak és bárkinek, akit megválasztanak, a személyi kérdésekben egyeztetnie kellett volna Kulinnal, azaz gyakorlatilag a miniszterelnökkel. Arra kérte a koalícióhoz tartozó képviselőket, ha ezt gondolják, mondják ki, hogy az MTV elnöke nem független.[746] Kulin kénytelen volt rámutatni arra, hogy a szabaddemokraták is úgy vélik, hogy az alelnökök személyéről is egyeztetni kellett volna velük és Hankiss-sal. Ugyanazt mondták tehát. „A gyakorlat síkján az ő álláspontjuk tökéletesen megfelel a mi álláspontunknak, csak amikor elvi deklarációkban fogalmaznak, akkor érzik úgy, hogy le lehet söpörni egy ilyen pártállami, megalkuvó, a médiumok függőségét jelentő szélsőséges álláspontot" – fogalmazta meg a bizottság elnöke.[747] Ráadásul szerinte „ez egy alapkérdés. Ha ezen nem tudunk továbbjutni, megjósolható, hogy nem lesz törvény, a Magyar Rádió és a Magyar Televízió törvény nélküli állapotban fog működni még egy jó darabig, amíg valami egyéb megoldást nem fog találni a kormány, amely még mindig úgy tekinti a törvény szerint, hogy a felügyelete alatt áll ez az intézmény, mégis feloldja ezeket a problémákat."[748] A kormánykoalíciónak teljesen egyértelművé vált, hogy a médiatörvény-javaslatot nem fogja elfogadni az Országgyűlés, s ennek fényében kellett eldönteni, hogy meghagyják-e azon

[744] Uo. 173.
[745] Uo. 174.
[746] Uo. 179.
[747] Uo. 183.
[748] Uo.

MTV-elnököt, aki konszenzus nélkül, törvény nélkül kezdte meg a televízió átalakítását. Hankiss csak ideiglenes választás volt, ám mindennek tudatában érdemes megítélni a történet folytatását.

A POLITIKAI BIZALOM ESETE HANKISS ELEMÉRREL

Egy nap nem volt elegendő az MTV elnökének meghallgatására, ezért ugyanebben a tárgyban 1992. május 28-án ismét összeült a bizottság. Megjegyzem, a Paál Vince által szerkesztett médiaháborúval foglalkozó kötet szerint azért napolták el a május 21-i ülést, mert „nem született eredmény".[749] A május 21-i ülés délután négy órától este hét óra húsz percig tartott. Az ellenzéki képviselők kezdeti ügyrendtől eltérő hozzászólásai, illetve a bizottság kormánypárti tagjainak pontos adatokkal megfogalmazott hosszabb kérdései miatt kellett elnapolni az ülést. Kulin Ferenc bizottsági elnökként nem arra törekedett, hogy minél hamarabb döntést hozzanak. Előzetesen felhívta Hankiss Elemért is, és nagyjából vázolta számára, mi is fog történni az ülésen. Biztosította, hogy lehetőséget fog kapni arra, hogy minden kérdésre válaszolhasson. Hankiss komoly dokumentumgyűjteménnyel készült, amelyet a szünetben kioszthatott a képviselőknek. Bármilyen hihetetlenül is hangzik, de a meghallgatás teljes anyagának elolvasása után úgy éreztem, hogy Hankisst pusztán szembesíteni akarták azzal, hogy a kabinet részéről mi vezetett el a politikai bizalomvesztéshez. A döntés gyakorlatilag megtörtént, remélték, hogy az MTV elnöke legalább megérti, mi is okozta vesztét.

Az 1992. május 28-i ülésen Kulin Ferenc a kabinet pártjainak nevében reflektált Hankiss Elemér az MTV gazdasági állapotáról tett megnyilatkozásaira. Először is Hankiss azon állítását helyezte górcső alá, hogy a pénzügyminiszteri biztos jelentésére [Méri-jelentés] már egy évvel ezelőtt reagált az MTV, de azóta sem kapott semmilyen érdemi választ a kabinettől. Kulin cáfolta ezt: „Szeretnék itt utalni arra, hogy Méri Sándor egy 1991. december 23-án kelt levelében Hankiss Elemér válaszaival kapcsolatban többek között a következőket mondja: »A jelentés és a válaszlevél között lényeges eltérés a következtetések levonásában, a folyamatok megítélésében van. Változatlanul fenntartom azon megállapításokat, hogy a szándékolt gazdasági – mely nem függetleníthető a szakmától – folyamatok nem bontakoztak ki, a tervbe vett változtatások a gyakorlatban nem realizálódtak.« A Méri-féle levélnek még egy passzusát kell idéznem. A következőképpen szól: »Nem érzem a jelentéshez szorosan kapcsolódónak a válaszlevél számos olyan eszmefuttatását, amely elvonat-

[749] Paál V.: *A magyarországi* i. m. 418.

koztat a valós, jelen társadalmi, gazdasági viszonyoktól, és egy a jövőben elérendő célt mai szükségletként állít be, ennek keretében kiragadja az MTV-t a hazai általános normatívák alól.« Ennyit a Méri-féle levélből."[750]

A bizottság elnöke Antall József 1992. március 23-i levelét is citálta. A kormányfő az ÁSZ- és a Méri-féle jelentés alapján írt Hankissnak. A miniszterelnök nem tartotta elfogadhatónak és befejezettnek az ÁSZ és a pénzügyminiszteri biztos jelentéséhez képest az MTV gazdasági változtatásait. Kulin szerint: „következésképp volt rá reagálás, a kormány e válasz alapján viselkedett, tehát a kulturális bizottságnak nincs semmiféle alapja, hogy kétségbe vonja e tekintetben a kormány lépésének indokoltságát."[751] Hankiss később azt állította, hogy fogalma sem volt arról, hogy Dr. Méri Sándor jelentésére alapozta Antall a kéréseit.[752] Az MTV elnöke ismét kifejtette, hogy az ÁSZ jóváhagyta a televízió gazdálkodásának rendbetételét célzó tervet, amelyet többé-kevésbé már végre is hajtottak. Érdemes megemlíteni, hogy az MTV pénzügyi rendezetlenségei 1988-tól folyamatosan fennálltak. Nem pusztán a rendszerváltozás után keletkezett pazarlást kellett felszámolni.

Érdekes plusz információkkal is szolgált a meghallgatás, kiderült, hogy miközben a kormány megtiltotta a Televíziónak különböző leányvállalatok alapítását – Hankiss ezt nehezményezte, ezzel indokolta, hogy nem tudta csökkenteni jelentősen az MTV alkalmazottainak a számát –, aközben tovább nőtt az MTV-ben foglalkoztattak száma: 3600-ról 3715-re.[753] Azon strukturális átalakítások, amelyeket Hankiss a szükséges leépítéssel és spórolással indokolt, valójában még növelték is a foglalkoztatottak számát. Ha mást nem is, de a kormány bizalmát azért sikerült erodálnia.

És ha már egy parlamenti bizottság által végzett meghallgatásról és a nyilvánossággal való összefüggéséről vagy össze nem függéséről értekezem, érdekes adalékokkal szolgálhat a Novofilm Kft. ügye is. Balázsi Tibor [MDF] a *Pesti Hírlap* 1992. március 18-i számában az MTV-ben keletkezett pénzügyi anomáliára igyekezett rávilágítani.

Az MTV-ből szerzett adatai szerint a Novofilm 60 millió forintot kapott a *Reggel* című televíziós műsor elkészítésére. 1991. október 31-ig ebből semmit sem látott viszont az MTV, ezért a vállalat 1991. december 31-ig kapott lehetőséget a tartozás

750 OGYK. Kulturális bizottság ülése 1992. május 28. 31. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=500222.xml&dvs=1532072214860~22&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 20.)

751 Uo. 33.

752 Uo. 224.

753 Uo. 35.

rendezésére. Balázsinak még az előző ülésen a hiányzó összegről feltett kérdésére Nagy László, az MTV gazdasági főigazgatója válaszolt: „mégpedig oly módon, hogy azt állította, a szerződést 1991 decemberében felmondták, az 1991. évre vonatkozó pénzügyi elszámolással […] a Televízió egyik osztályát bízták meg, és jelenleg még nem zárták le az ügyet."[754]

Balázsi kutatásai szerint a Novofilm Kft. tartozása ellenére az MTV vezetői „1992 januárjában újabb szerződést kötöttek [a Kft-vel], és ennek alapján az 1992. február 5-i keltezésű számlán 10 millió forintot, az 1992. február 10-i keltezésű számlán 44 millió forintot utaltak át ismét a Novofilm Kft. részére. Az ez évi két alkalommal történő pénzátutalás időszakában Hankiss Elemér Amerikában tartózkodott."[755] Balázsi idézett az MTV egyik osztályától származó és 1992. május 6-án készült belső jelentésből, amely kimondta, hogy a Novofilmmel kötött szerződés a televízió számára előnytelen volt.[756]

Hankiss nehezményezte, hogy Balázsi az MTV belső osztályairól származó dokumentumokból a sajtó nyilvánossága előtt idézett. „Ha a képviselő úr az általam kért vizsgálat jegyzőkönyvére utal – érvelt Hankiss –, akkor üzleti titokról van szó, és nincs jogom hozzájárulni ahhoz, hogy a sajtó ezeket az adatokat megtudja."[757] Az MTV-elnök az alábbiakat is hozzátette: „Kérem még azt is, hogy a már korábban közölt adatokat, amelyek nyilván belső könyvelésünk valamely munkatársától származhatnak, a sajtó ne közölje, mert ezek valóban az MTV és a NOVOFILM üzleti kapcsolatainak belső adatai, amelyek nem publikusak. Köszönöm szépen."[758]

Balázsi Tibor végül úgy döntött, hogy a Novofilm esetével kapcsolatban kéri a zárt ülés elrendelését, hogy a konkrét adatokkal is megismerkedhessen a bizottság. A sajtó nyilvánossága nélkül folytatódó eljárásban a bizottság előtt kiderült, hogy a *Reggel* című műsor előállítására 100 millió forintot terveztek. A reklámtevékenységből remélték mindezt finanszírozni, ám ez javarészt elmaradt a várakozástól. Az MTV képviseletében Heltai Péter úgy vélte, hogy az egész Novofilm-ügy azért robbant ekkorát, mert két délelőtti műsor készült. A *NAP TV* és a *Reggel* egymás riválisaiként versenyeztek a nézők kegyeiért. A *NAP TV* inkább politikai vitaműsorként funkcionált, s csak stúdiómunkát igényelt. „A másik dolog: pontosan az előbb

754 OGYK. Kulturális bizottság ülése 1992. május 28. 36. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=500222.xml&dvs=1532072214860~22&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 20.)

755 Uo.

756 Uo.

757 Uo. 37.

758 Uo. 39.

említett két cég közötti rivalizálásból ered, az, hogy a reklámpiacon különböző tendenciák mutatkoztak, és különböző készségek voltak a reklámozók részéről a két különböző műsorban való részvételre."[759] Nem tudták megítélni, mekkora lesz a két műsor reklámbevétele. A *Reggel,* bár abban reménykedtek, hogy reklámbevételeinek köszönhetően nullszaldós lesz, nem tudott elegendő pénzt termelni. Ennek köszönhetően a délelőtti program gyártója – a Novofilm –, amennyiben visszafizeti az MTV-től a gyártáshoz kapott 60 millió forintot, nem maradt volna semmilyen forrás a műsor további készítésre. Nagy László, az MTV gazdasági főigazgatója emiatt csúsztatta az 1991. október végi fizetési határidőt 1991. december 31-re. Nagy nem vállalta azt a presztízsveszteséget, amely a műsor megszüntetésével együtt járt volna. Ilyen körülmények miatt a hatvanmillió forint nem került visszafizetésre. Nagy személyéről kiderült az is, hogy mielőtt – 1991 áprilisában – az MTV munkatársaként kezdett el dolgozni, a Novofilm fizetett gazdasági tanácsadója volt. Ez persze nem jelenthette azt, hogy a gazdasági főigazgató előnyben részesítette volna az előző munkahelyét: Csurka István természetesen gyanúsnak találta az egészet, miközben ez a tény önmagában nem járt semmilyen felelősségre vonással, korántsem erősítette a politikai bizalmat, de táplálta a kabinet félelmét a televízió gazdasági visszaéléseitől. A zárt ülésen az is kiderült, hogy a Novofilmmel mindezek ellenére továbbra is együttműködött az MTV, pusztán csak a *Reggel* műsorhoz köthető reklámforgalmazási jogait veszített el a stúdió. Érdemes volt ezt az epizódot azért is elemeznem, mert az ellenzék több ízben is éppen a szakszerű vizsgálatot kérte számon a bizottságtól.

A zárt ülés után ismét nyilvánosság előtt folytatódott a meghallgatás.[760] Balázsi Tibor ezúttal az IP–Budapest és az MTV között létrejött szerződés hasznosságát kérdőjelezte meg. Az IP jutalék fejében reklámszerződéseket kötött az MTV-vel. Balázsi ezt szükségtelennek vélte, hiszen az MTV más televíziós társaság hiányában monopóliummal rendelkezett. Az MTV elnöke azzal védekezett, hogy ez a szerződés több mint egymilliárd forintot hozott az általa vezetett intézménynek, miközben az Országgyűlés egy éppen ekkora összeget zárolt.

Csurka István több mint különösnek találta, hogy Náhlik érkezése után távolították el Szalacsi Tóth Albertet, a MTV pénzügyi főosztályvezetőjét. Az ÁSZ már felhívta a figyelmet az MTV pazarló gazdálkodásának feltételezett felelősére.

[759] OGYK. Kulturális bizottság ülése 1992. május 28. 221. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=500222.xml&dvs=1532072214860~22&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 20.)

[760] A zárt ülés anyagát a kulturális bizottság 1992. június 17-én nyilvánossá tette.

„Azt állítja az elnök úr, hogy már egy éven keresztül – ezt fel is írtam – húzta ezt az ügyet, habozott megtenni, hogy vajon elbocsássa-e pénzügyi főosztályvezetőjét. Ellenben rögtön jött egy ötlete, amikor ez a pénzügyi főosztályvezető a frissen, teljesen jogerősen, szabályszerűen kinevezett alelnököt tájékoztatta bizonyos gazdasági összefüggésekről, amelyek várhatóan az ő hatáskörébe kerültek volna, ha az elnök úr betartotta volna a rendelkezéseket, abban a pillanatban érettnek látta a helyzetet arra, hogy lepecsételje a szobáját, kivezettesse az intézményből és így tovább."[761] Az MTV elnöke szerint az ÁSZ kötelezte őket az eljárás megindítására. Szalacsi nem válaszolt a fegyelmi eljárás alatt hozzá intézett kérdésekre. Az elbocsátása után – Hankiss meghallgatása idején – már a Munkaügyi Bíróság foglalkozott az üggyel.[762]

Hankiss a még mindig a levegőben lógó SZMSZ ügyében továbbra sem fogadta el a miniszterelnök érveit, amelyek főként az alelnök jogkörének tisztázatlanságára mutattak rá a tévé által benyújtott tervezetben. „Egyetlen jogszabályra nem hivatkozott a miniszterelnök úr, a miniszterelnökség, amelyet sértett volna az SZMSZ általunk beadott tervezete. Szerintem mindent elkövettünk – érvelt az MTV elnöke –, nem rajtunk múlt, hogy már régen nincsen a Magyar Televíziónak szervezeti és működési szabályzata. Tehát itt semmiféle felelősséget, amíg nem bizonyítják rám, nem tudok elfogadni."[763] Hankiss mindezek ellenére elismerte, hogy nem sikerült politikai szempontból egyensúlyt teremtenie a televízió műsoraiban. „Ezt a kritikát elfogadom, csak azt tudom mondani, hogy ez az egyensúlytartás talán egy kicsit nehezebb, mint sokan gondolják. Én megpróbálok a továbbiakban – ameddig én leszek az elnök – közelíteni egy ideálisabb egyensúlyhoz a magyar politikai és társadalmi erők bemutatásában."[764]

Kulin záróbeszédében vázolta az átmeneti helyzetben az MTV-felügyelet szükségességét. Törvény nélkül továbbra is az maradt a kérdés, mely testületnek felelős az MTV elnöke. Az nem lehetséges, hogy senkinek sem felel semmiért. „A válasz az lehet – vélte a bizottság elnöke –, hogy a Parlamentnek felelős. Igen, de a Parlament hogyan gyakorolja ezt a felelősségre vonási jogot? És itt jutunk el ahhoz a problémához, amit nem tudunk úgy megoldani, mi, kormányzópártiak, hogy elfogadjuk

761 OGYK. Kulturális bizottság ülése 1992. május 28. 156. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=500222.xml&dvs=1532072214860~22&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 20.)

762 Uo. 200.

763 Uo. 140.

764 Uo. 147.

azt a fajta értelmezést, amely szerint kétharmados konszenzussal kell megszületniük azoknak a döntéseknek, amelyekben ítélkezünk a Televízió elnökének tetteiről, felelősségéről stb., egyszerűen azért, mert kétharmados többségű döntésekre nincs garancia."[765]

Nem lehetett a politikai pártokat erőszakkal konszenzusra kényszeríteni. Kulin eldöntendő kérdésnek vélte, hogy a magyar közszolgálati televízió a magán- és kereskedelmi televíziózás beindulásával versenyezhet-e a kereskedelmi adókkal. Hankiss utalt arra, hogy a nyugati közszolgálati elektronikus sajtóorgánumok a többszörösével gazdálkodhatnak annak, mint amennyi állami forráshoz az MTV juthat. Ezt senki sem vitatta, azt azonban igen, hogy olyan nyugati típusú közszolgálatra van-e egyáltalán szüksége Magyarországnak, amely műsoraiban, szolgáltatásaiban eléri, sőt meghaladhatja a szinte korlátlan forrásokkal rendelkező kereskedelmi csatornák kínálatát. Ennek megítélésében komoly eltérés mutatkozott az MTV vezetősége és a kabinet között. A magyar viszonyokhoz mérten ennek megvalósítása lehetetlen vállalkozásnak tűnt. Ám a törvényhozásnak mérlegelnie kell, hogy mi lesz a közszolgálat sorsa, és mérlegelnie kell a Hankiss által előidézett szerkezeti változtatásokat is. El kell döntenie, jó-e az, ha tévének szánt állami pénzekből a törvény után a Hankiss-féle koncepciónak megfelelő televíziót finanszírozzák majd.[766] Az MTV elnöke azon munkálkodott, hogy kiszervezzék a műsorok gyártását magánvállalatoknak. Valójában ez már régóta is így működött a nyugati országokban, de ehhez nem voltak Magyarországon magánstúdiók, sem a létrehozásukhoz elegendő tőke. Gyakorlatilag a magáncégeket, produkciós irodákat is közpénzből finanszírozták. Megelőlegezték a gyártás költségeit.

Hankiss ugyan érvelhetett azzal, hogy javarészt az előfizetői díjakból biztosították a televízió működtetését, de Kulin Ferenc joggal mutatott rá arra, hogy az Országgyűlésben döntöttek a havidíjak mértékéről. Függetlenség helyett az átmeneti időszakban észszerűbb lett volna elismerni a kölcsönös függőségi viszonyt. Hankiss elképzeléseinek politikai felelősségét – a költségvetés elfogadásával, az előfizetési díj megszavazásával – a képviselők viselték. Politikai bizalmat szavaztak az MR és MTV elnökeinek, de ezt a bizalmat vissza is lehetett vonni.

Kósa Ferenc az MTV-től zárolt egymilliárd forint ügyében kijelentette, hogy javaslata szerint egy nyílt pályázat formájában osztanák szét, értékorientált audio-

[765] OGYK. Kulturális bizottság zárt ülése 1992. május 28. 178. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=500222.xml&dvs=1532072214860~22&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 20.)

[766] Uo. 181.

vizuális tartalom készítésének céljából.[767] Egyetértett az MTV elnökével abban, hogy több magyar témájú filmet kell készíteni, de csodálkozásának is hangot adott, mert a már leforgatott alkotásokat nem, vagy csak részben tűzte műsorra a televízió. Kósa közös felelősséget állapított meg a történtekben. „Valamilyen furcsa módon tehát mind a Parlament, akár mind a kulturális bizottság, de az egész Parlament is valamiből elégtelenre vizsgázott. Nem mérte fel, hogy mi következik egy vagy két vagy három esztendeig abból, ha semmiféle törvényes mérés, kritériumrendszer, szabályozás, parlamenti háttér, és így tovább nem valósul meg Magyarországon."[768]

Ezen az ülésen sem szavazott Hankiss alkalmasságáról a bizottság. Ráadásul az MTV elnöke ismét az Egyesült Államokba utazott, hogy eleget tegyen vendégprofesszori szerződésnek. 1992. július 17-én folytatódott a meghallgatás.

A júliusi meghallgatás legnagyobb vitája ismét a Novofilm-ügy körül bontakozott ki. Először Csurka István került a porondra, aki mind Hankiss, mind a szabaddemokrata képviselők szerint hazugnak nevezte Nagy Lászlót, az MTV gazdasági főigazgatóját, és ezért az ülés elnöke, Prepeliczay István nem utasította rendre. Balázsi Tibor is a középpontba került, mert adatokat idézett a Novofilmmel szemben folytatott, de még nem lezárt MTV-vizsgálat 1992. május 6-i anyagaiból. Az MTV elnöke hiába is szerette volna megtudni, kitől kapta meg a papírokat.[769]

A kabinetet alkotó pártok képviselői közül senki sem vetette fel az MTV vezetőinek büntetőjogi felelősségét, miközben Hankiss szerint egy olyan szegény kft.-nek, mint a Novofilm, kötelesség volt 60 millió forint előleget adni a *Reggel* című műsor elkészítéshez. Nem várhatták el a cégtől, hogy huzamosabb ideig hitelezzen a televíziónak. Amúgy a Novofilm ezt nem is tudta volna megtenni.[770] Hankiss felolvasta a stúdióval kötött szerződés negyedik klauzuláját, amelyből kiderült, hogy a gyártási előlegre kapott hatvanmillió forintot csak abban az esetben kell visszafizetnie az MTV1 csatornájának, amennyiben a reklámbevételekből ezt finanszírozni tudja. „Ha nem jött be, akkor jogilag nem lehet tőle visszakövetelni. Ilyen szempontból

[767] Uo. 187.

[768] Uo. 190.

[769] OGYK. Kulturális bizottság ülése 1992. június 17. 61. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491149.xml&dvs=1532181636624~679&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. június 21.)

[770] OGYK. Kulturális bizottság ülése 1992. június 17. 60. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491149.xml&dvs=1532181636624~679&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. június 21.)

tehát nincs szó szerződésszegésről" – tette hozzá Hankiss.[771] Balázsi nem fogadta el Hankiss válaszát egyrészt, mert Nagy László egykor a Novofilm munkatársaként dolgozott, másrészt a MTV belső ellenőrzésének dokumentuma szerint is érthetetlen volt, hogy miközben a tévének volt szabad gyártó kapacitása, miért ez a kis cég kapta meg a lehetőséget.[772] Hankiss azt állította, a belső ellenőrzés pénzügyi szakemberei, könyvelői nem értenek a televízió műsorgyártásához, azaz nem voltak semmilyen szabad kapacitások. „Nincs kameránk, nincs pénzünk rá, nem tudjuk megvenni – indokolta Hankiss –, nem kaptunk Önöktől pénzt."[773] Drágább lett volna a műsor, ha az MTV forgatja – állította a TV-elnök.

Hankiss Nagy Lászlót is megvédte, mert újból napirendi téma lett az, hogy az MTV gazdasági főigazgatójának előző munkahelye a Novofilm Kft. volt. Ismét a bizalommal érvelt, el kellett volna hinniük a kormánypártoknak, hogy az MTV nem azért adta a Novofilmnek a műsorgyártást, mert Nagy László régebben ott dolgozott.

Hankiss azt is kifejtette, hogy miközben a kapott miniszterelnöki felhatalmazással vagy kéréssel élve átalakította az MTV szerkezetét, akadtak olyan műsorok és különösen olyan személyek, akikhez nem nyúlhatott hozzá. Hankiss szerint „kivétel [volt] a két főszerkesztő, Pálfy István, Chrudinák Alajos. Itt nem hajtottam végre, vagy nem tudtam végrehajtani, vagy nem akartam végrehajtani. Ezt most hadd ne áruljam el. Ennek nyilván vannak műsorbeli, szellemiségbeli következményei is. Ezek lehetnek negatívak vagy, pozitívak, ki hogy ítéli meg, de mindenképpen vannak következményei."[774]

Burkoltan Antall arra vonatkozó tanácsát sugallta, hogy Pálfyt és Chrudinákot ne váltsa le. Sőt azt állította, hogy a kulturális bizottság elnöke [Kulin Ferenc] is hasonlóan magánbeszélgetésben kérte tőle, hogy ne nyúljon a *Híradó*hoz, a *Panoráma*hoz és *A HÉT*-hez . „Folytattam beszélgetést az Elnök úrral [és] a miniszterelnök úrral is. Ők anélkül, hogy a legkisebb mértékben engem zsarolni vagy kényszeríteni akartak volna, kifejtették a véleményüket a televízió számos műsoráról. Nem titok, hogy számukra például a *Híradó* vagy *A HÉT* vagy a *Panoráma* egy nagyon pozitív szellemiséget sugárzó, jó minőségű műsor, amihez ők [az Antall-kormány] mindenképpen szeretnének ragaszkodni. Úgy érzik, hogy beleillik az ő politikájukba, és megfelelő, pozitív szerepet játszik a magyar társadalom átalakulási folyamatában."[775]

[771] Uo. 64.
[772] Uo. 68.
[773] Uo. 86.
[774] Uo. 104.
[775] Uo. 105.

Mindezért – Hankiss szerint – az MTV további vezetésére valóban őt magát kell alkalmatlannak nyilvánítania, ám nem a kormánynak, hanem az ellenzéknek.

Kulin Ferenc beismerte, hogy voltak magánbeszélgetéseik Pálfy és Chrudinák személyét illetően. Az MTV elnök akceptálta Chrudinák tehetségét, de összeférhetetlen vezetőnek tartotta, miközben Pálfyval közösen, ha úgy tetszik hármasban, sőt másokkal is sokat beszélgettek arról, hogy ki válthatná Pálfyt a *Híradó* élén. Egy személyt találtak is, de ő nem vállalta el.[776] Hankiss nem találta vezetésre alkalmasnak sem Chrudinákot, sem Pálfyt. Utóbbival komolyabb aggályai is voltak, úgy gondolta, a *Híradó* műsora nem, vagy nem elsősorban a kormánypártot képviseli, hanem mást. Hankiss burkoltan Csurka pártfogójának bélyegezte Pálfyt. Ámde mindez inkább fordítva igaz, Csurka István a kezdetektől védte Pálfy G. Istvánt.

A bizottság a kormánypárti képviselők többségével leszavazta az ellenzék kérését az ÁSZ elnökének meghallgatására. A szabaddemokraták és a FIDESZ ezzel szerették volna tisztázni Hankisst a koalíciós pártok az MTV gazdasági visszaélését firtató vádjai alól. Kulin Ferenc a szavazás előtti vitában világossá tette, hogy sem a szavazásnak, sem a meghallgatás eredményének nincs kötelező ereje. Antall József akár a határozatukkal szemben is döntést hozhat. Elek István [MDF] Fodor Tamás [SZDSZ] az egész eljárást színháznak minősítő megnyilvánulására csak annyit jegyzett meg, hogy a képviselők politikai döntést hoznak, amiért a felelősséget a választások alkalmával viselik. A leglényegesebb ezért az, hogy a meghallgatás és a döntés a nyilvánosság előtt zajlik. A szavazópolgárok önállóan dönthetik el, kinek is volt igaza.[777]

Az ellenzék kisebbségi véleményt fogalmazott meg, de a kormánypártok képviselői, élve többségükkel, Hankiss Elemér felmentését javasolták Antall Józsefnek. Nem mondták ki az alkalmatlanságát, amely lényeges különbség. A rátermettségét nem kérdőjelezték meg, de a politikai bizalmat megvonták tőle.

„Az a helyzet, hogy a kormánypártok ilyen indítványokkal élnek, valóban arra mutat, hogy megváltozott a politikai helyzet – indokolta a többségi döntést Elek István. – A konszenzuskereső törekvés mindkét oldalon – ami a kezdeti időszakban jellemezte ezt a demokráciát – egyre kevésbé tapasztalható. Ennek a jele az, hogy az Alkotmánybírósághoz fordulnak a kormánypártok is ilyen indítványokkal – és fordítva. Az ellenzék is ugyanezt teszi. Megnehezült a helyzete azoknak, akik konszen-

[776] OGYK. Kulturális bizottság ülése 1992. június 17. 112–113. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491149.xml&dvs=1532181636624~679&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. június 21.)

[777] Uo. 176.

zust szeretnénk keresni. E helyzet az, ami a médiaelnökök visszahívásával kapcsolatban megnyilvánult."[778]

Elek István okfejtése szerint a törvényhozói és a végrehajtói hatalom az új magyar parlamentáris demokráciában közel állt egymáshoz. Ez lehetőséget teremtett arra, hogy amennyiben az ellenzékkel nem lehetséges a konszenzus, politikai döntést hozzon a kormány. 1992. június 23-án Gombár mellett Hankiss Elemér felmentését is kezdeményezte Antall József. Az ügyben a kinevezési törvénynek megfelelően a köztársasági elnökhöz fordult, miközben, mivel a köztársasági elnök már májusban visszautasította a Gombár Csaba felmentésére tett első miniszterelnöki kísérletet, Antall József 1992. május 25-én az Alkotmánybírósághoz fordult. A miniszterelnök kérdéseivel arra kereste a választ, hogy a kinevezési törvényben foglalt jogkörét, a médiafőnökök [MTI-, MTV-. MR-elnökök, -alelnökök] személyére tett felmentési javaslatait milyen feltételekkel fogadhatja el a köztársasági elnök. Volt-e egyáltalán Göncz Árpádnak jogosítványa arra, hogy elutasítsa a felmentéseket? Amennyiben igen, akkor melyek lehetnek a hivatkozásának alapjai? Veszélyezteti-e a sajtószabadságot a hatályos törvény alapján a miniszterelnök által felterjesztette felmentési javaslat?[779]

Ettől a pillanattól kezdve nem volt visszaút. Az ellenzék és a kormány soha többet nem alakított ki közös véleményt az elektronikus médiáról. Antall bizalmát teljesen elveszítette Hankiss. Illúziója, hogy az ellenzékkel közösen valamilyen médiaegyensúlyt tudnak teremteni, elszállt. A döntés azonban nem csillapította, hanem sokkal inkább feltüzelte a kormánykritikus sajtót. A kormány többet veszített ezzel a döntéssel, mint amennyit nyert, miközben az előzetesen elemzett anyagokból is kiderült, hogy mindaz, ami 1991-ben történt, megalapozta a médiatörvény-javaslat bukását. Nem igazán hagyott más lehetőséget a kabinet számára az ellenzék, mint hogy pürroszi győzelmet arasson, és a nyomtatott sajtó túlsúlyával szemben legalább az MTV-ben alakítson ki a maga számára hadállást.

Ellenben Hankiss Elemérnek sem kellett ezek után törekednie az együttműködésre. Elsőként a hat és fél órás harmadik meghallgatás anyagát alaposan rövidítve és megvágva bemutatta a televízióban. Később, amint Csurka István megírta a dolgozatát, úgy érezte, végre lépéseket tehet Pálfyval és Chrudinákkal szemben. Immár nyíltan ellenzéki televíziót kezdett felépíteni, a meghallgatáson elszenvedett bizalmi veresége után az újabb támadásokra már nem tudott higgadtan reagálni. Mindezzel legalább annyit ártott magának, mint a kormányzatnak. Ez a harcmező is bezárult, de csak veszteseket hagyott maga után.

[778] Uo. 222.
[779] Paál V.: *A magyarországi* i. m. 419.

EGY KIFÜTYÜLT KÖZJOGI MÉLTÓSÁG VÉGTELEN TÖRTÉNETE(I)

1992. október 23-án este háromnegyed hatkor Göncz Árpád köztársasági elnök ünnepi beszédet készült mondani az 1956-os forradalom és szabadságharc ünnepén. Nem járult hozzá ahhoz, hogy más egykori ötvenhatos forradalmár megszólaljon a Kossuth téren. Pedig Forrai Istvánt ennek ügyében megkereste az 56-os Nemzeti Szövetség és a POFOSZ is. Forrai továbbította a kérést, ám Göncz és a tanácsadói elutasították azt.[780] Ezzel a köztársasági elnök nagyon megsértette egykori harcostársait.

Horváth János, a szövetség ügyvezető elnöke a következőképpen emlékezett: „Közösen megfogalmaztunk egy levelet, amelyet eljuttattunk a Magyar Távirati Irodának s külön a Magyar Televíziónak, a Magyar Rádiónak és a sajtónak. Ebben sajnálkozásunkat fejeztük ki amiatt, hogy úgy érezzük, a köztársasági elnök úr nem vállal bennünket. Emlékezetem szerint a levél tartalmát valamelyik újság egy kis cikkben megemlítette, egyébként se tévé, se rádió, se mások nem közölték."[781]

Azon a napon Göncz Árpád közjogi méltóságként, az ötvenhatos forradalom tanújaként, a megtorlás áldozataként, hiteles politikusként, az új magyar demokrácia sokak által legnépszerűbbnek tartott arcaként egyedül állt az emberek és a televíziói kamerái előtt.

Bekiabálás és fütyülés volt a válasz a köztársasági elnök megjelenésére. Göncz nem kezdte el a beszédét, s megdöbbenve állt hosszú percekig, majd elsétált, miközben a kamerák rendületlenül forogtak tovább. Az ünnepség véget ért, de a médiacsata folytatódott. Ma sincs megegyezés arról, hogy pontosan mi történt. Egyesek szerint jól szervezett skinhead, neonáci fiatalok voltak az elkövetők. Mások szerint az egykori harcostársak, az ötvenhatos forradalmárok elégelték meg a köztársasági elnök politikai megnyilatkozásait, miközben az *Esti Egyenleg* úgy vágta össze a felvételt, hogy a bőrfejű fiatalokat gyanúsíthassák az akcióért.[782]

Mielőtt kibogoznám az ünnepségből lett füttykoncert történetét, nem tehetem meg, hogy a Kossuth téren bekövetkezett eseményt ne a Hankiss Elemér és Gombár Csaba leváltása körüli politikai csata részeként elemezzem. Jóllehet a köztársasági elnök megszólalás nélkül elvonult, a tiltakozás nem fejeződött be. Sőt néhány száz emberrel folytatódott a Szabadság téren, az MTV székháza előtt, ahol Gombár és

[780] Kajdi József szóbeli közlése.

[781] Horváth Jánost idézte: Varga Domokos György: *A váratlan tanú. 1992. október 23. Véletlen vagy összeesküvés?* Akaprint, Bp. 1995. 66.

[782] *Tüntetések könyve.* Szerk. Katona András és Salamon Konrád. Antológia, Lakitelek, 2014. 98.

Hankiss távozását követelték a demonstrálók. Göncz ekkor már többször is visszautasította a médiafőnökök felmentésére irányuló kormányfői kísérleteket.

Az 1992 májusától kibontakozó harc lezárását jelenthették volna az év 36. és 37. számú alkotmánybírósági határozatai. Mindkét határozat 1992. június 10-én kelt. Ám az volt a probléma, hogy az ellenfelek a saját igazukat olvasták ki belőle. Hankiss Elemér sem úgy értelmezte a határozatokat, ahogy azt a miniszterelnök és a kormánypártok. A MTV elnöke szerint Göncz jogosan utasította el a felmentésére irányuló kormányfői javaslatot. „Engem nem győztek meg a kormánypárti képviselők érvei arról, hogy az Alkotmánybíróság döntése egyértelműen a miniszterelnök úr álláspontját igazolja" – fogalmazta meg véleményét a *Népszabadság* riporterének.[783]

Antall József az alkotmánybírósági állásfoglalások birtokában 1992. szeptember 15-i hatállyal ismételten kezdeményezte Hankiss és Gombár Csaba menesztését. Előbbiét 1992. szeptember 15-i, utóbbiét 1992. július 1-i hatállyal. Gombár utódlására az MR alelnökét, Csúcs Lászlót javasolta. A miniszterelnök 1992. június 22-én kelt levelében – a *Népszabadság* két nappal később teljes terjedelmében közölte – a 36/1992 (VI. 10.) alkotmánybírósági határozat szövegéből aláhúzással is kiemelte – a sajtóközlésekben ez nem szerepelt – azon részeket, amellyel igazolni kívánta a köztársasági elnöknek döntése jogszerűségét. „A köztársasági elnök akkor tagadhatja meg a kinevezést, ha alapos okkal arra következtet, hogy a javaslat teljesítése az államszervezet demokratikus működését súlyosan zavarná. Utóbbi szempontból a köztársasági elnök kizárólag a személyre tett javaslatot vizsgálhatja felül. A kinevezési jogkör alkotmányos gyakorlásának feltételeit nem lehet kiterjesztően értelmezni. […], ha alapos okkal arra következtet, hogy a személyre tett javaslat teljesítése miatt a kinevezéssel érintett szerv alapfeladatainak ellátására – beleértve a szerv működésével kapcsolatos alapvető jogok intézményes védelmét is – képtelenné válnék [teljesíteni]. […] a kinevezés megtagadása nem használható fel […] – a konkrét személyi javaslattól függetlenül is fennálló – veszélynek kiküszöbölésére, amelyek az államszervezet demokratikus működését érintő jogi szabályozás hézagos voltából vagy a jogi garanciák hiányából adódnak. Ezek orvoslására a köztársasági elnöknek az alkotmányban biztosított más eszközök állnak rendelkezésére."[784] Az utóbbi sorok azért voltak fontosak, mert az Alkotmánybíróság kijelentette, hogy a médiatörvény hiányára nem lehet hivatkozni az elektronikus média vezetőinek kinevezésekor, felmentésekor. Amint már volt róla szó, a kulturális bizottság vitáiban gyakran

[783] V. Gy.: Hankiss: nem lepett meg. *Népszabadság*, 1992. június 24. 4.

[784] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. 121–XX/1992. Antall József miniszterelnök levele Göncz Árpád köztársasági elnöknek. 1992. június 22.

elhangzott ugyanezen érv az alelnökjelöltek meghallgatásakor. A köztársasági elnök és az ellenzéki sajtó is folyamatosan használta a törvényesség hiányára hivatkozást. Ezt teljesen feleslegesen tették, hiszen a kinevezési törvény 1990-től a miniszterelnök és a köztársasági elnök rendelkezésére állt. A köztársasági elnöknek elsősorban a javasolt személyt kellett, vagy kellett volna vizsgálnia, nem valamely jövőben megszülető jogi normába kapaszkodni. Fontos ismét megjegyezni, hogy a politikai pártokat semmilyen törvény, hatalom, vagy közjogi méltóság nem kényszeríthette konszenzusra. A politikai együttműködés néha kívánatos, de egy többpárti demokráciának nem építőköve. A törvényhozás a választók akaratát jeleníti meg, amennyiben konfliktusos egy társadalom, nehezen elképzelhető, hogy a pártrendszer ne ezekhez a konfliktusokhoz alkalmazkodjon.

„A kinevezés tartalmi okból való megtagadásának feltételei – idézte tovább a miniszterelnök a határozat sorait – a felmentésre értelemszerűen akkor alkalmazhatók, ha a felmentett személy hatáskörét vagy feladatát újabb kinevezési aktus közbejötte nélkül olyan személy gyakorolná, akire nézve fennállnak a kinevezés megtagadásának feltételei."[785] Mindezt a miniszterelnök szerint csak nyomatékosította a határozat indoklása is, amelyből többek között kiemelte, hogy a „jogállamban az alkotmányosságnak nem személyi biztosítékai vannak. […] Kinevezés tartalmi okból való megtagadása esetén […] a negatív döntés csak a személyi kiválasztásra vonatkozhat. […] Meg kell bizonyosodnia, hogy gyanúja megalapozott-e. […] Ezt a személyi ismérvet a felmentésre akkor lehetne alkalmazni, ha lehetséges lenne, hogy az adott tisztség ellátására kizárólag annak betöltője alkalmas, míg mindenki más kinevezését ugyancsak a fenti okból meg kellene tagadni."[786] Antall Göncznek írt levelében kiemelte, hogy a sajtószabadság más demokráciákkal szemben is megállja a helyét, sőt kiemelkedő.

A köztársasági elnök nem hátrált meg. 1992. június 30-án kelt levelében – nem meglepő módon – Antall által is citált alkotmánybírósági határozatokra hivatkozva elutasította a médiavezérek felmentését. A köztársasági elnök formai indokokat is talált a kormányfő előterjesztésének elutasítására, arra hivatkozott, hogy nem kapta meg a Gombár Csaba meghallgatását igazoló dokumentumot. A kulturális bizottság okmányát mellékletként kellett volna csatolni az MR elnökének felmentését kérő miniszterelnöki indítványhoz. És nem az emlékezetes 1992. május 7-i meghallgatást szerette volna megkapni, hanem a miniszterelnök új indítványához tartozó új meg-

[785] Uo.

[786] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. 121–XX/1992. Antall József miniszterelnök levele Göncz Árpád köztársasági elnöknek. 1992. június 22.

hallgatás dokumentumát. Göncz Árpád és tanácsadói ezt az okmányt természetesen az alkotmánybírósági határozat alapján kérték.[787]

Hankiss Elemér esetében a köztársasági elnök mind a kulturális bizottság többségi, mind a kisebbségi véleményét beszerezte. Az MTV elnökének felmentési indítványát azért nem hagyta jóvá Göncz Árpád, mert a távozása után nem látta biztosítva Náhlik Gábor személyében a „társadalomban meglévő vélemények teljes körű, kiegyensúlyozott arányú és valósághű kifejezésére juttatását, valamint a közérdeklődésre számot tartó eseményekről és tényekről való elfogulatlan tájékoztatást, így meggyőződésem, hogy fennáll annak lehetősége, hogy dr. Náhlik Gábor nem képes ellenállni a közmédia területén jelenleg tapasztalható, különböző irányú külső és belső befolyásoknak."[788] Göncz Náhlik személyéből levezette a közmédia és a demokratikus államrend várható működései zavarait. Mivel nem törhetett pálcát Hankiss felmentése felett, ezért megítélte a lehetséges utód személyén keresztül az általa és, tegyük hozzá, a kulturális bizottság ellenzéki véleményei alapján Náhlik Gáboron keresztül bekövetkező „kormányzati véleménydiktatúrát". Ez a logika csak azért „kissé" problémás, mert Náhlik Gábor MTV-alelnöki kinevezését alig három hónappal ezelőtt hagyta jóvá a köztársasági elnök. Gyakorlatilag Náhlik személyének megítélése szempontjából a köztársasági elnök egy oldalon állt Hankiss Elemérrel. Igaz, ő fegyelmit nem adhatott, de ráépítette a miniszterelnöki indítvány elutasítását. Antall szempontjából most derült ki, mennyire rossz választás volt alelnöknek Csurka felfedezettje, aki, amint megválasztották, rögtön olyan döntéseket hozott, melyek közvetve hozzájárultak a Hankiss-sal szemben már meglévő bizalmatlanság további erősödéséhez. Mindez negatív referenciául szolgált az ellenzék számára.

A kormánypártok szimpatizánsai szempontjából azonban ettől a ponttól kezdve Göncz Árpád köztársasági elnök is az ellenzék emberének számított. Hiába volt a nagy népszerűség, megosztó személyiséggé vált egy olyan pozícióban, amelynek éppen a nemzet egységét kellett volna megtestesítenie. Radikálisabban gondolkozók számára politikai ellenfélből ellenség lett. S ezen csoportok között megtaláljuk az egykori ötvenhatos pesti srácokat is. Ezek az egykori felkelők már tüntettek a médiavezérek ellen 1992. március 15-én is, ráadásul az ellenzéki sajtó összemosta őket a fasizmussal.

Hankiss Elemér 1992. június 30-án – ugyanaznap, amikor Göncz elutasította a miniszterelnök személyére szóló felmentési indítványát – magabiztos válaszlevelet küldött Antall Józsefnek. A kormányfő 1992. június 23-án kelt üzenetében tudatta

[787] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. Göncz Árpád köztársasági elnök levele Antall József miniszterelnöknek. 1992. június 30.
[788] Uo.

vele, hogy kezdeményezi felmentését a köztársasági elnöknél. Hankiss tudomásul vette felmentésének kezdeményezését, csakúgy, mint a hivatkozott alkotmánybírósági határozatokat, amelyekben igazolva látta eddigi cselekedeteinek jogosságát. És hogy ez az üzenetváltás se múljon el az SZMSZ-ügy nélkül, közölte, nem érti, Antall miért utasította el 1992. április 27-én az általa beterjesztett szabályzatot. A miniszterelnök által el nem fogadott SZMSZ tervezett pontjaihoz hatályos jogszabályi hivatkozásokat szeretett volna kapni a kormányfőtől, mert megítélése szerint az MTV által benyújtott SZMSZ megfelelt a törvényeknek.[789] Egyébként lényegében nem változott az 1992. április 29-i állásfoglalása és a miniszterelnöknek akkor küldött levelének mondanivalója.

Göncz Árpád köztársasági elnök a médiafőnökök felmentésének elutasításával kapcsolatos okfejtése ezúttal Szabad Györgynek [MDF], az Országgyűlés elnökeként közjogi értelemben a köztársasági elnök helyettesének is elég indokot szolgáltatott, hogy az alábbi levelet küldje el az államfőnek: „Igen tisztelt Elnök Úr! Engedje meg, hogy egy (a rádió és a televízió irányítása kérdéskörében elérendő kompromisszumos megoldás érdekében általam kezdeményezett) korábbi megbeszélésünk során jelzett alkotmányos aggodalmaimra hivatkozva, őszinte sajnálatomat fejezzem ki köztársasági elnöki jogkörének értelmezésével és gyakorlásával kapcsolatos, szerdán nyilvánosságra hozott állásfoglalása miatt."[790] Szabad György még Hankiss Elemér meghallgatása előtt egyeztetett a köztársasági elnökkel. Azt javasolta, hogy a médiavezéreket a médiatörvény megszületéséig ne váltsák le, csak függesszék fel, és helyettük az alelnökök vegyék át az elektronikus média irányítását.[791]

Antall József 1992. július 10-én válaszolt Göncz Árpád levelére. A kormányfő először a tartalmi kérdésekkel foglalkozott. Véleménye szerint eddig sem kérte a köztársasági elnök egyetlen esetben sem a bizottság meghallgatásáról szóló okmányokat sem a felmentésekhez, sem a kinevezésekhez. Nem voltak kivételek ez alól sem a miniszterek, sem az államtitkárok, de Gombár Csaba vagy Hankiss Elemér sem.[792] Ráadásul a meghallgatások nyilvánosak voltak, és folyamatosan tudósított róluk a sajtó. A médiakrízis fejezetei a nyilvánosság számára is pontosan nyomon követhetők voltak.

Gombár Csaba felmentési ügyében Antall értelmezése szerint nem kell az új meghallgatás és új jegyzőkönyv, hiszen az MR-elnök felmentéséről szóló előterjesztését

[789] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. 1–4923/92. Hankiss Elemér MTV elnök levele Antall József miniszterelnöknek. 1992. június 30.

[790] Szabad levele Gönczhöz. *Népszabadság,* 1992. július 3. 4.

[791] Szabad-levél Göncznek: Őszinte sajnálatomat fejezem ki. *Magyar Nemzet*, 1992. július 3. 4.

[792] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. 130–XX/1992. Antall József miniszterelnök levele Göncz Árpádhoz. 1992. június 30.

egyszer már teljesen jogszerűtlenül utasította el a köztársasági elnök. A kormányfő helytelennek tartotta, hogy a köztársasági elnök egy olyan személyt helyezett jogi védelem alá, aki jogellenesen távozott a bizottsági meghallgatásáról s szabadsága idejére az alelnök helyett az ügyvezető igazgatóra bízta a rádió vezetését.[793]

Hankiss felmentését Náhlik Gábor személye miatt utasította el Göncz Árpád. Antall azonban nem találta elegendőnek az indoklást, Náhlik a tények alapján nem veszélyeztette az államrend demokratikus működését. Az alkotmánybírósági határozat alapján a köztársasági elnöknek rá kellett volna mutatni döntése indokaira, ám elmaradt azok pontos megnevezése. A miniszterelnök ebben a levelében rámutatott a kormányfő felelősségére is. Göncz Árpádot az alkotmány szerint megilleti a hivatalából adódó sérthetetlenség, ám ez csak a politikai felelősségre vonatkozhat a kormányfő szerint. A jogi felelősségét az Alkotmánybíróságnak kell elbírálnia, amennyiben az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával megindítják a felelősségre vonási eljárást.[794] Ahhoz, hogy ebben az ügyben ilyesmire kerülhessen sor, tisztább tényállás megfogalmazását várta el az államfőtől. Ezért az elnök elutasító határozatainak tartalmaznia kell vagy kellett volna a pontos indokokat, hogy a képviselők ezek alapján mérlegelhessenek és élhessenek jogaikkal.

Antall a felmentések ügyében hozott pontos és valós tények nélküli államfői határozatot politikai célzatúnak vélelmezte, amellyel Göncz túllépte hivatalának hatáskörét is. Az Alkotmánybíróság előző évi határozatát (48/1991. IX.26/AB) citálta, amely szerint „az Alkotmányból nem vezethető le olyan konstrukció, hogy a végrehajtó hatalom élén a Kormány és a köztársasági elnök állna, akik egymást kölcsönösen ellenőrizve és ellensúlyozva, konszenzuson alapuló döntéseket hoznak".[795] Antall hivatkozott az Alkotmánybíróság elnökére, Sólyom Lászlóra is, aki egy *Magyar Hírlap*nak adott interjúban kifejtette, hogy az Alkotmányban nincsenek bizonytalanságok vagy hatásköri viták, csupán egyes intézmények ki akarják tágítani a lehetőségeiket. Hozzáteszem, a kormányfő sürgette is Sólyom Lászlót, hogy az Alkotmánybíróság utólag igazolja határozatainak egyik vagy másik, a sajtóban is megjelent értelmezését. Ilyen utólagos magyarázatra nem lehetett rábírni az intézményt. A bírák kínosan kerülték, hogy egyértelműbben fogalmazzanak, nem akartak egy politikai játszma részesévé válni.

Antall levelében elismerte, hogy vannak olyan, az alkotmányosság és a demokratikus rendszer sarokköveit jelentő intézmények, amelyeknek vezetőit valóban kétharmados többséggel lehet a képviselőknek megválasztani (alkotmánybírák, Legfelsőbb

[793] Uo.

[794] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. 130–XX/1992. Antall József miniszterelnök levele Göncz Árpádhoz. 1992. június 30.

[795] Uo.

Bíróság elnöke, állampolgári jogok országgyűlési biztosa). Ez azonban nem volt érvényes a médiafőnökök kinevezésére. Az Alkotmánybíróság 37/1992. (VI. 10.) AB-határozatát úgy értelmezte a miniszterelnök, hogy a sajtószabadság nem lehet hatpárti egyeztetések kérdése, hiába is hivatkozott erre folyton mind az ellenzék, mind Göncz Árpád. S amint azt már számtalanszor megemlítette, a miniszterelnök ezúttal is kifejtette, hogy nem tudja a kabinet garantálni a médiatörvény elfogadását. Nem rendelkezik a szükséges parlamenti többséggel, ezért a hatályos törvények szellemében kell a médiatörvény létrehozásáig eljárni.[796]

Göncz Árpád a kérdésben külföldön is nyilatkozott, a *Profil* című osztrák lapban megjelent interjújából részleteket tudhatunk meg a korabeli magyar sajtóból is. A *Profil*-interjú bevezetőjéből kiderült, hogy a köztársasági elnök önmagát tekintette „a sajtószabadság őrének".[797] Igyekezett kisebbíteni a liberális és konzervatív erők között kialakult feszültséget, midőn azt állította, hogy a két nagy párt céljai nagyjából azonosak, pusztán módszereik különbözőek. Azt is állította, hogy nem reagált a személyét ért támadásokra, mert azok önmagukat minősítik. „Antall József nyilvánvalóan konzervatívabb beállítottságú, mint én vagyok, feladataink különbözőek, és ebből fakadnak a felfogásbeli különbségek. A nézeteltérések nem személyes jellegűek" – jelentette ki Göncz Árpád.[798]

1992. augusztus 6-án a kormányfő újabb levelet írt, amelyben arra hívta fel a köztársasági elnök figyelmét, hogy az MR és MTV vezetői a felmentésük kezdeményezésére reakcióként mind műsorpolitikai, mind személyi változtatásokkal reagáltak.[799] Ezt a levelét elküldte Hankiss Elemérnek is. Az MTV elnöke egy nappal később kelt válaszában tagadta a vádakat. Sőt azt állította, hogy éppen ő az, akit folyamatosan támadnak a kormányközeli sajtóban becsületsértő módon, de erre ő nem is reagált, és eltűrte egyes műsorok politikai elfogultságát is. Mindezt a médiatörvény megalkotásának érdekében tette, nem állt szándékában a konfliktus további élezése.[800] A *Panoráma* és Chrudinák Alajos volt az egyik indok, amiért Antall írt a köztársasági elnöknek. *A Csurka-faktor* című fejezetben már bemutattam, hogy a tévéelnöknek emberi, szakmai és világnézeti összeütközései voltak Chrudinák főszerkesztővel. Hankiss szerint azért kellett a *Panoráma* sugárzását későbbre tenni, mert

796 Uo.

797 „Nem hagyom magam eltávolítani". Göncz Árpád szerint Magyarországon teljes a sajtószabadság. *Magyar Nemzet,* 1992. július 7. 3.

798 Uo.

799 OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. 151–XX/1992. Antall József miniszterelnök levele Göncz Árpádhoz. 1992. augusztus 6.

800 OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. Hankiss Elemér MTV elnök levele Antall Józsefhez. 1992. augusztus 7.

a *Dallas* sorozatot helyezték elé, amely utóbbi egyébként a legnézettebb programja az MTV-nek. Ez pedig csak jót tett a *Panoráma* nézettségének is. A külpolitikai magazin szombati ismétlését ellenben azért fogják 1992. szeptember 1-től megszüntetni, mert az egymilliárd forint országgyűlési zárolása miatt összébb kellett húzni a nadrágszíjat. Helyette gyermekműsort sugároznának, és hétköznapra tennék a *Panoráma* ismétlését. Felesleges azon idegeskedni – Hankiss szerint –, hogy a romániai magyarok így nem látják majd ezt az adást, mert az MTV-t amúgy sem lehetett Erdély egész területén nyomon követni. Ám fontosnak érzik a kisebbségi sorban élő magyarok sorsát, új műsorokat is fognak készíteni a számukra.[801] Hankiss felfogását és világnézetét nem bírálva megjegyezném, hogy a *Panoráma* különleges szerepet töltött be a magyar kisebbség életében, amelyet illett volna figyelembe venni, még akkor is – amint azt az MTV elnök állította –, midőn Chrudinák nyílt levelében súlyosan megsértette őt és munkatársait.

Nem elfeledkezve a *Panoráma* fontosságáról, érdemes megemlíteni, hogy az Antall-kormánynak már 1991-ben szándékában állt állandó magyar televíziós műsort sugározni a határon túl élő magyarság számára. A szabaddemokraták azonnal riadót fújtak, amint a napilapok megszellőztették, hogy a kabinet műholdas televíziós programmal érné el a környező államok magyarságát. Tardos Márton és Haraszti Miklós 1991. december 21-én levelet küldtek a miniszterelnöknek. Információt kértek az ügyről. Egy határozott igent vagy nemet vártak arra a kérdésükre, hogy „valóban folyik-e magyar műholdas program előkészítése".[802] Az SZDSZ egy kormányzati televízió megszületéséről suttogott. A liberálisokat az is érdekelte, hogy ezzel a lépéssel megszegi-e a frekvenciamoratóriumot az Antall-kabinet. A miniszterelnök főtanácsadója, Kodolányi Gyula 1992. január 21-i feljegyzésében közölte a kormányfővel, hogy a tervezett műholdas televízióadás nem sérti meg a törvényeket. Nem magyar jogszabály, hanem nemzetközi egyezmény nyújtott olyan lehetőséget, amelyet – a miniszterelnök Tanácsadó Testülete szerint – haladéktalanul ki kellett használni.[803]

A Duna TV kezdeteit 1991 októberében találjuk meg. A miniszterelnök „javaslatára egy nyolctagú ad hoc bizottság két alkalommal vizsgálta a műholdas televíziószórás ügyét. A bizottság megbeszéléseit Kulin Ferenc vezette, tekintettel a kérdés

[801] Uo.

[802] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1991. Ikt: 3985/91. Tardos Márton és Haraszti Miklós levele Antall József miniszterelnöknek. 1991. december 21.

[803] Uo. Kodolányi Gyula feljegyzése Antall József miniszterelnöknek. 1992. január 21.

alkotmányjogi oldalára és a médiatörvény tervezetére."[804] A bizottság megállapította, hogy a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően a műszaki lehetőségeken belül minden érdeklődő vállalkozásnak engedélyt lehet adni a műholdas sugárzásban való részvételre. A jelentkezők javaslatait is megvizsgálták. A „megbeszélés résztvevői megállapodtak, hogy a téma bizalmasan kezelendő, különösen a pénzügyi és politikai kalandorok elhárítása érdekében".[805] A tanácskozáson megállapodtak abban, hogy a további megbeszéléseken külön Tanácsadó Testület képviseli a kabinetet. Lényegében megszületett a pozitív döntés – a Satelcon bevonásával – a Kárpát-medencei műholdas adás létrehozásáról. A Duna Televízió 1992. december 24-én kezdte meg működését.

Tény, hogy a magyar kisebbségnek kiemelt fontossággal bírt állandó hozzáférést kapnia a Magyarországon elkészített televíziós műsorokhoz. A *Panoráma*-kérdés éppen ezért nem budapesti, hanem Kárpát-medencei üggyé magasztosult. Nem véletlen, hogy a Nemzetközi Transylvánia Alapítvány által szervezett beszélgetésen Hankiss Elemérnek ismét szembe kellett néznie Chrudinák Alajossal. Miközben a kisebbségi magyarok képviselői méltányolták az MTV-elnök törekvéseit, aközben Chrudinák ismét kritizálta Hankisst. „A főszerkesztő szerint az őt érő vádak 15 éve azonosak, de a mostanihoz hasonló támadást még Aczél György emberei sem kezdeményeztek volna… a magyar televíziósoknak az a véleménye, hogy Hankiss Elemér nem állta ki a közéleti tisztesség próbáját" – zárta mondandóját. Az elnök ezt már nem is hallgatta végig, ugyanis a személyére vonatkozó durva szavak elhangzásakor elhagyta a termet. Csak Csoóri Sándor és Tőkés László csillapító szavai („Chrudinák véleménye nem az enyém") után jutott szóhoz a Magyar Televízió – időközben visszahívott – elnöke.[806]

Hankiss később még becsületsértésért is beperelte Chrudinákot. Ilyen körülmények között tartotta meg 1992. augusztus 20-án ünnepi beszédét Antall József miniszterelnök. Előadásának témája volt a médiakrízis. A *Magyar Nemzet* szerint: „kijelentette, hogy ez a kormány nem a kritikától fél, s értetlenségét fejezte ki, amiért szerinte számosan úgy tesznek, mintha ebben az országban nem érvényesülnének a szabadságjogok. Néha a miniszterelnök is örül annak, ha szabadon szólhat" – jegyezte meg, s nehezményezte, hogy pontosan körül nem határolt jogkörök alapján mások döntik el, hogy ő mikor szólalhat meg a televízióban. Ugyancsak nehezményezte azt a szerinte élő interpretációt, amely szerint a kormányzat „egy tehetség-

[804] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1991. 1078/91. Kodolányi Gyula feljegyzése Forrai Istvánnak. 1991. november 20.

[805] Uo.

[806] Fe: Kisebbségi magyarok beszélgetése Hankiss Elemérrel. Versenytársat kap a Panoráma. *Magyar Nemzet,* 1992. augusztus 14. 4.

telen, középszerű társaság, mely a virágzó kommunista gazdaságból a szegénységbe akarja vezetni az országot".[807] A *Népszabadság* kiemelte Antall politikai megbékélésre irányuló gondolatait: „Legyen ez az újrakezdés napja–mondotta, majd síkraszállt a magyar alkotmányosság, a parlamenti demokrácia értékeinek védelmében."[808]

Semmilyen megegyezés sem történt, az egyik oldalon zászlót bontott Csurka István, a másikon az MTV és az MR elnökei kezdték elbocsátani a kormányközeli munkatársakat. A szabad sajtóban ráadásul nem volt kímélet a Csurka-szimpatizáns ötvenhatosok számára sem. Fónay Jenő – egykori ötvenhatos forradalmár, akit halálra ítéltek 1958-ban, majd később kegyelmet kapott – a Magyarok Világszövetségének [MVSZ] frissen választott alelnökeként 1992. szeptember 8-án részt vett az MDF kaszásdűlői lakossági fórumán. Csurka István ezen a gyűlésen augusztus 20-i dolgozatáról beszélt. Megjelent a gyűlésen a kerület szabaddemokrata önkormányzati képviselője, Huszár Tamás is. Először minősítette a megjelent közönséget. „Örülök annak, ahogy körülnéztem, és nagyjából ugyanazokat az arcokat látom, akiket az *Össztűz* nézőterén, a Tévé előtt, a Rádió előtt, a Parlament előtt. A Romhányi-féle Szent-Korona ugyanúgy… (bekiabálások: vegyék el tőle a mikrofont!)" a levezető elnök csendre intette a kiabálókat. „Oda is kérnék egy mikrofont – folytatta Huszár –, hisz itt demokrácia van, mégpedig magyar demokrácia. […] Szeretném a Csurka urat megkérdezni, egyébként gondolom, nem megy el a vita színvonala, illetve a közönség színvonala a Kónya–Pető-vita irányába." Újabb sértegetései óriási felzúdulást váltottak ki. Kérdést még mindig nem tett fel, inkább bekiabálásokat provokálta közönség részéről, s azt meg is kapta. Huszár már a levezető elnöktől követelte a közönség rendreutasítását. Csurka kérte, hogy hallgassák meg, és mutassák meg, milyen közönség. „Azt, hogy milyen közönség, azt már megmutatták!" – kezdte újra Huszár Tamás.

Újabb bekiabálások és rendteremtés után Huszár citálta Csurka azon munkatársait, illetve védenceit, akik az előző rendszerben párttagok voltak, szóba kerültek Csurkának a Kádár-korszakban kapott József Attila-díjai. Huszár számon kérte tőle, milyen alapon vadászik a bolsevikokra? Csurka különösebben nem reagált rá, Huszár ezt sem hagyta annyiban. Ekkor Fónay Jenő vette át a mikrofont, és felháborodottan válaszolt Huszárnak. Citálta Csurkát, aki már sokszor elmondta, hogy nem lehet hibáztatni azt a nyolcszázezer párttagot, aki a megélhetése és a családja miatt belépett abba a „szennypártba". „Legyen szíves, válaszoljon nekünk arra a kérdésre, hogy Ön mint fiatalember hallott-e ebben az országban a bolsevizmusról, a bolseviz-

[807] Krajczár: Antall József beszéde Szent István ünnepén. Megőriztük szellemi-kulturális folyamatosságunkat. *Magyar Nemzet*, 1992. augusztus 21. 1.

[808] [Név nélkül]: Antall József beszéde István király napján. A határokon belül keressünk boldogulást. *Népszabadság*, 1992. augusztus 21. 5.

mus gyűlöletéről, a bolsevizmus áldozatairól? Ugye, nem? – kérdezte Fónay. – Két éve hall, és ezt a két évet maga úgy elengedi a füle mellett, mintha nem is lenne. Én csak annyit tudok Önnek mondani, hogy 1992-ben aki a fasizmust próbálja elítélni, az egy gyalázatos alávaló bolsevista bérenc. Ezt a bolsevista bérencet pedig nem vagyunk hajlandók megengedni, hogy közöttünk éljen és közöttünk dirigáljon! Egyszer és mindenkorra jegyezze meg! Azt is meg kell mondanom, hogy az Ön pártjában legalább annyi rendes ember van, amennyi ócska. Azt is meg kell mondanom, hogy a rendes emberek nagyon sokan már otthagyták az Ön pártját, éppen azért, mert semmi mást nem tudnak, csak gyalázkodni."[809]

A helyi televízió felvételét megkapta az *Esti Egyenleg* szerkesztője, Orosz József, aki miután megnézte a szalagot, rájött, micsoda kincset talált. A Huszár mondanivalójával szembeni felzúduláson nem csodálkozott, hiszen azért is ment az MDF lakossági fórumra a szabaddemokrata önkormányzati képviselő, hogy ezeket a reakciókat váltsa ki a közönségből. Ám amint meghallotta Fónay Jenő mondatait, kért egy kamerát és egy stábot Bánó Andrástól, majd elrohant a Parlamentbe, ahol szembesíthette Fónay Jenőt és Csurka Istvánt az alábbi mondatokkal: „Én csak annyit tudok Önnek mondani, hogy 1992-ben, aki a fasizmust próbálja elítélni, az egy gyalázatos alávaló bolsevista bérenc. Ezt a bolsevista bérencet pedig nem vagyunk hajlandók megengedni, hogy közöttünk éljen és közöttünk dirigáljon! Egyszer és mindenkorra jegyezze meg!" [810] Az *Egyenleg* szabott-varrott és vágott, oly tökéletesen, hogy nehéz helyzetbe hozott egy egykori halálraítéltet. Hiszen valóban ezt mondta! S a sajtó dolga, hogy felhívja a figyelmet az ilyen esetekre! Ki is cáfolhatná ezt meg? Senki. Fónay Jenő a kamerák kereszttüzében tagadta mondatait.

Miről is szólt valójában a történet? Fónay Jenő a Kádár-korszakban megélte, hogy az ötvenhatos forradalmárokat fasisztázták, őt magát is úgy kezelték, mint egy fasiszta ellenforradalmárt, sőt egész fiatal életére megbélyegezték. Nem sokon múlt, hogy az életétől is megfosszák. Bajtársait felakasztották. És egyesek, amikor már végre lehetett szabadon beszélni erről, akkor sem – ahogy ő fogalmazott – a bolsevizmus áldozatait emlegették, hanem Csurka dolgozatát antiszemitázták. Kiszakadt belőle minden emléke. Valószínűleg 1956-tól 1992-ig feszült benne ez a személyes tragédiájából adódó szubjektív és hibás ítélet. Huszár elérte, amit akart, sőt többet is, fasiszta gondolatokat akart keresni az MDF-ben, és megtalálta azokat egy nem szabaddemokrata-szimpatizáns ötvenhatos fejében. Legalábbis az ellenzék ezt értette meg. Az ő olvasatukban Fónay gondolatai felháborítóak voltak. Amennyiben nem

[809] Vera & Donald Blinken Open Society Archives Fekete Doboz 1992. szeptember havi krónika 1. rész https://www.youtube.com/watch?v=LWYQ_SydZKk (letöltve:2018. június 23.)

[810] Sebes Gy.: *Egyenleg* i. m. 67–69.

tudjuk a kerettörténetet, és csak ezt az egy mondatot halljuk Fónaytól, joggal megbotránkozunk. Amennyiben ismerjük a Fónayval történteket is, csak sajnálkozhatunk, és azon gondolkozhatunk, hogy mennyi kárt okozott ennek az országnak a permanens médiaválság.

Visszagondolva az esetre, már maga Fónay sem hitte el, hogy ezt mondta, hiszen mindkettőt elítélte. Igen ám, de abból az ominózus mondatból hiányzott a csak szócska. „Én csak annyit tudok Önnek mondani, hogy 1992-ben, aki [csak] a fasizmust próbálja elítélni, az egy gyalázatos alávaló bolsevista bérenc!"

Mi lett az eredmény? Botrány! Óriási skandalum. Fónay, az MVSZ alelnöke, a POFOSZ elnöke, aki ott volt az MTV és az MR elnökei ellen szervezett tüntetéseken, és már rá is ragasztották, hogy antiszemita, nem tiszteli a nácizmus áldozatait, és hazudik is, hiszen letagadta, hogy mondta volna. Nem kellett igazolni az utóbbiakat, csak idézni kellett a mondatait újra és újra, majd várni az ellenfél, vagy inkább már ellenség reagálását.

Ráadásul Fónay kijelentését elítélte az FKgP országos elnöksége: „Úgy gondoljuk, hogy aki ilyen kijelentésre vetemedik, annak el kell gondolkodnia azon, hogy alkalmas-e további politikai tevékenységre" – fogalmazták meg többek között nyilatkozatukban."[811] A *Kurír* alaposságára azért jellemző volt, hogy az ügyben Huszár Tamás nevét Fehérre magyarították. „Mint ismeretes, Fónay Jenő, a Magyarok Világszövetségének alelnöke, a Pofosz elnöke az SZDSZ-es Fehér Tamásnak a következőket jelentette ki: »Én csak annyit tudok önnek mondani, hogy aki 1992-ben a fasizmust próbálja elítélni, az egy gyalázatos, alávaló bolsevista bérenc.«"[812] Elek István az MDF képviselőjeként amellett, hogy elítélte Fónay szavait, azt is hozzátette, hogy amennyiben Fónay nem ismeri be a hibáját, akkor le kell mondatni az MVSZ-ben viselt tisztségéről.[813] Fónay végül nyilvános levélben bocsánatot kért a hirtelen felindulásában mondottakért.

Az *Esti Egyenleg* Antall József miniszterelnököt is idézte az üggyel kapcsolatban. A kormányfő Fónay múltját is ismertette: „Erkölcsi alapja annak van, aki egyszerre ítéli el a nácizmust és a fasizmust, illetve a bolsevizmust és a kommunizmust. Ezt együtt kell elítélni, és ezért volt olyan fontos, hogy nyilatkozott az a Fónay Jenő, akit napokon keresztül vádak értek, hogy ő ezt hogyan gondolta és hogyan mondta. Hát Fónay Jenő mind a kettőt elítéli, és a mind a kettővel szemben állt. És akik övele szemben mást állítanak be, és őróla mást mondanak, azoknak azt kell tudniuk, hogy több hónapos siralomházi tartózkodás után, amit ő a nyilatkozatában csak úgy mon-

[811] [Név nélkül]: Fónay kijelentését bírálják. *Magyar Nemzet.* 1992. szeptember 16. 4.
[812] D. Á. : Fónay–keringő. *Kurír,* 1992. szeptember 16. 3.
[813] Uo.

dott el, hogy amikor elbúcsúzott már a családjától és az élettől, vele megtették azt, hogy a halálra ítélés után a bitófa alatt adtak neki kegyelmet. Aki ezt az utat megjárta, és aki ezt túlélte ép ésszel és lélekkel, az vegye zokon, ha valamikor nem pontosan fogalmaz. De, amit kimondott és amit mondott, annak pontosan ez az értelme és ezt értelmezte, és ezért gyarló és gyatra dolog mást adni a szájába."[814] Az *Esti Egyenleg* a miniszterelnök fenti szavai után ismételten citálta Fónay szavait. A szerkesztőség konklúzióként hangot adott azon véleményének, hogy a nyilvánosságot vállaló politikusoknak és személyeknek ügyelniük kell arra, hogy megnyilatkozásaikat utólag se lehessen félreérteni.

A médiakrízis egyik legnagyobb tragédiája az, amit az egykori ötvenhatos forradalmárokkal művelt. A könyv bevezető részében említettem, hogy az 1956-os forradalom és szabadságharc milyen fontos szerepet játszott a rendszerváltozás szabad sajtójáért folytatott harcában. Egy-két év, és ezt már el is felejtették a médiamunkások. A médiakrízis alatt a „másik" tábor ötvenhatosáról be kellett bizonyítani, hogy ő nem „eredeti, autentikus ötvenhatos". A „reformkommunisták", a pesti és vidéki lányok és srácok, az egykori értelmiségi és munkásfiatalok útjai talán örökre szétváltak. És ha ez volt a cél, akkor ezt maradéktalanul sikerült elérni. Az „eredmények" között a köztársasági elnök kifütyülését is megtalálhatjuk.

Az ellenzék burkoltan vagy kevésbé nemcsak a Csurka-szimpatizáns ötvenhatosokat kötötte össze a náci ideológiával, hanem az MDF kabinetből Boross Pétert is meggyanúsította a Göncz kifütyülésére szervezett összeesküvéssel. Érdemes a *Beszélő* 1992. október 31-i számát idéznem ennek igazolására:

„Elvetélt elnök- és paktumbuktató puccskísérlet, avagy inkább jelmezes főpróba tanúi voltunk a forradalom évfordulóján, amelynek cinkosa volt az Ön belügyminisztere. Ezt sajnos, a szabad mozgás és szabad szólás viszonyai között nem lehet letagadni: a nyilvánosság követhette Boross Pétert '56-os szövetségbeli fellépésétől a Konzervatív Nemzeti Ifjak nagy nevelőjének szerepéig, egészen addig, amíg ott a Kossuth téren civilbe öltöztetett határőrökkel biztosította a felügyelete alá vont látványos kopasz rohamosztagot. Akiket mellesleg politikai védelemben részesített Csurka ugyanezen a hétfői parlamenti délutánon."[815] Ez a legenda sokáig élt a köztudatban, köszönhetően a kormánykritikus teóriagyártóknak. A lila széldzsekis határőröknek a köztársasági elnökkel szemben szervezett állítólagos akciója megjelent a legnagyobb példányszámú napilapokban is [*Kurír, Magyar Nemzet, Népszabadság, Magyar Hírlap, Mai Nap*].[816]

[814] Sebes Gy.: *Egyenleg* i. m. 72.
[815] It: Szégyen. *Beszélő,* 1992. október 31. 3.
[816] Varga D.: *A váratlan* i. m. 91–96.

Az igaz, hogy valóban voltak a téren határőr fiatalok, de nem fütyülni mentek, hanem segítettek a rendezőknek. A megemlékezéssel kapcsolatos röpcédulákat szórtak, kis zászlócskákat osztogattak régi típusú teherautókról.[817] Ám ha már ott voltak, az ellenzéki sajtó nem hagyhatta ki a lehetőséget.

2014-ben a Nemzetbiztonsági Hivatal internetes honlapján mindenki számára kutathatóvá tette az eset alapvető forrásait. A jelentésekből egyértelműen kiderült, hogy a Nemzetbiztonsági Hivatal már 1992. október 13-tól tisztában volt azzal, hogy „bőrfejű" csoportok az október 23-i ünnep megzavarására készültek.[818] Sőt arról is tudomást szereztek, már 1992. október 7-én, hogy 1992. október 23-án a Szabadság téri szovjet emlékmű felrobbantását tervezték. Az akcióhoz a Pécsett beszerzett robbanóanyagot Budapestre szállították. Az internetre feltöltött forrásokból kitakarták azon szervezet, vagy szervezetek nevét, akik segítették a szélsőséges fiatalok terveit.

A dokumentum alapján az kijelenthető, hogy a Boross Péterrel kapcsolatos korabeli ellenzéki feltételezések tévesek, és bőséggel kimerítik a politikai karaktergyilkosságra tett korabeli kísérletet. A dokumentumokban egyetlen kósza utalás sem szerepelt a civil ruhába öltöztetett határőrökről. A Nemzetbiztonsági Hivatal a kapott információk birtokában együttműködött a BRFK-nak az ünnepség biztosítását szolgáló operatív törzsével.

Folyamatos volt a két szervezet kapcsolattartása. 1992. október 23-án a Keleti Pályaudvarra érkező skinheadek közül a rendőrség többet előállított, majd később elengedett. Az iratok letakart részének egy mondatából arra lehet következtetni, hogy a bőrfejű vidéki demonstrálókat egy ötvenhatos szervezet vezetője is fogadta.[819] Amennyiben ennek van valóságalapja, akkor a médiakrízis kiváltotta közös és időleges célról, a Televízió és Rádió vezetői, illetve Göncz Árpád elleni demonstrációról beszélhetnénk. Csakhogy az irat szerint a bőrfejűeket fogadóbizottságban szereplő állítólagos ötvenhatos vezető jelenléte csak utólagos rekonstrukción és nem elsődleges megfigyelésen nyugodott. Maradtak tehát még bőven kérdések, amelyek tisztázásra várnak, miközben az iratok nem tagadják, hogy a skinheadek is bekiabáltak és fütyültek a köztársasági elnök megjelenésekor. A jelentés szerint ezek a csoportok voltak a leghangosabbak, de nem érezték úgy, hogy a tevékenységüket a téren koordinálta volna bárki is, miközben a szándékos akciójuk kétségtelen volt. A jelentésből az is egyértelműen kiderült, hogy nemcsak a bőrfejűek tüntettek a köztársasági elnök ellen.

[817] Varga D.: *A váratlan* i. m. 55.

[818] Nemzetbiztonsági Hivatal jelentése. 1992. október 29. Parlament honlapja http://www.parlament.hu/documents/129803/139511/Anonim_2.pdf/665bd1de-ae43-412e-ad7c-f8b71c85722b (letöltve: 2018. június 24.)

[819] Uo.

Kajdi József visszaemlékezése szerint: nem néhány egykori, idős 56-os demonstrált, hanem több ezren voltak soraikból, akik fütyültek. Ráadásul a hangtechnikának köszönhetően, amennyiben a köztársasági elnök elkezd beszélni, elnémíthatta volna a fütty hangjait. Boross Péter belügyminiszter ezért kiabálta azt Göncz Árpádnak, hogy kezdjen beszélni.[820]

Boross Pétert azonban már ezt az ügyet megelőzően is érték támadások. Nem egyedi esetről volt szó. Mindezek az események Hankiss Elemér tévéelnök és a magyar kormány közötti relációkban mérhetők. A belügyminiszter 1992. március 26-án az alábbi levelet juttatta el a Magyar Televízió vezetőjének: „Tegnap a Magyar Demokrata Fórum által szervezett lakossági fórumon vettem részt az ELTE Gólyavárban. A tegnapi *Esti Egyenleg* és a mai *a Reggel* – lehet, hogy más adások is – a tárgyilagos hírközlés szabályaival ellentétes módon idézték előadásom egyes részleteit. […] Azt állították, hogy március 15-ére történő utalással mondtam, hogy demonstrációt szervezni törvényes keretek között lehet, de bűncselekményt ennek során elkövetni nem. Ezzel szemben a jelenlévők által jól érthető módon szavaimmal nem március 15-re utaltam."[821]

A belügyminiszter azt is megjegyezte, hogy miközben ő azt állította a beszédében, hogy „a világkiállításra Budapestet, mint biztonságos várost" óhajtják reklámozni, addig az *Esti Egyenleg*ben az szerepelt, hogy Budapest a világkiállításra a világ legbiztonságosabb városa lesz. *A Reggel* pedig úgy magyarázta Boross szavait, hogy addig a világ egyik legbiztonságosabb városa lesz. Sokat mondóak a helyreigazítást kérőlevél záró sorai is: „Szükségesnek tartom azonban Elnök Úr egyetértő támogatását, mert a kisszerű torzítások az Ön többször hirdetett elveivel ellentétesnek tűnnek."[822]

Az *Esti Egyenleg* történetének szempontjából az a bizonyos kifütyülés végzetesnek bizonyult. 1993. november 15-én Náhlik Gábor, aki ekkor már az MTV elnökének jogkörét is gyakorolta, 30/1993 elnöki utasításában 1993. december 1-jei hatállyal megszüntette az Egyenleg Főszerkesztőségét.[823]

1993-ban Pálfy G. István visszakerült az MTV1 *Híradó*jának élére. Munkaügyi pert is nyert az MTV időközben már lemondott elnökével szemben. Pálfy munkatársa, Császár Attila szerkesztő, miután alaposan megnézte az *Esti Egyenleg* 1992. október 23-i adását, arra a következtetésre jutott, hogy az Árpád-sávos zászlót lengető fiú nem tartozhatott ahhoz a jelenethez, amikor Göncz Árpádot kifütyülték.

820 Kajdi József közlése.

821 MNL OL AJMH XIX–A–150–j 15d. Antall József miniszterelnök személyes levelezése 89. dosszié 1992. január–március. Boross Péter levele Hankiss Elemérnek 1992. március 26.

822 Uo.

823 Sebes Gy.: *Egyenleg* i. m. 139.

A valóságban ennek máshogyan kellett történnie. *A HÉT* 1993. június 20-i adásában közölték a felfedezést, Bánó András, az *Egyenleg* főszerkesztője három nappal később mindent cáfolt.[824] Azt állította, hogy rendelkezik a muszter kazettán rögzített vágatlan videokamerás felvétellel. Nagyjából hat perc vágatlan kézi kamerás felvételt mutatott be a sajtó számára, és átadta a muszter kazettát és a kamera azonosítóit Náhlik Gábor alelnöknek, aki a Sonyhoz fordult szakvéleményért. Mind a kazetta, mind a kamera a Sony gyártmánya volt. A vállalat szakvéleménye szerint: a kapott kazetta nem készülhetett el a megnevezett kézi kamerával, azt stúdiómagnó segítségével állították elő. Ennek köszönhetően 1993. október 26-án Náhlik Gábor azonnal felfüggesztette és fegyelmi eljárással sújtotta Bánó Andrást és az *Esti Egyenleg* vezetőit: Hardy Mihály főszerkesztő-helyettest, Losonczi Lívia szerkesztőt és Fehér Márta rovatvezetőt. Náhlik Gábor az *Esti Egyenleg* élére Murányi Lászlót nevezte ki ideiglenes főszerkesztőnek, de az *Esti Egyenleg* munkatársai az új vezetés alatt nem kívántak dolgozni a továbbiakban. Nem látták biztosítva, hogy az addigi formai és tartalmi keretek közt tudják folytatni a munkát.

1993. október 26-án az *Esti Egyenleg* helyett már *Híradó*t sugároztak. Ugyanekkor a MÚOSZ-székházban Bánó András sajtótájékoztatót tartott, ahol elmondta, hogy ő soha nem mondta az alelnöknek az átadott kazettára, hogy azt abból a kézi kamerából vették volna ki, amellyel a felvételt készítették. A szerkesztetlen változat kazettáját adta át Náhlik Gábornak.[825]

Az esetből már 1993 nyarán sajtópolémia kerekedett. Varga Domokos György a *Pesti Hírlap* 1993. július 2-i számában „Sanda Ipsék" címmel replikát írt Diurnusnak (Bodor Pál), aki a *Népszabadság*ban hiteltelennek nevezte *A HÉT* válaszát Bánó Andrásnak.

Varga szerint: „Bánó Andrásék vastagon csaltak. Ezért kellett nekik több nap a sajtótájékoztatóig. Meghamisították a felvételt. Annak idején bebizonyították a világ előtt, hogy egy fasisztoid tömeg megakadályozta az elnököt az ünnepi megszólalásban. Nem elégedtek meg azzal, hogy megmutassák, volt ott néhány legalábbis gyanús személy, de egész egyszerűen eltagadták, hogy a fő füttyösök az öreg '56-osok voltak. Bődületest hamisítottak."[826] Bánó András és Sárközy András rágalmazási és külön polgári pert is indítottak Császár Attila, Varga, Pálfy G. István és a *Pesti Hírlap* ellen. Az ügy egészen 2000-ig tartott, ekkor a Legfelsőbb Bíróság elutasított az alperesek felülvizsgálati kérelmét. Ezzel gyakorlatilag kimondta, hogy

[824] Varga D.: *A váratlan* i. m. 11.

[825] Híradó az Esti Egyenleg helyett, 1992. október 26. In: https://www.youtube.com/watch?v=c52IJT3VV_I (letöltve: 2018. július 24.)

[826] Idézte: Varga D.: *A váratlan* i. m. 12.

A HÉT állításai az 1992. október 23-i *Esti Egyenleg* műsorával kapcsolatban valótlanok voltak. A bíróság elfogadta a felperesek bizonyítását. Az *Esti Egyenleg* tehát soha nem mondta, hogy csak a skinhead fiatalok demonstráltak a köztársasági elnök ellen, amint Bánó sem állította, hogy azt a kazettát adta oda Náhlik Gábornak, amelyet abból a kamerából vettek ki, amellyel a téren forgattak 1992. október 23-án.

Kiderült, hogy egy adott esemény közvetítésénél az, hogy ki hová helyezi a hangsúlyokat, nem egyenlő a bírósági ítélet szerint a szándékos csalással. Mindez figyelmen kívül hagyta azt a tényt, hogy éppen az egyensúly megteremtése a leglényegesebb a politikai tartalmú híradásoknál. Szerencsés helyzet, ha a nézőkre bízzák a döntést, jóllehet ezzel már a dolgozatom témáján túlterjeszkedve a sajtóetika területére léptem, amely kérdését csak a sajtó munkatársai tudják egymás között tisztázni.

A magyar bíróságoknak ezúttal sem lehetett feladatuk, hogy egy hivatás belső szakmai normájában állást foglaljanak. A médiakrízis arra is rávilágított, hogy a népszerű médiahivatás gyakorlóinak meg kellett volna egyezniük a rendszerváltozás során a követendő szakmai minimumokban. A személyeskedések ingoványos mocsarában azonban elvesztek a szakmaiság ismérvei, mert fontosabbak voltak– a hadállások kiépítései után – a másik teljes megsemmisítését célzó törekvések. Az újságíró hivatás egykori gyakorlóit sem terheli mindezért kevesebb felelősség, mint a politikusokat.

AZ UTOLSÓ EGYEZTETÉSI KÍSÉRLET KUDARCA

1992. november 5-én a kulturális bizottság ismét összeült. Ezúttal is az MTV és MR elnökeinek felmentése miatt. Antall azonban egy merész húzással megpróbálkozott egy új MTV-alelnök jelölésével is. Göncz Árpád éppen azért utasította el Hankiss felmentését, mert Náhlik személyét nem tartotta garanciának a megfelelő helyettesítés biztosítására. A kormányfő ezért, jóllehet a hatpárti egyeztetés kudarccal végződött, Sára Sándor MTV-alelnökjelölt meghallgatását is kérte Kulin Ferenc bizottsági elnöktől.

Talán Sára Sándorban a köztársasági elnök nem fogja a demokratikus államrend veszélyeit felfedezni – gondolhatta a magyar miniszterelnök. Haraszti Miklós a napirend megtárgyalása során máris egy érdekes megjegyzéssel nyitotta meg a kinevezések miatt immár szokásos vitatkozást. „Én azt gondolom, minthogy a miniszterelnök úr és a köztársasági elnök úr között egy megállapodás áll most fenn, amelyben az szerepel, hogy a bizottság tagjai közötti megállapodást tükröző kétharmados szavazás esetén lehetséges a médiatörvény előtt is a kinevezés, ezért valóban a szavazat-

számlálásnak ebben az esetben van jelentősége, ezt el lehet ismerni."[827] Antall és Göncz valóban megállapodtak erről, ám a miniszterelnök ezt egy egyszeri és kivételes helyzetnek tekintette. Kónya visszaemlékezése szerint éppen a miniszterelnök ajánlotta ezt a kompromisszumos lehetőséget az államfőnek, mindezt összekötötte a Rádió és Tévé vezetőinek a médiatörvény elfogadása előtti személycseréjével. Azaz Göncz Árpád ezekkel a feltételekkel aláírja Hankiss és Gombár felmentését, és elfogadja a kétharmaddal elfogadott jelöltek kinevezési javaslatát.[828] Antall a megoldást összekötötte a frakcióvezetők és a frakciók egy-egy médiapolitikusának hatpárti tárgyalásával. A kabinet pártjainak képviselői nem is tudtak a személyekről tárgyalni, mert ezt az ellenzék elutasította, ezzel szemben más jelöltekre ők nem is tettek javaslatot. A kinevezési törvényt szerették volna módosítani, és a teljes médiatörvény-javaslat kétharmadossá nyilvánítása mellett kardoskodtak. Ez szembement a koalíció pártjainak alkotmányfelfogásával.[829] A megegyezés lehetetlen volt.

Kérdés csak az volt, hogy ezek után az SZDSZ vagy más ellenzéki pártok biztosítják-e a bizottság kétharmados többségéhez szükséges támogatást annak ellenére, hogy a hatpárti egyeztetés nem ért el semmilyen eredményt. Nem sok esély mutatkozott rá, hiszen az Antall és Göncz 1992. szeptember 29-i megállapodásán nyugvó tárgyalások 1992. október 27-én zátonyra futottak. Göncz Árpád nem akarta tudomásul venni, hogy a miniszterelnök a tárgyalásokra – a pártok küldötteinek egyetértésével – 1992. október 27-ig biztosított időt. Göncz szerint ilyen határidő nem szerepelt a megállapodásukban, és amennyiben nem sikerül létrehozni a megegyezést, szükséges lett volna tovább tárgyalni.[830] A határidőt indokolta az 1074/1974 MT határozatra vonatkozó alkotmánybírósági döntés, amely csak 1992. november 30-ig függesztette fel az 1974-es jogi normára vonatkozó eljárást. Tardos Márton, az SZDSZ frakcióvezetője később kijelentette, hogy a hatpárti tárgyalások során semmilyen határidőben nem állapodtak meg.[831]

Kulin Ferenc Hankiss célzatos megjegyzéseire ezúttal nem reagált, ámde később felolvasta Antall József miniszterelnök 1992. november 3-i keltezéssel Göncz Árpád köztársasági elnöknek küldött levelét. A kormányfő tudatta az államfővel, hogy kez-

[827] OGYK kulturális bizottság ülése 1992. november 5. 12. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491190.xml&dvs=1532457946868~486&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss%2520elem%C3%A9r&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 24.)

[828] Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 520.

[829] Uo. 521.

[830] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. 1951/GA/92. Göncz Árpád levele Antall Józsefhez. 1992. október 26.

[831] Uo. Juhász Judit sajtótájékoztatója. Évszám és egyéb jelzet nélkül.

deményezni fogja „dr. Gombár Csabának, a Magyar Rádió elnökének és dr. Hankiss Elemérnek, a Magyar Televízió elnökének 1992. november 9-ei hatállyal történő felmentését, valamint Sára Sándornak a Magyar Televízió alelnökévé szintén 1992. november 9-ei hatállyal történő kinevezését." Bár Antall utalt az Alkotmánybíróság döntésére, amely szerint nem köteles indokolni kinevezési indítványait a köztársasági elnöknek, de ezúttal is röviden ismertette döntésének hátterét. „Az illetékes országgyűlési bizottsági meghallgatás alapján dr. Gombár Csabát alkalmatlansága miatt, dr. Hankiss Elemért pedig a bizottsági állásfoglalásban rögzített indokok miatt javasolta felmenteni az elnöki megbízásából. A Magyar Rádió és a Magyar Televízió elnöke nem képes a közszolgálati tájékoztatási eszközöktől megkövetelhető objektivitás és pártatlanság biztosítására, politikai jellegű személyi döntéseket hozott, továbbá a kormány – jogszabályban foglalt felügyeleti jogköréből adódó [sic!] – jóváhagyása nélkül jelentős szervezeti átalakításokat hajtott végre."[832]

Megemlítette, hogy 1992. szeptember 29-i, Göncz Árpáddal kötött megállapodása szerint hatpárti egyeztetéssel próbálták rendezni az MR és MTV ügyeit és az intézményekben kialakult személyi kérdéseket. A miniszterelnök úgy ítélte meg, hogy mind a kormány, mind a kormánykoalíció pártjai minden tőlük telhetőt megtettek.

„A kormány a tárgyalások eredményessége érdekében 1992. szeptember 29-től október 27-ig tartózkodott bármilyen intézkedést megtenni, amely a tárgyalásokat veszélyeztette volna."[833] A politikai egyeztető tárgyalások eredménytelensége miatt a jogszabályok által garantált kormányzati felügyeleti jogkör alapján a miniszterelnök ismét megkísérelte Hankiss és Gombár felmentését. Az elképzelése szerint távozásuk után Csúcs László alelnök az MR, míg az MTV alelnökének megválasztandó Sára Sándor ügyvezetői jogkörrel helyettesítenék az elnököket. „Elképzeléseink szerint ez a jogkör ügyvezetői jellegű lenne, tehát nem jelentene felhatalmazást olyan szervezeti és személyi változtatásokra, amelyekkel kapcsolatban egyáltalán felmerülhetne annak lehetősége, hogy a két média az alapvető feladatainak ellátására képtelenné váljék."[834] Antall úgy vélte, hogy ezzel az ígérettel: az MTV változatlan személyi és szerkezeti kereteinek biztosításával elegendő kompromisszumot nyújtott az ellenzéknek, amiért cserébe politikai ellenfelei biztosítják a köztársasági elnök által

[832] OGYK kulturális bizottság ülése 1992. november 5. 14. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491190.xml&dvs=1532457946868~486&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss%2520elem%C3%A9r&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 24.)

[833] Uo.

[834] Uo. 15.

kért feltételt: kétharmados többséggel támogatják a bizottsági szavazáson Sára Sándort. Újfent tévedett.

Kulin Ferenc némi magyarázatott fűzött a hatpárti tárgyalások kudarcához. Véleménye szerint bár a miniszterelnök megegyezett a köztársasági elnökkel, hogy a médiavezérek személyi kérdéseit még a médiatörvény elfogadása előtt megoldják, az ellenzék ezt visszautasította. „Ezért egyetlen kompromisszumos lehetőség kínálkozott, nevezetesen az, hogy a végső személyi döntések úgy szülessenek, hogy azoknak a hatályba lépése essen egybe a médiatörvény megszületésével."[835] Ezért a kormánykoalíció úgy vélte, hogy Hankiss és Gombár leváltásáig a korlátozott hatáskörrel rendelkező alelnökök ideiglenesen megoldhatják az elektronikus közmédia vezetését, s amint megszületik a médiatörvény, megválasztják az elnököket is. Az ideiglenes megoldás alatt a képviselőknek módjukban áll megtárgyalni és elfogadni a médiatörvényt. Haraszti Miklós nyilatkozatot tett, amelyben elutasította a kormányzó pártok kompromisszumát. Kifejtette, csak a médiatörvény elfogadása után képzelik el az új médiavezérek kinevezését.

Legfeljebb azt fogadták volna el, ha a miniszterelnök egy klauzulával terjeszti elő az előzetesen konszenzussal megállapított jelölteket a köztársasági elnöknek. „Tehát a miniszterelnök olyan klauzulával terjessze elő ezt a javaslatát az elnökhöz, amelyben a médiatörvény hatályosulásával, sőt a médiatörvény szerinti közalapítvány hatályos megalakulásával köti egybe a személyi változásokat."[836]

Sára Sándor nagyon nehéz helyzetbe került a meghallgatáson. Hivatását gyakorló, elismert filmesként érkezett a bizottság elé, ahol az ellenzéki képviselők javarészt az MTV-t érintő politikai kérdésekkel bombázták. Mit gondol a miniszterelnök által el nem fogadott MTV SZMSZ-ügyéről, Antall ezzel kapcsolatos elvárásairól? Olyan politikai jellegű feladványokat kellett megoldania, mint amit Fodor Tamás [SZDSZ] nekiszegezett. „Mit tenne ön abban a helyzetben, amikor a miniszterelnök azzal a kéréssel fordulna önhöz, hogy a kampánycsend idején, mint az ország miniszterelnöke beszélni kíván a nézőkhöz, a lakossághoz, miközben ön tudja, hogy az ország miniszterelnöke a legnagyobb párt elnöke is?"[837] A szabaddemokrata képviselő Hankiss Elemér egyik vitatott döntésének dilemmájára várt választ a filmrendezőtől.

[835] Uo. 16.

[836] OGYK kulturális bizottság ülése 1992. november 5. 21. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491190.xml&dvs=1532457946868~486&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss%2520elem%C3%A9r&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 24.)

[837] Uo. 51.

Hagyta volna-e beszélni egyedül Antall Józsefet az önkormányzati választások előtt Sára, vagy nem?

Sára válaszában leszögezte, hogy az MTV ideiglenes ügyvezetésére készül, csak addig marad, ameddig nem lesz egy hatályos médiatörvény által megválasztott elnök vagy másik ügyvezető.[838] Az MTV alelnökjelöltje nem foglalkozott a politikai kérdésekkel, szakmai és ideiglenes megoldásként tekintett jelöltségére. „Nyilván az önök számára teljesen természetes az, hogy állandóan politikai kérdéseket feszegetnek, és politikai kérdéseket tesznek fel. Én a televíziót – és erre talán az a néhány rövid mondat, amit itt bemutatkozásképpen utána mondottam, utal – nem kizárólagosan politikai intézménynek tekintem, sőt azt is megfogalmazhatom, hogy nem elsősorban politikai intézménynek tekintem. Elsősorban egy kulturális intézménynek tekintem, amelyen belül politikai műsorok is helyet kapnak."[839]

Sára Sándor inkább olyan ügyekkel foglalkozott, amelyek sokkal inkább a szakmát érintették. A Televízió műsorpolitikáját a vidéken élők számára is fogyaszthatóbbá kívánta tenni. Megemlítette, hogy a kultúrát elárasztó amerikai filmek, sorozatok dömpingjével szemben magyar dokumentumfilmeket, tévéjátékokat kell forgatni és bemutatni a tévében.

Az ellenzék a filmrendező politikai kérdésekre érkező válaszaiból és a meghallgatását megelőző *Népszabadság* interjújának köszönhetően taktikát váltott. Rajk László [SZDSZ] szerint Sára meghallgatása nem bizalmi kérdést vizsgál, mert ők is megbíznak benne, de tudnia kell, milyen politikai ügyek várnak rá, ha betölti a pozíciót. „Mondhatnám azt is, hogy rá akartunk világítani, hogy milyen helyzetbe kerülhet ön. Sőt továbbmegyek egy lépéssel, óvni akartuk önt attól, hogy ebbe a helyzetbe kerüljön, ezért tettük fel ezeket a kérdéseket."[840]

Kósa Ferenc, akit ráadásul szakmai ismeretség és barátság is fűzött Sára Sándorhoz, úgy vélte, a filmrendező szakmai felkészültsége és azon képessége, hogy többfajta világnézetű emberrel is képes együtt dolgozni, messzemenően alkalmassá teszik a feladat elvégzésére. Csak nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az MTV környezete, a politikai vitákkal és azzal a jogi szabályozatlansággal terhes levegő, amelyért a felelősség a parlamenti képviselőket terheli, „húsdarálóvá" alakította

838 Uo. 53.

839 OGYK kulturális bizottság ülése 1992. november 5. 60. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491190.xml&dvs=1532457946868~486&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss%2520elem%C3%A9r&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 24.)

840 Uo. 72.

a médiafőnöki állást. Nem lett volna szabad – az egykor szintén alkalmasnak vélt – Hankiss Elemért és Gombár Csabát sem kitenni ennek az egésznek.

„Nem akarok most részletekbe bocsátkozni ezzel kapcsolatosan – zárta le Kósa –, de azt hiszem, muszáj együtt néznünk az embert és a helyzetet, mert nem járunk el tisztességesen, ha ezt nem így tesszük. Ha szavaznom kell, Sára Sándorra természetesen és magától értetődően csak igennel szavazhatok, a helyzetre azonban – felelősséggel – csak nemmel tudok szavazni."[841]

Sára Sándor személyének köszönhetően egy szavazaton múlt, hogy nem kétharmaddal (16:9) fogadták el a jelölt támogatását kimondó kulturális bizottsági állásfoglalást. Haraszti Miklós nem véletlenül fejezte ki a szavazás után tiszteletét Sára Sándor munkássága iránt, miközben a politikai helyzettel magyarázta a döntésüket. Ezzel az utolsó kompromisszumos kinevezési kísérlet is kudarcot szenvedett.

Valószínűleg az MSZP két képviselője közül Kósa Ferenc támogatta a jelöltet, miközben Vitányi Iván [MSZP] nem. Az SZDSZ és a FIDESZ egységesen elutasította a jelölt támogatását. Kevésen múlt, hogy ne még nehezebb helyzetben találja magát a bizottság kétharmadának támogatását a kinevezéshez feltételül szabó Göncz Árpád. Hiszen ha feltételezésem helyes, és Vitányi Iván is Kósához hasonlóan döntött volna, a köztársasági elnöknek a miniszterelnökkel kötött megállapodás realizálását nem Göncz Árpád egykori liberális párttársai, hanem az MSZP biztosítja. Talán mindez megalapozta volna a médiatörvény elfogadását is.

Hankiss Elemér ismételt meghallgatása előtt Kulin Ferenc közölte, hogy a kabinetet alkotó pártok képviselői továbbra is 1992. júniusi állásfoglalásuknak megfelelő megállapításaikhoz tartják magukat. Haraszti szintúgy kitartott amellett, hogy nem kell leváltani sem Gombárt, sem Hankisst, hiszen nem jött létre az Antall és Göncz Árpád közötti megállapodás: a bizottság nem támogatta kétharmaddal Sára Sándor személyét.

Hankiss hosszabban értékelte a helyzetet, és visszautasította, hogy azok a változtatások, amelyekkel az Antall-kormány vádolta, pártpolitikai célokat szolgáltak volna. Pálfy G. István és Chrudinák Alajos eltávolítását nem említette meg szó szerint, de az egyik esetben úgy érezte, hogy ezzel a szakmai módosítással közelebb került az MTV egy politikailag semlegesebb hírközléshez. A másik esetben személyes becsületének a védelmében cselekedett. 1990-től 1992-ig tűrt, de megelégelte a történteket. Visszautasította, hogy politikailag nem megfelelő magatartásával indokolták felmentési javaslatát. Gombár Csaba 1992. májusi meghallgatásán követett taktikájához hasonlóan tetemre hívta a bizottságot, s azt kérte, mondják ki az alkal-

[841] Uo. 85.

matlanságát akár az MR elnökének akkor.[842] Amennyiben Gombárt politikai motivációk miatt bélyegezték alkalmatlannak, legyen bátor a bizottság kormánypárti többsége, és tegye ezt meg az ő esetében is.

Gombár Csaba visszautasította az általa Antall Józsefnek tulajdonított véleményt a Rádió műsorának kormányellenességéről. „Nem tudom, a miniszterelnök urat ki tájékoztatta erről az alaptalan állításról – védekezett az MR elnöke –, mert ez egyszerűen nem felel meg a valóságnak. […] valójában arról szó sincs, hogy a Magyar Rádió műsora kormányellenes lenne. Valóban igaz az, hogy nem kormánypárti, nem is áll szándékában, és nekem sem, hogy kormánypárti legyen, vagy akármilyen párti legyen, de az arányok pontos vizsgálatával, az úgynevezett kvalitatív és kvantitatív tartalomelemzéssel – legalábbis számunkra – megnyugtatóan kiderült, hogy ez egyszerűen alaptalan állítás."[843] Ezt a jelentést elküldték valamennyi frakciónak, ám Gombár állítása szerint senki nem reagált rá. Az MR elnöke az általa kezdeményezett személyi és strukturális változtatásokról nem vett tudomást, nem tartotta politikailag motiváltnak az intézkedéseit. Mintha sem Győri Béla, sem Rózsa T. Endre elbocsátása meg sem történt volna.

Mindkét médiavezér felmentési indítványát a bizottság egyszerű többsége támogatta, amelyet ezúttal az ellenzék egységesen utasított el. Az utolsó kísérletről valójában minden képviselő tudta, hogy Göncz Árpád nem fogja elfogadni.

AKKOR LEGYEN FEGYELMI!

A kabinet, belátva a patthelyzetet, Hankiss eltávolítására újabb megoldáson gondolkozott, amelyhez többek között Náhlik Gábor feljegyzései nyújtottak jogi lehetőséget. Az MTV alelnöke a Televízióban tapasztalt problémákról és saját terveiről már 1992. október 14-én kelt feljegyzésében értesítette a miniszterelnököt. „Eddig azért hallgattam, mert feltételeztem, hogy Hankiss Elemér szeptember 15-én már önszántából tett közlése szerint nem vezeti intézményünket – indokolta az MTV alelnöke

[842] OGYK kulturális bizottság ülése 1992. november 5. 119 –142. OGYK honlap http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491190.xml&dvs=1532457946868~486&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss%2520elem%C3%A9r&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 24.)

[843] OGYK kulturális bizottság ülése 1992. november 5. 183. http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=491190.xml&dvs=1532512964090~245&locale=hu_HU&search_terms=dtt2bijk%2520bijk34%2520a090%2520hankiss%2520elem%C3%A9r&adjacency=N&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true (letöltve: 2018. július 24.)

feljegyzését –, azonban ehelyett barátságtalan lépésekre szánta el magát. Mivel nem áll módomban a helyes intézkedés, kötelességem a problémák jelzése. Levelem semmi olyan információt nem tartalmaz, amelyről részletesebben az MTV elnökével ne beszéltem volna."[844] Véleménye szerint az MTV gazdálkodói tevékenysége részben törvénysértő, mert az 1992-es költségvetési törvény tiltja költségvetési szervnek a kamatmentes előleg folyósítását. A produkciós irodák a gyártás költségeit a Televíziótól előlegként kapták kézhez, jóllehet Hankiss független intézményként és nem költségvetési szervként tekintett az MTV-re. Az IP Kft. médiaügynökséggel kötött szerződést találta Náhlik pazarlónak, mivel a több milliárdos reklámidő értékesítéséből befolyó nyereség 40 százalékát nem kapta meg a Televízió, miközben a jelentős nyereség 49 százaléka a külföldi befektetők zsebét gazdagította. Az IP Kft. árszabása olyan magas volt, hogy hazai befektetők nem is gondolhattak televíziós reklámspot készítésére.

Az új műsorok elindítását az MTV kereskedelmi megfontolásokhoz kötötte. „Az MTV egészében egy stratégia nélkül sodródó kereskedelmi televízió."[845] Náhlik azt tapasztalta, hogy az MTV dolgozói nagyon elkeseredettek voltak, speciális tudásukkal máshová nem nagyon tudtak elmenni dolgozni. A jól fizetett munkatársak sem érezték állásukat biztonságban.

1992. november 2-i leveléhez az MTV gazdasági szerződései közül mellékelte a Televízió és a Novofilm Kft. által szignált dokumentumot. Ugyanígy csatolta a Televízió és a német ARBO INTERNATIONAL cég vegyesvállalati [IP Kft.] szerződését is. Ez utóbbi német–magyar cég foglalkozott az MTV1 „valamennyi reklám, hirdetés és szponzori" tevékenységével.[846] Az MTV alelnöke szerint ezt a vegyesvállalatot jogellenesen hozta létre az MTV, mert a pénzügyminiszter 4/1991. (II. 13.) PM rendelete kimondta, hogy a központi költségvetési szervek csak a pénzügyminiszter előzetes véleményének figyelembevételével és a kormány engedélyével vehetnek részt vagyonuk felhasználásával gazdasági társaság alapításában.[847]

Náhlik Gábor leveléhez mellékelt egy tanulmányt, amely a volt Műsorszóró Vállalat [Antenna Hungária Rt.] részvénytársasággá alakításával foglalkozott. Az elemzésből kiderült, hogy az IP Budapest Kft. évi bevétele a szponzori tevékenység nélkül 4 milliárd forint összeget tett ki. Ennek 40 százaléka, egymilliárd hatszázmillió forint a kft. bevételét képezte. Az alelnök szerint amennyiben az IP Kft. nélkül,

[844] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. Dr. Náhlik Gábor levele Antall József miniszterelnöknek. 1992. október 14.

[845] Uo.

[846] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. Dr. Náhlik Gábor levele Antall József miniszterelnöknek. 1992. november 2.

[847] Uo.

az MTV önállóan, saját reklámirodával végezné ezt a tevékenységet, akkor a pénz elegendő lett volna arra, hogy több műsort készítsen.[848]

Az Antall-hagyatékban megtalálható egy 1992. november 29-én kelt gyorsjelentés, amit az MTV teljes gazdasági átvilágításának céljával megbízott dr. Pálok László nemzetközi könyvvizsgáló vezette csoport készített el. A vizsgálat az MTV büdzséjéből zárolt egymilliárd forint céltámogatás rendelkezésre bocsátását mérlegelte.[849] A tizenegy oldalas jelentés megállapításai nem voltak túl kedvezőek az MTV-vezetés számára. Az átszervezés keretében párhuzamos struktúrák keletkeztek a Televízión belül. A közszolgálat háttérbe szorításával egy kereskedelmi rendszert kezdtek el működtetni, miközben a Televízió tevékenységének környezetét szimulált piacnak lehetett tekinteni. A műsorgyártás nem valódi piaci alapon működött. „Nincsenek értékarányos árak, normatívák" – állt a jelentésben. „A TV Elnökének eredeti koncepciójától is eltérően ad hoc módon a belső érdekviszonyoknak is kiszolgáltatott belső szervezeti átalakítás, egy minden eddiginél túlbonyolítottabb, áttekinthetetlenebb szervezetet és gazdálkodási rendszert eredményezett. Ez az intézmény belső folyamatait és a gazdálkodást nehezen ellenőrizhetővé tette. A szervezetek megduplázódtak."[850]

A Pálok-jelentés hiánylistája is érdekes. A Hankiss-féle MTV nem rendelkezett humánpolitikai koncepcióval, nem létezett létszámterv és a létszámhoz igazodó feladatterv sem. Az alul-és túlfoglalkoztatás, azaz a „munkaerőhiány és felesleg egyidejűleg [volt] jelen".[851] Az alkotó irodák munkatársai (rendezők, szerkesztők, gyártásvezetők) keveset dolgoztak. Egy terv szerint külső alapítványhoz kerültek volna, ebben az esetben honoráriumot kellett volna nekik fizetni, amely a dokumentum szerint többszöröse volt, mint a tévében kapott fizetésük. A produkciós irodákban túlfoglalkoztatás mellett különböző képzettségű munkaerőt alkalmaztak magas fizetésért.

A kulturális bizottság előtt többször említésre került, hogy a külső gyártó cégeknek megelőlegezik a gyártás költségeit. Ez tovább folytatódott. Általában a költségek 10 százalékát folyósították előre a szerződés megkötésekor, majd további ötven százalékot kaptak a műsorgyártás megkezdésekor. A vállalkozók kockázatmentesen tudtak hozzájutni az MTV pénzéhez. Nem kellett hitelt felvenniük és kamatokkal kalkulálniuk. A Televízió kamatmentes hitelt biztosított az előrefinanszírozással.

[848] Uo.

[849] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. Gyorsjelentés: a Magyar Televízióban folytatott vizsgálatról. 1992. november 29.

[850] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. Gyorsjelentés: a Magyar Televízióban folytatott vizsgálatról. 1992. november 29.

[851] Uo.

A műsorgyártás költségeinek bizonyos százalékos aránya a vállalkozó zsebét gazdagította. A Pálok-jelentés példaként 13 százalékot nevezett meg.[852] Tételes költségekkel számoló árajánlatot nem küldtek a produkciós irodák, csak költségbecsléssel dolgoztak. Az általuk készített munkát, annak minőségétől függetlenül át kellett vennie a tévének, hiszen részben előre fizetett értük. A dokumentum megállapítása szerint a gyakorlat pazarló gazdálkodáshoz vezetett, miközben belső kapacitásokat is felszabadított, holott éppen ez utóbbira támaszkodva lehetett volna megoldani a műsorgyártást. A legrosszabb azonban az volt, hogy az így keletkezett egyre nagyobb külső költségeket az állammal kívánták „elismertetni".[853]

Az intendatúrák létrehozásával megkettőződött az MTV addig egységes szervezete. Az MTV régi reklámirodája az MTV2-nél dolgozott, miközben az MTV1 számára megalakították az IP Budapest Kft.-t. A régi reklámiroda létszámát nem csökkentették az átszervezés miatt. Az MTV Gazdasági Főigazgatóság által közölt adatok alapján, 1992. január és október között az IP Kft. 668 millió forint részesedést könyvelhetett el. Ennek 60 százaléka illette meg az adózás után a Televíziót. A jelentés megállapította, hogy amennyiben önálló tevékenységként végezné az MTV a reklámidő-értékesítést, és a befolyt összeget az alaptevékenységére fordítaná, adóznia sem kellene, akkor összesen 470 millió forint többletbevételhez jutna. Nem is említve azt, hogy a vizsgált időszakban (1992. január–október) az MTV-t megillető bruttó 1,7 milliárd forint helyett csak bruttó egymilliárd érkezett meg az IP-től. Nem derült ki a hétszázmillió visszatartásának oka.

Pálok csapata a beruházások tekintetében is anomáliába ütközött. Jelentésük szerint a TEXOGRAPCOM [TEXO] Számítástechnikai Kft.-vel, mint a PESA Electronica spanyol cég kizárólagos magyarországi képviselőjével megkötött szerződés alapján az MTV hitelfelvevő lett. Az államháztartási törvény az ilyesmit megtiltotta, csak a törvényhozás előzetes jóváhagyásával lett volna elképzelhető. A szerződés aláírásával a Hargita Stúdió számára egy digitális technikával felszerelt gyártó és utómunkálati berendezés és ahhoz tartozó közvetítő kocsi beszerzését határozták el. A TEXO beszállítóként 880 millió forintot hitelezett az MTV-nek, amelyet utóbbinak 17 félév alatt kellett visszatörlesztenie. Az MTV–TEXO szerződés 1992. július 30-án kelt. Ezzel szemben a TEXO 1992. július 2-án egy 87 millió forint összegű váltót állított ki. A szerződésben ilyen fizetési mód nem is szerepelt.[854]

[852] Uo.

[853] Uo.

[854] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. Gyorsjelentés: a Magyar Televízióban folytatott vizsgálatról. 1992. november 29.

Amennyiben – Hankiss és az ellenzék logikája szerint – független intézménynek és nem költségvetési szervnek tekintjük az MTV-t, illetve megemlítjük az egymilliárd forint már sokat emlegetett zárolását, mint a szerződések megkötésének indokát, akkor figyelmen kívül hagyhattam volna a Pálok-jelentés ismertetését.

Ráadásul nemcsak az Antall-kormány figyelt fel az MTV gazdasági gondjaira. Náhlik Gábor 1992. november 13-án kelt levelében utalt az Antenna Hungária vezérigazgatójának ugyanaznap megjelent nyilatkozatára.[855] Az MTV tartozásai miatt a régi Műsorszóró Vállalat drasztikus lépéseket fontolgatott.

Andics Gábor, az Antenna Hungária Magyar Műsorszóró és Rádióhírközlési Részvénytársaság gazdasági vezérigazgató-helyettese kijelentette: „Ha a Magyar Televízió a jövő héten nem ad érdemi választ az utolsó felszólításunkra, akkor kénytelenek leszünk a Tv1 délelőtti adásának sugárzását december 1-jétől megszüntetni. Az MTV-nek ugyanis mintegy háromszázmillió forintos tartozása van."[856] Andics azt is állította, hogy 1992-ben az Antenna Hungária szolgáltatásáért csak 554 millió forintot fizetett ki az MTV, miközben a teljes összeg 929 millió forintot tett ki. Ugyan megállapodtak arról, hogy egy 80 milliós forintos előleg után 60 millió forintos részletekkel törleszt az MTV, ám ez nem történt meg.

„Andics Gábor szerint az MTV fizetési nehézségekor nem hivatkozhat a zárolt egymilliárd forintra, mert a Magyar Televízióban lévő „reklámdömping" bevételeiből ki tudnák fizetni a tartozást. Az Antenna Hungária április 22. és 28. között mérte a Tv1 és a Tv2 reklámidejét. Egy átlagos hét reklámbevétele 133-134 millió forintot tesz ki, ami éves szinten hétmilliárd forintot jelent."[857]

Mindezen felsorolt esetek és különösen a Náhlik Gábor által írt 1992. november 2-i feljegyzés alapján már 1992. november 25-én megszületett az MTV elnökével szemben lefolytatandó fegyelmi eljárás forgatókönyve.[858] A tervezet szerint a fegyelmi eljárás megindítására vonatkozó kormányhatározatot a Miniszterelnöki Hivatal közigazgatási államtitkárának (Kajdi Józsefnek) 1992. november 30-ig kellett a miniszterelnök aláírására előkészítenie, „kivéve, ha eddig az időpontig a köztársasági elnök az MTV elnökét felmenti".[859] A fegyelmi eljárás megindítása ezért szorosan össze-

[855] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. Náhlik Gábor levele Antall József miniszterelnöknek. 1992. november 13.

[856] Sümegi: Ha nem fizet az MTV a műsorszórónak, beszüntetik a délelőtti tévéadást. *Magyar Nemzet,* 1992. november 13. 1.

[857] Uo.

[858] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1992. Feljegyzés. Az MTV elnökével szembeni fegyelmi eljárással kapcsolatos kérdések. 1992. november 25.

[859] Uo.

függött Hankiss leváltásának kérdésével. A kijelölt vizsgálóbiztosnak (később lett kijelölve Balsai István igazságügy-miniszter személyében) az eljárás megindításától számítva tizenöt nap állt rendelkezésére annak lefolytatására, jóllehet a vizsgálat időtartamát egyszeri esetben tizenöt nappal meghosszabbíthatta.

A tervezett vizsgálati kérdések jelentős része az MTV gazdasági ügyeit helyezte górcső alá. Az IP Kft. és az MTV között létrejött szerződés jogi feltételeinek vizsgálata alapvető feladatként hozzátartozott a fegyelmi eljárás megszabott keretéhez. Ki kellett deríteni, hogy okozott-e az MTV számára bármilyen vagyoni hátrányt a szerződés. A NAP TV Kft. és az MTV szerződése szintúgy a tervezett eljárás részét képezte. A NAP TV Kft. gyártotta a leginkább kormánykritikus politikai műsorokat. Kérdés volt, hogy a NAP TV Kft. rendelkezett-e sugárzási és frekvenciahasználati engedéllyel. „Milyen alapon és feltételekkel adta ehhez jóváhagyását az MTV elnöke?"[860] Az eljárás tervében kijelölt célok között szerepelt az *Össztűz* című erősen kormánykritikus műsor reklámidejének eladásához köthető vizsgálat is. Ki akarták deríteni, ki értékesíti a reklámokat, és mekkora a pontos bevétel. Ugyanúgy a TPA Kft.-vel kötött szerződés ügyében is hasonló ügyeket kívántak górcső alá helyezni. Kíváncsiak voltak arra, hogy az MTV mennyit fizet a *Família Kft.* és a *Friderikusz Show* című műsorokért.

Nem zárták ki, hogy amennyiben a vizsgálat során megfelelő mennyiségű bizonyítékot találnak, büntetőfeljelentést tesznek, illetőleg az MTV elnökét felfüggesztik. Náhlik Gábornak feladatul szabták, hogy a „lehetőségeihez mérten" a fegyelmi eljáráshoz szükséges dokumentumokat beszerezze. Hankiss felfüggesztése esetén Náhlik Gáborra várt az MTV vezetése, illetve amennyiben szükségesnek ítéli, a munkatársak elleni újabb fegyelmi lefolytatása.

A döntést sürgette a 37/1992. (VI. 10.) alkotmánybírósági határozat is, amely 1992. november 30-ig felfüggesztette az eljárást az 1074/1974. (IX. 18.) MT határozat megsemmisítésének tekintetében. Ez azért volt lényeges, mert az utóbbi rendelet 6. pontja alapján Hankiss Elemér munkáltatója az Antall-kormány volt. Az MTV elnöke ezt soha nem ismerte el. A 1074/1974-es határozatot alkotmányellenesnek bélyegezte. A köztársasági elnök és Hankiss Elemér 1992. november 30-i keltezéssel kapta kézhez az MTV fegyelmi eljárásáról szóló kormányzati döntést. A vizsgálóbizottságot vezető Balsai István javaslatára Hankiss Elemért felfüggesztették.[861] A szokásos forgatókönyvnek megfelelően az MTV elnöke ezt nem tartotta érvényes döntésnek.

[860] Uo.
[861] Horváth A.: *A magyar* i. m. 97.

Az egész fegyelmi eljárást jogellenesnek bélyegezte. Nem ismerte el a miniszterelnök munkáltatói jogkörét. A köztársasági elnök 1992 decemberében sem fogadta el Antall indítványát a médiafőnökök felmentésére. Az MTV gazdasági főigazgatója, Nagy László és az MTV1 csatornaigazgatója, Bányai Gábor ellen nyomozást is folytattak, de később nem történt vádemelés.

A médiakrízis végképp megfojtotta a médiatörvény elfogadását, amint azt Kulin Ferenc már 1991-ben megsejtette, és Kósa Ferenc többször is megjósolta a kulturális bizottság ülésein. Lehetetlen volt ilyen körülmények között elfogadni a két éven át csiszolt javaslatot. Az ellenzék az 1992. december 31-i parlamenti végszavazáson a törvényjavaslat kétharmados többségű részeit elutasította. Ezzel értelmét vesztette az egyszerű többséggel elfogadható részek megszavazása is. A zárószavazáson senki sem támogatta a médiatörvény elfogadását.[862] Ez volt az új magyar demokrácia legnagyobb bukása. A felelősséget minden politikus a másik oldalra terhelte, az ellenzéki sajtó és Hankiss Elemér az Antall-kormányt hibáztatta. A szabaddemokraták számára azért volt elfogadhatatlan a törvény, mert attól tartottak, hogy az elfogadott jogi norma segítségével a kormánykoalíció immár sikerrel távolíthatja el az MTV elnökeit. Másrészről a médiatörvény nem írta volna felül az 1990-ben elfogadott kinevezési törvényt. Az MTV, MR és MTI elnökeit továbbra is a miniszterelnök jelölhette volna.

Gombár és Hankiss lemondására végül 1993. január 6-án került sor. A *Népszabadság* 1993. január 7-i számának címlapján közölt fotón Hankiss Elemér és Gombár Csaba, valamint a munkáltatójuknak vélelmezett Göncz Árpád szerepeltek. A médiavezérek felmentésük írásbeli kérelmeit Göncz Árpádnak nyújtották át. „Lemondásuk indokaként mindketten azt fogalmazták meg, hogy a kialakult helyzetben – nem született meg a médiatörvény, a parlament megszüntette az intézmények önálló költségvetését – nem tudják biztosítani a rádió és a televízió független, közszolgálati tevékenységét. A köztársasági elnök kijelentette, hogy a lemondások indokát megérti, méltányolja és döntéséről időben tájékoztatja az érdekelteket. Göncz Árpád egyúttal köszönetet mondott az elnökök kétesztendős munkájáért, azért, hogy a »példátlan durva támadások kereszttüzében sikerült biztosítaniuk a vezetésük alatt álló intézmények működését«”.[863] A médiavezérek felmentési kérelme talán új helyzetet teremthetett volna, de még mindig maradt némi muníció az államfői fegyvertárban.

[862] Horváth A.: *A magyar* i. m. 96.

[863] [Név nélkül]: A két médiaelnök távozni akar posztjáról. Göncz Árpád és Antall József tudomásul vette a két lemondást. *Népszabadság,* 1993. január 7. 1.

UTÓVÉDHARCOK

Úgy tűnt, hogy a médiafőnökök saját kéréssel indítványozott felmondásai célt érhetnek, Göncz Árpád engedni fog, és a lassan egy éve húzódó személyi kérdések végére pont kerülhet. Ám az államfő ezúttal a kinevezési törvénynek s az Alkotmánybíróság általa értelmezett sorainak megfelelően kifejtette, „a köztársasági elnök kezdeményezheti a miniszterelnöknél a felmentést és az üres tisztség betöltését is, ugyanakkor csak a miniszterelnöki előterjesztés alapján dönthet ebben a kérdésben".[864] Gombár Csaba esetében visszapasszolta a labdát Antall Józsefnek, s kérte, tegye meg az előterjesztését a felmentésre, illetve az új elnök kinevezésére. Nem mintha a miniszterelnök nem ezt próbálta volna meg fél éven keresztül erőltetni – teljes kudarccal.

S ezzel még nem is volt vége Göncz 1993. január 21-i üzenetének. Hankiss fegyelmi eljárása előbb kezdetét vette, mint az MTV-elnök felmentési kérelme, ezért Göncz kijelentette, hogy csak a fegyelmi eljárás megindítása után kezdeményezi a miniszterelnöknél a felmentési indítvány megtételét.

„Tekintettel arra – írta a köztársasági elnök –, hogy dr. Gombár Csaba elnöki tisztségéből felmentését kérte, valamint arra, hogy dr. Hankiss Elemér ellen fegyelmi eljárás van folyamatban, okafogyott az az intézkedés, miszerint dr. Gombár Csaba és dr. Hankiss Elemér a lemondási idő hátralévő részére a közalkalmazotti jogviszonyból származó kötelezettségek alól mentesülnek, elnöki munkakörük ellátására a továbbiakban nem kötelesek és nem jogosultak."[865]

Azaz amíg nincs – ki tudja, hányadik – kormányfői indítvány a médiaelnökök felmentésére, és amíg azt Göncz Árpád újra el nem bírálja, a médiafőnökök maradhatnak vezetői pozíciójukban.

Ennek tudatában jelenhetett meg Hankiss Elemér az MTV épületében 1993. január végén. Minden folyt tovább. Egy elnök és egy később elnöki jogkörrel rendelkező, őt helyettesítő alelnök volt egyszerre a Szabadság téri épületben. Ugyanez történt a Rádióban is. Hankiss és Gombár csak a felmentésüket kérték, és nem lemondtak– szólt az újabb ellenzéki értelmezése a történteknek.

A miniszterelnök a felmentési kérelmet lemondásként értelmezte. Göncz Árpádnak természetesen más volt a véleménye. A miniszterelnök 1993. január 21-i levelében az alábbiakat közölte a köztársasági elnökkel: „Elöljáróban le kell szögeznem: nem tartanám szerencsésnek a médium-elnökök lemondásával kapcsolatban az Elnök Úr és közöttem egy újabb jogértelmezési polémia kialakulását akkor, amikor

[864] Göncz Árpád levele Antall Józsefhez. *Népszabadság,* 1993. január 22. 4
[865] Uo.

az esetleges munkaügyi vita jogállami keretek között, bírósági eljárás során tisztázható" – fogalmazta meg dodonai jóslatát a kormányfő.[866] A kinevezési törvény nem tartalmazott semmilyen passzust arra vonatkozóan, hogy mi történik abban az esetben, ha a médiaelnök kezdeményezi a saját felmondását, lemondását, távozását – Antall értelmezése szerint a közszolgálati törvényt kellett alkalmazni.

„A közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény 28.§-a szerint a közalkalmazott a határozatlan idejű közalkalmazotti jogviszonyt lemondással bármikor megszüntetheti. Lemondás esetén a lemondási idő két hónap. Ezen időtartam egy részére, vagy annak egészére a munkáltató mentesítheti a közalkalmazottat a munkavégzés alól."[867] A médiaelnökök felmentési kérelme – amit a miniszterelnök jogi értelemben lemondásnak tartott – egyoldalú jognyilatkozat. „Külön elfogadásra, vagy főleg felmentésre nincs szükség. A lemondást a munkáltató tudomásszerzését követően – tekintve, hogy már joghatályos – egyoldalúan visszavonni nem lehet."[868]

A miniszterelnök igyekezett feloldani a felmentési kérelem és a lemondás között feszülő látszólagos ellentétet. „Általános jogelv – fejtette ki a miniszterelnök –, hogy a jognyilatkozatokat tartalmuk szerint kell elbírálni. Dr. Hankiss Elemér nyilatkozata kifejezett formában is tartalmazza a lemondást, de mindkét médium-elnök leveléből kétségbevonhatatlanul kitűnik a jogviszonyuk megszüntetésére irányuló akarat. Ezért nyilatkozatukat a közalkalmazotti törvény alapján −szóhasználatuktól függetlenül – lemondásnak kell tekinteni."[869]

Hankiss Elemér 1993. január 6-i levelében ráadásul nem is szerepelt szó szerint a köztársasági elnök által hivatkozott felmentési kérelem. „Szeretném visszaadni Elnök úr kezébe azt a megbízást, amelyet 1990. augusztus 1-én kaptam Öntől a Magyar Televízió elnöki tisztének ellátására. […] Most másokon a sor, hogy folytassák a munkát. […] Köszönöm az eddigi bizalmát, és kérem, hogy a fenti szempontok alapján fogadja el lemondásomat."[870] Antall József érvelését az MTV-elnök esetében nehezen lehetett megkérdőjelezni, de olyannyira fenntartotta mind a köztársasági elnök, mind az ellenzék saját véleményét, hogy az MTV elnök lemondásának ügyét csak az 1994-es választások után lehetett rendezni.

866 OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1993. Antall József miniszterelnök levele Göncz Árpád köztársasági elnöknek. 1993. január 21.

867 OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1993. Antall József miniszterelnök levele Göncz Árpád köztársasági elnöknek. 1993. január 21.

868 Uo.

869 Uo.

870 OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1993. 1–7002/93 Hankiss Elemér levele Göncz Árpádnak. 1993. január 6.

Ezért már a jogértelmezés szempontjából is érdekes adalék, hogy egy egyoldalú jognyilatkozatot másfél év után politikai indokokból elutasítsanak, majd a körülmények megváltozása után ismételten követeljenek, de itt pontosan ez történt. Hankiss Olaszországban tanított egy nyári egyetemen, amikor Müller György jogi helyettes államtitkár küldött neki egy levelet, amelynek az egyik része egy előre megírt lemondó nyilatkozatot tartalmazott. Hankissnak kellett volna felhatalmaznia az új miniszterelnököt, hogy a kinevezési törvény alapján a felmentését indítványozza a köztársasági elnöknél. Csak egyet nem lehetett még tudni, hogy ki is az új miniszterelnök, mivel Horn Gyulát még nem választotta meg az új Országgyűlés.[871] Hankiss felháborodott, világos lett számára, hogy személye egyáltalán nem volt fontos a médiakrízis alatt, olyan gyalog volt az ellenzéki sakktáblán, akit, miután kiütés nélkül eljutott a tábla végéig, másra kellett cserélni. 1994. július 15-én hosszú idő után ismét levelet írt Göncz Árpád köztársasági elnöknek. Nem csekély humorérzékét bizonyítva visszavonta 1993. január 6-án kezdeményezett felmentési kérelmét, majd három nappal később a köztársasági elnök előtt írta alá immár a Göncz Árpád által is elfogadott végleges lemondó nyilatkozatát.[872] Gombár Csabának, hasonlóan Hankisshoz, 1994-ben ismét le kellett mondania. Belegondolni is izgalmas, hogy abban az esetben, ha nem kérik újra lemondásukat, mi is történhetett volna.

Ám ami a Hankiss ellen 1992 végén kezdeményezett fegyelmi ügyet illeti, mint a felmentés/lemondás akadályát, azt Balsai István javaslatára a kormányfő megszüntette. Hankiss már az 1993. január 6-i levelében jelezte, hogy ragaszkodik az ellene indított fegyelmi eljárás lefolytatásához. „Amennyiben a kormány az eljárást lemondásomra való tekintettel szünteti meg, abban az esetben a Fővárosi Munkaügyi Bírósághoz már beadott keresetemet – amely az eljárás jogsértő voltának megállapítására irányul – kiterjesztem a fegyelmi eljárásban velem szemben felhozott vádak alaptalanságának bizonyítására is."[873] A vádak alaptalanságát 1995-ben a Fővárosi Munkaügyi bíróság kimondta, ellenben abban, hogy ki is az MTV-elnök munkáltatója, nem foglalt állást.

Gombár Csaba 1993. január 6-i levelében valóban szerepelt a felmentés fogalma. Ám a köztársasági elnöknek címzett üzenet indoklása alapján ezt is inkább lemondásnak lehetett értelmezni. „Kérem, hogy mentsen fel a Magyar Rádió elnöki munkaköréből. […] Azt a feladatot tehát, hogy a Rádióra vonatkozó törvény megszületé-

[871] Hankiss: i. m. 431–433.

[872] Hankiss: i. m. 433.

[873] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1993. 1–7002/93 Hankiss Elemér levele Göncz Árpádnak. 1993. január 6.

séig segítsem fenntartani a Magyar Rádió pártoktól és a kormánytól való függetlenségét, az új helyzetben többé nem tudom vállalni."[874]

Az MR-alelnök már egy nappal Gombár lemondása után feljegyzést készített a Miniszterelnöki Hivatal számára. Rámutatott arra, hogy 1992. december 29-én 25 százalékkal emelték a sugárzási díjak összegét. De nemcsak ezért kért többletforrást. Indokoltnak vélte, hogy a külföldre irányuló adások minőségét és mennyiségét, valamint a nemzetiségi és regionális műsorok szerepét is növeljék. „Ha tehát a közeli jövőben a Magyar Rádió működését nem Gombár Csaba neve és tevékenysége fémjelzi, akkor feltétlenül indokolt bizonyos elemi költségvetési összefüggések újragondolására visszatérni."[875]

„A jóváhagyásra előkészített SZMSZ – mutatott rá Csúcs László – egy már az Antall-kormánnyal létrejött megállapodás keretében készült el. Az SZMSZ-tervezetben két alelnöki pozíciót hoztak létre. Egy általános alelnöki és egy gazdasági alelnöki státuszt különítettek el." Csúcs nem számított arra, hogy akár a Rádióban, akár a Televízióban „ilyen széleskörű személyi változások" várhatók, azonban úgy vélte, hogy az SZMSZ-nek „nemcsak a pillanatnyi vezetői felállást kell tükröznie, hanem azt, ami a törvény elfogadásáig, avagy a törvény elfogadásával bekövetkezhet. Ez adhatna a szabályzatnak egyfajta kitekintést s időtállóságot. Ezért ilyen vezetéssel és munkamegosztási modellel javaslom a benyújtott anyag jóváhagyását" – mutatott rá.[876]

Csúcs csak arra látott lehetőséget, hogy Gombár Csaba felmentése esetén az MR alelnöke – azaz személye – általános alelnökként korlátozás nélkül intézze a Rádió ügyeit. Szükségét érezte annak, hogy egy döntés-előkészítő testületet is létrehozzanak.

Az utóvédharcnak nem volt sok értelme, azért sem, mert az Antall-kormány úgy határozott, hogy nem fogja újra és újra ugyanazon köröket végigjárni, csak azért, mert a köztársasági elnök úgy érezte, hogy belekapaszkodik a „felmentési kérelem" fogalmába, és azt ugyanúgy értelmezi, mint a kinevezési törvényt. Ezért 1993. március 6-tól megszűntnek nyilvánították Hankiss Elemér és Gombár Csaba közalkalmazotti jogviszonyát. Ettől a naptól kezdődően nem gyakorolhatták elnöki teendőiket, és nem mehettek be a Rádió és Televízió épületébe. Leszerelték a lakásaikon telepített K telefonvonalakat is.[877]

[874] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1993. Gombár Csaba levele Göncz Árpádnak. 1993. január 6.

[875] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1993. 1–7002/93 Csúcs László levele Forrai Istvánnak. 1993. január 6.

[876] Uo.

[877] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1993. 815/1993. Kajdi József levele Csúcs Lászlónak. 1993. március 5. illetve 814/1993 Kajdi József levele Náhlik Gábornak. 1993. március 5.

A döntésnek köszönhetően Náhlik Gábor és Csúcs László alelnökök teljes jogú ügyvezetőként irányították a Televíziót és a Rádiót. A valós döntési helyzetbe került alelnökök megszüntették az intendatúrákat, és elkezdték a műsorpolitika átalakítását. Az Antall-kormány már az MR- és MTV-elnökök lemondása után közvetlenül általános helyettesekként kezelte a Rádió és Televízió alelnökeit. Az elektronikus média SZMSZ-eit is elfogadták végül.

Az MTV szinte azonnal kapott az Antall-kormánytól 500 millió forint támogatást, jóllehet ez csak a lékek befoltozására volt elegendő. Bármennyit is hoztak a reklámbevételek, úgy látszott, hogy – amint azt a dokumentumok alapján is látható – korántsem volt stabil az MTV gazdálkodása. Náhlik Gábor hamarosan újabb és újabb pénzügyi forrásokat igényelt a kormánytól. Az első anyagi segítség feltétele is egy program elkészítése volt. 1993. április 5-i levelében az MTV alelnöke Szabó Ivánhoz fordult az MTV pótköltségvetéséért. Az új műsorpolitika kialakításához és az új vezetők kinevezéséhez először az MTV gazdasági ügyeinek rendbetételére kért anyagi támogatást.[878]

Szabó Iván pénzügyminiszter 1993. április 7-én kelt levelében arra figyelmeztette Náhlik Gábort, hogy az 500 millió forint feltétele volt egy a Televízió pénzügyi helyzetét konszolidáló program megalkotása, amely még mindig nem történt meg. Bár kaptak egy összeállítást az MTV alelnökétől, de ez nem tartalmazott konkrét hatáselemzést, sem garanciát a pénzügyi egyensúly megteremtésére.[879] Azt javasolta, hogy az MTV önállóan oldja meg a műsorpolitika és a műsorstruktúra feladatait, és állítsa össze az ehhez szükséges létszám- és bérgazdálkodási tervet. A műsoridő csökkentésével járó költségmegtakarítást is szükségesnek tartotta.

„A Pénzügyminisztériumnak a Magyar Televízió esetében sincs automatikus hiányfinanszírozási szerepköre – indokolta a javaslatait. – Az intézmény közvetlen kormányfelügyelete miatt sajátos helyzetben van. Kérheti a saját hatáskörében nehezen meghozható döntései, javaslatai megerősítését, támogatását. Ha a Pénzügyminisztériumtól azt igénylik, hogy a likviditás helyreállításához többlettámogatásra vonatkozó kérésüket felkarolja, szükséges az említett követelményeknek megfelelő intézkedési tervet elkészíteni."[880]

Katona Tamás sajtóügyekért felelős államtitkár 1993. április 19-i és 20-i levelében inkább nyugtatni igyekezett az MTV új egyszemélyi vezetőjét. „Ismerjük a Magyar

878 OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1993. Náhlik Gábor levele Szabó Ivánnak. 1993. április 5.

879 OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1993. 85107/93. Szabó Iván levele Náhlik Gábornak. 1993. április 7.

880 OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1993. 85107/93. Szabó Iván levele Náhlik Gábornak. 1993. április 7.

Televízió gazdasági örökségét, és lehetőségeinkhez képest megteszünk mindent, hogy ne az új vezetésnek kelljen ennek minden terhét vállalnia."[881] Az Antall-kormánytól érkező pénzügyi segítség ellenére idővel úgy tűnt, hogy Náhlik Gábor nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

Katona Tamás 1993 júliusában feljegyzést írt Antall Józsefnek. Úgy találta, hogy korántsem oldódtak meg a problémák. „Sajnálatos tény – állapította meg –, hogy az intézményen belüli légkör hisztérikus, gyűlölködő, és ebben nemcsak az ellenzéki beállítottságú munkatársakat terheli felelősség. Hibának tartom, hogy olyan levitézlett régi emberek, mint Tihanyi Viktor, Szalacsi Tóth Albert újra hatalomhoz jutnak, minden jóérzésű munkatárs ellenérzését kiváltva. Hibának tartom, hogy néhány fontos posztra alkalmatlan ember került."[882]

Szilárd Tibor gazdasági főigazgató és Náhlik Gábor alelnök között is elmérgesedett a viszony. Katona nem javasolta Szilárd elküldését, annál is inkább, mert az Antall-kormánnyal szimpatizáló tévések is ezt tanácsolták a gazdasági főigazgató népszerűségére hivatkozva. Katona úgy látta, Náhlik túlterhelt, és ezért még egy alelnök megválasztására tett javaslatot, aki a szakmai és műsorpolitikai kérdésekért felelt volna. A legalkalmasabbnak Peták Istvánt tartotta, de sokan aggályukat fejezték ki vele szemben. Ezért azt tanácsolta Antallnak, hogy az MTV2 műsorigazgatóját, Kolozsvári Papp Lászlót terjessze elő kinevezésre. „Úgy gondolom, számára a bizottsági meghallgatás, sőt a köztársasági elnöki aláírás elnyerése sem megoldhatatlan feladat."[883] A miniszterelnök nem hozott újabb személyi döntést az elektronikus médiavezetők tekintetében. Ám ekkor közbeszólt a sors, amely egyre nehezebbé tette a miniszterelnöknek, hogy olyan részkérdésekkel foglalkozzon, mint a média.

1993 augusztusában Antall József sugárkezeléseket kapott. 1993 októberében már Kölnben kezelték, transzplantációval igyekeztek meghosszabbítani az életét. Budapesten semmi sem változott. A médiakérdés továbbra is kiemelten foglalkoztatta a sajtót, és ezért a mindennapi közbeszéd része maradt. Időközben az *Esti Egyenleg* megszűnése katalizálta az ellenzéki politikát.

1993. október 30-án a Demokratikus Charta és a Rádiós Kamara demonstrációt szervezett a Televízió székháza előtt. Nem volt hangosítás, arra kérték a résztvevőket, hogy csendesen közöljék egymással mondanivalójukat. Az MTV-székház ablakában megjelent Bánó Andrást nagy taps és ováció fogadta. A négy-ötezer fős tömeg

881 OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1993. 226/KT/1993. Katona Tamás levele Náhlik Gábor alelnöknek. 1993. április 20.

882 OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1993. 418/KT/1993. Katona Tamás levele Antall József miniszterelnöknek. 1993. július 20.

883 Uo.

a Kossuth térre vonult, majd a Kossuth Lajosnak címzett proklamáció felolvasása után a Városházán az ülésteremben nagyjából ezerötszáz fő hallgatta az előadókat.

Balassa Péter esztéta szerint „szélsőjobboldali törvénytelen vezetés alakult ki a két csúcsmédiával, a »civilkurázsi« esélyei tovább romlottak. Az ország el fogja söpörni a tekintélyuralmi koalíciót, a saját jobboldalát megfékezni nem képes kormánykoalíciót."[884]

A támadás egyik célpontja a miniszterelnököt helyettesítő belügyminiszter, Boross Péter volt. Balassa úgy jellemezte a belügyminisztert, mint egy „hidegfejű, baljós" politikust, aki a „szélsőjobb vezére akar lenni Lezsákkal együtt".[885] Mészöly Miklós író ennél is továbbment, amikor kijelentette, hogy „a kormányzat már önmagát sem képes megóvni egy leendő puccsra kész belügyminiszterétől".[886]

Konrád György író barna esőt vizionált, és az esernyő kinyitását javasolta. Úgy vélte, hogy Csurka csak színleg vált el az MDF-től. Ezt követően ő is megtámadta a belügyminisztert. Úgy vélte, hogy Boross Péternek az „1992. október 23-án történtek miatt már régen le kellett volna mondania. Az MDF alelnökének, Lezsáknak a mosolya mindent, csak őszinteséget nem sugall. A szemünk előtt zajlik egy csalás, amely, ha sikerül, nem beszélhetünk karbantartható demokráciáról."[887] Megjegyzem, Boross Péterről még azt is elterjesztették Antall József halálát követően, hogy új miniszterelnökként meg fogja akadályozni az 1994-es választásokat. A pesti pletyka igyekezett ezt is megszellőztetni és elterjeszteni lépten-nyomon.

Két nappal később Göncz Árpád köztársasági elnök levelet írt a Kölnben lábadozó miniszterelnöknek, aki egyébként a Miniszterelnöki Sajtóirodának köszönhetően tisztában volt azzal, mi történik Budapesten. A köztársasági elnök jelezte Antallnak, hogy Náhlik és Csúcs tevékenységének köszönhetően az elektronikus média nem tudja ellátni alapfeladatait.[888] Műsorok szűntek meg. Eltűnt az MTV programjai közül a *Napzárta,* az *Össztűz,* a *Létkérdések,* a *Párbaj,* a *24 óra* és végül az *Esti Egyenleg* is.[889]

Mindez – bár Göncz nem hivatkozott rá – azt is jelentette, hogy az ellenzéki oldallal szimpatizáló műsorok tűntek el. A köztársasági elnök szerint csorbult a véleményalkotáshoz szükséges objektív tájékoztatás, amely sérti az állampolgárok

[884] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1993. Miniszterelnöki Sajtóiroda, Janzsó János: Beszámoló a Rádiós Kamara és a Demokratikus Charta által szervezett demonstráció és nagygyűlés 1993. október 30-i eseményéről. 1993. november 1.

[885] Uo.

[886] Uo.

[887] Uo.

[888] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1993. 1700/GA93. Göncz Árpád köztársasági elnök levele Antall József miniszterelnöknek. 1993. november 1.

[889] Horváth A.: *A magyar* i. m. 98–99.

véleménynyilvánítási jogát. Konklúzió: a miniszterelnök jelöljön ki új médiavezéreket. Egyébiránt a köztársasági elnök levelében utalt arra, hogy bár elérhető, de külföldön tartózkodik 1993. november 6-ig.

Antall már Budapesten válaszolt a levélre, ebben emlékeztette a köztársasági elnököt arra, hogy hányszor próbálta megoldani Hankiss és Gombár leváltását, és miként hagyta figyelmen kívül az alkotmánybírósági határozatokat Göncz Árpád. A miniszterelnök szerint: „A levél tartalma, illetve egyidejűleg történt nyilvánosságra hozatala alapján – úgy tűnik – elsősorban nem nekem szólt. A Magyar Televízió és a Magyar Rádió ügyének hosszú távra szóló, tényleges megoldását – fegyelmi vizsgálatok közepette – aligha segíti elő Elnök Úr levele, különösen az elmúlt esztendők tapasztalatai alapján."[890]

Göncz Árpád külföldön nyilatkozott a *La Stampá*nak. Az államfő véleménye szerint Magyarországon a jobboldal uralta a közmédiát és az MTI-t. Jobboldali veszélyt vizionált. A miniszterelnök 1993. november végén – A *La Stampa*-ügy után közvetlenül – ismét kórházba került. Leukémiát állapítottak meg, és a kérdés az volt, meddig tud még harcolni a szervezete az újabb kórral. Talpra fog-e állni egyáltalán? Mindez áthatja a közéletet. A médiakrízis által hajtott gépezet csak forgott tovább. Antall József, miközben az életéért küzdöttek, még tervezett: Nemeskürty Istvánt jelölte volna az MTV élére, Juhász Lászlót pedig az MR elnökének szánta. S egy új, egyszerűsített médiatörvény-javaslatot is az Országgyűlés vitájára kívánt bocsátani.[891]

Ezt és más terveit nem tudta már megvalósítani. 1993. december 12-i halálával a médiaügyet, a krízist mások és máshogyan próbálták megoldani. A választások után az MSZP–SZDSZ koalíció megalkotta a médiatörvényt. Sajtószabadság, a média függetlensége, sajtótisztesség és etika kérdései továbbra is a politikai csaták kereszttüzében álltak. Antallal sírba szállt a sajtóegyensúly fogalma is, amelyet ma már sokan csak jobboldali huncutságnak tartanak.

SENKI SEM NYERT? DÖNTETLEN?

Mérleget több szempontból is lehet vonni a médiakrízis áttekintése után. A legfontosabb kérdés azonban a csata eredménye. Sokak számára ez csak a győztes párt egyértelmű megjelölését jelenti. A Magyar Demokrata Fórum elvesztette a választásokat, a szabaddemokraták nem nyertek ugyan, de a Demokratikus Chartával felépített

[890] OM AJ 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv. 1993. Antall József miniszterelnök levele Göncz Árpád köztársasági elnöknek. 1993. november 6.

[891] Kónya I.: *és az ünnep* i. m. 581–583.

együttműködésnek is köszönhetően koalícióra léptek az 1994-es országgyűlési választáson abszolút többséget szerzett szocialistákkal. Az MSZP–SZDSZ kétharmados többséggel rendelkezett. Ám mindez nem a médiakrízisnek köszönhető. Sokan ma is azt gondolják, hogy a médiakrízis miatt bukott el a kormány. Ez volt az oka a vereségének.

Tévedés azt gondolni, hogy egy választási győzelem a médiabefolyás megszerzésének köszönhető. Számtalan olyan esetet lehetne megemlíteni, ahol olyan pártok, amelyek komoly hátrányban voltak a sajtótámogatás tekintetében, képesek voltak választásokat nyerni. Súlyos hiba lebecsülni a választók gondolkodási képességeit, és pusztán médiafogyasztóként tekinteni rájuk. Az új magyar demokráciában sokszor és sokan estek a média túlértékelésének ingoványos mocsarába. A magyar példák helyett érdemes megemlíteni, hogy Nagy-Britanniában, ahol a konzervatív sajtó fölénye egyértelmű, és ahol a BBC TV és BBC Rádió sokkal inkább tekinthető a konzervatív értékek közvetítőjének, a második világháború óta legalább ugyananynyiszor vezette munkáspárti kormány a szigetországot, mint konzervatív.[892] A sajtó és a televízió fontos, de némely esetben túlságosan nagy jelentőséget tulajdonítanak a szerepüknek. Mindez annak eredménye, hogy a sajtómunkatársak sokkal többet képzelnek a munkájuk hatásairól, mint amennyit az valójában ér a szavazófülkékbe belépő állampolgárok szemében. Amennyiben ez igaz, akkor még inkább érthetetlen, ami Magyarországon történt.

Mindezek mögött leginkább a rendszerváltozás sajátos légkörének mellékhatásait kell keresnünk. És nemcsak az elmaradt médiatörvény miatt alakult ki mindez, hanem sokkal inkább annak a szerepnek köszönhető, amelyet a nyomtatott és elektronikus sajtómunkatársak kivívtak maguknak az 1989-es esztendőben. A közvélemény szemében kiharcolt népszerűségük mind a mai napig páratlannak tekinthető, jóllehet azért akadtak gondok a soraikban. Hiszen 1989-ig pusztán csak egyetlen politikai erőhöz kellett többé-kevésbé alkalmazkodni, majd hirtelen megjelentek a rendszerváltó pártok és az MSZMP utódpártja, az MSZP, és ebben a helyzetben kellett saját nézeteiket megvallaniuk és önmagukat kollégáik és az olvasóik szemében újradefiniálniuk.

Voltak, akik meggyőződésből a szocialistákat vagy a szabaddemokratákat választották, voltak olyanok is, akik anyagi okoktól vezérelve döntöttek sorsukról. Vélekedésem szerint az utóbbiak voltak többen. Akadt egy olyan csoport is, amelynek tagjai múltjukat megtagadva, azzal teljesen szembefordulva, ahhoz akár a legradikálisabb módon viszonyulva bírálták a régi rendszert és azon szereplőket, akik átmentették

[892] László B. interjú i. m.

magukat. Ezen csoport tagjai közül Feledy Péter Győri Bélát emelte ki.[893] Az újságírói társadalomban a nyolcvanas évek idején már kialakult a belső és csak a szakma számára ismert heterogenitás, amely egyik pillanatról a másikra vulkánszerű robbanással tört a felszínre.

A sajtómunkások közt feszülő világnézeti, származási és gazdasági kérdések miatti feszültségeket a közvélemény előtt a népi-urbánus vita anakronisztikus újjáélesztése leplezte el. A rendszerváltozás tényéből nemcsak lehetőségek, hanem a karrierféltés, a munkahely elvesztésének réme is fakadt. Ne felejtsük el, hogy a sajtó és az elektronikus média azért a rendszerváltozásig az MSZMP vezető testületeinek kezében volt, s emiatt minden sajtómunkatárs fejében megfordult a kérdés, hogyan fogják ezt értékelni az 1990-es parlamenti képviselőválasztás után. Ezenkívül a sajtó hamarabb szabadult fel a diktatúra alól, mint a társadalom egésze, és emiatt a szakma „sajtószabadság-értelmezése" az ellenzéki újságírással vált egyenértékűvé. Az MSZMP kritizálása azt jelentette, hogy megszületett a szabad sajtó. Nem volt komolyan vehető diskurzus abban a tárgyban, hogy ez a szabadság pontosan mit jelent. A NEKA tárgyalásain nem sikerült új médiatörvényt megalkotni, amely esetleg némi iránymutatást jelenthetett volna.

A karrierféltés érzését erősítették Csurka nyilatkozatai is, de önmagában ez még nem indokolta volna mindazt, amit javarészt csak ennek számlájára írt a szakirodalom. A meggyőződéses politikai szimpátiával bíró sajtótermékek között eleve többségben voltak a szabaddemokrata és szocialista lapok. Azon újságírók, akik máshogyan gondolkodtak a privatizáció során, vagy elmentek az ellenzéki attitűdű munkatársaktól hemzsegő lapoktól, vagy elrejthették pártpreferenciájukat. Sem az SZDSZ, sem az MSZP, és nyilván a velük szimpatizáló újságírók sem voltak egységesek, de a kormánykoalíció sem volt az. Ám az Antall-kormány elutasításában az újságírók jelentős többsége egyetértett, miközben az MDF-nek is több szárnya volt, amelyek között a konzervatív sajtómunkatársak is szétaprózódtak.

Antall József, bár rendkívül bántotta az igaztalanul vádaskodó média, arra törekedett, hogy valamilyen egyensúlyt teremtsen, miközben számtalan ennél valódibb problémát is meg kellett oldania. A médiaügyeknél sokkal súlyosabb kérdések vártak azonnali beavatkozásra, hiszen éppen egy gazdasági szerkezetváltás zajlott.

Az ellenséges sajtókörnyezetet az Antall-kormány nem tudta megváltoztatni. Néhány lap: *Új Magyarország, Pest Megyei Hírlap, Pesti Hírlap* ehhez nem volt elegendő, miközben a másik oldalon továbbra is azt állították az ellenfelek, hogy a sajtószabadság az ellenzékiség szinonimája, és a kormánynak egyáltalán nem kell ezen megsértődnie, pláne nem kellene lapot alapítania. Ám kormányközeli sajtóter-

[893] Feledy P. interjú i. m.

mékek nélkül hová mehettek volna a konzervatív meggyőződésű újságírók? Vagy az egyszólamú ellenzéki sajtó lett volna az a sokat emlegetett független szabad média, amelyről annyit ábrándoztak az ellenzéki újságírók? Miért nem fogadták el az Antall-kormány médiaegyensúly megteremtésére vonatkozó kezdeti óvatos próbálkozásait?

Egyedül az elektronikus sajtóban tűnt úgy, hogy a kormány lépéselőnybe kerülhet, mert a televízió legfontosabb hírműsorait az MDF-fel szimpatizáló szerkesztők vezették. Kezdetben az MDF–SZDSZ-paktumnak köszönhetően olyan személyek kerültek az MTV és MR élére, akik megkapták a szükséges politikai bizalmat, hogy a médiatörvény létrehozásáig vezessék az orgánumokat. A bizalom azonban a kormánykoalíció oldaláról megszakadt. A két elnök konszenzusra törekvés helyett egy vonatkozó törvény nélküli ideiglenes állapotban, önállóan kezdte meg az intézmények átalakítását, ami mind belső, mind külső feszültséget gerjesztett. Ezt a csatát megnyerte valaki? Hankiss és Gombár gyakorlatilag távozott. A kormányoldallal szimpatizáló alelnökök irányításával 1993-ban megoldották a kérdést. Valójában éppen a sajtómunkatársak szenvedtek vereséget, mert az egykor a közvélemény szemében birtokolt megbecsültségük lassacskán elenyészett.

A harc tovább folyt, mert az ellenzéknek nem volt érdeke a megegyezés. Ráadásul az új magyar demokráciáról kiderült, hogy képtelen megoldani egy kétharmados többséget igénylő törvény elfogadását abban az esetben, ha a kormány a törvényhozásban csak abszolút többséggel rendelkezik. A politikai hatalom megszerzése fontosabbá vált az új rendszerben, mint az együttműködés a kormánnyal egy hasznos törvény meghozatalában.

A csörte közben az is világossá vált, hogy a köztársasági elnök funkcióiról homlokegyenest más gondoltak a szabaddemokraták, mint a kormány, ezért az Alkotmánybíróságnak kellett döntenie ahelyett, hogy a felek meg tudtak volna egyezni egymással. És ezeket a döntéseket másként értelmezte a sajtótúlsúlyt a háta mögött tudó ellenzék. Nyereség helyett mindkét oldal politikai vereséget szenvedett, mert mindkét oldal azt gondolta, hogy ebben a csatában a másik fél legyőzhető. A politikai konszenzus intézményét azért sikerült tussal végleg legyűrni.

Az MDF mindennek következtében elvesztette népi-nemzeti szárnyát, valamint meggyengült a nemzeti liberális oldala is, miközben az SZDSZ, az MDF egyedüli kihívójának szerepét feladva, a szocialisták támogatására rendezkedett be. A két nagy párt médiatorzsalkodásainak igazi politikai győztese az MSZP lett. A kormány kísérletei az ellenzéki sajtóoffenzíva megállítására, a médiaelnökök leváltásával egyensúlyt képezni az elektronikus médiában, csak időlegesen érhetett el eredményeket. A nyomtatott sajtóban mindez még dühödtebb támadásokhoz vezetett, és hosszabb távon nem tudta Csurka Istvánt sem lecsillapítani. A kormány egy nehéz gazdasági helyzetben lévő országot vezetett, nem voltak olyan tapasztalt médiaszak-

emberei, akik a kialakult patthelyzetben kiutat tudtak volna keresni. Voltak a médiakrízis megoldásánál sokkal lényegesebb politikai kérdések is.

A médiacsörte során olyan kultúrharc kerekedett, amely kettészakította a magyar értelmiséget. A „kuruc vagy labanc?" – problematikája, és „a mit gondolsz a tévéelnökről vagy a köztársasági elnökről?" kérdés logikája mentén szenvedett és fulladozott a magyar kultúra is, benne színészekkel, rendezőkkel, írókkal, tudósokkal, sőt a sport világát sem kímélte az összecsapás. Mindenkitől színvallást követelt. Vesztesek voltak mindenhol, a magyar társadalmat is beleértve, hiszen annyi minden más ügyről kellett volna szólni a rendszerváltozás sajtójának, de a fontos kérdésekről, a hiteles tájékoztatás szükségességéről kevesebbet írtak a korszakban, mert le kellett győzni az Antall-kormányt, és azokat az értelmiségieket, akik lehet, hogy régen még barátok voltak, de akkoriban már csak nemes ellenfél helyett legyőzendő ellenségeivé váltak egymásnak.

A személyes sérelmek miatt ma is érzékeny ez a téma, amelynek feldolgozása során sokat gondolkodtam azon: hol és mi siklott félre, miért tekintette a magyar kultúrát vagy a nemzeti televíziót az ellenzék rosszabbnak, mint ami végül a kormányzásuk során elfogadott médiatörvénnyel létrejött? Miért nem lehetett együttműködve legalább a minimumokban megegyezni? Nincsenek válaszok. Csak a kötetben szereplők küzdelmeire tudok emlékezni, amikor végkövetkeztetésem szerint kijelentem: bár a média a rendszerváltozás után szabad lett, de a vezetői inkább a politikára és a kultúrharcra fordították energiájukat, ahelyett, hogy elfogadták volna a tragikus sorsú miniszterelnök programadó beszédének azon sorait, amely a sajtóegyensúlyon keresztül értelmezte a sajtószabadságot.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK:

Semmelweis Orvostudományi Múzeum Könyvtár és Levéltár
Antall-hagyaték:
OM AH 11d. Új Magyarország.
OM AH 13d. Médiaügyek (TV, Rádió) 1991–1994. Hungária Közalapítvány, Duna Tv.
OM AH 15d. Interjúk. Miniszterelnöki Sajtóiroda.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Az Antall-kormány anyagai:
MNL OL AJMH XIX–A–150–j 15d. Antall József miniszterelnök személyes levelezése.
MNL OL AJMH XIX–A–150–j 16d. Antall József miniszterelnök személyes levelezése.
MNL OL AJMH XIX–A–150–j 17d. Antall József miniszterelnök személyes levelezése.
MNL OL AJMH XIX–A–10–q Juhász Judit kormányszóvivő 1992–1993. 1–2d.
MNL OL AJMH XIX–A–150–c 10d. Miniszterelnöki Hivatal nyílt iratai Kajdi József anyagai.
MNL OL AJMH XIX–A–150–c. 5d. 1991. év 56–147. Miniszterelnöki Hivatal Nyílt iratai Kajdi József anyagai.
MNL OL AJMH XIX–A–150–j 8d. Újságcikkek és MTI telexek.
MNL OL AJMH XIX–A–150–j 9d. Újságcikkek és MTI telexek.

Országgyűlési anyagok (1990–1993):
Országgyűlési Könyvtár honlap. E-források. Magyar Parlamenti Gyűjtemény. A plenáris ülések naplói: http://www.parlament.hu/orszaggyulesi-naplo-elozo-ciklusbeli-adatai.
Országgyűlési Könyvtár honlap. E-források. Bizottsági Jegyzőkönyvek (1990–2006). Kulturális, tudományos, felsőoktatási, televízió, rádió és sajtó bizottság: http://dlib.ogyk.hu/R/UYEDJ3TSVETRTJR3Y6R1QIBCFK8AQYP3JPDR1BDNTM4L8A9PQD-05122?func=collections-result&collection_id=1044

FORRÁSGYŰJTEMÉNYEK:

Keserű hátország. Szerk.: Szőcs Zoltán – Vasvári Erika. Magyar Fórum Könyvek, Bp. 1993.

A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1985–1989. Szerk.: Vass Henrik, Interart Stúdió, Bp. 1994.

Balaskó Jenő: Mosolyrapszódia. Közéleti írások (1990–1994). Kráter. Bp. 1994. 317–340.

A rendszerváltás forgatókönyve. Kerekasztal-tárgyalások 1989-ben. Első kötet–Hatodik kötet. Főszerk.: Bozóki András, Magvető, Budapest. 1999.

Magyar kormányprogramok 1867–2002. II. kötet. A szerkesztőbizottság elnöke: Kiss Péter, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2004.

Tóth Eszter Zsófia: Antall József és a magyar állambiztonság. VERITAS, Magyar Napló, Bp. 2015.

Tóth Eszter Zsófia: Ceruzavonások Antall József arcéléhez. Levelek és interjúk. VERITAS, Magyar Napló, Bp. 2018.

Sáringer János: Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához I. Magyar Napló, VERITAS, Budapest, 2015.

INTERJÚK:

Bodnár Dániel 2018. február 12.

Czakó Gábor 2018. január 23.

Feledy Péter 2018. június 12.

Juhász Judit 2018. március 26.

Krómer István 2018. február 23.

Kulin Ferenc 2018. július 3.

László Balázs 2018. április 27.

Megyeri Dávid 2018. március 17.

Ónody Éva 2018. január 18.

Vödrös Attila 2018. február 12.

KORABELI FILMEK AZ INTERNETES KÖZÖSSÉGI VIDEÓMEGOSZTÓ PORTÁLON:

Az *Össztűz* első adása. In: https://www.youtube.com/watch?v=tXNb4ppgtCs (letöltve: 2018. június 15.)

Fekete Doboz: 1992. szeptember havi krónika 1. rész. In: Vera & Donald Blinken Open Society Archives. https://www.youtube.com/watch?v=LWYQ_SydZKk (letöltve: 2018. június 26.)
Göncz Árpád a taxisblokádról. MTV 1990. október 26. In: Youtube https://www.youtube.com/watch?v=3If_kjNlkOM (letöltve: 2018. február 11.)
Göncz Árpádra emlékezünk – 2015.10.06. In: ATV Youtube https://www.youtube.com/watch?v=HSIz2_11h4I (letöltve: 2018. február 9.)
Híradó az Esti Egyenleg helyett, 1992. október 26. In: Youtube https://www.youtube.com/watch?v=c52IJT3VV_I (letöltve: 2018. július 24.)
Kádár János nyilatkozata az MTV-ben https://www.youtube.com/watch?v=W7Z49oJb7GE (letöltve: 2018. július 7.)
Kónya–Pető-vita In: MTV 1. Létkérdések 1991. november 20. https://www.youtube.com/watch?v=b6ahMtD7sbo letöltve: (2018. január 30.)

EGYÉB:

ÓNODY ÉVA SZEMÉLYES DOKUMENTUMAI

Internetes források:

Nemzetbiztonsági Hivatal jelentése. 1992. október 29. Parlament honlapja http://www.parlament.hu/documents/129803/139511/Anonim_2.pdf/665bd1de-ae43-412e-ad7c-f8b71c85722b (letöltve: 2018. június 24.)
1990. évi LVII törvénycikk 1. § (1) In: Jogtár https://mkogy.jogtar.hu/?page= show&docid=99000057.TV (letöltve: 2018. február 7.)

SZAKIRODALOM:

MONOGRÁFIÁK:

A magyarországi médiaháború története. Média és politika 1989–2010. Szerk. Paál Vince. Complex, Bp. 2013.
Bába Iván: *Rendszerváltoztatás Magyarországon.* VERITAS, Magyar Napló, Bp. 2015.
Debreczeni József: *A miniszterelnök. Antall József és a rendszerváltozás.* Osiris, Bp. 1998.
Egyenleg. Képtelen történet. Szerk. Sebes György. Belvárosi könyvkiadó, Bp. 1993.

Glant Tibor*: Emlékezzünk Magyarországra 1956. Tanulmányok a magyar forradalom és szabadságharc amerikai emlékezetéről.* Kiss József könyvkiadó, Bp. 2008.
György Péter: *Néma hagyomány kollektív felejtés és kései múltértelmezés 1956–1989-ben. (A Régmúlttól az örökségig).* Magvető, Bp. 2000.
Gyuricza Péter: *Média-csata-tér.* PONT JÓ NEKEM, Bp. 2012.
Hankiss Elemér: *Proletár reneszánsz, Tanulmányok az európai civilizációról és a magyar társadalomról.* Helikon Kiadó, Bp. 2016.
Kim Dae Soon: G*öncz Árpád – Politikai életrajz.* Scolar, Bp. 2012.
Kulin Ferenc: *A paktum-fantom.* Az MDF–SZDSZ megállapodás és világpolitikai háttere. Magyar Napló, VERITAS, Bp. 2016.
Magyar médiatörténet. A késő Kádár-kortól az ezredfordulóig. Szerk. Bajomi-Lázár Péter. Akadémiai Kiadó, Bp. 2005.
Romsics Ignác: V*olt egyszer egy rendszerváltás*. Rubicon Könyvek, Bp. 2003.
Salamon Konrád: *A magyar ezredforduló krónikája*. Auktor, Bp. 2008.
Sipos Balázs: M*édia és demokrácia Magyarországon*. Napvilág, Bp. 2010.
Tüntetések könyve. Szerk. Katona András és Salamon Konrád. Antológia, Lakitelek, 2014.
Varga Domokos György: *A váratlan tanú. 1992. október 23. Véletlen vagy összeesküvés?* Akaprint, Bp. 1995.
Vásárhelyi Mária: *Újságírók, sajtómunkások, napszámosok*. Új Mandátum, Bp. 1999.

TANULMÁNYOK:

Bihari Mihály: *A Magyarországi rendszerváltás az átmenet magyar útja összefoglaló értékelés.* In: Rubicon 2004/5–6.
Bokor Ágnes: *Politikusok népszerűsége.* In: Magyarország Politikai Évkönyve 1992. Szerk. Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Economix RT. Bp. 1992.
Haraszti Miklós: *A civil kurázsitól a civil társadalomig Magyar szamizdattörténet.* In: Rubicon 2004/5–6.
Horváth Attila: *A magyar média a rendszerváltástól 1998-ig.* In: a magyarországi médiaháború története. Média és politika 1989–2010. Szerk. Paál Vince. Complex, Bp. 2013.
Juhász Judit: Antall József emlékezete In: http://www.godollo.hu/_site/doc/newswf2e0072/juhasz_judit.pdf (letöltve 2018. március 29.)
Kádár Béla: *A magyar gazdaság „érdekes" évszázada. Visszapillantás egy megnyújtott évszázadra.* In: a gazdasági reformok kimagasló alakjának munkássága

1938–1989. Csikós-Nagy Bélára emlékezünk. Magyar Közgazdasági Társaság, Bp. 2017. 100.

Kukorelli István: *A közjogi viták éve*. In: Magyarország Politikai Évkönyve 1993. Szerk. Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Economix RT. Bp. 1993.

László Balázs: *Politikus és szóvivők kapcsolata Magyarországon – kormányszóvivők szemével*. In: Gesztusok nélkül. Antall József emlékezete a modell és valóság előadássorozat tükrében. 2009–2015. Szerk. Bozóky András, Grósz András, Lesti Árpád, Palkó Katalin, Pavlics Tamás, Collegium Pannonicum Alapítvány, Bp. 2016.

Magyar Médiatörténet. [Név nélkül]: Új Magyarország In: https://mediatortenet.wordpress.com/2014/12/01/uj-magyarorszag-1991-1997/ letöltve: 2018. január 25.

Nyakas Szilárd: *A pizsamás interjú, avagy fény a taxisblokád végén*. In: Gesztusok nélkül. Antall József emlékezete a modell és valóság előadássorozat tükrében. 2009–2015. Szerk. Bozóky András, Grósz András, Lesti Árpád, Palkó Katalin, Pavlics Tamás, Collegium Pannonicum Alapítvány, Bp. 2016.

Révész Sándor: Médiaháború 1989–2011. In: Népszabadság Online http://nol.hu/kritika/20110531-mediahaboru_1989-2011-1087051 (letöltve: 2018. június 6.)

Sipos Balázs – Takács Róbert: *Újságírói normák*. In: Magyar médiatörténet. A késő Kádár-kortól az ezredfordulóig. Szerk.: Bajomi-Lázár Péter. Akadémiai Kiadó, Bp. 2005.

Wéber Attila: *Örökbánat*. (Jobboldal esete a médiával) Bp. (kézirat).

VISSZAEMLÉKEZÉSEK:

Albert Gábor: *István király fanyar bora – Ezredvégi krónika*. Püski, Bp. 1993.

Horn Gyula: *Azok a kilencvenes évek*. Kossuth, Bp. 2012.

Kocsis L. Mihály: *„Összeesküvők"* (*avagy egy kuratórium élete és halála; részletek)*. In: Médi/átok. Válaszok 2. [szerkesztő nélkül], Válasz Könyvkiadó, Bp. 2003.

Kónya Imre: *…és az ünnep mindig elmarad? Történetek a rendszerváltástól napjainkig*. Alexandra, Bp. 2016.

„Lábhoz tett nyelvvel…" Horváth Ádámmal beszélget Csontos János. *Röpiratok a magyar televíziózásról*. In: Médi/átok. Válaszok 2. [szerkesztő nélkül], Válasz Könyvkiadó, Bp. 2003.

Ma már legenda Antall pizsamás interjúja. Beszélgetés Feledy Péterrel. In: Index. 2013. december 10. https://index.hu/video/2013/12/12/ha_o_nem_megy_el_akkor_most_nem_igy_nez_ki_ez_az_orszag/ (letöltve: 2018. április 3.)

Marinovich Endre: 1315 *nap* – A*ntall József naplója*. Éghajlat, Bp. 2003.

Ráday Eszter interjúja Hirschler Richárddal, Kulin Ferenccel, Pálfy G. Istvánnal. In: Médiakutató http://www.mediakutato.hu/cikk/2004_04_tel/05_a_rendszervaltas_mediajarol/ (letöltve: 2018. július 29.)

Rácz János: *A magyar reformkor kutatója és a magyar rendszerváltozás tanúja.* Interjú Gergely Andrással (2016. május 3.) In: Natio est semper reformanda. Tanulmányok a 70 éves Gergely András tiszteletére. Szerkesztették: Anka László, Kovács Kálmán Árpád, Ligeti Dávid, Makkai Béla, Schwarzwölder Ádám. L'Harmattan, Bp. 2016.

FOLYÓIRAT ÉS ÚJSÁGCIKKEK:

BESZÉLŐ:

[Név nélkül] Kinn a Gombár, benn a közjó. *Beszélő,* 1992. május 16. 8.

[Név nélkül]: 2 levél. *Beszélő,* 1991. május 11. 9.

It: Szégyen. *Beszélő,* 1992. október 31. 3.

Kőszeg Ferenc: Ha Zwack most nem megy el… *Beszélő 1994.* 6. Évfolyam 27. szám. In: http://beszelo.c3.hu/cikkek/ha-a-zwack-most-nem-megy-el%E2%80%A6 (letöltve: 2017. január 9.)

Kőszeg Ferenc: Sajtótörvényeink. *Beszélő,* 1989. 2. évf. 4. szám. Lásd: http://beszelo.c3.hu/cikkek/sajtotorvenyeink (2017. szeptember 1.)

Révész Béla: A Fekete Doboz – húsz éve. *Beszélő,* 2007. július–augusztus 12. évfolyam 7. szám

Révész Sándor: A Vödrös Brigád. *Beszélő,* 1992. 4. évfolyam. 47. szám. In: http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-vodros-brigad letöltve 2018. január 23.

Révész Sándor: Levelező harcfolyam I.– Dokumentumok a médiaháborúról. *Beszélő,* 1992. március 28. 10.

Révész Sándor: Levelező harcfolyam II. – Dokumentumok a médiaháborúról. *Beszélő,* 1992. április 4 14.

HÍR-LAP. A MAGYAR DEMOKRATA FÓRUM HETI ÉRTESÍTŐJE:

[Név nélkül]: MDF népi-nemzeti körének értesítése. 1992. szeptember 15.

Feledy Péter: Interjú Horthy temetésről Antall József miniszterelnökkel. Hír-Lap, 1993. szeptember 1.

HITEL:

Csengey Dénes: *Még egy szó./Az új Nemzeti Szövetség.* In: Hitel *1989. 2.* szám. 53.

HVG:
Erler Gernot: Keserű cukormáz. *HVG,* 1992. február 22.

KAPU:
Somogyi Zoltán: „Csillagok Háborúja". *Kapu,* 1992. március. 5 évfolyam, 3. szám. 29.

KÉPES EXTRA:
Hajdú János: Polgár, vigyázz! *Képes Extra,* 1991. július 12. 11.

KRITIKA:
A varangyos békából nem lesz tündér-királykisasszony. Beszélgetés Csepeli György szociálpszichológussal a „szomorkás átalakulásról". In: *Kritika* 1991/8. szám. 20–21.
Mátyás Győző: Pátosz és csodavárás nélkül politikai beszélgetés Pető Ivánnal. In: *Kritika,* 1991/5. 6.

KURÍR:
[Név nélkül]: Mai moziajánlat (Kurír-filmszínház). *Kurír,* 1990. december 30. 7.
Buják Attila: Bágyadt uszítás az őszi szélben. *Kurír,* 1992. március 16. 5.
Buják Attila: Jobbhorog. A hal neve Furmann. *Kurír,* 1992. augusztus 28. 1, 5.
D. Á.: Fónay-keringő. *Kurír,* 1992. szeptember 16. 3.
Kakuk: Tamás Gáspár Miklós nem volt a humoránál. *Kurír* – reggeli kiadás, 1990. november 28. 5.
L. Á.: Hankiss a párbaj híve. *Kurír,* 1992. május 20. 6.

MAGYARORSZÁG:
Várnai Ferenc: Történelem/Emberiességi okokból. A kivégzettek eltemetése. Büntetés-végrehajtási szabályok. *Magyarország,* 89/1. 25.

MAGYAR FÓRUM:
[Név nélkül]: A paktum ellen. *Magyar Fórum,* 1992. október 15. 2.
[Név nélkül]: Hankiss Elemér levele Kósa Csabának. *Magyar Fórum,* 1992. október 15. 4
Balaskó Jenő: Kereszttűzben Csurka István. *Magyar Fórum,* 1992. szeptember 3. 5.
Chrudinák harca I–VI. *Magyar Fórum,* 1992. február 13.–1992. március 19. [Lásd a különböző részeket a lap adott számaiban a 20. vagy a 15. oldalán.]
Czakó Gábor: Levél a marhapörköltről. *Magyar Fórum,* 1992. szeptember 17. 21.

Csurka István: A Magyar Demokrata Fórum Országos Választmányának. *Magyar Fórum,* 1993. január 14. 3.
Csurka István: Apák és fiúk. *Magyar Fórum,* 1990. március 31. In: Magyar Fórum honlapja http://magyarforum.hu/cikk/3225/Apak-es-fiuk/(letöltve: 2018. június 26.)
Csurka István: Helyszíni közvetítés egy hét összefüggései. *Magyar Fórum,* 1992. január 1. 2.
Csurka István: Helyszíni közvetítés egy hét összefüggései. *Magyar Fórum,* 1992. január 16. 2.
Csurka István: Helyszíni közvetítés egy hét összefüggései. *Magyar Fórum,* 1992. szeptember 3. 2.
Csurka István: Néhány gondolat a rendszerváltozás két esztendeje és az MDF új programja kapcsán. *Magyar Fórum,* 1992. augusztus 20. 2.
Farkas Elemér: Antall és Csurka. *Magyar Fórum,* 1993. január 21. 1.
Hankiss Elemér levele Göncz Árpádnak és Antall Józsefnek. 1992. szeptember 28. In: *Magyar Fórum,* 1992. november 5. 12.
M. I.: Nézetek szabad ütköztetése. *Magyar Fórum,* 1992. szeptember 3. 4.
[Név nélkül] Szétverni a Panorámát… avagy Hankiss Elemér engedelmessége. *Magyar Fórum,* 1992. november 12. 12.
Szabó Iván: A hátország reményei Dr. Szabó Iván nyílt levele Csurka Istvánhoz. *Magyar Fórum,* 1993. január 14. 14.

MAGYAR HÍRLAP:
Demokratikus Charta. Milyen Magyar Köztársaságot akarunk? *Magyar Hírlap,* 1991. szeptember 27. 7.

MAGYAR NEMZET:
[Név nélkül]: Fónay kijelentését bírálják. *Magyar Nemzet,* 1992. szeptember 16. 4.
„Nem hagyom magam eltávolítani" Göncz Árpád szerint Magyarországon teljes a sajtószabadság. *Magyar Nemzet,* 1992. július 7. 3.
A Kormány nem ellenőrizni akarja a lapot. Jeszenszky Géza levele Diurnushoz. *Magyar Nemzet,* 1990. augusztus 27. 4.
B. I.: Hazai Napló. *Magyar Nemzet,* 1990. október 4. 3.
Bodor Pál: Sorsdöntő igazságok és tévedések. Bodor Pál válasza. *Magyar Nemzet,* 1990. augusztus 27. 4.
Fe.: Gombár felmentését javasolják. Vitára alkalmas a médiatörvény. *Magyar Nemzet,* 1992. május 8. 4.

Fe.: Kisebbségi magyarok beszélgetése Hankiss Elemérrel. Versenytársat kap a Panoráma. *Magyar Nemzet,* 1992. augusztus 14. 4.
Krajczár: Antall József beszéde Szent István ünnepén. Megőriztük szellemi-kulturális folyamatosságunkat. *Magyar Nemzet,* 1992. augusztus 21. 1.
Lovas István: Felmelegített weyerbélázás. *Magyar Nemzet Online,* 2002. április 5. https://mno.hu/velemeny/felmelegitett-weyerbelazas-775034 (letöltve: 2018. április 8.)
N. Kósa: Demokratikus Charta: A szabadság védelmében. *Magyar Nemzet,* 1992. március 16. 3.
Sümegi: Ha nem fizet az MTV a műsorszórónak, beszüntetik a délelőtti tévéadást. *Magyar Nemzet,* 1992. november 13. 1.
Szabad-levél Göncznek: Őszinte sajnálatomat fejezem ki. *Magyar Nemzet,* 1992. július 3. 4.

NÉPSZABADSÁG:
[Név nélkül]: A két médiaelnök távozni akar posztjáról. Göncz Árpád és Antall József tudomásul vette a két lemondást. *Népszabadság,* 1993. január 7. 1.
[Név nélkül]: A média és egyéb politikai intézmények a közvélemény tükrében. *Népszabadság,* 1992. július 16. 8.
[Név nélkül]: Antall József beszéde István király napján. A határokon belül keressünk boldogulást. *Népszabadság,* 1992. augusztus 21. 5.
[Név nélkül]: Göncz: Csak az összefogás, a megértés visz előre. *Népszabadság,* 1992. március 16. 5.
[Név nélkül]: Magyar adósság. A kormány egységes, fizetni kell. *Népszabadság,* 1991. március 20. 1.
[Név nélkül]: Névtelen Baktató Demokraták. Levél Antallról Antallnak. *Népszabadság,* 1992. január 9. 6.
Aczél Endre: Kormánylap születik. Avagy elmélkedés egy születő napilapról. *Népszabadság,* 1991. január 19. 8.
Debreczeni József: Az MDF-es politikus nyílt levele Csurka Istvánhoz. *Népszabadság,* 1992. augusztus 27. 1, 7.
Féderer Ágnes: Keresztes K. Sándor: „Önök spontán jöttek ide". A miniszter szerint Illés szereptévesztő. *Népszabadság,* 1990. december 29. 1; 5.
Göncz Árpád levele Antall Józsefhez. *Népszabadság,* 1993. január 22. 4.
Haraszti Miklós–Pető Miklós: Miért kellett erre több mint két évet várnunk? Haraszti Miklós és Pető Iván interpellációja a főszerkesztő-helyettes úrhoz a május 2-i protokollinterjú tárgyában. *Népszabadság,* 1992. május 6. 8.
Karcagi László: Igazoló jelentés az agitpropnak. *Népszabadság,* 1992. május 6. 8.

S. A.: Kacziba ezredes feljelentést tett. Ki szivárogtatta ki az Antall-levelet? *Népszabadság,* 1992. január 14. 4
Serény Péter: A Zwack-ügyről. „Sötét áramlatok a kiglancolt felszín alatt". *Népszabadság,* 1991. április 22. 1. 3.
Szabad levele Gönczhöz. *Népszabadság,* 1992. július 3. 4.
Szilágyi János: Szélsőség, gőg, arrogancia. Az Antall-kormány „népszerűségéről". *Népszabadság,* 1992. július 24. 11.
V. Gy.: Hankiss nem lepett meg. *Népszabadság,* 1992. június 24. 4.

NÉPSZAVA:
[Név nélkül]: Kurír kontra TV Híradó 1. Vita a hordó körül. *Népszava,* 1990. október 4. 1, 7.
[Név nélkül]: Levél 1988-ból. Antall József Grósz Károlyhoz. *Népszava,* 1992. január 8. 4.
[Név nélkül]: Vonzó a lengyel példa. Kérjünk adósság-elengedést? Horn Gyula véleménye. *Népszava,* 1991. március 19. 3.
B. I.: Godó Ágnes: Valóban feljelentett Antall József. *Népszava,* 1992. január 9. 4.
Bodnár: Szabaddemokrata vélemény. A permanens kormányátalakítás veszélyeiről. *Népszava,* 1990. december 22. 4.
Décsi: Chrudinák szerint Iliescunak nem volt feltétele. *Népszava,* 1992. október 3. 4.
Kónya Imre a nyilvánosságról és a Justitia-tervről. Keményít az MDF. *Népszava,* 1991. szeptember 5. 1.
Metz: Új intendánsok a televízióban. Hankiss Elemér tájékoztatója. *Népszava*, 1990. december 7. 16.
Szabó: Följelentette Antall Eörsit. *Népszava,* 1992. június 11. 4.
Vajda János: Róbert bácsi nem fizet helyettünk. *Népszava,* 1991. október 16. 3.

NYUGATI HÍRLAP:
Surbán: Megúszták a botrányt Sopronban. Dr. Antall leleplezte. *Nyugati Hírlap,* 1991. december 21. 1.

REFORM:
Rózsa András: Antall tanár úr éve, avagy azért jól elvoltunk 1991-ben. *Reform,* IV/52. szám. 1991. december 26. 11.

THE NEW YORK TIMES:
[Név nélkül] An Opel takes Hungary back to the Future. *TNYT,* 1992. március 14. 39.
[Név nélkül]: Evolution in Europe; Warsaw Pact under fire. *TNYT,* 1990. június 7. 8.

[Név nélkül]: G.E.-Tungsram Venture In Hungary Hits Snags. *TNYT,* 1992. március 28.
[Név nélkül]: Hungarian Diplomat Ordered to Leave Post. *TNYT,* 1991. április 12. 8.
[Név nélkül]: Hungarian media thrown in crisis. *TNYT,* 1993. január 9. 4.
[Név nélkül]: The World; Catching up with change in Eastern Europe: First Steps and Seconds Thoughts. *TNYT,* 1990. május 13. 130. In: http://www.nytimes.com/1990/05/13/weekinreview/world-catching-up-with-change-eastern-europe-first-steps-second-thoughts.html(letöltve: 2017. december 8.)
Alden, Robert: Advertising: A Tale of Dehydrated Potatoes. *The New York Times,*1960. április 8. 51.
Binder, David: Evolution in Europe; Anti-Communist Radio Endangered by Success. *TNYT,* 1990. augusztus 5. 18. In: http://www.nytimes.com/1990/08/05/world/evolution-in-europe-anti-communist-radio-endangered-by-success.html (letöltve: 2017. december 8.)
Bohlen, Celestine: A Bidding War for Hungary's Newly Freed Press. *TNYT,* 1990. szeptember 9. 20. In: http://www.nytimes.com/1990/09/09/world/a-bidding-war-for-hungary-s-newly-freed-press.html (letöltve: 2017. december 8.)
Bohlen, Celestine: Budapest Journal; On a Clear Day, You Can Glimpse the Tow Trucks. *TNYT,* 1991. január 12. 1. In: http://www.nytimes.com/1991/01/12/world/budapest-journal-on-a-clear-day-you-can-glimpse-the-tow-trucks.html (letöltve: 2018. január 8.)
Bohlen, Celestine: Evolution in Europe; Democratic Hungary Nibbles on Political Fringes, *TNYT,* 1990. július 9. 7. In: http://www.nytimes.com/1990/07/09/world/evolution-in-europe-democratic-hungary-nibbles-on-political-fringes.html (letöltve: 2017. december 8.)
Bohlen, Celestine: Hungarians are thriving, gloomily. *TNYT,* 1991. június 24. 7.
Bohlen, Celestine: Hungary resisting Moscow's shadow. *TNYT,* 1991. április 28. 10. In: http://www.nytimes.com/1991/04/28/world/hungary-resisting-moscow-s-shadow.html (letöltve: 2018. január 3.)
Bohlen, Celestine: Upheavel in The East; Right-Wing Christian Party Takes Clear Lead in Hungarian Voting. *TNYT,* 1990. április 9. 1.
Bohlen, Celestine: Upheavel in The East; Victor in Hungary Sees' 45 as the Best of Times. *TNYT,* 1990. április 10. 8.
Bohlen, Celestine: Upheavel in The East; a Democratically Evolving Hungary Heads Into Unknown at Polls Today. *TNYT,* 1990. március 25. 15.
Bohlen, Celestine: Upheavel in The East; Divisions Bedevil Hungary Parties. *TNYT,* 1990. április 7. 7.

Clinex, Francis X: EVOLUTION IN EUROPE; Warsaw Pact Pronounces the End Of Ideological Conflict with West. *TNYT,* 1990. június 8. 1. In: http://www.nytimes.com/1990/06/08/world/evolution-europe-warsaw-pact-pronounces-end-ideological-conflict-with-west.html (letöltve: 2018. január 3.)

Cohen, Roger: Feed, Eastern Europe Meets Obstacles to Free Espression, *TNYT,* 1992. december 27. 1, 16.

Greenhouse, Steven: Death knell rings for Warsaw pact. *TNYT,* 1991. július 2. 7. In: http://www.nytimes.com/1991/07/02/world/death-knell-rings-for-warsaw-pact.html (letöltve: 2018. január 3.)

Greenhouse, Steven: Evolution in Europe; Top Hungarian Parties Agree to Elect Dissident Writer to Presidency. *TNYT,* 1990. május 3. 7. In: http://www.nytimes.com/1990/05/03/world/evolution-europe-top-hungarian-parties-agree-elect-dissident-writer-presidency.html (letöltve: 2017. december 8.)

Greenhouse, Steven: Evolution in Europe; Gas price protest cripples Hungary. *TNYT,* 1990. októbert 28. 14. In: http://www.nytimes.com/1990/10/28/world/evolution-in-europe-gas-price-protest-cripples-hungary.html (letöltve: 2017. december 8.)

[Név nélkül]: Hungarian's Attack on Opponents Sets Off Storm. *TNYT,* 1992. szeptember 20. 8. In: http://www.nytimes.com/1992/09/20/world/hungarian-s-attack-on-opponents-sets-off-storm.html (letöltve: 2018. január 3.)

Kamm, Henry: Evolution in Europe; Prague Says Moscow Has Agreed to Turn the Warsaw Pact Into a Political Grouping. *TNYT,* 1990. június 12. 18. In: http://www.nytimes.com/1990/06/13/world/evolution-europe-prague-says-moscow-has-agreed-turn-warsaw-pact-into-political.html (letöltve: 2018. január 3.)

Miller, Judith: Out of Hidding. *TNYT,* 1990. december 9. 441. In: http://www.nytimes.com/1990/12/09/magazine/out-of-hiding.html?pagewanted=1 (letöltve: 2018. január 3.)

Perlez, Jane: Reburial is Both a Ceremony and a Test for Today's Hungary. *TNYT,* 1993. szeptember 5. 18. In: http://www.nytimes.com/1993/09/05/world/reburial-is-both-a-ceremony-and-a-test-for-today-s-hungary.html (letöltve: 2018. január 8.)

Riding, Alan: Eastern Leaders at Summit Warn Against New Divisions in Europe. *TNYT*, 1990. november 21. 1. In: http://www.nytimes.com/1990/11/21/world/eastern-leaders-at-summit-warn-against-new-divisions-in-europe.html (letöltve: 2018. január 3.)

Rosenthal, Andrew: Evolution in Europe; Bush Says He Will Press Lenders toWiden Aid to Eastern Europe. *TNYT,* 1990. október 19. 15. In: http://www.nytimes.com/1990/10/19/world/evolution-europe-bush-says-he-will-press-lenders-widen-aid-eastern-europe.html (letöltve: 2017. december 8.)

Soros, George: Termites are devouring Hungary. *TNYT,* 1992. október 5. 21.
Tar Pál: Hungary Rejects Anti-Semitic Articles. *TNYT,* 1992. november 7. 20. In: http://www.nytimes.com/1992/11/07/opinion/l-hungary-rejects-anti-semitic-articles-751692.html (letöltve: 2018. január 8.)
Zwack Péter: OUT OF HIDING. TNYT, 1991. január 20. 293. http://www.nytimes.com/1991/01/20/magazine/l-out-of-hiding-507091.html (letöltve: 2018. január 3.)

THE TIMES:
Bassett, Richard: Romania's Hungarian slay claim to their past glories. *The Times,* 1990.május 23. 10.
Beck, Ernest: Deadlock as strike paralyses Hungary. *The Times,* 1990. október 29. 7.
Beck, Ernest: Elections in East Europe. Poor turn out in second round of Hungary poll. *The Times,* 1990. április 9. 10.
Beck, Ernest: Hungarian poll victor presses for EC membership. *The Times,* 1990. április 10. 6.
Beck, Ernest: Hungarian poll victor presses for EC membership. *The Times,* 1990. április 10. 6.
Beck, Ernest: Hungary jammed by petrol protest. *The Times,* 1990. október 27. 10.
Beck, Ernest: Image of a hated past dogs former hero of Hungary. *The Times,* 1990. március 21. 8.
Beck, Ernest: Warsaw Pact's demise agreed. *The Times,* 1990. november 21. 10.
Binyon, Michael: Alarm grows over fate of Hungarians in Romania. *The Times,* 1990. március 22. 9.
Binyon, Michael: Hungary revels in rites of freedom on election day. *The Times,* 1990. március 26. 9.

168 ÓRA:
Rangos Katalin: Össztűz a rádió elnökére. Lepkeszárny-érzékenységű konszenzus. *168 óra,* 1992. május 12. 9.

2000:
Séguéla, Jacques: A nyugodt nyerő. Reklámötletek Antall Józsefnek. ford. Kovács Ilona. In: *2000,* 6. évfolyam. 1994/április hónap 55.

NÉVJEGYZÉK[894]

(A feltüntetett személyek életrajzi adatait az 1990–1993 közötti időszakra fókuszálva mutatjuk be.)

Aczél Endre (1944, Budapest – 2018, Budapest) újságíró, televíziós személyiség. Az MTV *Híradó* főszerkesztője (1986–1990), *A HÉT* főszerkesztője (1989–1990). A *Kurír* társfőszerkesztője (1990). A *Népszabadság* külső munkatársa (1991–2016). Oldalszámok: 29, 85, 118, 153–155.

Aczél György (1917, Budapest – 1991, Bécs) kommunista politikus. A Kádár-korszak kultúrpolitikájának megalkotója (Tilt–Tűr–Támogat) és vezetője. Oldalszámok: 178, 264.

Albert Gábor (1929, Egyházasharaszti – 2017, Budakeszi) író, műfordító. 1991–92 között az Új Magyarország alapító főszerkesztőjeként tevékenykedett. 1992–95 között a *Magyarok Világlapjá*nak szerkesztője. Oldalszámok: 8, 124–126, 128–133, 202.

Alden, Robert (1922, New York – 1973) a *The New York Times* publicistája, a lap ENSZ-ből tudósító stábjának vezetője. Oldalszámok: 11.

[894] A rövid biográfiák összeállításában segítséget nyújtottak: Andaházi-Szeghy Viktor, Bozsik József, Dévavári Zoltán, Hatos Gyula, Jeszenszky Géza, Juhász Judit, Kajdi József, Koncz Mária, Krómer István, Megyeri Dávid, Marinovich Endre, Printz János, Sávoly Tamás, Vödrös Attila. Felhasznált irodalom: *Magyar ki kicsoda 1990.* Szerk.: Markóczy Mária. Biográf, Bp. 1990. ; *Révai új lexikona*. Főszerk.: Kollega Tarsoly István. Babits, Szekszárd, 1996. *Biográf Ki kicsoda kortársaink életrajzi lexikona 2004.* Szerk.: Hermann Péter, Poligráf, 2003. ; *MTI ki kicsoda 2006 I-II.* Szerk.: Hermann Péter. MTI, Bp. 2005. ; *MTI ki kicsoda 2009.* Szerk.: Hermann Péter. MTI, Bp. 2008. ; *Ki kicsoda a hírközlésben?* Szerk.: Bodrits István, Viczián János. Babits, Szekszárd, 1994. ; *Szentesi ki kicsoda?* Szerk.: Bodarits István, Labádi István, Labádi Lajos, Majtényi Túri Katalin, Szentesi Városi Könyvtár, Szentes, 1988. ; Babiczky László rendező honlapja, http://www.babiczky.hu/index.php. ; *A rendszerváltás forgatókönyve. Kerekasztal-tárgyalások 1989-ben. Nyolcadik kötet. Portrék és életrajzok*. Főszerk.: Bozóki András, Magvető, Budapest. 1999. A NEB honlapja, https://www.neb.hu/hu/partvezetok. ; Magyar Életrajzi Lexikon, http://mek.oszk.hu/ 00300/00355/html/index.html. ; A *The New York Times* és a *The Times* archívumai. Képviselői adatok, a Parlament honlapjáról: http://www.parlament.hu. Az életrajzi adatok nem teljesek, az újságírók, televíziós és rádiós munkatársak, dolgozók nem számítanak közszereplőnek. Személyes adataikat törvényi védelem biztosítja. A MÚOSZ tagok anyagait a Budapest Fővárosi Levéltár őrzi. Hozzáférés a személyes adatokhoz csak az adott újságíró és a MÚOSZ engedélyével lehetséges.

Alexa Károly (1945, Radstadt, Ausztria –) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár. A *Mozgó Világ* főszerkesztő-helyettese (1978–1983), az MDF alapító tagja, a *Hitel* főszerkesztő-helyettese (1988–1992). Az MTI vezérigazgatója (1993–1996). Oldalszámok: 28, 217.

Almási Kálmán (1932, Arad, Románia –) diplomata. 1978-től magyar diplomata a bukaresti nagykövetségen. 1994-ben nyugdíjba ment. Oldalszámok: 221.

Andics Gábor az Antenna Hungária Magyar Műsorszóró és Rádió-hírközlési Részvénytársaság gazdasági vezérigazgató-helyettese. Oldalszámok: 282.

Andorka Rudolf (1931, Budapest – 1997, Budapest) Széchenyi-díjas szociológus, egyetemi tanár. Az MTA levelező tagjának választották (1990), a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem rektora (1991), az OTKA elnöke (1991–1996). Oldalszámok: 130.

Andrew Sarlós, Sarlós András (1931, Budapest – 1997, Torontó, Kanada) magyar származású kanadai üzletember. 1956-ban hagyta el Magyarországot. Az Első Magyar Alap létrehozója. Befektetései között szerepel a Pólus Center és a Bank Center felépítése. Jelentős anyagi támogatásával állították fel a Nagy Imre-szobrot a budapesti Vértanúk terén. Oldalszámok: 62, 182–183.

Antal Anikó újságíró. Négy alkalommal *Népszabadság*-díjjal jutalmazták (1986, 1994, 1996, 1997), 1996-ban Táncsics Mihály-díjat kapott. Oldalszámok: 21.

Antall József (1932, Pestújhely – 1993, Budapest) könyvtáros, orvostörténész, muzeológus. 1989 és 1993 között az MDF elnöke, 1990. május 23-a és 1993. december 12-e között Magyarország első szabadon választott miniszterelnöke. Oldalszámok: 7–8, 10, 14–17, 21–23, 35–37, 39–76, 78–115, 117–119, 124–125, 128–132, 134, 136–141, 143–146, 148–162, 170–176, 178–179, 182, 184–194, 198–214, 216–219, 222–228, 230–237, 239–241, 243, 247, 253–255, 257–265, 267, 270, 272–280, 282–286, 288–292, 294–296.

Babus Endre (1952, Budapest –) újságíró. Az Ötlet alapító munkatársa (1982–1983), 1983-tól a *Heti Világgazdaság* munkatársa, rovatszerkesztője. 1987-től a Nyilvánosság Klub megalakításának egyik kezdeményezője, ügyvivő testületének tagja. Oldalszámok: 37.

Balaskó Jenő (1937, Budapest – 2009, Vác) költő, író, újságíró, publicista. 1990–92 között a *Ring* című hetilap főszerkesztő-helyettese. 1991–92 között az Új Magyarország külsős munkatársa. Ezt követően 1994-ig a *Pesti Hírlap* főmunkatársa. 1993-ig publicisztikái megjelentek a *Magyar Fórum*ban is. Oldalszámok: 8, 126, 133, 136, 139, 217–218, 223–224.

Balassa Péter (1947, Budapest – 2003, Budapest) József Attila-díjas esztéta, publicista, irodalomtörténész. Oldalszámok: 291.

Balázsi Tibor (1958, Miskolc –) újságíró. az MDF miskolci szervezetének alapítója (1988), a szervezet ügyvivője (1989–1992). A *Miskolci Fórum* felelős szerkesztője (1988). Az MDF parlamenti képviselője (1990–1994), a kulturális bizottság tagja (1990–1993). A rádió, tv- és sajtóbizottság vezetője, a bizottság alelnöke (1994). Oldalszámok: 166, 247–249, 252–253.

Baló György (1947, Budapest –) újságíró, szerkesztő, műsorvezető. 1989-ben a MÚOSZ elnöke. Az MTV2 csatorna igazgatója (1989–1990). 1990-ben az MTV választási műsorának vezetője. 1991-ig a *Napzárta* főszerkesztője. 1992-től a *Krétakör* című műsor főszerkesztője. Oldalszámok: 29, 145, 160, 181.

Balsai István (1947, Miskolc –) ügyvéd, politikus. Az MDF tagja (1988–2011). Az Antall-kormány, majd a Boross-kormány igazságügyi minisztere. Oldalszámok: 283, 287.

Bánó András (1949, Budapest –) újságíró, jogász, szerkesztő, műsorvezető. Vitray Tamás riporter képzését végezte el, 1978-ban az MTV-hez került. 1991-től 1993-ig az MTV2 *Esti Egyenleg* című híradóját vezette. Oldalszámok: 153, 160, 171, 233, 266, 271–272, 290.

Bánó Attila (1945, Deggendorf, Németország –) író, újságíró, grafikus. A *Ludas Matyi* munkatársa (1990–1991), az Új Magyarország segédszerkesztője (1992). 1992-től a MÚK elnökségének a tagja. Oldalszámok: 133, 136–139.

Bányai Gábor (1950, Budapest –) újságíró, producer. A *Népszabadság* színházi kritikusa, az MTV állandó külső munkatársa (1971–1976), belső munkatársa (1976–1982). Az MR külső (1985–1986) és belső munkatársa (1986–1990). Az MTV1 csatornaigazgatója (1990–1993). Oldalszámok: 163, 171–172, 176–177, 179, 196, 211–212, 225–230, 232, 284.

Bányász Rezső (1931, Szombathely – 2012, Budapest) újságíró, kormányszóvivő. Az első kormányszóvivő (1986–1987), Magyarország ottawai nagykövete (1988–1990). Oldalszámok: 64.

Barabás János (1947, Budapest –) politikus. Az MSZMP Budapesti Bizottságának ideológiai titkára (1988), az MSZMP KB és PB tagja, a KB Társadalompolitikai Bizottságának elnöke (1989). Oldalszámok: 34.

Beck Tamás (1929, Budapest – 2014, Budapest) gépészmérnök, iparpolitikus. 1976-ban belépett az MSZMP-be. Az MSZMP KB tagja (1987–1989). Kereskedelmi miniszter a Németh-kormányban (1988–1990). Oldalszámok: 115.

Beck, Ernest újságíró, a *The Times* tudósítója. Oldalszámok: 87–89, 94–96.

Becker Pál (1959, Budapest –) közgazdász, politikus. Az MDF országgyűlési képviselő (1990–1994), államtitkár a Pénzügyminisztériumban (1993–1994). Oldalszámok: 199.

Beke Kata (1932, Budapest – 2009, Budapest) író, publicista. Az MDF tagja (1988), az MDF országgyűlési képviselője (1990–1991), a Művelődési és Közoktatási Minisztérium politikai államtitkára (1990–1991). Hivataláról lemondott és kilépett a MDF-ből, független parlamenti képviselő (1991–1994). 1991-ben belépett a Nemzeti Demokrata Szövetségbe. Oldalszámok: 213.

Bence György (1941, Budapest – 2006, Budapest) filozófus. Orbán Viktor tanácsadója (1990–1994). Az ELTE BTK Filozófia Tanszékcsoportjánál egyetemi tanárként dolgozott. Oldalszámok: 98.

Bencsik András (1951, Budapest –) újságíró, szerkesztő. A *Pesti Hírlap* főszerkesztője (1992–1994). Oldalszámok: 140.

Benda Kálmán (1913, Nagyvárad – 1994, Budapest) Széchenyi-díjas történész, levéltáros. 1990-ben az MTA levelező, 1991-től rendes tagjának választották. Oldalszámok: 37.

Benda László (1951, Budapest –) újságíró, műsorvezető, főszerkesztő. 1978-tól az MTV munkatársa. 1990-ig az MTV külpolitikai főszerkesztőségének munkatársa, a MTV *Híradó* és *A HÉT* műsorában dolgozott (1991–1992). Chrudinák Alajos elbocsátása után a *Panoráma* főszerkesztője (1992), majd az MTV főmunkatársa (1993–1997). Oldalszámok: 37, 222

Benedek András (1913, Budapest – 1995, Budapest) író, Benedek Elek unokája. Oldalszámok: 21.

Benedek Elek (1859, Kisbacon – 1929, Kisbacon) író, újságíró, országgyűlési képviselő, a „nagy mesemondó". Oldalszámok: 21.

Benedek István (1915, Budapest – 1996, Velence) orvos, író, művelődéstörténész, polihisztor. Benedek Marcell fia. Oldalszámok: 21.

Berecz János (1930, Ibrány –) politikus. A *Népszabadság* főszerkesztője (1982–1985), az MSZMP PB tagja (1987–1989). Nem támogatta a rendszerváltozás folyamatát. Nem lépett be az MSZP-be, az újjászervezett MSZMP tagja maradt 1991-ig. Oldalszámok: 126.

Bereczky Gyula (1935, Pécs –) 1987 és 89 között az MTV elnöke. 1988 és 89 között az MSZMP KB tagja. Oldalszámok: 26, 32, 181.

Berend Tibor Iván (1930, Budapest –) Kossuth-díjas magyar történész. Az MSZMP KB tagja (1988–1989), az MTA elnöke (1985–1990). Oldalszámok: 87.

Binyon, Michael Roger (1944 –) újságíró. A *The Times* munkatársaként dolgozott 2009-ig, de azóta is több újságban és folyóiratban jelennek meg cikkei. A 90-es évektől a lap külügyi szerkesztőjeként dolgozott. Oldalszámok: 87–88.

Bíró Zoltán (1941, Budapest –) irodalomtörténész, politikus. Az MDF alapító tagja és 1987 és 1989 között ügyvezető elnöke.1988-ban kizárták az MSZMP-ből. 1991-ben kilépett az MDF-ből, és Pozsgay Imrével közösen megszervezték a Nemzeti Demokrata Szövetséget. Oldalszámok: 60.

Bod Péter Ákos (1951, Szigetvár –) közgazdász, politikus, egyetemi tanár. 1990 és 1991 között ipari és kereskedelmi miniszter, majd 1994-ig a Magyar Nemzeti Bank [MNB] elnöke. Oldalszámok: 91.

Bodnár Dániel (1954, Budapest –) 1989–90-ben elvégezte az *IGEN* című katolikus folyóirat újságírói tanfolyamát. 1990 novembere óta készít sajtószemlét. 1990 és 94 között az Antall-, majd a Boross-kormány Sajtóirodáján dolgozott. Oldalszámok: 9, 22, 68, 70–72.

Bodor Pál (1930, Budapest – 2017, Budapest) újságíró, író, szerkesztő. 1991-től a *Népszabadság* szerkesztője. Oldalszámok: 115–116, 271.

Bohlen, Celestine újságíró, a *New York Times* tudósítója (1988–2003). Oldalszámok: 80–83, 86, 90–91, 96, 102.

Bolberitz Pál (1941, Budapest –) Széchenyi-díjas római katolikus pap, filozófus, egyetemi tanár, a Szent István Akadémia elnöke, a Szuverén Máltai Lovagrend magisztrális káplánja. Oldalszámok: 130.

Bollobás Enikő (1952, Budapest –) irodalomtörténész, amerikanista, az ELTE BTK Amerikanisztika Tanszékének egyetemi tanára. A washingtoni magyar nagykövetség külképviselet első beosztottja, később ideiglenes ügyvivője (1990–1994), alelnöke és főtitkára a Magyar Atlanti Tanácsnak (1992–1996). Oldalszámok: 103.

Boros István (1953, Budapest – 2015, Budapest) jogász, újságíró. 1978-tól a *Magyar Nemzet* munkatársa, a Magyar Nemzet Újságíró Alapítvány kuratóriumának elnöke (1992). A *Magyar Nemzet* riportrovatának vezetője. Oldalszámok: 188–189.

Boross Imre (1926, Szombathely – 2014) jogász, újságíró, politikus. Az FKgP tagja (1945–1949), 1988-ban a Szabad Kezdeményezések Hálózatának alapító tagja, az SZDSZ tagja (1988–1989). A *Magyar Nemzet* publicistája (1988–2000), az FKgP újjászervezésében vett részt (1988). Az FKgP PB tagja, a kisgazdák tárgyaló delegációját vezette az EKA-ban. 1989-ben kilépett az FKgP-ből. A Nemzeti Kisgazda Párt alapító tagja, ügyvivője, főtitkára (1990–1994). Oldalszámok: 32.

Boross Péter (1928, Nagybajom –) jogász, politikus. 1990–93 között belügyminiszter, 1993–94-ben miniszterelnök. Oldalszámok: 39, 72, 78, 124, 128, 190, 208, 268, 270, 291.

Borsos Csaba az Országgyűlés Hivatalának főosztályvezetője. Oldalszámok: 154–155.

Borz Miklós (1921, Esztergom –1992, Budapest) politikus. 1988-ban belépett az FKgP-be, a párt országgyűlési képviselője (1990–1992). Oldalszámok: 196–197.

Bossányi Katalin (1948, Budapest – 1999, Leányfalu) újságíró, politikus. Az MSZMP tagja (1984–1988), a Nyilvánosság Klub alapító és vezetőségi tagja (1988–1989). Az MSZP támogatásával pártonkívüli országgyűlési képviselő (1990–1991). A Demokratikus Charta alapítója és ügyvivője (1991–1995). Oldalszámok: 116–117.

Bozsik József (1959, Budapest –) kertészmérnök, újságíró. a Miniszterelnöki Sajtóiroda egykori munkatársa (1991–1993). Jelenleg Bozsik gazda néven több éve népszerű műsort vezet a Magyar Rádióban. Oldalszámok: 68–69

Bölcs István (1935, Kecskemét –) újságíró, filmesztéta, szerkesztő-műsorvezető. A *168 óra* rádiós műsor szerkesztő-műsorvezetője (1982–1994). Oldalszámok: 183.

Buják Attila (1955, Pápa –) újságíró. A *Rádió- és Televízió-újság* munkatársa, a *Kurír* munkatársa (1991–1994). Oldalszámok: 188, 216, 238.

Bush, George Herbert Walker (1924, Milton –) amerikai politikus. 1989–1993 között az USA elnöke. Oldalszámok: 93.

Ceauşescu, **Nicolae** (1918, Scornicești – 1989, Târgoviște) román kommunista diktátor. 1965 és 1989 között a Román Kommunista Párt vezetője. 1989-ben feleségével együtt kivégezték. Oldalszámok: 89, 115.

Chirac, Jacques René (1932, Párizs –) konzervatív francia politikus, miniszterelnök, köztársasági elnök. Franciaország miniszterelnöke (1974–1976), (1986–1988). 1977–95 között Párizs polgármestere. 1995-től 2007-ig köztársasági elnök. Oldalszámok: 50.

Chrudinák Alajos (1937, Budapest –) újságíró, televíziós műsorszerkesztő és -vezető. 1972-től az MTV munkatársa. Olyan népszerű műsorok főszerkesztője, mint a *Parabola* és a *Panoráma*. Jobboldali beállítottsága miatt rendszeresen támadta az Antall-kormány ellenzéke. A Horn-kormány idején végleg eltávolították a *Panorámá*tól. Oldalszámok: 153, 161, 163, 178–179, 181–182, 211–212, 218, 220–222, 231, 234, 253–255, 262–264, 277.

Cohen, Roger (1955, London, Nagy-Britannia –) újságíró, író. 1990 óta a *The New York Times* munkatársa és külföldi tudósítója. Oldalszámok: 103–105.

Constantinescu, Emil (1939, Bender, Románia –) geológus, politikus. Az 1992-es romániai elnökválasztáson a Romániai Demokratikus Konvenció jelöltjeként vett részt. Oldalszámok: 220.

Cottin, Bernard (1954 –) a francia Canal Plus nemzetközi fejlesztési igazgatója. Oldalszámok: 104.

Cresson, Édith (1934 Boulogne-Billancourt –) politikus. Franciaország miniszterelnöke (1991–1992). Oldalszámok: 108.

Czakó Gábor (1942, Decs –) Kossuth-díjas író, publicista, a magyar katolikus újságíróképzés megszervezője. Antall József miniszterelnök tanácsadó testületének tagja. 1991-től a *Publica Rt.* elnöke. 1992-től a *Magyar Szemle* szerkesztője. Oldalszámok: 9, 52, 68, 117, 119, 124–127, 130–131, 133, 137–139, 217–218.

Csák Elemér (1944, Kassa –) újságíró, riporter. Az MR szerkesztője, riportere (1967–1990), az MTV Híradójának külpolitikai rovatvezetője, majd Pálfy G. István elbocsátása után megbízott főszerkesztője (1990–1993). Oldalszámok: 220.

Császár Attila újságíró, riporter, műsorvezető. 1990-től az MTV a *Híradó* és *A HÉT* műsorainak riportere, majd 1992-től műsorvezetője. Oldalszámok: 270–271.

Csengey Dénes (1953, Szekszárd – 1991, Budapest) író, az MDF politikusa. A *Hitel* szerkesztőségének munkatársa (1988–1991). Az MDF országgyűlési képviselője, (1990–1991). 1990–91 között az Országgyűlés kulturális bizottságának tagja. Oldalszámok: 24–25, 165, 182–183, 245.

Csepeli György (1946, Budapest –) Erdei Ferenc-díjas szociálpszichológus. Az MTA doktora, az ELTE és a Miskolci Egyetem professzor emeritusa. Oldalszámok: 40–41.

Csontos János (1962, Ózd – 2017, Budapest) tanár, újságíró, József Attila-díjas író, költő, rendező. A *Debreceni Krónika* (1990) napilap és az *Szabadhajdú* (1991) hetilap megalapítója. Az *Esti Hírlap* munkatársa. Oldalszámok: 166–167.

Csoóri Sándor (1930, Zámoly – 2016, Üröm) kétszeres József Attila- és Kossuth-díjas költő, író, politikus. Az MDF alapító (1987), a mozgalom és a párt elnökségi tagja. A Magyarok Világszövetségének elnöke (1991–2000). Oldalszámok: 87, 208, 264.

Csóti György (1940, Budapest –) villamosmérnök, politikus. Az MDF alapító tagja, az MDF országgyűlési képviselője (1990–1998). Oldalszámok: 141.

Csúcs László (1942, Mohács –) közgazdász. A Pénzügyminisztérium dolgozója (1970–1992), a Magyar Hitelbank igazgatósági tagja (1990–1992). A Magyar Rádió elnöke (1992–1994). Oldalszámok: 225, 227, 229–231, 257, 274, 288–289, 291.

Csurka István (1934, Budapest – 2012, Budapest) kétszeres József Attila-díjas író, dramaturg, politikus. A Magyar Demokrata Fórum egyik alapítója. Az MDF-ből való kizárása után 1993-tól a Magyar Igazság és Élet Pártjának alapítója és elnöke. Oldalszámok: 8, 10, 47, 51–52, 66, 84–87, 98–101, 104, 106, 111, 114, 122, 125, 129, 133–134, 137–139, 148, 167–168, 171, 182–186, 191, 196–224, 239, 244, 249, 252, 254–255, 259, 262, 265–266. 268, 291, 294–295.

Deák András a *Népszava* főszerkesztője (1990–1994). Oldalszámok: 48.

Debreczeni József (1955, Dunaszentgyörgy –) politikus, író. 1989–93 között az MDF országgyűlési képviselője. 1993-ban kizárták az MDF frakcióból. Oldalszámok: 22, 167, 172, 179, 189, 200–201, 210, 211, 213–217, 224, 233.

Demján Sándor (1943, Börvely – 2018) üzletember. A Skála Coop szövetkezeti közös vállalatnak a vezérigazgatója (1973–1986), a Magyar Hitelbank elnöke (1986–1990), a Közép-európai Fejlesztési Társaság, a Közép-európai Beruházásai Társaság vezérigazgatója. Oldalszámok: 183.

Demszky Gábor (1952, Budapest –) jogász, szociológus, szabaddemokrata politikus. 1990 és 2010 között Budapest főpolgármestere. Oldalszámok: 18, 149, 238–239.

Denton, Nicholas Guido Anthony (1966, Hampstead –) újságíró, blogger. Édesanyja magyar származású. Újságírói karrierjét a 90-es években a *The Financial Times*nál kezdte el. Oldalszámok: 106–107.

Deregán Gábor (1938, Brassó, Románia – 2015, Budapest) újságíró. A *Pest Megyei Hírlap* munkatársa (1969–1976), (1992–1995). Az Új Magyarország alapító tagja (1991–1992). Oldalszámok: 136.

Dinescu, Mircea (1950, Slobozia, Románia –) román költő. Az 1989-es romániai forradalom egyik vezetője. Oldalszámok: 220–221.

Dobrovics István (1939, Budapest –) gyártásvezető. Az MTV munkatársa (1958–1994). Oldalszámok: 233.

Elek István (1955, Nagykálló –) újságíró, politikus. 1987-ben az MDF alapító tagja, az MDF országgyűlési képviselője (1990–1993). Miután kizárták az MDF frakcióból, majd elhagyta a pártot, belépett a FIDESZ-be, amelynek 1993 és 1994 között a parlamenti frakciójában politizált tovább. Oldalszámok: 215, 224, 254–255, 267.

Ember Judit (1935, Abádszalók – 2007, Budapest) Balázs Béla-díjas filmrendező. 1988-tól a *Fekete Doboz* munkatársa. Oldalszámok: 110.

Entz Géza (1949, Kolozsvár, Románia –) művészettörténész. Az MTA Művészettörténeti Kutatócsoportjának munkatársa (1973–1990), az MDF alapító tagja (1987), a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára, címzetes államtitkár, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke (1992–1994). 1991-ben belépett a Nemzeti Demokrata Szövetségbe. Oldalszámok: 212.

Eörsi István (1931, Budapest – 2005, Budapest) Kossuth- és József Attila-díjas író, költő, publicista. 1953-ig a sztálinista ideológia követője, majd Nagy Imre híve. Az 1956-os forradalom után nyolc év börtönbüntetésre ítélték. 1960-ban szabadult. 1983 és 1986 között Nyugat-Németországban élt. A rendszerváltás után az

SZDSZ tagja. A *Magyar Narancs,* az *Élet és Irodalom*, valamint a *Beszélő* folyóiratok rendszeresen publikáló szerzője volt. Oldalszámok: 84.

Eörsi Mátyás (1954, Budapest –) jogász, politikus. 1988-ban az SZDSZ alapító tagja, az SZDSZ országgyűlési képviselője (1990–2010). Oldalszámok: 157–158.

Erler, Gernot (1944, Meissen Németország –) német szociáldemokrata politikus. Képviselő a Bundestagban (1987–2017). Oldalszámok: 108–109.

Fa Nándor (1953, Székesfehérvár –) hajótervező és- építő, óceáni szólóvitorlázó, az első magyar, aki először kerülte meg egyedül vitorlásával a Földet, ötször kerülte meg a Horn-fokot. Oldalszámok: 52.

Fábián László (1940, Zsennye –) író költő, szerkesztő. A *Film Színház Muzsika* munkatársa (1976–1990). A *Heti Magyarország* főszerkesztő-helyettese (1990), az Új Magyarország főszerkesztője (1991–1995). Oldalszámok: 125–126, 130–135, 137–139, 217–218.

Farkas Elemér (1931 –) irodalomtörténész, újságíró, műfordító, szerkesztő. A *Magyar Fórum* publicistája. Oldalszámok: 223–224.

Fehér Márta (1961, Szikszó –) riporter, az MR szerkesztője (1984─1986). Az MTV munkatársa, az *Esti Egyenleg* riportere. Oldalszámok: 271.

Fekete Elvira (1950 – 2018) az Újvidéki Televízió munkatársa, műsorvezetője. Oldalszámok: 54.

Fekete Gyula (1922, Mezőkeresztes – 2010, Budapest) háromszoros József Attila-díjas író. A *Hitel* szerkesztőségének munkatársa (1988). Az MDF elnökség tagja (1988–1990), a Magyar Néppárt elnöke, a Magyar Néppárt intézőbizottságának elnöke (1990–1991). 1992-től a MÚK elnökségi tagja, az MVSZ ügyvezető alelnöke (1992–1996). Oldalszámok: 196–198.

Feledy Péter (1943, Budapest –) újságíró, tévé- és rádióriporter. 1993. április és október között az MTV hírigazgatója. Oldalszámok: 8–9, 55, 146, 160–161, 165, 171–172, 213, 233, 239, 294.

Ferenczy Béni (1890, Szentendre – 1967, Budapest) Kossuth-díjas szobrász, grafikus. Oldalszámok: 174.

Fiala János (1957, Budapest –) újságíró, szerkesztő-műsorvezető. Oldalszámok: 71.

Fodor Gábor (1962, Gyöngyös –) jogász, politikus. 1988-ban a FIDESZ alapító tagja. A FIDESZ parlamenti képviselője (1990–1993). 1993-ban a FIDESZ alelnöke. Az Országgyűlés nemzetbiztonsági bizottságának tagja (1990–1992). Az Országgyűlés emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának elnöke. 1993-ban kilépett a FIDESZ-ből. Oldalszámok: 94.

Fodor Tamás (1942, Budapest –) Jászai Mari-díjas színész, rendező. A Szigligeti Színház főrendezője (1987–1990), az SZDSZ országgyűlési képviselője (1990–1994), 1991-től a kulturális bizottság tagja. Oldalszámok: 199, 275.

Fónay Jenő (1926, Kaposvár – 2017, Budapest) mérnök, 56-os felkelő, a Szénatéri csoport tagja. Az 1956-os forradalom és szabadságharcban való részvétele miatt halálra ítélték, majd kegyelemet kapott (1958). 1989-ben a POFOSZ alapító tagja, 2002-ig elnöke. Oldalszámok: 47, 217, 238, 265–268.

Forrai István (1958, Budapest –) közgazdász. 1990-től 1994-ig a Miniszterelnöki Hivatal helyettes államtitkára. Oldalszámok: 58, 70–71, 119, 124, 136, 146, 256, 264, 288.

Friderikusz Sándor (1958, Nyíregyháza –) jogász, szerkesztő, műsorvezető. Az MR riportere (1972–1987), 1992-től a *Friderikusz Show* és *Az én mozim* című műsorok műsorvezetője és szerkesztője. Oldalszámok: 76, 78, 283.

Furmann Imre (1951, Nyékládháza – 2010) jogász, politikus. Az MDF alapító tagja (1987), a *Miskolci Fórum* kiadója (1988), az MDF elnökségének tagja (1989–1993). Oldalszámok: 214–216.

Für Lajos (1930, Egyházasradóc – 2013, Budapest) történész, egyetemi tanár. 1990 és 1994 között honvédelmi miniszter. Oldalszámok: 78.

Gadó György (1930, Budapest –) újságíró, fordító, politikus. 1990–93 között a SZDSZ országgyűlési képviselője. Oldalszámok: 109–110.

Gáspár Miklós (1945, Budapest –) jogász, politikus. Az MDF tagja (1988–1989), a KDNP alapító tagja (1989). A KDNP országgyűlési képviselője (1990–1998). Oldalszámok: 149

Gaulle, de Charles (1890, Lille – 1970, Colombey-les-Deux-Églises) francia tábornok, államférfi, 1959 és 1969 között a Francia Köztársaság 18. elnöke. A második világháborúban a francia nemzeti függetlenség feltétlen híveként szervezte és irányította a francia ellenállási mozgalmat. Oldalszámok: 75, 149.

Gellért Kiss Gábor (1946, Budapest – 2015, Budapest) újságíró, szerkesztő, riporter, filmes, politikus. Az MSZMP tagja (1969–1989), az MSZP tagja (1989–2001), a *168 óra* alapító munkatársa. Az Élet és Irodalom szerkesztője (1989–1991). 1992-től az Országgyűlés kulturális bizottságában az MSZP szakértőjeként dolgozik. Oldalszámok: 193.

Gergely András (1946, Sopron –) történész, egyetemi tanár, a VERITAS Történetkutató Intézet tanácsadó testületének tagja. Az MDF tagja (1988–1996), a Külügyminisztérium főtitkára (1991–1992). Magyarország nagykövete a Dél-afrikai Köztársaságban (1992–1994). Oldalszámok: 86.

Godó Ágnes (1928, Királyhelmec – 2018 Budapest) hadtörténész, honvédtiszt. 1959-től a rendszerváltozásig a Hadtörténeti Intézet és Múzeum tudományos munkatársa, szekcióvezetője, tudományos igazgatóhelyettese, főigazgató-helyettese. Oldalszámok: 44–45.

Gombár Csaba (1939, Budapest –) szociológus, politológus. A Soros Alapítvány kuratórium tagja (1988–2001). A Pénzügykutató Rt. munkatársa (1989–1990), a Magyar Rádió elnöke (1990–1993). Oldalszámok: 105, 161, 163–165, 170, 172–173, 175–176, 178, 180, 184, 190, 192, 201–202, 205, 211, 214, 217, 222, 231, 238–239, 241–242, 255–257, 260, 273–275, 277–278, 284–285, 287–288, 292, 295.

Gorbacsov, Mihail (1931, Privolnoje, Szovjetunió –) orosz nemzetiségű szovjet politikus. 1985-től 1990-ig az SZKP főtitkára, 1990–91-ben a Szovjetunió elnöke. Oldalszámok: 97.

Gömbös Gyula (1886, Murga – 1936, München, Németország) tábornok, politikus, országgyűlési képviselő, honvédelmi miniszter. Miniszterelnök (1932–1936). Oldalszámok: 175.

Göncz Árpád (1922, Budapest – 2015, Budapest) József Attila-díjas magyar író, műfordító és politikus, a Magyar Köztársaság elnöke 1990 és 2000 között. Oldalszámok: 180, 182, 187–190, 192–193, 202, 208, 214, 218–219, 222, 227–228, 234, 238–239, 243, 255–262, 269–270, 272–274, 277–278, 284–288, 291–292.

Grósz Károly (1930, Miskolc – 1996, Gödöllő) kommunista politikus. 1987–88-ban a Minisztertanács elnöke, 1988–89-ben az MSZMP főtitkára. Oldalszámok: 24, 43, 46.

Gyenes Judit (1932, Budapest –) könyvtáros, Maléter Pál felesége. 1985-től Antall József segítségével a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár könyvtárosa. A TIB alapító tagja. 1992-től az 56-os Intézet könyvtárosa. Oldalszámok: 46–49, 85.

György Eszter színháztörténész, a Miniszterelnöki Sajtóiroda tudományos főmunkatársa. Oldalszámok: 72.

Győri Béla (1942, Miskolc –) újságíró, szerkesztő. Az MR munkatársa (1974–1994), 1992-ig a *Vasárnapi Újság* felelősszerkesztője. A Vallási Műsorok főszerkesztőségének munkatársa (1993–1994). A *Magyar Fórum* munkatársa. Oldalszámok: 222, 278, 294.

Gyulay Zoltán (1952 – 2013, Budapest) újságíró, szerkesztőségvezető. A *Magyar Nemzet* szerkesztőségének munkatársa (1972). *A HÉT* vezető munkatársa, Pálfy G. István elbocsátását követően főszerkesztője (1992). Oldalszámok: 220.

Hagelmayer István (1933, Dorog – 1997, Budapest) közgazdász. A Pénzügykutatási Intézet igazgatója (1975–1987–1989), az ÁSZ első elnöke (1989–1996). Oldalszámok: 198.

Hajdú János (1934, Budapest –) újságíró, televíziós műsorvezető, politikus. Az MSZMP tagja (1962–1989), a Népszabadság munkatársa (1961–1980), *A Hét* műsorvezetője (1981–1987), berni nagykövet (1987–1990). Az MSZP tagja (1990–). Oldalszámok: 54–55.

Halminé Mucsi Erzsébet a Miniszterelnöki Sajtóiroda munkatársa. Oldalszámok: 72.

Háncs Ernő hadtörténész, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnoka és főigazgató helyettese (1982–1987). Oldalszámok: 44.

Hankiss Elemér (1928, Debrecen – 2015, Budapest) Széchenyi-díjas szociológus, filozófus, irodalomtörténész, értékkutató. 1990-től 1993-ig a Magyar Televízió elnöke. Oldalszámok: 8–9, 14, 16–17, 32, 36–37, 55, 57–59, 104–105, 144, 149, 152–153, 155, 160–161, 163–175, 177–182, 184, 187, 190–192, 198–199, 205, 212–214, 217–222, 225–255, 257, 259–264, 270, 272–280, 282–288, 292, 295.

Hann Endre (1946, Budapest –) szociálpszichológus, a Medián Közvélemény és Piackutató Kft. ügyvezető igazgatója. A Magyar Közvélemény-kutató Intézet tudományos munkatársa (1988–1989). 1988-ban alapító tagja a Tudományos Dolgozók Demokratikus Szakszervezetének, a Nyilvánosság Klubnak, Szabad Kezdeményezések Hálózatának és az SZDSZ-nek. Az FSZDL-t képviselte az EKA tárgyalásain. 1989-ben létrehozta a Médián Közvélemény és Piackutató Kft.-t, és kilépett az SZDSZ-ből. Oldalszámok: 27, 30.

Haraszti Miklós (1945, Jeruzsálem, Izrael –) író, újságíró, politikus. A Szabad Demokraták Szövetségének alapító tagja. Oldalszámok: 18, 28–38, 49–50, 94, 121–123, 127, 146, 148–150, 165, 168, 173–174, 179–186, 188, 204, 228–229, 235–237, 243, 245, 263, 272, 275, 277.

Hardi Péter (1961, Pécel –) újságíró, riporter, politikus. A FIDESZ, majd az FKgP tagja (1989–1990). Az FKgP főtitkárhelyettese, majd az NKP megalakításában vett részt. A *Ring* hetilap, majd az Új Magyarország munkatársa. Oldalszámok: 133, 136–139.

Hardy Mihály (1957, Budapest –) újságíró, az MTV munkatársa (1980–1997). Az *Esti Egyenleg* főszerkesztő-helyettese, műsorvezetője (1991–1993), a MÚOSZ szóvivője (1992–1994). Oldalszámok: 271.

Hasznos Miklós (1931, Pécs – 2014, Budapest) jogász, szociológus, politikus. 1989-ben az MDF budai szervezetének alapításában segédkezett, a KDNP tagja. 1990 és 1994 között a KDNP képviselője az Országgyűlésben. Oldalszámok: 112.

Havas Henrik (1949, Budapest –) újságíró, műsorvezető. A Magyar Rádió hírszerkesztője (1979–1986). A következő műsorokban dolgozott: *Krónika, Szorító, Első kézből, Jó reggelt, 168 óra*. Az MTV *Nap TV* szerkesztő-műsorvezetője (1989–1998). Oldalszámok: 204.

Havel, Václav (1936, Prága, Csehszlovákia – 2011, Vlčice, Csehország) cseh író, politikus, előbb csehszlovák (1989–1992), majd csehköztársasági elnök (1993–2003). A „Visegrádi Négyek" egyik alapítója és a világpolitikát is befolyásoló európai gondolkodó volt. Oldalszámok: 79, 90.

Hay András (1945, Budapest –) szerkesztő, az MR szerkesztője (1992–2007). Oldalszámok: 74.

Hefty, Georg Paul (1947, Pfarrkirchen, Németország –) újságíró. A *FAZ* magyarországi tudósítója (1986–1993). Oldalszámok: 84–85.

Hegedüs Bite Dániel (1914, Pécs – 1985, Budapest) költő, író. A *Magyar Nemzet* munkatársa, az MTI varsói tudósítója, a hatvanas években az MTI budapesti irodájában dolgozott. A varsói Magyar Kulturális Intézet igazgatója (1973–1979). Oldalszámok: 44.

Hegedűs István (1957, Budapest –) szociológus, politikus. A Nyilvánosság Klub és a SZDSZ alapító tagja (1988), a FIDESZ tagja (1988), a FIDESZ Országos Választmányának tagja (1988–1990). A FIDESZ-t képviselte az EKA-ban, majd a FIDESZ országgyűlési képviselője (1990–1994). Oldalszámok: 28.

Héjj Edit (1948, Budapest –) Antall József nővérének a lánya, Jeszenszky Géza külügyminiszter felesége. Oldalszámok: 119.

Heltai Péter (1962, Kolozsvár, Románia –) újságíró, szociológus, tanár. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem hallgatója (1982–1986), egyetemi tanulmányai idején „Hegel" fedőnéven beszervezte a Securitate. A SZER román adásának budapesti tudósítója (1988–1990). Az MTV műsorigazgatója (1991–1993). Oldalszámok: 212, 248.

Hersant, Robert (1920, Vertou, Franciaország – 1996, Saint-Cloud) francia sajtómágnás. 1940-ben szélsőjobboldali pártot alapított. A párt, a *Jeune Front* lapja a nácibarát *Au Pilori* volt. 1940-ben kivált a szervezetből, és elköteleződött a Vichy-rendszer mellett. 1947-ben tíz év börtönre ítélték a náci Németországgal való kollaboráció miatt. 1952-ben általános amnesztiával szabadult. Az 50-es években *Socpresse* nevű kiadójával sorban alapított helyi és regionális lapokat. 1975-ben megszerezte a konzervatív *Le Figaro*-t is. A rendszerváltás után további lapokat vásárolt Kelet-Közép-Európában. 1991-ben a *Magyar Nemzet*et is megvásárolta. Oldalszámok: 92, 115–116.

Hitler, Adolf (1889, Braunau, Osztrák-Magyar Monarchia – 1945, Berlin, Németország) osztrák születésű német politikus, a 20. századi történelem meghatározó alakja. A Nemzetiszocialista Német Munkáspárt vezetője. Kancellár 1933-tól, 1934-től *Führer* (vezér) elnevezéssel diktátor. A II. világháború kirobbantója, az európai zsidóság elpusztítási tervének elindítója. Oldalszámok: 101.

Horn Gyula (1932, Budapest – 2013, Budapest) politikus. külügyminiszter, miniszterelnök. Az MSZMP tagja (1956–1989), 1956 és 1957 között a karhatalmi fegyveres erőknél szolgált. Helytállásáért, a forradalom elfojtásáért Munkás Paraszt Hatalomért Emlékéremmel jutalmazták. 1959-től külügyi szolgálatot teljesített.

Az MSZMP KB Külügyi Osztály munkatársa, osztályvezető-helyettese (1969–1983). Az MSZMP KB Külügyi Osztály osztályvezetője (1983–1985), külügyminiszter (1989–1990). 1989-ben az MSZP alapító tagja, az MSZP elnöke (1990–1998), országgyűlési képviselő (1990–2010), miniszterelnök (1994–1998). Oldalszámok: 151, 162, 213, 287.

Horthy Miklós (1868, Kenderes – 1957, Estoril, Portugália) politikus. A Magyar Királyság kormányzója (1920–1944). Oldalszámok: 54–55, 101, 109–110, 202–203, 207.

Horti József (1931, Jászberény –) újságíró. 1990 és 1994 között a *Pallas Hírlapkiadó Vállalat* igazgatója. Oldalszámok: 119–124, 130, 135–136, 139.

Horváth Ádám (1930, Budapest –) Kossuth-, Erkel Ferenc- és Balázs Béla-díjas rendező. Az MTV munkatársa (1958-tól), az MTV elnöke (1994–1995). Oldalszámok: 166–167, 184, 200, 283–284, 291.

Horváth Balázs (1942, Budapest – 2006, Veszprém) ügyvéd, politikus. 1990. márciustól decemberig belügyminiszter; 1991 és 1993 között tárca nélküli miniszter. Oldalszámok: 94, 156–159.

Horváth E. Zoltán (1943, Budapest –) az MDF tagja (1989), a Miniszterelnöki Hivatal Sajtóirodájának osztályvezetője (1990). A *Publica Rt.* igazgató-tanácsának elnöke. Oldalszámok: 70.

Horváth János (1921, Cece –) közgazdász, politikus. Az FKgP nemzetgyűlési képviselője (1945–1947). Törvénysértő perben elítélték és bebörtönözték (1947–1951). Az 1956-os forradalom és szabadságharc után az Egyesült Államokba emigrált. A rendszerváltozás után hazalátogatott, majd 1997-ben hazatelepedett. Oldalszámok: 256.

Huszár Tamás a Budapest III. kerületi önkormányzat szabaddemokrata helyi képviselője. Oldalszámok: 265–267.

Iliescu, Ion (1930, Oltenița, Románia –) politikus. Románia elnöke (1990–1996). Oldalszámok: 89, 220–222.

Illés Zoltán (1961, Szabadka –) vegyészmérnök, biológus, politikus. Az EU budapesti nagykövetségén főtanácsos (1991–1994), a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium helyettes államtitkára (1990). 1994-ben belépett a FIDESZ-be. Oldalszámok: 101–102.

Illyés Mária Anna (1941, Budapest –) művészettörténész, filológus. Illyés Gyula lánya, hagyatékának kezelője. Kodolányi Gyula felesége. 1975 és 1996 között a Szépművészeti Múzeumban muzeológusként dolgozott. Oldalszámok: 135

Jeszenszky Géza (1941, Budapest –) történész, egyetemi tanár, politikus, diplomata. 1990–1994 között az Antall- és a Boross-kormány külügyminisztere Oldalszámok: 115–117, 119, 188.

Juhász Judit (1947, Budapest –) újságíró. 1992–1994 között a magyar kormány szóvivője. Oldalszámok: 7, 9, 63–69, 72–78, 100, 111, 117, 210, 273.

Juhász László (1933, Kaposvár – 2008, Wiener Neustadt, Ausztria) jogász, újságíró. Az 1956-os forradalom és szabadságharc után nyugatra emigrált. A SZER munkatársa volt. Az MTV hírigazgatója (1994). Oldalszámok: 292.

Jurányi Benedek (? – 2014, Budapest), jogász. Az MDF tagja. Oldalszámok: 183.

Juszt László (1952, Budapest –) szerkesztő, riporter. Az MTV munkatársa (1977–1993). Oldalszámok: 171.

Kacziba Antal (1947 –) nyugalmazott rendőr dandártábornok, rendőrségi főtanácsos. Országos Rendőr Főkapitányság Bűnügyi Főigazgató (1991–1996). Oldalszámok: 45.

Kádár Béla (1934, Pécs –) közgazdász, politikus, akadémikus. 1990 és 1994 között a nemzetközi gazdasági kapcsolatok minisztere. Oldalszámok: 62, 82.

Kádár János (1912, Fiume – 1989, Budapest) kommunista politikus, a 1956-os forradalom és szabadságharc vérbefojtását követő korszak meghatározó magyar pártvezetője. Oldalszámok: 17–18, 24, 40–41, 53, 56, 122.

Kajdi József (1958, Budapest –) jogász, politikus. 1990–1994 között a Miniszterelnöki Hivatal vezetője közigazgatási államtitkárként. Oldalszámok: 7, 9, 61, 86, 102, 107, 151–153, 156, 175–177, 182–183, 187, 226, 231–232, 234, 240, 243, 256, 270, 282, 288.

Kanyó András (1932, Budapest –) volt ÁVH-s, hírszerző, újságíró. 1957 és 1966 között az Egyesült Királyságban végzett hírszerző munkát. 1966-ban a *Magyar Hírlap*hoz került. A rendszerváltás idején Grósz Károly utasítására interjút készített Kádár Jánossal. A *Magyar Hírlap* után a *Népszabadság*nál dolgozott. 1989-ben a *Magyarország* című folyóirat élére került főszerkesztőként. Oldalszámok: 122–123.

Kapronczay Károly (1941, Budapest –) történész, levéltáros, az MTA doktora. 1990–94 között a Belügyminisztérium miniszteri főtanácsadója. A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár igazgatója. Oldalszámok: 8, 46–49.

Kapuvári Gábor Béla (1951, Budapest –) villamosmérnök, újságíró, televíziós műsorvezető. 1990-ben otthagyta az MTV *Híradó*ját. A Sió TV főszerkesztőjeként dolgozott. Oldalszámok: 153.

Karcagi László (1947, Budapest –) újságíró, szerkesztő. 1989-től a *Népszabadság* főszerkesztő-helyettese. Oldalszámok: 50.

Katona Tamás (1932, Budapest – 2013, Budapest) történész, író, műfordító. 1990 és 1992 között a Külügyminisztérium politikai államtitkára, 1992 és 1994 között a Miniszterelnöki Hivatal sajtóügyekért felelős politikai államtitkára. Oldalszámok: 112–113, 136, 289–290.

Kerényi Imre (1943, Csopak – 2018, Budapest) Kossuth- és Jászai Mari-díjas rendező, színigazgató, politikus, publicista. Az FSZDL-t képviselte az EKA-ban. Az MDF országos választmányának a tagja (1988–1992), 1990-ben az MDF parlamenti képviselőjelöltje. 1992-ben kilépett az MDF-ből, és a Demokratikus Chartához csatlakozott. Oldalszámok: 27–30.

Kereszty András (1942, Budapest –) újságíró, író. A *Népszabadság* washingtoni tudósítója (1984–1989), a *Népszabadság* főszerkesztő-helyettese, felelős szerkesztője (1989–1993). Oldalszámok: 108.

Kéri Edit (1926, Budapest –) színművésznő, publicista. 1989-ben a barguzini Petőfi-expedíció tagja. Ma is meggyőződése, hogy Petőfi Sándor földi maradványait találták meg Barguzinban. Publicisztikái egyes SZDSZ-es politikusok szüleinek ÁVH-s és kommunista múltját tárták fel. Oldalszámok: 217.

Keserű Imre (1956, Szeged –) középiskolai tanár, a szegedi reformkörök alapító tagja. A *Napzárta* szerkesztője. Oldalszámok: 26.

Király Edit (1943 –2008, Budapest) szerkesztő, műsorvezető. A *Krónika* és a *Vasárnapi Újság* rádiós műsorok munkatársa. Oldalszámok: 178–179.

Király Zoltán (1948, Kiskunfélegyháza –) újságíró, vállalkozó, politikus. Az MSZMP tagja (1974–1988). 1988-ban kizárták a pártból. Országgyűlési képviselő (1985–1994). 1990-ben néhány hétig az MDF frakciójában politizált, majd függetlenként vett részt a törvényhozás munkájában. Oldalszámok: 145.

Kis János (1943, Budapest –) filozófus, politikus. Az MSZMP tagja (1966–1973), a *Beszélő* vezető szerkesztője (1981–1989), majd a szerkesztőbizottság elnöke (1990–1991). A Szabad Kezdeményezések Hálózatának ügyvivője (1988), az SZDSZ elnöke (1990–1991). Nem vállalta a párt parlamenti képviseletét. Oldalszámok: 30–31, 86–88, 144, 156.

Kiss György (1931, Budapest – 1998, Budapest) Antall József barátja, gimnazista osztálytársa. Kátai György néven harminc éven keresztül jelentett az állambiztonságnak Antallról. Oldalszámok: 65, 124–125, 129–130, 135.

Kiss László a Külügyi és Külgazdasági Intézet főosztályvezetője. Oldalszám: 44.

Kiszely István (1932, Budapest – 2012, Budapest) antropológus. Az MTV Külpolitikai Főszerkesztőség tudományos főmunkatársa. Oldalszám: 111.

Kocsis Levente Mihály (1943, Budapest –) újságíró. A *Nők Lapja* főszerkesztő-helyettese, felelős szerkesztője (1987–1991). Az Új Magyarország főszerkesztő-helyettese (1991–1992), az MTV külpolitikai szerkesztőségének főszerkesztő-helyettese (1992–1994). Oldalszám: 126, 130–133, 176–177.

Kodolányi Gyula (1942, Budapest –) költő, műfordító, irodalomtörténész. 1990 májusától a miniszterelnök külpolitikai tanácsadója, 1990. november 6-tól címze-

tes államtitkár. 1990-től 1992 szeptemberéig a Miniszterelnöki Tanácsadó Testület vezetője. Oldalszám: 12, 63, 65, 131, 135, 176, 263–264.

Kohl, Helmut (1930, Ludwigshafen, Németország – 2017, Oggersheim, Németország) német kereszténydemokrata politikus, 1982–1998 között a Német Szövetségi Köztársaság, illetve az egyesített Németország kancellárja. Oldalszámok: 73, 109.

Kolozsvári Papp László (1940, Kolozsvár, Románia – 2005, Budapest) Kétszeres József Attila-díjas magyar író, műsorigazgató. Az MTV2 művészeti igazgatója (1992–1993), az MTV körzeti és kisebbségi műsorigazgatóságának igazgatóhelyettese (1993–1994). Oldalszámok: 290.

Koncz Mária (1953, Budapest –) sajtó- és kommunikációs szakember, kormányfőtanácsadó. A kormányszóvivői iroda vezetője, a Nemzeti Tájékoztatási Iroda helyettes vezetője. Katona Tamás sajtóügyekért felelős miniszterelnökségi államtitkár kormányzati PR-irodájának munkatársa. Oldalszámok: 70–71, 73.

Konrád György (1933, Debrecen –) Kossuth-díjas író, szociológus. Az SZDSZ alapító tagja. A Demokratikus Charta egyik megálmodója és szóvivője. Oldalszám: 137, 29.

Kónya Imre (1947, Budapest –) ügyvéd, politikus. 1990 és 1993 között az MDF frakció vezetője, 1993 és 1994-ben a Boross-kormány belügyminisztere. Oldalszámok: 8, 22–23, 25–26, 38, 42, 51–52, 86–87, 115–118, 143–144, 147, 149–150, 154–155, 161, 184–186, 203, 211, 213–217, 223, 265, 273, 292.

Kósa Csaba (1943, Esztergom – 2016, Velence) újságíró, szerkesztő. A *Népszava* hétvégi irodalmi melléklete, a *Szép Szó* prózarovatát szerkeszti (1985–1990), a *Magyar Fórum* hetilap főszerkesztője (1990–1993). 1992-től a MÚK elnöke, a *Magyar Toll* folyóirat főszerkesztője (1994–2000). Oldalszámok: 220, 224.

Kósa Ferenc (1937, Nyíregyháza –) Kossuth- és Balázs Béla-díjas filmrendező, politikus. MSZP-s országgyűlési képviselő (1990–2006). Az Országgyűlés kulturális bizottságának tagja (1990–1992). Oldalszámok: 148, 169–170, 193, 229, 237, 241–242, 251–252, 276–277, 284.

Kosáry Domokos (1913, Selmecbánya – 2007, Budapest) Széchenyi-nagydíjas történész. Az MTA elnöke (1990–1996). Oldalszámok: 37.

Kovács András (1947, Budapest –) szociológus, egyetemi tanár. Ellenzéki tevékenysége és illegális írásai miatt foglalkoztatási tilalom alatt állt (1977–1990). Az ELTE Szociológia Intézetben tanít (1990–2002). 1998-tól a Közép-európai Egyetem tanára. Oldalszámok: 98.

Kőszeg Ferenc (1939, Budapest –) szerkesztő, politikus. Az SZDSZ alapító tagja. Országgyűlési képviselő (1990–1998). A *Beszélő* főszerkesztője (1990–1994). Oldalszámok: 20–21, 103.

Kővágó József (1913, Csömöde – 1996, Linwood, New Jersey, USA) mérnök, politikus, Budapest főpolgármestere (1945–1947, 1956). Oldalszámok: 62.

Kövér László (1959, Pápa –) jogász, politikus. A *Századvég* folyóirat alapító szerkesztője és a Századvég Kft. könyvkiadó munkatársa (1984–1990). 1988-ban egyik alapítója a Szabad Kezdeményezések Hálózatának és a FIDESZ-nek. A FIDESZ képviselője az EKA-ban. 1990-től a FIDESZ országgyűlési képviselője. Oldalszámok: 27.

Krómer István (1958, Budapest –) újságíró, 1989–90-ben elvégezte az *IGEN* című katolikus folyóirat újságírói tanfolyamát. 1990 és 94 között az Antall-, majd a Boross-kormány Sajtóirodáján dolgozott. Oldalszámok: 9, 68–71.

Kukorelli István (1952, Tét –) jogtudós, egyetemi tanár, az MTA doktora. A Független Jogász Fórum alapító tagja (1988). A Harmadik Oldal képviselője a NEKA tárgyalásain. Az Országos Választási Bizottság titkára (1989). A Nemzeti Demokrata Szövetség alapító tagja (1991). Oldalszámok: 225.

Kulin Ferenc (1943, Pomáz –) József Attila-díjas magyar kritikus, irodalomtörténész, színműíró, szerkesztő, publicista, egyetemi tanár. 1990–94 között országgyűlési képviselő, az MDF alelnöke. 1990–1993 között a kulturális, oktatási, tudományos, sport-, tv- és sajtóbizottság elnöke, 1993–1994 között tagja. Oldalszámok: 8–9, 18, 22, 164, 170–171, 182, 185–186, 191, 193–199, 215–216, 228–229, 233, 235–237, 243–247, 250–251, 253–254, 263, 272–272, 275, 277, 284.

Kupa Mihály (1941, Budapest–) közgazdász, politikus. 1990-től 1993-ig pénzügyminiszter; 1991–1993 között a kormány gazdasági kabinetjének elnöke. Oldalszámok: 59, 82, 112–113, 146, 191, 198–199.

Lagzi István (1942, Békés –) történész. A varsói Magyar Kulturális Intézet igazgató-helyettese (1973–1978), az intézet igazgatója, követtanácsos (1984–1988). A JATE Új- és Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszék tudományos főmunkatársa, az MTA Magyar Lengyel Történeti Vegyesbizottság tagja, 1990-től alelnöke. Oldalszámok: 44.

Lantos, Tom (1928, Budapest – 2008, Bethesda, USA) magyar származású amerikai demokrata politikus. Az amerikai képviselőház tagja (1981–2008). Oldalszámok: 99.

László Balázs (1944, Székesfehérvár –) újságíró, műfordító. Az MTI Külpolitikai Szerkesztőségének munkatársa (1968–1990). Kormányszóvivő (1990–1993), New York-i főkonzul (1993–1995). Oldalszámok: 8–9, 64–68, 72–73.

Lázár György (1924, Isaszeg – 2014, Budapest) kommunista politikus. 1975–1987 között a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke. Oldalszámok: 41, 174.

Le Pen, Jean-Marie (1928, La Trinité-sur-Mer, Franciaország –), francia politikus. A Nemzeti Front alapítója és elnöke (1972–2011). Oldalszámok: 50.

LeBor, Adam (1961, London –) angol újságíró. Külpolitikai tudósító. Oldalszámok: 65.

Lezsák Sándor (1949, Kispest –) József Attila-díjas költő, tanár, politikus. 1987-ben lakiteleki házának kertjében alakult meg az MDF. Az MDF elnökségi tagja (1988–2004). Az MDF ügyvezető alelnöke (1993–1994). Oldalszámok: 25, 291.

Liptai Ervin (1927, Kispest –) hadtörténész. Oldalszámok: 44.

Liszkay Gábor (1956, Debrecen –) jogász, lapkiadó, főszerkesztő. A *Pallas Lap- és Hírlapkiadó Vállalat* jogászaként dolgozott (1989–1994), majd a *Hírlapkiadó Vállalat* vezérigazgató-helyettese (1992–1994), vezérigazgatója (1994), később a *Magyar Nemzet* főszerkesztője (1994–2000), a *Hír Tv* elnöke. Oldalszámok: 134–135, 137–139.

Litván György (1929, Budapest – 2006, Budapest) történész. A TIB és az SZDSZ alapító tagja (1988), az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézetének igazgatója (1991-től). Oldalszámok: 49.

Losonczi Lívia (1948, Budapest –) közgazdász, újságíró, szerkesztő. Az MTV *Híradó* külpolitikai szerkesztője, felelős szerkesztője (1972–1990). A *Manager,* az *Aktuális,* a *Reggel,* az *Akkor és most* szerkesztője (1990–1993). Az *Esti Egyenleg* szerkesztője (1992–1993). Oldalszámok: 271.

M. Kiss Sándor (1943, Budapest –) történész, professzor emeritus. 1990–91-ben a Művelődésügyi Minisztérium kabinetirodájának osztályvezetője, 1991 és 1994 között a Miniszterelnöki Tanácsadó Testület kormányfőtanácsosa. Oldalszámok: 44–45.

Magyar Bálint (1952, Budapest –) szociológus, politikus, oktatási miniszter. 1988-ban az SZDSZ alapító tagja. Az SZDSZ országgyűlési képviselője (1990–2010). Művelődési és Közoktatási Miniszter (1996–1998). Oldalszámok: 162.

Maléter Pál (1917, Eperjes – 1958, Budapest) katonatiszt, Honvédelmi Miniszter. Az 1956-os forradalom alatt a Kilián laktanya parancsnoka. 1956. október 28-án átállt a felkelők oldalára. 1956. november 2-án Honvédelmi Miniszternek nevezték ki. 1956. november 3-án a tököli szovjet főparancsnokságon foglyul ejtették. 1958. június 16-án törvénysértő perben kivégezték. 1989-ben rehabilitálták, és posztumusz vezérezredesnek nevezték ki. Földi maradványait 1989. június 16-án ünnepélyes keretek között újratemették. Oldalszámok: 46–49.

Marinovich Endre (1940, Budapest –) közgazdász, professzor emeritus. 1991 és 1994 között a Miniszterelnöki Hivatal kabinetfőnöke, címzetes államtitkár. Oldalszámok: 9, 42–43, 45, 52, 69–70, 73–74, 77, 86–87, 117, 201.

Matolcsy György (1955, Budapest –) közgazdász, publicista, politikus. 1990.májustól decemberig a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára; júliustól decemberig a privatizációért felelős kormánybizottság elnöke; 1991. január–szeptember közt a Privatizációs Kutató Intézet igazgatója; 1991-től az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank munkatársa. Oldalszámok: 58.

Maxwell, Ian Robert születési neve: Ján Ludvík Hyman Binyamin Hoch (1923, Aknaszlatina, Csehszlovákia– 1991, Atlanti-óceán, Kanári-szigetek) médiamogul, laptulajdonos, 1989 és 1991 között a *Magyar Hírlap* tulajdonosa. Oldalszámok: 21, 115.

Mécs Imre (1933, Budapest –) 56-os forradalmár, villamosmérnök, politikus. A Történelmi Igazságtételi Bizottság vezetőségi tagja (1988–1992). Szabad Kezdeményezések Hálózatának egyik alapító tagja és szóvivője, 1988 novemberében az SZDSZ megalapításának tevékeny résztvevője. Az SZDSZ-t képviselte az EKA ülésein, az Országgyűlés szabaddemokrata képviselője (1990–1998). Oldalszámok: 24, 26–27.

Medgyasszay László (1941, Mór –) állatorvos, politikus. 1989-től az MDF tagja, alelnöke (1992), az MDF sajtófőnöke (1991–1993). Oldalszámok: 214.

Megyeri Dávid (1958, Budapest –) újságíró. 1991–92-ig az Új Magyarország munkatársa, majd az MVSZ sajtófőnökeként tevékenykedett 1993 nyaráig. Ezt követően szabadúszó újságíróként dolgozott. Oldalszámok: 9, 127, 137.

Mélykuti Attila (1947, Budapest – 2011, Budapest) újságíró. A *Magyar Nemzet* munkatársa (1982–1992), az Új Magyarország rovatvezetőjeként dolgozott. Oldalszámok: 127.

Méri Sándor (1948, Mözs –) pénzügyminiszteri biztos, 1991-ben az MTV pénzügyi-gazdasági helyzetének vizsgálatát végezte el. Oldalszámok: 191, 246–247.

Mester Ákos (1940, Budapest –) újságíró, műsorvezető. A Magyar Rádió munkatársa (1964–1994). A *168 óra* rádióműsor főszerkesztője (1971–1994). A *168 óra* hetilap főszerkesztője (1989-tól). Oldalszámok: 48, 160, 182–183.

Mészáros Tamás (1947, Budapest –) újságíró, színikritikus, rendező. 1975 és 2000 között a *Magyar Hírlap* színikritikusa. Oldalszámok: 21.

Mészöly Miklós (1921, Szekszárd – 2001, Budapest) Kossuth-díjas magyar író. 1990-től a Magyar Írószövetség vezetőségi tagja, a Demokratikus Charta egyik szóvivője (1993). Oldalszámok: 291.

Michelsen, Peter a *NRC Handelsblad* szerkesztője. Oldalszámok: 112.

Miller, Judith (1948 –) újságíró. A *The New York Times* munkatársaként dolgozott a kétezres évek közepéig. Oldalszámok: 98.

Mitterand, François (1916, Jarnac – 1996, Párizs) politikus, Franciaország elnöke (1981–1995). Oldalszámok: 108.

Molnár Pál (1952, Gyöngyös –) Az Új Magyarország, majd 1992-től az MTV munkatársa. Oldalszámok: 137.

Molnár Péter (1964, Budapest –) jogász, politikus. A FIDESZ alapító és a Szabad Kezdeményezések Hálózatának tagja (1988). A FIDESZ országgyűlési képviselője (1990–1993), 1990-tól az országgyűlési kulturális bizottság tagja. A FIDESZ alelnöke (1993). 1993-ban kilépett a FIDESZ-ből, és visszaadta mandátumát. Oldalszámok: 179, 227, 229, 236.

Murányi László (1937, Gyón –) bemondó, szerkesztő-riporter, műsorvezető. Az MTV munkatársa (1964–1994). Oldalszámok: 271.

Murdoch, Keith Rupert (1931, Melbourne –) ausztrál–amerikai médiamágnás. Oldalszámok: 178.

Müller György (1950, Budapest –) jogász, közigazgatási szakember. A Miniszterelnöki Hivatal jogi helyettes államtitkára (1990–2006). Oldalszámok: 287.

Nádori László (1923, Kisláng – 2011, Tapolca) egyetemi tanár, sportpszichológus, politikus. Az SZDSZ országgyűlési képviselője (1990–1998). Az Országgyűlés kulturális bizottságának tagja. Oldalszámok: 170.

Nagy Gáspár (1949, Bérbaltavár – 2007, Budapest) Kossuth- és József Attila-díjas költő, író, szerkesztő. 1988 és 2004 között a *Hitel* szerkesztője. Oldalszámok: 23.

Nagy Imre (1896, Kaposvár – 1958, Budapest) kommunista politikus, gazdaságpolitikus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. 1953 és 1955 között, valamint az 1956-os forradalom alatt a Minisztertanács elnöke. 1958-ban kivégezték. Oldalszámok: 23–24, 47.

Nagy László az MTV gazdasági igazgatója. Oldalszámok: 212, 248–249, 252–253, 284.

Nagy László (1909 – 1986) főorvos. A Soproni Állami Szanatórium főigazgató főorvosa (1975–1986). Oldalszámok: 51.

Náhlik Gábor (1948, Budapest –) mérnök, közgazdász. Az Euro-Business School ügyvezető igazgatója (1990–1992), az MTV alelnöke (1993–1994). Oldalszámok: 9, 39, 112–113, 202, 225, 227–231, 233–236, 240, 243, 249, 259, 261, 270–272, 278–279, 282–283, 288–289.

Nemeskürty István (1925, Budapest – 2015, Budapest) író, irodalom- és filmtörténész. Az MTV elnöke (1990. január és április között). Oldalszámok: 153, 292.

Németh Bálint (1937, Budapest –) az 1956-os forradalom és szabadságharc idején a Széna téri felkelőcsoport tagja, később a hűvösvölgyi egykori ÁVH-s lehallgató központ fegyveres védelmét látta el. 1957-ben közbiztonsági őrizetbe került, gyakorlatilag internálták. 1958-ban szabadult. Az ’56-os Szövetség elnöke (1994–1998). Oldalszámok: 217.

Németh Miklós (1948, Monok –) közgazdász, szocialista politikus, a rendszerváltás előtti utolsó magyar kormány miniszterelnöke, és az 1989. október 23-án kikiáltott Magyar Köztársaság első kormányfője. Oldalszámok: 90.

Németh Péter (1950 –) újságíró, rovatvezető, főszerkesztő. 1990 és 94 között a *Magyar Hírlap* főszerkesztője. Oldalszámok: 72.

Nyers Rezső (1923, Budapest – 2018, Budapest) szocialista politikus. Országgyűlési képviselő (1948–1953), az MSZMP KB tagja (1957–1989). Pénzügyminiszter (1960–1962), az MSZMP elnöke és a PB tagja (1989 júliusától októberéig.) Az MSZP országgyűlési képviselője (1990–1998). Oldalszámok: 24.

O'sváth György (1931, Budapest – 2017, Telki) magyar és német politikus. 1960-tól az Európai Közösség (1992-től Európai Bizottság) munkatársa. 1990–94 között Antall József miniszterelnök személyes tanácsadója. Oldalszámok: 61.

Oberfrank Ferenc (1960, Budapest –) kutatóorvos, diplomata, egyetemi docens. Az MTA Kísérleti Orvostudományi Kutató Intézet munkatársa (1986–1990). A párizsi magyar nagykövetség tanácsosa (1990–1992), külügyi kabinetfőnök (1993–1994). Oldalszámok: 112.

Ónody Éva (1945, Kunágota –) író, újságíró. Az 1990-ben megszűnt Új Tükör munkatársa. 1990-tól a Magyar Fórum parlamenti tudósítója. 1991–92 között az Új Magyarországnál tevékenykedett. Ezt követően a *Pest Megyei Hírlap*nál helyezkedett el. Oldalszámok: 9, 126–129, 132, 134–140.

Oplatka András (1942, Budapest –) magyar származású svájci történész, újságíró. 2004-ig a *Neue Züricher Zeitung* munkatársa. Oldalszámok: 189.

Orbán László a Miniszterelnöki Sajtóiroda, később az MSZOSZ munkatársa. Oldalszámok: 68.

Orbán Viktor (1963, Székesfehérvár –) jogász, politikus, miniszterelnök. Az 1989. június 16-án, Nagy Imre és társai temetésén elmondott beszédével került a politikai közélet középpontjába. A FIDESZ országgyűlési képviselője. 1993-ig a FIDESZ parlamenti frakció vezetője. 1993 áprilisától a FIDESZ elnöke. Négyszer megválasztott miniszterelnök (1998, 2010, 2014, 2018). Oldalszámok: 25–26, 37, 147.

Orosz József (1961, Tapolca –) újságíró, riporter, szerkesztő-műsorvezető. Az MR *Krónika* és *168 óra* műsoraiban dolgozott, az MTV *Esti Egyenleg, Objektív* műsorainak vezető munkatársa. Oldalszámok: 266.

Őry Csaba (1952, Budapest –) szociológus, jogász, politikus. 1988-ban az FSZDL alapító tagja, az FSZDL-t képviselte az EKA-ban. Az FSZDL ügyvivője (1990–1991), az FSZDL alelnöke (1991–1993), az FSZDL elnöke (1993–1994). A FIDESZ parlamenti frakciójának munkaügyi tanácsadója (1994). Oldalszámok: 30, 105.

P. Szabó József (1931, Újpest –) újságíró. A Magyar Rádió munkatársa (1962–2006). Az MTV1 *Híradó*jának műsorvezetője (1969–1994). Oldalszámok: 62.

Pálfy G. István (1945, Budapest –) újságíró, az MTV *Híradó* kulturális riportere, műsorvezetője (1970–1982). 1976-ban megválasztották „a *Híradó* párttitkárának". Az MTV közművelődési főszerkesztőségének rovatvezetője (1982–1984). Az MTV *Híradó* és *A* HÉT főszerkesztője (1990–1992, 1993–1994). Oldalszámok: 59–60, 153–155, 160–161, 163, 177, 204, 211–212, 218–220, 222, 231, 233–234, 253–255, 270–271, 277.

Palmer, Mark, Robie Marcus Hooker Palmer (1941, Ann Arbor, USA – 2013, Washington, USA) az Egyesült Államok budapesti nagykövete (1986–1990). Oldalszámok: 86.

Pálok László (1944, Budapest – 2007, Budapest) közgazdász, nemzetközi könyvvizsgáló. A 70-es, 80-as években a Pénzügyminisztérium munkatársa. A PM ellenőrzési főosztályon csoportvezető, osztályvezető helyettes. A 80-as évek végén vállalkozásba kezdett. A 90-es évek elején a Hungaro-Kontroll, illetve saját nevét viselő cégében végzett munkát, majd 1993-tól a Dr. Printz és Társa Nemzetközi Könyvvizsgáló Kft.-nél dolgozott. Oldalszámok: 280–282.

Párkány László (1932 –) újságíró, szerkesztő-riporter. Az MTV és az MR munkatársa. 1992-ben az Új Magyarország lapszerkesztő-rovatvezetőjeként ment nyugdíjba. Oldalszámok: 233.

Pell, Ernest Eugene (1937, Paducah, Kentucky, USA –) újságíró. A Szabad Európa Rádió igazgatója (1985–1993). Oldalszámok: 93.

Perlez, Jane (London, Egyesült Királyság –) a *The New York Times* Pulitzer-díjas külföldi tudósítója. Oldalszámok: 101.

Peták István (1940, Sajókaza – 2015, Budapest) újságíró. Az MTV egyes műsorainak felelős szerkesztője: *Ablak, Péntek Délután*. Az MTV körzeti és kisebbségi műsorainak igazgatója (1993–1996). Oldalszámok: 179, 290.

Pető Iván (1946, Budapest –) történész, levéltáros, politikus, a SZDSZ alapítója. 1990–1991-ben az SZDSZ frakcióvezetője,1992 és 1997 között a párt elnöke. Oldalszámok: 42–43, 49–50, 144, 265.

Porybný, Zdeněk (1945, Prága –) a rendszerváltozást megelőzően a Csehszlovák Kommunista Párt napilapja, a *Rudé Právo* washingtoni tudósítója, majd miután a lapot privatizálták és átnevezték *(Právo),* főszerkesztője és többségi tulajdonosa. Oldalszámok: 105.

Pozsgay Imre (1933, Kóny – 2016, Budapest) politikus, egyetemi tanár, az MDP (1950–1956), az MSZMP (1956–1989), az MSZP (1989–1991) tagja. A Nemzeti Demokrata Szövetség alapító ügyvezetője, majd elnöke volt a párt feloszlásáig (1991–1996). Oldalszámok: 24–25, 32, 34, 36, 62, 87, 153.

Prepeliczay István (1936, Miskolc – 2002, Budapest) villamosmérnök, politikus. 1988-ban az FKgP újjászervezésében vett részt. Az FKgP-t képviselte az EKA és a NEKA tárgyalásain. Az FKgP főtitkára (1989–1990), az FKgP országgyűlési képviselője (1990–1992). 1992-ben kizárták az FKgP-ből. Oldalszámok: 164–165, 180, 236, 252.

Rabár Ferenc (1929, Budapest – 1999, Budapest) közgazdász, egyetemi tanár, politikus, 1990-ben az Antall-kormány első pénzügyminisztere. Oldalszámok: 61.

Rádai Eszter újságíró. A Magyar Rádió munkatársa, 2002-től az Élet és Irodalom rovatvezetője. Oldalszámok: 47.

Raj Tamás (1940, Budapest – 2010, Budapest) történész, főrabbi. Az SZDSZ országgyűlési képviselője (1990–1994). Oldalszámok: 99.

Rajk László (1949, Budapest –) Kossuth-díjas építész, politikus. Apja Rajk László belügyminiszter. A Szabad Kezdeményezések Hálózata és az SZDSZ tagja (1988). Az SZDSZ országgyűlési képviselője (1990–1996), az Országgyűlés kulturális bizottságának tagja (1990–1993). Oldalszámok: 276.

Rangos Katalin (1952, Budapest –) újságíró. Az MTV főmunkatársa, a *Híradó* szerkesztője, *A HÉT* szerkesztőségvezetője (1987–1990). Az MR vezető szerkesztője (1990–2003). Oldalszámok: 241–242.

Regös István (1942, Budapest –) újságíró. 1966-tól az MTV-ben dolgozik, szerkesztő, riporter, főszerkesztő, *A HÉT* műsorvezetője, a *Reflektor Magazin* alapító főszerkesztője. A Hétfői Hírek, a Képes Újság munkatársa (1968–1986). A Juventus Rádió tulajdonosa, ügyvezető igazgatója (1990–1992). Oldalszámok: 74.

Réti Miklós (1944, Cegléd – 2017, Cegléd) szemészorvos, politikus. Az MDF országgyűlési képviselője (1990–1993). Kilépett az MDF-ből, és a MIÉP frakcióban folytatta tevékenységét (1993–1994). Oldalszámok: 219.

Révai József (1898, Budapest – 1959, Balatonaliga) kommunista kultúrpolitikus, a *Szabad Nép* főszerkesztője. A Rákosi-rendszer „négyesfogatának" tagja. Oldalszámok: 174–175.

Révész Sándor (1956, Budapest –) újságíró. A *Beszélő,* a *Népszabadság* és a *HVG* munkatársa. Oldalszámok: 140, 163, 226, 230, 234–235.

Rosdy Pál (1932, Szekszárd –) katolikus újságíró. A *Magyar Kurír* és az Új Ember munkatára, az Antall-kormány idejében a Miniszterelnöki Sajtóiroda főtanácsosa. Oldalszámok: 72, 74.

Rózsa András (1935, Budapest – 2016, Budapest) újságíró, író, költő. A *Képes 7* munkatársa (1989–1990), a *Reggeli Pesti Hírlap* főmunkatársa (1991–1992), a *Köztársaság* című hetilap munkatársa. Oldalszámok: 50–51.

Rózsa Marianna (1951, Budapest –) adminisztrátor, asszisztens. 1990-től az MDF elnökének titkárnője, majd a miniszterelnök személyi titkárnője, a Miniszterelnöki Titkárság vezetője. 1994-től a Miniszterelnöki Kabinetiroda II. munkatársa, az MNB elnökségi tanácsadója. Oldalszámok: 131.

Rózsa T. Endre (1946, Budapest –) művészettörténész, művészeti kritikus, szerkesztő. A Magyar Rádió szerkesztő-műsorvezetője 1978-tól, a *Gondolatjel* főszerkesztője (1980–1984). A *Láttuk, hallottuk* című képzőművészeti műsor szerkesztője és vezetője (1981–1991). Az MR vezető szerkesztője 1994-től. Oldalszámok: 178–179, 182, 214, 278.

Ruttner György (1955, Nagykőrös –) ügyvéd, politikus. Az MSZMP tagja (1979–1989), 1988-ban részt vett az MSZDP újraalapításában. Az MSZDP képviseletében az EKA ülésein fejtette ki nézeteit. Az MSZDP 1989. novemberi szakadása után, az FSZDP alapítójaként ismét bekapcsolódott az EKA munkájába. 1990-ben az FSZDP és a MNP közös országgyűlési képviselőjelöltjeként nem szerzett mandátumot. Oldalszámok: 25.

Sándor Pál (1939, Budapest –) Kossuth- és Balázs Béla-díjas rendező, forgatókönyvíró, producer. A Novofilm Kft. tulajdonosa. Oldalszámok: 176.

Sára Sándor (1933, Tura –) Kossuth-nagydíjas és Balázs Béla-díjas filmrendező. 1992-ben Antall József jelölte az MTV alelnöki posztjára, a Duna TV elnöke (1993–2000). Oldalszámok: 272, 274–277.

Sárdi Anna (1944, Budapest – 2018, Budapest) Az MTV különböző műsorainak szerkesztőjeként dolgozott (1972–1999). Többek között tevékenykedett *A HÉT,* az *Ablak,* a *Hétvége* és a *Napzárta* című műsorok létrehozásában. A rendszerváltozás első választási műsoraiban szerkesztőként dolgozott. Oldalszámok: 26.

Sárközy András operatőr, az MTV2 *Esti Egyenleg* munkatársa. (Saját kérésére a születési adatokat nem szerepeltetem.) Oldalszámok: 271.

Schiffer Pál (1939, Budapest – 2001, Budapest) Balázs Béla-díjas filmrendező. A Nyilvánosság Klub ügyvivője (1993–1994), a Magyar Történelmi Filmalapítvány kurátora (1992–1998). Oldalszámok: 37.

Schiller, Bill újságíró, a *Toronto Star* külpolitikai publicistája. Oldalszámok: 210.

Sediánszky János (1931, Budapest –) újságíró, szerkesztő, előadó, műsorvezető. 1957-től a MR munkatársa, 1983-tól az MTV irodalmi osztályának vezetője. Oldalszámok: 178–179.

Séguéla, Jacques (1934, Párizs –) francia publicista, közíró, politikai kommunikációs és marketingszakember. Karrierjét a *Paris-Match* és *France-Soir* lapoknál kezdte. 1992-től a *Havas* reklám- és kommunikációs ügynökség igazgatója. Oldalszámok: 52–53.

Sólyom László (1942, Pécs –) jogász, egyetemi tanár, az Alkotmánybíróság elnöke, köztársasági elnök. Az ELTE ÁJK tanára (1981–1989), a Nyilvánosság Klub, a Márton Áron Társaság, a Független Jogász Fórum tagja (1988–1989). 1989-ben az MDF elnökségének tagja, és a pártot képviselte az EKA ülésein. Az Alkotmánybíróság elnökhelyettese (1989–1990), az Alkotmánybíróság elnöke (1990–1998). Oldalszámok: 28, 38, 261.

Soros György (1930, Budapest –) magyar származású amerikai üzletember, közgazdász, tőzsdeszakértő, a reflexivitás elméletének kidolgozója. Oldalszámok: 60–61, 91, 100–101, 110, 182.

Spiró György (1946, Budapest –) Kossuth-díjas író. 1992-től az ELTE BTK Esztétika Tanszékének tanára, a kaposvári Csiky Gergely Színház dramaturgja (1986–1992), a szolnoki Szigligeti Színház igazgatója (1992–1995). Oldalszámok: 197.

Staar Gyula (1944, Lajosmizse –) újságíró, főszerkesztő. 1990-től a *Természet Világa* főszerkesztője, az Élet és Tudomány főszerkesztő-helyettese (1989–1990). Oldalszámok: 130.

Surányi György (1954, Budapest –) közgazdász, egyetemi tanár, bankár. 1989 és 1990 között az Országos Tervhivatal államtitkára, 1990. július 1-től 1991. november 30-ig, majd 1995. március 1. és 2001. március 1. között a Magyar Nemzeti Bank elnöke. Oldalszámok: 51, 61.

Surján László (1941. Kolozsvár –) orvos. 1990 és 1994 között népjóléti miniszter. 2012-től az Európai Parlament alelnöke. Oldalszámok: 64–65, 191.

Szabad György (1924, Arad – 2015, Budapest) történész, akadémikus, politikus, 1990 és 1994 között az Országgyűlés elnöke. Oldalszámok: 32, 37, 149, 155, 260.

Szabó Iván (1934, Budapest – 2005, Budapest) mérnök, közgazdász. 1991 és 1993 között ipari, kereskedelmi és idegenforgalmi miniszter, utána 1994-ig pénzügyminiszter. Oldalszámok: 112, 130, 135, 223, 289.

Szabó Tamás (1953, Halimba –) közgazdász, politikus, országgyűlési képviselő. Az MDF, majd az MDNP politikusa. 1990-ben és 1991-ben politikai államtitkár, 1992 januárjától 1994 júniusáig privatizációért felelős tárca nélküli miniszter. Oldalszámok: 78.

Szalacsi Tóth Albert (1943, Nyíregyháza – 2006, Budapest) közgazdász, az MTV Pénzügyi Osztályának munkatársa (1967–1998), gazdasági és kereskedelmi főigazgató (1990–1991). Az MTV megbízott elnöke (1990). MTV pénzügyi főosztályvezető (1990–1993), pénzügyi főosztályvezető és gazdasági igazgatóhelyettes (1993–1994). Oldalszámok: 249–250, 290.

Szalay Zsolt Gábor (1944, Budapest –) újságíró, diplomata. Bonni tudósító (1985–1989), a Magyar Rádió politikai adások főszerkesztőségének vezetője (1989–1993), a Kossuth Rádió csatornaigazgatója (1991–1993), majd tanácsadója (1993–1994).

A Külügyminisztérium sajtó és nemzetközi tájékoztatási főosztályának vezetője (1994–1995). Oldalszámok: 172, 211.

Szeleczky Zoltán (1940, Budapest –) Az MDF országgyűlési képviselője (1990–1994). Oldalszámok: 196.

Szeles Pál a *Publica Rt.* alapító tagja. A *Publica Rt.* vezérigazgatója (1991–1993). A *Népszabadság Rt.* Hirdetési igazgatója. Oldalszámok: 130.

Szíjártó István az MR gazdasági igazgatója. Oldalszámok: 183, 196.

Szilágyi János művelődéstörténész, az MSZDP Baranya-Bácskai szárnyának tagja, illetve történész, több szakma és hivatás megnevezést is találhatunk a *Népszabadság*ban megjelent publikációiban. Szilágyi János feltehetőleg azonos Szilágyi János György (1918, Budapest – 2016, Budapest) ókorkutató és művészettörténésszel. Oldalszámok: 53.

Szilárd Tibor (1940 –) közgazdász, Országos Munkavédelmi és Munkaügyi Főfelügyelőség főosztályvezető (1984–1992). Az MTV gazdasági főigazgatója (1992–1994). Az MTV megbízott elnöke (1994). Oldalszámok: 290.

Szirányi János (1912, Temesvár – 2003, Budapest) zongoraművész. Az MR zenei főszerkesztője. A Bartók Rádió megbízott intendánsa. Oldalszámok: 172.

Szöllős István a Magyar Rádió munkatársa. Oldalszámok: 211.

Szűcs Gábor (1950, Budapest –) újságíró. A *Képes 7* főszerkesztő-helyettese (1986–1987), IPV kiadó főosztályvezető (1987–1989), a *Kurír* főszerkesztője (1990–1998). Oldalszámok: 154–155.

Talum Attila (1955, Budapest – 2000, Budapest) fotóriporter. Az MTI fotóriportere (1976–1991). Ezt követően az Új Magyarország, majd 1992-től a *Pest Megyei Hírlap* munkatársa. Oldalszámok: 138.

Tamás Gáspár Miklós (1948, Kolozsvár –) filozófus, politikus, publicista. 1989-ben az SZDSZ jelöltjeként jutott először parlamenti mandátumhoz. Az SZDSZ ügyvivője (1988–1990). Az SZDSZ Országos Tanácsának elnöke (1992–1994). Az SZDSZ parlamenti képviselője (1990–1994). Oldalszámok: 80, 98, 112, 162.

Tar Pál (1931, Gyula –) diplomata, bankár. 1990-től 1991-ig Antall József tanácsadója. 1991–94 között Magyarország washingtoni nagykövete. Oldalszámok: 61, 100.

Tardos Márton (1928, Budapest – 2006, Budapest) közgazdász, politikus. A Pénzügykutató Rt. elnök-vezérigazgatója, a *Fekete Doboz* filmjeinek felelős kiadója, a *Fekete Doboz Alapítvány* kezdeményezője (1987–1990). A Szabad Kezdeményezések Hálózatának és az SZDSZ-nek az alapító tagja. Az SZDSZ országgyűlési képviselője (1990–2002), az SZDSZ parlamenti frakciójának vezetője (1991–1993). Oldalszámok: 263, 273.

Teleki Pál (1879, Budapest – 1941, Budapest) geográfus, politikus, egyetemi tanár, magyar külügyminiszter, vallás- és közoktatásügyi miniszter, miniszterelnök. Miniszterelnök (1920–1921, 1939–1941). 1941. április 3-án öngyilkosságot követett el. Oldalszámok: 54.

Thürmer Gyula (1953, Budapest –) politikus, a Magyar Munkáspárt elnöke. Az MSZMP KB külügyi osztályának munkatársa (1982–1988), az MSZMP külügyi főtitkárságának külpolitikai tanácsadója (1988–1989). 1989-től a Magyar Munkáspárt elnöke. Oldalszámok: 54.

Tihanyi Viktor Az MTV munkatársa. A rendszerváltás előtt a Magyar Televízió Elnöki Főosztályának vezetője. Oldalszámok: 233, 290.

Torgyán József (1932, Mátészalka – 2017, Budapest) kisgazda politikus és ügyvéd. 1990 és 2002 között országgyűlési képviselő, 1991-től 2002-ig az FKGP elnöke. Oldalszámok: 10, 154.

Tóth Albert (1944, Tiszalúc –) református lelkész, jogász, politikus. MDF-es országgyűlési képviselő (1990–1994). Oldalszámok: 196.

Tőkés László (1952, Kolozsvár –) református lelkész, az 1989-es romániai forradalom hőse, 1990-től 2009-ig a Királyhágómelléki református egyházkerület püspöke, 2007-től európai parlamenti képviselő, 2010–2011-ben az EP egyik alelnöke. Oldalszámok: 221, 264.

Tölgyessy Péter (1957, Esztergom –) jogász, politológus, politikus. 1990 és 1991 között az SZDSZ frakció vezetője, 1991 és 1992 között a párt elnöke. Oldalszámok: 26, 30–32, 37, 116, 143–144, 146–147, 154.

Vági Gábor (1947 – 1990) szociológus, publicista. Az ELTE–BTK Szociológiai Intézetében tanított. Írásai többek között megjelentek a *Valóság, a Kritika, a BUKSZ* folyóiratokban és *a Magyar Nemzet* napilapban. Oldalszámok: 110.

Varga Csaba (1946, Budapest –) szociológus, politikus. 1989-től az MNP országos titkára. Az EKA-ban az MNP képviseletében dolgozott. 1990-ben az MNP országgyűlési képviselőjelöltje. 1990 júniusában kilépett a pártból. 1991-ben az FKgP elnöki tanácsadója. Vezette az általa létrehozott Harmadik Évezred Alapítvány Stratégiakutató Intézetét. Oldalszámok: 25–26, 30–32.

Varga Domokos György (1952, Budapest –) közgazdász, író, újságíró, szerkesztő. Az MDF Sajtóirodájának (1992–1993), majd a Miniszterelnöki Hivatal Nemzeti Tájékoztatási Irodájának vezetője (1993–1994). A *Pesti Hírlap* munkatársa (1992–1994). Oldalszámok: 256, 268–269, 271.

Varga György (1937 –) Az 1956-os forradalom után az Egyesült Államokba emigrált. A Tungsram vezérigazgatója a rendszerváltozás után (1990–1993). Oldalszámok: 83.

Várhelyi András (1953, Szilvásvárad –) író, költő, országgyűlési képviselő, egyetemi tanár. 1992–1994 között a Miniszterelnöki Sajtóiroda vezetője. Oldalszámok: 62, 64, 70, 73, 78, 112, 117, 130–131

Vásárhelyi Miklós (1917, Budapest – 2001, Budapest) újságíró, 1956-ban a Nagy Imre-kormány sajtófőnöke. 1958-ban a Nagy Imre-perben öt év börtönre ítélték. A TIB alapító tagja. 1989. június 16-án Nagy Imre és társai újratemetésén beszédet mondott. Az SZDSZ alapító tagja és a párt országgyűlési képviselője (1990–1994). A Soros Alapítvány elnöke (1994–2001). Oldalszámok: 54, 90–91.

Vicsek Ferenc (1950, Budapest –) újságíró. Dolgozott a *Magyar Hírlap*nál (1974–82), az MTV-nél és az MR-nél (1983-tól a Rádió gazdaságpolitikai rovatának szerkesztő riportere volt). Műsort vezetett az ATV-n. Volt a Klubrádió főszerkesztője is. Oldalszámok: 21, 172.

Vida Mária Izabella (1941, Budapest –) történész. A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár főigazgató-helyettese (1984–1992), főigazgató és az *Orvostörténeti Közlemények* főszerkesztője (1992–2000). Oldalszámok: 46–47.

Vitányi Iván (1925, Debrecen –) szociológus, politikus. 1945-ben az MKP, majd 1948-ban az MDP, majd az 1956-os forradalom és szabadságharc után az MSZMP tagja. Az MSZP alapító tagja (1989). Az MSZP országgyűlési képviselője (1990–2010). Oldalszámok: 277.

Vitray Tamás (1932, Budapest –) Kossuth-díjas újságíró, riporter, műsorszerkesztő. Az MTV Sport Önálló Szerkesztőségének vezetője. Az MTV2 intendánsa (1991–1992). Ezt követően visszatért a sportműsorok szerkesztésének és közvetítésének világához. Oldalszámok: 163, 178.

Vödrös Attila (1945, Unterteuringen, Németország –) újságíró, szerkesztő, publicista. 1991 és 1992 között az Új Magyarország szerkesztője, majd főszerkesztő-helyettese. 1992–94 között a *Pest Megyei Hírlap* főszerkesztője. Oldalszámok: 9, 21–22, 126–128, 131–134, 136–140, 217–218.

Wałęsa, Lech (1943, Popowo –) Nobel-békedíjas lengyel politikus. A szolidaritás szakszervezeti mozgalom egyik alapítója, 1990 és 1995 között Lengyelország államfője. Oldalszámok: 79.

Wallenberg, Raoul Gustav (1912, Stockholm – feltételezés szerint 1947. július 17.) üzletember, diplomata. A svéd követség védleveleivel több ezer magyar zsidó életét mentette. Máig nem tisztázott körülmények között szovjet fogságba esett, bebörtönözték s az életét vesztette. Oldalszámok: 99.

Weyer Béla (1949, Újpest –) újságíró. A Metrimpex mérnök-üzletkötője (1977–1979). A *Pest Megyei Hírlap* munkatársa (1979–1981). A *Magyar Nemzet* gazdasági rovatának munkatársa (1981–1986), majd rovatvezetője (1986–1991). 1991-től a *HVG* munkatársa, berlini tudósítója. Oldalszámok: 108, 206–207.

Wisinger István (1943, Budapest –) újságíró. A Magyar Rádió munkatársa (1965–1970), az MTV munkatársa (1970–1989). 1989-ben az MTV1 csatorna igazgatója. Oldalszámok: 181.

Zaorski, Janusz (1947, Varsó, Lengyelország –) lengyel filmrendező, forgatókönyvíró és színész. A lengyel Televíziós és Rádió Bizottság elnöke (1991–1992). Oldalszámok: 105.

Zeley László (1946 –) főszerkesztő, riporter. Oldalszámok: 211.

Zwack Péter (1927, Budapest – 2012, Venturina, Olaszország) magyar üzletember, politikus. Magyarország washingtoni nagykövete (1990–1991). 1994-ben az általa vezetett Liberális Polgári Szövetség–Vállalkozók Pártja szövetséget kötött a Fidesszel, a szabaddemokratákkal és az Agrárszövetséggel. A négy párt közös jelöltjeként, 1994-ben megnyerte a kecskeméti körzet országgyűlési képviselőhelyét. Oldalszámok: 98–99, 102–103.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AB: Alkotmánybíróság
ÁPV Rt: Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt.
ÁSZ: Állami Számvevőszék
EKA: Ellenzéki Kerekasztal
FAZ: Frankfurter Allgemeine Zeitung
FIDESZ: Fiatal Demokraták Szövetsége
FKgP: Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt
FSZDL: Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája
FSZDP: Független Szociáldemokrata Párt
HVG: Heti Világgazdaság
IFB: Ideiglenes Felügyeleti Bizottság
IMF: Nemzetközi Valutaalap
IPV Kiadó: Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat
KDNP: Keresztény Demokrata Néppárt
MDF: Magyar Demokrata Fórum
MIÉP: Magyar Igazság és Élet Pártja
MNB: Magyar Nemzeti Bank
MNP: Magyar Néppárt
MR: Magyar Rádió
MSZDP: Magyar Szociáldemokrata Párt
MSZOSZ: Magyar Szakszervezetek Országos Szövetsége
MSZP: Magyar Szocialista Párt
MSZV: Magyarok Világszövetsége
MT: Minisztertanács
MTI: Magyar Távirati Iroda
MTV: Magyar Televízió
MÚK: Magyar Újságírók Közössége
MÚOSZ: Magyar Újságírók Országos Szövetsége
NEB: Nemzeti Emlékezet Bizottsága
NEKA: Nemzeti Kerekasztal
NKP: Nemzeti Kisgazdapárt
OTKA: Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok
PM: Pénzügyminisztérium
POFOSZ: Politikai Foglyok Országos Szövetsége

PTB: Pártatlan Tájékoztatási Bizottság
SZDSZ: Szabad Demokraták Szövetsége
SZER: Szabad Európa Rádió
TIB: Történelmi Igazságtételi Bizottság
TNYT: The New York Times
VSZ: Varsói Szerződés

A Magyar Napló Kiadó
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének,
valamint az 1999-ben alapított
Könyves Szövetségnek tagja
www.konyves-szovetseg.hu

Kiadja a Magyar Napló Kiadó Kft.
1062 Budapest, Bajza u. 18.
www.magyarnaplo.hu
Felelős kiadó a Kft. ügyvezetője
Felelős szerkesztő Zsiga Kristóf
A kötetet gondozta Simon Adri
Tördelőszerkesztő Dubecz Adrienn
A borítót Oláh Mátyás László és Porpáczy Zoltán tervezte
Készült a Pannónia Nyomdában, Budapesten